HERVÉ BAZIN

vipera sugrumată • moartea căluțului

HERVÉ BAZIN

VIPERA SUGRUMATĂ

•

MOARTEA CĂLUȚULUI

Coperta de *N. Zamfir*

HERVÉ BAZIN
VIPÈRE AU POING,
Editions Bernard Grasset, Paris, 1948
LA MORT DU PETIT CHEVAL,
Editions Bernard Grasset, Paris, 1950

HERVÉ BAZIN

vipera sugrumată • moartea căluțului

În romînește de IULIA SOARE
Prefață de VAL PANAITESCU

București — 1964
EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Hervé Bazin şi noul realism francez

O hartă limpede a romanului francez postbelic n-a fost încă realizată. Peisajul este deocamdată în plină devenire, noi erupţii sînt posibile. Eventualele stratificări temporare rămîn pîndite de tot felul de seisme, atîta vreme cît scriitorii sînt încă în plină activitate, mai ales că Franţa pare, cu deosebire, o patrie a surprizelor, în ciuda puternicelor ei tradiţii clasice, un fel de caleidoscop în care tendinţele literare joacă — cel puţin cînd le privim de aproape — de la o zi la alta. Întors dintr-o călătorie la Paris, Tudor Arghezi relata cu umor răspunsul unui conlocutor, probabil avizat, care declara că ţara sa numără patru mii de scriitori... în plus. Era o glumă, dar cu un bun sîmbure de adevăr. Mai mult ca oricînd, intelectualitatea franceză a dat după cel de al doilea război mondial, în strînsă legătură cu efervescenţa socială şi politică ce i-a urmat, un procent surprinzător de „oameni de litere", majoritatea fiind concomitent eseişti, publicişti, poeţi şi romancieri. Poate că scriitorii de prisos nu sînt chiar atît de mulţi ; fapt e că unii istorici literari, care au încercat să-şi facă drum prin această pădure tînără, s-au văzut siliţi să păstreze totuşi cîteva sute de nume, peste care li s-a părut că nu se poate trece... După 4—5 decenii, locul se va lărgi cu siguranţă, în chip uimitor, multe false coline sau chiar conuri vulcanice azi fumegînde vor fi date uitării, pierzîndu-se în vasta cîmpie a literelor, asemenea unor riduri fără nici o semnificaţie. Dintre cele cîteva sute de romane cu care editurile franceze inundă piaţa în fiecare toamnă, în preajma decernării premiilor literare, nici măcar toate cele distinse de jurii nu le aduc autorilor altceva decît gloriole de sezon.

Există totuşi cîteva tendinţe principale ce se pot distinge în această producţie extrem de inegală. Dacă ignorăm, cum e şi normal, romanul ca produs de industrie, ieftin şi foarte ieftin, şi ne oprim numai la cărţile care vor, sau care măcar pretind că vor să spună ceva, acelea în care

se simte adică o preocupare oarecare de artă, aria „uriaşă" a romanului actual se restrînge ca prin farmec — am zice — pînă la a suta parte. În ceea ce ne rămîne, descoperim, cum era şi de aşteptat, o continuare a filonului realist — diversificat acum în sensuri multiple — o literatură de orientare existenţialistă, apoi aşa numitul „roman nou", în fine, o direcţie extremistă, iraţionalistă, procedînd uneori din surse comune cu ale ultimelor două... Cu aceasta am obţinut, firește, numai o schiţă portativă, de strictă orientare practică, şi nicidecum o clasificare cu intenţia de ultim cuvînt.

Comentatorii romanului francez actual par să fie de acord într-o chestiune importantă : deşi etapele parcurse sînt egale, producţia românească de după al doilea război mondial nu echilibrează încă în greutate pe aceea de după primul război. În ciuda existenţei unor talente indiscutabile, nu s-au impus deocamdată atenţiei *generale* piscurile, un nou Martin Du Gard, un nou Mauriac etc.[1] Lipsesc, cum se spune, „romancierii puri", aceia care să-şi dedice toate forţele creatoare de la început şi exclusiv romanului. Întîlnim urmaşi destui ai realismului critic şi ai naturalismului, în formule personale ca acelea ale lui Paul Vialar, Henri Troyat, Maurice Druon sau Roger Peyrefitte, dar a căror eficienţă păleşte, dintr-un motiv sau altul, în faţa înaintaşilor. Aragon, Elsa Triolet, Pierre Daix şi alţi militanţi sociali şi eseişti caută să impună realismul socialist în romanul francez şi au şi obţinut de pe acum cîteva succese de răsunet.

Pe tradiţia realist-critică, s-a mai altoit recent un „realism nou", cum îl numeşte Boisdeffre, în cadrul căruia s-ar putea grupa scriitori cu preocupări şi atitudini divergente, ca Hervé Bazin, Michel de Saint-Pierre şi alţii, apropiaţi însă prin aceea că subiectivismul lor scaldă din plin tablourile sociale realiste pe care le zugrăvesc. E drept că atributul „nou" s-a uzat complet în ultima vreme şi poate însemna orice, fiind aplicat, la întîmplare, ori de cîte ori fenomenul întîlnit nu poate fi integral ataşat unei tradiţii. Mai grav e că acelaşi lucru se petrece şi cu „realismul" pe care şi-l revendică, de pildă, şi scriitorii reuniţi, în ultimul deceniu, mai frecvent, sub titulatura de „noul roman", „noul val" — dar şi „noul realism". Spre deosebire de Sartre, Camus sau Simone de Beauvoir, care cel puţin caută un sens existenţei umane — aflîndu-l, pînă la urmă, în mod regretabil, într-un tragism declarat „funciar" — „noii realişti", Robbe-Grillet, Michel Butor (reprezentantul cel mai interesant al „şcolii"), ori, într-o altă direcţie, Nathalie Sarraute se opresc la o fază primară a realismului, fetişizînd obiectele lumii exterioare şi tinzînd să elimine din literatură personalitatea umană,

[1] Cf. de ex. Pierre de Boisdeffre, *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui*, Paris, 1962, pp. 460—461 şi H. Clouard, *Histoire de la littérature française du symbolisme à nos jours*, vol. II, Paris, 1962, p. 645.

înstrăinată şi copleşită de aceste „obiecte“ [1]. În fine, un Samuel Beckett sau — la limită — Maurice Blanchot, ducînd pînă la exces unele sensuri iraţionaliste din romanele lui Kafka şi Joyce, coboară umanitatea şi mai jos, tratînd-o ca pe un fenomen larvar şi dezgustător, complet absurd. Promotorii „noului roman“ şi cu atît mai mult romancierii abrutizării şi absurdului nu mai concep omul ca personaj social, nu se mai interesează de felul său propriu de a reflecta lumea, se dispensează de orice logică a naraţiunii, anihilează necesitatea succesiunii temporale şi cauzale a faptelor, afişează, într-o măsură sau alta, „antiromanul“.

Cititorii francezi însă (cu excepţia unor snobi care par că se roagă să fie înşelaţi) refuză să-i înţeleagă pe cei mai mulţi dintre aceşti „avangardişti ai formelor noi“ şi se întorc de preferinţă spre literatura cu adevărat realistă. În această zonă, unul din fenomenele cele mai comentate, la jumătatea veacului, a fost intrarea în literatură, „ca o bombă“, a lui Hervé Bazin, o dată cu romanul *Vipera sugrumată (Vipère au poing)*, apărut în 1948. S-a crezut pentru moment că în spatele „scandalului“ lansat de editorul Grasset, se ascunde un ambiţios care, nemaigăsind altă reţetă pentru a se face cunoscut, a ales-o pe aceea a hulirii publice a propriei mame (întrucît opera surprindea întîi de toate prin neobişnuitul ei patos autobiografic). După cincisprezece ani, autorul continuă să se menţină în primul plan al literelor franceze şi vena sa de romancier pulsează la fel de puternic. Poate că maniera stilistică excesivă din prima fază nu mai este aceeaşi ; restul afirmă însă un scriitor „virulent“, în plină vigoare, cu perspective de veritabil „maestru“, cum l-a şi proclamat, cu căldură, Emile Henriot.

Şi *Bonjour Tristesse* a facut senzaţie în 1954 : Françoise Sagan avea numai optsprezece ani cînd l-a publicat, şi asemenea evenimente nu se repetă zilnic — cu tot elanul actual al literaturii feminine în Franţa. Autobiografia joacă un rol hotărîtor în scrisul amîndurora. Un gust amărui de cunoaştere pretimpurie a dedesubturilor descurajante ale vieţii rămîne de pe urma operelor de debut ale lui Bazin şi Sagan. Dar drumurile lor se despart de îndată. Arborînd luciditatea plictisită şi eminamente tristă — formă proprie de existenţialism — Françoise Sagan îşi caută scăparea (care nu mai vine) în labirintul plăcerilor. Ori, în locul acestui „nu“ efectiv spus vieţii angajate, Hervé Bazin, dotat cu o precocitate şi o luciditate tot atît de crude ca şi Sagan, desparte lumea cu totul altfel : nu Eu şi „Infernul“ (adică *toţi* ceilalţi) — ci Eu, care trebuie să aleg între Infern (adică toţi cei ce seamănă cu familiile Rezeau şi Pluvignec) şi Ceilalţi (adică Viitorul) — şi mă hotărăsc liber pentru a doua alternativă.

[1] Cf. Edouard Lop şi André Sauvage, *Essai sur le nouveau roman*, în *La Nouvelle Critique*, nr. 124, 125, 127/1961.

Cele două atitudini fundamentale adoptate de Bazin şi Sagan au avut o serie de urmări fireşti asupra dezvoltării lor ulterioare. Pe cînd la Sagan orchestraţia motivului unic al tristeţii cărnii a început să se resimtă de la o vreme de o certă oboseală, la Bazin, care s-a decis să scuture „coloanele templului" şi să se arunce — fie şi de unul singur — împotriva curentului, lupta a devenit pasionantă, elemente cu adevărat noi îi oxigenează continuu opera, procesul de maturizare a gîndirii, ca şi un anumit progres al „obiectivizării" naraţiunii sînt în curs, totul îl atestă pe adevăratul romancier.

Hervé Bazin a intrat în scenă ca un „spărgător de geamuri", cum se spune în Franţa, un copil teribil şi un „dur". Trăsăturile lui temperamentale s-au transmis printr-o ereditate implacabilă celor mai multe dintre personajele pe care le agreează, şi ceea ce spune, de pildă, Céline Colu, din *Gaz pe foc (L'huile sur le feu,* 1954), despre sine, e adevărat, în afara oricărei îndoieli, şi despre scriitor: „Grozav îmi place ca stările tulburi să se termine cît mai repede, chiar dacă trebuie să se termine ca farfuriile: în ţăndări". (Pag. 95.) După cum rezultă dintr-o parte a operei lui şi după cîte a destăinuit singur într-un interviu pe care i l-a acordat publicistei Christine Garnier[1] — Hervé Bazin este ceea ce l-au făcut înseşi condiţiile de viaţă. Din conştiinţa profundă a rolului hotărîtor pe care-l joacă asupra individului familia şi societatea, conştiinţă pe care i-a impus-o propria-i experienţă, au izvorît, de altminteri, toate povestirile sale. De aceea, în afara unor date foarte sumare, biografia lui Bazin trebuie citită în, sau printre rîndurile romanelor lui. Ştim numai că s-a născut în aprilie 1911 (şi aceasta printr-o indiscreţie a lui Boisdeffre, pentru că alte surse îl întineresc obişnuit cu şase ani) şi că este descendentul unei familii burgheze cu tradiţii vechi din vestul angevin al Franţei, familie de „plumitivi", cum îi numeşte Hervé pe înaintaşii săi scriitori, ilustrată mai cu seamă la începutul secolului nostru, prin fratele bunicului său, romancierul şi academicianul René Bazin. „Tatăl meu, magistrat, voia să mă pregătesc pentru Saint-Cyr (şcoala specială militară), destăinuie Hervé. Am preferat s-o şterg la Paris şi să caut să obţin o licenţă în litere. Aici, am cam tras mîţa de coadă. Căsătorit foarte tînăr, şi fără încuviinţarea familiei mele, cu o fată pe care am întîlnit-o într-o uzină, am făcut mai toate meseriile: agent comercial, funcţionar de bancă, servitor într-o casă mobilată, negustor ambulant... Primul text l-am publicat într-un ziar studenţesc, *L'Alliance.* Taică-meu mi-a scris imediat: «îţi cer să încetezi de îndată cu mîzgălelile tale de licean». Diverse reviste de avangardă mi-au publicat ceva proză, sub diverse pseudonime — iar un editor confidenţial, două culegeri proaste de poeme. Fiasco! M-am hotărît să aştept — şi am aşteptat: cincispre-

[1] Cf. *L'homme et son personnage,* Paris, 1955.

zece ani. Asta-i tot !" [1] Finalul acesta tranşant, specific lui Bazin, căruia nu-i place să vorbească despre sine decît în romane, dă puţin de bănuit. Într-adevăr, Boisdeffre afirmă că înainte de a publica *Vipera sugrumată*, Hervé a redactat alte trei romane, sortite să rămînă însă pentru totdeauna în manuscris.

Răspunzătoare pentru cursul tulbure al tinereţii lui Bazin, pentru traiul său parizian din cele mai felurite expediente (a fost şi ziarist, dar şi „recuperator de gunoaie menajere"), rămîne familia sa. Acuzaţia pătimaşă din *Vipera sugrumată* este reluată în declaraţiile, relativ liniştite, către Garnier, în care Bazin îi explică pentru ce a trebuit să devină un „marxist din exigenţă morală" : „Aparţin unei familii care este, înainte de toate, confesională : slujbe religioase, rugăciuni în comun, imagini cuvioase imprimate cu grijă în amintirea morţilor, lecturi controlate, conversaţii edificatoare şi posturi şi posturi negre şi toată vînzoleala... Bunicul meu, din comitetul legitimist, aparţinea unei congregaţii laice, «ordinului al III-lea». Tata n-avea decît un frate, care era preot, dar avea şase surori, dintre care trei călugăriţe. De altfel, fete cumsecade. Dar ceilalţi... Copil fiind, îi vedeam pe ai mei, încă jilavi de agheasmă, zvîntîndu-se la para discuţiilor despre parale. Ca să nu mai vorbesc de poveştile de alcov... Pe scurt, oameni nedemni, idei nedemne. De la falimentul moralei lor, la acela al moralei burgheze, nu era decît un pas." (Pag. 2.)

Împins de nemărginita ipocrizie a familiei „drept credincioase", împins şi de tratamentul inuman la care ea l-a supus (nu toate detaliile din *Vipera sugrumată* şi din *Moartea căluţului — La mort du petit cheval*, 1950, sînt purul adevăr, dar departe ca totul să fie „fantezie"), Hervé a făcut acest „pas" al generalizării şi a tras cu asprime consecinţele care se impuneau, procedînd la denunţarea falsităţii şi a lăcomiei pe care le înveleşte „respectabilitatea" burgheză. Bazin revoltatul şi-a întemeiat apoi o familie independentă, o mică „republică" a inimii lui, şi după amara porţie de vagabondaj, a simţit nevoia să ancoreze în liniştea unei case. Astăzi încă, el are totuşi o strîngere de inimă la ideea că e „proprietarul" unui refugiu — undeva în împrejurimile Parisului, ca şi Daniel Astin din *În numele fiului (Au nom du fils*, 1960) : „am impresia că sînt puţin vinovat, atunci cînd posed" [2]. Ceea ce nu e o simplă poză, după cum nu este nici ateismul său. Adversarii de idei au încercat să-i interpreteze ţinuta ca pe un fel de „demonism modern", dînd a înţelege că e capabil să distrugă totul delaolaltă, numai fiindcă este un „iconoclast" înnăscut. Scriitorul s-a înscris în fals, deşi nu mai era cazul să intervină : o lectură cît de cît atentă ne convinge că fondul operei sale e profund umanitar, că sub pamfletarul sarcastic, sub repor-

[1] Cf. Christine Garnier, op. cit., pp. 9—10.
[2] Ibidem, pag. 14.

terul necruțător, se ascunde în realitate un sentimental. La început i-a fost rușine s-o recunoască ; în ultimul roman, *În numele fiului,* el trece însă curajos la dezvăluirea misterului : îi iubește cu pasiune pe copii și pe adolescenți și nu le dorește decît ceea ce însuși n-a cunoscut : o copilărie și o tinerețe adevărate.

Sinceritatea, proclamată crez poetic personal, în finalul volumului de versuri *Toane (Humeurs,* 1953), unde „cel cu inima în palmă" refuză grandilocvența, această sinceritate a operat un timp numai pe o singură coardă, aceea a urii. Treptat, și tot mai puțin discret, a început să vibreze și coarda complementară, și astfel în fața noastră a apărut întreg *omul* Hervé Bazin. Tranziția n-are în ea însăși nimic surprinzător, dacă luăm aminte la experiența de viață a romancierului. De la lumea strîmtă și sufocantă a conacului Belle Angerie, care nu putea chema decît ura unui suflet dornic de libertate, scriitorul evadat la Paris i-a întîlnit pe „ceilalți", pe care-i căutase zadarnic în închisoarea familială, pe acei care merită nu numai milă sau stimă, ci și dragoste, și care sînt capabili, la rîndul lor, s-o restituie cu adevărat. Ori, Hervé Bazin care a cunoscut direct și de alături pe proscrișii vieții, pe cei ce chinuiesc „liberi" pentru o pîine, pe acei ce visează la o „combinație", ca și pe cei internați în penitenciare sau aziluri, a simțit că pe toți, ca și pe dînsul, îi roade, pe lîngă nevoia de dreptate, foamea de dragoste, de înțelegere și căldură umană. În *Moartea căluțului* îi putem urmări toate meandrele apropierii de muncitori, din momentul cînd tînărul student, indignat de prea lunga durată a tinereții ce-l constrînge să rămînă dependent de alții, ia hotărîrea eroică a autonomiei și se angajează ziler la nisipăriile de pe Loara, petrecînd un crăciun de copil al nimănui (pe care nu-l relatează însă lacrimogen), și pînă ce lanțul neîntrerupt al privațiunilor îi prilejuiește o scutire „pe merit" de serviciul militar... Și dacă detaliile vieții de student sau de șomer-licențiat se cam repetă în proza realistă franceză, de un veac și jumătate încoace, vina nu este, în nici un caz, a lui Hervé Bazin. Paginile sale smulg unei anumite boeme ultimele zorzoane romantice, agățate cîndva de Murger. Iar după ce-și confruntă propria mizerie cu aceea atroce a adevăratelor victime (o bătrînă sărmană, un orb, un copil al canalurilor care mestecă din ochi ceea ce vede în vitrinele băcăniilor etc.), Brasse-Bouillon, eroul lui Bazin, conchide într-un fel care-l onorează : „Ce mai prețuiesc oare aci plînsetele și revolta unui Brasse-Bouillon, băiat care n-a fost iubit, dar n-a fost martir, care a figurat totuși în carnetul roz al ziarului *Petit Courrier,* care a fost totuși găzduit, hrănit, instruit, pregătit pentru revanșele lui, cruțat de murdărie ? Pot să-mi închid fereastra. *Mă simt mai puțin interesant.*" *(La mort du petit cheval,* pp. 104—105.) Bolnav și îngrijit de „poliandra" Paule, în preajma căreia Brasse-Bouillon încearcă un sentiment necunoscut încă, acela al recunoștinței, eroul își analizează lucid resorturile noului

său fel de a gîndi şi, ca şi în diverse alte împrejurări, ele sînt aceleaşi pentru Bazin : „Cunosc simpatiile politice ale Paulei : sînt şi ale mele, deşi mie mi-au fost dictate mai întîi de grija de a face cor cu duşmanii duşmanilor mei (care-mi sînt cu mult mai dragi decît prietenii prietenilor mei). O înţeleg cu atît mai bine, cu cît de la un timp încoace *mobilurile* mele personale fac loc unor *motive* mai generale şi cu cît nevoile mele dau, în sfîrşit, o bază solidă convingerilor mele." (Pag. 140.) Astăzi Bazin — Brasse-Bouillon a răzbit, în sfîrşit, în lupta cu viaţa : lipsurile nu-l mai pîndesc. Să fie oare acesta şi prilejul unei despărţiri treptate de cei cu care se solidarizase pe cînd trăia lîngă ei ? Pare greu de crezut, pentru că Hervé Bazin este tipul scriitorului care se poate eventual domoli, într-o măsură, dar care în nici un caz *nu uită*. Romanele pe care le-a publicat reprezintă o încercare de eliberare a autorului de un şir întreg de amintiri, mai mult sau mai puţin dureroase, de la *Vipera sugrumată* şi pînă la *În numele fiului*. Naraţiunea-eliberare nu înseamnă o simplă etapă în creaţia lui Bazin şi nici a altor realişti critici „noi", cărora verva şi patosul subiectiv le dau nota distinctă. Sîntem în faţa unui resort intim, care reacţionează cu atît mai energic, cu cît e mai stimulat de felurite presiuni externe. Sinceritatea de martori oculari a acestor scriitori nu îngăduie să li se închidă vreodată gura. Între Hervé Bazin şi eroii săi distanţa e minimă, experienţele lor sînt în primul rînd ale sale, oricît de mult ar ţine să ne convingă de contrariu. Pînă şi în romanul *Scoală-te şi umblă (Lève-toi et marche,* 1952), a cărui problematică pare cu totul străină de existenţa însăşi a lui Bazin — Constance Orglaise şi moş Roquault apar în chip flagrant ca nişte alter-ego ai autorului, existenţele lor se consumă aidoma unor existenţe-eseu ale aceluiaşi : atitudinile, limbajul etc. aparţin lui Hervé-Constance şi Hervé-Roquault. E adevărat că Bazin nu trebuie să fie pur şi simplu *identificat* cu Brasse-Bouillon, şi probabil că — aşa cum declară — azi ar concepe în alt chip *Vipera sugrumată* („...dacă ar trebui să scriu astăzi *Vipera sugrumată,* n-aş mai proceda, desigur, în acelaşi fel. În loc să mă vîr în pielea băiatului de cincisprezece ani, căruia îi lipseşte încă distanţa faţă de fapte... aş folosi «persoana a treia», care îi îngăduie autorului să intervină în dezbatere..." [1]). Boisdeffre priveşte drumul parcurs pînă astăzi de Bazin ca pe o continuă desprindere de autobiografie şi are, în general, dreptate ; nimeni nu crede însă că e cazul să ne aşteptăm ca procesul de obiectivizare a naraţiunii să ajungă vreodată în operele lui Bazin, Michel de Saint-Pierre sau Georges Arnaud la formula balzaciană : freamătul lor interior, pasiunea modernă pentru reportajul trăit nemijlocit îi vor ţine în continuare, într-un fel sau altul, prezenţi printre personajele lor — ceea ce nu înseamnă, în mod necesar, o frustrare a realismului însuşi, adică abandonarea *sensurilor* obiective ale realităţii.

[1] Cf. Christine Garnier, op. cit., pag. 11.

Criticul R. M. Albérès aprecia tendințele realismului „nou" ca pe un răspuns oportun dat publicului larg, sătul după război de probleme mari, de „condiția umană" și dornic de o viață „civilă", amator de „cazuri autentice" — ceea ce a dus la transformarea realismului din obiectiv în „pasionat, subiectiv, personal" și la întemeierea lui pe verva cu care este relatată „anecdota izbitoare". („Oare nu tocmai această eliberare a vervei a făcut, într-adevăr, din Hervé Bazin un precursor și aproape un șef de școală ?" [1]) Albérès trece însă prea ușor peste faptul că acest gen de literatură corespunde totodată unei nevoi ardente de confesiune a creatorilor înșiși, că cele mai multe dintre paginile lor au un caracter puternic acuzator la adresa edificiului burghez în ansamblu, devenit atît de intolerabil pentru ei, încît literalmente *nu mai pot să tacă* (indiferent dacă-și demască, în același timp, și păcatele lor personale). Condițiile războiului, ocupației, rezistenței, lagărelor, eliberării etc. nu le-au mai cerut prozatorilor o „transpunere", o intrare balzaciană în vestmintele altora : majoritatea au purtat personal haine de „eroi", și ca o consecință firească ne vorbesc acum, *ca atare*, direct și fără ocolișuri, din cărțile lor. Am putea denunța acest gen de subiectivism, numai dacă el ar sufoca operele în cauză, dacă eroul-povestitor și-ar rămîne suficient lui însuși, dacă presupusul „egotist" s-ar dezinteresa de restul lumii. Dar dacă experiențele particulare, sesizante, ale scriitorilor înșiși, sau cunoscute de ei foarte de aproape, sînt aduse oarecum în preajma focarului incandescent al oglinzii, aceasta nu anulează restul decorului, chiar cînd îi exagerează trăsăturile, reflectate potrivit unei convexități sau alteia.

Vipera sugrumată și *Moartea căluțului* sînt părțile complementare ale unui roman autobiografic — un valoros document uman. Spre deosebire de alte confesiuni, aceasta interesează în același timp un caz și o întreagă categorie socială contemporană. Fără o meditație asupra contextului, în care se înscrie și care condiționează cu strictețe „cazul", lectura celor două romane nu dă decît un înțeles fragmentar. *Facit indignatio versum*, spunea Juvenal ; iată că indignarea face și romane. Legat prin naștere de burghezie, Hervé Bazin a încercat să se smulgă din plasa ei, în urma unei experiențe tragice, și s-a năpustit, cu toate puterile, afară — fără să știe încă prea bine, de la început, ce reprezenta acest „afară". Copilului Jean, poreclit Brasse-Bouillon, nu i s-a cerut asentimentul, cum spune singur, la acea „nenorocire" care a fost nașterea lui în sînul familiei Rezeau. În locul dragostei și căldurii la care ar fi avut dreptul, s-a trezit față în față cu un fel de monstru : propria sa mamă. Mobilurile comportării ei cu totul împotriva firii au rămas multă

[1] Cf. R. M. Albérès, *Histoire du roman moderne*, Paris, 1962, pag. 289.

vreme de neînțeles pentru Jean, și reacția sa — de legitimă apărare — a fost răspunsul obișnuit al talionului : ură contra ură. Ca să pătrundă și temeiurile acestei uri, au trebuit să treacă mulți ani, a trebuit să apară în viața lui Jean o femeie care să reabiliteze în ochii săi speța însăși — în fine, a trebuit să survină descoperirea întîmplătoare a unui adevăr meschin : „vipera" nu era altceva decît o femeie rea, care-și înșelase cîndva soțul și încerca să-și protejeze (cu mijloace de mamă denaturată și isterică) un fiu conceput în afara căsniciei, năpăstuindu-i pe ceilalți doi, legitimi. Sîntem departe de ceea ce se cheamă un fapt tipic ; dar tocmai excepția reușește aici să arunce o lumină adevărată asupra unei anumite vieți de familie — altminteri prezentată în roz de alții mai dispuși să dea uitării numeroase aspecte jenante. În cazul lui Brasse-Bouillon, ura nefirească pe care i-a sădit-o propria-i mamă l-a scutit de recunoștința filială, care de obicei, cît din pioasă datorie, cît din dragoste sinceră, iartă părinților pînă și cele mai grave slăbiciuni. Ura l-a făcut impermeabil la solicitările mentalității propriei clase și i-a deschis ochii. Totul n-a fost însă atît de simplu, și micul Hercule modern a îndurat destule pînă ce a izbutit să răpună șarpele cu una dintre cele mai ucigătoare arme : disprețul superior la care-i dădea dreptul propria fericire familială, întemeiată absolut independent și împotriva voinței „viperei", care-l menise nenorocului.

Drama „particulară" a lui Brasse-Bouillon se joacă între două personaje distincte — și nu doar în forul interior al copilului sau adolescentului. În fața sa, Folcoche (poreclă teribilă, rezultantă a lui *folle* + *cochonne)* reprezintă numai tentaculul care-l chinuie direct, dar care presupune tot restul unei caracatițe uriașe, înfiorătoare, lucru de care Brasse-Bouillon își dă seama pe măsură ce crește. Depozițiile lui redeschid astfel procesul familiei burgheze în toată amploarea.

Mai întîi, cadrul. Pentru Bazin, decorul exercită o influență însemnată asupra psihologiei oamenilor și el nu admite că s-ar putea detașa cumva mentalitatea Rezeau de peisajul Craonnais, de acel colț angevin din așa-numitul Bocage vestic, o regiune mlăștinoasă, întretăiată de șanțuri și garduri de mărăcini, cu drumuri noroioase, împiedicate la tot pasul de bariere purtînd marca proprietarului, „paradis terestru pentru becațe, iepuri și cucuvele", „probabil cea mai înapoiată regiune din Franța". Cucuveaua și bufnița, care simbolizează uneori la Bazin și înțelepciunea stingheră a indivizilor suferind de agorafobie (cazul unor personaje feminine, ca Isabelle Duplon și Constance Orglaise), dar care simte totuși o nevoie irezistibilă de a se apropia de lume — are aci sensul *spaimei de lumină,* cu toate semnificațiile pe care le comportă. Legătura între înapoierea locurilor și viziunea încă feudală ultra-conservatoare a celor mai mulți dintre băștinași este consemnată de romancier într-un foarte inspirat joc de cuvinte (intraductibil) : „...Craonnais, țara verzelor,

a şuanilor [contrarevoluţionari monarhişti], a cucuvelelor şi a ciorilor care cîrîie în jurul clopotniţelor : Crred, crrred". *(Vipère au poing*, pag. 215.) Cu totul altă viziune a ţinutului încercase să popularizeze mai demult „marele unchi" al lui Hervé, René Bazin — îndrăgostit deopotrivă de peisaj şi de tradiţii, asupra cărora arunca tandru un văl idilic, semănătorist. Pentru el „mlaştina Vendeei se deschidea ca un golf", iar unul dintre eroii săi privea, „cu o emoţie crescîndă", „insuliţele de plopi şi acoperişurile mărunte trandafirii pierdute printre ierburi" [1]. În deplină concordanţă cu liniile şi cromatica acestui tablou, micii fermieri scăpătaţi, din romanele lui René Bazin, apelau înduioşător la sprijinul şi protecţia moşierilor, care binevoiau să le amîne ratele...

Dimpotrivă, pe pămîntul lutos, ţăranii „anonimi" apar ochiului atent al lui Hervé, abrutizaţi de sistemul străvechilor dări pe sare, „de o supraveghere şi o reprimare sălbatică", roşi de tuberculoză şi cancer, mîncînd supe „groase ca un mortar" şi slujind supuşi preotului catolic şi castelului... Începutul acţiunii din *Vipera sugrumată* datează din jurul lui 1922 ; după un sfert de secol, stările tradiţionale încă nu fuseseră depăşite în „Bocage", unde doar averea continua să dea dreptul la respect şi unde prestigiul sătesc era deţinut, cum arăta Hervé, în ordinea importanţei, de biserică, de castel, de notariat, de medicina veterinară şi cea umană. *(Gaz pe foc*, pag. 87.)

Între mediul general Craonnais şi conacul La Belle Angerie, sediul familiei Rezeau, raportul pare să fie de la moleculă la nucleu. La Belle Angerie e o construcţie vetustă, fără nici un stil, haotică şi neprimitoare, pe care timpul o atacă necruţător din toate părţile. Pretenţiile de nobleţe ale vechilor săi locatari i-au ataşat, pe lîngă o capelă, tot felul de atenanse inutile şi două turele care îndeplinesc însă o funcţie ignobilă. Ironia scriitorului pare de prisos aci : relatarea seacă a adevărului mascat sub faţade îşi rezervă sarcina de a opera în locul ei. Probabil fiindcă ferma lui Toussaint Lumineau din *Pămîntul care moare* se numea, nu fără intenţie, Grînarul (La Fromentière), Hervé şi-a propus să-i răspundă încă o dată unchiului şi a derivat „Belle Angerie" din „La Boulangerie" (Brutăria), sugerînd diferenţa dintre cele două poziţii : micul producător adună, iar stăpînul conacului plămădeşte ; ca să nu mai vorbim de calamburul însuşi care înalţă la rangul de lăcaş al „îngerilor" un banal cuptor de pîine. Pe măsură ce se destramă familia Rezeau, iar dominaţia de satrap a Folcochei devine mai neputincioasă, se degradează şi conacul La Belle Angerie. Cu toate acestea, dispreţul scriitorului pentru „manoir", a cărui decădere îi procură satisfacţie prin concomitenţa exactă cu aceea a familiei, nu e scutit de o anumită melancolie, abia perceptibilă.

Aripa cea mai atent studiată, în cele două romane de familie, este aripa Rezeau — pe al doilea plan rămînînd spiţa Pluvignec, adică

[1] Cf. René Bazin, *Pămîntul care moare (La terre qui meurt)*, Paris, [1898], pag. 139.

ascendenţa directă a Folcochei. Pe Jacques Rezeau-tatăl îl consumă regretul de a fi fost constrîns să accepte ceea ce lui i se pare o veritabilă mezalianţă : unirea tradiţiilor „nobile" Rezeau cu finanţele Pluvignec. Pentru el, ca şi pentru toţi ceilalţi, „peria de lustru" a familiei Rezeau este marele academician René. Dar tot ce este sfînt pentru acei care-l chinuie îi apare, în mod normal, odios lui Brasse-Bouillon. Una dintre satisfacţiile lui Hervé este să ridiculizeze cea mai preţioasă icoană a familiei. Replicînd tăios romanelor unchiului, „distribuite ca premii în şcolile creştine", *Vipera sugrumată* şi *Moartea căluţului* ţin să arate constant reversul medaliei. Hervé este excedat de atîtea *întoarceri* care alcătuiesc arsenalul conservator al ideilor lui René Bazin : „Întoarcerea la pămînt, întoarcerea Alsaciei, întoarcerea la turele, întoarcerea la credinţă, veşnica întoarcere !" *(Vipera sugrumată,* pag. 18.) Sărbătorirea marelui frate al bunicului, organizată la Belle Angerie, cu o cheltuială disproporţionată, care trebuie să salveze, ca întotdeauna, aparenţele, ne aduce înainte orice altceva decît imaginea unui „erou al gîndirii". Cînd toţi ochii cată ţintă spre nimbul imaginar al lui René Rezeau, privirile lui Hervé alunecă pasive peste un om obişnuit, mortificat de suferinţele prozaice ale bătrîneţii. Episodul hilar al „recepţiei", la care cei trei fii ai amfitrionului Jacques Rezeau poartă pe rînd acelaşi costum, marchează un adevărat moment flaubertian în *Vipera sugrumată.* Dezgustat de comedia pe care este obligat s-o joace, Brasse-Bouillon deschide un rechizitoriu lucid şi amar la adresa ilustrei familii, pe care iluziile tatălui său au înălţat-o pe treapta supremă, declarînd-o „burghezie spirituală", şi ca atare, nici mai mult, nici mai puţin decît „regulatoarea gîndirii moderne". Jacques Rezeau îşi risipeşte acest aşa-zis spirit modern ca să descopere probele unei înrudiri ipotetice cu baronii Cherbaye, poate chiar cu familia regală. Foarte consecvent cu sine însuşi, el pronunţă „peuple" ca „peuh-ple", cînd se referă la „magma aceasta mişunînd de existenţe obscure şi asudate", căreia îi acordă, de sus, cel mult o privire tolerantă. Jacques Rezeau nu-şi îngăduie să-l persecute pe Brasse-Bouillon, sau pe fraţii lui. Dimpotrivă, de cîte ori pot rămîne singuri, departe de ochii de jad ai „viperei", li se arată chiar în lumina unui om agreabil. Şi totuşi Brasse-Bouillon nu-i poate trece cu vederea, în roman, două lucruri : moliciunea de cîrpă în faţa Folcochei — urmare a aservirii faţă de averea ramurii Pluvignec, şi a unei comodităţi laşe — dar mai cu seamă, ca şi în cazul unchiului René, mentalitatea iremediabil mistică şi conservatoare a acestui om cu „lecturi întinse şi reflexiuni scurte", „cel mai bun campion" „al tuturor judecăţilor rectificate" şi al Indexului catolic, de a cărui metafizică fac haz pînă şi cucuvelele din Craonnais. „Bătrînul" Rezeau afirmă că „operele lui Dumnezeu sînt întotdeauna superioare imitaţiilor oamenilor" *(Vipère au poing,* pag. 153) şi este convins că „munca salariată nu e tocmai onorabilă pentru un Rezeau", întrucît

„numai oamenii de rînd, ca să trăiască, sînt obligaţi să muncească". (Pag. 168.) Sîngele lui vendeian se revoltă în faţa oricărei instituţii republicane. Deşi biruit de ani şi de realităţile care-l depăşesc, Jacques Rezeau nu-şi economiseşte atacurile împotriva democraţiei şi e deosebit de indignat cînd află de colaborarea lui Brasse-Bouillon la un ziar de stînga. Această opacitate incurabilă a stăpînului de la Belle Angerie capătă un răspuns sincer şi frapant, într-un scurt adio rostit de Brasse-Bouillon, la moartea bătrînului : „Te regret aşa cum o ţară învinsă regretă o provincie stearpă, o bucată de deşert anexată de duşman". *(La mort du petit cheval,* pag. 180.)

Presupunînd că Folcoche nu l-ar fi torturat ca o „viperă" pe Brasse-Bouillon, am fi ascultat poate din gura lui un regret asemănător la despărţirea de ea (dacă aceasta s-ar mai fi produs), şi nu la o înfruntare, pînă în final, a doi duşmani ireconciliabili. Atunci cînd intriga se restrînge în romane la aria intereselor strict personale ale acestor doi eroi principali, curiozitatea cititorului se aprinde momentan mai intens ; rezonanţa pasionantului duel dintre ei are totuşi, pare-se, o durată mai scurtă în conştiinţa sa. Se produce aci o reacţie asemănătoare întrucîtva cu impresia şocantă pe care ţi-o dă pentru o clipă aspectul straniu al unor monstruozităţi ale naturii expuse la unele muzee, în săli speciale, interzise copiilor, dar care se şterge după un timp, în favoarea reprezentanţilor normali ai diverselor specii. E de la sine înţeles că Hervé Bazin nu ne-a relatat fazele discordiei dintre Brasse-Bouillon şi Folcoche din simpla dorinţă de a ne surprinde. Cînd el a adoptat perspectiva copilului de cincisprezece ani (care dilată bucuriile şi durerile, neputîndu-le întrevedea mobilurile reale şi mai ales neputîndu-le provoca sau dirija), a făcut-o, cum spuneam, dintr-o nevoie de *autopurificare,* în sensul aristotelic în care o poate procura retrăirea creatoare a unei tragedii. La nivelul de înţelegere a lui Brasse-Bouillon, întîlnirea cu „destinul" neîndurător pe care-l încarna Folcoche, zbuciumul său pentru a se elibera de această Megeră dezlănţuită, a putut căpăta proporţiile unei adevărate tragedii. Oare nu ne apare Hervé însuşi ca un fel de Oreste modern ce se răzbună cu pana lui realmente ucigătoare pentru tot şirul de vexaţiuni la care a fost supus fără nici o vină ? „Mi s-a spus de o sută de ori că fusese frumoasă. Vă dau voie s-o credeţi, în ciuda urechilor ei mari, a părului uscat, a gurii strînse şi a părţii de jos a obrazului agresiv, care-l făcea pe Frédie, gata tot timpul la vorbe de duh, să spună : — Cum deschide gura, parcă primesc un picior în dos. Nici nu-i de mirare, cu bărbia asta în chip de galoş." (Pag. 35.)

De o vitalitate ce-i lasă perplecşi pe chirurgii care o operează, ca şi pe copiii săi, care nu reuşesc nici s-o otrăvească, nici s-o înece, Folcoche n-are membre decît ca să lovească ; numai cînd e paralizată de morfină, decrispată şi inofensivă, pare ceva „mai bună". E atît de

perfectă în răutatea ei, încît lui Brasse-Bouillon îi vine greu să acrediteze pe lîngă alţii imaginea unei asemenea vipere, care lipsea din parcul *Comediei umane* şi pe care a descoperit-o, plătind cu propria-i piele. Trecerea timpului îl obligă pe scriitor să retuşeze numai trăsăturile exterioare ale acestui rar exemplar, căruia îi crapă pielea, dar care-şi conservă nealterat propriul venin. Împrejurarea că este o Pluvignec se răsfrînge în instinctul ei de acaparare şi în vanitatea atitudinii „nobile", pe care nici măcar alianţa cu Rezeau n-o justifică. Folcoche e un fel de excrescenţă insolită, de care chiar senatorul Pluvignec, tatăl ei, este cam stingherit.

Singurul, aşadar, care o înfruntă şi care o va învinge, în cele din urmă, rămîne Brasse-Bouillon. Unicul său atu e acela că-i este fiu şi că-i seamănă cel mai bine dintre toţi copiii, ceea ce Folcoche însăşi recunoaşte. Cele două forţe în coliziune sînt deci de acelaşi semn : ciocnirea lor va fi cu atît mai spectaculară. Folosind fermentul moştenit de la ea, alimentat neîntrerupt cu ură, Brasse-Bouillon devine, într-un fel, propriul său creator. Prin contrast, fratele lui Jean, Frédie-Chiffe, îşi ratează existenţa, pentru că aplică mereu formula defensivei, în loc să treacă mereu la atac, fie ce o fi, învăţînd din tactica inamicului. Or, tocmai aceasta face Brasse-Bouillon, care se declară : „supărat de urechile materne, de bărbia maternă, de părul matern. Dar foarte mîndru de dinţii mei de tip Rezeau, singurul organ sănătos al familiei... Lacom de toate, şi-n primul rînd, de a trăi. Foarte preocupat de mine însumi." (Pag. 37.) Condiţiile impuse de viaţa familială, nevoia de a fi în permanenţă gata de contraatac, hărţuiala continuă a micii sălbăticiuni, îi accelerează lui Brasse-Bouillon reflexele, care o iau înaintea cumpănirii liniştite : „Dacă ar trebui... să cîntăresc toate urmările actelor mele, înainte de a le simţi nevoia, n-aş mai fi eu însumi, n-aş mai putea trăi". (Pag. 193.) Spiritul de contradicţie şi revolta, viziunea manicheeană a lumii (el nu poate fi decît ori corb, ori porumbel), neglijarea oricăror nuanţe, faptul că atunci cînd intră în viaţă „nu mai crede în nimeni şi nimic", filozofia sa fiind clădită pe o reţea de false principii de erou byronian şi de proscris social („omul trebuie să trăiască singur. A iubi înseamnă a abdica de la tine însuţi. A urî înseamnă a te afirma. Eu sînt, eu trăiesc, eu atac, eu distrug. Eu gîndesc, deci contrazic" — pag. 263) — toate acestea sînt rezultatul oprimării sadice a unei fiinţe născute să fie liberă. Confundînd încă, la şaptesprezece ani, întreaga lume cu familia Rezeau, reducînd-o apoi şi pe aceasta la reprezentantul ei cel mai agresiv, la Folcoche, cariera lui Brasse-Bouillon nu putea fi decît aceea a tînărului anarhist, a unuia care nu se poate impune decît ca geniu negru al negaţiei : „Sînt o forţă a naturii. Sînt alesul revoltei. Sînt cel ce trăieşte din tot ce-i împiedică pe ei [pe Rezeau] să trăiască, sînt negaţia tuturor afirmaţiilor lor plîngăreţe... sînt

contradicția lor, sabotorul renumelui lor făcut cu răbdare, un vînător de cucuvele, un îmblînzitor de șerpi, un viitor abonat la *l'Humanité*". (Pag. 220.) Cu privirile întunecate de ură și disperare, Jean Rezeau nu știe decît atît : să aleagă extrema cealaltă în atitudini, în relații și pînă și în gîndirea politică. Deocamdată, această salvare *personală* a adolescentului pe țărmul opus este tot un act reflex. Deliberarea propriu-zisă va veni abia mai tîrziu ; și cu toată decizia matură de a rămîne în tabăra anti-Rezeau, urmele conviețuirii în atmosfera de la Belle Angerie, concretizate în special într-un fel de suspiciune și teamă, de altfel mărturisite, într-o anumită rezervă a intelectualului greu adaptabil, vor afecta această adeziune („cele mai sincere prietenii... le voi bănui, le voi descuraja").

Văzut însă nu de sine, ci de alții, Brasse-Bouillon apare în adevărata lui lumină : el este de fapt un infirm sufletesc, un tînăr căruia îi lipsește o bucată din existență, copilăria, și o dată cu ea, senzația de căldură pe care nu o comunică decît dragostea maternă. De aci, bruscheța lui, aerele de damnat care nu mai are nimic de pierdut, contundarea curajului cu „mergerea pînă la capăt", pe care i-o reproșează atît de perspicace Paule Leconidec în *Moartea căluțului*. Luciditatea scriitorului Hervé Bazin a ales-o tocmai pe această tînără nefericită, dar care s-a deprins să cunoască bine oamenii, pentru a-l preveni pe Brasse-Bouillon de defectele care decurg la un moment dat din calitățile lui : „Revolta de copil ți-a permis să scapi de destinul tău, care ar fi fost acela al unui Rezeau insipid și pretențios... toată viața vei vomita dezgustul pentru nedreptate, acel dezgust fizic, de netrecut, care e de o sută de ori mai eficace decît mila cerebrală... [Dar] există un lucru intolerabil la tine : ai totdeauna dreptate împotriva mamei tale, ori a fraților tăi, ori a societății. Cel pur, prin definiție, ești tu. Te rog, acordă-ți ceva mai puțin prejudecata favorabilă." (Pag. 143.) Împotriva acestui cult al propriului eu, stimulat de conștiința că a acceptat o luptă inegală, Brasse-Bouillon va găsi un moderator plin de tact în soția sa, Monique Arbin. Probabil că din motive asemănătoare, romancierul însuși se simte mai bine ancorat și mai stabil — după cum îi mărturisea Christinei Garnier — în căminul său, unde căldura sinceității izbutește să-i înmoaie orgoliul de însingurat temerar.

Cea mai grea operație pentru Brasse-Bouillon a fost să coboare punțile micului său fort, să se deschidă către alții, să comunice. Etapele acestei biruințe asupra autoizolării la care îl obligase Folcoche sînt marcate prin cîteva nume : Micou, Paule, Monique — adică niște confirmări din ce în ce mai puternice ale existenței unor non-Folcoche, descoperirea nu atît a dragostei carnale (pe care el era înclinat s-o trateze ca pe un fel de „viperă" internă), ci a purității și a altruismului discret, a *solidarității* în care nu credea. Nevoit să se apere, Brasse-Bouillon a împrumutat de la Folcoche, ca pe o soluție de existență, tehnica înțri-

gilor iezuite, iar măsura de conduită i-a dat-o cu precizie răsturnarea poruncilor „părinteşti" ; adevărul şi frumuseţea nu puteau exista pentru el decît în „romanul său din cap", în momentele de reverie. „Bucurii" n-a cunoscut decît prin negarea temporară şi ineficace a principiului răului : porecla răzbunătoare „Folcoche", iniţialele „R.F.", dansul pe refrenul „Folcoche are să crape", activitatea ilegală a „cartelului băieţilor"... Fără aliaţi, deoarece pe fraţi nu putea conta, Brasse-Bouillon a fost redus la morala individului solidar numai cu el însuşi ; „virtutea" a ajuns să însemne pentru el „orgoliu şi forţă, cu ceva singuratic în ea care o ridică în turnul de fildeş". (Pag. 264.) În lipsa turnului, el se mulţumeşte şi cu chiparosul pleşuv de acasă („le taxaudier"), în vîrful căruia micul erou recită emfatic, fără s-o ştie, din Carlyle şi din Nietzsche : „...putere care n-are nevoie să fie *mai mulţi* ca să fie ceva... *puterea eului*". (Pag. 265.) Asemenea iluzii juvenile încetează, din fericire, la vreme. Cînd însuşi simbolul revoltei egoiste, chiparosul pleşuv, cade sub securea Folcochei, Brasse-Bouillon, călit între timp de adevărata experienţă a vieţii şi de muncă, poate fi socotit salvat din mrejele filozofiei supraomului.

Titlurile *Vipera sugrumată* şi *Moartea căluţului* acoperă, în fond, realităţi contrarii celor pe care le sugerează. Copilul care, în primul roman, „sugrumă vipera" e doar la un pas de a fi muşcat mortal de ea şi de a-şi rata tot restul vieţii într-o rebeliune deznădăjduită ; dimpotrivă, aşa-zisa „moarte a căluţului" echivalează cu o victorie decisivă asupra viperei. Semnificativ e că cel mai slab are iluzia că învinge în fiecare dintre cele două părţi ale dramei : adolescentul care se declară triumfal, în finalul primului act, „sugrumător de vipere", nu e mai puţin tragicomic, de fapt, decît Folcoche, proclamînd strepezită „moartea căluţului" şi falsitatea oricărei fericiri, atunci cînd are în faţă proba evidentă a posibilităţii unei fericiri care o nimiceşte. Viaţa însăşi e aceea care conduce, etapă cu etapă, la eliberarea şi biruinţa lui Brasse-Bouillon, în nemaipomenitul duet de ură între mamă şi fiu. Cu cît sînt mai crude molestările din partea Folcochei, cu atît se călesţe caracterul rebelului Jean Rezeau. Cu toate că el condamnă — pe bună dreptate — orice sistem educativ care nu e sprijinit pe „pietatea filială", nu e mai puţin adevărat că Brasse-Bouillon a suportat totuşi o anumită „educaţie" în familia Rezeau, ba încă una cu program zilnic, derivat dintr-o constituţie draconică. Programul acesta a fost mereu completat, cu o inventivitate pe care nu ştim dacă să o punem totdeauna în sarcina Folcochei, sau şi a lui Hervé : percheziţiile corporale, „cleftomania", confesiunea familială zilnică, spionajul şi toate micile mizerii de majur, mergînd pînă la trucul nereuşit al „descoperirii portofelului furat", o dată cu care Brasse-Bouillon poate trece, pentru prima oară, la represalii de la egal la egal.

După ce tînărul izbuteşte să evadeze, supravegherea secretă sub care încearcă să-l ţină de la distanţă Folcoche rămîne ineficace. Singura lovitură sensibilă pe care i-o mai dă, în *„Moartea căluţului"*, e distrugerea prin calomnii a legăturii ce abia se înfiripase între Micou Ladourd şi Brasse-Bouillon. Măsura înfruntării tacite dintre cei doi inamici o reprezintă aşa-numita „pistoleală" : dacă în *Vipera sugrumată*, Folcoche suportă, cu oarecare iritare, fixitatea privirilor crunte ale fiului, în romanul următor ea le ocoleşte din ce în ce mai neputincioasă. Vioiciunii cu care-şi schimbă tactica, prin trecerea de la loviri şi invective directe, la *divide et impera*, în fine, la calomnii şi urzeli din umbră, îi urmează o treptată anchilozare a iniţiativei, în partea a doua, fără ca răutatea însăşi să fi cedat cumva. În perioada de „glorie", Folcoche ajunge să-i deprindă atît de mult pe Jean şi Frédie cu tracasarea, încît atunci cînd sînt lăsaţi întîmplător singuri, băieţii încep să se simtă nemulţumiţi fără admonestările ei, să le jinduiască aproape. Cu asemenea pătrunzătoare observaţii, Hervé Bazin se înscrie în buna tradiţie a analiştilor francezi ai sufletului uman, deşi nu analiza pare să-l preocupe cel dintîi. Latura aceasta a creaţiei sale realiste e şi mai evidentă în *Moartea căluţului*, unde stabileşte şi motivează veridic diferitele momente de relaxare a resorturilor psihice ale lui Brasse-Bouillon, pe care le văzusem atingînd maximum de tensiune în finalul primei părţi. Nemaiîntîlnind-o zilnic, Brasse-Bouillon pierde obiceiul poreclei „Folcoche", cedează, puţin cîte puţin, farmecelor gineceului Ladourd şi în special ale lui Micou, îşi toceşte (prin lipsă de antrenament) maliţia şi intransigenţa. Revenit pentru scurt timp la Belle Angerie, el are satisfacţia să descopere în Folcoche pe „bătrînă" : „Nu se trăieşte de două ori aceeaşi mare dragoste. Să fie oare imposibil de retrăit o mare ură ? Încerc să cred că dispreţul a înlocuit-o". (Pag. 53). Deocamdată nu e convins. În realitate, s-a şi angajat pe noua cale şi, după episodul Micou, intuieşte exact ce-i rămîne de făcut : trebuie să reducă la neputinţă acest „păianjen expert şi respingător", prin realizarea propriei sale fericiri. Convieţuirea cu Monique, a cărei comportare mieroasă îl agasează la început, fiindcă i se pare nedemnă de soţia unui adevărat rebel, transformă definitiv, într-un fel de „linie moartă a urii", dispreţul pentru bătrîna-păianjen.

Descoperirea că vipera nu era decît o femeie rea, dar comună, ce-şi apărase în chip bolnăvicios odrasla inimii, pe Marcel-Cropette, se produce ca o revelaţie, păstrată cu grijă de dramaturg pentru un punct culminant, foarte învecinat cu deznodămîntul. Această descoperire împrumută un gust amărui dispreţului final al lui Brasse-Bouillon. El se crezuse multă vreme un caz extraordinar, ca fiu al unei veritabile întruchipări a zeiţei Kali, şi iată că nu era decît copilul unei femei oarecare, „inspirată de sentimente ordinare, aproape omeneşti". În consecinţă, satisfacţia reducerii la neputinţă, pe care şi-o oferă în scena finală (locuinţa modestă a lui

Brasse-Bouillon devenind un fel de Canossa pentru bătrîna Folcoche), este diminuată de conştiinţa că n-a înfrînt decît o vietate vulgară. Singura atitudine convenabilă acum faţă de ceea ce reprezintă tristele resturi omeneşti ale legendarei vipere cu corn este indiferenţa : „Nici nu te iubesc, nici nu te detest. E mai rău : nu te simt...". Ultimele ei răutăţi, încercările de a-l otrăvi prin cîteva ironii la adresa soţiei şi copilului său, îl lasă complet impasibil.

Evoluţia lui Brasse-Bouillon de la ura cea mai înflăcărată pînă la nepăsare, trecînd prin dispreţ, deşi perfect justificată prin maturizarea eroului în funcţie de variatele lui experienţe esenţialmente noi, a fost primită de unii critici cu un surîs superior („ştiam noi că aşa are să fie"), iar de alţii cu un aer deziluzionat : „unde-i consecvenţa ?" Hervé Bazin a prevăzut aceste luări de poziţie, şi răspunsul său a venit din timp, ferm şi corosiv : „Dar aud şi alte glasuri (cu care uneori orgoliul meu face cor) : «Dacă nu te îmburghezeşti, cel puţin te cuminţeşti. Eşti pierdut pentru revoltă, ne-ai dezamăgit !» Îi cunosc eu pe aceşti diletanţi ai anticonformismului, cărora li-s dragi papucii de odaie şi misterul sufletelor blestemate, arta pentru artă şi revolta pentru revoltă (cu condiţia să nu clatine prerogativele lor, ci să se mulţumească să le sperie pe ale altora). Este absolut inutil să le răspund că revolta în sine nu reprezintă nimic, nu duce la nimic... că, în definitiv, nu revoltele calde, ci acelea reci sînt cele mai lucide, mai eficace... Nu, nu mă cuminţesc." *(La mort du petit cheval,* pag. 225.) Într-adevăr, Hervé n-a intrat în rînduri, nu s-a aliniat, chiar dacă i-a declarat Christinei Garnier că, în sfîrşit, este în termeni excelenţi cu mama sa şi are intenţia s-o descrie „aşa cum este", într-un al treilea şi ultim volum cu caracter autobiografic. A avut grijă să-şi lase şi de data aceasta o supapă de siguranţă : probabil că nici personajul acela n-o va întruchipa cu totul pe mama sa „adevărată".

Deşi apropiaţi de el ca vîrstă şi legaţi mult timp printr-un inamic comun, fraţii lui Brasse-Bouillon nu ocupă în nici unul dintre romane un loc de prim-plan şi nici nu sînt, cum ne-am fi putut aştepta, rezonatorii ideilor celui situat de la început în fruntea insurgenţilor, ci nişte palide reeditări ale unuia sau altuia dintre părinţi. Frédie-Chiffe moşteneşte moliciunea şi laşitatea tatălui său, fără să păstreze şi vreuna dintre calităţile acestuia — de pildă, curiozitatea ştiinţifică. Marcel-Cropette rămîne un Pluvignec desăvîrşit, „penibil de studios, rece, tenace, personal şi, prin corolar, ipocrit" *(Vipère au poing, pag. 36)* — „mai puţin sigur de luptele, decît de anexiunile lui, de drepturile, decît de privilegiile lui — ceea ce, la urma urmelor, e o foarte frumoasă definiţie a burghezului". *(La mort du petit cheval,* pag. 51.) Intervenţiile perfide ale educaţiei gen Folcoche asupra unui asemenea material uman pulverizează orice urmă de solidaritate frăţească. S-ar fi putut presupune măcar indicaţia unei

mai mari apropieri între „legitimii" Jean şi Frédie : ea nu se produce, întrucît Frédie rămîne mereu terestru şi nu încearcă decît mînii pe teme meschine, nu însă şi durerea de a fi fost frustrat de ceva cu adevărat preţios, de copilăria lui. Demnitatea îl opune pe Brasse-Bouillon celor doi fraţi. Chiffe nu e capabil s-o înţeleagă, iar Cropette afişează o falsă demnitate, aceea a copilului „reuşit", cu care o va umili realmente doar pe susţinătoarea lui din umbră, pe Folcoche. Ajunşi la maturitate, fraţii nu-s decît trei străini care cu greu se pot tolera reciproc ; este unica izbîndă reală a viperei, care ar fi dat mult, probabil, ca să poată gusta scena întîlnirii lui Frédie şi Marcel cu Jean şi Paule Leconidec.

Nu fraţii, ci Micou, Paule şi mai ales Monique Arbin cunosc dezintoxicantul împotriva urii infiltrate de Folcoche. În preajma graţiei, a spontaneităţii şi francheţei pe care le respiră persoana Monicăi, ursuzul Brasse-Bouillon este nevoit să renunţe la platoşa lui, devenită inutilă şi ridicolă, la izolarea mefientă faţă de tot ce este non-eu. Pînă la urmă, apostolul urii, profetul atotputerniciei singurătăţii, din finalul romanului *Vipère au poing*, va fi surprins declarînd cu aceeaşi convingere : „Dragostea — iată ce face pe o fiinţă *unică*... iată ce o salvează de la mediocritate". *(La mort du petit cheval*, pag. 136.) Fără paradox deci, ura adevărată a fost o primă chezăşie că Jean Rezeau era apt pentru dragostea adevărată — obiectivele asupra cărora i se îndreptau sentimentele, fiind, firește, de fiecare dată, altele. Ne-ar putea-o mărturisi Brasse-Bouillon însuşi, dacă ar mai proceda la o ultimă „stabilire a poziţiei", la sfîrşitul eventualului volum al treilea... Ceea ce nu înseamnă că eroul nostru s-a schimbat, sau se va putea schimba integral, că a renăscut ca un alt Fenix din cenuşa propriei uri. Asemenea purificări totale nu sînt în ordinea firii. Unele tendinţe „Rezeau" persistă în mentalitatea lui, ba iau chiar forme neliniştitoare. Nu e vorba atît de sublinierea cu o cruzime aristocratică a „distanţei" ce-l separă de simpla Madeleine, nici de stilul teribilist în care înţelege să se despartă de Micou, amîndouă atitudinile purtînd şi pecetea adolescenţei, care le justifică într-o măsură. Ne referim aci la sentimentul de superioritate pe care îl păstrează pînă tîrziu şi la constatarea lucidă că-i vine greu să se simtă *egal* — ceea ce poate nu fără rost este mărturisit pe un ton autocritic în romanul lui Bazin.

Acestei sinceităţi i se adaugă însă un merit şi mai înalt : faptul că Hervé n-a privit dezbaterea publică a problemelor familiei Rezeau ca pe o simplă lichidare a unor socoteli personale. Ambele romane arată limpede că el a făcut într-adevăr „pasul" despre care îi pomenea Christinei Garnier. Păstrîndu-şi caracterul autobiografic, *Vipera sugrumată* şi *Moartea căluţului* punctează atît de pregnant unele situaţii de ordin general, încît ele capătă, pînă la evidenţă, tonul unei satire sociale, îndreptată cu precădere împotriva a două ţinte : aşa-zisa respectabilitate şi ipocrizia de tip clerical a tuturor familiilor Rezeau care cultivă o naivă, pudică şi falsă

onorabilitate, pornind dintr-un conservatorism cu atît mai rigid, cu cît se întemeiază pe pseudomorala creştină, propovăduită ori de excesivi „evanghelizatori" ai negreselor, ca Père Trubel, ori de obscurantişti samavolnici, ca Traquet. Nu este o atitudine pasageră în opera lui Bazin, fiindcă o regăsim atît în versurile lui („Cette croix dont ils ont fait / Le signe d'addition" — cf. *Le voyeur enragé* din volumul *Toane,* 1953, pag. 100), cît şi în alte romane (de ex. *Cu capul de pereţi — La tête contre les murs,* 1949, pag. 170). Complet anacronică, lumea aceasta n-are viitor — conchide Brasse-Bouillon într-o splendidă tiradă (rostită *in-petto)* la solemnitatea închinată lui René Rezeau.

Din toate punctele de vedere, *Vipera sugrumată* ni se pare ceva mai mult decît o „cronică savuroasă şi feroce a regiunii angevine", cum o apreciază Pierre de Boisdeffre.

Problematica familiei burgheze l-a preocupat şi într-altfel pe Hervé Bazin. După depoziţiile directe din *Vipera sugrumată* şi *Moartea căluţului,* scriitorul a ales o altă soluţie de „eliberare" şi a trecut la romane în care naraţiunea continua să fie, ca peste tot în epica sa, la persoana întîi, dar eroii principali nu mai erau nişte alter-ego, asemenea lui Brasse-Bouillon, ci nişte existenţe distincte, perfect veridice, reacţionînd însă şi gîndind uneori „ca şi cînd" ar fi fost autorul însuşi. Ne referim la romanele *Pe cine cutez să iubesc (Qui j'ose aimer,* 1956) şi *În numele fiului* (1960), în care osmoza dintre creator şi eroul preferat persistă ca o tendinţă instinctivă spre autoexprimare, comună tuturor „noilor" realişti francezi, ca un fel de confesiune de al doilea grad — şi în care identificările, posibile încă uneori, ar aluneca, în cazul unei generalizări, în simple supoziţii. Hervé Bazin ar părea deci să revină, într-o măsură, la formula romanului clasic, fără să putem vorbi încă de un realism cu totul obiectiv. Verva debordantă a scriitorului şi comentariul său cîteodată intempestiv ne împiedică în continuare să-i uităm prezenţa (cum ni se întîmplă, în romanele lui Flaubert), şi aceasta e o constatare ce priveşte, de fapt, toată epica de după *Vipera sugrumată,* mai bine zis întreagă epico-lirica sa.

În centrul romanului *Pe cine cutez să iubesc,* se găseşte tînăra Isabelle Duplon. Crescută printre femei la ferma La Fouve, ea se lasă dominată, fără să vrea, de tînărul său tată vitreg, judecătorul Maurice Méliset, împreună cu care ajunge s-o înşele pe mama sa, Belle Duplon. După dispariţia tragică a acesteia, răpusă de o boală care o desfigurase, Isabelle refuză să accepte căsătoria cu Maurice, preferînd să-şi crească singură fetiţa pe care o are de la el. Povestirea aceasta este construită după o geometrie destul de transparentă : un conflict între două femei frumoase, mama şi fiica, Belle şi Isa-belle, una cu chip, cealaltă cu suflet mai frumos — dar un conflict *în surdină,* pentru că ciocnirile nu au loc decît în conştiinţa Isabellei. Belle, îngrijorată de şansele de a fi neglijată

de acest Don Maurice-Ténorino, pe care cu greu şi l-a cîştigat, nu va afla totuşi niciodată de legătura dintre el şi propria ei fiică. Aceea care plăteşte, care suferă cu adevărat, rămîne Isabelle, victimă a unui fel de a gîndi învechit, romantic şi provincial (acţiunea e localizată tot în vestul Franţei, undeva lîngă Nantes). Isabelle refuză trenul vieţii trepidante moderne şi-şi cîntăreşte cel mai mic gest ca pe un act de conştiinţă. Lipsită de o viaţă de familie propriu-zisă, ea se opreşte la concluzia că rostul său e să trăiască în atmosfera matriarhală de la conacul La Fouve, unde prin tradiţie bărbaţii nu sînt consideraţi buni la altceva decît la reproducerea speţei : pentru o femeie, e destul să-şi crească copilul, izolîndu-se în singurătatea fermei, ca o nouă Diană. Am putea cel mult să ne aşteptăm ca fetiţa Isabellei, (care se va numi, la rîndul său, Belle) să încerce cîndva, din nou, o evadare (în virtutea aceleiaşi simetrii interioare a romanului) din acest îngust şi ucigător conservatorism.

S-a văzut în raporturile dintre Isabelle şi Maurice o simplă răsturnare de roluri din vechea tragedie Fedra-Hipolit, ilustrată de Euripide şi Racine. Dar Hervé Bazin n-a scris drama unei mari pasiuni, ci drama unei mentalităţi. Isabelle nu-l urmăreşte cu o ardoare nesăbuită pe Maurice ; faptul că-i cedează este un accident oarecare, iar adîncirea în aşa-zisa eroare a ceea ce se poate numi doar formal un „incest" este condiţionată de împrejurări mai mult decît favorizante, împrejurări care-l interesează constant pe scriitor — şi tocmai aceasta dă nota contemporană a romanului. Pasiunea nu strigă în Isabelle, ca în Fedra : nu e un incendiu pustiitor, ci o combustie mocnită, care consumă mai puţin carnea şi mai mult spiritul, supus continuu unor chinuitoare întrebări. Fedra se prăbuşeşte patetic, Isa nu face de loc zgomot în renunţarea ei dureroasă, care n-o loveşte decît pe ea însăşi.

Mai curînd decît o Fedră modernă, distribuită în rolul lui Hipolit, Isa pare un fel de replică eronată dată bovarismului, prin încăpăţînarea cu care se agaţă de cadrul desuet de la Fouve şi pe care o plăteşte cu autocondamnarea la o viaţă „din amintiri". Voinţa cu care Isa îşi stăpîneşte pasiunea pare condusă de un aşa-zis act de luciditate, dar e clădită de fapt pe idei primite, pe obişnuinţa de a respira numai un anumit aer, ca şi pe o mistică absurdă care o convinge că trebuie să se pedepsească. Regăsim în dorinţa absolută de puritate a Isabellei, ca şi în „mergerea pînă la capăt", tendinţe specifice lui Hervé Bazin şi celor mai mulţi dintre eroii săi.

Ultimul roman publicat de Hervé Bazin pînă astăzi, *În numele fiului,* ne transferă într-o lume complet distinctă de aceea din *Pe cine cutez să iubesc* : o familie pariziană şi o generaţie tînără cu un ritm impetuos de existenţă, specific postbelic. Devenirea personajului principal are şi ea un sens opus. Dacă, în cazul Isei, ceea ce ea numeşte luciditate izbuteşte să înfrîngă ceea ce tot ea singură apreciază ca o

pasiune vinovată (fără ca „victoria" să aibă în tragismul ei ceva cu adevărat măreț), în cazul profesorului Daniel Astin, tendința rațională de a nu nedreptăți un fiu — ce n-are nici o vină că nu este al său și că s-a născut dintr-o legătură adulteră a mamei — ajunge, printr-o exersare continuă, să devină o pasiune nesănătoasă, îndepărtîndu-l pe Daniel de ceilalți doi copii *ai săi*, pe care-i neglijează, de femeia pe care o iubește, ca și de o alta care îl iubește. Filozof, cu o cultură temeinică, Daniel Astin nu se poate feri totuși de contractarea acestei monomanii, de ambiția de a și-l apropia cu orice preț pe nelegitimul Bruno și de a căpăta de la el, în schimb, o încredere și o dragoste egale cu cele pe care i le dăruiește.

Daniel Astin — un Brasse-Bouillon devenit tată — ține parcă să demonstreze o teorie mai veche a lui Bazin, aceea a paternității care nu poate fi dovedită decît prin „adopțiune filială", și-și sacrifică cei mai buni ani pentru a cîștiga un pariu cu sine însuși, ca să constate în cele din urmă că viața nu e de acord cu exagerarea unor asemenea vanități. Încă din primele romane, Hervé considera că e mai trainică o legătură de simpatie sinceră, în orice familie, decît o înrudire de sînge directă ; în *Gaz pe foc*, de ex., Céline Colu proclama : „...nu există adevărată paternitate decît prin adopțiune filială. Contrar legilor, doar aceia sînt tați, care sînt recunoscuți ca atare de către copiii lor, și dovada pe care aceștia o cer nu este dovada sîngelui, ci a căldurii lui." (Pag. 311.) Evident, Bazin se referea, în primul rînd, la mame — căci problema Folcoche continua să-l urmărească. În cazul Bruno, însă, acest adevăr încerca să se impună dinafară, și ca atare insistențele profesorului Astin nu conduc decît la rezultate mediocre.

De fapt, Daniel este cel care se lasă prins tot mai grav în plasa pe care crede că i-o întinde lui Bruno, între altele și pentru că a fost învățat să se simtă mereu vinovat de greșelile sau încurcăturile altora, și să se sacrifice mai mult decît se cuvine, în așa măsură încît unele gesturi ale acestui stîngaci înfometat de dragoste, care ambiționează s-o capete tocmai de unde o poate obține mai greu, par nefirești. Capabil de acte donquijotești (de pildă, acela de a-și închipui că renunțînd la dragostea pentru Marie Germin își va asigura definitiv inima micului Bruno), Daniel Astin este un om cald și emoționant, așa cum îl socotea, într-o cronică a cărții, Pierre Gamarra [1].

Mai mult decît în alte romane ale lui Bazin din ultimii ani, eroul din *În numele fiului* se întîlnește spiritual cu autorul său, cu care împărtășește o serie de preferințe. Dacă Daniel Astin are satisfacția să se regăsească parțial în Bruno, trăsăturile acestuia reflectă, la rîndul lor, printr-un joc de oglinzi, pe acelea ale scriitorului : disprețul pentru

[1] Cf. *Europe*, nr. 382—383/1961.

crom (adică pentru luciul ieftin), „înclinarea spre ascunzișul intim, spre așteptare, spre semităcere, spre conversația mută a surîsului" (pag. 117) etc. Toate acestea întregite firesc de plăcerea de a ține un „jurnal mintal" (în care sînt notate reacțiile altora și cele proprii), de a proceda, din cînd în cînd, întocmai ca Brasse-Bouillon odinioară, la stabilirea poziției, dar mai mult decît orice, de această declarație-platformă a profesorului Astin : „Cred în caractere, în cromozomi, în circumstanțe, în nedreptățile sociale care-i fac pe oameni ceea ce sînt, puri sau impuri, lacomi sau generoși, puternici sau slabi". (Pag. 248.)

O dată cu dezvoltarea lui Bruno, romanul *În numele fiului* o urmărește și încearcă s-o înțeleagă și pe aceea a tineretului parizian în genere. Bruno este un exemplar mijlociu, mai degrabă greoi, ale cărui calități gravitează în jurul puterii de a tăcea și a persevera. Favorizat de ambianța unei adevărate familii, adolescentul acesta e preocupat de alte probleme decît Brasse-Bouillon : relațiile cu fetele de-o vîrstă cu el (direcție în care e apreciat de Daniel-Hervé pentru lipsa oricărei jene ipocrite — o sinceritate mărginită, din păcate, mai ales la domeniul vieții sexuale), și căile pe care se poate *aranja* cît mai curînd și mai comod în viață. Așadar, manifestări directe ale unui „realism" și ale unei blazări precoce care dau nota de independență agresivă generației de după război — notă confirmată, de exemplu, și de romanul *Noii aristocrați (Les nouveaux aristocrates)* al lui Michel de Saint-Pierre, apărut în același an cu *În numele fiului.* „Astăzi, tinerii sînt aceia care nu mai înțeleg nimic din purtarea părinților", citează din volum, într-un comentar ușor melancolic, R. M. Albérès, amintind că tema raporturilor dintre tată și fiu a suscitat un interes explicabil și după primul război mondial, atît în scrisul expresioniștilor germani, cît și într-o serie de romane franceze ale adolescenței, semnate (după Alain-Fournier) de Jacques de Lacretelle, Benjamin Crémieux, J. Cocteau etc.[1]

Poate părea puțin ciudat, dar impetuosul, răzvrătitul Hervé Bazin, cel mai chemat să-i înțeleagă de exemplu pe „Halbstarker"-ii parizieni, și care ține realmente să fie socotit solidar cu acest tineret grăbit să-și facă loc și să ajungă, lasă totuși impresia, în romanul *În numele fiului,* că se simte, fără voia lui, depășit de ritmul ce i se impune. Cu toate că Daniel Astin se află la antipodul silei lui Jacques Rezeau de a se „compune" cu „amoralii", curentul în care se arată dispus să înoate este mult prea năvalnic pentru puterile lui, în ciuda bunăvoinței de care dă dovadă (și care nu e, desigur, totuna cu acceptarea unei identități între acest curent „nou" și progres).

Realismul lui Hervé Bazin este acela al unui moralist contemporan, după cum au subliniat toți cronicarii săi. Un moralist interesat, ca

[1] Cf. *Les Nouvelles littéraires,* nr. 1741/1961.

adevărat intelectual, de soarta tuturor fiinţelor umane, indiferent de atenţia pe care le-o arată deocamdată societatea în care trăiesc. Continuîndu-şi sagace incursiunile în familia franceză, el şi-a îndreptat atenţia, în epica sa, asupra răspunderii pe care această familie o are — fie că vrea sau nu s-o recunoască — faţă de un şir întreg de infirmi, de neputincioşi, de neadaptaţi sau delicvenţi. Ceea ce lumea occidentală s-a obişnuit să treacă la categoria „deşeuri" se bucură de o nelimitată înţelegere şi simpatie din partea lui Bazin, a cărui operă intervine în apărarea demnităţii lor omeneşti. *Homo sum...* pare să spună răspicat scriitorul, împreună cu personajul lui Terenţiu — şi aceasta e poate una dintre declaraţiile lui cele mai de preţ.

Îndată după ce Brasse-Bouillon cunoaşte bucuria căminului întemeiat (în *La mort du petit cheval),* Bazin îl pune să redacteze o anchetă despre copiii delicvenţi, motivată astfel faţă de Monique : „Era cît pe ce să fiu unul dintre aceşti copii şi cunosc adevărul. Nu-i destul să-i ajutăm, ar trebui să-i iubim..." (Pag. 227.) Aceeaşi explicaţie, şi anume impulsul unei experienţe personale, o regăsim şi în primele pagini ale anchetei internaţionale întreprinse de Hervé Bazin, cu asentimentul Oficiului mondial al sănătăţii, anchetă ale cărei rezultate au fost consemnate în sezisantul volum *Sfîrşitul ospiciilor (La fin des asiles,* 1959).

Între *Vipera sugrumată* şi urmarea sa, *Moartea căluţului,* apare, în 1949, un roman care provoacă oarecare vîlvă după ce devine pretextul unui film al lui Franju : *Cu capul de pereţi (La tête contre les murs).* Alte romane şi nuvele ale lui Bazin vor aduce, îndată după acesta, noi mărturii asupra rezervelor psihice uriaşe pe care le ascund infirmii de tot felul, fiinţele lovite necruţător de maladii ale trupului sau ale spiritului — dar care ştiu să se opună cu ultima energie progreselor răului care le minează. Timp de un deceniu, scriitorul a fost preocupat de analiza dramelor unor asemeni eroi, analiză condusă de solidaritatea sinceră a cunoscătorului „fără voie" al faptelor — şi nu de o compasiune exterioară, jignitoare.

Arthur Gérane, personajul principal din *Cu capul de pereţi,* ni se prezintă ca un dezechilibrat ciclic, ale cărui pasiuni, evadarea şi fuga, sînt împinse bolnăvicios pînă la dorinţa evadării din propriul trup, pe care ajunge să-l considere, în momentele cruciale, tot o carceră. Gérane moşteneşte microbul de la mama sa şi-l transmite, inconştient, copilului pe care-l are cu o femeie simplă ce i se devotează. Romanul îl însoţeşte pe Arthur prin cîteva aziluri de alienaţi cu regimuri variate, dar bazate aproape uniform pe principiul inimicităţii sociale, care face din cel deţinut o vietate decăzută şi periculoasă. Saint-Gemmes, Vaucluse, Villejuif etc. îi oferă lui Gérane, în perioadele de luciditate (atît de îndelungate şi de autentice, încît atunci cînd se mişcă printre sănătoşi, nimeni nu remarcă la el ceva anormal, pînă ce nu apare, condiţionată

într-un fel sau altul, spaima care-l pune din nou pe fugă), prilejul celor mai variate cunoştinţe : invertiţi, iluminaţi, idioţi, persecutaţi, epileptici şi ciclici etc., adevărate regimente închise în lagăre de concentrare dezolante, unde chiar şi cei mai binevoitori şi mai modern inspiraţi psihiatri nu pot schimba mare lucru, căci condiţiile materiale de care dispun sînt derizorii, faţă de necesităţi. Dincolo de complezenţa naturalistă cu care Hervé Bazin ne plimbă prin saloanele diverselor ospicii, dincolo de abilitatea maladivă a eroului său de a-şi înşela supraveghetorii şi de a reuşi mereu o disperată şi inutilă evadare pînă ce, printr-un fel de efect de simetrie dantescă („il contrapasso"), personajul marilor fugi va fi redus să zacă în paralizie — suscită un mare interes pledoaria în sensul necesităţii de a se renunţa la actualele aziluri, lăcaşuri învechite care sufocă, în loc să amelioreze sau să vindece.

Romanul a fost tratat de unii comentatori ca un reportaj oarecare (Claude Morgan, de ex., îi preţuia numai „punerea în scenă", adică introducerea, socotind tot restul neinteresant sub raport artistic, întrucît autorul n-a avut nimic „nou" de spus [1]) ; alţii, ca J. M. Aucuy, l-au declarat o carte de succes, observaţie care venea la un deceniu după apariţie. [2] Angajîndu-se într-o dispută publică cu psihiatrul Bonafé, Aucuy, apărător al filmului lui Franju după acest roman, a ascultat de la preopinentul său elogii repetate la adresa veridicităţii romanului şi a oportunităţii lui ca apel social — spre deosebire de film, al cărui scenariu denaturează lucrurile, încercînd să inculce spectatorilor ideea că nebunia alcătuieşte însăşi esenţa acestei lumi, transmiţîndu-le groaza de a trăi, printr-o falsă generalizare a pesimismului existenţialist, care nu apare decît incidental la Arthur Gérane.

Soarta alienaţilor ar putea să pară, la urma urmelor, o preocupare socială secundară. Pe cei avizaţi, printre care şi Hervé Bazin, ea nu poate să-i lase indiferenţi, căci nu e vorba de existenţa unui grup restrîns sau neglijabil, ci — ca urmare a ultimului război, a mizeriei, a alcoolismului şi a altor factori — de adevărate „minorităţi" naţionale. Numai în Franţa există peste o sută de mii de scoşi din rînduri, iar locurile disponibile în spitale satisfac abia jumătate din cereri. Nu e doar o întîmplare deci că autorul romanului *Cu capul de pereţi* va fi acelaşi cu anchetatorul din *Sfîrşitul ospiciilor*. Şi de această dată, Hervé Bazin s-a decis „să meargă pînă la capăt", alarmînd pe toate căile opinia publică, trecînd de la limbajul artistic la acela al datelor exacte. Dar nici în anchetă el nu se comportă ca un tehnician, ca un savant al detaliilor, ci ca un reporter care din tot ceea ce vede vrea să reţină şi să difuzeze numai marile concluzii, acelea care pot zgudui. Pe „psi-

[1] Cf. *Europe*, nr. 43/1949.

[2] Cf. *La Nouvelle critique*, nr. 106/1959.

hopatolog" îl vom regăsi mult mai interesant în autorul unora dintre nuvelele din volumul *Agenţia matriomonială (Le bureau des mariages,* 1951) şi mai ales în romanul *Gaz pe foc.* Ar fi însă o gravă eroare să-l izolăm tranşant pe scriitor de reporter, ideile lor în această problemă coincizînd întru totul : nu există o normalitate absolută, şi cei care trebuie să ne dea de gîndit sînt tocmai acei care par extrem de normali ; ei pot fi, asemenea lui Bertrand Colu din *Gaz pe foc,* simpli vulcani îngheţaţi între două erupţii. Pe de altă parte, chiar şi cel mai alienat păstrează o parte de sociabilitate care trebuie valorificată, chiar dacă ne vedem nevoiţi „să pariem pentru el împotriva lui însuşi". În fine, mai mult decît orice : „Nu e de ajuns să tratăm un caz ; trebuie să tratăm împrejurările şi, deseori, anturajul". *(Sfîrşitul ospiciilor,* pag. 89.)

O adevărată serie de infirmi populează volumul de nuvele *Agenţia matrimonială.* Cu excepţia a două sau trei naraţiuni izbutite, restul poate fi socotit fie o ezitare de moment în arta epică a lui Bazin, fie poate chiar dovada unei slăbiciuni constitutive în abordarea genului scurt, în care şi alţi romancieri veritabili au dat opere mai puţin convingătoare. Totodată, în evoluţia scrisului său, nuvelele consemnează cele mai largi concesii făcute nu lui Zola, ci zolismului.

Evadaţii din ziua de Rusalii (Les évadés de la Pentecôte) şi *De-a războiul (Jeux de main)* sînt piesele cele mai consistente ale volumului, acelea în care îl recunoaştem pe realistul Bazin. Nu numai pentru că ele condamnă războiul şi abuzul de putere, indiferent ce forme ar lua, dar şi fiindcă schiţează cîteva portrete memorabile. În cea dintîi, luăm act de varietatea de reacţii a francezilor dintr-o închisoare, unde ocupanţii hitlerişti îi păstrează pe comunişti la un loc cu deţinuţii de drept comun, în vederea ridicării şi executării lor, lot cu lot. Ferocitatea naziştilor stîrneşte indignarea unui fost dezertor (de a cărui demnitate toţi se îndoiau) care salvează, în ultima clipă, pe un colonel din *maquis.* În cealaltă nuvelă, îl cunoaştem pe băieţelul Louis Sertao, batjocorit de camarazii săi de joacă pentru că e mai firav, pînă ce exasperarea îl determină, în finalul unui adevărat asalt, să-i arunce pe toţi în aer, cu o grenadă găsită întîmplător. Nuvelele *Agenţia matrimonială* şi *Nu se-ntîmplă nimic* dezvăluie existenţa măruntă, sufocantă a micii burghezii — fie că e vorba de nişte funcţionari mediocri ce-şi caută prudent fericirea „onorabilă" printr-o romantică mică publicitate, fie că se referă la o pereche de pensionari şterşi (ea „bovarică", el „realist"). Tihna acestor fiinţe, în a căror viaţă timpul bate numai la sosirea lăptarului şi a factorului, înseamnă pentru Bazin una dintre formele cele mai curente de infirmitate morală — cu care totuşi nu se mai solidarizează. Închistarea într-un orizont de pigmei şi această mecanicizare a tuturor reacţiilor sînt, pentru el, consecinţa năzuinţelor, mărturisite sau

nu, dar neîmplinite, de a ajunge. Cu toată cumsecădenia lor, ei îşi merită soarta, fiindcă, spre deosebire de adevăraţii infirmi, aceştia nu vor să-şi trăiască viaţa. Nici pentru Lemaire Michel (poreclit *Mère Michel)* nu poate nutri nimeni vreo compasiune, întrucît micul secretar comunal se răzbună pe toţi semenii săi pentru o vină pe care de fapt nu o au : aceea că el este nesuferit femeilor. Deşi nebunia rece, pe care o maschează sub aerele celui mai de treabă cetăţean, este o temă reluată de Bazin în romanul *Gaz pe foc* — cele două opere nu mai au nimic altceva în comun. Soarta lui Bertrand Colu, eroul romanului, este profund dramatică întrucît răzbunările sale sînt dictate de o nebunie de care alţii sînt vinovaţi şi pe care el încearcă disperat s-o biruie. Mère Michel este un caz iremediabil banal, oricît de ciudate îi sînt manevrele : el dezvoltă pînă la proporţii grotesti avariţia, ipocrizia, maliţia şi invidia măruntului demnitar rural care a fost jignit. Evoluţia lui este respingătoare — nicidecum dramatică. De altfel, în *Mère Michel,* Hervé Bazin s-a uitat parcă pe sine însuşi, ambalîndu-se în descripţii copilante şi în montarea laborioasă a unei scene finale de efect (numai de dragul senzaţiei), aşa încît naturalismul său coboară aci la temperatura subumană a unui experiment de ospiciu. Experienţa reuşeşte — şi totuşi nu convinge : altceva decît *cum* este bolnav nu ne mai poate interesa la Mère Michel. Tratate astfel, în aspectele lor pur stihinice, formele maladiei mintale pot fi declarate cel mult curioase ştiinţific, iar H. Bazin, un atent observator al tuturor curiozităţilor — dar aceasta e prea puţin pentru cine a apucat să scrie *Vipera sugrumată.*

În locul acestui „obiectivism", al acestei răceli forţate, e de preferat, în orice caz, melo-naturalismul — dacă-i putem spune aşa — din nuvela *Broasca şi broscoiul (La raine et le crapaud),* al cărei personaj principal, arierata Reine, suferă, ca şi Mère Michel, de pe urma aspectului său fizic dezagreabil şi a izolării la care este condamnată — dar în care umanitatea pîlpîie încă, ba ia chiar forme ataşante, demonstrînd că pînă şi o asemenea fiinţă ce trăieşte ca o amfibie oarecare, undeva într-o mlaştină, e superioară moralmente „notabililor" din partea locului. De unde nu se poate conchide însă că Bazin ar avea intenţia să insiste asupra superiorităţii în genere a omului redus la stadiul vieţii naturale, căci un astfel de neo-rousseau-ism ar fi distonant cu tot restul operei sale.

Delicvenţii pot fi priviţi şi ei ca nişte infirmi, ca nişte accidentaţi morali ai unor anumite condiţii de existenţă. Dar şi printre ei există categorii diverse : una este simpaticul pungaş de buzunare Gonzague Rabotin, din *Gest cinstit,* şi altceva este escrocul în stil mare, libertinul cu aere de distinsă moralitate, William de Kerfaouet, pe care Gonzague „îl lucrează" radical, după ce zadarnic îi restituise, cu destul de bune intenţii, într-o zi de pocăinţă (ziua onorabilului său tată), un portofel plin. Micul picaro Gonzague a rămas capabil încă de acte sentimentale,

deci uman — Kerfaouet (ca şi întreaga lume „bună", în care i se acordă credit şi stimă) a uitat de mult asemenea slăbiciuni. Această nuvelă amuzantă, care arată că Bazin are, pe lîngă întinse cunoştinţe în lumea interlopă, şi stofă de humorist, e scrisă, mai vizibil decît altele (de pildă, *Otrava),* în genul unei fabule. Anecdota culeasă de undeva este ridicată subit la sensuri generale.

Axele de simetrie sînt numeroase în tehnica nuvelistică a lui Hervé Bazin, aşa încît răsturnările „neprevăzute" de situaţie riscă să devină, de la o vreme, previzibile. Prin factura lor generală, nuvelele arată pe de o parte că l-a citit cu interes pe Maupassant, iar pe de alta că este partizanul activ a ceea ce se cheamă „nuvela cu şoim", conţinînd adică cel puţin o surpriză ieşită din comun, care îi oferă, cea dintîi, calitatea de „novella". Cu toate acestea, ca să le putem numi neîndoielnice, meritele de nuvelist ale lui Bazin mai aşteaptă încă unele confirmări. În ciuda varietăţii subiectelor şi a unor caractere cu totul neobişnuite pe care le întîlnim în volumul *Agenţia matrimonială* (poate cel mai convingător certificat pentru alegerea lui Hervé Bazin, în 1958, ca membru al Academiei Goncourt), unele nuvele sînt lipsite de profunzime, şi această calitate se încearcă a fi înlocuită printr-o avalanşă verbală de termeni exacţi, ce aproape înăbuşă realităţile umane destul de plăpînde. Caracterul ostentativ al tematicii şi lipsa de naturaleţe, ca o consecinţă a naturalismului excesiv, îl lasă pe nuvelist în urma romancierului.

Naturalismul continuă să-şi spună cu tărie cuvîntul şi în romanul *Scoală-te şi umblă (Lève-toi et marche,* 1952). Dar pe cînd în nuvele, atunci cînd concentrează naraţiunea, scriitorul îşi îndreaptă toată atenţia asupra tehnicii zugrăvirii, el se fereşte de această eroare în romane unde mijloacele nu-l mai împiedică să urmărească şi cealaltă dimensiune — adîncimea umană reală a eroilor. Simplificarea cerută de nuvelă este obţinută de Hervé Bazin în mod preponderent pe latura conţinutului, ceea ce le anemiază semnificaţia artistică.

Constance Orglaise, tînăra eroină din *Scoală-te şi umblă,* a suferit, ca victimă a unui bombardament, o comoţie medulară. Cîteva nesăbuinţe la care o îndeamnă caracterul ei voluntar o constrîng să treacă de la cîrje la scaunul cu rotile, apoi definitiv la pat, unde va muri lent, pe deplin conştientă de toate progresele bolii. Constance se comportă însă ca o fiinţă nobilă şi curajoasă, ea dispreţuieşte dulcegăriile şi văicărelile, platitudinea care ţine să fie compătimită. Siguranţa absolută că va dispărea în curînd n-o poate face să abandoneze lupta, al cărei ţel principal devine acela de *a comunica,* de a-i aduce pe semeni lîngă sine — prin orice mijloace — de a-i ridica în ochii săi şi în propriii lor ochi, mai sus decît se află, de a-i întrebuinţa oarecum ca pe nişte alte trupuri pentru *mişcare,* pentru o victorie mereu înnoită asupra paraliziei. Ceea ce ar fi putut deveni o melodramă (căci situaţia eroinei se complică prin-

tr-o dragoste extrem de discretă pentru un tînăr abil, dar nu prea inteligent) evoluează după o constantă tragică, şi aceasta conferă o notă distinctă cărţii, faţă de alte romane cu o tematică asemănătoare. Întocmai ca Brasse-Bouillon, dar pe un alt plan, Constance Orglaise îşi face o plăcere din a răsturna, cu orice risc, toate rolurile pe care alţii încearcă să i le impună — indiferent dacă o fac din bunăvoinţă, adică dintr-un motiv opus celui din *Vipera sugrumată*. Ea este, mai presus de orice, dornică de libertate, de acţiune independentă, şi îşi caută alianţele tocmai acolo unde simte că va întîmpina cea mai dîrză rezistenţă — la mizantropul moş Roquault, de ex., procedînd cu o îndărătnicie tot atît de deznădăjduită ca şi a lui Daniel Astin din *În numele fiului,* dar poate mai bine răsplătită.

Împreună cu eroina sa, Hervé Bazin nu poate suporta atitudinea tolerantă a celor din jur, acea îngăduinţă amestecată cu milă, pentru care slăbiciunile trupeşti ale cuiva ajung pînă la urmă sinonime cu slăbiciunea sa generală, iar părerile sau luările sale de poziţie — ceva neglijabil : „...cînd nu-l cunoşti, un infirm pare o fiinţă incompletă, şi tot ceea ce spune pare tot atît de incomplet, ca şi cînd dintr-o fiinţă micşorată n-ar putea izvorî decît adevăruri micşorate, ca şi cînd gîndirea i-ar fi tot atît de debilă ca şi trupul". (Pag. 53.) De la *Vipera sugrumată,* n-am mai întîlnit pînă aici un caracter atît de ferm şi de plin de demnitate — împinsă uneori pînă la orgoliu. Tragismul dispariţiei conştiente a incurabilei Constance este secondat, în roman, de tragismul infirmităţilor sufleteşti ale celor din jurul său. Ei caută s-o facă *să uite* progresele paraliziei, în timp ce ea încearcă *să le atragă atenţia* asupra posibilităţilor pe care ei le-ar avea de a se realiza cît mai efectiv. Singurul care răspunde pe aceeaşi undă apelurilor repetate de Constance este moş Roquault, adică tocmai acela căruia îi sînt tăiate toate punţile. Ceilalţi, închişi într-un egoism opac, nu se ascultă decît pe ei înşişi, chiar atunci cînd se prefac atenţi la chemările ei. Speculantul „pur" şi „bun băiat" Serge, sau cocota Catherine, cu aere moralizatoare, trec pe lîngă Constance ca nişte trenuri în sens opus. Alţii, ca Mathilde şi Luc Milandre, profesează o milă instinctivă, sinceră, dar spiritual neputincioasă, ori se zidesc de vii între pereţii unei doctrine, aidoma convertitorului cu orice preţ, Pascal. Între o eroină de tip existenţialist, cum ar fi putut deveni cu uşurinţă Constance Orglaise, şi ceea ce este ea în *Scoală-te şi umblă,* există o deosebire tranşantă. Ea se zbate pînă în ultima clipă ca să-şi înfrîngă sentimentul de singurătate pe care i-l strecoară o ambianţă lipsită de antene pentru adevărata ei suferinţă — ba mai mult, Constance încearcă să schimbe ceva în lume, să reducă din tragismul de fond al existenţei altora, ceea ce dovedeşte că crede în posibilităţile progresului şi în victoria asupra alienării morale.

Aceeaşi luptă titanică cu sine însăşi o duce şi o altă victimă a războiului, Bertrand Colu din *Gaz pe foc*, roman a cărui problematică

poate fi considerată cea mai specifică pentru preocupările lui Hervé Bazin între *Vipera sugrumată* şi *În numele fiului* — reprezentînd totodată şi una dintre izbînzile lui artistice cele mai de seamă. O dată cu *Gaz pe foc* ne întoarcem din nou pe meleagurile din vestul Franţei, cu care scriitorul ne-a familiarizat încă din primul său roman. Bertrand Colu ni se înfăţişează ca un fel de sumă de infirmităţi, dar în acelaşi timp, alături de Constance Orglaise, şi ca un erou care vrea să li se opună. Nici el nu este vinovat că în timpul războiului un aruncător de flăcări nazist i-a ars ceafa, şi că, după şocul de atunci, a rămas nu numai cu o mutilare pe care o ascunde cu greu sub o bonetă, ci şi cu un zdruncin mintal, de care multă vreme numai el singur îşi dă seama. Bertrand duce o existenţă dublă, substanţial mai tragică decît a lui Arthur Gérane. Ziua, el este cel mai ordonat agent de asigurare din Saint-Leup, cel mai iscusit prevenitor al incendiilor, cel mai atent soţ (indiferent la toate asalturile crude ale soţiei sale, Eva, care nu-l mai poate suferi după desfigurare) şi cel mai iubitor tată, căruia fiica sa, Céline, îi răspunde, de altfel, cu aceeaşi măsură. În schimb, în nopţile în care Eva animează, împreună cu amantul ei, petrecerile pe la diverse nunţi din sat, Bertrand — împins de un foc interior, căruia nu i se mai poate opune — incendiază cu o artă diabolică fermele ţăranilor de pe moşia recentului castelan Heaume (ferme pe care tot el le-a asigurat în prealabil), pentru ca apoi să se lanseze şi mai pătimaş în fruntea celor ce încearcă să combată dezastrul.

Céline, povestitoarea acestor peripeţii nocturne de veritabil roman poliţist — în care însă interesul pentru descoperirea misteriosului criminal este depăşit de profundele implicaţii psihologice şi sociale ale dedublării lui Bertrand Colu —, are şansa să descopere la un moment dat adevărul. Ea încearcă să contracareze, printr-o supraveghere şi o dragoste sporite, demonul din acest „monstru în luptă cu el însuşi", conştientă fiind de substratul adînc al răului: „Mi-i ruşine că gîndesc aşa, mă învinovăţesc că sînt fiica lui, că sînt îngrozitor de simţitoare la tot ceea ce-l explică, la tot ceea ce-l scuză — dar cum să nu cred că în această clipă [e vorba de momentul culminant, cînd — într-un acces paroxistic — Bertrand se aruncă şi piere într-un colosal incendiu] el este tot ceea ce poate fi: un monstru, da — dar un monstru a cărui pasiune este să nimicească răul pe care mai întîi *a fost obligat* să-l provoace". (Pag. 323.) Aceasta este factura „tandreţei umane mişcătoare" pe care Gamarra recunoştea că o aduce Céline Colu în „această povestire adesea amară" [1], preţuită îndeosebi pentru „simţul progresiunii dramatice, cu adevărat exemplar".

[1] Cf. *Europe*, nr. 101/1954.

Tendința reliefării determinismului social, prezentă în toate romanele în care Hervé Bazin se oprește asupra sorții unor mutilați — fizic sau moral — nu are doar rostul de *a-i justifica* pe bolnavi și de a-i feri oarecum de mila, disprețul sau persecuția celor din jur. Bazin urmărește mai mult decît o explicare : o mobilizare a conștiințelor împotriva unor grave incomprehensiuni, cărora le pot fi sacrificați, de pildă, numai în Europa, peste două milioane de suferinzi mintali (ca să nu mai vorbim de alți invalizi) dintre care mulți sînt o moștenire a ultimei conflagrații mondiale, ca și Bertrand Colu. Supraveghindu-se, Colu a ajuns — ca și scriitorul — la o concluzie acuzatoare : „[Eva] mă urăște pentru că sînt un monstru. Dar eu sînt un monstru pentru că ea mă urăște." (Pag. 313.) El este în același timp o victimă a războiului, dar și a egoismului feroce al soției sale, care înțelege „să trăiască" nu numai fără, ci și împotriva lui Bertrand — un egoism asemănător aceluia care îl îndeamnă pe judecătorul Robert Gérane să mușamalizeze lucrurile, pentru a salva aparențele de onorabilitate ale familiei. „Nebunul a fost definit ca «periculos pentru societate». Se poate. Dar mai înainte societatea a fost periculoasă pentru el" *(Sfîrșitul ospiciilor,* pag. 36), spune limpede Bazin, și adevărul poate fi extins și la lumea delicvenților, cum deducem cu ușurință din nuvela *Gest cinstit.* În afirmarea răspunderii sociale față de toți acești nefericiți, în îndemnul la folosirea omenici și la readaptarea individului la viața comunității, prin acordarea unei încrederi chiar mai mari decît o merită la început, scriitorul Hervé Bazin se întîlnește în idei cu Makarenko — de care îl mai apropie de altminteri și pasiunea pentru toate problemele tinerei generații. Cu deosebirea, poate, că Bazin rămîne *tot timpul* artist, chiar și cînd scrie anchete sociale, punînd în ele toată emoția martorului interesat *personal* în proces.

Nu putem trece cu vederea, de altfel, faptul că romancierul Hervé Bazin a debutat ca liric, chiar dacă mai apoi și-a retras din circulație cele două culegeri de poeme : *Jour* (1947) și *À la poursuite d'Iris* (1948). Subiectivismul care complinește permanent realismul său în epică este, în fond, acela al unui poet — pe care succesul mediocru al începuturilor nu l-a împiedicat să trimită un nou mesaj (în 1953), o dată cu volumul *Toane (Humeurs).* Referindu-ne la acesta din urmă, observăm că adevăratul poet Hervé Bazin rămîne mai prezent în romanele sale decît în lirica propriu-zisă. Ca liric, el este meritoriu prin nota satirică, sarcastică, pe care i-am apreciat-o îndeosebi în *Vipera sugrumată* și pe care o reîntîlnim în *Toane,* în acele poeme în care atacă civilizația burgheză în ansamblu *(Litanies à Notre-Dame de la Civilisation),* știința pusă în slujba distrugerii *(Le voyeur enragé),* conformismul și convenționalismul cenușiu mic-burghez *(Séquence en gris),* dar mai ales ideologia de dreapta *(Ils ont choisi la droite)* și rasismul *(Chanson pie).* Din nefericire, acestui conținut valoros îi lipsesc aripile, sau îi sînt îngreuiate

adesea de prozaism, de un retorism comod şi monoton, ca şi de nestăpînita tentaţie a calamburului. Unele imagini sugestive (de ex. „Et son bleu sur ta chair se pose comme un toit / D'où s'envolent soudain les oiseaux de tes gestes", din *Ta robe)* sau unele tonuri baudelairiene se pierd regretabil într-o suită de facilităţi şi în poncif.

Artistul veritabil rămîne, aşadar, romancierul Bazin ; nici nuvelistul, nici liricul nu-l pot concura. Romanul este domeniul în care el se pronunţă într-un fel propriu, deschizînd căile unui *nou realism.* Nuvelistul Bazin apare prea tributar unui anumit naturalism de epigon — poetul, atunci cînd e realizat, păşeşte de asemeni pe cărări de mult străbătute. Distingîndu-se de ei, romancierul împrospătează scenele realiste, observate cu un ochi foarte pătrunzător, printr-o adeziune pasionată la evenimente. Povestitorul izbuteşte să evoce, de exemplu, universul familiar de la Belle Angerie pînă şi prin preferinţele culinare ale locatarilor, ca să nu mai amintim de numeroasele detalii grăitoare ale decorului şi mobilierului (în cea mai adecvată manieră balzaciană), dar el nu înţelege să se „efaseze" în timp ce ni le zugrăveşte, ci rămîne prezent printre ele, *arătîndu-ni-se, pe măsură ce ni le arată.* Hervé Bazin nu se ataşează de realitate ca de un sprijin trecător, sau ca de un pretext pentru a se exprima numai pe sine. El are conştiinţa exactă a valorii lumii materiale care-l înconjoară, ca şi a raportului firesc dintre aceasta şi persoana sa. Nu numai amănuntele sînt realiste : realismul reprezintă însăşi măduva artei sale, artă ale cărei acte de cunoaştere se pot bucura de tot creditul. Subiectivismul lui Bazin dilată proporţiile, sau îngroaşă culorile, dar nu falsifică esenţa însăşi a faptelor. El poate să pară grăbit sau sumar în portrete, procedînd prea direct şi cu oarecare bruscheţe la schiţarea lor, dar schiţele sale palpită de viaţă. „Fuga" romantică, specifică temperamental lui Hervé Bazin, se comunică pînă şi subiectelor sale, pline de mişcare, în care actul, gestul, pasul înainte, perspectiva nouă îşi subordonează permanent descripţiile. Şi din acest punct de vedere, arta lui Bazin se opune „noului roman", unde evenimentele vieţii zilnice sînt desconsiderate ca neinteresante, deoarece pentru personajele respective nu se întîmplă nimic în exterior (şi chiar ceea ce se întîmplă nu le poate afecta, căci le rămîne complet străin).

Subconştientul, ţinta năzuinţelor „noului roman", este răscolit poate mai eficient de către Hervé Bazin, şi sondajele lui sînt mai sigure. Avantajul său e aparent, de pildă, în arta cu care ştie să surprindă tranziţiile aproape imperceptibile de la momentele de luciditate la cele de dezechilibru ale unui Arthur Gérane sau (şi mai ales) ale lui Bertrand Colu — motivate însă printr-o dialectică fină între clocotul intern al personajelor şi solicitările externe cărora le sînt expuse — favorizante sau contrariante — şi nu lăsate numai la discreţia veşnic misteriosului „daimon" intern. După cum arătau Edouard Lop şi André Sauvage, la

urma urmelor, în ciuda „obiectivității" Nathaliei Sarraute, descoperirile eroilor săi se reduc la o autodescoperire a scriitoarei însăși. Hervé Bazin, ale cărui personaje principale le-am putut recunoaște, de atîtea ori, ca pe niște alter-ego, practică de asemeni introspecția, dar într-un chip deosebit. La Nathalie Sarraute, sînt prevalente zonele inexpresive și confuze, personajele sînt lăsate să vorbească fără șir, în speranța autoarei de a prinde în plasa acestui radotaj continuu subconștientul — vizat ca un dat irațional ; la Bazin, chiar și personajele dezechilibrate, deci acelea care pot avea răbufniri mai violente ale „magmei subconștientului", se caută înfrigurate pe ele însele *ca oameni,* ca ființe logic gînditoare, încearcă adică să-și refacă legăturile care le duc spre ceilalți, refuzînd să se înece în ceea ce-i izolează, adică în delirul lor, pe care-l dușmănesc. Cînd o parte din „noua" literatură cultivă oniricul sau demența ca pe niște manifestări ale „adevăratului real", Hervé Bazin are curajul să înfrunte reprosul de a fi un „întîrziat", eventual un „meșteșugar conștiincios" („cu un stil corect și de bon ton", cum l-a definit ironic, *à propos* de *În numele fiului,* Willy de Spens, de pe pozițiile modernismului de la NRF), și să opteze constant pentru realitatea așa-zicînd „banală" și „vulgară".

Printr-o consecvență foarte firească, Bazin recurge și la procedeele „vechi", care nu par de loc să-l jeneze : caracterizarea mai vie a unor personaje prin contrast (v. cazul regimului Templerot — imaginea răsturnată a regimului Folcoche), strivirea unor realități dezagreabile prin ridicul (v. neplăcuta întîlnire din tren a lui Jacques Rezeau), numeroase scene sezisante, condimentînd o narațiune *perfect legată,* o anumită simbolistică a obiectelor și a fenomenelor naturii, un grai al lor care le deschide și le apropie de cei care intră în relație cu ele, adică exact invers decît în literatura „reistă" (v. simpatia lui Brasse-Bouillon pentru taxaudier, și reacția tulburată a lui Bertrand Colu în fața flăcărilor) etc. Toate aceste „tradiții" sînt valorificate, în timp ce romanul „nou" se dedică febril căutării unei alte „tehnici", ba consideră că de la această tehnică urmează să așteptăm și revelarea adevăratei realități, presupunînd că forma generează conținutul...

Pînă și povestirea cu „eu" este departe de a fi nouă la Bazin — cum nu e, de altfel, nici la promotorii „noului" roman, care au adoptat-o la rîndul lor. Confesiunea la persoana întîi nu-l împiedică totuși pe Bazin să înainteze allegro, după cum nu-i dezarticulează nici succesiunea temporală a evenimentelor. Ceea ce pare cîteodată filmat cu încetinitorul, în *Scoală-te și umblă,* acea ușoară senzație de lîncezeală și monotonie sînt de fapt noi titluri ale artei realiste, în speță, adecvarea la o situație care impune prin natura ei asemenea întîrzieri meditative și repetițiile : Constance Orglaise este prinsă într-un mediu care nu răspunde decît rar la apeluri, ce trebuiesc, în consecință, mereu repetate.

La fel, impasul în care a intrat, din propria-i vină, profesorul Daniel Astin, îl sileşte la o continuă şi aproape obositoare ergotare, cu argumente variate, pro şi contra diferitelor atitudini pe care le adoptă faţă de Bruno. Deşi progresul faptic e mai lent, el este totuşi neîntrerupt, şi cauzalitatea nu e suspendată nicăieri ca principiu. Tot aşa după cum, în *Gaz pe foc,* procedeul proustian al alunecărilor uşoare peste timp nu conduce la pulverizarea timpului însuşi. Ascultăm toată povestirea Célinei, la doi ani după consumarea tragediei lui Bertrand Colu, şi sîntem tentaţi, la sfîrşitul romanului, să-i recitim începutul, care este adevărata „încheiere", însă intervertirea momentelor, dictată de „amintire", n-are în ea nimic derutant, necum iraţional.

În tablourile realizate de Hervé Bazin, domină tonurile sumbre. Scriitorul nu este totuşi un sadic, un demoniac, cu orice preţ. Pînă şi într-o şarjă ca *Vipera sugrumată,* nu lipsesc petele de lumină : probă episodul fericitei vînători, sau desfătarea pantagruelică de la Templerot, laicul părinte ale cărui trăsături ni-l amintesc pe Jean des Entommeures. Aşa-zisul „dur" Hervé Bazin face în realitate eforturi pentru a-şi stăpîni umanitatea şi căldura. Logicianul neiertător şi moralistul sarcastic sînt mereu sabotaţi de un sentimental refulat. Stînjenirea atît de plină de afecţiune în faţa propriului copil, în faţa acelui „ghem de ţipete", evocată în *Moartea căluţului,* ca şi în *Toane (Faire-part de Jean-Paul),* nu este un accident, ci o caracteristică de fond a romancierului. Avem senzaţia că Hervé Bazin pune de fapt o mască atunci cînd adoptă rictusul voltairian, o mască pe care şi-o potriveşte, e drept, foarte îndemînatic. El duce cu uşurinţă ironia — ca şi autoironia — pînă la sarcasm, dar ceea ce se vede mai puţin e că, în acelaşi timp, suferă. Adeseori scriitorul nu se poate împiedica să comunice, să „compătimească" chiar cu personajele pe care ar vrea să le sugrume, şi de aceea îl surprindem comportîndu-se, în ironie, concomitent, ca subiect şi ca obiect. În romanul autobiografic, situaţia se justifică parţial şi prin afinitatea involuntară a lui Brasse-Bouillon cu Folcoche sau Jacques Rezeau, prin simplul act al descendenţei, pe care — orice ar face revoltatul — nu-l poate anula integral. La Belle Angerie îi este odioasă, pentru că reprezintă o atmosferă şi o mentalitate mai mult decît vetuste ; de aceea îi şi deduce numele din La Boulangerie. Cu toate acestea, cînd se întoarce pe locurile copilăriei (în *Moartea căluţului),* decăderea conacului îl frapează, şi „cinicul" Brasse-Bouillon nu-şi poate stăpîni regretul. Ceva din persoana lui rămîne definitiv prada partidei adverse, de care s-a desprins. Chiar întemeindu-şi o familie „independentă", îi este cu neputinţă să înceapă *totul* de la capăt, şi crenguţa sa, deşi ruptă, rămîne smulsă totuşi din acel arbore genealogic, de care îşi bătea joc atît de „sacrilegiu" în *Vipera sugrumată.* Una va fi tonalitatea ironistului care glosează pe marginea diferenţei între „virginitatea" burgheză şi „fecioria" vulgară, sau care

insistă asupra „bunăvoinței" ministrului PTT de a angaja ca manipulanți pe agregații în filozofie, fără examen — și altă inflexiune va avea tonul său în persiflarea îngustimii de vedere a entomologului Jacques Rezeau, de care se simte totuși atașat, fie și ca de o provincie stearpă...

Zgomotul pe care l-a făcut intrarea în literatură a lui Hervé Bazin nu s-a datorat numai neobișnuitei insurgențe împotriva propriei familii, și mai ales a propriei mame, ci și faptului că noul romancier își susținea atitudinea cu un limbaj de autentic revoltat — pentru unii de-a dreptul „revoltător". Rătăcirile prin Paris, convietuirea în lumea pestriță a lumpenproletariatului — mai mult decît aceea cu țăranii din Craonnais — și-au lăsat amprenta asupra vorbirii lui Bazin, în special sub forma truculenței. Hervé Bazin are „norocul" exprimării extrem de cursive și, alături de o mare acuitate auditivă și de un talent mimetic excepțional, o adevărată pasiune pentru ceea ce s-ar putea numi cuvîntul—„dum-dum". În această privință el este direct răspunzător de trouvaille-urile lui Frédie, ale Constanței Orglaise, sau ale unora dintre prietenii lui Bruno Astin.

De la revoluția necesară, inițiată de Hugo, în vocabular, datorită căreia toate cuvintele au căpătat drept egal de citat în literatură, cu condiția să exprime exact o realitate, și pînă la naturalism, balanța s-a tot înclinat spre cuvintele tari, spre argot și graiurile locale fruste, așa încît dicționarul Academiei, care admitea, în ediția lui din 1877, doar vreo două mii de cuvinte „noi", a căpătat alura unei opere și mai pomădate decît era la început. Există însă și în domeniul limbii diverse fațete ale naturalismului. Năclăirea în trivial, de dragul ei însăși, nu-l satisface, probabil, nici măcar pe autor, fiindcă de obicei el așteaptă să fie admirat sau hulit — și nu e întotdeauna. Altceva este folosirea limbajului virulent ca un mijloc satiric popular pentru dezagregarea așazisei „superiorități morale" (în fond nule) a unei anumite clase — adică tocmai așa cum funcționează termenii vitriolați în stilul lui Hervé Bazin.

Mai ales argotul tinerilor școlari îi solicită interesul, de la limbajul atît de savuros al copiilor din suburbie (v. *De-a războiul*) și pînă la acela șocant al liceenilor sau studenților, care nu e totdeauna străin de al vagabonzilor. Tocmai pentru că unii sînt importunați la auzul unor expresii, acestea devin automat bucuria lui Hervé Bazin, care le multiplică, știind exact pe cine se răzbună. Uneori însă îndrăzneala verbală poate avea și o altă motivare, nu mai puțin importantă, pe care scriitorul însuși a sugerat-o în paginile finale ale romanului *Scoală-te și umblă*. Moș Roquault o evocă aci pe Constance Orglaise „cu gustul ei pentru argot *(în care se refugia, ca toată generația de astăzi, ca să se apere de sentimentele ei,* ca să le îmbrace într-un ton ușor sau zeflemist...)" (pag. 220). De acord cu Roquault, socotim că expresiile percutante și glumele teribile constituie, într-o măsură, și la Hervé Bazin, un subter-

fugiu, o încercare de a-şi masca emoţia, un fel de semn că-i este ruşine să recunoască deschis că, în epoca noastră „forte", cineva s-ar mai putea lăsa înduioşat în vreo împrejurare. Pentru o anumită lume, a avea sentimente a ajuns să fie echivalent cu a fi slab şi condamnat pieirii, în afară de a fi depăşit şi ridicul. Brasse-Bouillon sau Constance Orglaise apelează la bravada verbală, imaginîndu-şi că nu li se mai aude astfel bătaia inimii, ci numai ciocănitul rapid al inteligenţei practice. Spiritul pretinde să elimine orice element afectiv, sau măcar să-i pună o puternică surdină, raţiunea este concepută obligatoriu numai muşcătoare — eroii lui Bazin par să n-aibă decît preocuparea de a nu se lăsa cumva păcăliţi, sau luaţi prin surprindere. Cititorul are senzaţia că personajele şi-au pierdut încrederea în oameni, că în fiecare cuvînt bănuiesc o nouă cursă întinsă. Mobilizarea tuturor mijloacelor spiritului devine o măsură defensivă în faţa pericolului continuu — real sau imaginar — de a fi lăsat în urmă de „vioiciunea" conlocutorului-concurent, şi astfel dialogul se transformă pe alocuri într-un fel de biliard verbal.

Practicat îndelung, jocul cu vorbele, tari sau nu, îl fură la un moment dat chiar şi pe un „maestru" cum este Bazin, şi anumite „lovituri" se transformă pe nesimţite în ticuri. Aşa se întîmplă cu calamburile şi cu „maximele" abundente în stilul său. Dacă unele sînt fericite, de multe altele s-ar fi putut dispensa, mai ales în poezii, unde nu izbutesc decît să compromită bunele intenţii (v. de ex. *Les pronoms*). Cîteodată, scriitorul se surprinde singur în flagrant delict de rutină, dar şi atunci, fiindcă nu se îndură să renunţe la o plăcere care i-a devenit aproape a doua natură, caută scuze : „*Résigné*, non... *Résinier*. Joc de cuvinte facil care traduce exact atitudinea acestui om..." (e vorba de Arthur Gérane, despre a cărui experienţă de viaţă spusese cu cîteva rînduri mai sus : „elle ne *raisonne* pas ; elle *résonne* en lui" — pp. 393—394) etc. Calamburul este doar o faţetă a spiritualului moralist : el este şi mai tentat de jocurile de idei şi de trouvaille-uri care descoperă adevăruri, în special prin simetrii şi paradoxuri : „Ultimii kilometri — ca şi primii — sînt cei mai lungi. La plecare, ţinta e prea depărtată. La sosire, teama ne înfrînează" (*Moartea căluţului*, pag. 121) ; sau : „oare motivele bune şi cele rele nu sînt totdeauna strîns solidare ?" (*Pe cine cutez să iubesc*, pag. 99) ş.a.m.d. Asemenea descoperiri au, prin natura lucrurilor, un caracter pur tranzitoriu şi o aplicabilitate locală, destul de limitată. Ele pot înviora naraţiunea, dar le e mai greu s-o şi înalţe totdeauna. Mai regretabil e că uneori artistul îşi reia diverse trouvaille-uri drept noi. De altfel, chiar şi între personajele sale se mai produc înrudiri sensibile de la un roman la altul. Hervé Bazin ţine prea mult la un anumit tip de doctor (ursuz şi bruscant, dar foarte conştiincios, priceput, şi cu inimă de aur), pe care îl înnoieşte aproape numai patronimic : dr. Rénégault din *Scoală-te şi umblă* ar putea fi foarte bine şi

dr. Clobe în *Gaz pe foc,* sau dr. Mahorin în *Pe cine cutez să iubesc* — după cum şi mătuşile care se sacrifică pentru nepoate au figuri destul de asemănătoare, fie că se numesc Mathilde *(Scoală-te şi umblă)* sau Nathalie *(Pe cine cutez să iubesc).* Asemenea slăbiciuni se datorează probabil aceluiaşi puternic subiectivism al autorului, care nu numai că s-a ataşat, parcă, o dată pentru totdeauna, de un prototip real, ci s-a şi instalat comod în obiceiurile acestuia, exagerîndu-i manifestările caracterologice care îi sînt înrudite.

Din motive similare, porecla „cucuvaie", preferinţa liceanului din Craonnais, circulă activ printre personajele romanelor sale, de la Céline Colu la Luc Milandre etc., întorcîndu-se şi poposind, ca la ea acasă, la scriitorul însuşi. Agitaţia interioară a acestui personaj singuratic şi înţelept, ai cărui ochi văd bine tocmai acolo unde alţii nu disting nimic, începe să cunoască, după volumul *Gaz pe foc* (1954), o certă potolire. Chiar dacă fraza lui Bazin continuă să fie nervoasă, termenii vitriolaţi încep să se răărească : romancierul evoluează către un stil mai echilibrat, a cărui impetuozitate însă e cu atît mai evidentă, cu cît e mai reţinută — după cum atestă şi romanul *În numele fiului.* Maturizarea scriitorului nu este deci nici clasicizare, nici îmburghezire, ci o luare în stăpînire — cu toată conştiinţa importanţei — a unor mijloace de expresie pe care la început i le comanda numai setea de a comunica, de a mărturisi *imediat.*

De la cele dintîi pagini din *Vipera sugrumată,* s-a putut observa că Hervé Bazin crede profund în misiunea sa, în răspunderea pe care şi-o ia ca gravor al familiei Rezeau, fapt confirmat apoi în mod explicit. Pe contemporanii şi prietenii săi de condei el îi situează — în declaraţiile către Christine Garnier — într-un fel de mijlocie între tendinţele clasicizante ale generaţiei Gide-Valéry şi acelea mai dinamice ale lui Sartre şi Malraux ; în această privinţă, opiniile sale au doar semnificaţia unor aproximaţiuni formale. El merge însă mai în adîncime, o dată cu constatarea că romancierii francezi de astăzi duc lipsa panaşului, închinîndu-se de preferinţă doar la două zeităţi : „Revolta" şi „Coapsa" — mai clar : pseudorevolta formalistă a disperării şi sexualitatea hipertrofiată ; ambele îl agasează. Poezia „hieroglifică, absconsă, rezervată unei pretinse elite", pe care o practică unii „sacrificatori excomunicaţi", nu recolteză decît ceea ce seamănă : „...excomunicaţi *de cine* în definitiv ? De mulţimea care nu-i înţelege şi care totuşi nu cere decît să-i înţeleagă." Pe de altă parte, cu toate că tînărul Bruno Astin face caz de precocitatea talentului la Françoise Sagan, el nu se poate stăpîni să nu dezmintă falsitatea artei respective : „Mare lucru dacă există 2% tineri care să semene cu personajele lui Françoise". *(În numele fiului,* pag. 174.) Hervé Bazin nu se opreşte la simple constatări asupra literaturii contemporane, el trece şi la explicaţia lor, refuzînd-o net pe

aceea pe care W. Weidlé o căuta estetismului în desprinderea literaturii de vechiul său context religios : „...dl. Weidlé refuză de la început să explice situaţia prin cauze exterioare artei : sociale, economice şi politice. Adică tocmai ceea ce o explică cel mai bine şi face iluzoriu orice pesimism." [1] E adevărat că Hervé Bazin se înscrie în tradiţia multiseculară a moraliştilor francezi (cum arăta R. M. Albérès, în cronica la romanul *În numele fiului*), dar nota sa proprie o constituie credinţa fermă în rolul social al artei, o credinţă care este complementul necesar al atacului dezlănţuit prin *Vipera sugrumată* împotriva a tot ce există şi gîndeşte ca Rezeau. De aceea, în toată opera sa, personajele principale îi împărtăşesc aversiunea pentru misticism (de la Brasse-Bouillon la Isabelle Duplon), de aceea Pierre Gamarra putea să sublinieze sensurile atît de actuale ale romanului *Gaz pe foc*, ale cărui tendinţe împotriva tuturor „incendiatorilor" erau exprimate în cuvinte care „străluceau în 1954 cu o importanţă dureroasă".

Nu întîmplător cea dintîi întrebare pe care i-a adresat-o Christine Garnier lui H. Bazin suna astfel : „Dragă prietene, de ce eşti marxist ?" Răspunsurile directe coincid cu cele artistice : scriitorul este un gînditor de stînga, îmbrăţişează idealurile muncitorimii şi ideologia acesteia — fără să fi izbutit încă să-şi învingă unele rezerve, o anumită aprehensiune provocată atît de atmosfera în care a crescut, cît şi de bănuiala că ar putea fi tratat cîndva ca un „tolerat". Familia a izbutit să facă din Brasse-Bouillon un revoltat, dar revolta lui, după cum s-a văzut, avea de la început o tinctură individualistă, cuvîntul cheie al tinereţii sale era numai *mînie*. El e convins că clasa îi este condamnată istoric, dar în acelaşi timp e despicat de dubla sa apartenenţă, de situaţia de „metis" care se teme că nu va fi acceptat cu sinceritate, pînă la urmă, de nici una dintre părţi. Apropierea de clasa viitorului este în consecinţă ezitantă şi nu-l duce la o integrare definitivă, chiar dacă romancierul se declară adept al Răsăritului şi demonstrează matematic perspectivele triumfului final al marxismului, chiar dacă îşi imaginează fericirea ca pe o rachetă cu două trepte — prima, cea socială, lansînd-o abia pe cea personală.

El este hotărît să dea o mînă de ajutor istoriei la năruirea vechiului, dorind sincer ca opera lui să slujească progresului său şi al altora : „Trebuie oare să mărturisesc că mă întreb destul de des ca să aflu dacă, la urma urmelor, anumite cărţi ale mele sînt folositoare ? Chiar dacă ar decepţiona pe destui oameni, doresc ca ele să fie din ce în ce mai utile." [2] Şi totuşi, cînd e vorba *să se alăture*, se simte incomodat de o

[1] Cf. Christine Garnier, op. cit., pp. 5—6.
[2] Ibidem, pag. 17.

anumită infirmitate, pe care socoteşte că nu are cum s-o depăşească : *provenienţa.* Ca atare, se consideră menit să rămînă toată viaţa un „frontalier", un fel de militant individual pentru progres, care n-ar dori decît să se bucure de un regim special, undeva, pe teritoriul îngust, denumit de obicei „al nimănui". Acesta a rămas pînă astăzi dezacordul fundamental al romancierului cu sine însuşi. Ezitarea în faţa unei hotărîri bărbăteşti în această problemă a avut consecinţe asupra întregii creaţii a lui Hervé Bazin. Realismul său subiectiv o dovedeşte nu numai prin atotprezenţa romantică a eului, ci şi printr-o uşoară toleranţă faţă de existenţialism (în special în romanul *Cu capul de pereţi*) şi mai ales prin concesiile la adresa unui anumit naturalism, pe care le-am sezisat cu deosebire în nuvela *Mère Michel.*

Hervé Bazin şi-a declarat entuziast admiraţia faţă de Zola, „conştiinţa inexorabilă a epocii sale, omul care — la cincizeci de ani după Balzac — a început autopsia unui mare corp social în descompunere" [1] ; cîteodată, mijloacele cu care el însuşi a înţeles să continue, în condiţiile actuale, această autopsie, provin din alte zone decît acelea care fac gloria maestrului. În orice caz, realismul îşi continuă opera ascuţit critică în proza lui Hervé Bazin — atît numai că scriitorul nu se îndreaptă spre eroii săi, ci-i obligă să vină spre dînsul, făcîndu-i adeseori să se comporte şi să gîndească asemenea lui însuşi. Causticitatea şi tonul său mordant îi molipsesc, dar nu le pot înăbuşi nici lor, nici lui, fondul nativ de umanitate.

Un referendum organizat de revista *Nouvelles littéraires* l-a declarat pe Hervé Bazin cel mai bun romancier apărut în Franţa după război. Istoricul literar Boisdeffre şi-a însuşit acest punct de vedere, scriind că el este „o mare revelaţie romanescă" a epocii. Ca să-şi exprime admiraţia faţă de talentul cîtorva prozatori contemporani rămaşi în tradiţia virulenţei franceze, H. Clouard reţinea, în concluziile istoriei sale, numele a doi romancieri de şoc : Bazin şi Peyrefitte. Există deci un anumit consens privitor la personalitatea literară a autorului romanului *Vipera sugrumată.* Deşi despre cei vii se fac de obicei afirmaţii mai circumspecte, vom adăuga, la rîndu-ne, că pe harta romanului francez postbelic — încă în plină devenire — un promontoriu important rămîne de pe acum fixat *cu certitudine* : este opera de romancier realist a lui Hervé Bazin — în esenţă, opera unui campion al demnităţii umane a tuturor infirmilor.

Val. Panaitescu

[1] Cf. *Europe,* nr. 83—84/1952.

Vipera sugrumată

I

Era vară la Craon, o vară blîndă dar energică, o vară care încălzea bronzul acela, perfect încolăcit în jurul lui însuşi, adică acele trei rotocoale de viperă, în stare să ispitească pe orice aurar, deşi-i lipseau safirele clasice din ochi, fiindcă, spre norocul meu, vipera asta dormea.

Dormise cam mult, moleşită, fireşte, de vîrstă sau obosită pentru că înghiţise prea multe broaşte şi făcuse vreo indigestie. Pruncul Hercules în leagăn, sugrumînd reptile; aşa se explică miturile! Am procedat aşa cum procedase probabil şi el, adică am pus mîna brusc pe gîtul fiarei. Da, pe gîtul ei, dar asta a fost o pură întîmplare. Mă rog, a fost o mică minune, dar o minune care a avut mare răsunet în conversaţiile pioase ale familiei.

Am pus mîna pe gîtul viperei, imediat sub cap, şi am strîns, iacă aşa. Nici destinderea bruscă, asemenea resortului unui ceas care sare din cutie — pentru vipera mea, cutia asta se numea viaţă — nici reflexul disperat care pentru prima şi ultima oară întîrziase cu o secundă, nici înfăşurările şi desfăşurările ei — se înfăşura rece în jurul pumnului meu — nu, nimic din toate astea nu m-au convins să-i dau drumul. Din fericire, un cap de viperă e ceva triunghiular (cum e şi Dumnezeu, duşmanul ei înveterat) şi e instalat la capătul unui gît subţire, pe care mîna poate să se întepenească perfect. Din fericire, pielea unei vipere e aspră la pipăit, lipsită de solzi şi totodată de umezeala aceea cleioasă care e o armă de apărare pentru ţipar. Strîngeam din ce în ce mai tare, fără nici un fel de nelinişte, mirat doar de trezirea frenetică a unui obiect atît de calm în aparenţă şi demn de a fi introdus în categoria jucăriilor absolut inofensive. Am

continuat să strîng. Pumnişorul trandafiriu al unui tînc e la fel de puternic ca o menghine. Şi în timp ce făceam această operaţie, dornic s-o privesc mai bine şi să-mi desăvîrşesc cunoştinţele, apropiam vipera de vîrful nasului, mult, foarte mult, dar fiţi liniştiţi: socotită în număr de milimetri, distanţa rămînea destul de mare pentru ca ghimpii aceia, din care izbucneau bale de mînie, să piardă ultimii sorţi de izbîndă.

Ştiţi, vipera asta avea ochi foarte frumoşi. Nu erau de safir, cum are orice viperă-brăţară, erau nişte ochi de topaz, cu puncte negre în mijloc şi sclipeau de o lumină căreia mai tîrziu voi şti să-i dau numele de ură şi pe care o voi regăsi în pupilele coanei Folcoche, adică ale maică-mi, deşi fără acelaşi chef de joacă (dar, la drept vorbind, rezerva asta nu e categorică).

Mai avea şi nişte nări mititele vipera mea şi un bot uluitor, căscat, aducînd a corolă de orhidee şi în mijloc cu faimoasa limbă despicată — un vîrf pentru Eva, celălalt pentru Adam — da, limba aceea faimoasă care seamănă pur şi simplu cu o furculiţă pentru melci.

Şi, cum v-am mai spus, strîngeam pumnul. E un amănunt foarte important. Şi pentru viperă era foarte important. Strîngeam, şi viaţa din ea ostenea, se moleşea, luneca în jos la capătul pumnului meu, transformînd-o într-un toiag fleşcăit, toiagul lui Moise, dar fleşcăit. Mai tresărea, bineînţeles, dar între tresăririle ei erau intervale din ce în ce mai mari. Tresăririle astea luaseră la început forma unor spirale, apoi semănaseră cu nişte cîrje episcopale, pe urmă cu nişte semne de întrebare. Continuam să strîng. Ultimul semn de întrebare se transformă într-un semn de exclamare, neted, definitiv, care nu mai fremăta nici măcar la capăt. Cele două topaze se stinseră şi se acoperiră pe jumătate cu nişte bucăţi de tafta albăstrie. Vipera, vipera mea, murise, sau, mai bine zis, pentru copilul din mine, revenise la starea de bronz, în care o găsisem cu cîteva clipe mai devreme, la rădăcina celui de al treilea platan de pe aleia dinspre pod.

M-am jucat vreo douăzeci de minute cu ea, încolăcind-o după pofta inimii, sucind şi învîrtind trupul ăsta fără membre, trup de infirm ideal. Nimic nu arată mai mort ca un şarpe mort. Cît ai clipi din ochi vipera îşi pierdu orice ţinută, şi acum era o zdreanţă, nu mai avea nici o strălucire. Se încăpăţîna să întoarcă spre mine burta aceea de culoare

deschisă, pe care, din prudenţă, orice animal o tăinuieşte pînă moare — sau pînă face dragoste.

Mi-o încolăceam tocmai în jurul gleznei, cînd am auzit clopotul casei sunînd pentru gustare. În ziua aceea trebuia să golim un borcan de dulceaţă de corcoduşe, uşor mucegăite după patru ani de aşteptare în bufet, dar infinit mai acceptabile decît pelteaua de agrişe pe care o întinzi într-un strat odios pe pîine. Am sărit în sus, cu picioarele murdare, dar n-am uitat de viperă, pe care însă am apucat-o de coadă, de data asta, şi am pornit legănînd-o într-un ritm simpatic de pendul.

Deodată, un urlet sfîşie primele mele meditaţii ştiinţifice şi, din înaltul ferestrelor prea puţin vitezei domnişoare Ernestine Lion, se prăbuşi un ordin înspăimîntat.

— Aruncă jos asta ! Imediat !

Apoi continuă cu tonul unui crescendo tragic :

— Vai de mine, copil nenorocit !

Am rămas încremenit. Ce dramă grozavă ! Auzeam strigăte, exclamaţii care se încrucişau, tropăieli învălmăşite de tocuri lovind treptele scării. „Doamnă ! Domnule Abate ! Pe aici, pe aici !" Ceilalţi unde-or fi ? Capi lătra, cîinele Capi (apucasem să citim „Fără familie" [1]). Dangăt de clopot... În sfîrşit, bunica, albă la faţă ca vălul care-i înconjura capul şi dînd la o parte cu vîrful ghetei poalele rochiei veşnic cenuşii, ţîşni pe uşa principală. În aceeaşi clipă, din bibliotecă, adică din aripa dreaptă a casei, se năpustiră mătuşă-mea, contesa Thérèse Bartolomi, al cărei titlu datează din timpul imperiului, apoi unchiul meu, protonotar apostolic, iar din odaia de albituri, adică din aripa stîngă, guvernanta, bucătăreasa, jupîneasa... Toată familia, înconjurată de sateliţii ei, se revărsa pe nenumăratele ieşiri ale casei noastre, această imensă cuşcă de iepuri.

Ce e drept, familia mea era prudentă ! M-au înconjurat cu toţii numaidecît, dar rămînînd la distanţă respectabilă de viperă, care se legăna încă la capătul degetelor mele, şi, graţie acestei mişcări, avea o ultimă aparenţă de viaţă.

Mătuşa Thérèse : E moartă ?

Jupîneasa : Cred că-i o năpîrcă.

Guvernanta : Frédie, nu te apropia !

Bucătăreasa : (care e surdomută) : krrrrhh !...

Abatele : Las', că-ţi trag eu o bătaie !

Bunica : Te rog, puiule, lasă jos grozăvia aia !

[1] Roman pentru copii de Hector Malot (1830—1907).

Neînfricat şi triumfător, am întins trofeul unchiului protonotar, care, fiind în mod profesional duşman al reptilelor, s-a tras înapoi pe o distanţă de cel puţin un metru. Toată lumea i-a urmat exemplul. Singură bunica, mai vitează (fiindcă era bunica, nu-i aşa ?), s-a apropiat de mine, m-a lovit brusc peste mînă cu lornionul şi m-a silit astfel să dau drumul şarpelui, care a picat neînsufleţit pe peron şi pe care, venindu-şi în fire, unchiul meu s-a pornit să-l ucidă din nou, lovindu-l marţial cu călcîiul, precum sfîntul Mihail, patronul lui.

Primejdia o dată îndepărtată, opt mîini de femeie m-au dezbrăcat cît ai zice peşte, m-au cercetat de la rădăcina părului şi pînă în vîrful degetelor de la picioare şi au recunoscut că scăpasem ca prin minune fără nici o muşcătură. Mi s-a pus numaidecît o cămaşă, fiindcă nu e cuviincios ca un Rezeau, oricît de fragedă i-ar fi vîrsta, să rămînă gol în faţa servitorilor. Atunci, depărtîndu-se de terciul de viperă, unchiul meu s-a apropiat şi el, ţeapăn ca justiţia însăşi, legănîndu-şi mîinile de fiecare parte a sutanei.

— Are vreo muşcătură tîmpitul ăsta ?

— Nu, Michel.

— Să mulţumim Domnului, mamă.

Un *Pater*, apoi un *Ave*. Un mic ex-voto a fost atîrnat în tăcere. Apoi protonotarul apostolic a pus mîna pe mine, m-a răsturnat pe genunchii lui şi, cu privirile înălţate spre ceruri, mi-a tras o bătaie metodică.

II

La Belle Angerie ? E un nume splendid, potrivit pentru nişte serafimi căzuţi sau pentru nişte mistici cămătari. Mă grăbesc să spun că e vorba de o pronunţare deformată, dar măgulitoare a cuvîntului *Boulangerie*. Trebuie să adaug, însă, că „omul nu se hrăneşte numai cu pîine, ci şi cu vorbele Domnului" şi, în ce priveşte schimonosirea toponimică, s-a nimerit să fie justificată, căci — v-o jur — fie că i-a zis *Boulangerie* sau *Belle Angerie*, în casa noastră s-a confecţionat totdeauna azimă.

Prozaic vorbind, *La Belle Angerie* este de mai bine de două sute de ani sediul social al familiei Rezeau. Totalitatea

clădirilor sale, care au avut fără îndoială la origine cuptorul unui brutar, a ajuns să capete aspect de conac. O faţadă, căreia i s-a sacrificat cu desăvîrşire orice logică a arhitecturii interioare, o fereşte dacă nu de pretenţii, cel puţin de incoerenţă, contribuind astfel la transformarea casei noastre într-un prototip al falsului castel, atît de scump burgheziei de viţă veche. Familiile mari din Craon şi congregaţiile de călugăriţe suferă în aceeaşi măsură de patima zidirii. Ţăranii noştri, înrudiţi de aproape cu ţăranii bretoni, se mulţumesc să-şi sporească, ori de cîte ori le stă în putinţă, suprafaţa ogorului. Cei mai bogaţi dintre ei îşi vor permite chiar să construiască un staul din piatră solidă, material rar prin partea locului, care trebuie adus cu mare cheltuială de la Bécon-les-Carrières. În schimb, se pare că burghezii au nevoie de un număr de încăperi inutile, proporţional cu numărul hectarelor, asupra cărora se întind redevenţele şi vînătorile lor.

La Belle Angerie? Păi are treizeci şi două de camere mobilate, fără să punem la socoteală capela, două nobile turnuri, în care sînt tăinuite closetele, fără să mai punem la socoteală o seră imensă orientată în mod stupid spre nord, din care cauză oleandrii se duc dracului în fiecare iarnă, o mică fermă anexă aparţinînd grădinarului, grajdurile, transformate mai tîrziu în garaj, diversele dependinţe şi nişele împrăştiate pretutindeni în parc, închinate toate cîte unui sfînt zgribulit, ghemuit în firida lui şi servind drept popasuri de înălţare... Am uitat să menţionez şi două-trei porumbare, lăsate de mult în seama vrăbiilor, trei puţuri astupate, dar purtîndu-şi încă pălăriile de ardezie, două poduri solemne aruncate peste o şuviţă de apă ce se numeşte Ommée, cîteva podeţe şi vreo treizeci de bănci de piatră sau de lemn, răspîndite în parc, pe care să se poată tolăni, eventual, oboseala distinsă a stăpînului.

De altfel, acest confort pentru uzul feselor este singurul de care te poţi bucura la noi. Telefon? Încălzire centrală? Astea-s mituri! Pînă şi coloana micilor anunţuri locative e complet necunoscută pe la noi. Apa o scoţi dintr-un puţ cu aspect dubios, săpat la o adîncime de vreo sută de metri, pe al cărui ghizd se îndeasă melcii ca ciupercile. Cu excepţia salonului, al cărui parchet e aşezat direct pe pămînt şi trebuie schimbat din zece în zece ani, toate celelalte încăperi

sînt pavate cu dale de teracotă. Am spus că sînt „pavate" fiindcă dalele astea nici măcar nu se îmbucă între ele. Mai rău decît atît, bucătăria nu are drept decît la niște ardezie adusă de la Noyant-la-Gravoyère și dispusă în plăci, cimentate vag cu pămînt bătătorit. Sobe nu prea sînt, se preferă în schimb căminurile imense, cu grătare de fontă. Să nu uităm nici circulația greoaie pe drumurile de țară pe care se îngrămădesc coceni de varză, nici aprovizionarea exclusiv locală, adică procurată la țărani, nici clima pe care o caracterizează perfect vechea deviză a familiei Soledot, seniorii ținutului: „Sclipește, soarele meu de apă!" Numai așa veți ajunge cu siguranță să-mi dați dreptate cînd susțin că *La Belle Angerie* e locuibilă numai vara, cînd bălțile din jurul rîului Ommée fumegă la soare, apoi seacă, fac coajă și crapă în formă de dale, pe care se aventurează pașii ușori ai ștrengarilor, în căutarea ouălor de păsări de baltă.

Bunică-mea știa toate amănuntele astea și se muta de două ori pe an, la dată fixă, fără să uite să-și transporte pianul, mașina de cusut și crătițile de bucătărie din aramă roșie, care nu existau în dublu exemplar. Totuși, mai tîrziu, a trebuit să locuim în Casa asta (cu C mare) și vara și iarna, să ne mulțumim cu ea așa cum se mulțumesc cu casele lor, din toate punctele de vedere identice cu a noastră, boiernașii din partea locului.

În momentul în care începe povestea mea, adică acum vreo douăzeci și cinci de ani, ținutul susmenționat se afla de altfel într-o stare de înapoiere mult mai mare decît este azi. Cred că era cel mai înapoiat ținut din Franța. Situat la hotarul a trei provincii — Maine, Bretagne și Anjou — colțul ăsta de pămînt argilos nu poartă nici un nume precis și nu se mîndrește cu un trecut istoric mare, afară doar de evenimentele petrecute în timpul Revoluției. Între numele de Craonnais, Segréen și Bocage Angevin sînteți liberi să alegeți ce vă place. Trei departamente ale Franței și-au împărțit între ele acest vechi ținut de graniță între provinciile supuse marelui impozit pe sare și cele impuse micului impozit pe sare, ținut îndobitocit de-a lungul secolelor de o supraveghere și de represiuni cumplite. Și azi mai dăinuie unele nume cu rezonanță sinistră — drumul Coasei, ferma Sarea-Roșie, moșia de la Șapte Spînzurați. Nicăieri nu-i

urmă de pitoresc. Şesuri joase, mîncate de plante de baltă, drumuri desfundate, pe care nu poţi circula decît în care cu roţi uriaşe, nenumărate garduri vii care transformă ogoarele într-o tablă de joc de dame plină de mărăcini, meri pentru cidru împovăraţi de vîsc, cîteva petece de stepă presărate cu grozamă şi, mai ales, o mie şi una de băltoace, care adăpostesc tot felul de legende apoase, de şerpi de apă şi de broaşte gălăgioase. E raiul pe pămînt pentru becaţe, iepuri şi cucuvele.

Dar nu e un rai şi pentru oameni. Indigenii sînt pipernicіţi, au un tip foarte pronunţat de „Gali degeneraţi", cu picioare strîmbe, mulţi dintre ei sînt tuberculoşi sau decimaţi de cancer. Au păstrat portul mustăţii lungi, bonetele cu panglică albastră, predilecţia pentru o supă deasă ca mortarul, o mare supunere faţă de biserică şi faţă de castel, o neîncredere de corb, o perseverenţă de buruiană, oarecare slăbiciune pentru ţuica de porumb şi mai ales pentru mustul de pere. Cam toţi au rămas din tată-n fiu mici arendaşi pe acelaşi ogor. Au mai păstrat şi inimi de şerbi şi, în această calitate, trimit cam o jumătate de duzină de viconţi republicani în Cameră, în timp ce în şcolile creştine expediază cealaltă jumătate de duzină de copii care se fac mari şi ajung văcari şi valeţi fără leafă.

În cadrul acesta, foarte amator de versuri, au trăit vechile noastre glorii, suprimate azi aşa cum au fost suprimate şi bonetele de noapte. Trebuie să aflaţi, în sfîrşit, că sînt un membru al celebrei familii Rezeau. Celebră pe o rază care n-a atins, fireşte, dimensiuni planetare, dar care a depăşit raza departamentului nostru. Pe aici, în vest, cartea de vizită a familiei — gravată dacă se poate — ocupă un loc de cinste pe platourile de aramă. Burghezia ne invidiază. Aristocraţia întreţine relaţii cu noi, ba chiar ne cedează uneori cîte una din fiicele ei, dacă nu cumva cumpără vreuna din fiicele noastre. (La drept vorbind, m-am lăsat furat de o rămăşiţă de mîndrie cleioasă şi am uitat să pun la imperfect verbul acestei fraze.)

Cronica scandaloasă locală nu v-a informat, desigur, că Claude Rezeau, căpitan originar din Vendée, a pătruns primul în Ponts-de-Cé cu prilejul succeselor vremelnice ale

armatei catolice şi regale. (De atunci a rămas cîntecul „catolic şi francez".) Cu siguranţă că nici numele lui Ferdinand Rezeau, care a fost mai întîi secretar al pretendentului la tron, şi după aceea deputat conservator în parlamentul republicii „ăstora", nu vă e întipărit în memorie. Dar despre René Rezeau, ce credeţi ? Cine nu-l cunoaşte pe René Rezeau, individul acela mic şi mustăcios, care, cu braţul întins, agită pălăria ariergardei burnisiene, cine nu-l cunoaşte pe geniul acesta, popularizat din belşug la orice împărţire de premii din şcolile creştine ? Ciuliţi, vă rog, urechile şi respectaţi-mă, e unchiul tatălui meu, e cel ce cîntă întoarcerea la ogorul strămoşesc, întoarcerea Alsaciei la patria-mumă, întoarcerea la castele, întoarcerea la credinţă, veşnica întoarcere ! Nu, nu cred că i-aţi uitat programul. El e „peria de lustruit" a familiei, el e marele om, care s-a născut prea tîrziu ca să se înroleze în regimentele de zuavi ai Vaticanului [1] şi care a murit prea devreme ca să afle de sfintele victorii ale partidului M.R.P.[2], dar care a adoptat în schimb cu glorie toate ţîcnelile dintre cele trei războaie. A fost comandor al ordinului Saint-Grégoire, a semnat diferite contracte foarte avantajoase pentru publicarea cărţilor lui cuvioase şi a ştiut să instaleze faima familiei Rezeau pînă în fotoliul acela al Academiei Franceze, în care şi-a întepenit fundul timp de aproape treizeci de ani. Şi nu mai trebuie să vă amintesc de moartea lui, în 1932, după supliciul acela lent al unei boli a vezicii, care i-a conferit o aureolă supremă şi a prilejuit defilarea uriaşă a drept-cugetătorilor consternaţi, sub torentele de stropi de salivă zvîrliţi de vorbitori şi sub torente de apă sfinţită.

Eroul acesta avea un frate, care a fost bunicul meu, iar bunicul avea — cum are toată lumea — o soţie botezată cu numele evanghelic de Maria. I-a făcut unsprezece copii, dintre care opt au supravieţuit educaţiei creştine ce căpă-

[1] *Les zouaves pontificaux* : unităţi armate formate îndeosebi din francezi şi belgieni, înfiinţate în 1860, la cererea papalităţii, care îşi vedea ameninţate teritoriile de sub directa sa administrare din Italia, prin procesul de înfăptuire a unităţii naţionale. Aceste unităţi au luptat şi în Franţa, în 1870, în timpul războiului franco-prusac ; au fost desfiinţate în 1871.

[2] *Mouvement Républicain Populaire* — Mişcarea Republicană Populară — partid catolic, înfiinţat în 1943.

taseră. I-a făcut unsprezece copii, fiindcă primii şase au fost fete, dintre care patru s-au călugărit (au ales soluţia cea mai bună !), şi era nevoie de un băiat care să perpetueze numele familiei şi blazonul ei, deşi mojicesc la origine. Tatăl meu a sosit al şaptelea la rînd şi a căpătat numele apostolului Iacob (unul dintre cei doi, şi anume acela care a devenit colaborator fiindcă şi-a compromis ziua onomastică cu a Sfîntului Filip). Cît despre venerabilul meu bunic, după naşterea acestui moştenitor, de sex în sfîrşit masculin, nu s-a putut hotărî să moară înainte de a-i fi făcut încă patru copii soţiei sale Maria, bunică-mea, învrednicindu-se astfel să-i ofere Domnului o viitoare faţă bisericească în persoana lui prîslea, Michel Rezeau, actualmente protonotar apostolic... *Amin.*

Iată deci că întîmplarea, aceeaşi întîmplare graţie căreia te naşti rege sau cartof şi tragi un loz din două miliarde la loteria socială, întîmplarea asta a vrut să mă nasc membru al familiei Rezeau, pe ramura cea mai îndepărtată a unui arbore genealogic istovit, a unui măslin steril, sădit în ultimele grădini ale credinţei. Întîmplarea a vrut să am o mamă...

Dar să nu anticipăm. Aflaţi numai că în 1913, tatăl meu, Jacques Rezeau, doctor în drept şi profesor la Universitatea catolică (avînd deci o profesiune, care, aşa cum se cuvine, nu-i bănoasă), s-a căsătorit cu foarte bogata domnişoară Paule Pluvignec, nepoata bancherului cu acelaşi nume, fata senatorului cu acelaşi nume, sora locotenentului de cuirasieri cu acelaşi nume — căzut ulterior pe cîmpul de onoare (ceea ce i-a îngăduit să-şi dubleze „speranţele"). Domnişoara Pluvignec avea o zestre de trei sute de mii de franci. Trei sute de mii de franci aur. Fusese crescută într-un pension din Vannes, unde-şi petrecea şi vacanţele şi de unde n-a ieşit decît pentru a se mărita cu primul-venit, ales de altfel de părinţi, ale căror relaţii mondene şi politice erau prea numeroase pentru a le lăsa timpul să se ocupe de fetiţa asta vicleană. Nu cunosc nici un alt amănunt din tinereţea ei, care n-o justifică, însă, pe a noastră. Tatăl meu, care se îndrăgostise de o colegă protestantă (bine, dar René Rezeau nu dormea !), s-a însurat cu zestrea asta, care i-a îngăduit să facă pe nababul pînă în momentul cînd Poin-

caré a devalorizat francul. Din unirea aceasta, pe care sărăcia familiei Rezeau o făcea indispensabilă, aveau să ne nască pe rînd Ferdinand, pe care-l veţi numi Frédie sau Zdreanţă, Jean, adică subsemnatul, pe care puteţi să-l numiţi cum poftiţi, numai că are să vă tragă peste bot dacă o să vă amintiţi că era poreclit Zeamă-Lungă, şi, în sfîrşit, Marcel, *alias* Cropette. Mi s-a spus că după el au mai urmat cîteva avorturi involuntare, la care mă gîndesc nu fără o anumită invidie, deoarece produsele lor au avut norocul să nu depăşească stadiul de fetuşi Rezeau.

În 1922, anul acela de graţie, în care mă îndeletniceam să sugrum vipere, Frédie şi cu mine ne aflam încredinţaţi supravegherii bunicii. Încredinţaţi... cuvîntul acesta e un eufemism! Intervenţia energică a acestei bunici, căreia n-aveam voie să-i spunem mamă-mare, dar al cărei suflet merita diminutivul acesta plebeu, ne salvase de un tratament barbar, de care n-am apucat să luăm cunoştinţă, dar care era grav, fără îndoială. Îmi închipui că ni se dădeau biberoane, la care se adăuga apă murdară, că eram uitaţi în scutece puturoase, că nimeni nu se sinchisea de zbieretele noastre... Precis nu ştiu nimic. Dar nimeni nu smulge nişte copii de lîngă o mamă tînără fără să aibă motive foarte serioase.

Fratele nostru cel mic, adică Marcel, nu intra în lotul lăsat în seama soacrei. Se născuse în China, la Şangai, unde domnul Rezeau făcuse rost de o catedră de Drept Internaţional la Universitatea Catolică *Aurora*.

Astfel despărţiţi, trăiam o fericire provizorie, întretăiată de pedepse, ca suprimarea desertului sau cîte un toc de bătaie şi de mari elanuri mistice.

Căci ţin să vă anunţ, între patru şi opt ani, am fost un sfînt. Nu scapi basma curată cînd trăieşti în anticamera cerurilor, între un abate scutit de serviciul divin din motive de tuberculoză pulmonară, un scriitor specializat în literatură cucernică, o bunică adorabil de severă în domeniul istoriei sfinte şi grămezi de veri sau mătuşi aparţinînd mai mult sau mai puţin unor ordine religioase, lipsiţi de cunoştinţe elementare de matematică, dar uluitor de bine informaţi în contabilitatea cu partidă dublă a indulgenţelor. Să ne reportăm creditul de invocaţii în debitul sufletelor ajunse în purgatoriu, pentru ca aceşti noi aleşi să ne despăgubească intervenind pentru noi pe lîngă autoritatea divină.

Am fost un sfînt ! Îmi amintesc de o anumită sfoară... Mă rog, să-mi fie de bine ! Am să ţin piept ridicolului. E neapărat necesar să puteţi adulmeca parfumul sfinţeniei mele, deşi n-am murit, totuşi, înecat de acest parfum.

Sfoara o aveam de la o cutie cu bomboane de ciocolată, care nu erau otrăvite, cu toate că fuseseră expediate de doamna Pluvignec — se pare că trebuie să spun şi „bunica" dacă vorbesc de ea — doamna senator de Morbihan, o femeie frumoasă încă. Cutia asta cu bomboane de ciocolată făcea parte din protocolul sentimental al doamnei de Pluvignec şi ne sosea cu regularitate de trei ori pe an : de 1 ianuarie, de Paşti şi cu ocazia aniversării fiecăruia dintre noi. Aveam dreptul să consum două bucăţi pe zi, una dimineaţa şi alta seara, după ce mă închinam conform regulamentului.

Nu mai ştiu ce crimă anume săvîrşisem în ziua aceea. Poate că depăşisem socoteala profitînd de neatenţia domnişoarei Ernestine. Sau poate că, grăbit cum eram, mă mulţumisem doar cu un gest, asemenea celui cu care alungi o muscă şi care, de fiecare dată, provoca aceeaşi observaţie indignată :

— Ce faci tu e numai o maimuţăreală de cruce, Zeamă-Lungă !

...Nu mai ştiu ce a fost, ştiu doar că m-am simţit pătruns de o remuşcare şi de o căinţă perfectă şi, seara, în camera mea (*La Belle Angerie* e atît de mare, că, din cea mai fragedă vîrstă, fiecare dintre noi îşi avea camera proprie... Asta face efect. Şi apoi, copiii se obişnuiesc în felul acesta să rămînă singuri în întuneric)... seara deci, în camera mea, am hotărît, de comun acord cu Baptiste (ăsta-i ultimul dintre prenumele mele, adică îngerul meu păzitor, valet într-o oarecare măsură, cum se cuvine să fie îngerul păzitor al unui Rezeau, care, potrivit bunelor maniere, nu-şi poate duce singur pacheţelele cu păcate)... aşadar, în camera mea, am hotărît să fac un act de penitenţă. Sfoara care lega cutia de ciocolată cu inscripţia „A la Marquise", sfoara asta netedă, destul de tăioasă, îmi dădu ideea unei mici cazne, care avea să fie cu siguranţă plăcută lui Dumnezeu. Mi-am legat-o în jurul mijlocului şi am răsucit încet nodul, pînă a început să mă doară fără exagerare. Aşa cum procedasem şi cu vipera, am strîns cu multă convingere la început, cu mai puţin entuziasm după trecerea de trei minute şi, în cele din urmă, cu părere de rău. N-am fost niciodată prea alintat ; nimeni

nu m-a învăţat cum vine asta. Dar capacitatea de îndurare a unui copil are limite, care sînt destul de reduse cînd copilul nu are în urma lui decît şaptezeci şi două de luni de suferinţă experimentală. Am încetat să strîng sub pretextul că, obosind şi ea, sfoara ar putea să se rupă. Nu trebuia să-mi distrug jertfa.

Dar mai ales nu trebuia să distrug urmele acestei jertfe. Căci, mă rog, nu încape îndoială că domnişoara Ernestine va veni a doua zi dimineaţă să mă trezească, aşa cum făcea zilnic, şi că va spune, aşa cum spunea în fiecare sîmbătă :

— Haide, grăbeşte-te, leneşule !... Să-i mulţumim Domnului, care ne-a mai dăruit o zi să-l putem sluji... Azi trebuie să-ţi schimbi cămaşa, Zeamă-Lungă. *În numele Tatălui şi al Fiului*... Ai grijă să n-o murdăreşti. Cînd te duci la closet să te ştergi cum trebuie. *Tatăl nostru carele eşti în ceruri*... etc.

Ce sîmbătă plină de glorie ! Domnişoara Ernestine va vedea imediat sfoara. Am adormit fără să ştiu că făptuisem cu toată naivitatea păcatul înfumurării sub forma lui cea mai drăcească : înfumurarea spiritului !

Dar domnişoarei Ernestine nici nu-i trecu prin minte aşa ceva cînd veni să mă trezească a doua zi dimineaţă.

— Vai de mine ! exclamă ea, copilul ăsta e imposibil.

Apoi se răzgîndi şi adăugă, cu o nuanţă de respect în privire :

— Jean, Dumnezeu nu dă voie nimănui să-şi bată joc de sănătate. Mă văd nevoită să raportez numaidecît totul bunicii dumitale.

Am ascultat cuvintele ei cu multă satisfacţie, deşi afişam, bineînţeles, pudoarea şi tristeţea unui suflet siluit. Cinci minute după aceea, învăluită în şalul cu franjuri aruncat peste capot, bunica se apleca asupra mea, copleşindu-mă cu mustrări. Dar tonul ei nu suna a dojană. Şi nici în privirile, care străluceau de o mîndrie înfricoşată, nu se citea o adevărată mustrare. Şi apoi degetul ei, degetul acela lung şi subţire de romancieră pentru „Copiii fecioarei Maria" (scria şi ea cîte ceva, da, şi ea scria), luneca plin de îngăduinţă de-a lungul semnului roşu, stigmat elocvent, ce-mi strîngea încă mijlocul.

— Făgăduieşte-mi că n-ai să mai faci nici un sacrificiu fără să-mi spui. Aşa-i că n-ai să mai faci, micul meu Jean ?

În dimineaţa aceea, nimeni nu-mi spunea Zeamă-Lungă ! I-am făgăduit. Bunica a ieşit din cameră, dînd din cap în acelaşi ritm cu domnişoara Ernestine. Nici una dintre ele nu

se simţea în stare să pedepsească un sfînt. Auzul meu destul de ascuţit a surprins dispoziţia şoptită îndărătul uşii :

— Ar fi bine să-l supraveghezi pe băiatul ăsta, domnişoară. Mă nelinişteşte. Trebuie, totuşi, să recunosc că-mi pun mari speranţe în el.

III

Protonotarul, guvernanta, servitorii cei bătrîni, *La Belle Angerie*, iarna la Angers, cocul bunicii, cele douăzeci şi patru de rugăciuni diferite pe care le spuneam în fiecare zi, vizitele solemne ale academicianului, beretele şcolarilor ridicîndu-se respectuos în faţa noastră, vizitele preotului, care venea să încaseze contribuţia pentru cult, pentru Sf. Petru şi cotizaţia pentru propagarea credinţei, rochia cenuşie a bunicii, tartele cu prune, melodiile lui Botrel cîntate pe clapele unui pian vechi, dezacordat, ploaia, gardurile de crengi şi cuiburile ascunse în ele, Joia-verde, prima împărtăşanie în cerc intim, prima împărtăşanie solemnă a lui Frédie purtînd în mîini cartea pe care o purtase tata şi, înainte de el, bunicul Ferdinand şi, mai înainte încă, străbunicul, tot Ferdinand şi el, castanii în floare...

Dar într-o bună zi, bunica muri.

Uremia care era o boală de familie, o boală de intelectuali (ca şi cum natura ar vrea să se răzbune pe cei ce nu-şi elimină ureea prin sudoare), uremia i-a distrus sîngele în trei zile. Dar bunica era o doamnă distinsă — era şi o doamnă inimoasă totodată şi inima mea n-a uitat acest amănunt — şi a ştiut să-şi făurească un sfîrşit vrednic de ea. După ce a refuzat conştient anumite sondaje şi alte îngrijiri la fel de dezgustătoare, care i-ar fi prelungit viaţa cu cîteva zile, bunica l-a chemat pe fiul ei, abatele, a chemat-o pe fiică-sa, contesa Bartolomi, care locuia la Segré, şi le-a declarat :

— Vreau să mor civilizat. Tăceţi din gură ! Ştiu că nu mai e nimic de făcut. Spuneţi jupînesei să aducă nişte cearşafuri brodate, sînt acolo, pe raftul al patrulea, în dulapul cel mare din anticameră. Să-mi facă patul şi pe urmă să-mi chemaţi nepoţii.

Şi i s-a făcut pe plac. Bunica ne-a primit şezînd în capul oaselor, cu spatele proptit pe două perne. N-ai fi zis că o doare ceva, deşi am aflat abia după aceea că moartea prici-

nuită de uremie e dintre cele mai dureroase. Nici un sughiț nu i-a ieșit din gură, nici un geamăt. Nu se cade să oferi un astfel de spectacol unor copii, cărora trebuie să le lași pentru tot restul vieții amintirea de neșters a unei agonii ca-n pozele ilustrate. Ne-a spus să îngenunchem, a făcut un mare efort ca să-și ridice mîna dreaptă și a lăsat-o pe rînd pe frunțile noastre, începînd cu frate-meu cel mare.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, copii !

Asta a fost tot. Nu se putea încrede prea mult în forțele ei. Ne-am retras de-a-ndaratelea ca din fața unui rege. Și astăzi încă, după mai bine de douăzeci de ani, mă simt zguduit pînă-n fundul inimii și continui să cred că merita acest omagiu. Bunica !... Nu, desigur, n-a avut niciodată profilul tradițional al funcției ei, n-a împărțit pupături în dreapta și-n stînga și nici n-a umblat cu punga de bomboane în buzunar. Dar n-am auzit pe nimeni tușind cu mai multă sinceritate cum tușea ea ca să nu slăbească în fața dovezilor noastre de dragoste, cînd o îneca emoția. N-am mai văzut pe nimeni ținînd capul sus cu atîta neînduplecare, dar plecîndu-l numaidecît dacă citea pe termometru un 37°,5. Pentru necunoscuta, despre care nu se vorbea niciodată, deși de două ori pe zi ne rugam oficial pentru ea, bunica noastră, cu pieptenele de os înfipt în cocul de păr alb, fusese și trebuia să rămînă *răposata,* dușmanca perfectă ca o legendă, căreia nu-i poți reproșa și nu-i poți lua nimic, nici măcar moartea, mai ales moartea.

Bunica muri. Mama își făcu apariția.

Și povestirea mea începe să devină dramă.

IV

Se spunea *mămica,* deși unele rude ale noastre învăluiau acest cuvînt în diverse reticențe, *mămica,* fiindcă aveam niște verișori care rosteau silabele acestea de parc-ar fi supt o caramea, *mămica,* fiindcă protonotarul și mătușa Thérèse adoptau cam același mod de a-l rosti vorbind despre bunica, *mămica,* deși domnișoara Ernestine folosea expresia cumplit de greoaie ; *doamna, mama voastră.* Mă rog, asta e ! *mămica* era un cuvînt care ne punea pe gînduri.

— De ce să nu scrie niciodată ?

— Se spune : de ce nu scrie niciodată ? N-ai dreptate, Frédie. Doamna v-a scris de Crăciun. Şi apoi, China e foarte departe.

Doamna, mama noastră, nu ne scrisese. Amîndoi, adică doamna şi domnul Rezeau, expediaseră o felicitare clasică, tipărită în englezeşte, care suna aşa :

We wish you a merry Christmas. [1]

Dedesubt, două semnături : una mîzgălită : Rezeau. (Capul unei familii şi al unui blazon nu-şi menţionează şi prenumele.) A doua în caractere cuneiforme : Rezeau-Pluvignec. Sub ambele semnături era trasă cîte o linie maiestoasă. Adresa fusese bătută la maşină de Li-pah-hong, secretarul pe care ni-l închipuiam purtînd pe spate o coadă superbă şi avînd în gură şapte limbi ca să nu spună un cuvînt.

China e departe. Cred că nici măcar la vîrsta aceea fragedă nu admiteam că inima poate să fie mult mai departe încă decît oraşul Şangai. Mămica ! Doamna Ladourd, una dintre vecinele noastre, care avea şase copii şi nu ne cunoştea situaţia, izbuti să ne dezlănţuie imaginaţia.

— O mămică e mult mai bună decît o bunică !

Cred şi eu ! Am avut curînd prilejul să-mi dau seama ce poate să fie.

Domnul şi doamna Rezeau au primit o telegramă care-i chema acasă, dar nu s-au întors decît după opt luni. Decimaţi de căsătorie sau de vocaţia religioasă, unchii şi mătuşile noastre n-o puteau înlocui pe răposata. Protonotarul obţinuse tocmai o numire în Tunisia, sperînd că clima acestei ţări ar putea extermina ultimii bacili Koch din el. Domnişoara Lion nu voia să-şi ia răspunderi prea mari. În sfîrşit, *La Belle Angerie,* fief destinat primului-născut al familiei, trebuia salvată de fisc, de ipoteci şi de împărţiri republicane.

Aşa se face că, într-o seară, ne-am pomenit aliniaţi pe peronul gării din Segré în stare de mare excitaţie şi stăpîniţi cu greu de marţiala noastră mătuşă Bartolomi şi de guvernantă. Îmi amintesc perfect de şoaptele şi de suspinele lor îngrijorate.

Cu aspectul acela de focă, specific numai locomotivelor de pe liniile secundare şi gîfîind adînc, trenuleţul îşi făcu apariţia cu o întîrziere de zece minute, care în momentele acelea au fost insuportabile pentru noi, dar pe care, curînd

[1] Vă urăm sărbători fericite (în lb. engl.).

după aceea, am fi putut să le dorim seculare. Un destin plin de maiestate a hotărît ca vagonul în care se aflau părinţii să se oprească exact în faţa noastră. O pereche de mustăţi apărute la nivelul geamului din compartiment şi o pălărie ţuguiată de cucoană, aşa cum era moda pe vremea aceea, au hotărît-o pe domnişoara Ernestine să ne treacă în revistă pentru ultima oară :

— Frédie, scoate mîinile din buzunare. Zeamă-Lungă, nu te cocoşa !

Între timp, geamul compartimentului fusese coborît. O voce ţîşni din pălăria ţuguiată :

— Vino să iei bagajele, domnişoară.

Ernestine Lion roşi, apoi protestă la repezeală la urechea contesei Bartolomi :

— Doamna Rezeau crede că sînt jupîneasa.

Totuşi se supuse. Mama noastră păru satisfăcută şi scoase la iveală doi dinţi de aur, ceea ce, în marea noastră naivitate, am interpretat ca un surîs adresat nouă. Plini de entuziasm, ne-am repezit spre uşa vagonului şi ne-am aruncat între fustele ei.

— Ce-ar fi să mă lăsaţi să cobor mai întîi ?

Am fi avut impresia că săvîrşim o crimă, dacă ne-am fi depărtat de ea în clipa aceea. Mama noastră păru că înţelege situaţia şi, ca să ne taie cheful de alte manifestări de dragoste, îşi zvîrli repede mîinile înmănuşate în dreapta şi-n stînga. Ne pomenirăm amîndoi pe jos, pălmuiţi cu o forţă şi cu o precizie care dovedeau un antrenament serios.

— Vai de mine ! exclamă mătuşa Thérèse.

— Ai spus ceva, draga mea ? se interesă doamna Rezeau, mama noastră.

Nimeni nu crîcni. Cît despre noi doi, copiii, plîngeam bineînţeles cu sughiţuri.

— Aşa de tare vă bucuraţi că ne-am întors ? întrebă doamna Rezeau. Bravo ! are să fie foarte plăcut. Stau şi mă întreb cam ce le-a spus despre noi mama dumitale, sărmana.

Sfîrşitul tiradei se adresa unui domn cu mutră plictisită, despre care am înţeles în felul acesta că e tatăl nostru. Purta un nas mare şi ghete cu nasturi. Cocoşat în blana grea, cu guler de lutru, tîra două valize galbene, lunguieţe, ticsite cu tot felul de etichete internaţionale măgulitoare.

— Hai, ridicaţi-vă, rosti el cu glas surd, filtrat parcă printre firele mustăţii. Nici nu i-aţi urat încă bun venit lui Marcel.

Dar unde era frăţiorul nostru ? În timp ce adulţii, încetînd să ne mai dea vreo atenţie, procedau la un schimb politicos de urări — nimic exagerat, nu vă temeţi ! — Frédie şi cu mine am pornit în căutarea lui Marcel, pe care l-am descoperit îndărătul cufărului unui călător anonim.

— Voi sînteţi fraţii mei ? întrebă cu prudenţă acest tînăr, care nici pe vremea aceea nu era prea limbut.

Frédie îi întinse mîna, dar Marcel nu i-o strînse. Aruncîndu-şi privirea în direcţia doamnei Rezeau, văzuse că mama ne observa. Chiar în clipa aceea, glasul ei porunci :

— Copii, puneţi mîna fiecare pe cîte o valiză.

Valiza sortită mie era mult prea grea pentru un copil de opt ani. Mama îmi trase una cu tocul pantofului în fluierul piciorului şi-mi insuflă forţe noi.

— Vezi că puteai s-o duci, Zeamă-Lungă ?

În gura ei, porecla asta devenea insuportabilă. Cortegiul se puse în mişcare. Frédie îşi duse vîrful arătătorului la nas şi-mi făcu semn că era jale. Am auzit foarte bine cînd domnişoara Ernestine a asigurat-o pe mătuşă-mea Thérèse :

— De azi înainte, copiii ăştia au să-şi facă semne mult şi bine !

Asta dovedea cel puţin două lucruri : întîi, că semnificaţia ultrasecretă a gestului îi era de multă vreme cunoscută şi, în al doilea rînd, că domnişoara Ernestine poseda cheia unei alte enigme, pe care noi doi aveam s-o descifrăm pe îndelete în străfundurile pupilelor ascuţite ale acestei cucoane, căreia ne şi pierise cheful să-i spunem mămică.

V

Şi acum iată-ne pe toţi cinci împreună, strînşi laolaltă ca să jucăm primul episod al acestui film cu pretenţii de tragedie şi care s-ar putea intitula : „Atrizii în maiou".

Iată-ne pe toţi cinci, actorii principali, şi trebuie să spun că ne-am jucat rolurile foarte bine, dat fiind că nu există jumătăţi de eroi în familia noastră. Afară de noi cinci, mai sînt cîţiva figuranţi, care în general sînt repede eliminaţi din cauza lipsei de oxigen sentimental, ce-i împiedică pe străini să respire în atmosfera clanului nostru.

Să schiţăm personajele.

În primul rînd, iată-l pe Jacques Rezeau, tatăl nostru, şi capul familiei, atît de puţin vrednic să poarte acest titlu. Dacă binevoiţi să recurgeţi la *Explicaţia caracterului omenesc cu ajutorul prenumelui,* cărticică a nu ştiu cărui vraci, veţi putea constata că, în cazul tatei, definiţia e perfectă. „Purtătorii prenumelui Jacques, scrie în această cărticică, sînt oameni slabi, molateci, visători, au un spirit speculativ, sînt de obicei nefericiţi în căsnicie şi cu desăvîrşire incapabili în afaceri." Într-un cuvînt, tatăl meu era un Rezeau static, mai curînd spiritual decît inteligent. Mai curînd subtil decît profund. Citea mult şi gîndea puţin. Era bine informat, dar lipsit de idei originale. Înlocuia uneori voinţa cu sectarismul unor judecăţi nesubstanţiale. Pe scurt, tata era tipul omului care nu-i niciodată el însuşi, ci numai ceea ce i se sugerează să fie, care se schimbă la faţă o dată cu schimbarea decorului şi care, conştient de acest lucru, se agaţă cu disperare de decorul respectiv. Ca înfăţişare, tata era mărunţel, uşor încovoiat, avea umerii înguşti şi nişte mustăţi copleşitoare. Cînd l-am cunoscut, părul lui era încă negru, dar începea să se răărească. Veşnic suferind, trăia între două migrene şi se hrănea cu aspirină.

La aceeaşi epocă, doamna mamă număra treizeci şi cinci de ani, cu zece ani în minus faţă de soţul ei şi doi centimetri în plus. Vă reamintesc că era născută Pluvignec, din familia cu acelaşi nume, foarte bogată, dar de dată recentă. Mama devenise o Rezeau desăvîrşită şi nu s-ar putea spune că n-avea ţinută. Mi s-a repetat de sute de ori că fusese frumoasă şi vă dau voie să credeţi asta, în ciuda unor urechi mari, a părului fără strălucire, a buzelor strînse şi a agresivităţii maxilarului inferior, care-l făcea pe Frédie, întotdeauna gata să scornească porecle, să spună :

— Cum deschide gura mi se pare că mi-a şi tras un picior în fund. Nici nu-i de mirare, are o bărbie ca un galoş !

În afară de interesul pentru educaţia noastră, doamna Rezeau va mai avea o mare pasiune : filatelia. În afară de odraslele ei, nu ştiu să fi duşmănit decît moliile şi spanacul. Cred că nu mai am nimic de adăugat la portretul ei, afară doar că poseda mîini mari şi picioare mari, de care ştia să se folosească. Numărul de kilometri cheltuiţi de extremităţile ei în direcţia obrajilor şi a fundului meu ridică o problemă interesantă de risipă de energie.

Trebuie să recunosc că Frédie şi-a primit şi el partea cuvenită. Moştenitorul prezumtiv al familiei avea toate tră-

săturile principale ale tatei. Zdreanţă ! N-are nici un rost să mai adaug ceva. Porecla asta are să fie totdeauna pe măsura lui. Forţa lui de inerţie era proporţională cu pumnii şi cu ocările pe care le primea. Să nu uit să pomenesc de nasul pe care-l avea, strîmb din fragedă pruncie, din cauza nefericitului obicei de a şi-l sufla totdeauna numai spre stînga.

Cît despre Marcel, n-am ştiut niciodată de ce i s-a dat porecla de Cropette — cu o etimologie obscură — şi n-am nici o intenţie să-l ponegresc. S-ar putea crede că-l mai invidiez şi azi. Sută la sută Pluvignec şi, prin urmare, foarte înzestrat în materie de finanţe, dornic să trăiască pe picior mare, penibil de harnic la învăţătură, rece, perseverent, individualist şi deci ipocrit... Mă opresc fiindcă sînt pe cale să nu mă ţin de cuvînt. Semne distinctive (faţa monedei) : un vîrtej de păr în mijlocul frunţii şi ochi bulbucaţi de miop, care nu izbuteşte să-şi găsească ochelarii. Semne distinctive (dosul monedei) : umblă cam deşelat şi are fundul cam jos. Cînd era mic, ai fi zis că face mereu în pantaloni.

Ne-a mai rămas a cincea carte la această urîtă partidă de pocher. Ia s-o întoarcem. În brelanul de fraţi, eu sînt valetul de pică.

N-am de gînd să rostesc un *Confiteor.* Mulţumiţi-vă să aflaţi că nu degeaba am fost rebotezat Zeamă-Lungă, potrivit unui tic enervant, general în familia noastră, şi care ne apropie de vechile familii romane, unde era obligatoriu să ai o poreclă. Fratele mai mic sparge-tot, răzvrătitul, fugarul, încăpăţînatul, hoţul de ouă care mîine va fura un bou, „licheluţa cu inimă bună". Am fost negricios şi dolofan pînă la doisprezece ani, disperat că sînt astfel, din cauza palmelor pe care le primeam. Am rămas cam scund pînă la operaţia de amigdale. Am fost blestemat să moştenesc urechile mamei, bărbia mamei, părul mamei, în schimb sînt mîndru de dantura mea, de tip Rezeau, singurul organ sănătos al familiei şi care mă scutea de folosirea spărgătorului de nuci. Eram lacom de orice şi, mai ales, lacom de viaţă. Foarte preocupat de mine însumi. Preocupîndu-mă şi de alţii, dar numai în măsura în care aceştia sînt destul de inteligenţi ca să mă considere un element important în viaţa lor. Plin de respect faţă de caracterele tari, prietene sau duşmane, cu uşoară predilecţie pentru cele duşmane, am o sprînceană mai ridicată decît cealaltă şi n-o încrunt decît în cinstea lor.

Ţinînd seamă de persoana mea, iată-ne deci cinci la număr pe scena casei noastre. E un tablou unic. Îndată după sosirea părinţilor, proprietatea din Angers fu vîndută. Tata hotărî să rămînă tot anul la ţară şi demisionă din funcţia de profesor la Universitatea catolică, pretextînd că suferă de friguri. Adevărul e că domnul Rezeau avea o singură dorinţă grabnică, şi anume să adune sub autoritatea lui indolentă proprietăţile familiei şi să domnească fără strălucire peste ele, înşelîndu-şi plictiseala cu cercetări genealogice, dar mai ales cu studii entomologice asupra sirfidelor. Tata era unul dintre cei mai mari specialişti mondiali în sirfide. E drept că toată breasla asta numără mai puţin de o sută de membri. Faimoasele valize galbene, pe care le căra după el în ziua sosirii, conţineau tocmai cele mai preţioase dintre *cotipurile* lui. (Ţin să precizez pentru uzul barbarilor că un *cotip* este un prim specimen cunoscut şi descris, şi la el se referă cataloagele specialiştilor.) Tata lucrase cu spor în China. Aducea de acolo vreo cincizeci de specii noi, care constituiau mîndria, opera capitală a vieţii sale. Aşa se explică de ce, o dată instalat în casa părintească, prima hotărîre pe care a luat-o a fost să transforme în muzeu personal podul cel mare al pavilionului din dreapta. După ce isprăvi treaba asta, se ocupă de copii, cărora le procură un profesor.

Şi acum apare un al şaselea personaj, ce-i drept episodic, dar important, fiindcă va fi mereu înlocuit cu altul şi fiindcă va purta mereu aceeaşi uniformă lipsită de personalitate, adică o sutană.

Prima sutană din serie avea să fie albă. Într-adevăr, părintele Trubel era membrul unui ordin de misionari albi, specializat în negri, al cărui erou a fost cardinalul Lavigerie, primul primat al Africii şi primul arhiepiscop al Cartaginei după cucerirea păgînilor. Părintele declară că suferă de ficat. Abia mai tîrziu aveam să aflăm că fusese şters din cadrele ordinului său fiindcă manifestase un prea mare zel în opera de evanghelizare a negreselor. Cînd sosi însă la noi, făcu senzaţie : trei gheare de leu atîrnau de brelocul ceasului său, sub crucifix.

Numai Alphonsine — mai pe scurt Fine — îl găsi cam suspect. Un popă alb, ce-o mai fi şi asta ? Fine bănui numaidecît că era vorba de o încălcare a drepturilor vestimentare ale Sanctităţii-Sale Pius al XI-lea, prin graţia lui Dumnezeu-Papă... Dar îmi dau seama cu acest prilej că introduc în scenă un al şaptelea personaj, asupra căruia nu v-am dat

încă nici un fel de explicaţii. „Fine"... nu era de loc fină. Trebuie să spun spre justificarea ei că era surdomută şi servitoare în casa noastră de vreo treizeci de ani, ceea ce ar fi fost absolut suficient ca să îndobitocească şi o fiinţă normală. Mama o moştenise de la bunică-mea, care-i dădea acestei nenorocite o leafă de cincizeci de franci pe lună. În ciuda tuturor devalorizărilor monetare, Fine rămase la acest tarif, dar fu în schimb decorată cu ordinul servitorilor credincioşi. De altfel, va mai fi decorată şi cu titlurile de jupîneasă, lenjereasă, dădacă, lustruitoare de parchete, deşi începuse prin a fi numai bucătăreasă. Doamna Rezeau, care considera că standardul de viaţă al răposatei sale soacre era prea ridicat pentru posibilităţile ei financiare, concedie pe rînd pe toţi servitorii. Fine, care din cauza infirmităţii sale era la cheremul maică-mi, se văzu nevoită să accepte sporirea atribuţiilor sale, dar în sufletul ei se născu o respectuoasă duşmănie pentru cea de-a doua doamnă Rezeau, duşmănie care ne va fi foarte utilă uneori şi pe care o manifesta în felul ei „pe fineşte" (şi asta e o invenţie a lui Frédie), o limbă vorbită exclusiv de noi şi care cerea contribuţia degetelor, a sprîncenelor, a picioarelor şi chiar articularea cîtorva sunete rudimentare.

Şi acum să-i enumerăm pe şerbi.

Întîi vine *moş* Perrault. (Prin părţile noastre, titlul de *moş* e legat obligatoriu de numele oricărui bărbat, chiar dacă e celibatar, cînd a depăşit vîrsta de patruzeci de ani şi nu are drept prin naştere să fie numit „domnule". *Moş* e un cuvînt rostit oficial şi din înaltul amvonului.) Povestirile lui moş Perrault, adică : istorisirile lui de vînătoare, sau mai bine zis de braconaj, fac parte din puţinele lucruri care mi-au încîntat copilăria. Perrault era grădinar, paznic de vînătoare şi proprietarul unei băcănii în tîrg la Soledot.

Apoi vine la rînd tribul Barbelivien. Jean, tatăl, ultimul dintre gali, ţinea în arendă mica fermă anexă ; tuşa Bertine era o campioană a putineiului de unt (în ţinutul Craonului, untul se confecţionează într-un chiup înalt, în care loveşte neîncetat un fel de piston) ; Bertinette, fata lor, avea gîtul strîmb din cauza unui capriciu al tendoanelor ; băiatul, Jean, zis şi Petit-Jean, umbla după cuiburi de păsări.

Mai era şi familia lui Huault, care ţinea ferma *La Vergeraie* şi aveau o droaie de fete, dintre care una nu va fi crudă cu mine ; Argier era arendaşul fermei *La Bertonnière* şi fami-

lia lui era mare amatoare de crapii noştri, şterpeliţi în taină, noaptea, din iaz cu tenda sau cu năvodul.

În sfîrşit, era şi Jeanine, care a luat cu ea secretul brînzei în coajă de trestie, apoi moş Simon, omul ei, care păştea prin rîpi patru vaci bălţate, părintele Létendard, vicarii, negustorul de piei de iepure şi trei sute de ţărani, care ascultau regulat liturghia de duminică, trei sute de ţărani la fel de anonimi pentru noi ca şi corbii, dar care în schimb ne cunoşteau bine pe toţi trei, şi cînd treceau pe lîngă noi ne salutau, rostind cu slugărnicie un : „Bună-ziua, domnişorule".

VI

În ziua de 27 noiembrie 1924, viaţa noastră a fost legiferată.

Cropette străbătu tropăind coridoarele în calitate de crainic al doamnei mame şi strigă :

— Toată lumea jos, în sufragerie !

Suna şi clopotul.

— Ce vor de la noi la ora asta ? Sîntem doar în recreaţie, mormăi Frédie, suflîndu-şi zgomotos nasul spre stînga.

Nici nu putea fi vorba s-o laşi pe doamna Rezeau să aştepte. Ne-am năpustit spre scară şi ne-am dat drumul în jos, călare pe balustradă. În sufragerie areopagul era în plen. Tata şedea la mijloc, cu mama în dreapta şi cu părintele Trubel în stînga, acesta din urmă fumîndu-şi pipa. La unul din capete şedea ţeapănă domnişoara Lion, la celălalt, Alphonsine.

— Ce-ar fi să vă mişcaţi mai repede ! chelălăi doamna Rezeau văzîndu-ne.

Tata întinse mîna solemn şi începu să-şi spună lecţia :

— Copii, v-am chemat aici ca să vă aduc la cunoştinţă ce hotărîri am luat în privinţa organizării programului educaţiei voastre. Perioada de instalare a luat sfîrşit. Acum vrem să facem ordine.

Se opri ca să-şi tragă respiraţia şi nevastă-sa profită numaidecît de acest răgaz ca să trîntească în direcţia făpturilor noastre tăcute o poruncă răsunătoare :

— Să nu vă aud gura !

— Vă sculaţi dimineaţa la ora cinci, reluă tata. Vă faceţi patul, vă spălaţi şi vă duceţi la capelă, unde ascultaţi slujba

părintelui Trubel, pe care o să-l serviți cînd unul, cînd altul. După ce aduceți mulțumită lui Dumnezeu, vă duceți să vă pregătiți lecțiile în fosta cameră a soră-mi, Gabrielle, care va fi de acum înainte sală de clasă pentru că e alături de camera părintelui, și în felul ăsta îi va fi foarte ușor să vă supravegheze. La opt dimineața luați micul dejun...

— Fiindcă veni vorba, domnișoară, îl întrerupse doamna mamă, vreau să precizez că, de acum înainte, copiii nu mai beau dimineața cafea cu lapte, ci supă. E mai sănătos. Numai lui Marcel poți să-i dai un pic de lapte, fiindcă suferă de enterită.

— După micul dejun aveți o jumătate de oră de recreație..

— În liniște ! îl întrerupse doamna Rezeau.

— Mama a vrut să spună că nu trebuie să faceți prea mult zgomot ca să n-o treziți, spuse domnul Rezeau cu un oftat. La nouă vă apucați iar de lucru. Vă spuneți lecțiile, ascultați ce vi se predă, vă faceți temele și, ținînd seama de pauza din jurul orei zece, ajungeți la ora prînzului. Cînd sună clopotul prima oară, vă duceți să vă spălați pe mîini. Cînd sună a doua oară, intrați în sufragerie.

Domnul Rezeau își mîngîie îndelung mustățile cu un aer satisfăcut. Privirea lui era ațintită drept înainte, în direcția crizantemelor care alcătuiau un buchet mare în mijlocul mesei. Mîna lui schiță un gest scurt. După ce prinse musca, o cercetă cu luare-aminte.

— Ciudat ! exclamă el. Mă întreb cum de a ajuns aici această *Polyphena*. Mă rog, e o captură interesantă.

Își scoase numaidecît din buzunarul numărul patru (jos, în dreapta) al vestei tubul de sticlă cu cianură de potasiu pe fund, tub cu care începusem să ne familiarizăm. Mama încruntă din sprîncene, dar nu spuse nimic. Respecta știința. Apoi, în timp ce *Polyphena* își dădea sufletul, tata reluă cu glas liniștit.

— După prînz vă acordăm o recreație de o oră, pe care o vom putea suprima drept pedeapsă. Sînteți obligați să petreceți ora de recreație în aer liber, afară de cazul că ar ploua.

— Dar dacă e frig ? interveni domnișoara Lion.

— E cea mai bună metodă ca să-i călim, replică mama. Sînt adepta unei educații bărbătești. Sînt sigură că Alphonsine e de aceeași părere cu mine.

Descifrîndu-și numele pe buzele stăpînei, surdomuta făcu la întîmplare un semn negativ.

— Vedeţi, nu vrea nici ea să-i creştem în vată.

Tata începea să dea semne de nerăbdare.

— Dacă toată lumea întrerupe, n-o să mai terminăm niciodată, Paule. Şi cum spuneam... A, da ! spuneam că pe la unu şi jumătate, vă apucaţi iar de treabă. La patru luaţi gustarea. Îi dau mînă liberă părintelui Trubel ca să vă organizeze timpul înainte şi după asta. Cînd auziţi sunînd clopotul pentru cină, vă rog să mergeţi la spălat în aceeaşi ordine ca la prînz. La cină, nu vorbim decît engleza. Nu răspundem cînd ne cereţi pîine sau vin...

— Apă, Jacques !

— ...Nu răspundem la nici o cerere, dacă n-o exprimaţi în limba lui Disraeli, care, de altfel, era evreu. E cea mai bună metodă de a-i sili pe copii să capete interes pentru limbi străine. Pe timpul meu, am avut un profesor, abatele Faire, care ne obliga să vorbim latina. Eu vreau să modernizez procedeul ! Îndată după rugăciunea de mulţumire pentru masă are loc rugăciunea de seară în comun, la capelă. Ne culcăm cu toţii la nouă şi jumătate, cel mai tîrziu. Aşa ! Şi acum vă las. Am treabă cu nişte muşte.

Doamna Rezeau se întoarse spre guvernantă, în timp ce soţul ei se depărta tîrşindu-şi picioarele.

— Domnişoară, am să te rog să-i dai o mînă de ajutor Alphonsinei la cusut. În fond, prezenţa părintelui Trubel îţi uşurează munca.

Ernestine Lion nu răspunse. Mama continuă :

— La hotărîrile pe care vi le-a comunicat tata, trebuie să adaug cîteva dispoziţii pe care le-am luat personal, în calitate de stăpînă a casei. În primul rînd, voi suprima sobele din odăile voastre, fiindcă n-am de loc chef să vă găsesc într-o dimineaţă asfixiaţi. Suprim şi pernele, pentru că vă cocoşează. După perne vom renunţa şi la plăpumile de puf. O pătură vara şi două pături iarna ajung berechet. La masă nimeni nu vorbeşte fără să fie întrebat. Trebuie să aveţi o ţinută corectă, cu coatele lipite de corp, cu mîinile de o parte şi de alta a farfuriei şi capul sus. N-aveţi voie să vă rezemaţi de spetezele scaunelor. Veţi face singuri curăţenie în odăile voastre, pe care le voi inspecta regulat. Vai de voi dacă găsesc o pînză de paianjen ! În afară de asta, nu vreau să mai purtaţi plete, ca ţiganii. De acum înainte, o să aveţi părul tuns scurt, e mai higienic.

— În colonii, ăsta-i regulamentul, observă părintele Trubel, a cărui pipă se stinsese.

— Dar noi nu sîntem în colonii, obiectă cu îndrăzneală domnişoara Lion. La noi e frig şi mai ales umezeală.

— Copiii se vor obişnui şi aşa, domnişoară, reluă cu glas aspru doamna Rezeau. Am dat peste maşina cu care era tuns Cadichon, măgăruşul folosit pentru treburile soacrei mele, în sat. Am să-i tund chiar eu pe copii.

Se înseră. Doamna mamă îşi trecu repede mîna prin faţa ochilor, de la stînga la dreapta, ceea ce însemna pe fineşte : „Aprinde lampa !" Mama noastră învăţa repede limbile vii. Fine aprinse lampa maiestoasă de petrol, cu piciorul de marmură verde, apoi scutură mîna stîngă (asta însemna în general : „repede" ! sau „trebuie să mă grăbesc"), în timp ce-şi îndrepta arătătorul în direcţia bucătăriei (asta însemna în termeni mai restrînşi : „e neapărat nevoie de mine la bucătărie"). Doamna Rezeau descifră corect sensul şi, trecînd de la traducerea lui la aplicarea practică, îşi lovi palmele una de alta ca şi cum ar fi vrut să aplaude. (Bine, du-te !)

— Şi voi puteţi pleca, băieţi ! rosti părintele Trubel.

— Mişcaţi-vă mai repede ! întări mama, care, furată de studiul limbii fineşti, începu să aplaude cu frenezie.

VII

Oricît de draconic ar fi un regulament, poate fi oricînd îmblînzit. Mama noastră, care-şi ratase vocaţia de supraveghetoare într-o închisoare de femei, îşi luă sarcina să vegheze la stricta lui aplicare şi să-l îmbogăţească treptat cu tot felul de decrete pretoriene. Eram obişnuiţi dinainte cu atmosfera de neîncredere, de origine sacră, care învăluie toate acţiunile şi subminează toate intenţiile oricărui creştin, acest virtual făptuitor de păcate. Doamna Rezeau ridică bănuiala la rangul de dogmă. Interdicţiile ei, complicate cu tot felul de comentarii şi de variante, se transformară într-o adevărată reţea de sîrmă ghimpată. Nici măcar de contradicţii n-am fost scutiţi. Aşa, de pildă, trebuia să facem curăţenie în camere înainte de slujba de dimineaţă. Ca să ne golim găleţile (bineînţeles că nu exista canalizare la *Belle Angerie*), trebuia să mergem pînă la closetele instalate în turnuleţul din dreapta, lîngă camera stăpînilor. Şi asta în puterea nopţii, la lumina unei lămpi Pigeon, care peste puţin a fost suprimată... Dar n-aveam voie să vărsăm nici o picătură de lături pe jos şi nici

să facem cel mai mic zgomot, ca să nu tulburăm odihna augustei noastre mame. Ca nu cumva să ne izbim în întuneric de ceva şi să nu dăm naştere la mirosuri neplăcute, am luat hotărîrea să ne îndreptăm în vîrful degetelor spre locul unde ne vărsam găleata, strîngînd-o la inimă, aşa cum îşi strîngea Tarcisius potirul la piept.

La început, prezenţa domnişoarei Lion ne ferea de conflicte permanente. Guvernanta ne apăra cînd avea prilejul. Dar doamna Rezeau îşi dădu repede seama de acest amănunt.

— Pe cuvîntul meu, domnişoară, văd că eşti avocatul puşlamalelor ăstora. Cum plec de lîngă ei, le faci toate gusturile.

Cît despre părintele Trubel, se mulţumea să-şi fumeze pipa. Degeaba încerca biata Ernestine să-l convingă că are dreptate.

— Scumpă domnişoară, te rog să mă înţelegi ! Nici dumneata şi nici eu n-o să facem mulţi purici aici. N-are decît să-şi crească băieţii cum pofteşte, e treaba ei. Noi primim leafă — vai de ea ce leafă ! — ca să spunem *amin*. În ce mă priveşte, mi-ar fi greu să găsesc un alt loc de profesor.

Conversaţia asta, surprinsă din întîmplare, m-a lămurit în privinţa părintelui Trubel. Dar guvernanta nu se dădea bătută. Era o fată bătrînă şi ne iubea, şi tocmai asta nu putea să-i ierte maică-mea, care o tolerase în casă provizoriu şi numai de ochii lumii. Doamna Rezeau visa o serie de reforme, care nu se puteau realiza decît după plecarea domnişoarei Ernestine, astfel că se agăţă de primul pretext ce-i ieşi în cale.

Pretextul acesta se înfăţişă sub forma unei indispoziţii de scurtă durată a lui Frédie. Nu era ceva serios : o simplă indigestie, provocată de belşugul de fasole roşie cu care ne îndopa mama din motive de economie. Într-o dimineaţă, fratele nostru mai mare nu putu să se scoale din pat şi domnişoara fu de părere să-l ia în camera ei, care era încălzită. Doamna Rezeau se împotrivi.

— Se alintă. Să-i dăm un purgativ.

Purgativul era, bineînţeles, ulei de ricină. O lingură mare de supă, plină cu porcăria asta, fu apropiată de buzele lui Frédie, care întoarse capul şi îndrăzni să spună :

— Bunica ne dădea ciocolată purgativă.

Doamna Rezeau scrîşni din dinţi şi, drept răspuns, îl apucă de nas pe fiu-său, care fu nevoit să deschidă gura ca să respire. Fiinţa aceea blajină profită numaidecît de moment şi-i turnă purgativul pe gît. Rezultatul fu imediat. Frédie nu

se putu stăpîni şi vărsă tot conţinutul lingurii pe capotul maică-si.

— Ce copil împuţit ! urlă ea şi-i trînti cu toată puterea o palmă răsunătoare.

Era prea de tot pentru inima bună şi pentru principiile educative ale domnişoarei Lion, guvernantă cu diplomă.

— Doamnă, spuse ea, nu pot să mai aprob astfel de metode.

Persoana căreia i se adresau aceste cuvinte se întoarse spre ea, şuierînd :

— Nici eu nu aprob metodele dumitale, femeie !

Domnişoara Lion se revoltă.

— Vă pierdeţi controlul, doamnă. Eu nu sînt fată-n casă.

Dar adversara ei se sinchisea prea puţin de forme.

— Nu ştiu ce eşti, ştiu numai că te plătesc ca să-mi creşti copiii, şi nu ca să-i asmuţi împotriva mea. Ţi-ai asimilat foarte bine lecţiile soacră-mi, care se pricepea perfect cînd era vorba să bage zîzanie între oameni. Am ajuns să nu-mi mai pot stăpîni băieţii şi ştiu acum cui trebuie să-i mulţumesc pentru asta.

— În asemenea condiţii, nu mai am ce căuta în casa asta, doamnă.

— Tocmai mă pregăteam să ţi-o spun.

Domnişoara Lion ieşi ţeapănă din odaie, şi doamna Rezeau îl sili pe Frédie să dea pe gît nu una, ci două linguri de ulei de ricin.

Urmă un lung şir de reforme.

De data asta nu se mai ţinu nici o şedinţă solemnă. Şurubul fu strîns treptat, pe măsură ce mamei îi veneau noi idei. Unica bucurie a doamnei Rezeau era să-şi afirme autoritatea zi de zi, prin introducerea unor noi umilinţe. Se pricepea să ne ţină cu sufletul la gură, să observe plăcerile noastre cele mai neînsemnate şi să le distrugă.

Primul drept la care ne-a silit să renunţăm a fost *ursuleţul*... adică o scurtă plimbare (de la Frédie citire). Pînă atunci ni se îngăduia să ne plimbăm prin parc, cu condiţia să nu trecem dincolo de şoseaua care-l mărgineşte. Domnişoara era încă la noi, cînd mama se aprinse deodată în toiul prînzului, ceea ce era neobişnuit la ea, căci, în principiu, prefera să-şi manevreze soţul în intimitate.

— Jacques, copiii s-au făcut insuportabili, mai ales Zeamă-Lungă. Nu-i pot lăsa să umble haihui ca nişte viţei scăpaţi

din grajd. Într-o bună zi o să culegem pe unul din ei de sub roţile unei maşini. Nu se întorc niciodată acasă la ora fixă. Nu-i aşa, părinte ?

— Hm ! făcu părintele între două înghiţituri de supă.

— Ce faci cu mîinile, Zeamă-Lungă ? strigă doamna Rezeau.

Şi cum nu le aşezam destul de repede la locul lor, pe masă, mama le lovi cu furculiţa, cu dinţii furculiţei, astfel ca să-mi lase pe fiecare cîte patru puncte roşii.

— De ce nu dai cu mînerul, Paule ? ! Ajunge dacă dai cu mînerul, gemu tata, apoi reluă : Bine, dar ce să le faci ? Nu poţi totuşi să-i legi.

— Nu, dar cred că trebuie să le interzicem să treacă dincolo de barierele albe.

În felul ăsta, ne îngrădea într-un spaţiu de trei sute de metri pătraţi.

— Dumneata nu eşti de aceeaşi părere, Jacques ?

Acest „dumneata" îl hotărî pe tata să cedeze. Îi răspunse de altfel pe acelaşi ton, ceea ce la el însemna nu mînie, ci oboseală.

— Fă cum crezi dumneata, scumpa mea.

— *Mother, will you, please, give me some bread* [1], ciripi Cropette în mijlocul tăcerii generale.

Şi doamna mamă îi întinse cu condescendenţă colţul de pîine care-i plăcea lui.

Domnişoara Lion fu nevoită să plece ca o hoaţă. Nu ni se îngădui să ne luăm rămas bun de la ea. În schimb, în dimineaţa următoare ni se *îngădui* să greblăm aleile parcului.

— În loc să vă risipiţi forţele în tot felul de jocuri stupide, de acum înainte o să vă distraţi făcînd o muncă utilă. Cropette are să niveleze aleile, Frédie şi Zeamă-Lungă au să le grebleze.

Corvoada asta avea să ţină ani şi ani. Cu timpul ni se păru firească ; la început, însă, ne umili adînc. Suportam greu uimirea ţăranilor şi zîmbetul lor. Madeleine, de la ferma *La Vergeraie,* holba ochii la noi, cînd se întorcea de la şcoală.

— Iacătă că acuma şi conaşii dau cu grebla pe aleile *dus şi-ntors.*

— Păi nu vezi că ne jucăm ? ! replică vitejeşte Frédie.

Ne jucam straşnic, într-adevăr. Doamna Rezeau se hotărî să îngroaşe gluma şi-şi instală şezlongul la o depărtare de

[1] Mamă, vrei să-mi dai, te rog, puţină pîine (în lb. engl.).

cîţiva metri de noi. Ne dădea tot felul de sfaturi privitoare la metoda cea mai eficace de a smulge păpădiile, la posibilitatea de a mînui grebla cu economie de mişcări şi cu maximum de eficacitate, sfaturi însoţite cu belşug de palme. Aşa s-a născut arta de a tunde marginile parcului cu foarfecele. Dar trebuie să ne înclinăm cu respect în faţa răbdării acestei femei, care dîrdîia uneori sub şfichiul vîntului de apus, dar se înverşuna eroic, atentă la toate mărunţişurile prigoanei.

Şi acum să vă spun cum a inventat saboţii.

Pămîntul argilos de prin părţile noastre e o catastrofă pentru încălţăminte. Pe timpul bunicii purtam vara galoşi şi iarna cizmuliţe de cauciuc. Doamna mamă găsi că erau prea scumpi şi, prin urmare, decretă că erau dăunători.

— Din cauza asta vă stricaţi ciorapii.

Tata se împotrivi cîteva săptămîni. Transformarea copiilor săi în pui de iobagi nu-i plăcea prea mult, şi ideea pe care şi-o făcea despre demnitate suferea din cauza asta. Totuşi, cedă, ca de obicei. Am fost obligaţi să purtăm saboţi, pe care doamna Rezeau i-a comandat anume la furnizorul satului. Dar nu erau saboţi de fermieră, adică relativ uşori, îmbrăcaţi în piele, ci saboţi zdraveni, pentru cîmp, confecţionaţi din lemn de fag, cu ţintele bătute în linii drepte şi încrucişate. Erau saboţi grei, de trei livre, care anunţau apropierea noastră de la mare distanţă. Marcel, care era mai delicat, căpătase învoirea să poarte dedesubt un fel de obiele. Frédie şi cu mine puteam să ne mulţumim cu paie.

Peste cîteva zile, avu loc o percheziţie generală a camerelor şi a buzunarelor noastre. Ni se interzise să posedăm mai mult de patru franci (hărăziţi chetelor). E de la sine înţeles că de la părinţi nu căpătasem niciodată un gologan, dar se întîmpla ca unchii şi mătuşile noastre să ne facă mici daruri în bani. Răsplata de doi franci pentru notele bune, pe care o instituise bunica, fusese de mult suprimată. Mai rămîneau beneficiile realizate de pe urma mărinimiei familiei Pluvignec.

După decretul de rechiziţie a banilor noştri, doamna mamă puse mîna şi pe obiectele de valoare pe care le posedam, adică potirele de argint de la botezuri, lănţişoarele de la gît cu medalii de aur, stilourile dăruite de protonotar, acele de cravată. Toate aceste obiecte se făcură nevăzute în sertarul de bijuterii al dulapului mare, englezesc, care-i servea maică-mi drept casă de bani. Nu le-am mai căpătat niciodată de atunci.

În aceeaşi perioadă, cele mai neînsemnate dulăpaşe zidite în pereţii casei noastre au fost înzestrate cu broaşte şi cheile

lor, etichetate, au fost atîrnate în interiorul faimosului dulap, despre care am pomenit şi care a devenit, astfel, sfînta sfintelor în *La Belle Angerie*. Cheia principală, care le apăra pe toate celelalte, adică cheia care descuia dulapul englezesc, nu s-a mai mişcat din clipa aceea dintre sînii stăpînei casei. Frédie inventă pentru politica asta numele de *cheiomanie*.

Tot în epoca aceea mi-am început iniţierea în ştiinţa pe care Ludovic al XVI-lea o practica în calitate de amator ; de atunci datează dragostea mea pentru şperacluri. Mai întîi am şterpelit ici-colo cîte o cheie, le-am ascuns sub o scîndură dezlipită din duşumeaua camerei mele, apoi le-am meşterit cum m-am priceput ca să pot descuia anumite dulapuri. La început voiam doar s-o fac pe grozavul. Nu ajunsesem încă la faza furturilor domestice, dar păşeam voinicеşte pe această cale.

De pe atunci încă, eram flămînzi şi zgribuliţi de frig. De pe atunci ne uitam cu coada ochiului în dulapurile întredeschise, din care mama scotea cu zgîrcenie rufe sau alimente. Şi turbam de furie, Frédie şi cu mine, cînd o auzeam chemîndu-l pe fratele nostru, *chinezul :*

— Vino aici, Cropette ! Fiindcă ai fost cuminte săptămîna asta, uite ce-ţi dau !

De obicei era vorba doar de o bucată de turtă dulce uscată, căci calica aia nu se omora cu datul. Dar privilegiul acesta excepţional aţîţa trufia lui Cropette faţă de noi, îl menţinea într-o blîndă supunere faţă de mama şi-l îndemna să scuipe mici denunţuri cînd se nimerea.

În afară de asta, bucăţile acelea de turtă dulce erau un bun al nostru, de care fuseserăm jefuiţi ; ştiam asta. Doamna Pluvignec, străbunica noastră, ni le trimitea din Dijon, unde, de şaptezeci şi cinci de ani, se tot stingea ca o adevărată burgheză, fără a catadicsi să ne cunoască.

De pe atunci încă eram flămînzi şi zgribuliţi de frig. Din punct de vedere fizic. Dar, mai ales, din punct de vedere moral. Vă rog să treceţi cu vederea expresia asta, dacă are cu adevărat o semnificaţie. Un an după ce mama pusese mîna pe putere, pierdusem orice încredere în spiritul de dreptate al părinţilor noştri. Pe vremuri, ni se întîmpla uneori să considerăm că bunica, protonotarul sau guvernanta erau prea aspri, dar niciodată nu-i găseam nedrepţi. Nu ne îndoiam o clipă de perfecţiunea principiilor lor, chiar dacă ne supuneam lor cu oarecare ipocrizie. Doamna Rezeau distruse în

cîteva luni încrederea asta salutară. Copiii reflectă totul, ca niște oglinzi ; iată de ce au nevoie de respect, care e pentru ei suprafața lucie ce acoperă oglinzile. Orice sistem de educație (puțin îmi pasă dacă termenul e bombastic !) li se pare neîntemeiat dacă nu face apel la pietatea lor filială. În familia noastră, o astfel de expresie merită doar un rînjet.

Iată de ce tragedia asta care a fost rece pînă acum a devenit comică în clipa cînd mama și-a atribuit rolul de duhovnic.

De două ori pe săptămînă, tata făcea o lectură morală în capelă. Una dintre aceste lecturi deschise noi orizonturi în fața doamnei Rezeau.

— ...Astăzi nu mai folosim decît spovedania individuală. Dar primii creștini se spovedeau în public. Anumite ordine călugărești au păstrat acest obicei și-și mărturisesc greșelile, în fiecare seară, în fața fraților lor...

Era o manevră admirabilă de a intra pieziș, în ținută de bătaie, în intimitatea micilor și marilor noastre păcate. La cina de a doua zi, între porția de fasole roșie și bucata de brînză țărănească, mama își coborî pleoapele și obrazul ei luă o înfățișare sublimă. Întinzînd brațele ca pentru rugă și renunțînd la uzul limbii ereticilor de dincolo de Canalul Mînecii, obligatorie pentru noi în timpul cinei, această sfîntă rosti următoarele cuvinte, cîntărite la miligram în talgere îngerești :

— Știi, Jacques, m-am gîndit mult la lectura morală de azi și vreau să-ți propun ceva. Știu că în orice altă familie, afară de a noastră, asemenea propunere ar putea să pară ciudată. Dar slavă Domnului ! noi nu ne sinchisim de părerile liber-cugetătorilor sau ale ateilor. Nu degeaba rădăcinile din care ne tragem au dat naștere la atîția apărători ai credinței, scriitori, preoți, călugărițe. Dar ce facem noi ca să meritățm această cinste ? Ar trebui să-i creștem pe băieții noștri în cel mai bun sens al cuvîntului... să-i creștem ca să se înalțe spre culmile credinței.

Urmă o pauză. Tata nici nu clipi — era obișnuit cu terminologia asta călugărească. Sfințenia era doar un apanaj al familiei Rezeau. Credința tatei nu era de genul celor ce urnesc munții din loc, ci greoaie și apăsătoare ca un Mont-Blanc. Nimic n-ar fi putut să-i pară mai recomandabil decît niște copii bine echipați pentru alpinismul mistic.

— Dar unde vrei să ajungi, draga mea ?

— La spovedania zilnică în familie. Mi s-a spus că în casă la Kervazec e practicată de ani de zile.

Era argumentul suprem. Prin părţile noastre, familia Kervazec ne concurează în materie de sfinţenie. Doar a dat Franţei un cardinal.

Tata şovăia încă. Mama îl atacă pe părintele Trubel.

— Nu mă îndoiesc că sînteţi de părerea mea, părinte.

Din punct de vedere profesional, părintele era obligat s-o aprobe. Se mulţumi să dea din cap.

— Bine ! hotărî domnul Rezeau.

Niciodată nu mi s-a părut că acest adjectiv atît de vag poate fi atît de lipsit de sinceritate. Peste o oră, după ce am terminat rugăciunea de seară, a avut loc prima despuiere a conştiinţelor noastre. Îmi amintesc de ea ca de ceva dezgustător.

— Recunosc, spuse Marcel, că azi am uitat să mă închin înainte de a mă apuca de lecţii, la ora patru. Şi-apoi i-am spus „du-te dracului" Finei, fiindcă n-a vrut să-mi dea încă o tartină. Şi apoi i-am pus piedică lui Ferdinand, fiindcă nu voia să-mi dea înapoi *Un căpitan la cincisprezece ani.*

— Copilul ăsta dă dovadă de o deosebită sinceritate, decretă mama. Du-te, Marcel, mai spuse ea şi-i acordă prenumele de politeţe ca să sublinieze că era în exerciţiul celor mai sublime dintre funcţiile ei. Du-te ! Dumnezeu, tata şi cu mine te-am iertat.

În ce mă priveşte, am păstrat tăcerea. Despachetarea asta de păcate mă amuţise.

— Ei, ce aştepţi, ce ai să ne ascunzi, fiul meu ?

— Sînt sigur că am păcătuit şi eu, dar... nu-mi mai amintesc...

— Nu-mi mai amintesc ce am făcut, corectă părintele cu sutana albă.

— Vrei să-ţi dau o mînă de ajutor ? întrebă doamna Rezeau cu asprime.

Orice, numai asta nu. M-am grăbit să înşir în amănunte tot ce ştiam din *Confiteor.* Nerăbdare, lăcomie (dar la ce puteam să mă lăcomesc, pentru numele lui Dumnezeu !), lene, trufie... mă rog, toată lista pe care o accepta benevol preotul din Soledot, în fiecare sîmbătă seară.

— Ar fi mai bine să precizezi, fiul meu, stăruia mama.

— Pentru ziua de azi, e mai bine să ne oprim aici, propuse tata, căruia i-am jurat pe loc recunoştinţă veşnică.

Era rîndul lui Frédie să îngenunche.

— Azi am fost foarte cuminte, începu el. Părintele Trubel mi-a făgăduit chiar o gheară de leu. Am media 12...

— Trufaşule ! chelălăi mama. Dar cartea aceea pe care ai furat-o de la fratele dumitale mai mic ? Începînd de mîine, n-ai voie să pui mîna pe o carte timp de opt zile.

— Dar, doamnă, interveni părintele Trubel, taina spovedaniei...

— Tocmai de asta, n-a mărturisit, replică doamna Rezeau. Trebuie să se înveţe minte că nu-i foloseşte la nimic să-şi ascundă greşelile. Cînd are să-i intre bine în cap lucrul ăsta, are să fie mai sincer.

Şi lui Marcel îi intrase bine în cap lucrul ăsta. De acum înainte, micile lui denunţuri îşi pierdeau utilitatea. Fără să pară că ne pîrăşte şi sub pretext că are scrupule, putea, la nevoie, să ne tragă în fiecare seară cîte o lovitură de pumnal în spate.

Frédie, care era un cititor pasionat, turba de furie.

— Nebuna ! scroafa ! repeta el în timp ce se dezbrăca, şi vorbea atît de tare, încît invectivele lui treceau dincolo de pereţii camerei sale.

Şi, deodată, alăturînd primele silabe ale termenilor energici ce-i ieşeau din gură, îi conferi mamei un nume de botez nou :

— Folcoche ! Putoarea de Folcoche !

De azi înainte, o vom cunoaşte numai sub acest nume.

VIII

Moş Perrault adulmeca, cerceta vîntul, muindu-şi degetul cel mare de la mînă, vîna pe hoţeşte pentru stăpînul său. Părintele Trubel, cu o înfăţişare marţială, dar fără arme, îşi suflecase poalele sutanei dedesubtul căreia purta pantaloni de catifea cenuşie. Tata ţinea puşca sub braţul drept, în timp ce plasa demontabilă cu buzunar de muslină era petrecută peste umărul stîng şi atîrna pe spate. Loveam toţi trei în gardul de crengi cu nişte beţe de lemn de castan. În jurul nostru se învîrtea „Fermecător", o corcitură înfiorătoare între un dulău şi o căţea de vînătoare, cu urechile mîncate de păduchi albicioşi. Pe neaşteptate, Fermecător se repezi în tufiş.

— Atenţie ! strigă Perrault.

Primul iepure, ţîşnit cu o zvîcnitură clasică din taluz, o luă la vale, căutînd adăpost într-o brazdă de verze. Puşca îl urmări tacticos pînă la distanţa potrivită, şi animalul căzu

ca trăsnit, dîndu-şi sfîrşitul după ce se rostogolise de patru ori între două tufe de ridichi sălbatice.

Frédie se năpusti asupra lui. Fermecător se pricepea să descopere animalul, dar nu se pricepea să-l aducă stăpînului. Tata băgă un alt cartuş de şapte în ţeava din dreapta a bătrînei lui puşti, marca Damas, apoi spuse cu ton sentenţios :

— Cînd un iepure îţi trece prin faţa nasului, e bine să aştepţi înainte de a trage şi să-l ţinteşti în urechi.

Tata luă victima din mîinile lui frate-meu, cu un aer victorios, şi-şi apăsă îndelung degetul pe burta iepurelui ca să-l silească să urineze. Fără să-şi dea seama ce face, începu să fluiere melodia vestită :

Emilia cea mică
Mi-a făgăduit ieri că-mi dă
Trei fire de păr de la fund,
Să fac covor cu ele...

Apoi, deodată, îşi aminti de prezenţa părintelui Trubel :

— Iartă-mă, te rog, părinte !

— Ştim doar cum e cu vînătorii, răspunse celălalt. Ceea ce nu înţeleg e că puteţi totuşi să trageţi cu rabla asta de pîrîitoare, care nu suportă praf de puşcă modern şi care face un fum de te ia dracu.

Tată îşi contemplă îndelung puşca hodorogită şi suspină :

— M-am obişnuit cu ea. Drept să spun, tare aş fi avut chef să cumpăr o armă ca lumea la Gastine-Rennette, numai că nevastă-mea spune că ar costa prea mult. Cu toate astea, e încîntată cînd mă-ntorc acasă cu vînat.

Cred şi eu ! Făceam şi indigestie de atîta vînat. Ce poate fi mai dezgustător decît să mănînci zilnic ostropel de iepure ! Şi totuşi, epoca vînatului ne era foarte preţioasă. Folcoche nu se aventura niciodată să ne însoţească ; se temea să nu-şi agaţe ciorapii, deşi, de la o vreme, nu mai purta ciorapi de mătase, ci de aţă. Încercase în fel şi chip să ne lipsească de plăcerea asta, dar nu ajunsese la nici un rezultat, fiindcă domnul Rezeau avea nevoie de hăitaşi.

În ziua aceea, cred că grupul nostru alcătuia un „tablou" memorabil. Ţinutul Craonului, aproape în întregime pămînt seniorial, a rămas şi bogat în vînat. Din nefericire, păsările se găsesc în cantitate mai mică decît celelalte animale, fiindcă adesea potîrnichile se otrăvesc cu un fel de cocă amestecată

cu arsenic, care foloseşte la stîrpirea doriforilor. În schimb cristeii, guguştiucii şi turturelele mişună pretutindeni. Iepurii ţîşnesc de sub toate gardurile. În răstimpuri, zăreşti cîte o vulpe alergînd în trap la mare distanţă şi cu mare viteză, cu coada între picioare, cu tot trupul făcut ghem şi atît de micşorat, încît trebuie să ai un ochi foarte antrenat ca să-l deosebeşti de motanii de fermă, care asasinează puii păsărilor. (În semn de represalii, la distanţă de o sută de metri dincolo de hambare, tata-i executa pe toţi fără deosebire.)

Tolba noastră era plină, şi buzunarul de la spatele domnului Rezeau se umfla şi el văzînd cu ochii. În el se aflau : opt iepuri, două potîrnichi cenuşii şi alte două roşii, un cristei şi patru turturele. Să nu uit cele cinci muşte puţin obişnuite.

Pe la ora şase (după părerea clopotniţei din Soledot), în timp ce ne întorceam acasă, o vulpe străbătu în goană rîpa de la Croix-Chouane. Domnul Rezeau îşi aruncase puşca pe umăr. Abia apucă s-o ducă la ochi şi să tragă chiar în tufişul unde i se păru că se pitise vulpea.

Cînd am scos-o de acolo, era moartă.

— Aveţi un ochi !... exclamă părintele.

Vă rog să vă închipuiţi cît de reuşită a fost întoarcerea noastră. Frédie şi cu mine duceam vulpea, pe care o atîrnasem cu labele de o ramură de copac, cum fac negrii cînd împuşcă un leu. Reţeta ne-o dăduse părintele Trubel. Perrault venea în urma noastră, ţinînd de urechi, cu fiecare mînă, doi iepuri dintre cei mai mari al căror somn de veci îl legăna alene pentru edificarea băştinaşilor. În urma tuturor venea tata, afişînd ţinuta neglijentă specifică biruitorilor. Purta nişte pantaloni largi şi despicaţi, asemenea celor cu care se găteau cucoanele pe vremuri. Aceşti pantaloni începuseră să lunece în jos, şi cartuşiera, căreia-i dăduse puţin drumul, i se bălăbănea pe burtă. Tata înainta, fluierînd sfîrşitul melodiei lui preferate :

... Părul a căzut,
Covorul s-a dus dracului,
Emilia cea mică
A rămas fără păr pe fund !

Am ajuns acasă în formaţia de mai sus, după ce ne închinasem de patru ori, întîi în faţa calvarului, apoi în faţa Sfîntului Iosif-din-Stejarul-Mare, a treia oară în faţa Sfîn-

tului Aventurin-de-la-Puțul-Philippe, și ultima oară cînd ocolisem capela.

Fierbințeala noastră scădea treptat. Entuziasmul se topi cu desăvîrșire cînd, pe ultima treaptă a peronului, o văzurăm pe doamna Rezeau nemișcată, de parcă ar fi fost trasă în țeapă pe propria ei indignare.

— N-ați auzit clopotul ?

— Care clopot ? întrebă tata cu nevinovăție.

Doamna Rezeau ridică din umeri. În tot ținutul nu există decît un singur clopot, clopotul nostru.

— Pînă acuma, am pus de trei ori să sune clopotul din răsputeri. Te-a căutat contele de Soledot. Știi pentru ce... Pentru locul acela de consilier la care ai drept.

— Dar nu vreau nici un loc de consilier ! strigă domnul Rezeau, știi doar foarte bine că nu-l vreau.

— Asta-i altceva. Deocamdată, mi-e cu neputință să cred că nimeni dintre voi n-a auzit sunînd clopotul.

— Am fost dincolo de valea de la Orfres, am îndrăznit eu să spun.

— Pe tine nu te-am întrebat, băiete ! Sînt sigură că v-ați dat toată osteneala ca să distrageți atenția tatei. Data viitoare nu te duci la vînătoare.

În clipa aceea, se produse un eveniment deosebit. Marele vînător se protăpi în fața neveste-si, vinele de pe gîtul lui se umflară, și trăsnetul Domnului îi ieși din gură :

— Ia ascultă, Paule ! Ce-ar fi să ne lași dracului, în pace !

— Ce-ai spus ?

Folcoche împietrise. Tata își pierduse controlul. Fața lui limfatică luă o nuanță violetă.

— Am spus că ne-am săturat de pisălogeala ta. Lasă-i în pace pe copii și șterge-o la tine în odaie.

Eram în al nouălea cer de bucurie. Dar furia exagerată a acestui om slab, care ne mîngîia cu atîta blîndețe timpanele, dăuna cauzei noastre. Folcoche își cunoștea meseria. Nu făcu nici o mișcare și se transformă într-o nobilă statuie.

— Jacques, dragul meu, ți-ai ieșit din fire... și încă în fața copiilor. Se vede că nu te simți bine.

Domnul Rezeau, care începea să-și regrete strigătele, porunci cu un aer ursuz, ca să salveze aparențele :

— Duceți vînatul în bucătărie, eu merg să mă schimb.

Şi bătu în retragere, asemenea unui general victorios, care nu ştie să exploateze o izbîndă trecătoare. Stăpînă pe cîmpul de bătaie, Folcoche avu grijă să nu se răzbune prea repede.

— Ce animal e ăsta, Perrault ?

— O vulpe, doamnă. Şi încă o vulpe cărbunărească.

— Nu-i grozavă.

Jignit, Perrault o privi chiorîş.

— Oricum, tot vă iese o blană frumoasă din ea, doamnă.

În ochii coanei Folcoche se aprinse o licărire de interes, dar îi venea greu să mulţumească. De cîteva luni tot căuta nod în papură paznicului grădinar, ale cărui funcţii hotărîse să le încredinţeze lui Barbelivien. (Într-adevăr, Perrault fu lichidat puţin după aceea.)

— Haideţi, copii, veniţi, reluă ea pe un ton neutru. Trebuie să vă spălaţi mîinile.

Folcoche manevra ca să înlăture martorii. Se stăpîni pînă pe palierul scării, dar o dată ajunşi acolo... picioarele, mîinile şi strigătele ei izbucniră în acelaşi timp. Primul care-i căzu în labă fu Cropette şi, cum era turbată de furie, nu-l cruţă. Prîslea protestă apărîndu-şi capul cu mîinile.

— Dar eu nu sînt de vină, mămico !

Licheluţa asta îi spunea *mămico* ! Folcoche îi dădu drumul şi se repezi asupra noastră. Trebuie să vă atrag atenţia că de obicei ne bătea numai cu un anumit motiv. În seara aceea nu ne dădu nici o explicaţie. Ne plătea cu vîrf şi îndesat. Frédie nu se împotrivi. Avea un talent deosebit de a-şi osteni călăul, trăgîndu-se îndărăt sub lovituri şi silindu-l să-l atingă numai cu degetele. Cît despre mine, în ziua aceea m-am răzvrătit pentru prima dată. Am lovit-o de cîteva ori pe Folcoche cu călcîiul în fluierele picioarelor şi de trei ori am izbit cu cotul în sînul care nu mă alăptase.

Bineînţeles că am plătit foarte scump aceste capricii. Mama uită de fraţii mei, care se refugiară sub o consolă, şi mă bătu vreun sfert de oră, fără să scoată o vorbă, pînă la epuizare. Cînd am intrat la mine în cameră, eram plin de vînătăi, dar nu plîngeam. A, nu, n-am plîns ! Eram plin de o mîndrie imensă, care mă răsplătea însutit.

La cină, tata observă fără îndoială urmele luptei. Îşi încruntă sprîncenele şi se îmbujoră... Dar laşitatea birui în el. Copilul ăsta nu se plînge de nimic, atunci de ce să aprindă iar flăcările războiului ? Îşi adună tot curajul ca să-mi zîm-

bească. Cu dinţii strînşi, cu privirea aspră, m-am uitat multă vreme ţintă în ochii lui. Cel care şi-a aplecat pleoapele a fost el. Dar cînd le-a ridicat iar, i-am zîmbit şi eu, şi atunci mustăţile au început să-i tremure.

IX

Averse stîrnite de braţele zdravene ale vîntului pălmuiau la nesfîrşit plaiurile craoneze cu aceeaşi perseverenţă pe care se pricepea s-o dovedească Folcoche faţă de noi. Geamurile ferestrelor se înverziseră, rîul Ommée se revărsa pînă departe peste şesurile joase şi îneca greierii. Trecuseră doi ani — doi ani! ştiţi ce înseamnă asta? — de cînd trăiam încotoşmănaţi în făţărnicie şi în zdrenţe, cu părul şi cu speranţele retezate scurt. Trecuseră doi ani de cînd un popă cu trei gheare de leu ne învăţa latina şi greaca, pîcîind din pipă.

În ciuda prevederilor sale, părintele Trubel se ţinuse tare. Deşi calităţile lui profesionale erau mediocre şi deşi manifesta un interes supărător faţă de fetele de prin ferme, doamna mamă îl proteja. Era prost plătit şi tratat fără menajamente. Îşi spăla totdeauna mîinile şi-i întindea dictatoarei ligheanul lui Pilat din Pont. Tabloul vieţii lui era întunecat de o singură umbră: avea un nas foarte sensibil, şi mirosul ciorapilor noştri murdari, schimbaţi o dată la şase săptămîni, îl înfuria.

— Uf! cartoafele astea împuţite! bombănea el.

Dar totul are un sfîrşit. Într-o zi de martie, tocmai la aniversarea asasinării lui Cezar, în timp ce părintele bolborosea un fragment din *De Viris,* domnul Rezeau, cu mustăţile zbîrlite pînă-n tavan, se năpusti în clasa noastră.

— Ei, domnule abate, spuse el pe un ton aspru, am să-ţi vorbesc. Vino dincolo!

Trei urechi se lipiră numaidecît de uşă.

— E lată! se bucura Frédie.

Era lată, într-adevăr.

— Îţi dai în petec, domnule abate! strigă domnul Rezeau, îţi baţi joc de sutana pe care o porţi. Tuşa Mélanie, de la ferma *La Vergeraie,* a fost adineauri la mine în birou. Pare-se că te-ai legat de fiică-sa. Acum încep să bănuiesc adevăratul motiv pentru care a trebuit să renunţi la viaţa or-

dinului dumitale. Află că ai încetat să te mai ocupi de educaţia copiilor mei !

Dar nota hazlie nu intervenise încă.

— Mă întreb dacă nu cumva eşti lovit de interdicţie... dacă slujbele pe care le-ai oficiat erau valabile.

Un imens hohot de rîs ne înştiinţă că părintele Trubel îşi scosese masca şi o lăsase să lunece pe parchetul camerei. Era un hohot de rîs homeric, care-i deschisese, probabil, toţi năsturaşii anteriului şi făcea să tresalte ghearele de leu ale breloculuí. În sfîrşit, după ce criza asta de rîs se potoli, îl auzirăm spunînd :

— Foarte bine, scumpul meu domn, am să plec din casa asta de nebuni... Mi s-a cam acrit de atîta fasole roşie şi de miasmele răspîndite de ciorapii copiilor dumitale, nişte mici animale împuţite... Vă las în paza coanei Folcoche... Cum, nu cunoşteai porecla pe care i-au dat-o copiii acestei ?...

Furia tatei ţîşni iar într-un răcnet.

— Fir-ai al dracului ! Nu mai taci odată ? Mă duc să spun să înhame caii la trăsură. Ai să pleci imediat.

Tata se repezi afară din camera părintelui, cu obrajii stacojii. Surprinşi de deschiderea neaşteptată a uşii, ne-am pomenit pe jos, cu copitele în aer. Domnul Rezeau străbătu sala, fără să ne zărească măcar.

Părintele Trubel plecă imediat. Parcă-l văd în trăsura noastră hodorogită, care puţea a piele şi a baligă (şi care avea să fie înlocuită cu un Citroën de cinci cai putere). Apucase totuşi să-mi strecoare în mînă o gheară de leu şi să-mi şoptească, tutuindu-mă pe neaşteptate :

— Ia asta, ştrengarule ! Numai tu o meriţi !

După dispariţia şi înlocuirea părintelui Trubel, tot noi am plătit oalele sparte. O nouă serie de jigniri şi de reforme au plouat peste noi. Folcoche a considerat totdeauna că noi sîntem răspunzători de necazurile intervenite în familie, şi *La Belle Angerie* intrase tocmai într-o serie neagră. Abia se potolise scandalul cu părintele în sutană albă, că izbucni incidentul dulapurilor. Doamna Tourure, cea mai săracă dintre mătuşile noastre, avu îndrăzneala să ceară dulapul normand din sufrageria mică şi două rînduri de aşternut. Auziţi ce pretenţie ! Cele douăzeci şi unu de dulapuri din conac se porniră să scîrţîie din balamale, şi cele cincizeci de rînduri de aşternuturi declarară, prin gura exasperată a doamnei Rezeau, că nu ieşiseră niciodată din *La Belle Angerie*. Cum să-i treacă prin minte cuiva să pună în discuţie o dreaptă

împărţire, care atribuise toată averea tatălui nostru, domnul Rezeau, în urma unei simple renunţări din partea tuturor comoştenitorilor săi, respectuoşi faţă de o tradiţie, care, din generaţie în generaţie, asigură astfel salvarea domeniului! Baroana Gabrielle de Selles d'Auzelles, contesa Thérèse Bartolomi, protonotarul, maica Marie de Sainte-Anne-d'Auray, maica Marie din Ordinul Buneivestiri, maica Marie a nu mai ştiu cărui sfînt (toate aceste trei din urmă fiind nevestele domnului, în ciuda legii asupra poligamiei), toţi şi toate semnaseră documentul. Semnase şi mătuşa Tourure, măritată prosteşte cu un bărbat sărac, rămasă văduvă şi credincioasă memoriei acestui bărbat sărac! Şi ce poftea acuma?

Domnul Rezeau şovăia. Era un om cinstit. Pentru a-şi potoli conştiinţa, îi cedă soră-si, în mare taină, drepturile de autor moştenite de la bunica. Şi dulapurile nu se clintiră de la locul lor, spre marea satisfacţie a coanei Folcoche, care hotărî ca măsură de prevedere să sublinieze stricta necesitate a tuturora, transformînd în lavabouri pe cele nefolosite pînă atunci.

În felul acesta, chestiunea a fost lichidată. Dar iată că, în mod cu totul inexplicabil, caii noştri începură să dea ortul popii. Seria neagră continua. Caii ăştia nu dădeau nici un fel de lămurire în privinţa morţii lor subite. „E răpciugă", decretă doftoroiul (adică veterinarul). Folcoche ridică din umeri. Ştia ea ce se întîmplă. Nu formulă direct versiunea otrăvirii cailor de către copii, dar timp de cîteva săptămîni ne pîndi, făcu investigaţii şi insinuări, nădăjdui că va avea o dovadă sau un simulacru de dovadă, care i-ar fi îngăduit să-i trimită pe vinovaţi în casa de corecţie, visul vieţii ei. Degeaba. Eram nevinovaţi. Şi ne feream. În locul cailor, domnul Rezeau cumpără un Citroën.

Şi viaţa noastră îşi reluă cursul obişnuit, cucernic şi perfid. Nici unul dintre noi nu era înalt, nu ne hotăram să creştem. Folcoche ne măsura o dată la trei luni cu o scîndură aproape istorică, pe care siluetele tuturor membrilor familiei Rezeau lăsaseră o urmă de creion, un nume de botez şi o dată. Dar toate măsurătorile erau zadarnice. Se vede că spre deosebire de soldaţii din garda lui Napoleon, care-şi strecurau pachete de cărţi de joc între cizmă şi ciorap ca să atingă înălţimea reglementară, noi descoperisem un vicleşug invers.

— Stai drept, Zdreanţă!

Dar Zdreanţă nu creştea nici măcar cu un centimetru.

Nu, singurul lucru care creştea în noi era, trebuie s-o mărturisesc, un sentiment cu neputinţă de măsurat, dar care s-ar fi întins pe o distanţă de mulţi kilometri pe harta neafecţiunii, dacă o astfel de hartă ar fi existat. În această ordine de idei, cred că ajunsesem la un adevărat gigantism.

Îmi amintesc, am să-mi amintesc toată viaţa, Folcoche... Ce caută inscripţiile acelea ciudate pe platanii noştri, ce înseamnă R.F., iniţialele astea aproape rituale, pe care le poţi întîlni pe toţi arborii din parc, pe stejari, pe magnolieri, pe frasini, pe toţi, cu excepţia unuia singur care mi-e drag? R.F. ... R.F. ... R.F. ... Adică răzbunare împotriva coanei Folcoche! Răzbunare! Am săpat această răzbunare pe scoarţa tuturor arborilor, pe dovlecii de sfîrşit de sezon, pe zidurile turnuleţelor casei, zidurile astea de piatră moale, pe care poţi săpa aşa de bine cu vîrful briceagului. Pînă şi pe marginea filelor de caiet am scris asta. Nu, mamă, aceste două litere nu alcătuiesc, aşa cum te-am încredinţat uneori, un ajutor mnemotehnic, care să ne amintească să repetăm verbele la franceză. Nu, mamă, nu ne interesează decît un singur verb şi ştim să-l conjugăm la toate timpurile. Eu te urăsc, tu mă urăşti, el o ura, noi ne vom urî, voi vă urîserăţi, ei se urîră. R.F. ... R.F. ... R.F. ...

Dar *pistoleala?* Îţi aminteşti de *pistoleală*, Folcoche?

— Am *pistolat-o* patru minute! se lăuda Frédie.

Biată Zdreanţă! Nu eşti decît un mic ambiţios cu pleoape slabe. Dacă te-a pistolat cineva cu adevărat, eu sînt acela, Folcoche, şi sînt mîndru de asta. Îţi aminteşti? Poftim? Îţi aminteşti? Mereu ne spuneai:

— Nu-mi plac privirile ipocrite. Uitaţi-vă drept în ochii mei. Numai aşa am să ştiu ce gîndiţi.

În felul ăsta, ai intrat singură în jocul nostru. Era cu neputinţă să refuzi de a-l juca. De altfel, lucrul ăsta nu-ţi displace, duioasa mea mamă! În timpul cinei, cînd e linişte, e momentul cel mai potrivit. N-ai ce zice, nu-mi poţi găsi nici un cusur. Ţin mîinile pe masă, nu ating speteaza scaunului cu spinarea, ţinuta mea e de o corectitudine cumplită. Nu găseşti nici un păcat legal în atitudinea mea. Pot să mă uit ţintă în ochii tăi, Folcoche, e dreptul meu. Şi iată că te privesc ţintă. Nu fac decît atît, mă uit ţintă la tine. Şi în străfundul sufletului îţi vorbesc. Îţi vorbesc şi tu nu mă auzi. Iată ce spun: „Folcoche! Uită-te la mine!", „Ţie-ţi vorbesc, Folcoche!". Atunci ridici ochii din farfuria plină cu tăiţei

fierți, privirea lor se înalță ca o viperă și se leagănă nehotărîtă, căutînd punctul slab, care nu există. Nu, n-ai să muști, Folcoche ! La vipere mă cam pricep eu. Puțin îmi pasă de vipere. Ai spus tu singură o dată, de față cu mine, că am sugrumat o viperă cînd eram mic de tot. „A fost o greșeală de neiertat din partea soacră-mi, ai șuierat atunci, o lipsă de grijă nemaipomenită. Copilul ăsta a fost păzit de grația divină !" Și, rostind aceste cuvinte, tonul vocii tale dojenea cerul, care-mi acordase această grație.

Dar privirea ta s-a scufundat în a mea, și jocul tău s-a încrucișat cu al meu. Tac mai departe și sînt mai departe foarte corect, așa cum se cuvine, dar te provoc cu o mare satisfacție. Îți vorbesc, Folcoche, mă auzi ? Da, auzi. Bine, atunci uite ce am să-ți spun : „Ești pocită ! Ai părul uscat, bărbia strîmbă, niște urechi de măgar. Ești pocită, mamă ! Și dacă ai ști cum nu te iubesc ! Ți-o spun cu aceeași sinceritate, cu care spune Chimène : «du-te, nu te urăsc». Chimène, al cărei caracter cornelian îl studiem în momentul de față. Eu unul nu te iubesc. Ți-aș putea spune că te urăsc, dar cuvîntul ăsta n-ar fi destul de tare. A, n-ai decît să-ți înăsprești privirea, privirea asta verde, verde-cenușie, otrava ta de privire. Eu tot n-am să-mi plec ochii. În primul rînd, fiindcă asta te scoate din sărite. Și, pe urmă, pentru că Zdreanță, care mă contemplă cu admirație, știe că încerc să bat recordul de șapte minute douăzeci și trei de secunde, stabilit zilele trecute, și verifică pe furiș trecerea timpului pe cadranul ceasului-brățară de la încheietura propriei tale mîini. Te pistolez de moarte, azi. Fățarnicul ăla de Cropette se uită și el la mine : e bine să știe că nu mi-e frică de el. E bine să-i fie lui frică, să se gîndească la ce neplăceri se expune. Am început să-l ciupesc zdravăn de fund la nevoie și în curînd am să fiu destul de voinic ca să-i fac zob botul ăla împuțit, vorba lui Petit-Jean Barbelivien, care nu-l înghite, fiindcă nimeni nu-l înghite, nici măcar tu, care te folosești de el ; nu, nimeni nu-l înghite. Vezi, Folcoche, vezi că am dreptate să te înfrunt, să te privesc țintă, fără să clipesc măcar ? Vezi că sînt tot în fața ta, cu privirea țintă în privirea ta de viperă, încordat ca o mînă... și strîng, strîng încetișor, strîng pînă plesnești... Vai ! e o pură iluzie optică, un fel de a spune. Nu crăpi tu. Ai să mai șuieri încă mult și bine. Dar las', că nu-i nimic. Frédie lovește ușurel cu unghia în masă, anunțîndu-mi că am bătut recordul, că am depășit opt minute de pistoleală. Opt minute, Folcoche ! Dar merg mai departe...

Ah ! iubita mea Folcoche ! Te privesc şi cu ochii te scuip în faţă. Te scuip în frunte, te scuip"...

— Frédie, ia isprăveşte cu unghiile alea !

Gata ! Te-am învins ! Ai găsit un pretext ca să-ţi întorci privirea. Îi acorzi moştenitorului prezumtiv o lovitură cu furculiţa, cu dinţii furculiţei, iar mie-mi oferi o scurtă smucitură a genelor tale prea mărunte, ceea ce înseamnă... „Eşti un mic cretin, pun eu laba pe tine, la primul prilej." Şi fiindcă schiţez un zîmbet de un milimetru, un zîmbet abia perceptibil pentru altcineva în afară de tine, te răzbuni pocnind încă o dată peste dosul mîinii lui Frédie şi alegi locul cel mai sensibil, adică încheietura degetelor, acolo unde numeri lunile de treizeci şi de treizeci şi una de zile. Ai dat puţin cam tare, uite, au ieşit patru mărgele mici de sînge, şi Frédie mă priveşte chiorîş. Tata protestează slab :

— Ţi-am mai spus şi altă dată, Paule, loveşte numai cu dosul furculiţei.

Scandalizat, părintele îşi pleacă pleoapele cucernice. Nici ăsta n-are să se obişnuiască. Are să plece curînd.

Poftim ! am început să devin neglijent, am uitat să vorbesc de abatele nr. patru. Da, e al patrulea. După plecarea părintelui Trubel, au mai fost doi, care au refuzat să adopte „un sistem de educaţie prea auster" (ăsta e un eufemism sacerdotal !). Doi au spălat putina la trap, unul ca s-o doftoricească pe maică-sa, celălalt ca să-şi doftoricească propria decalcifiere. Ăsta nou e tînăr, un seminarist, s-a angajat numai pentru vacanţe. Cînd a sosit, era plin de entuziasm. Gîndiţi-vă, pătrundea în casa unde se născuse cel mai mare apărător al bisericii ! Am impresia că începe să considere cucernicia noastră cam exagerată şi că-şi regretă seminarul, unde se plimbă printre sutanele colegilor lui (şase înainte, şase înapoi !), cu inima mai uşoară decît sub umbra umedă a platanilor de la *Belle Angerie*.

Nu rămîne mult aici abatele cutărică — numele lui nu s-a păstrat în amintirea mea. Dar de ce, dracu, mai văd şi azi în faţa ochilor figura acestui blînd recrut al episcopiei ? Haide, încearcă să-ţi aminteşti, Zeamă-Lungă. Ei ! na-ţi-o bună, acuma ştiu. El e trecătorul care a prins-o în braţele lui înspăimîntate pe doamna mamă.

Da, în braţe, chiar în seara cînd am bătut eu recordul de pistoleală. În toiul rugăciunii de seară. Oare tensiunea nervoasă la care o supusesem pe biata maică-mea să fi grăbit

izbucnirea crizei ? Ce mîngîiere ar fi pentru mine să ştiu că a fost aşa ! Acum îmi amintesc totul, pînă şi cele mai mici amănunte. O văd pe mama, care se face albă la faţă ca varul. Tata începe voios *Adu-ţi aminte :*

— *Adu-ţi aminte, preablîndă fecioară Maria, că nimeni n-a auzit spunînd despre vreunul din cei ce...*

„La drept vorbind, ce-o fi aia o fecioară ?" mă întrebam în clipa aceea. Petit-Jean spune că e o femeie care n-a avut copii. Dar sfînta fecioară a avut un copil. Doamna Rezeau se ridică în picioare, ţinîndu-şi burta. Frédie se uită la mine cu coada ochiului.

— *... despre vreunul din cei ce ţi-au cerut ocrotire, ajutor sau aprobare că l-ai fi părăsit...*

Asta-i bună ! Destul m-am rugat de cucoana asta, tot crezînd că palavrele astea sînt adevărate. Dar n-a mişcat nici măcar un deget ca s-o îmblînzească pe Folcoche.

— *... Însufleţit de această încredere, o, fecioară între fecioare...*

Se vede că există mai multe trepte de feciorie. Există doar un rege al regilor.

— *... sosesc, alerg spre tine şi, gemînd sub povara păcatelor...* Dar ce ai, Paule ?

Geme această Paule, nevasta dumitale, geme, tată ! Geme sub povara păcatelor, geme slab. În locul ei altele ar urla din fundul bojocilor. Se răsuceşte treptat, se clatină, încearcă să se îndrepte din şale, apoi se prăvăleşte dintr-o dată în braţele seminaristului, care o prinde respectuos, deşi toţi macii de pe suprafaţa pămîntului se scutură pentru el.

Bineînţeles, tata îşi pierde capul :

— Paule, micuţa mea Paule ! Ce-i cu tine ? Hai, abate, s-o ducem pe canapeaua din salon. Fine ! Fine ! Stai, am uitat că nu aude !

Face un gest larg de disperare şi-şi loveşte uşor sternul de cîteva ori cu mîna. Alphonsine se repede la întîmplare asupra unei căni pline cu apă de Craon, (ceea ce înseamnă că e uşor tulbure) şi goleşte jumătate din conţinutul ei pe fruntea coanei Folcoche, care nici nu se clinteşte. Ei, drăcie ! Să ştii că-i lată ! Chestiunea ne interesează foarte îndeaproape şi ne agităm cu toţii cam ca musca pe lîngă birja din fabulă. Folcoche se zvîrcoleşte mai departe, fără cunoştinţă, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de ficat. Are o respiraţie şuierătoare. Să spun adevărul ? Noi ăştia respirăm mai în voie de cînd ea se înăbuşă.

În sfîrşit, tata ia singura hotărîre înţeleaptă. Urcă repede în maşină şi pleacă după Cacor, medicul din Soledot. În timpul ăsta, Fine şi Bertine Barbelivien, pe care cineva s-a dus s-o cheme, o transportă pe mama, o dezbracă şi o culcă. Doctorul soseşte şi o găseşte tot în nesimţire.

— Drace ! spune Cacor. China îşi face efectul... E o criză hepatică... Mă tem de o litiază a vezicii. O să avem nevoie de o radiografie. Să-i fac o morfină.

— Duceţi-vă la culcare, copii, spune tata cu blîndeţe.

Am adormit foarte tîrziu în noaptea aceea. Fiindcă-mi aminteam de moartea bunicii. Catastrofa aceea se desfăşurase foarte repede. Oare Dumnezeu, care făcuse atunci o greşeală atît de mare, avea de gînd s-o îndrepte ? Facă-se sfînta lui voie ! Da, zău ! mi-ar veni foarte bine la socoteală să se facă voia lui.

Acum, în casă domneşte liniştea. Prin ferestruica odăii mele intră mirosul de baligă proaspătă. Barbelivien se întoarce de la vaci, şi lanterna lui se leagănă în noapte. Iar în capul meu, care începe să se tulbure, se leagănă o ultimă speranţă nelegiuită.

X

Folcoche a înviat peste două zile — adică mai repede decît Isus Hristos. Pentru moment, cel puţin : suferinzii de ficat cunosc asemenea răgazuri. Făcu uz de radiografii, de algocolină Zizine, de apă de Vichy, dar mai ales de tînguiri. Ca s-o cruţe, tata se gîndi să suprime recepţia pe care o dădea în fiecare an. Dar Folcoche se împotrivi.

— Nimeni nu mi-a tors încă giulgiul, răspunse ea.

Şi recepţia avu loc. Doamna Rezeau, care devenea din ce în ce mai econoamă, nu ţinea, de fapt, neapărat la petrecerea asta costisitoare, care întrunea în fiecare an pe cei două sute de fruntaşi din colţul acela de ţară, începînd cu farmacistul (primit în ultimă instanţă) şi sfîrşind cu ducesa (care trecea de la un grup la altul plină de condescendenţă).

— Mă costă şase mii de franci, dar mă achit deodată de toate obligaţiile, afirma tata. Şi apoi, face efect...

Şase mii de franci ! Pe atunci, o familie întreagă ar fi putut să se îmbrace decent, timp de doi ani de zile, cu banii

ăştia. Şase mii de franci ! adică aproximativ a şasea parte din veniturile noastre.

Totuşi, se ivi o complicaţie. Cu toată bunăvoinţa, sau mai bine zis cu toată reaua ei voinţă, Folcoche nu ne mai putea împiedica, aşa cum făcuse pînă atunci, să ne arătăm şi noi la recepţie. Eram prea mari şi nu mai era chip să trecem neobservaţi. Atîta doar că n-aveam haine mai cumsecade, sau, la drept vorbind, n-aveam nici un fel de haine, fiindcă pantalonii şi puloverele noastre erau confecţionate de Fine. În ultimul moment, Folcoche făcu rost de un costum. Da, aşa am spus : un costum. Unul singur. Spunea că aveam cu toţii cam aceeaşi statură ; Cropette, care arăta mai mult a Pluvignec, era relativ mai înalt decît noi, cei mari.

— Întîi se îmbracă Zdreanţă, vine jos şi rămîne o oră. Pe urmă costumul trece la Zeamă-Lungă, care, după altă oră, îl cedează lui Cropette. Nimeni n-are să observe nimic şi noi o să realizăm o economie importantă. Şi apoi, nefiind împreună, o să fiţi mai puţin ispitiţi să faceţi vreo prostie şi o să vă puteţi pregăti lecţiile ca de obicei. Ora pe care o s-o petreceţi printre musafiri o să fie considerată drept recreaţie.

Aceste măsuri avură darul să-i displacă domnului Rezeau, care le acceptă fără chef. Cît despre abatele nostru (să-i spunem A B IV şi, mai pe scurt, B IV), rămase cu gura căscată.

— Mărturisesc că nu înţeleg de loc obiceiurile din casa asta, îndrăzni el să ne spună. Cheltuiţi atîţia bani pentru o petrecere şi n-aveţi nici o haină să puneţi pe voi !

— Nu sîntem bogaţi, domnule abate, i-am răspuns eu, trebuie să ne ţinem rangul în lume cu cît mai puţine cheltuieli.

— Cum adică, renunţînd la ce e necesar pentru ce e de prisos ?

— Ce înţelegeţi prin necesar ?

Abatele se lăsă tras pe sfoară.

— De obicei, spuse el, nu-ţi aperi tribul cu atîta căldură !

Eram întru totul de părerea lui, dar nu-mi venea să cred că era sincer. Mă gîndeam că-mi întinde o cursă ca să-mi dea prilej să-mi exprim nemulţumirea, iar seara, în cursul examenului de conştiinţă, să fiu mustrat cu violenţă pentru că m-am plîns. Cropette ne jucase o dată farsa asta.

— Ce copii ciudaţi ! mormăi seminaristul.

Apoi, înţelegînd deodată :

— A, acuma ştiu ! Crezi că şi eu îţi sînt duşman. Vai de mine, băieţaşule !...

Nu-mi place mila nimănui. Mi-e silă de miorlăieli. Mi-am tras capul de sub mîna lui B IV, care voia să mă mîngîie pe păr, l-am tras mai repede decît dacă mi-ar fi dat o palmă.

Cropette asculta şi nu spunea nimic.

Aşadar, petrecerea avu loc, prezidată vag de Folcoche. Ora noastră de „recreaţie" a fost o corvoadă serioasă, mai grea decît răzuirea aleilor din parc. Am ţinut locul jucătorului nr. patru la mesele de bridge, am adunat mingile la tenis, am depus sărutări de mîini pe nobilele falange ale contesei de Soledot, rămasă văduvă, sau ale doamnei de Kervazec, am alergat în galop după cutare şofer şi i-am ţinut pătura unchiului academician, care a făcut o scurtă apariţie în mijlocul nostru. Cam astea au fost distracţiile noastre. Lui Frédie, care era ceva mai înalt decît mine, şi lui Cropette, care era ceva mai scund, costumul nostru colectiv nu le venea bine. Dar, profitînd de poziţia centrală ce ocup, eu personal aveam un aspect aproape elegant. Doamna Rezeau îşi dădu seama de asta şi-mi şopti în treacăt la ureche :

— Coboară-ţi bretelele.

Nu m-am supus. Dar mama izbuti să mă înghesuie într-un coridor pustiu, unde mă nimerisem între două comisioane, şi efectuă cu mîinile ei această ameliorare negativă. Tata, care stătea politicos de vorbă cu domnul Ladourd, negustorul de piei de iepure, ajuns cel mai mare proprietar din ţinut (vai !), găsi că aveam un aer cam bleg.

— Nu vezi că pantalonii tăi arată ca nişte acordeoane ? Ridică-i puţin.

M-am supus. Dar Folcoche nu era departe. Se sprijinea de braţul domnului de Kervazec, cînd s-a apropiat de mine. Se ţinea pe picioare, din obişnuinţă. Cînd a văzut că pantalonii mei arătau cum trebuie, obrajii i s-au îmbujorat uşor. Cineva îmi încredinţase o farfurie cu prăjituri ; Folcoche găsi că pretextul era foarte nimerit.

— Nu te ghiftui atîta, fiule !

Nu pusesem gura pe o singură prăjitură, mă mulţumisem să le ofer musafirilor. Dar nepotul cardinalului se lăsă tras pe sfoară. Îmi luă el însuşi farfuria din mîini şi, cu glas părintesc, bărbosul ăsta de Kervazec îmi ţinu o lecţie mondenă despre păcatul lăcomiei. Era o lecţie pentru copii răsfăţaţi, şi în frazele lui cuvîntul „urîcios" era repetat mereu. Dojana asta dulceagă mă scîrbea. Eram supărat mai ales de

faptul că păream încă destul de copil, ca s-o pot accepta. E drept că la doisprezece ani arătam ca un copil de zece, în schimb eram rezistent ca un băiat de paisprezece. Folcoche, care ghicea tot ce putea să-mi displacă, înţelese repede acest amănunt. Îşi însuşi schimonoselile acelea dulcege şi enervante, turnă cîteva picături de oţet peste ele şi spuse :

— Hai, pleacă, *urîciosule* ! Du-te la tine în cameră şi spune-i lui Marcel că-l aşteaptă mătuşa de Selles d'Auzelles ca să-i noteze punctele la cărţi.

Represaliile fură amînate : fierea coanei Folcoche se porni să fabrice pietre. Dar, de data asta, doamna Rezeau simţi că se apropie criza. Ieşi, fără să dea alarma, din salonul mare, care mai era plin de lume, şi se duse drept la dulapul de medicamente, de unde scoase o seringă şi o fiolă de morfină. Peste o oră o găsirăm în pat. Avusese curajul să-şi scoată rochia de lamé şi s-o atîrne pe un umeraş, apoi adormise într-o atitudine de destindere, înfăşurată în capot. Expresia obrazului ei mă surprinse. Cînd dormea, trăsăturile coanei Folcoche se muiau. Pînă şi bărbia pierdea din asprime. Da, după moarte, după ce lumina ochilor se stinsese, vipera de la piciorul platanului nu mai avea nici o strălucire.

— Tată, nu găseşti că *mama nu seamănă cu ea* cînd doarme ?

Domnul Rezeau îşi privi soţia un timp, apoi îmi răspunse pe neaşteptate cu următoarea frază care mă surprinse :

— Ai dreptate. Îi stă mai bine fără mască.

Şi mă sărută. Era mai puţin neliniştit decît fusese cu prilejul ultimei crize. Pentru tata, esenţialul se numea „obişnuinţă". Orice noutate îl găsea dezarmat. Dar recidiva asta şi cele următoare îşi pierdeau nuanţa tragică. Tata făcuse războiul, dar cred că se temuse doar în primele zile. Oamenii de felul lui se obişnuiesc cu orice, chiar şi cu moartea, şi mai ales cu moartea altora, atîta vreme cît se integrează în singurul mod de viaţă pe care ei se pricep să-l trăiască, adică viaţa de toate zilele.

Dar Folcoche nu muri nici de data asta. A doua zi era în picioare. Obrajii ei aveau o nuanţă cadaverică, totuşi îşi împingea bărbia înainte şi o plimba cu un aer mai ameninţător decît oricînd. Buzele, pe care în ajun le văzusem întredeschise, erau strînse la maximum. Prima ei victimă fu aba-

tele. Nu știu ce se petrecu în bibliotecă, dar seminaristul nostru ieși de acolo cu coada între picioare și cu ochii roșii. Acest din urmă amănunt mă scandalizează. Ce fel de bărbat poate să fie un bărbat care plînge ? Mi-am rezumat părerea în următoarele cuvinte :

— Folcoche are mai multă demnitate !

— Da, admise frate-meu, nu se poate spune că n-are ținută. Ieri seară a avut curajul să-și facă singură injecția.

— Ca scorpionii, care se înțeapă înainte de moarte, își dădu cu părerea Cropette, care voia să obțină iertarea unor anumite păcate.

Mai domol, mă rog ! Nu era cazul s-o admirăm pe Folcoche. Dacă am fi pornit-o pe drumul ăsta, unde am fi ajuns ? Din fericire, acțiunea de represalii continua. Fine fu chemată la rîndul ei și se alese cu o săpunea1ă zdravănă (la figurat, fiindcă la propriu nu i se întîmplase niciodată așa ceva). Se pare că făcuse diferite afirmații subversive pe finește. Biata fată veni după mine în clasă. Făcu întîi gestul de a trece o verighetă pe deget... (Adică : „doamna"). Apoi trei sau patru cîrlige cu arătătorul drept... (Adică : „te cheamă"). Cam o duzină de bobîrnace azvîrlite în aer și urmate de îndreptarea degetului mare de la mînă înapoi spre propriul ei bust... (Adică : „În ce mă privește, puțin îmi pasă de ce-mi spune"). La urmă făcu și gestul pe care-l cunoașteți, adică un fel de aplauze : „Hai, repede !"

Am pornit spre bibliotecă. Doamna mamă făcea numai principial uz de șezlong. Vreau să spun că ședea pe el, în timp ce picioarele și corpul ei alcătuiau un echer perfect, iar spinarea nu se atingea de perne. Mă măsură cu privirea.

— Dacă nu mă-nșel, ți-ai permis să-mi ții piept ieri seară !

Am tăcut. Folcoche zîmbea. Vă jur că zîmbea. Dispunea de vreo jumătate de duzină de zîmbete diferite. Cel din ziua aceea îi scălda fața așa cum scaldă siropul o castană.

— Să lăsăm asta. În principiu, cînd îți dau eu un ordin, să știi că nici măcar taică-tău n-are dreptul să mă contrazică. Dar nu pentru asta te-am chemat. Vreau să știu ce anume v-a spus meditatorul, fiindcă și-a permis să afirme despre mine niște lucruri nemaipomenite.

Am simțit că mi se zbate pleoapa stîngă.

— Știu, zelul lui e de prisos. Bunică-ta și domnișoara Lion s-au priceput să vă spună mai multe decît el.

— Nu-i adevărat, mamă. Bunica nu vorbea niciodată de dumneata, şi domnişoara Lion ne punea totdeauna să ne rugăm pentru sănătatea dumitale, dimineaţa şi seara.

Doamna Rezeau nu îndrăzni să spună : „mă doare-n cot", dar, printr-o neexprimată asociere de idei, îşi mîngîie îndelung cotul.

— Ei, ia s-aud, ce spune abatele ? stărui ea.

Nici nu mă gîndeam să-l trădez pe seminarist, care fusese oricum trădat de Cropette. Nu mă gîndeam nici să lămuresc adevăratul sens al vorbelor lui. Era un popă fără nici un haz şi, în fond, ar fi fost mai bine să i se facă vînt de la noi.

— Pentru treburile astea, te ajută Cropette, mamă, i-am răspuns eu liniştit.

Palma pe care o aşteptam, palma inevitabilă, pocni în aer. Cum aşa ? N-aveam decît doisprezece ani şi-mi îngăduiam să nu mai respect formele teroarei ! M-am mulţumit să dau un pas înapoi, fără să mă apăr cu braţele, cum făcea Zdreanţă, specialist în evitarea loviturilor. Atitudinea mea nu păru să-i displacă coanei Folcoche, care ar fi putut îmbrăţişa cu succes cariera de ofiţer de franctirori. Pe obrazul ei se citea un amestec de nelinişte şi de stimă.

— Încă nu eşti mai tare decît mine, băiete, spuse ea tacticos, dar trebuie să recunosc că nu eşti lipsit de oarecare curaj. Ştiu că mă urăşti, dar ascultă ce-ţi spun eu : nici unul dintre voi nu-mi seamănă cum îmi semeni tu. Hai, şterge-o de-aici !

Să nu înţelegeţi greşit. O trecuse un junghi în regiunea inimii şi mă întreb chiar dacă nu cumva aş fi izbutit, cu puţină diplomaţie... dar nu ! Eram instalaţi fiecare în ura lui, ca nişte fachiri pe cuie.

Abatele fu concediat.

Ne sosi un alt abate : B V, conform clasificaţiei noastre, Athanase Dupont după actele de stare civilă. Dar nu putu să reziste mai mult de opt zile, după care plecă trîntind uşile. Înainte de a se urca în trenuleţul de Angers, Athanase îndrăzni să facă o vizită la parohia din Soledot, ca să-l informeze pe preotul Létendard despre educaţia ruşinoasă ce ni se dădea. Dar familia Rezeau se bucură de mare influenţă la episcopie, fiindcă întreţine cu daruri de bani şcoala liberă, astfel încît numele ei e un simbol care nu poate fi zdruncinat de asemenea fleacuri. În ciuda numelui bătă-

ios pe care-l poartă, preotul Létendard se temu şi evită să se amestece. Athanase, născut la Trélazé, periferie cu populaţie de stînga, vajnicul Athanase înştiinţă arhiepiscopia, care luă chestiunea în considerare şi-i dădu preotului din Soledot delegaţia cuvenită. Parcă-l văd şi azi făcîndu-şi apariţia, roşu la faţă de stînjeneală, cu mîinile scuturate de începuturile unei paralizii cu tremurături. Domnul Rezeau se făcu foc :

— De ce se amestecă arhiepiscopia ? Sfinţia-Sa n-are ce căuta în viaţa mea privată.

— Domnule Rezeau, ultimii meditatori pe care i-aţi avut făceau parte din clerul diocezei noastre. Sfinţia-Sa nu e mulţumit de procedeele cam brutale pe care le-aţi folosit ca să-i concediaţi unul după altul. Toată lumea a ajuns să ştie că băieţii dumneavoastră... hm !... nu capătă...

— De ce nu spuneţi mai bine că-i torturăm ? Bine, părinte, am să vorbesc cu Sfinţia-Sa.

Preotul procedă prin tangenţă.

— Arhiepiscopia îmi trimite înştiinţarea că autorizaţia acordată casei dumneavoastră trebuie reînnoită.

Tata se făcu alb la faţă. Autorizaţia noastră ! Discutarea unui privilegiu glorios, poate chiar suprimarea lui... Era cu neputinţă ! Gloria neamului Rezeau, această glorie, care supăra atît de mult familia Kervazec (capela lor particulară nu se bucura de aceeaşi favoare), era întemeiată pe dreptul de a asista la liturghia oficiată în casă, chiar şi duminica. Tata făcu un gest îngrozit.

— E adevărat că soţia mea e o fire ciudată. Vă rog să-i transmiteţi Sfinţiei-Sale scuzele mele. De azi înainte voi angaja pentru fiii mei meditatori care să fie membri ai unor ordine călugăreşti.

— N-ar fi mai bine să-i înscrieţi la liceu ?

Dar tata îşi înălţă braţele spre cer.

— Venitul moşiei e o nimica toată, părinte. După război, rentele noastre, ca şi rentele altora s-au prăbuşit. Nu pot să fac faţă taxelor de internat pentru trei copii. Familia noastră a scăpătat, trebuie s-o mărturisesc.

— În acest caz, generozitatea dumneavoastră e cu atît mai meritorie, încheie bătrînul preot, transformînd în accente circumflexe accentele ascuţite ale cuvîntului *generozitate*.

Era o chemare ce se adresa buzunarului tatei. Domnul Rezeau înţelese această chemare, scoase carnetul de cecuri şi dărui două mii de franci pentru operele filantropice ale diocezei noastre.

Aşa am căpătat o nouă autorizaţie pentru capelă.

Aşa am căpătat şi un meditator nou.

Părintele Baptiste Vadeboncoeur, care ne sosi din Québec, era membru al ordinului Maria Imaculata şi suferea de tuberculoză, ca o consecinţă a ultimei sale campanii în Athabaska-Mackenzie. Singura măsură împotriva contagiunii pe care o luă doamna Rezeau fu să-i statornicească un tacîm personal. De altfel, părintele tuşea puţin şi foarte politicos într-o batistă uriaşă, cu desen în pătrate, de care erau prinse totdeauna două medalii cu un ac de siguranţă. Era un adevărat gramofon de evlavie şi-şi împestriţa frazele cu tot felul de refrene bisericeşti. Preafericitul sfînt Iosif. Venerabilul preot din Ars. Preasfînta fecioară Maria. Nu spunea niciodată „Dumnezeu", şi numai „bunul Dumnezeu", nici „papa", ci numai „preasfîntul nostru părinte papa". Era în fond un ţăran foarte cumsecade, care nu se pricepu să ne cucerească încrederea, dar ne distră multă vreme. Cunoscînd tot felul de sporturi, indispensabile exercitării funcţiei sale în ţinuturile îngheţate, avea aceeaşi îndemînare cînd pescuia ştiucă cu o carabină, cînd se căţăra în copaci, sau împletea ciorapi, tăia lemne cu ferăstrăul sau butăşea trandafirii. Cu latina stătea cam prost.

Călit de asprimea climei canadiene, părintele Vadeboncoeur găsi că saboţii noştri de lemn, părul tuns scurt, greblarea aleilor, examenele de conştiinţă şi celelalte erau aproape fireşti. Totdeauna m-am gîndit că batista aceea uriaşă, pe care o desfăcea atît de des, îi ascundea o parte din realitate. Folcoche îl angajă repede, se pricepu să profite de micile lui talente şi-l obligă să execute anumite lucrări practice, care nu se cer niciodată unui meditator. B VI se bucură de condiţii prielnice. Într-adevăr, crizele mamei deveneau atît de dese şi de dureroase, încît fu nevoită să-şi slăbească pentru moment vigilenţa şi să încheie cu noi un fel de armistiţiu tacit.

Cacor o sfătuia să-şi opereze vezicula biliară, dar doamna Rezeau se silea din răsputeri să evite intervenţia. Gîndul unei absenţe de două luni o înspăimînta, se întreba ce se va alege din autoritatea ei la întoarcere. De la un timp, toţi trei ne hotărîsem brusc să creştem în înălţime. Şi mama, schimbîndu-şi părerea, vedea cu nelinişte că umerii noştri urcau tot mai sus, ai lui Frédie ajunseseră chiar la nivelul umerilor ei.

XI

În ziua de 14 iulie 1927 — da, da, izbutise să reziste pînă la această dată — în ziua de 14 iulie, adică cu prilejul aniversării republicii „ăstora", sărbătoare a libertăţii, doamna Rezeau îşi făcu în zadar trei injecţii. O piatră mai mare decît cele de pînă atunci pătrunsese pe canalul coledoc şi refuza să pornească mai departe. De data asta, Cacor fu categoric.

— Doamnă, vezicula dumneavoastră a ajuns un sac de nisip. Dacă nu vă hotărîţi să vă operaţi imediat, nu-mi mai iau nici o răspundere.

Folcoche se împotrivi în zadar. După o criză care dură şapte ore, se dădu bătută. Dar înainte de a pleca la clinică, rosti în public, la adresa noastră, ameninţările cele mai sîngeroase, valabile pentru cazul că am fi încercat să profităm de lipsa ei. Pe B VI îl dăscăli cum se cuvine. Pe tata, care coborî fără entuziasm din podul lui plin de insecte, şi pe care-l numi locotenent general al regatului, îl copleşi cu mii de sarcini şi cu mii de invective. Fine căpătă cheile absolut necesare, dar celelalte rămaseră agăţate mai departe în dulapul englezesc încuiat cu cheia răsucită de două ori în broască. Formalităţile de despărţire se mărginiră la trei sărutări, zvîrlite din vîrful buzelor, ca trei semne de punctuaţie, în centrul fiecăreia dintre frunţile noastre. Ca de obicei, le completă cu semnul crucii : tata schiţa crucea cu buricul degetului mare, Folcoche ne zgîria cu vîrful unghiei.

În sfîrşit, după ce-şi luă toate măsurile de prevedere, scorpia (adăugăm şi termenul de mai sus la colecţia noastră de epitete în curs) consimţi să urce în ambulanţa care se depărtă pe aleea de platani. Iniţialele R.F. (pe care le săpasem în trunchiurile arborilor) îi salutau trecerea. Conform ritualului, am luat-o cu toţii pe scurtătură ca să ajungem într-un punct al parcului, la marginea şoselei, prin faţa căruia maşinile trebuie să mai treacă o dată înainte de a lua direcţia spre Angers. Ne-am fluturat batistele la comandă : erau complet uscate.

Mai tîrziu, cînd eram elev de liceu, mi se va întîmpla uneori să am impresia că o clasă ticsită de colegi anonimi e totuşi pustie, în timp ce o simţeam plină de o prezenţă intensă, la simpla apariţie a directorului de studii. O casă e plină nu fiindcă e locuită de un anumit număr de fiinţe vii, e plină

doar de autoritatea ce emană din ele. După plecarea coanei Folcoche, ai fi zis că *La Belle Angerie* a rămas pustie. Zgomotul uşilor trîntite răsuna în tăcere ca nişte lovituri de mai pe un poloboc gol.

Vocea aceea ţipătoare, care asasina ecourile casei, chemîndu-şi „copiii", ca şi cum ar fi trebuit să demonstreze că aceşti strengari trecuseră dincolo de perimetrul legal, vocea aceea care, în orice împrejurare, chiar cînd noi nu manifestam nici cea mai mică intenţie de a o contrazice, afirma : „Aşa este, îţi spun eu că-i aşa", vocea aceea, care le acoperea pe toate celelalte, chiar cînd suna ca o şoaptă, vocea aceea... vocea ei... vocea coanei Folcoche ne lipsea.

Eram mulţumiţi, fireşte. Mulţumiţi, dar nu fericiţi. Fericirea nu se poate construi pe ruinele unei mizerii îndelungate. Bucuria noastră n-avea busolă, eram dezorientaţi. Aş putea să-mi închipui destul de bine zăpăceala adoratorilor lui Moloh sau ai lui Kali [1], cînd s-au pomenit deodată fără zeii lor odioşi. În ce ne priveşte, n-aveam cu ce să ne înlocuim zeul. Ura te stăpîneşte într-o măsură mult mai mare decît dragostea.

Locotenentul general al regatului nostru dădea dovadă de nervozitate. Nu-i plăceau răspunderile şi, mai ales, nu-i plăcea să intre în amănuntele acestor răspunderi. La cină, observînd o anumită neglijenţă în poziţia mîinilor şi a spinărilor noastre, consideră necesar să se înfurie.

— Vă rog să nu profitaţi de lipsa mamei ca să vă purtaţi ca nişte maimuţe.

Totuşi, nu stărui. Absorbit de confecţionarea unor tartine cu unt — untul acela sacrosanct, din care numai el consuma un sfert de kilogram pe săptămînă pentru a-şi supraalimenta nopţile de veghe consacrate cercetărilor ştiinţifice — absorbit, deci, de această operaţie, „bătrînul" nu-şi mai descleştă dinţii. Am spus „bătrînul", pentru că acest cuvînt intrase tocmai în vocabularul nostru, şi pentru că mustăţile cărunte ale tatei îi dădeau acum o justificare. „Bătrîna" nu vom spune decît abia peste vreo zece ani.

Ziua de 14 iulie din anul acela, zi care e numai în parte sărbătoare legală pe la noi, în Craon (unde sărbătoarea naţională e mai curînd ziua Ioanei d'Arc), se sfîrşea într-un amurg radios. Soarele intra pieziş pe ferestrele casei, care sînt orientate în aşa fel, încît fenomenul acesta nu se

[1] Zeiţă brahmană concepută ca atotdistrugătoare.

poate produce decît în zilele cele mai lungi din an. Cu un ultim efort şi numai pentru cîteva secunde, vîrful unei raze binevoitoare atinse porţiunea cea mai preţioasă a tapiţeriei din sufrageria noastră : *Amorul şi Psihe*. Evenimentul acesta se întîmplă rar, şi o veche tradiţie, datînd din vremea cînd familia noastră era o adevărată familie, o veche tradiţie, desfiinţată, firește, după moartea bunicii, cere ca în asemenea împrejurare toţi cei prezenţi să se ridice în picioare şi să-şi dea unul altuia sărutul păcii.

La un moment dat, tata îşi dădu seama de ce se întîmpla... Privirea lui şovăi între peretele sufrageriei şi scaunul gol al doamnei Rezeau. Nimeni nu făcea vreo mişcare. Tata începu cu sfială :

— Uitaţi-vă, copii ! Razele soarelui au ajuns pînă la *Amor* !

Hush ! [1] spun englezii (va să zică, în seara aceea uitasem că trebuia să vorbim pe limba lor). Urmă un vag duel de priviri şi o adiere îngerească trecu proaspătă peste noi. Nu, nu ne-am dat sărutul păcii. Dar în acea clipă, dispreţul faţă de duioşie se mărgini să fie doar pudoarea duioşiei. Tatăl nostru... Tată, tu, care erai atît de rar cu picioarele pe pămînt, spune, ce amintiri ţi se trezeau în suflet ? Aveai, poate, viziunea casei noastre, plină de fete tinere, de surori şi de prietene, şi poate că sufletul tău alesese pe una dintre ele ?

Dar asta a fost tot. Fine se şi apucase să strîngă farfuriile noastre murdare, soarele aluneca dincolo de orizont şi se stingea, iar liliecii, purtaţi de aripile lor de piele, luau locul rîndunelelor.

În seara aceea nu s-a ţinut obişnuitul examen de conştiinţă. Am surprins un schimb de priviri între B VI şi tata. În clipa cînd Marcel îngenunchea, B VI luă cuvîntul :

— Aţi crescut, copii, sînteţi prea mari ca să vă mai spovediţi în public. S-ar putea ca mărturisirile voastre să ne stingherească uneori. Totuşi, păstraţi obiceiul de a vă spovedi direct lui Dumnezeu. În privinţa asta, sînt de părere să păstrăm două minute de tăcere, după care ne vom ruga pentru vindecarea mamei voastre.

În clipa aceea am auzit strigînd o cucuvaie şi am avut impresia că era Folcoche, care protesta. Dar zborul tăcut al păsării, stîrnită de reproşurile broaştelor din rîul Ommée, se depărta în noapte.

[1] Liniște ! (În lb. engl.)

Şi acţiunea de recîştigare a drepturilor noastre continuă. Chiar a doua zi de dimineaţă, limitarea plimbărilor noastre pe o anumită suprafaţă de teren fu desfiinţată. Părintele Vadeboncoeur găsi el însuşi argumentul necesar.

— Fiii dumneavoastră trebuie să facă muşchi, domnule. Nu mai sînt de mult copii de abecedar.

Astfel, tot parcul a fost pus din nou la dispoziţia noastră. În ce mă priveşte, am ajuns cu acţiunile de recunoaştere pînă la ferme. Aleile, uitate de greblele noastre, au fost năpădite de stelele păpădiilor. Cu prilejul unui drum la Segré, tata s-a lăsat convins (în mod indirect de B VI) că trebuie să ne cumpere galoşi. Cu învoirea lui, am lăsat să ne crească părul.

Lucru ciudat, migrenele tatei se făceau tot mai rare. Veşnic în căutare de sirfide, domnul Rezeau ne încredinţă plasele, cu însărcinarea de a-i aduce orice muscă, fără nici o deosebire.

— Le triez eu pe urmă !

Tata merse mai departe, adică ne antrenă în operaţiile de preparare şi de fixare a insectelor. Am avut cinstea de a-i mînui acele, lupele şi fiolele cu sulfură de carbon. Patru muşte necunoscute, de curînd expediate din Chili de unul dintre corespondenţii tatei, în vederea determinării lor, fură botezate cu numele de „Jacobi, Ferdinand (?), Johannis şi Marcelli Rezeau". Domnul Rezeau nu ne-ar fi putut da nici o dovadă de afecţiune mai categorică decît asta.

La drept vorbind, ne plăceau mai mult şedinţele de pescuit şi manevrele savante ale uneltelor, în timp ce părintele stăpînea barca şi noi ne agitam cu frenezie. Descoperiserăm nişte vîrşe vechi şi ruginite în podul în care, pe vremuri, n-aveam voie să intrăm şi, în fiecare dimineaţă, în zori, înainte de liturghie, o zbugheam din pat cu entuziasm şi mă duceam să le ridic. Rareori se întîmpla să le găsesc goale. Mă uitam la peştii care se zbăteau în interiorul lor, lini, ştiuci, porcuşori, uneori se mai rătăcea şi cîte o năpîrcă. Duhneau a nămol, dar ţăranii, mai puţin delicaţi decît noi (deşi nici noi nu prea făceam mofturi în materie de alimentaţie), primeau cu plăcere darurile mele. În schimb, căpătam diferite bunătăţi. Doamna Rezeau uitase să ne lase cheile dulapului în care ţinea dulceţurile.

Şi fiindcă veni vorba de doamna Rezeau, trebuie să vă spun că o ducea la fel de prost cu sănătatea. Rezecţia veziculei biliare nu fusese suficientă. Chirurgii studiau cazul ei,

pe care o incalificabilă nepăsare față de propria ei sănătate îl înrăutățise serios. La început, refuzase să primească pe altcineva în afară de tata. Fac prinsoare că Folcoche nu voia s-o vedem bolnavă, adică învinsă pentru moment.. În sfîrșit, după trei luni, se răzgîndi și ceru să ne vadă. Tata hotărî să-i împlinească dorința în două reprize. În primul transport, alături de Frédie, am intrat eu.

Distanța de treizeci și trei de kilometri care desparte *La Belle Angerie* de Angers mi s-a părut scurtă. De fapt, eram neliniștiți la gîndul că părul nostru crescuse cu obrăznicie și aveam dreptate, fiindcă, abia intrați în camera coanei Folcoche, am și auzit-o strigînd :

— Vai de mine, Jacques, ai uitat să-i duci la tuns. E imposibil să se prezinte așa.

— *Mămică,* m-am grăbit eu să răspund, tata crede că sîntem prea mari și că nu se poate să mai mergem tunși scurt.

Folcoche nu clipi. M-am așezat și, dinadins, mi-am sprijinit zdravăn spinarea de speteaza scaunului. Speram să aud mustrări, dar m-am înșelat. Mama își dădea seama că poziția orizontală îi răpea orice aparență de maiestate și de putere. Era prea deșteaptă ca să se facă de rîs, tunînd și fulgerînd în poziția asta. În jurul buzelor decolorate, înflori unul dintre zîmbetele ei, zîmbetul monden. În clipa cînd tata puse mîna pe pălărie și pe mănuși și-i anunță pentru data viitoare vizita lui Cropette, mama se împotrivi politicos :

— Nu-i nevoie, dragul meu. Mă întorc curînd acasă.

Slavă Domnului, întoarcerea asta s-a produs abia peste cîteva luni. Totuși izbutise să ne sperie zdravăn. Seara, la cină, tata fu morocănos, părintele Vadeboncoeur preocupat, frații mei neliniștiți. Frédie răsturnă supiera.

— Vă cam faceți de cap de la o vreme ! zbieră bătrînul și-și vărsă focul pe unt (ajunsese să consume jumătate de kilogram pe săptămînă).

Totuși, după ce am scăpat de rugăciunea de seară, nepăsarea noastră firească, de copii, și-a reluat drepturile, tata și-a descrețit fruntea, ba chiar a consimțit *să ne facă un pod.*

Expresia aceasta de jargon familial se poate traduce prin verbul pronominal „a se plimba" cu nuanța de du-te-vino. Într-adevăr, aleea cea mare de platani se bifurcă în fața conacului și coboară pînă la rîu, traversîndu-l peste un pod cu aspect solemn. Aici, aleea își pierde numele și se transformă

în „aleea roşie", care o ia spre *La Bertonnière* între două şiruri de fagi purpurii.

Timpul se răcea. Tata se înfăşură în haina lui veche de piele de capră, roasă în coate şi în fund, îşi ridică gulerul şi se scufundă în noapte în tovărăşia noastră. Părintele Vadeboncoeur venea în urmă, la cîţiva metri depărtare, numărîndu-şi mătăniile. Şi disertaţia începu.

Nu-mi amintesc despre ce era vorba. *A face un pod* cu copiii lui era aproape echivalent în mintea tatei cu acţiunea de a le ţine un curs. În el sălăşluia un profesor fără elevi şi prilejurile de a perora îi descongestionau creierul. Domnul Rezeau citea mult, lucrări ştiinţifice, nu romane. Era un erudit, ajutat de o memorie fantastică, şi putea să deschidă la întîmplare ceea ce Frédie va numi mai tîrziu „discoteca bătrînului" ! Erau unele discuri pe care le punea des. Altele, cele mai interesante, n-au răsunat decît o dată sau de două ori.

Dacă timpul era frumos, tata se lăsa stîrnit de stele şi se avînta în cosmografie. Sirius, care a fost mai întîi Sothis, Betelgeusa, regii magi, Proxima Centaurului, pe care n-o poţi vedea cu ochiul liber, dar care se află, pare-se, în imediata noastră vecinătate, Venus şi alte cîteva piroane asemănătoare înfipte în cer îmi găuresc de atunci sclerotica, tot atît de firesc cum ne găureau bufniţele timpanele. Dacă ne aşezam o clipă la umbra stejarului mare de la Puits-Philippe, aflam îndată că arborele acela nu făcea parte din varietatea *Quercus robur*, ci din varietatea *Quercus americana*, care nu trebuie confundată cu *Quercus cerrys*, cea cu ghinda păroasă şi din care avem şi noi un exemplar *(Lyrodendron tulipiferus)* printre magnolierii din pădure. Păpădia, floarea-reginei, tisa, chiparosul — le citez la întîmplare — mai poartă şi azi în mintea mea nume ca : *Taraxacum dens leonis, Gnaphalium leontopodium, Taxus viridis, Cupressus lamberciana.* O aluzie, un nume istoric pomenit în treacăt în cursul conversaţiei erau motive suficiente ca s-o pornim spre trecutul glorios al dinastiei Rezeau, al ţinutului Craon şi al Franţei (în ordinea importanţei). Jos Michelet [1] ! Trăiască Lenôtre, Funck-Brentano şi Gaxotte [2] ! Sîntem în imediată apropiere de proble-

[1] Jules Michelet (1798—1874), mare istoric francez cu vederi democratice şi anticlericale, autor, printre altele, a unei *Istorii a Revoluţiei Franceze.*

[2] Istorici francezi cu vederi reacţionare din a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi prima jumătate a sec. al XX-lea.

mele politice, le atingem în treacăt şi nu ne ferim de ele. Domnul Rezeau voia să facă din fiii lui nişte drept-cugetători. O lovitură de baston bine ţintită stingea un licurici sau izbea o pietricică, subliniindu-i astfel argumentele. Calul de bătaie, ruşinea acelei epoci, geniul răufăcător al francmasoneriei, se numea domnul Herriot [1], omul care în plin congres al partidului radical, întrunit ca o sfidare într-un oraş serios, un oraş de dreapta, cum e Angers, avusese obrăznicia să declare că în vestul Franţei casele de bani sînt sigilate cu o ostie. Pentru tatăl meu, radicalismul însemna opinia serioasă, dar odioasă a dughenărimii franceze. Despre comunişti, sau chiar despre socialişti, nici nu putea fi vorba : cum să iei în discuţie justeţea sentimentelor politice ale unor hoţi şi ale unor asasini ? Şi ce altceva decît hoţi şi asasini sînt oamenii ăştia ? Domnul Rezeau nu ne spunea niciodată care anume partid politic era favoritul lui. După ce fusese condamnată de papa, *L'Action Française* [2] dispăruse din casa noastră. Nu mai citeam decît *La Croix* [3], unde unchiul mare fabrica din cînd în cînd un articol de fond.

Trebuie să recunosc că această magmă de cunoştinţe ne era prezentată într-o limbă foarte aleasă, care avea calităţile celor mai reuşite sosuri, adică te ajuta să-ţi mesteci fiecare îmbucătură şi te ferea de indigestii. Totuşi, folosirea uşor exagerată a conjunctivului imperfect şi o nuanţă de emfază sorboniană mă sîcîiau. Un alt inconvenient era că nu aveam dreptul să-l întrerupem pe conferenţiar.

— Taci din gură. Îmi pierd şirul din cauza ta ! striga tata.

Aveam dreptul cel mult să-i punem o întrebare respectuoasă ori să-i cerem lămuriri cînd se oprea ca să-şi tragă răsuflarea. Cu singura condiţie ca să nu fie vorba de vreo obiecţie deghizată, domnul Rezeau ne răspundea, adesea pe ocolite. Apoi punea din nou placa şi ne copleşea cu aforisme.

Buna-cuviinţă, bunul-gust, bunele maniere, dreptul, dreptul canonic, toate substantivele precedate de adjectivul bun sau de adverbul bine, toate judecăţile rectificate, orice *imprimatur* [4] şi orice *nihil obstat* [5] al acelei enciclopedii a cu-

[1] *Edouard Herriot* (1872—1957), important om politic francez, unul dintre conducătorii partidului radical socialist ; în 1936 a fost preşedintele Camerei deputaţilor ai cărei membri făceau parte, în majoritatea lor, din partidele Frontului Popular.

[2] Cotidian cu tendinţe monarhice şi catolice (1908—1944).

[3] Cotidian catolic, fundat în 1880.

[4], [5] Formule latine însemnînd „bun de imprimat" şi „nimic nu se opune" prin care biserica catolică îşi dă avizul asupra tipăririi lucrărilor.

vîntului, care se numeşte *Index,* întreaga decalcomanie a pozelor bisericoase nu aveau campion mai grozav decît tatăl meu. Totuşi, vă rog să credeţi că familia Rezeau păşeşte în avangarda ştiinţei şi a progresului. Familia Rezeau e elita societăţii contemporane, frîna, regulatorul, volanul de siguranţă al gîndirii moderne. Aristocraţia e o castă plină de deşertăciune, care şi-a trădat misiunea istorică şi nu mai prezintă interes decît în măsura în care oferă posibilitatea de a-ţi crea relaţii sau rudenii măgulitoare. „Nu sînt buni de nimic"... spunea tata, dar nu ştiu prin ce asociaţie de idei îşi sfîrşea discursul, spunînd cu mîndrie : „Sîntem urmaşii baronilor de Saint-Elme şi ai viconţilor de Cherbaye".

Cît despre burghezie (nu-şi dădu niciodată seama că şi ea îşi trăda misiunea istorică), domnul Rezeau o subîmpărţea în caste şi sub-caste, în fruntea cărora păşea, după cum am mai spus, casta noastră, *burghezia spirituală,* autentică, pură, foarte vaticană, tot atît de patriotă, sarea pămîntului, floarea aleşilor. Cel mult treizeci de familii — hai să zicem patruzeci, cu mărinimie — fac parte din această elită. După ea vine burghezia liber-profesioniştilor. În rînd cu aceasta din urmă găseşti *burghezia financiară,* căreia îi aparţine, vai ! familia Pluvignec. (Aici se subînţelege : „Voi, deşi copiii mei, nu sînteţi, la urma urmelor, decît nişte metişi, produşi de această varietate".) În sfîrşit, mai e şi *burghezia comerţului.* Aşadar, negustorii sînt şi ei nişte burghezi, dar de calitate inferioară. Problema farmaciştilor e foarte discutabilă. La nevoie, poţi să primeşti un farmacist la tine în casă, dar e absolut imposibil să întreţii relaţii sociale cu un băcan, chiar dacă face negoţ cu ridicata.

Poporul, fiindcă nu trebuie să uităm că există şi un popor, care are grosolănia de a nu se sinchisi de cultura umanistică, poporul care bea vin roşu fără apă, care are păr pe piept şi ale cărui fiice îşi fac de cap cu studenţii... poporul căruia radicalii i-au acordat privilegiul colosal de a se bucura de tot atîtea drepturi civile şi politice de cap de om de cîte se bucură un Rezeau, poporul — nu *populus,* ci *plebs* —, magma aceea în care mişună existenţe obscure şi năclăite de o sudoare foarte neplăcută... poporul (pronunţaţi cuvîntul din vîrful buzelor, ca pe o interjecţie exprimînd dezgustul), aşadar poporul trebuie privit cu ochii cu care un naturalist studiază o colonie de termite, croind în ea tranşee şi tăieturi, care strivesc firește cîteva insecte, de dragul ştiinţei şi al umanităţii. Desigur trebuie să iubeşti

poporul şi să-i dai ajutor cînd îşi vede de treabă. Conferinţele de la Saint-Vincent de Paul, vizitele în aşezămintele de binefacere, stabilirea fişelor de salariu cu o perfectă corectitudine, redactarea unor cărticele edificatoare, confecţionarea hăinuţelor pentru noii-născuţi, dreptatea aplicată categoric în tribunale, îngăduinţa faţă de recruţi, asigurările sociale, deşi valoarea lor e mai mică decît a societăţilor de ajutor reciproc, dreptul la grevă limitat de greva dreptului, un salut cordial: „bună ziua, dragul meu", un pahar de vin oferit factorului poştal în pragul bucătăriei... iată ce forme poate lua grija acordată poporului. Restul nu înseamnă decît bolşevism.

Astfel, o dată documentaţi asupra valorilor sociale, eram îndrumaţi numaidecît în domeniul valorilor ştiinţifice, care nu trebuie nesocotite, bineînţeles, dar care au fost mult exagerate. Domnul Rezeau vorbea pe un ton exaltat:

— Rolul istoric al familiei noastre este să constate armonia admirabilă care domneşte în univers — după cum vedeţi, nu mă tem să-l citez pe acel odios Voltaire — să descopere legile fizice pentru a se servi de ele în vederea mai bunei stări a oamenilor, să claseze şi să eticheteze plantele şi animalele, aşa cum procedez eu cu sirfidele, potrivit cu serviciile ce pot aduce, sau cu relele ce pot pricinui rasei noastre, căreia Dumnezeu i-a dat în stăpînire întregul glob pămîntesc, iar dintre toate aceste cunoştinţe să extragă argumentele valabile pentru dialectica Credinţei, singura ştiinţă adevărată. Dacă toţi oamenii ar fi sinceri, dacă cei mai mulţi dintre ei n-ar fi nişte victime sau nişte complici ai francmasoneriei, ar da toate enciclopediile din lume în schimbul unui singur tratat de apologetică.

Ameţiţi de atîta elocvenţă, păşeam pe lîngă tata, în timp ce părintele Vadeboncoeur continua să păstreze distanţa de cinci metri în urma noastră. Un timp, ne continuam drumul în tăcere, meditînd asupra înaltelor speculaţii spirituale ale tatei. Dar, de obicei, exerciţiile metafizice ale domnului Rezeau degenerau în migrene.

— S-a făcut tîrziu, spunea el deodată, haideţi să ne culcăm.

Şi floarea aleşilor, adică Rezeau-tatăl, Rezeau-fiul cel mare, Rezeau-fiul al doilea şi Rezeau-prîslea, urmaţi de un cucernic părinte de origine modestă, se întorceau acasă, în timp ce cucuvelele ghiftuite de şoareci de cîmp hohoteau de rîs.

XII

Şi Folcoche era tot la spital. Se ivise o nouă complicaţie. Nu sînt medic şi n-aş putea să vă spun precis despre ce complicaţie anume era vorba. Chemat telegrafic, domnul Rezeau plecă din nou la Angers, hotărît să profite de drumul acesta „ca să împuşte doi iepuri deodată, adică să cumpere de la furnizorul lui oficial o provizie de ace şi de cutii cu geamuri". Se întoarse în aceeaşi seară mîhnit din două motive.

— N-a fost chip să găsesc material de calitate, spuse el. Şi totuşi nu pot să-mi înţep insectele cu nişte andrele de tricotat.

Apoi continuă :

— Scumpii mei copii, starea mamei voastre e foarte rea : s-ar putea să se prăpădească pînă la sfîrşitul săptămînii. Am sfătuit-o să primească...

— ...sfînta împărtăşanie, încheie părintele Vadeboncoeur.

— Dar mama a refuzat, spune că medicii se înşală, că ea are să se întoarcă acasă curînd. N-am vrut să-i spun în ce stare gravă se află. Hai, noapte bună, copii ! Mă duc să mă culc, iar simt un cerc de fier în jurul capului.

Şi tata se duse la culcare, urmat de călugăr, care era foarte sincer impresionat de gîndul că doamna Rezeau ar putea închide ochii înainte de a primi sfintele taine. Între timp, noi ăştia, adică Frédie zis Zdreanţă, Jean zis Zeamă-Lungă şi Marcel zis Cropette, ne priveam unii pe alţii cu un sentiment de imensă satisfacţie. Umbre ale strămoşilor mei, acoperiţi-vă feţele ! Cei trei copii denaturaţi pe care-i contemplaţi din înaltul ramelor aurite ce vă încadrează portretele, aceşti trei copii manifestă deodată un entuziasm înfiorător, îşi prind mîinile într-o horă drăcească şi zbiară, cît îi ţine gura, pe aria lampioanelor :

Folcoche
Are să crape,
Folcoche
Are să crape,
Folcoche
Are să crape...

Dar uşa se întredeschide, şi o pereche de mustăţi apare în odaie. Urechea tatei e şfichiuită de un ultim : „Folcoche are să crape !“

— Pîrţ-pîrţ. S-a întors bătrînul ! strigă Frédie.

Dar uşa se închide iar şi toţi trei ascultăm, uluiţi, cum se depărtează zgomotul unor paşi, tîrşind călcîiele şi împleticindu-se ca paşii unui moşneag.

Folcoche nu muri, fireşte, fu supusă doar unei alte operaţii. Abia peste zece ani ni s-a dezvăluit de ce natură era această intervenţie, peste zece ani, fiindcă schimonoselile pudice ale familiei nu îngăduiau să se explice unor copii ce înseamnă o dublă rezecţie a ovarelor. Doamna Rezeau era trădată de propriul ei sînge, o infecţie generalizată se răspîndise treptat în toate organele. Totuşi, continua să afirme cu hotărîre :

— N-am să mor.

În cele din urmă, chirurgul îi confirmă această intenţie :

— Cazul doamnei Rezeau e grav şi, dacă n-ar fi vorba de ea, aş fi spus că e condamnată. Dar cînd cineva are atîta voinţă, pînă la urmă scapă.

Încetul cu încetul, am fost nevoiţi să acceptăm inevitabilul... Mama va trăi ! Acum, însă, ne făceam tot felul de socoteli, ne bizuiam pe durata unei convalescenţe anevoioase. Mai aveam un anumit răgaz în faţa noastră. Tata se silea şi el să cîştige timp. În lipsa mamei, urmasem pilda lui Cropette şi făcusem colecţie de centimetri. Eram acum „măricei“, cum spun cucoanele care fac vizite în casele de oameni nevoiaşi şi pipăie primele bucăţele de muşchi ai ucenicilor, care vor fi curînd în stare să muncească pentru soţii lor industriaşi. Folcoche nu va mai putea struni cu aceeaşi uşurinţă flăcăiaşii care creşteau în noi.

— Paule ar trebui să înţeleagă că povara administrării unei case mari e prea grea pentru o convalescentă, îi spunea tata soră-si, contesa Bartolomi, care venise pentru cîteva zile să-i dea o mînă de ajutor în conducerea gospodăriei.

— De ce nu-ţi înscrii băieţii la liceu, mai înainte ca nevastă-ta să se întoarcă acasă ? întrebă mătuşă-mea, atacînd adevărata problemă, dar pe ocolite, aşa cum o recomandă bunele maniere.

— La iezuiţi taxele de internat sînt mari, Paule nici nu vrea să audă de aşa ceva.

— Dar, ce Dumnezeu, n-ai nici un fel de autoritate asupra ei ? striga în cele din urmă contesa Bartolomi apropiindu-se de miezul problemei.

Domnul Rezeau schimbă numaidecît subiectul :

— Draga mea, Paule şi cu mine sîntem căsătoriţi sub regimul separaţiei bunurilor, averea ei îi aparţine exclusiv. Şi, pînă la urmă, nu se luă nici o hotărîre.

Ba da... trebuie să fiu drept şi să pomenesc despre hotărîrea care s-a luat. Domnul Rezeau îşi invită colegii entomologişti la *Belle Angerie*. Un anumit număr de probleme rămase în suspensie cereau o soluţie urgentă. *Stretomenia sinensis* fusese descrisă de tatăl meu sub numele de mai sus în aceeaşi lună în care profesorul Chadnown o descria sub numele de *Stretomenia orientalis*. Se punea întrebarea : care dintre aceste două numiri va fi adoptată pentru catalogul internaţional ? Totodată era necesar să se instituie un sistem judicios de schimburi.

— Chadnown a îndrăznit să-mi trimită nişte drosofile vulgare, în schimbul unor *Arulae* rarisime ! Şi apoi ce-mi pasă mie, specialist în sirfide, de nişte fluturi din Brazilia, pe care mi i-au trimis animalele alea de portughezi ? Şi nici măcar nu ştiu să-i prepare cum trebuie... te pomeneşti că au tras în ei cu pistolul !

Invitaţii tatei erau : profesorul Chadnown din Filadelfia, abatele Rapant din Malines, Ibrahim-Paşa de la Cairo şi señor Bichos-Rocoa din São-Paolo. Toţi se ocupă de diptere, adică de muşte cu două aripi, atîta doar că primul dintre ei se interesa în special de purici („Nu de păduchi, copii, şi nici de păduchii de plante, care sînt hemiptere"), al doilea de tipule, nişte pseudopăianjeni, care aleargă pe apă, al treilea de ţînţari, care au rămas pînă azi a treia plagă a Egiptului, şi, ultimul, de tabanide, care cuprind toate varietăţile de tăuni de pe glob. E de la sine înţeles că domnul Rezeau trimisese invitaţii şi altor distinşi dipterişti, dar la noi veniră numai cei care-şi puteau permite această călătorie sau cei care găsiseră vreun alt prilej, ca, de pildă, Bichos-Rocoa, exportator de piei brute, folosite ca materie primă pentru confecţionarea bocancilor militari.

Ibrahim şi Bichos rămaseră puţin timp la noi. Primul vorbea numai araba sau latina ; celălalt scîlcia cîteva fraze englezeşti. Amîndoi erau foarte boieroşi, dar foarte mediocri savanţi şi-i lăsară tatei o impresie foarte proastă.

— Ibrahim se ocupă de ţînţari numai pentru că speră să se pună bine cu guvernul egiptean. Ştie cum să-i distrugă, dar nu-i în stare să identifice corect un exemplar ! Acelaşi lucru se poate spune şi despre Bichos-Rocoa ; pentru el, tabanidele sînt în primul rînd nişte insecte care înţeapă şi găuresc pielea animalelor, micşorîndu-le valoarea. Nici unul dintre ei nu e perfect dezinteresat. Mie-mi plac numai spiritele speculative...

În privinţa asta, profesorul Chadnown îi întrecu toate aşteptările. Sînt sigur că nici roadele păducelului de Craon, nici brînza în coajă de trestie, pe care o fabrica Jeannie Simon, nu l-ar fi convins să zăbovească mai multă vreme la noi. Dar într-o seară, în timp ce *făceam un pod* în tovărăşia lui, un animal mic, care alerga cu paşi mărunţi pe alee, se făcu ghem şi se rostogoli în faţa noastră.

— O ! exclamă americanul, *a rabbit ?*

— *No,* răspunse tata, nu-i iepure, e un arici.

— Un a-rici !... repetă Chadnown cu un aer gînditor.

Şi deodată, profesorul îşi luă picioarele la spinare şi alergînd cu viteza unei zebre porni spre *La Belle Angerie.* L-am aşteptat, uluiţi, dar bănuind că voia să încerce o experienţă. Domnul Rezeau sîcîia ariciul cu vîrful bastonului, dar animalul, prudent, stătea ghem, aruncînd doar din cînd în cînd o privire spre galoşii noştri. Era un arici nas-de-porc, varietate ce se deosebeşte de ariciul nas-de-cîine şi care se mănîncă după ce a fost copt înăbuşit în lut. Peste puţin l-am văzut pe Chadnown, care se întorcea tot în goană, ţinînd în mîna dreaptă un flacon de eter şi cărînd cu stînga căldarea de toaletă din odaia lui.

— Drace ! Dar ce vrei să faci ?

Chadnown avea ochii strălucitori şi molfăia un *chewing-gum* englezesc. Înfăşură cu gingăşie ariciul într-un fular şi, apărat astfel de ţepii animalului, îl transferă în fundul găleţii, după care fără să şovăie îi turnă pe nas conţinutul flaconului de eter şi-l acoperi cu capacul.

— Bietul animal ! protestă părintele Vadeboncoeur, care era plin de suspiciune faţă de protestanţi.

Profesorul din Filadelfia aşteptă trei minute fără a catadicsi să ne explice purtarea lui ciudată, apoi ridică capacul de pe găleata în care nenorocitul nas-de-porc zăcea în desăvîrşită nesimţire. Atunci americanul scoase din buzunar un cleştişor pentru insecte şi se aplecă spre victimă. Porţelanul găleţii era presărat cu nişte puncte negre.

— Purici ! strigă tata. S-a gîndit că ariciul are purici !

Misterul se limpezise. Profesorul îşi îmbogăţea colecţia. Într-adevăr, paraziţii aceştia sînt specifici pentru fiecare din speciile pe care trăiesc. Puricii ariciului european lipseau din muzeul entomologistului din Filadelfia. Prea mici ca să poată fi prinşi în ace, puricii noştri fură lipiţi imediat pe nişte bucăţi de măduvă de soc. Cît despre arici, întors în sînul naturii craoneze, se trezi probabil, după două-trei ore, fără nici un purice pînă la sezonul viitoarelor lui amoruri.

Chadnown ne părăsi după ce, cu o mare noblețe sufletească, îi cedase tatei prioritatea determinării *Stretomeniei sinensis*, care va purta prin urmare în vecii vecilor următoarea paranteză : (Jacobus Rezeau, 1927). După Chadnown sosi marele tipulidian, abatele Rapant din Malines. Părintele era profesor de retorică la un liceu din Belgia şi suferea de limbuţie şi de un surplus de grăsime. În vacanţa de Crăciun pe care a petrecut-o la noi, vremea a fost mai proastă ca de obicei : pămîntul era acoperit de zăpadă, ceea ce se întîmplă destul de rar prin părţile noastre. Încotoşmănat într-un şal de mari dimensiuni şi purtînd două paltoane unul peste altul, abatele ăsta dolofan se înfiinţă la noi fără să ne fi anunţat. Nimeni dintre noi nu-l întîmpinase la Segré, aşa că fu nevoit s-o întindă pe jos, pe o distanţă de şase kilometri.

— ...Nici nu ştiţi ce sănătos e, spuse abatele, curăţîndu-şi ghetele de noroi. Dar pentru noi e un anotimp infect, scumpe domn. Tipulele nu aleargă pe gheaţă.

Prezenţa lui sfinţea ocupaţia de entomologist şi în acelaşi timp conacul nostru. Am avut plăcerea să ascultăm cu acest prilej cîte două liturghii în fiecare zi. Slujba pe care o făcea el nu se deosebea de a părintelui Vadeboncoeur, dar din politeţe nu puteam să lipsim de la ea. În afară de asta, fiindcă abatele Rapant dădea doi franci ministranţilor, între noi, copiii, s-au ivit neînţelegeri grave. Frédie, care asculta cu multă răbdare prelegerile de entomologie, cucerise simpatia profesorului de retorică şi voia să păstreze monopolul slujbelor lui. Renta produsă de *liturghia tipulelor* îl interesa mult mai mult decît resturile de vin rămase de la *liturghia cupulelor*. (Această din urmă liturghie îşi trăgea numele din mania părintelui Vadeboncoeur, care îngropa peste tot ghindă de stejar, arbore din familia cupuliferelor. Cum nu era mare amator de vin, nu-şi golea niciodată pînă la fund potirele.) În cursul unei conferinţe care se ţinu în camera mea, am

găsit o soluţie pentru această problemă : Frédie trebuia să cedeze şaizeci la sută din cucernicele lui bacşişuri în folosul fondului secret, constituit în vederea eventualei întoarceri a coanei Folcoche.

Cu prilejul acestui miting, ale cărui ţeluri erau mult mai mari şi mai ambiţioase, hotărîrea de mai sus a „Cartelului puştilor", aflat — ca toate celelalte formaţii politice — sub influenţa elementelor de extremă stîngă (adică sub influenţa mea), hotărîrea asta, deci, nu a fost singura. Eram pregătiţi să ţinem piept contraatacului pe care Folcoche avea să-l pornească, desigur, împotriva libertăţilor noastre şi realizasem oficial un front comun. Din el făceau parte atît Cropette, cît şi Petit-Jean Barbelivien, băiatul fermierului, care îşi vedea ameninţat privilegiul, foarte scump inimii lui, de a se juca cu noi (privilegiu acordat de cînd ţopîrlanul ăsta, în scopul de a smulge prin escrocherie puţină învăţătură, îşi descoperise o irezistibilă vocaţie preoţească). Ne puteam bizui pe neutralitatea părintelui Vadeboncoeur şi pe simpatia Finei. Aşadar, alcătuit pe modelul cartelului partidelor de stînga, cartelul nostru era şi el destul de desperecheat, şi în primul rînd dornic să prindă puţin cheag.

Într-adevăr, aprovizionarea era problema numărul unu. Petit-Jean făgădui să ne facă rost de ouă, pe care trebuia să le şterpelească din cuibare. Fiindcă în toiul iernii nu mai era chip să-mi valorific peştele pescuit în rîu şi să-l schimb pe borcane de carne prăjită, am început să caut altceva de vînzare. În fiecare dimineaţă plecam de acasă în mare taină, înarmat cu carabina Remington de şase milimetri a tatei, care nu face mai mult zgomot decît o lovitură de bici şi poate fi lesne confundat cu ea. Pitit îndărătul unui gard de nuiele, aşteptam ivirea iepurilor, care, pe înserat, îşi părăsesc culcuşurile şi pornesc spre locurile plantate cu varză. Aşa am izbutit să facem o rezervă de bani, de ouă şi de borcane de dulceaţă, pe care le-am pus la păstrare într-o *casă de bani,* instalată mai demult în spaţiul cuprins între acoperiş şi peretele aparent al camerei mele, care e mansardată. Intrarea nu se vedea din cauza plintei. În *casa de bani* am mai ascuns cîteva chei vechi şi textul „Declaraţiei Drepturilor", pe care o redactă Frédie după modelul Declaraţiei Drepturilor Omului şi pe care au fost aşternute cele patru semnături ale membrilor cartelului.

Aceasta era starea de spirit în care ne găsi mama cînd, într-o bună zi, în ciuda recomandărilor medicilor, părăsi clinica şi coborî din autobuzul, de curînd pus în circulaţie pe drumul spre Angers şi care se oprise anume pentru ea la bariera albă de la *Belle Angerie*. Eram cu toţii la cină. Tocurile coanei Folcoche, al căror tropăit l-am fi recunoscut dintr-o mie, răsunară pe coridor. Uşa se deschise cu un gest scurt. Cît ai clipi din ochi, fiecare dintre noi îşi rectifică poziţia.

— Te-ai întors singură ? Dar asta-i o nebunie, Paule ! protestă cu un glas slab tata, care se albise la faţă ca şi noi.

Folcoche zîmbi şi, înainte de a-i răspunde, acoperi untiera cu capacul.

XIII

Folcoche se puse pe treabă. Porni pieptiş la luptă, dar primul ei contraatac suferi o înfrîngere.

— Jacques, văd că băieţii nu se mai sinchisesc de spaţiul în care le-am permis să circule.

Sentimentele paterne din linia întîi rezistară onorabil :

— Eu le-am dat voie să meargă unde vor. Ce vrei, dragă ! Au crescut, mîine-poimîine sînt flăcăi. E drept că ai reuşit să rămîi foarte tînără, dar trebuie să-ţi dai seama de realitate.

Scorpia fu nevoită să se mulţumească cu acest compliment. Îndată după rugăciunea de seară, în timp ce ne ridicam în picioare periindu-ne genunchii, mama avu un nou prilej de uimire :

— Cum aşa ? Nu vă mai faceţi examenul de conştiinţă ?

Era rîndul părintelui Vadeboncoeur să intervină :

— Doamnă, funcţia sfîntă pe care o îndeplinesc trebuie să vă ferească de orice interpretare pripită. Libertatea spirituală începe să fie necesară la vîrsta copiilor dumneavoastră.

Nu mai încăpea nici o îndoială, doamna Rezeau se afla în faţa unei coaliţii. Îşi dădu seama de situaţie, dar se încăpăţînă. Am mai spus că nu era prea deşteaptă şi că voinţa ei de fier nu izbutea să se orienteze decît treptat. Cînd văzu că Petit-Jean vine la noi în recreaţie, protestă cu energie.

— Nu şi nu ! Nu vreau ca băieţii mei să se înhăiteze cu toţi mitocanii.

Părintele se sacrifică din nou :

— Băiatul lui Barbelivien se pregăteşte pentru cariera bisericească, doamnă. Domnul Rezeau şi cu mine ne-am gîndit că e o tovărăşie ideală pentru copiii dumneavoastră. Eu însumi am fost mezinul unor fermieri şi m-am bucurat, pe vremuri, de aceeaşi atenţie din partea unei familii cu mare vază din ţinutul natal.

— Bine, îl întrerupse Folcoche, nu ştiam asta. Dar voiam să vă mai întreb ceva. De unde au copiii carnea prăjită pe care o mănîncă la ora patru ? Nu le-am dat-o eu.

— Mi se pare că Jean vinde peşte fermierilor.

— Ce înseamnă negoţul ăsta ? Şi apoi nu înţeleg cum poate să pescuiască iarna.

— Cred că vinde şi vînat.

— Cum, fiul meu vînează clandestin ? Numai asta mai lipsea !

Avertizat de mama, domnul Rezeau îmi ceru lămuriri, pe care i le dădui cu sinceritate.

— Drac de copil ce eşti ! va să zică îmi prăpădeşti cartuşele şi-mi împuşti iepurii sub nasul paznicului !

Am recunoscut că aşa era. Folcoche credea că a biruit. Dar vînătorul înveterat, care zăcea în taică-meu, îşi recunoscu moştenitorul şi, mîndru de activitatea mea, îmi stabili o alocaţie de şase cartuşe pe săptămînă, cu condiţia să-i dau socoteală cum le folosesc.

Doamna Rezeau nu stărui. Împărţise fără nici un rezultat vreo patru-cinci palme pe nişte obraji care nici măcar nu se mai îmbujorau şi pricepuse că trebuia să-şi schimbe tactica.

Atitudinea ei se schimbă brusc. Acum era, dacă nu împăciuitoare, în orice caz aproape tăcută. Îşi dădea seama că nu va mai putea recupera niciodată lestul, pe care, sub presiunea noastră, trebuia să-l arunce peste bord, dar esenţialul era să pună din nou mîna pe frînele cîrmuirii. În efortul de a-şi transforma membrii familiei în colonişti, acest Albion al mlaştinilor craoneze redescoperi nemuritoarele principii de dezbinare lentă, care au stat la baza prosperităţii Angliei.

Petit-Jean fu scos din luptă primul. Doamna Rezeau, care n-avea decît să supraliciteze puţin, propuse ca acest „copil cucernic" să fie de azi înainte în mod oficial elevul călugărului.

— Cred că ar fi o faptă bună, nu-i aşa, părinte ? întrebă ea, arborîndu-şi cel mai preţios dintre zîmbete (cel de ar-

hanghel, zîmbetul numărul unu, zîmbetul copiilor, după ce au primit sfînta împărtăşanie).

B VI şi tata nici nu îndrăzneau să spere atît. Flerul lor diplomatic, prea puţin dezvoltat, nu adulmecă decît un parfum de evlavie. Părintele răspunse mişcat :

— Da, doamnă, ceea ce vreţi să faceţi e o faptă bună, o faptă foarte bună !

Petit-Jean era acum la cheremul scorpiei, care putea să-i distrugă cu un singur cuvînt ambiţiile studioase. Aşadar, Petit-Jean încetă să ne mai aducă ouă şi refuză unele comisioane compromiţătoare pe care i le dădeam. Totuşi Folcoche nu reuşi să facă din el un spion, fiindcă strengarul nu voia să ne supere nici pe noi, care am fi putut să-i trădăm proiectele de viitor răspopit.

Cît priveşte pe Fine, care ne arăta o simpatie exagerată şi care, potrivit afirmaţiilor mamei, jefuise într-un mod scandalos conţinutul dulapurilor, orice încercare de diversiune din partea coanei Folcoche rămase zadarnică. Nici măcar promisiunea de a-i mări salariul n-o atrase pe surdomută în tabăra ei. Fine se sinchisea prea puţin de bani, care nu-i foloseau la nimic. Folcoche îşi rectifică tirul şi ridică problema concedierii ei. Degeaba ! Tata se împotrivi cu străşnicie : întreaga dinastie Rezeau i-ar fi făcut mustrări sîngeroase pentru un astfel de gest. Alphonsine era un fel de mobilă sfîntă a casei. De altfel, ameninţările astea nu făceau nici o impresie asupra bătrînei, care ştia că nu poate fi înlocuită. Nici o altă servitoare n-ar fi rezistat mai mult de opt zile sub autoritatea tiranică a coanei Folcoche.

Neobosită, mama îşi întoarse privirile spre Cropette şi-i făcu tot felul de avansuri. Deşi talentul ei la lucru de mînă era mediocru, îi tricotă un pulover şi-i croi nişte flanele. În loc de untură de peşte, îi dădu sirop iodotanic. În cele din urmă, după ce pregătise terenul prin aluzii repetate la calitatea temelor lui şi la speranţa de a-l vedea într-o bună zi intrînd la Şcoala Centrală, mama decretă :

— Trebuie neapărat să-l dăm pe Marcel cu o clasă înainte. A făcut progrese categorice. În felul ăsta, îl ajutăm să cîştige un an, ceea ce are să-i folosească enorm cînd are să ajungă la matematici speciale.

Părintele Vadeboncoeur nu aştepta decît atît. Era o măsură care-i simplifica munca. Cît despre mine, se putea deduce că sînt un tîmpit, pe care frate-său mai mic l-a ajuns din urmă, dar atîta pagubă ! Cropette acceptă această nouă

favoare aşa cum le acceptase şi pe celelalte, adică în linişte şi demnitate, ca şi cum i s-ar fi cuvenit. Ştia perfect ce trebuie să creadă despre dragostea maică-si, ale cărei manifestări, oricît de însufleţite ar fi fost, nu puteau depăşi în nici un caz nici măcar a treia parte din ce face orice mamă normală ca să asigure bunăstarea şi fericirea copiilor ei. Mai ştia că semnase şi el declaraţia drepturilor. Politica lui era să profite de amîndouă taberele, să primească avansuri din ambele părţi. Coanei Folcoche îi dărui mii de zîmbete pline de rezervă şi nouă ne făcu mii de jurăminte de credinţă. Ca să-l liniştesc, i-am dat binecuvîntarea cartelului :

— N-o refuza pe Folcoche fără rost. Ai să ne poţi fi de folos. Cînd îţi încredinţează vreun secret în legătură cu *apărarea naţională*, vino să ne spui.

În calitatea lui de dublu agent, Cropette ne ajută la început. Aşa, de pildă, ne anunţă la timp o percheziţie generală, despre care-i pomenise doamna Rezeau ca să fie sigură că nu va găsi nimic nepermis în camera lui. Am putut lua toate măsurile de precauţie şi am transportat în pod conţinutul tezaurului comun. Percheziţia rămase fără rezultat şi, dintr-un exces de prudenţă, am adus cea mai mare parte din lucruri în camera lui Frédie, care era mansardată ca şi a mea şi oferea o ascunzătoare identică. Pe Cropette nu l-am prevenit de acest ultim transfer. Lealitatea lui, care privea cu ochiul stîng spre cei doi fraţi şi cu ochiul drept spre maică-sa, necesita o supraveghere foarte severă.

Astfel, timp de două luni, cele două tabere îşi observară mişcările ; marea putere, Folcoche, era încercuită pentru moment. Dar era o situaţie care nu se putea prelungi veşnic. Deşi păstra tonul dulceag, scorpia căuta un prilej indirect, un prilej... pe care i-l oferi tata.

Domnul Rezeau se credea în drept să respire fără grijă.

— Nu mai încape îndoială, Thérèse, îi spunea soră-si, contesa Bartolomi, care venise să petreacă sub acoperişul nostru cîteva zile, nu mai încape nici o îndoială ! Caracterul insuportabil al neveste-mi avea o explicaţie fiziologică. Operaţia asta a transformat-o. Bineînţeles că, din cînd în cînd, îşi mai arată colţii, dar, oricum, se poate trăi alături de ea.

— Numai de-ar ţine aşa ! răspundea mătuşa noastră, parafrazînd-o pe Letiţia Ramolino [1].

[1] Maria Letiţia Ramolino (1750—1836), mama lui Napoleon Bonaparte.

Aşa a ţinut pînă la Paşti. Cu cîteva zile înainte de sărbători, tata primi o scrisoare de la un fost prieten de la Şangai, care-l invita pentru două săptămîni la el. Era un fost magistrat care funcţionase în colonii şi care se întorsese de curînd din China. Avea situaţia ideală de văduv, poseda o vîrstă înaintată, un nume răsunător, avere, o fiică, un castel în Gers şi numeroase decoraţii, mă rog, era vorba de contele de Poli, care încerca să-şi găsească un nou rost în viaţa socială şi credea că-l descoperise în studiile entomologice. Totuşi, contele şovăia încă între coleo-himeno-nevro-ortohemi-lepido-diptere. Era urgent să fie smuls din vraja ce exercitau asupra lui păianjenii, fiindcă, într-o scrisoare anexă, fiică-sa relata ordinul contelui, care interzicea folosirea periei de păianjeni la el acasă. În timpul prînzului şi de faţă cu noi, domnul Rezeau, care ardea de zel apostolic, ceru părerea coanei Folcoche.

— Am putea să-l luăm cu noi pe Frédie, spuse el, şi să-i lăsăm pe ceilalţi în grija părintelui Vadeboncoeur.

Dar Folcoche nu voia să se urnească din casă. Îi era deajuns o singură experienţă.

— Nu pot să risc o călătorie atît de obositoare, dragul meu.

— Dă-mi voie să te felicit că în sfîrşit eşti şi tu prudentă, reluă tata, care vedea mijind la orizont pomana unei plimbări de burlac. Atunci pe cine să iau cu mine ?

— Să ne gîndim, răspunse cu băgare de seamă Folcoche, pentru care problema era gata gîndită, dar care nu voia să-şi descopere bateriile înainte de vreme.

Abia a doua zi binevoi să ne comunice hotărîrile ei, şi tot în timpul prînzului, conform obiceiului de a debita ştirile bune sau proaste cînd ne aşezam la masă, ştirile proaste bucurîndu-se în general de prioritate (şi fiind în număr mai mare).

— Marcel nu stă prea bine cu sănătatea pentru moment, spuse ea, aşa că nu-i pot îngădui să plece la drum, deşi ar merita-o mai mult decît oricare altul.

Nasul rotund al lui Cropette se lungi.

— Lasă, am să te răsplătesc în alt fel, dragul meu.

Faţa tatei începu să strălucească de fericire. Frédie îşi suflă nasul zgomotos în direcţia lui favorită. Cît despre mine, înţelegeam foarte bine manevra, dar perspectiva unei evadări de cincisprezece zile îmi împrăştia temerile. După noi,

potopul ! Părintele Vadeboncoeur era singurul care părea cam neliniştit.

— Cred că-i datorăm cîteva zile de vacanţă şi părintelui, care a dat dovadă de atîta devotament faţă de copiii noştri, continuă Folcoche. Mi se pare că familia dumneavoastră locuieşte în Normandie, nu-i aşa, părinte ?

Părintele acceptă propunerea foarte zglobiu. Aşadar, afară de Marcel eram cu toţii copleşiţi de binefaceri. Trebuie să ţineţi seama că Folcoche nu spusese : „Frédie şi Jean vor pleca în Gers cu tata". Favoarea nemeritată ce ne acorda era subînţeleasă. Deşi această concesie îi era dictată de motive politice, cred că şi-ar fi înghiţit limba, dacă ar fi trebuit s-o formuleze !

Dar puţin îmi păsa de acest amănunt ! În recreaţie, ca să respir un început de libertate, m-am căţărat dornic de aer curat în vîrful copacului meu favorit, de unde puteam contempla *La Belle Angerie* în toată întinderea ei.

XIV

Nu, Folcoche, nu-ţi merge, nu poţi să ne otrăveşti bucuria. Degeaba ai încercat să ne tunzi înainte de plecare, tata s-a împotrivit cu hotărîre. E drept că eram proţăpit în faţa lui, roşu la faţă şi crispat, şi tata a început să se teamă de mine ; cine ştie ce pălălaie mai stîrneşte puiul ăsta de răzvrătit ! Zău, Folcoche, trebuie să renunţi la o serie de mici şicane, care nu-şi mai fac efectul. De ce te-ai apucat să lungeşti pe furiş costumele noi, pe care ni le-a cumpărat tata ca să facem faţă cu cinste alături de el ? Mai ştiu şi eu să ţin acul în mînă, am făcut tivul la loc în aceeaşi seară. De ce-mi dai o cravată care distonează strident cu haina ? N-am să cer tatei să-mi cumpere alta, fiindcă m-ar trimite la plimbare, dar Frédie are să-şi bată joc de ea, şi atunci domnul Rezeau are să prindă prilejul de a-şi afirma autoritatea şi bunul-gust. În ce mă priveşte, am să-i fac acelaşi serviciu lui Frédie, ai cărui pantofi sînt scîlciaţi.

Ei, gata ! a sosit ora plecării. Pentru nimic în lume nu ţi-ai schimba planul, mamă, dar trebuie să recunoşti că premisele lui te costă scump. Haide ! alege-ţi un zîmbet din colecţie şi încearcă să joci *fair play*.

Tata s-a dichisit. Nu ştiu ce zînă mi-a şoptit odată că fata contelui de Poli nu i-a fost indiferentă. Aproape că are o siluetă modernă bătrînul nostru, în costumul ăsta albastru ca ardezia (ardezia are un aer foarte craonez). E drept că acul de cravată, care a aparţinut bunicului şi care reprezintă un mistreţ de aur cu ochii de rubin, nu-mi e prea simpatic. Dar, formidabil ! tata a încălţat pantofi în loc de ghete !

— Poftim ! mormăie domnul Rezeau, am să-mi sucesc gleznele cu moda asta.

În cele din urmă, se strecoară în Citroënul nostru, unde Frédie şi cu mine ne-am înghesuit înaintea lui (fără să fi primit sărutarea sub formă de cruce schiţată cu vîrful unghiei). Maşina demarează, vitezele sînt torturate de lipsa de experienţă a şoferului, care nu va şti niciodată să le manevreze cum trebuie. Mă uit pe geamul din spate şi contemplu o clipă silueta coanei Folcoche, care încearcă să se ţină drept ca altădată, dar nu izbuteşte decît anevoie. Cropette a şi intrat în casă, mersul lui, mai deşelat ca oricînd, înseamnă că e profund nemulţumit. Părintele Vadeboncoeur scotoceşte în buzunar şi-şi scoate batista cu medalii. Cu mîna cealaltă schiţează o binecuvîntare. *Bye-bye* la toată lumea !

Drumul spre Angers e oribil. Garduri nesfîrşite sfîşie orizontul. La fiecare sută de metri, dai peste o barieră basculantă, care, în loc de greutăţi, are nişte bolovani mari, cu iniţialele proprietarului vopsite în alb, iniţiale care rămîn aceleaşi pe distanţe de mulţi kilometri uneori, amintindu-ne că ne aflăm într-o regiune rămasă încă semifeudală. Prin crăpăturile barierelor, zărim merii în floare, ogoarele semănate cu rapiţă, care stîrnesc cîntecul galben al primăverii, şi ţăranii îmbrăcaţi în catifea dungată. Nenumăratele răspîntii sînt anunţate de triunghiuri galbene. Din centrul lor pornesc poteci desfundate, care seamănă cu linii mici de cale ferată din cauza hîrtoapelor pline cu apă, care-ţi înşală privirea.

— Ce-i cu voi, copii ? Nu sînteţi prea vorbăreţi. A şi început să vă fie dor de casă ?

— De data asta nici gînd, răspunde Frédie.

Tata zîmbeşte şi fredonează.

— Unde poţi să te simţi mai bine ca în sînul familiei ?

Şi răspunde cu voce de bas :

— Oriunde aiurea !

Pentru un om de gust, exclamaţia asta face efectul unor labe de elefant, care au călcat într-o strachină de spanac. Dar

aşa va proceda totdeauna bătrînul nostru, bietul de el, ori de cîte ori va încerca să-şi cîştige prietenia băieţilor lui. Forţează nota şi poate să te compromită. Niciodată nu ştii cum să-l iei pe acest Jupiter, în clipa cînd Junona nu-i mai întinde trăsnetele. Înainte de a sosi la Angers, oraşul cu prăvălii ospitaliere, Frédie îşi spune lecţia :

— Dragul meu, ai fi putut să-ţi pui altă cravată. Asta e groaznică !

— Ei şi ! Nu ne ducem în vizită la prinţul de Galles, îi răspund eu. Şi apoi ai face mai bine să-ţi ţii gura ! Uite ce bărci ai în picioare ! Parc-ai fi un cerşetor !

Domnul Rezeau ne priveşte în treacăt, înregistrează şi-şi dă cu părerea :

— Niciodată n-o să vă pricepţi să puneţi pe voi nişte boarfe ca lumea. Lasă ! vedem noi ce-i de făcut cînd ajungem la Angers.

Angers. Oprire cinci minute. Catedrala de stil plantagenet. Casa lui Adam. Curvele şi călugăriţele sînt la fel de numeroase. Studenţi. Adunarea ! În vîrful monumentului morţilor, un înger se joacă de-a capra. E un oraş unde toată lumea gîndeşte cum trebuie. Sau, mai bine zis : un oraş unde toată lumea gîndeşte la „cele ce-i" trebuie. E preferabil s-o iei pe trotuarul drept sau pe cheiul din dreapta cînd te plimbi pe malul rîului Maine.

Domnul Rezeau scoate portofelul şi intră cu noi în prăvălia *Doamnele franceze*, de pe strada Alsacia (numele astea îţi încîntă urechea !). Cumpărăm în fugă o cravată albastră şi o pereche de pantofi galbeni, pentru că Frédie îi vrea aşa, în ciuda sfaturilor tatei, care găseşte că negrul are mai multă demnitate. Apoi plecăm mai departe.

Avem un program încărcat. Nu mergem numai în Gers ca să-l convertim pe contele de Poli la dipteromanie. În trecere, vrem să culegem informaţii esenţiale în legătură cu nişte strămoşi ai familiei Rezeau, cei mai nobili dintre ei, fireşte, n-are nici un rost să ne interesăm de ceilalţi. De la o vreme, ştiinţa lui d'Hozier [1] l-a scrîntit complet pe domnul Rezeau. Şi anume, foarte precis, din momentul în care a descoperit că ne tragem din baronii de Cherbaye şi din cealaltă familie, care purta numele ciudat de de Tanton şi avea dreptul la următoarele formidabile arme : *de azur cu doi crini şi jumă-*

[1] Pierre d'Hozier (1592—1660), genealogist francez.

tate. Ce mister pasionant! Firește că familia de Tanton căpătase din partea regelui armele acestea grozave din ziua în care unul dintre membrii ei, purtînd în fața monarhului pavăza Franței... Bineînțeles, totul e o simplă supoziție, totuși episodul acesta a avut loc, cu siguranță, la Bouvines. Și cu siguranță că acest de Tanton l-a ferit pe rege de o moarte tragică. Cu siguranță că, în timp ce săvîrșea această acțiune, a primit o lovitură violentă, care i-a despicat în două a treia floare de crin, și binevoitorul lui stăpîn a vrut ca amintirea acestui amănunt să se păstreze în veci. Frédie are necuviința se pretindă că toată povestea ar putea să aibă la bază nu un crin, ci un adulter regesc. În orice caz există în chestia asta și o bucățică de rege! Așadar, noi, familia Rezeau, coborîtori din niște de Tanton, sîntem *totuși* niște oameni de rînd, în ciuda unor arme *(leu de aur pe roșu covor de flori alergînd),* înregistrate pe timpul lui Ludovic al XVI-lea ca arme de burghezi, în ciuda legăturilor noastre de rudenie cu elita unui regat, transformat prosteşte în republică.

În sfîrșit, vizităm, conform unui itinerariu desenat cu grijă și cu creion albastru în paginile ghidului Michelin, pe cîțiva camarazi de război ai domnului Rezeau. Mi se pare că nu v-am spus pînă acum lucrul ăsta, dar să știți că acest domn a făcut și războiul. La începutul ostilităților era reformat, și anume, reformat pentru o deficiență generală a organismului, dar în asemenea caz, un Rezeau se prezintă imediat voluntar și niciodată în serviciile de administrație, trebuie s-o recunoaștem. Va să zică, domnul Rezeau a făcut războiul, ba chiar a fost și decorat. Timpul petrecut la Verdun i-a lăsat o imensă mîndrie, o groază cumplită de păduchi (hemipterele astea!), oarecare indulgență față de *Marseieză* și față de *La Madelon* și, în sfîrșit, o rană glorioasă. Rana e... la spate, și trebuie să admiteți că pentru un voluntar e enervant, e chiar un ghinion infam, fiindcă tatăl nostru, eroul, a fost rănit de un glonte razant, în timp ce se tîra spre o mitralieră nemțească, și, într-un sens, primul care ataca atunci era dosul!

Vă povestesc chestiile astea așa, fac un talmeș-balmeș din ele. Să nu credeți că asta înseamnă inconsecvență. Dar tata ni le povestește pentru a *jdemia* oară, cu variante și cu informații suplimentare și, în timpul ăsta, își conduce cei „cinci cai-putere" spre Doué-la-Fontaine, prima etapă genealogică! — a expediției noastre.

La douăsprezece mîncăm pe iarbă în marginea satului. Doamna Rezeau ne-a dat în chip de provizii ouă tari, salată de fasole şi cartofi în aluat. Sînt provizii îmbelşugate, să ne tot ajungă două-trei zile. Spirit de economie. Şi grija de a ne umbri bucuria. În afară de ouăle tari, nu-i chip să mîncăm altceva, totul e îngrozitor de sărat.

— Diseară luăm cina la un restaurator, hotărăşte domnul Rezeau, care pronunţă cu încîntare acest cuvînt nobil şi adaugă numaidecît în limbajul nostru de toate zilele : „Tot ce ne-a dat de mîncare Fine e o porcărie !"

Nu precizează : „Fiindcă aşa i-a poruncit mama", dar ne dă voie să gîndim astfel. E cazul s-o spun ? Frédie şi cu mine sîntem de părere că tăcerea lui conţine oarecare doză de laşitate. Nu-i frumos să te lepezi atît de repede de ceea ce ai sprijinit atîta vreme cu autoritatea de care dispui.

Nu-i chiar aşa de uşor să cercetezi registrele de stare civilă, şi mai ales să le obţii pe cele mai vechi de la secretarii primăriilor, care sînt în cele mai multe cazuri învăţători, deci comunişti. Nici numele Rezeau, şi nici calitatea cartonului din care e confecţionată cartea de vizită a tatei nu le face totdeauna o impresie grozavă. Uneori trebuie să mergi la primar sau la adjunctul lui şi să explici îndelung despre ce este vorba unor ţărani încuiaţi sau bănuitori, trebuie să te pricepi să deosebeşti pe acei care aşteaptă un bacşiş de cei pe care i-ai jigni oferindu-le ceva. Adevărul e că domnul Rezeau se pricepe să se descurce destul de bine.

Secretarul primăriei din Doué-la-Fontaine era un om fermecător. Avea barbişon, lornion şi un guler răsfrînt, cum va purta şi Tafardel [1]. Dar lăsă să-i scape păreri respectuoase la adresa ordinii stabilite.

— E un tip bine, decretă tata, un nenorocit osîndit să mucegăiască în vizuina asta pentru că nu-i francmason.

Timp de trei ore ne-am cocoşat asupra mîzgălelilor preoţilor din Doué, răposaţi întru Domnul. Am întîlnit pomeniţi cîţiva strămoşi, în special pe acel Louis Rezeau, care recunoştea în repetate rînduri că unii copii „s-au născut din muncile sale". Tata întorcea pagina cu un gest pudic, căuta alte pagini, mai ceremonioase, pe care odihneau parafele acelea complicate, împletite o dată, împletite de două ori, parafe ale pretenţiilor burgheze, sau semnăturile *scutierilor*

[1] Personaj din romanul *Clochemerle* de Gabriel Chevalier.

şi ale altor nobili, asemănătoare cu nişte lovituri de sabie, sau, în sfîrşit, crucile acelea greoaie şi aspre ca existenţa ţăranilor, care le desenaseră.

Oricît ar fi de deşartă constituirea unui arbore genealogic, din care spînzură totdeauna o cantitate serioasă de uscături (şi cum arborele acesta creşte în trecut, ar fi mai logic să vorbim despre o *rădăcină* genealogică) oricît ar fi de deşartă căutarea şi dozarea mai mult sau mai puţin meşteşugită a unei ascendenţe, jocul acesta nu-mi inspiră un dispreţ total. Mă interesează să cunosc originea celor douăzeci şi patru de perechi de cromozomi pe care-i posed. Dar însăşi operaţia cercetării unui registru de stare civilă te atrage, aşa cum te atrage miracolul învierii lui Lazăr. Actul de naştere al unor oameni morţi în secolul al XVII-lea, care nu mai au nici măcar mormînt, îi trezeşte parţial la viaţă. În timp ce tata, cu instinctul acela stupid de colecţionar, pe care-l manifesta în toate, aduna note, prindea datele în ace, îşi zvîrlea cu îndemînare plasa în timp şi în spaţiu, îmi plăcea să pun mîna fără ştirea lui pe cîte un registru, să aleg un nume (nume oferit de actul botezului, unei concepţiuni întîmplătoare) şi să-l urmăresc de pe o pagină pe alta. Uneori dispărea repede, aşa cum dispăreau şi altele, măturate de vreo epidemie. Alteori îl regăseam în două, trei, cinci sau zece registre succesive, botezat, căsătorit, recăsătorit, tată a mai multor copii, naş a multor altora, martor în actele prietenilor şi, în cele din urmă, „decedat după primirea tainelor sfintei noastre biserici". Poate că istoria cea mare dispreţuieşte aceste istorii, umile şi anonime în ea, cum sînt anonime în noi milioanele de globule, care ne alcătuiesc sîngele. Dar nici istoria cea mare, nici cea mică şi nici măcar un roman, indiferent de exactitatea şi de culoarea naraţiunii, nu pot conferi acelaşi caracter de autenticitate, acelaşi parfum de floare, uscată azi, dar care a înflorit totuşi odată. În treacăt fie zis, se întîmplă să găseşti, lipite de filele registrelor de stare civilă, flori bi — sau tricentenare. Eu am găsit, cu totul pe nedrept, la Doué-la-Fontaine actul de naştere al unei oarecare Rose-Mariette Rezeau, fata lui Claude Rezeau, om de neam, şi a cucoanei Rose Taugourdeau...

— Nu interesează, spuse tata. Pista asta am urmat-o. Fata a murit la şaisprezece ani, în anul holerei.

Într-adevăr, murise la şaisprezece ani mica noastră străstră-mătuşă. Murise acum două sute optsprezece ani, dar actul ei de naştere mai era şi acum împodobit cu o petală

de trandafir, lipită de mămica ei, care nu ştia, cu siguranţă, să se iscălească, dar care se pricepuse să se iscălească mai bine decît toţi ceilalţi, mai bine, fireşte, decît s-a priceput să se iscălească, la botezul meu, Folcoche, specialistă în caligrafie cuneiformă.

Ştiţi prea bine că sînt cam nelegiuit. Am luat cu mine petala de trandafir. Nici un îndrăgostit n-ar fi păstrat-o mai bine decît am păstrat-o eu. I-am găsit un adăpost sigur în centrul scapularului, între o bucată de pînză care fusese „în atingere cu sfînta Thérèse a copilului Isus" şi poza lucrată pe flanelă şi scăldată în sudoarea Maicii Domnului a celor Şapte-Dureri.

Plecînd de la Doué-la-Fontaine, am mai apucat, în aceeaşi zi, să ştergem praful de pe cîteva vechi scoarţe de carte, întîi la Vihiers şi pe urmă la Trémentines. Seara, la ora opt fără un sfert, secretarul primăriei din această ultimă localitate ne-a dat politicos afară, după care ne-am dus să înnoptăm la Cholet.

În cele două zile care au urmat, am scotocit din punct de vedere genealogic şi cu rezultate mai mult sau mai puţin fericite registrele din Deux-Sèvres şi din Vendée. În seara zilei a treia, am părăsit regiunea unde aveam perspective de a întîlni ceva strămoşi în giulgii de hîrtie îngălbenită şi ne-am avîntat în Charente, un departament în formă de sfredel, înghesuit între altă Charente (care nu e inferioară, ci maritimă), şi Dordogne, cea împănată cu trufe. Montenveau-sur-la-Dronne, care pe vremea aceea avea un preot cu numele de Toussaint Templerot, era o etapă obligatorie în drumul nostru.

— Vlăjganul ăsta mi-a salvat viaţa, ne spunea tata, el m-a cărat în spinare între liniile frontului, cînd am fost rănit a doua oară.

Abatele Templerot îşi merita pe deplin epitetul de vlăjgan. Cînd am sosit la opt seara, un uriaş de un metru optzeci şi şapte a deschis uşa presbiteriului şi l-a îmbrăţişat pe domnul Rezeau, care părea foarte mişcat, dezvăluindu-ne astfel o nouă latură a firii lui. Cum izbutea să-şi stăpînească ani de zile sentimentele de afecţiune atît de adînci în aparenţă?

— Templerot, dragul meu ! repeta mereu omul ăsta limbut, care dintr-o dată nu-şi mai găsea cuvintele.

— Al naibii, Jacques ! răspundea preotul, a cărui replică nu era mai bogată în nuanţe. Ăştia-s puştii tăi ?

Aveam paisprezece ani bătuţi pe muche, şi Frédie cincisprezece şi jumătate, aşa că ne pregăteam să considerăm termenul jignitor, dar Templerot nu ne dădu răgaz. Ne ridică pe rînd în braţe şi ne sărută zgomotos. Era limpede că preotul ăsta nu semăna cu popii pe care-i cunoscusem pînă atunci şi care, la zile mari, mergeau cu dragostea pînă la aplicarea sărutului păcii, adică o frecătură cu nişte obraji prost bărbieriţi !

— Să intrăm, reluă Templerot. Poate că n-o să fiţi răsfăţaţi ca la voi la conac, dar să ştiţi că Marguerite a făcut ce a putut.

Într-adevăr ! Nu văzusem în viaţa mea atîta mîncare pe o singură masă. Farfuriile erau de faianţă şi tacîmurile de aluminiu, iar pulpa de miel, friptura de raţă cu napi, desertul, vinul alb înfundat, vinul roşu, tot prînzul acela izbuti să ne scoată din minţi.

— Astîmpără-te, Templerot ! Copiii mei nu-s obişnuiţi cu ospeţe de-astea !

— D-aia sînt mărunţei, spunea tuşa Marguerite, care ne servea. Numai din băutură prinde putere un bărbat. Da' pe la dumneavoastră, colo sus, aveţi un vin cam slăbănog, nu-i pic de soare în el.

Preotul începu să-şi descheie nasturii sutanei. Domnul Rezeau, da, chiar el, tatăl nostru, care se metamorfozase în „Jacques de la cota 137", îşi descheie şi el vesta albastră ca ardezia. Mă aflam la capătul mesei, cu stomacul supraîncărcat, şi contemplam ca prin vis sufrageria presbiteriului, pe ai cărei pereţi nu se desfăşurau ţesăturile verzi ale tapiţeriilor de Gobelins, presărate cu papagali, cu păsări din specii nedefinite şi cu castele nebuloase, ca în sufrageria noastră. Aici, pereţii erau spoiţi cu var, o dată pe an.

Nu atîrnau pe ei nici măcar cucernicele cromolitografii decorative, scumpe preotului din Soledot. Nici urmă de farafastîcuri bisericoase, afară de un crucifix de ipsos, bîntuit de muşte. Fereastra dădea într-o grădină cu pietriş mărunt, şi în grădină se lăfăiau crengile unui smochin, care nu era, sînt sigur, neroditor ca cel din parabolă. În clipa aceea nu mai eram perfect treaz.

— Marguerite, ia adu şi rachiul.

Dar rachiul mă făcu praf. Mai mult nu vă pot spune. Rîzînd cu lacrimi, uriaşul mă luă în braţe, mă instală într-un

pat țărănesc de proporții vaste, moale și călduț, în care am adormit imediat.

M-am trezit a doua zi dimineață sau, mai precis, am fost trezit de Marguerite, care-mi aducea pe o tavă o ceașcă mare cu șocolată, cozonăcei și pîine cu unt.

— Cum îți merge, flăcăule ?

Tonul ei familiar mă cam supăra, e drept, dar am lăsat-o să mă sărute fără să fac mofturi.

— Mă scol numaidecît, domnișoară.

— Ce-i aia domnișoară ? Mie-mi zice Marguerite. Și să faci bine să mănînci în pat. Cînd eram eu mică...

Să mănînc în pat ! Nu credeam că dreptul ăsta îl mai poate avea și altcineva în afară de Folcoche. Dar nu m-am lăsat poftit încă o dată și am început să înfulec din cozonăcei, în timp ce Marguerite îmi povestea mai departe cum o răsfăța răposata maică-sa, care avusese o băcănie pe vremuri... O băcănie ! Ce păcat ! Va să zică Marguerite provenea dintr-o clasă socială dintre cele mai josnice.

După ce am dat șocolata pe gît — asta a fost prima ceașcă de șocolată din viața mea și a rămas o dată mult mai importantă decît ziua primei comuniuni — am simțit brusc cum mă năpădește un val de rușine.

— Liturghia ! am spus eu. Nu cumva am scăpat liturghia ?

Fiindcă nici nu-mi dădea prin minte să trec cu vederea sfînta slujbă oficiată de un preot care-mi oferise o găzduire atît de plăcută.

— Azi nu-i duminică, răspunse femeia aceea de treabă, pe un ton foarte liniștit. Mai poți să dormi puțin. Pe urmă trec eu să te iau și o să mergem după fragi.

— Fragi, acuma ? La noi se coc abia luna viitoare. Și apoi noi îi păstrăm pentru musafiri.

— Păi, noi ăștia de aici nu bîjbîim prin cețuri, răspunse cu mîndrie servitoarea preotului. Și musafiri la domnul Templerot sînteți tu și nepoții domnului Templerot și chiar păsările cerului. Avem șase brazde cu fragi, le-am ținut toată iarna în bălegar.

Pe scurt, asta era țara făgăduinței. Foarte dezorientat, am făcut uitată rugăciunea de dimineață — și cînd te gîndești că mă aflam în sediul unei parohii, Dumnezeule ! — și pe la ora zece, m-am întîlnit cu Frédie, care se ghiftuise cu fragi mărunte într-o grădină fără pretenții, unde florile

şi legumele creşteau laolaltă. Nimeni nu ne păzea. Oare libertatea asta nu era o cursă întinsă discreţiei noastre ?

— Ia-o mai domol ! Să nu se vadă cît ai mîncat. Dar tata unde-i ?

— Şi-a luat plasa de insecte şi a plecat la braţ cu Templerot.

— Cu părintele din Montenveau ! am rectificat eu.

— Nu, a stăruit Frédie. Aici n-au curs nici titlurile onorifice, nici titlurile de rentă.

Nu ştiu precis unde găsise Frédie formula asta. Avea cincisprezece ani şi jumătate şi purtările lui căpătau o uşoară nuanţă revoluţionară. În vorbe, de altfel, numai în vorbe.

Peste puţin s-a întors şi tata, întovărăşit de prietenul lui, care mi-à strigat de la distanţă :

— Bine, ticălos mic ce eşti, aşa ştii tu să faci cinste vinurilor mele ? Ce ţi-e şi cu băutorii ăştia de cidru ! prăpădiţii ăştia !

— Băieţii mei nu beau nici măcar cidru acasă, corectă tata cu blîndeţe, beau numai apă.

— Vai de mine ! protestă preotul, introducînd în această exclamaţie toată indignarea lui. Şi tu accepţi aşa ceva ?

— Păi, cum să-ţi spun, nevastă-mea are concepţiile ei personale în privinţa educaţiei copiilor.

Lui Templerot puţin îi păsa de doamna Rezeau, pe care şi-o închipuia, probabil, autoritară şi aspră, dar cu siguranţă o soţie bună şi o mamă bună.

— Ei, ia vezi, nu profita că nevastă-ta nu-i aici ca să mi-o bîrfeşti, încheie părintele, rîzînd.

L-am aprobat în gînd. Nimeni nu trebuia s-o atace pe Folcoche dincolo de zidurile casei. Nu-mi place să trag cu copita în spinarea nimănui.

Am plecat mai departe imediat după dejun. Voiam să petrecem noaptea la un alt fost camarad al tatei, baronul de Villéréon, proprietarul unui castel la Sigoules, dar susnumitul baron se mulţumi să ne ofere cîte un pahar de vin de coacăze. Am fost nevoiţi să plecăm mai departe, pînă la Mas-d'Agenais, unde fostul caporal al domnului Rezeau ţinea în arendă o fermă mare. Ne primi cu braţele deschise, deşi era cam tîrziu. Şi de data asta am avut prilejul să-mi dau seama cît de bine putea tata să se adapteze mediului înconjurător. În ciuda pretenţiilor sale genealogice, adevăratul apărător al aroganţei Rezeau, al dinastiei Rezeau, al

manierelor Rezeau, nu era el, ci mama, care, deşi născută Pluvignec, nu se compromitea niciodată. În seara aceea, domnul Rezeau acceptă cu un aer foarte firesc supa de varză pe care nevasta fermierului i-o turnă de-a dreptul în farfurie, se pierdu în amănunte nesfîrşite asupra asolamentelor şi a îngrăşămintelor, apoi se culcă alături de noi în pod, unde fuseseră înjghebate foarte sumar trei paturi de campanie înconjurate de grămezi de ceapă şi de saci cu seminţe. Cu ocazia asta am aflat că tatăl meu purta izmene lungi şi că sforăia prin somn.

A doua zi, la prînz, acelaşi domn Rezeau era iar un om de lume care purta mănuşi distinse. Trecusem prin Lot-et-Garonne fără să ne oprim nicăieri şi am ajuns pe la toacă la castelul de Poli, cocoţat pe una din colinele din Armagnac, între Gélise şi Douze.

Castelul avea o înfăţişare foarte falnică şi, la prima vedere, nici castelanul nu era mai prejos. Fostul magistrat, un moşneag înalt, cu favoriţi albi, îşi făcu apariţia în salonul mare unde fuseserăm introduşi. Lîngă el, fiică-sa, gătită în tul roz, scotea şi mai bine în evidenţă aspectul lui sever. Totuşi, pleoapele lui aveau un tremur ciudat.

— Scumpe maestre, începu el pe un ton emfatic, îţi sînt foarte recunoscător pentru promptitudinea cu care...

— Nu, tată, se grăbi să-l întrerupă domnişoara de Poli, nu-i notarul, e prietenul dumitale, Jacques Rezeau.

— A, ăsta-i scumpul dumitale Rezeau ! Mă bucur mult că am prilejul să te revăd, fiul meu !

Aşadar, se cunoscuseră în China, dar de atunci contele de Poli se ramolise. Tata făcu o strîmbătură : entomologia franceză în ansamblul ei, ştiinţa asta serioasă era zdruncinată o dată cu bătrînul. Dar Yolanda de Poli se pricepu să-i panseze rana numaidecît : dispunea în acest scop de un zîmbet pufos, perfect adecvat. Era de ajuns s-o priveşti o secundă ca să-ţi dai seama că expresia „a fi sub papuc" avea diferite variante în casa asta. Domnişoara de Poli torcea în zîmbetul ei, veşnic acelaşi, ultimul fir de bumbac al neamului din care se trăgea. Nu era urîtă, de altfel, avea doar trăsăturile cam obosite. Începeam să examinez cu interes femeile, şi obrazul ăsta nu-mi displăcea.

— Iartă-l pe tata, dragă Jacques, se rugă domnişoara de Poli. I-a slăbit vederea şi recunoaşte cu greu pînă şi pe prietenii cei mai buni.

Îşi strînseră mîinile cu blîndeţe şi cu credinţă. De formă şi fără zîmbet de data asta, tînăra fată întrebă :

— Cum se simte doamna Rezeau ?

— Surprinzător de bine ! îi răspunse tata în doi peri.

Urmă prezentarea noastră, oarecum în treacăt. Un nou personaj, domnul Rezeau curtezanul, lua fiinţă în faţa ochilor noştri.

Timp de opt zile l-am văzut evoluînd în jurul domnişoarei în chestie. Liniştiţi-vă, curtea pe care i-o făcea era doar speculativă, o ocupaţie prevăzută de codul manierelor elegante şi pe aceeaşi treaptă cu genealogia sau cu entomologia. Ca mulţi alţi bătrîni, contele de Poli avea momente de luciditate. Ca să facă pe placul Yolandei, tata folosi momentele acestea pentru studiul sirfidelor. Şi păianjenii fură condamnaţi.

— Afară de păianjenul cuibărit în craniul augustului conte ! rînjea Frédie, care începea să mă obosească cu jocurile lui de cuvinte.

— Vezi să nu se bage vreun crab în capul tău cînd ai să ajungi la vîrsta lui, îi răspundeam eu cu un căscat.

Căci căscam mereu din fundul rărunchilor. Foarte rău că nu mă înţelegeţi, eu ştiu că mă plictiseam. Firește, eram găzduiţi împărăteşte, eram liberi de dimineaţă pînă seara, puteam să jucăm tenis ori să ne plimbăm cu barca, aveam la dispoziţie o sală de jocuri şi servitori. Dar plăcerile noastre aveau tocmai un aer prea oficial. Nici o opreliște nu dădea un gust mai picant parfumului lor, Folcoche nu se putea îngrozi de ele. Cred că Frédie nu împărtăşea sentimentele mele cu aceeaşi intensitate.

— Ar plesni de ciudă baba dacă ne-ar vedea ! spuneam eu cu orice prilej.

— A dat Dumnezeu că am scăpat şi noi de ea o dată... ce-ar fi dacă nu ne-ai mai pisa cu muierea asta ? Totdeauna ai de spus cîte ceva contra ei, dar îmi vine a crede că fără ea nu poţi să trăieşti, zău aşa !

Într-adevăr. De ani de zile, ocupaţia mea favorită era să mă joc cu focul, să mînuiesc vipera cu gingăşie. Aveam nevoie de Folcoche cum are nevoie de pensie mutilatul care trăieşte din rana primită în război.

Şi uite aşa, numai ca să mă laud, am hotărît să-i scriu lui Cropette şi să-i fac o descriere entuziastă a călătoriei noastre. Ştiam că scrisoarea mea va fi cenzurată cu vigilenţă

de scorpie şi că le va prilejui amîndurora numeroase reflecţii dulci-amărui.

Păstorul răspunse fără întîrziere păstoriţei. După patru zile, am primit una din acele ilustrate superbe care înfăţişează conacul *La Belle Angerie* văzut din faţă în toată lungimea lui. Cropette spunea numai atît:

Dragă Zeamă-Lungă, mă bucur că tu şi cu Frédie vă petreceţi vacanţa atît de frumos. Ca să mă despăgubească, mama mi-a cumpărat o bicicletă Wonder cu motor. Părintele Vadeboncoeur nu se mai întoarce la noi. În locul lui a venit domnul abate Traquet, care a fost duhovnic într-o casă de corecţie. Petit-Jean pleacă la seminar. Mama mi-a spus să-l înştiinţez pe Frédie că nu i-a plăcut ce a găsit în peretele din camera lui. Fratele tău care te iubeşte, Marcel Rezeau.

Comentariile noastre pe marginea acestei scrisori au fost îndelungate şi febrile.

— Cropette n-a stat degeaba, constată Frédie. O să fie vai de noi la întoarcere!

— Furtuna are să treacă, i-am răspuns eu, dar comoara noastră s-a dus dracului. Patru borcane de carne prăjită, două borcane de peltea de gutui, treizeci şi patru de ouă, două sute cincizeci de franci şi cincisprezece chei s-au făcut praf! Asta-i adevărată catastrofă. Noroc că mi-a dat prin minte să ascund alte două sute de franci şi patru şperacluri sub scîndura desprinsă din duşumeaua camerei mele. Sper că nu le-a găsit şi pe astea.

Tata citise ilustrata înainte de a ne-o da nouă. Descoperirea dulapului secret nu-i atrase atenţia. În schimb, se arătă foarte indignat în faţa domnişoarei de Poli de hotărîrile pe care coana Folcoche le luase fără să-l consulte.

— Uite, vezi? asta-i nevastă-mea! Profită de lipsa mea ca să concedieze pe profesorul copiilor şi să angajeze altul pe gustul ei. Am să-i scriu ce cred despre procedeul ăsta.

Dar nu-i scrise nimic. Zece minute mai tîrziu, îşi aruncă plasa la întîmplare pe umbrela unei cucute şi avu norocul să nimerească o rarisimă *Tegomia*. Un buchet de peri suplimentari la ultima articulaţie abdominală îi îngăduia să presupună că era vorba de o varietate necunoscută. Plin de entuziasm, domnul Rezeau se adresă imediat în scris Muzeului, al cărui membru corespondent fusese numit de curînd, şi uită să-i mai scrie mamei.

XV

Pătrunsesem în Armagnac coborînd pe drumurile din interior. Domnul Rezeau acceptă să urce la întoarcere pe drumul de coastă. Nu văzusem încă niciodată marea, deşi La Baule se află la o depărtare de numai o sută de kilometri de *La Belle Angerie*. Familia noastră considera inutile şi chiar imorale plescăielile mondene în apă sărată, cu toate cărnurile expuse la vedere. În Craon groaza inspirată de trupul gol s-a păstrat cu tenacitate. S-a păstrat şi teama faţă de orice apă care nu-i sfinţită. Crescuţi cum eram ca în interiorul unui vas — în interiorul unui potir, va spune Frédie — n-aveam voie să contractăm nici un fel de relaţii dăunătoare. Ştie toată lumea că pe plajă eşti obligat să te compromiţi mai mult sau mai puţin cu tot felul de negustori îmbogăţiţi şi cu mitocanii care vin în concedii plătite. Şi apoi, mă rog, costă scump să pleci la mare.

Dar în preajma Paştelui, nu sînt vilegiaturişti pe nisip, apa nu e infectată de sudoarea concediilor, şi hotelurile goale au preţuri reduse. De altfel, noi ne mulţumeam doar să dăm o raită pe malul oceanului şi să facem cunoştinţă cu una dintre cele mai frumoase compoziţii panoramice ale creatorului.

— E drept că peisajul suferă din cauza panourilor publice ale unor odioase firme de aperitive şi din cauza vilelor în stil american. Dar veţi încerca să faceţi abstracţie de ele.

În treacăt fie zis, stilul american era un termen universal, pe care bătrînul îl folosea ca să indice jazul (spuneţi mai bine : jazz-band), arhitectura modernă, pictura cubistă, poemele suprarealiste, mobila de nuc şi scaunele metalice. Acestea din urmă îl indignau mai mult decît orice : să lăsăm cromul pe seama dentiştilor, spunea el. Cred că le-ar fi găsit mai confortabile decît jilţurile lui cu picioare de căprioară, dacă ar fi trăit ceva mai mult de două săptămîni într-un decor de acest gen, dar nu i se oferise niciodată prilejul.

Aşadar, s-o luăm pieziş spre Bordeaux. La Quinconces, podul Saint-Jean are o lungime de 486 de metri. Nu ne interesează instalaţiile portuare, a căror activitate e murdară şi neintelectuală. Vom petrece noaptea la Blaye, unde hote-

lurile sînt mai ieftine, la Blaye[1], ale cărui întărituri sînt opera lui Vauban (parcă aşa am învăţat), la Blaye, patria lui Jauffré-Rudel[2], care n-a izbutit totuşi să fie stăpîn pe oraş. A doua zi dimineaţa, ne făceam intrarea în Royan, unde ascultam prima lecţie de oceanografie şi de alte cîteva ştiinţe anexe. Nu trebuie să confundăm crevetele cenuşii cu răculeţii de mare, cu palemonele sau cu crevetele mari. Păduchele-de-mare n-are nimic comun cu entomologia : e cel mai sfrijit dintre crustacei. Scaietele albastru îşi poartă titlul pe nedrept pentru că nici măcar nu face parte din genul *carduus*. Plutitorii-varecului ridică o problemă, a cărei soluţie n-a fost încă găsită : cum se explică umflarea lor ? Urmează o încercare de teorie personală. Pescarul de mare foloseşte curenţii ascendenţi mai bine decît un planor, fiindcă opera lui Dumnezeu e totdeauna superioară imitaţiilor omului. Totuşi, oamenii ar trebui să folosească mareele, care sînt un uriaş izvor de energie. Urmează cîteva formule. Şi acum o privire rapidă asupra greutăţilor pe care le întîmpină construirea unor turbine puse în mişcare de o cădere de apă modestă. Să nu confundăm pe royanezi, care sînt locuitorii băştinaşi din Royan, cu royaderii, de fel din Royat, în Puy-de-Dôme, sau mai bine zis în Limagne, fiindcă departamentele sînt o creaţie arbitrară a revoluţiei. Băiatul acela de colo, de lîngă dig, înoată crawl, care crawl derivă din mişcările de înot ale polinezienilor.

— Mă gîndesc că ar fi trebuit, poate, să învăţaţi şi voi să înotaţi. Avem doar un rîu care trece prin parc, ceea ce-i un avantaj pentru voi. Trebuie să vorbesc cu mama.

Trebuie să... Ia te uită ! bătrînul reîncepe să ţină seama de părerile neveste-si. Ca un cal, care simte că se apropie de grajd. Falsa camaraderie pe care a adoptat-o cînd am pornit la drum capătă o nuanţă din ce în ce mai paternă. De altfel, nu sîntem nici noi mult mai liniştiţi decît el. Frédie îmi şopteşte mereu la ureche :

— Vezi, să ţii cu mine, auzi ? Spune, ai să ţii cu mine ?

N-avem timp să zăbovim decît două ore la Royan. În aceeaşi zi, trecem în revistă Fouras şi Châtelaillon şi înnoptăm în La Rochelle, la mătuşă-mea, baroana de Selle d'Auzelle, care a moştenit de curînd de la soacră-sa un palat pe

[1] Capitala arondismentului cu acelaşi nume, în apropiere de Bordeaux, unde se află cetatea ridicată în 1652 de Vauban (1633—1707), renumit inginer militar şi economist.

[2] Jauffré Rudel — trubadur din sec. al XII-lea.

strada Marna şi nişte mlaştini sărate în Oléron. Mîine o să facem un mic ocol ca să admirăm digul uriaş de la La Pallice, în curs de construire.

Ba nu, n-o să-l mai facem. O scrisoare a coanei Folcoche, al cărei conţinut nu ne este împărtăşit, ne aşteaptă la mătuşă-mea, baroana, şi tata, care-şi aminteşte deodată că e mort de oboseală, hotărăşte să ne întoarcem direct acasă, *via* Fontenay-le-Comte şi Cholet. Nu vom mai trece în revistă Les Sables-d'Olonne şi nici Croix-de-Vie. Citroënul nostru, care înaintează gîfîind (trebuie să schimbăm uleiul), o ia la goană, de voie-de nevoie, spre *La Belle Angerie*. Decorul cunoscut al gardurilor vandeene, drumurile desfundate, taluzurile cu buşteni în vîrf, vacile bălţate care dau un unt foarte galben, totul ne avertizează că ţinuta noastră trebuie să fie cuviincioasă şi că nu trebuie să ne sprijinim pe pernele maşinii. Ocolim Angers şi trecem prin Candé. Iată-ne la Vern, unde bornele kilometrice ne anunţă că n-au mai rămas decît cinci kilometri pînă la Soledot. În sfîrşit, la patru după masă urcăm aleea de platani, din specia R.F., la picioarele cărora se sfîrşesc ultimele narcise ale sezonului. Tata claxonează slab, şi Folcoche îşi face apariţia. Părul ei uscat e zburlit. Alături de ea o vedem pe Fine, care-şi frămîntă şorţul, şi de cealaltă parte un lungan de abate, slăbănog, cu braţele încrucişate şi cu capul plecat spre stînga, adică în direcţia unui crucifix bine lustruit, care-i atîrnă la talie.

— Ce mutră scîrboasă are B VII ! îmi şopteşte Frédie.

Tata i-a şi sărutat neveste-si mîna.

— Ţi-l prezint pe domnul abate Traquet, care a binevoit să-l înlocuiască pe părintele Vadeboncoeur, trimis din nou în Canada.

— Aşa, spune tata, încîntat de această explicaţie, nu pricepusem bine de ce a plecat. Fiţi binevenit, domnule abate.

Mama nu ne sărută, cum nu ne-a sărutat nici la plecare.

— Cu tine... spune ea, făcînd un gest ameninţător cu arătătorul în direcţia bietului Frédie.

Dar se răzgîndeşte : e mai bine să aţîţe întîi indignarea tatei.

B VII coboară spre noi, mutîndu-şi fără grabă pe trepte tălpile ghetelor cu măsura patruzeci şi patru şi pune stăpînire pe umerii noştri, asupra cărora se abat respectiv mîna lui stîngă şi mîna lui dreaptă. Pe mine mă învredniceşte cu mîna dreaptă, pe care o găsesc solidă. Dar mai găsesc că e

bine să-l fac să înţeleagă pe acest specialist că n-a pus gheara pe un mieluşel.

— Vă rog să mă iertaţi, domnule abate, dar aş vrea să-i spun ceva fratelui meu, Marcel, care n-a binevoit să ne ureze şi el bun venit.

— Fratele dumitale, Marcel, îşi face lecţiile, spune abatele, cu glas aspru, o să vă duceţi şi voi doi să-i urmaţi pilda. Aţi avut o vacanţă lungă şi, dacă nu mă-nşel, n-aţi prea meritat-o. Trebuie să vă puneţi pe treabă imediat.

Individul ăsta îşi rumegă literalmente cuvintele. Mandibulele lui produc un zgomot uşor, aşa cum face calul cînd macină paie. Frédie urcă peronul, subjugat. Mă integrez şi eu curentului, care ne mînă drept în clasă. Cînd intru, îl văd pe Cropette cufundat în copierea anevoioasă a hărţii Rusiei. (Ştiţi, Rusia asta, care se numeşte acum U.R.S.S., în traducerea iniţialelor C.C.C.P., şi după ale cărei timbre, mama se dă în vînt, deşi, în general, timbrele acestea sînt nişte reproduceri ale unor busturi de revoluţionari.) Mă uit, aşadar, la Cropette şi-i spun pe un ton liniştit :

— De ce ai scris Petrograd ? Acuma se spune Leningrad.

Abatele se repede la mine.

— Ce te priveşte pe dumneata ?

Dar eu îi dau înainte.

— E drept că Petrograd face mai mult efect. Eşti o piatră, pe piatra asta am să-mi clădesc...

Prima palmă a lui B VII mă zvîrle la o distanţă de trei metri mai încolo. Ceea ce nu mă împiedică să-mi termin fraza :

— ... micile denunţuri.

Încă o palmă. Cropette nu şi-a ridicat nasul de pe hartă şi caligrafiază anevoie, în partea de nord a fluviului Volga, numele lui Nijni-Novgorod, *alias* Gorki. Totuşi, e mai roşu la faţă decît sînt eu, în ciuda celor două scatoalce pe care le-am încasat, din dragoste pentru adevăr, asemenea lui Isus, patronul tuturor abaţilor Traquet din lume.

— Bravo ! Începe bine ! declară abatele. Va să zică mama voastră n-a exagerat. Dar i-am mai pus eu şi pe alţii cu botul pe labe, să ştiţi.

Spre marea mea surprindere, totul se termină aici. Abatele se aşază şi spuse pe un ton neutru :

— Eşti nedrept cu fratele dumitale. Cred că ştiu ce anume îi reproşezi, doamna Rezeau mi-a comunicat totul de

cum am sosit. Să știi că nu Marcel v-a trădat, ci o simplă întîmplare. Și apoi, ce-ți pasă ? E vorba doar de Frédie, nu de dumneata.

Asta ce-o fi însemnînd ? Dar abatele îl și ocărăște pe Frédie.

— Dumneata, tîlharule, așază-te singur, pînă la noi dispoziții, la masa cea mică și copiază verbul *a fura* la toate timpurile, în franceză, latină și greacă.

Manevra deveni limpede, chiar a doua zi, la nouă dimineața.

— Ferdinand ! strigă Folcoche prin ușa întredeschisă, tata te așteaptă la el în birou ! Hai, mișcă-te !

În treacăt, îi trînti un picior în pulpă. Ei, drace ! Mă așteptam să-mi vină și mie rîndul, dar asta nu se întîmplă. Folcoche se întoarse singură, arborîndu-și zîmbetul diplomatic și se așeză cu un aer neglijent pe colțul mesei noastre de lucru.

— În timpul lipsei voastre, începu ea fără altă introducere, am descoperit într-o ascunzătoare din camera lui Frédie provizii și bani. Începuse să miroasă a hrană alterată, asta mi-a deschis ochii. Se stricaseră ouăle.

Cropette îi aruncă o privire recunoscătoare.

— Am făcut o mică anchetă și am aflat că borcanele de carne prăjită proveneau din schimburile voastre cu țăranii. V-am mai spus ce cred despre sistemul ăsta. Am interzis oamenilor să vă mai dea vreodată ceva. Cît despre ouă, nu mai încape îndoială că Frédie le furase de la Bertine. Am găsit și niște chei, cu care intenționa, bineînțeles, să-mi deschidă dulapurile. Toate aceste fapte sînt extrem de grave și merită o pedeapsă exemplară. Ferdinand va fi bătut cu biciul și va rămîne închis o lună de zile la el în cameră. Bineînțeles că în tot acest răstimp nu va avea desert și nu va ieși decît la ora liturghiei. În perioada cît va fi în carantină, nu vă dau voie să comunicați cu el ca să nu aveți prilejul să-i urmați sfaturile rele.

Nu spuneam nimic. Doamna mamă nici nu se obosea măcar să se uite cu coada ochiului la mine, fiindcă știa perfect cam ce gînduri mă frămîntă. Eram în orice caz jignit de disprețul ce-l manifesta față de complicitatea mea, dar ceea ce mă preocupa mai ales era părerea, pe care, fără îndoială, și-o va face Frédie despre mine, dacă nu mă solida-

rizam imediat cu el. Folcoche, care ştia cu cine are de-a face, mi-o luă înainte.

— Să ştii, Zeamă-Lungă, că fratele tău, care nu străluceşte prin vitejie, a spus bineînţeles că şi tu eşti vinovat. Dar eu nu intenţionez să ţin seama de ce spune el. Indiferent de rolul pe care l-ai jucat tu în chestia asta, Ferdinand e fratele cel mare, prin urmare consider că e singurul responsabil.

Această declaraţie fu urmată de o tăcere neplăcută, pe care doamna mamă o umplu cu diverse zîmbete, destinate abatelui, lui Cropette, mie şi ei însăşi. Apoi plecă fără să mai adauge un cuvînt. Popa ieşi după ea, ca să-i primească instrucţiunile, desigur.

— Ce-i de făcut ? l-am întrebat în şoaptă pe Cropette.

— Ce vrei să faci ? Te-a avertizat, doar. Frédie trebuie să plătească singur oalele sparte. Înseamnă că noi doi am avut noroc şi s-o lăsăm baltă.

— Frédie n-are să ne ierte niciodată că l-am părăsit.

În mintea mea se înjgheba un plan de contraatac... Trebuia cu orice preţ să intru în legătură cu Frédie, al cărui moral era probabil cam la altitudinea zero, cum spusese tata la Châtelaillon, în faţa mării. Mai trebuia să-l neutralizez treptat pe abatele Traquet, creîndu-i greutăţi în relaţiile cu Folcoche ; era un lucru foarte greu de realizat în aparenţă, dar, în fond, mama avusese relaţii excelente cu toţi profesorii noştri înainte de a-i da afară. Era bine să-l „lucrez" şi eu pe tata. Dar, pentru moment, trebuia să aştept desfăşurarea evenimentelor. Începeam să învăţ că ipocrizia e soră cu răbdarea.

Ferdinand, moştenitorul prezumtiv al familiei Rezeau, fu bătut cu biciul după cină. Tata refuză să se achite de această sarcină. Se făcuse nevăzut şi desena rarisimul exemplar de *Tegomia*, capturat în Gers, avînd grijă să insiste asupra mănunchiului de păr de pe ultimul articol abdominal. Folcoche rupse dintr-un tufiş o nuia de alun şi i-o întinse lui B VII, însărcinîndu-l să vrîsteze cu ea fesele osînditului.

— Iertaţi-mă că vă impun această corvoadă, domnule abate, dar soţul meu e foarte ocupat. Cît despre mine, ar fi indecent să bat un băiat de cincisprezece ani.

Traquet acceptă fără entuziasm rolul de călău şi, din direcţia camerei lui Frédie, ne ajunseră la ureche o serie de urlete semnificative.

— Secătura ! murmura Cropette cu convingere.

— Frédie ar trebui să tacă din gură, i-am răspuns eu. N-are nici un pic de ţinută. Dacă aş fi eu în locul lui...

— Tu ! Păi tu eşti totdeauna mai grozav decît ceilalţi, protestă Marcel.

Am aşteptat cu nerăbdare să se facă noapte. În cele din urmă, noaptea s-a lăsat, o noapte neagră aşa cum mi-o doream. Înarmată cu o lampă Pigeon, Folcoche execută trei ronduri, după care, fiindcă nu se petrecea nimic deosebit pe coridoare, se retrase pe la miezul nopţii şi-şi îngropă duşmănia în pernă. M-am strecurat atunci afară din odaie. M-am dus repede în şopron şi am luat o scară. Mi-au fost de ajuns cinci minute ca s-o sprijin de fereastra lui Frédie, să mă caţăr pe ea, să încalec pervazul şi să trezesc din somn victima, care dormea buştean pe şezutul vrîstat în roşu.

— Lasă-mă-n pace şi du-te să te culci, trădătorule ! protestă Frédie cu un căscat. Uite unde am ajuns din cauza porcăriilor tale. Oalele sparte le plătesc eu, ca totdeauna.

— Idiotule ! N-ai înţeles că Folcoche vrea să ne dezbine ?

Mi-am pierdut o oră ca să-l conving pe mototolul ăla. Dar cum Ferdinand era demnul fiu al lui taică-său, pînă la urmă elocvenţa mea izbuti să-l moaie.

— Te las să alegi între două soluţii, i-am spus în chip de concluzie. Sau rămînem pe aceleaşi poziţii, tu îţi ispăşeşti pedeapsa şi noi încercăm să te ajutăm cum putem şi chiar să-l convingem pe tata să te ierte, fiindcă nu uita că la întîi mai e ziua lui. Rezultatul ? Folcoche nu şi-ar atinge scopul, adică n-ar reuşi să bage zîzanie între noi, deşi te-a lăsat să suporţi singur consecinţele unui delict comun. Sau mă duc chiar mîine la tata, îi arăt Declaraţia Drepturilor, al cărui text, din fericire, e încă la mine şi intrăm cu toţii la apă. Cropette spune că prima soluţie e mai bună, dar eu înclin mai curînd pentru a doua.

Frédie încetă să mai şovăie. Perspectiva unei pedepse generale, care l-ar fi lipsit de orice ajutor, îl determină să treacă de partea lui Cropette.

— Dacă vă închide şi pe voi, n-o să mai puteţi să mă ajutaţi. N-are să mai rămînă cine să-l îmblînzească pe tata. Şi apoi, dacă-l compromitem pe Cropette, după ce se potoleşte furtuna, n-o să mai aibă nici un motiv să ne cruţe şi

o să treacă definitiv în tabăra scorpiei... care, de altfel, n-o să se sfiască să-l grațieze sub motiv că e cel mai mic.

De data asta, am adoptat moțiunea majorității.

— Atunci rămîne așa. Am să fac o gaură în peretele dintre camerele noastre ca să putem comunica mai ușor, fiindcă n-am să pot urca în fiecare seară pînă la fereastra ta. Gaura o fac sub crucifix, ca să nu se vadă. Tu ai să acoperi deschizătura cu portretul sfintei Tereza.

Chiar a doua zi, telefonul nostru funcționa fără greș. Nu-mi făceam cine știe ce iluzii asupra avantajelor practice ale instalației mele, dar Frédie avea mereu nevoie de încurajare. Impresia că cineva are grijă de el îl făcea fericit.

Toată ziua am lucrat excelent. Dat fiindcă Folcoche îmi dădea lecții de machiavelism, lucrul cel mai simplu pe care-l puteam face era să dovedesc că sînt un elev bun.

— E chiar adevărat că pe domnu' Frédie l-au bătut cu biciul ieri seară ? m-a întrebat cu naivitate Bertine, fetița lui Barbelivien, cînd m-a văzut apărînd la fereastră, puțin înainte de prînz, la ora la care, conform regulamentului, ar fi trebuit să mă duc să-mi spăl mîinile.

Am aruncat o privire spre tufișul de trandafiri și am zărit-o pe Folcoche mînuindu-și foarfecele de tăiat flori. Am răspuns cu glas foarte ridicat.

— A, păi nu, să știi că abatele Traquet nu-i chiar așa de aspru cum pare. A tras cu nuiaua peste pantaloni, și Frédie a zbierat ca să se creadă că-l doare.

Una la mînă ! Zgomotul foarfecelor se oprise, de unde am dedus că scorpia auzise perfect. În cursul după-amiezii, nevoit să dea satisfacție exigențelor naturii, care impun vezicii unui preot aceleași nevoi ca și vezicii unui păgîn, B VII făcu un scurt pelerinaj pînă-n turn, lăsînd ușa clasei întredeschisă. Cu acest prilej, i-am oferit și lui o revelație. În momentul cînd scîrțîitul tălpilor îi anunța întoarcerea, i-am declarat liniștit lui Marcel, pe un ton de falsă destăinuire :

— Cred că mama a găsit în sfîrșit ce a căutat. Azi-dimineață am auzit-o spunînd că vrea să aibă numai profesori de genul slugă și că sub acest raport Traquet pare să-i convină.

Două la mînă ! De acum înainte, eram hotărît să nu mai pierd nici o ocazie de a-mi slăbi adversarii, punîndu-i

să se mănînce între ei. Aveam de gînd să desfăşor o viclenie de apaş ca să-mi pot procura o pungă de nefericite bomboane de mentă, pe care s-o las la vedere, lîngă pălăria abatelui, pentru ca Folcoche să-l bănuiască de generozitate nepotrivită. Trebuia să prind ocazia ca să fac elogiul lui B VII, să spun că e „sever, dar drept". Acest lucru îl va sîcîi pe abate, dar reputaţia mea bine stabilită de răzvrătit nu-i va îngădui coanei Folcoche să simtă că o duc de nas.

Cît despre tata, mărturisesc că mi-a fost foarte greu să ajung pînă la el. Deşi era încîntat că, datorită lui Frédie, ferise casa noastră de supărări mult mai mari, tata nu se putea împiedica să manifeste faţă de mine o anumită doză de dispreţ sau, cel puţin, de... mirare. Nu i se părea de loc elegant din partea mea că-l lăsasem pe frate-meu să fie ţapul ispăşitor, deşi contribuise şi el la asta. Aştepta o izbucnire din partea mea şi, cu toate că tăcerea pe care o păstram îi garanta liniştea, îl dezgusta într-o anumită măsură. Nu crezuse o clipă versiunea oficială şi, cu o desăvîrşită reacredinţă, îmi reproşa în sinea lui că-l silisem să acorde unei nedreptăţi girul autorităţii sale. În casa noastră, eu eram elementul de rezistenţă, pe care dorea să se bizuie : lipsit de opoziţie, guvernul Majestăţii-Sale se temea de excesele totalitarismului.

N-aveam altă posibilitate să mă apropii de el decît în timpul plimbărilor noastre. Dar Folcoche veghea, Cropette nu mă slăbea o clipă, şi abatele avea mania să-şi spună rugăciunile venind în urma noastră, cum făcea şi predecesorul lui.

În cele din urmă, se prezintă un prilej. Au trecut cinci zile de cînd Frédie e închis în casă, cînd izbutesc deodată să mă descotorosesc de toată lumea şi să-l înghesui într-un colţ pe domnul Rezeau, pe care-l surprind singur, visînd sub magnolierii de pe malul apei. Am în faţa mea un om plictisit, care-şi răsuceşte nervos mustaţa, cu desăvîrşire albită. Tata aruncă în jurul lui privirea ochilor săi umezi. La orizont, nimic.

— Ce vrei de la mine ?

Ştie foarte bine ce vreau. Dar a accepta o situaţie şi a accepta s-o discute cu sinceritate sînt două lucruri foarte diferite pentru un burghez de tipul Rezeau. Nu poate fi vorba să admită că ar fi ratificat cu bună ştiinţă o nedrep-

tate. Trebuie să-i prezint jalba în aşa fel, încît să-i ofer atitudinea elegantă a celui ce restabileşte dreptatea. Altfel ar refuza fără măcar să vadă despre ce e vorba. Înainte de toate, trebuie să salvez aparenţele şi să-mi prezint argumentele pe o tavă, ca şi cum ar fi cheile unei cetăţi, pe care învingătorul nu vrea să le primească, fiindcă ştie că sînt false. Înţelegere şi mărinimie, iată trăsăturile caracterului oficial al celui mai desăvîrşit mototol de tată pe care l-a purtat vreodată pămîntul, trăsăturile acestui *pater familias*, întrupat într-o piele de căprioară năpîrlită şi dîrdîind de frică la gîndul că Folcoche ar putea să ne surprindă vorbind între patru ochi.

— Ei, hai! Ce vrei să-mi spui? De obicei nu prea învîrteşti limba în gură.

Sînt foarte încîntat de acest compliment indirect şi-mi iau avîntul.

— Tată, trebuie să-ţi mărturisesc ceva: în povestea aceea cu ascunzătoarea în perete, sîntem cu toţii vinovaţi. Trebuie să-ţi spun chiar că ideea a fost a mea.

Îl privesc drept în ochi şi constat că încep iar să-i suport culoarea privirii.

— Îmi închipuiam, recunoaşte tata.

Apoi reia, cu un curaj naiv, care-i aparţine exclusiv:

— Puteai să-mi spui mai devreme treaba asta. În calitatea lui de frate mai mare, vina lui Frédie rămîne la fel de gravă, dar nu-mi place cînd cineva fuge de răspundere.

— Cred că această fugă îi convenea foarte bine mamei...

Stop! Nu-i bine să lunecăm pe panta asta.

— Dar asta înseamnă să-i atribui mamei nişte calcule îngrozitoare! Recunosc că are un caracter destul de dificil uneori, dar voi, copiii mei, şi tu, mai ales, aţi moştenit acest caracter şi-mi faceţi viaţa imposibilă. Veşnic complicaţii! Pe vremea mea, lucrurile erau mult mai simple.

— Pe vremea aceea, era bunica.

Am rostit vorbele astea cu blîndeţe şi cu un aer convins. Tata vorbeşte iar, cu o voce ursuză, care la el înseamnă începutul sau sfîrşitul unei emoţii:

— Nu încerca să mă asmuţi împotriva mamei. Mama mea era o sfîntă, ştiu lucrul ăsta. Dar nici a voastră nu-i totuşi un monstru!

Nu-i răspund, îl las să digere acel „totuşi". O lişiţă cloncăneşte înduioşător între trestii. O adiere de vînt piaptănă

apa murdară a rîului, străbătut de spinările negre, nedesluşite, ale porcuşorilor.

— Tată, am vrea să intrăm la liceu.

Nu înregistrez nici o reacţie violentă. Tata se mulţumeşte să ofteze.

— Şi cu ce să vă ţiu, nenorocitule? Nu v-am oprit acasă din vanitate, ci fiindcă un profesor particular costă mai ieftin decît trei taxe de internat. Trăim din zestrea maică-ti, înainte de război era o avere, dar azi nu ne asigură decît strictul necesar. Cît despre venitul fermelor, nici nu merită să le pun la socoteală. Contractele au fost încheiate în 1910. Dacă vrei să ştii, *La Vergeraie* îmi aduce o mie opt sute de franci.

Şi deodată izbucneşte, înfuriindu-se:

— Nu, nu vreau să-mi dau fermele în parte. Aşa ceva nu se obişnuieşte pe la noi. Arendaşii noştri trăiesc de cîteva generaţii pe pămîntul ăsta, ar fi în stare să plece în altă parte. Desigur, dacă aş da pe din două o fermă cum e *La Vergeraie,* ar putea să producă şi cincisprezece şi douăzeci de mii de franci pe an. Ar fi tentant. Dar unde să găsesc bani ca să cumpăr atît inventarul mort, cît şi cel viu? Bogătaşii ăştia de Pluvignec nu mi-ar împrumuta o para chioară. Să ipotechez *La Belle Angerie?* Ce are să zică lumea?

Ar mai fi existat pentru el şi posibilitatea de a munci şi, într-adevăr, ideea aceasta îi trecu o clipă prin minte.

— Dacă n-aş fi mereu bolnav, dacă mi-aş putea neglija cercetările ştiinţifice şi, mai ales, dacă de cînd cu moda inventarelor, magistratura n-ar fi devenit un monopol al francmasoneriei, aş fi putut căpăta un post de judecător în regiune. Dar în împrejurările actuale, nu pot, zău că nu pot...

Nu adăugă — deşi se gîndea la asta — că pentru un Rezeau, munca salariată nu e foarte onorabilă. Numai oamenii de rînd sînt nevoiţi să lucreze ca să aibă din ce trăi. Prejudecata asta oribilă, moştenită de la nobilii noştri strămoşi, era încă răspîndită printre membrii familiei, deşi o mare parte dintre ei erau constrînşi să-şi valorifice activitatea.

În sfîrşit, domnul Rezeau avu ideea, pe care o aşteptam, dar pe care nu îndrăzneam s-o formulez de teamă să n-o respingă cu aroganţă fiindcă venea de la mine:

— De azi în trei zile, e întîi mai. Cu ocazia zilei sfîntului Jacques, am să suspend toate pedepsele.

M-am despărţit de el satisfăcut.

XVI

— Şi acuma, du-te şi cheamă-l pe fratele tău cel mare, Cropette. În cinstea zilei sfîntului Jacques trec cu buretele peste pedeapsa lui.

Tata aşteptase pînă în ultima clipă. Avea încă braţele încărcate de trandafirii de Bengal, oferiţi unul cîte unul de fiecare dintre noi, potrivit unui obicei de familie. În momentul pe care sfiala lui îl alegea, nu putea interveni nici un fel de împotrivire. În consecinţă, Folcoche nu se împotrivi. Se mulţumi doar să-mi arunce în treacăt o privire, care-mi dădea a înţelege că nu accepta să fie dusă de nas. Scoase încet dintre sînii slabi, strînşi inutil în sutien, cheia camerei lui Frédie şi mi-o întinse :

— Zeamă-Lungă, eu prefer ca tu să-l pui în libertate pe strălucitul tău adjunct.

Această simplă frază indica schimbarea direcţiei. De acum înainte, pornea atacul împotriva mea, deveneam inamicul numărul unu şi o îndreptăţeam să folosească orice fel de arme.

Într-adevăr, pînă atunci scorpia se mulţumise să exagereze cea mai mică greşeală, să inventeze mii de complicaţii ale regulamentului şi să vegheze zi şi noapte la aplicarea lor cea mai strictă. Nu îndrăznise, însă, să recurgă la calomnie şi la minciună, care sînt arme nesigure şi se întorc uneori împotriva celui care le foloseşte. Şi mai ales nu uitase aproape niciodată că forţa ei se bizuia tocmai pe rolul de mamă, că Dumnezeu şi societatea o însărcinaseră să ne crească potrivit celor mai bune şi mai înalte principii cu P mare, acordîndu-i în ochii lumii să se bucure de simpatia hărăzită tuturor mamelor. Pînă atunci se ferise de orice răzbunare gratuită, păstrase formele, folosise toate pretextele creştine, legale şi sociale, pe scurt, îşi sprijinise severitatea în cîrja justiţiei.

De acum înainte, va înceta să procedeze astfel. Nu mai are timp. Peste puţin împlinim unul şaisprezece ani, altul cincisprezece, celălalt paisprezece... Cifrele acestea cresc zi de zi, săptămînă de săptămînă, lună de lună, cresc împotriva ei aşa cum cresc capetele şi umerii noştri. E fatal ca scorpia să fie învinsă de adolescenţa noastră, care i-a şi dat prilejul lui Frédie să ceară din cînd în cînd aparatul de ras al tatei. Muşchii noştri tineri, puful de pe bărbie, vocile în schimbare, totul înseamnă o încălcare de drepturi, totul o

insultă în tăcere şi trebuie să fie pedepsit. Sîntem încă copiii ei, sîntem deci în continuare nişte copii care n-au alt drept decît să se supună şi să slujească drept cobai capriciilor autorităţii ei, exerciţiului prerogativelor ei (care, pentru Folcoche, joacă rolul de gimnastică a autorităţii). De acum înainte, nu mai există nici un fel de concesii. Casa noastră va fi teatrul unui război civil veşnic.

În săptămîna imediat următoare după ziua tatei, viaţa noastră fu un chin. Exasperată ca un păianjen a cărui pînză a fost măturată, Folcoche îşi întindea fire noi în toate direcţiile. Cel mai mic fleac îi stîrnea răcnetele. Pentru un nasture rupt, Cropette nu ieşea trei zile din cameră. Cum adică, nătăfleţul ăsta, terorizat de ambele tabere, nu mai îndrăznea să denunţe pe nimeni? Fiindcă vărsasem din greşeală o călimară pe caietul de geografie, am căpătat şi eu trei zile de arest în cameră. Folcoche ceruse la început să fiu bătut cu biciul, dar abatele, sprijinit de domnul Rezeau, se împotrivi.

— Să nu ne enervăm. Orice pedeapsă trebuie să fie pe măsura greşelii săvîrşite.

Sîngerînd de mînie, Folcoche ajunsese să se ţină de mine ca o umbră. Cum mă vedea că vreau să ies pe uşă, venea în goană, se zvîrlea în faţa mea şi striga:

— Aşa? va să zică, vrei să treci înaintea maică-ti?

Uneori făcea tot posibilul ca să se izbească de cotul meu.

— Eşti o brută! M-ai lovit dinadins, cere imediat iertare.

Mă supuneam zîmbind:

— Îţi cer scuză, mamă.

Alegeam o exprimare improprie, ştiţi doar, dar ura noastră ajunsese la mare rafinament. Căutam să dau răspunsului înţelesul invers, celui ce mi se cerea, dar cum toată lumea foloseşte în mod curent acest gen de exprimare, fără să-şi dea seama cît de absurd e, Folcoche, care avea de altfel lumini destul de reduse în privinţa fineţei limbii franceze, nu-şi dădea seama de sensul răutăcios.

Cît despre B VII, abatele sosit în casa noastră cu intenţii de căpcăun, B VII cîrmise în direcţia unor ţărmuri neutre. Între Folcoche şi el, lua naştere o atmosferă de neîncredere acră. Continuam să dau interpretări favorabile hotărîrilor sale, să-i ridic pretutindeni osanale şi să născocesc tot felul de prilejuri de neînţelegere între el şi mama. Iată un mic

exemplu : sfîrşindu-se vinul pentru liturghie, Folcoche îşi exprimă mirarea, deşi fără vreun gînd ascuns :

— Credeam că provizia noastră va dura mai multă vreme.

Era o reflecţie banală, dar fusese exprimată de faţă cu toată lumea şi avea să-mi ajute să creez între abate şi patroana lui o tensiune, care, de data asta, va fi definitivă.

Două zile la rînd, Traquet se văzu nevoit să-şi umple potirul cu vin alb obişnuit, deşi nu era prea convins că utilizarea acestei poşirci era canonică. S-ar fi putut ca butoiul din care fusese scos vinul alb să fi fost dat cu pucioasă. Într-o oră de clasă am făcut această observaţie de faţă cu abatele.

— Vai de mine ! răspunse el, nu trebuie să mergem pînă acolo. Tatăl dumneavoastră aduce vinul direct de la producător. Şi apoi, în orice caz, trebuie să primim zilele astea vinul pentru liturghie.

M-am întors către Frédie, cu un aer nevinovat.

— Am auzit-o pe mama spunînd că în ultimele două luni consumul s-a dublat. Nu cumva te-ai apucat tu să sugi ?

— Idiotule ! îmi răspunse fratele meu. Nu ştii că uşa e încuiată totdeauna ?

— Ba ştiam, mai ştiam că singur abatele răspunde de ea. Crezîndu-se bănuit de etilism sacru, B VII se îngălbeni, îşi frecă mîinile una de alta, de-ai fi zis că au să-i plesnească falangele, dar nu scoase o vorbă. Picătura asta de vin făcu să se verse paharul. Rolul abatelui deveni tot mai şters şi se mărgini tot mai mult la acela de profesor. Ca să-mi întregesc opera, i-am scris părintelui Vadeboncoeur, predecesorul său, o scrisoare în care îi exprimam recunoştinţa noastră şi regretam că ne părăsise (deşi „înlocuitorul" său era un om devotat, pe care-l iubeam foarte mult... etc... etc...). Patosul acesta îi fu transmis misionarului de ordinul religios al cărui membru era. Părintele Vadeboncoeur ne răspunse fără ocolişuri, că nu ne părăsise de bună-voie, ci fiindcă mama îi ceruse să nu se mai întoarcă la sfîrşitul concediului, şi el socotise că nu trebuie să insiste... că scrisoarea mea îi făcuse multă bucurie, fiindcă se întreba mereu, cu nelinişte, cu ce greşise în îndeplinirea funcţiilor sale.

Tata citea totdeauna scrisorile destinate nouă şi le supunea după aceea coanei Folcoche spre cenzură. De data asta, îmi dădu direct scrisoarea şi adăugă :

— Nu-i nevoie să pomeneşti mamei despre asta. Nu vreau să avem iar discuţii.

În schimb, am arătat scrisoarea fraților mei și lui B VII, care a înțeles astfel cam ce soartă îi pregătea, eventual, Folcoche. Atunci începu să se apropie de tata, se împrieteni cu marele specialist în sirfide și încetă cu desăvîrșire să contribuie la porcăriile zilnice, pe care le punea la cale Folcoche. În fond, era și el, ca toți ceilalți profesori ai noștri, un biet nenorocit, angajat cu preț redus pe piața slujitorilor șomeri ai bisericii.

Războiul civil continua. Dacă se întîmpla ca supa noastră de dimineață să fie prea sărată, n-avea rost s-o învinuim pe Fine, care, în materie de condimente, fusese totdeauna prevăzătoare. De altfel, ca să-și iscălească crima, Folcoche răsărea în fața noastră și lua un aer indignat.

— Ce-i cu voi ? Faceți mofturi ? Supa e excelentă, binevoiți, vă rog, s-o mîncați imediat.

Și ca să ne silească s-o dăm pe gît, înghițea și ea două-trei linguri în fața noastră.

De cîteva ori, se înfățișă în birou, fluturînd în mînă vreo cămașă ruptă, pe care o dădusem la spălat în perfectă stare. Foarfecele ei intrase dinadins în pînză și făcuse o gaură care mă condamna la o zi-două de arest și-mi stabilea o reputație de băiat neglijent, foarte necesară cînd era vorba să mi se refuze rufe noi sau un costum decent. M-am obișnuit ca, la fiecare două sîmbete (n-aveam voie să ne primenim decît o dată la două săptămîni vara, și o dată la trei săptămîni iarna), să-i atrag atenția că ciorapii și chiloții mei erau întregi. La nevoie, înainte de a-i duce rufele, cîrpeam singur tot ce era de cîrpit.

Dar fiți fără grijă, îi plăteam în fel și chip drăgălășeniile. Nu rîndunelele se încăpățînau să-și facă zilnic nevoile pe pătura doamnei Rezeau, uitată pe șezlong. Eu eram acela care adunam găinațul lor albicios și dedicam mamei mele această dovadă de stimă și de afecțiune. Cele mai frumoase timbre din colecția ei nu se rupeau de la sine : o zgîrietură ușoară le răpea o bună parte din valoare. Știați că vîrful unui ac introdus în mecanismul unei broaște, poate s-o deterioreze ? Cît despre răsadurile de flori, nu vă mirați că ale noastre nu voiau să prospere. Nu le faci nici un serviciu dacă urinezi regulat pe ele. Vreți să vă povestesc de ce s-au prăpădit hortensiile pe care contesa Bartolomi le-a dăruit coanei Folcoche de ziua ei ? Doar fuseseră transplantate în locul cel mai bun, într-un sol excelent, amestecat cu ardezie pisată, care dă petalelor lor o nuanță albastră... Ei,

vă rog să mă credeţi că s-au dus dracului, graţie apei de Javel, cu care Frédie le-a stropit conştiincios.

Bietul tata ! Nu mai ştia ce să facă, nici ce să zică. Nevasta şi copiii lui erau dezlănţuiţi şi migrenele lui nu se mai odihneau decît pe adevărate perne de strigăte. În zadar se silea să ne smulgă cît mai des din atmosfera asta otrăvită. Geniul răutăţii sălăşluia în fiecare dintre noi. E drept că-l însoţeam cu plăcere în expediţiile lui genealogice, dar asta numai ca să ne putem face mendrele ! Am să vă lămuresc imediat... Cînd ajungeam în cîte un colţ pierdut de ţară, îl lăsam pe domnul Rezeau să cerceteze registrele şi noi porneam la plimbare „în direcţia bisericii". Intram efectiv în ea, fiindcă voiam nu s-o vizităm, ci să adunăm cărţile de rugăciune şi să le zvîrlim în agheasmatare sau în cristelniţe. De obicei, bisericile la ţară sînt pustii după masă. Nu ne stingherea nimeni. Stricam mecanismul pendulelor, introducînd cîte o bucată de cremene între dinţii angrenajului mare, ne făceam nevoile în confesionale, exact pe locul unde trebuie să se aşeze preotul înainte de a coborî oblonul peste credincioasa venită să se spovedească, stingeam în sanctuare candelele care veghează în scobitura aeriană a pocalelor de sticlă pictată, izbeam candelabrele suspendate pe lanţuri lungi, imprimîndu-le o mişcare nesfîrşită de pendul, ne urcam pînă-n clopotniţă şi dădeam jos funiile clopotelor, apoi răsuceam de două ori cheia în broască şi o aruncam (sau o păstram pentru colecţia noastră), scriam cu cărbune inscripţii profanatoare pe pereţi sau corectam cu stiloul textele anunţurilor matrimoniale... cam astea erau distracţiile noastre, odioase, e drept.

În fond, de ce făceam aşa ? Fiindcă voiam să lovim în Folcoche. S-o lovim chiar în cei care îi ofereau în aparenţă cel mai valabil dintre argumente. În general, moştenim cu toţii credinţa mamelor noastre. Dar pentru noi, care ne uram mama, nelegiuirea însemna un corolar al revoltei. Conştiinţele noastre de copii realizau în mod instinctiv acelaşi proces, care, timp de mai bine de un secol, îi împinsese pe republicani spre un anticlericalism înverşunat, pentru că monarhia era creştină prin însăşi esenţa ei. Şi astăzi, ori de cîte ori încerc să-mi explic o antipatie necugetată, ajung curînd să-mi dau seama că e motivată de o reacţie împotriva a ceea ce îi plăcea mamei, reacţie care a rămas pentru totdeauna criteriul refuzului meu. Şi astăzi mi se întîmplă, cînd zăresc pe un flacon de farmacie menţiunea „otravă", sau „numai pentru uz ex-

tern", să simt cum privirea mea devine mai ageră, datorită unui impuls de interes retrospectiv. Atunci mă gîndesc, fără altă remuşcare în afară de cea pe care ţi-o provoacă o alegere proastă, la prima noastră încercare de asasinat.

Fiindcă aici ajunseseră lucrurile.

Poate că nu ne-am fi gîndit niciodată la aşa ceva, dacă Folcoche nu ne-ar fi indicat singură această ieşire. Folcoche... şi calcanul. Era un calcan scîrbos, cumpărat fără îndoială cu preţ redus la hala de peşte din Segré şi care puţea a amoniac. Tata era plecat pentru două zile. Doamna mamă se hrănise cu două ochiuri la capac. B VII şi noi trei aveam dreptul să consumăm chestia aceea informă, care se bălăcea într-un sos alb plin de cocoloşi. *Cine nu-i cu mine e împotriva mea:* Traquet nu mai era tratat cu menajamente. Folcoche ne văzu şovăind şi izbucni:

— Ce s-a întîmplat? Calcanul nu le place domnilor Rezeau? Vreţi numai specialităţi în fiecare vineri?

— Cred că peştele ăsta e alterat, spuse Cropette.

— Gura! chelălăi Folcoche, e un calcan excelent. Vai de voi dacă nu-l mîncaţi. Eu nu vă otrăvesc, cum otrăviţi voi caii!

Ia te uită! Ia te uită! Iar vechea poveste! Ne-am mîncat porţiile de calcan; B VII a fost singurul care a lăsat trei sferturi din a lui pe marginea farfuriei. Folcoche îl fulgeră cu privirea şi îndată după rugăciune, se retrase în camera ei, în timp ce Cropette îşi vomita calcanul pe un trandafir de Bengal. Nu-mi mai amintesc precis în ce împrejurări a fost pronunţat cuvîntul „beladonă". Dar cinci minute după ce Fine ridicase tacîmurile de pe masă, ne-am întîlnit toţi trei în faţa dulapului de lemn de cireş. Pe raftul al patrulea din dulap, trona flaconul de beladonă, din care doamna Rezeau îşi turna cîte douăzeci de picături la fiecare masă, de cînd avusese faimoasele crize de ficat.

— Cred că o sută de picături ajung, am şoptit eu.

— Aha! otrăvim caii... Ei, poftim, cu o sută de picături chiar că putem să otrăvim şi un cal! rînjea Frédie.

Cropette era alb la faţă ca o mireasă (era compromis pe vecie frăţiorul nostru!). Pregătisem un alt flacon şi am început să număr — nu se mai sfîrşea —, am început să număr o sută de picături, restabilind nivelul cu o cantitate egală de apă.

— Dar la autopsie are să se vadă că a fost otrăvită, murmura Cropette.

— Ei, aş ! n-au să-i facă autopsie. Cel mult au să creadă că a luat o doză prea mare.

— Şi cum ai să i-o dai să înghită ?

— I-o torn în cafeaua neagră, mîine dimineaţă. Frédie o să aibă grijă de Fine ca să-i distragă atenţia pentru cîteva clipe şi eu o să-i torn beladona în ceaşcă.

Lucrurile se desfăşurară chiar aşa. Numai că, vai ! un singur lucru nu prevăzusem : luînd mereu doze masive de beladonă, Folcoche se antrenase şi era literalmente „mitridatizată". Excesul de medicament nu izbuti să-i dea decît o pîntecăraie straşnică. Ne aflam în clasă şi ne aşteptam la cine ştie ce evenimente tragice. Dar nu se întîmplă nimic. Nimic în afară de scîrţîitul melancolic al uşii din turnuleţ, care se deschidea şi se închidea mereu. Frédie plecă în explorare şi descoperi că teancul de hîrtie higienică rezervată mamei scăzuse serios. (Noi ceilalţi aveam drept numai la hîrtia de jurnal ruptă din *La Croix*, după ce Fine tăia cu foarfecele colţul stîng al cucernicului cotidian, pe care e reprodusă imaginea dureroasă a calvarului. E cu neputinţă să-ţi ştergi fundul cu o astfel de emblemă.) Scorpia coborî la ora mesei, ronţăi trei frunze de salată, apoi urcă iar în camera ei şi se culcă, fără să fi scos un geamăt.

— Era mai bine să-i fi dat cianura de potasiu pentru insecte, declară Ferdinand.

— Imposibil. Cianura lasă urme specifice, se împotrivi Cropette, înnebunit de spaimă.

— Lasă, nu vă necăjiţi ! O mai prindem noi la înghesuială. Un accident se întîmplă uşor, am încercat eu să-i mîngîi.

Timp de mai multe săptămîni mi-am frămîntat mintea. Degeaba mă lăudasem, lucrurile nu se făceau chiar aşa de uşor. Nu-mi puneam nici un fel de probleme în legătură cu grozăvia unei asemenea crime, care în ochii mei era tot atît de naturală ca şi distrugerea unei cîrtiţe sau înecarea unui şobolan. Dar afară de otravă, care e arma celor slabi şi care, graţie existenţei laboratoarelor moderne de toxicologie, e atît de nesigură astăzi, ce altă ocazie aş fi putut folosi ori provoca, ocazie care să aibă aparenţa unei morţi fireşti ?... Vă repet că nu era chiar aşa de uşor. Sînt convins că asasinii sau ucenicii asasini, care citesc aceste pagini, îmi vor da dreptate.

Prilejul... în sfîrşit, am avut acest prilej într-o zi cînd am plecat cu barca pe rîul Ommée. Într-o duminică după

masă, hotărîsem împreună cu fraţii mei s-o luăm în susul rîului pînă la barajul situat la o depărtare de peste doi kilometri. În principiu nu aveam voie să mergem aşa de departe, dar expediţia ne ispitea atît de tare, încît nu ne-am mai gîndit la nimic altceva. Trebuie să vă spun că, îndată ce trece de marginile parcului, în interiorul căruia a fost lărgit în mod artificial, rîul îşi strînge malurile sub o boltă de mărăcini şi de ramuri împletite între ele. Pentru a întregi iluzia, scumpă inimilor noastre de cincisprezece ani, Amazonia (era numele pe care-l dădusem colţului acestuia sălbatic) e întreruptă pe alocuri de trunchiuri de copaci tîrîte de ape, care se înfig în nămol la cotituri. Ca să treci dincolo de aceste trunchiuri, ceea ce înseamnă o aventură pasionantă, trebuie să ridici barca în braţe.

La început, expediţia noastră s-a desfăşurat în condiţii excelente. Timpul era superb. Pescăruşii ţîşneau ca nişte săgeţi de safir şi se întorceau în adăposturile lor săpate în maluri cu precizie atît de surprinzătoare, încît ai fi zis că se joacă. Unul din cuiburile lor mi s-a părut accesibil şi timp de o jumătate de oră m-am înverşunat să sap. În cele din urmă am pus mîna pe cloşcă, imobilă pe ouă în fundul ultimei porţiuni a cuibului.

— Sugrum-o, mi-a spus Frédie.

Dar nu sugrumi decît şerpii sau puii de porumbei, sau potîrnichile rănite. Am ales un ac din cele ce-mi prindeam în reverul hainei şi l-am înfipt fără grabă sub aripa păsării. N-am nimerit numaidecît inima şi a trebuit să înfig de cîteva ori acul sub aripa caldă. Fandositul de Cropette întoarse capul ! În cele din urmă, pasărea aceea, care n-avea să mai prindă niciodată din zbor razant pui de plătică, consimţi să moară. Am băgat-o în buzunar, hotărît s-o „naturalizez", cum mă învăţase tata. (Spinteci pielea de pe abdomen, separi membrele şi le tai cu nişte foarfeci cu vîrfurile îndoite, apoi le scoţi deoparte, pudrezi rămăşiţele cu alaun anhidru, şterpelit din podul cu insecte, şi păstrezi trofeul astfel preparat pînă face viermi.)

Abia săvîrşisem această mică crimă ca să mă antrenez pentru una mai serioasă, cînd am auzit strigătele binecunoscute ale unei Folcoche pusă pe ceartă.

— Copii ! Copii ! unde sînteţi ?

— Numai asta ne lipsea, dumnezeii ei ! înjură Frédie, care găsea că expresia asta are un aer foarte bărbătesc.

— Am păţit-o ! gemu Cropette.

Am luat-o repede iarăşi, în josul apei. Dar Folcoche ne aştepta lîngă paserelă (punctul terminus impus expediţiilor noastre) şi ne strigă de departe :

— Coborîţi imediat din barcă şi veniţi acasă !

— Tăceţi din gură, am şoptit eu, tăceţi şi lăsaţi pe mine. O să trecem sub paserelă. Frédie, dă-mi vîsla.

Folcoche, crezînd că ghiceşte ce vreau să fac, se aşează pe grinda, care era elementul principal al paserelei, hotărîtă să sară în barcă în clipa cînd se va strecura sub picioarele ei. Împinsă de curent şi de mine, barca trecu într-adevăr prin faţa ei, dar, exact în momentul în care am văzut-o sărind, am cîrmit brusc spre dreapta. Folcoche căzu în apă. Schimbînd manevra, am izbutit să trec pe deasupra capului ei, care se frecă de fundul de tablă, şi să mă îndepărtez destul de mult ca să nu-i îngădui să se agaţe de marginea bărcii. Am simulat că-mi pierd capul de spaimă şi am scăpat vîsla din mînă ca să mă aflu în neputinţa oficială de a-i da ajutor. Cropette scotea strigăte jalnice. Frédie îşi sucea nasul cu patimă spre stînga şi repeta mereu :

— Splendid ! Splendid !

Dar nu era chiar aşa de splendid. Doamna Rezeau se bălăcea în ciorba aceea de buruieni, se bălăcea, dar nu se ducea la fund. Nu striga şi nu ne dădea nici o atenţie. Făcea uz de toate mişcările, învăţate pe vremuri la începutul unui curs de înot, pe care-l neglijase după aceea, dar ale cărui urmări erau totuşi catastrofale pentru noi, fiindcă-i dădeau putinţa să se menţină la suprafaţa apei şi chiar să se apropie cu cîţiva centimetri de piciorul paserelei. Frédie schimbă cîntecul.

— Să ştii că scapă, putoarea ! Hai să-i tragem cu călcîiul în cap.

Dar sfatul ăsta frumos mi-l şopti la ureche şi, după cum vă închipuiţi, nimeni dintre noi nu făcu nici o mişcare. În primul rînd era imposibil, fiindcă nu mai puteam vîsli decît cu mîinile. În al doilea rînd, e uşor să explici un gest neîndemînatic, dar cînd dai lovitura de graţie unei fiinţe care se îneacă, ea nu mai poate fi echivocă şi-ţi angajează răspunderea cu totul altfel... Turbat de furie, am asistat la autosalvarea coanei Folcoche. Da, aşa am spus, autosalvare, fiindcă în rîu se aflau două fiinţe : o doamnă Rezeau plăpîndă, ciopîrţită toată şi cusută la loc, fără pic de muşchi şi cu răsuflarea tăiată, şi neîmblînzita Folcoche, hotărîtă să scape cu viaţă şi să-şi salveze şi umbra, deşi apa murdară îi scălda părul, îi

intra pe gît şi ieşea imediat, scuipată afară, deşi noi trei ridicam rugăminţi tăcute către Satana.

Uite-o ! se apropie de mal, se agaţă de o tufă de salvie, pe care o rupe, şi cade din nou ; se apucă de o rădăcină mai zdravănă şi se tîrăşte cu greu pe mal, unde se prăbuşeşte sfîrşită, dar salvată... Vai ! nu rămîne aşa multă vreme ! Nu te poţi prăbuşi în faţa a trei dobitoci — şi nici nu bănuieşti că cel puţin doi dintre ei i-au pus la cale sfîrşitul ! — care au rămas nemişcaţi ca proştii, într-o barcă fără vîsle. Folcoche se ridică, boarfele din care curge apa i se lipesc de coapsele slabe, se ridică şi începe să zbiere :

— Vîsliţi cu mîinile, idioţilor ! Las', că v-arăt eu vouă plimbări cu barca !

Frédie începe să dea înapoi.

— Halal de noi ! mormăie de data asta.

Cropette spune cu glas tare :

— Cum dracu poate să fie cineva aşa de neîndemînatic !

Şi Folcoche, care se ţine pe picioare numai prin forţa voinţei, Folcoche zîmbeşte brusc, se scutură ca un cîine ud şi, fără să ne mai dea atenţie, porneşte repede spre *La Belle Angerie,* ducînd cu ea un pretext colosal pentru represalii.

XVII

Nimeni nu mai are voie să se plimbe cu barca : de fapt, e o pedeapsă pe care o meritäm din plin ! Barcagiul e consemnat în camera lui : dar de ce tratamentul ăsta special ? Nu e o crimă să greşeşti direcţia. În ultimul moment, nu ştiu în ce fel, Folcoche îi smulge tatei pedeapsa bătăii cu biciul. Frédie are cinci minute de vitejie şi, străbătînd în goană coridoarele primului etaj, îmi anunţă vestea prin gaura din peretele despărţitor între camerele noastre.

— Folcoche i-a dat lui B VII nuiaua de alun. Ce ai să faci ?

Zbier ca să mă audă :

— O să aveţi de ce rîde, amice !

„Amicul" o ia la fugă. Îl aud cum se rostogoleşte pe treptele scărilor intermediare. Nişte chelălăieli slabe îl cheamă de jos. Dar eu am şi mutat din loc dulapul, dragul meu dulap hodorogit şi mîncat de viermi, în care Frédie doarme uneori, acoperit de nişte boarfe vechi, cînd hotărîm amîndoi să

populăm de şoapte nopţile nesfîrşite de iarnă. În clipa asta, dulapul e lipit de uşă, la rîndul ei broasca e imobilizată cu ajutorul unui creion, şi-l încarc cu tot ce-mi pică în mînă. Masa, patul, scaunele se adună în jurul lui ca să-l sprijine. În aceste condiţii e aproape imposibil să intre cineva la mine decît doar dacă sparge uşa cu un berbec.

Trec zece minute şi, deodată, aud scîrţîind pantofii abatelui Traquet, care-mi bate politicos în uşă. Cînd ducele, nu mai ştiu care, profesor la curte, trebuia să-l biciuiască pe moştenitorul tronului, respecta regulile etichetei. Vă rog, Alteţă, binevoiţi să vă lăsaţi biciuit. Ei, acum să te vedem, monseniore !

— Te rog să scoţi creionul care-ţi imobilizează broasca, fiindcă nu pot să bag cheia.

Nici un răspuns.

B VII nu insistă. Îşi face treaba, se duce să dea raportul. Coboară scările. La drept vorbind, povestea asta nu-i place de loc. Dacă am împins-o dinadins în apă pe mama (şi nimeni nu crede aşa ceva), pedeapsa ce mi se pregăteşte e prea uşoară, dar dacă am făcut o simplă imprudenţă, e prea aspră. Nu se poate să fiu pedepsit numai eu, şi fraţii mei, care au fost cu mine pe rîu, să scape. Dacă astăzi sînt considerat drept capul răutăţilor, de ce data trecută s-a făcut caz de dreptul întîiului născut şi singurul pedepsit a fost Frédie ? Sînt fapte lipsite de logică, asta o ştiu şi eu. Mă simt foarte tare pe poziţii. Nici fraţii mei n-ar putea afirma că am vrut... Sst ! dreptatea e de partea mea. Nimic nu mă va face să descui uşa. Nu pun „ei" mîna pe mine decît cu scule, dacă îndrăznesc să-l cheme pe Barbelivien. Dar nici atunci nu-i sigur, fiindcă în ultimul moment am să sar pe fereastră.

Ei, dar văd că toată escorta urcă la atac ! Recunosc glasul strident al coanei Folcoche, timbrul grav al tatei şi onomatopeele Finei. Toată lumea se loveşte cu nasul de uşa încuiată a camerei mele, cum se lovesc peştii de pereţii unui acvarium. Încep somaţiile.

— Scoate creionul ! ţipă Folcoche, adică, mai bine zis, se îneacă ţipînd.

— Haide, arată că eşti un băiat serios, deschide uşa, adaugă tata, care-şi morfoleşte probabil mustăţile.

— Deschide, deschide, Jean ! Deschide, repetă abatele pe tonul monocord, care seamănă cu cîntecul păsării numită mărăcinar.

Tăcere. Asediatorii se consultă. Tata îşi dă cu timiditate părerea :

— Nu cumva i s-o fi întîmplat ceva băiatului ?

Ca să-l liniştesc, fluier cîteva măsuri din *Emilia cea mică.*

— Uite, după toate, îşi mai bate joc de noi ! chelălăieşte iar Folcoche.

Uşa e izbită de umerii cuiva, apoi împinsă. Din nou izbituri de umeri. Broasca nu rezistă, dar uşa se loveşte de dulap. Prin crăpătură Folcoche zăreşte mobilele pe care le-am îngrămădit unele peste altele.

— Băiatul ăsta e nebun ! Şi-a împins dulapul în dreptul uşii. Să meargă cineva după Barbelivien, să-şi aducă sculele.

— Nu, Paule, te rog, fără scandal !

Urmează diferite interjecţii, rostite toate de Folcoche, a cărei voce se plimbă acum printre notele cele mai înalte ale gamei şi care, dacă merge mai departe aşa, va depăşi limitele audibile. Tata şi abatele tac din gură, au înţeles că situaţia e gravă. Deasupra casei noastre flutură un steag negru. Între cutele lui sînt înscrise un lung şir de catastrofe familiale şi de schisme răsunătoare. Din celălalt capăt al coridorului, Cropette şi Frédie contemplă cu deosebit interes şi cu mult curaj spectacolul uluitor al unui copil din clanul Rezeau, care refuză să se supună justiţiei familiei. Nu-i văd, dar le ghicesc prezenţa, fiindcă în culmea furiei, scorpia îi apostrofează brusc :

— Ia băgaţi-vă în vizuinile voastre, derbedeilor !

— Ţine-ţi firea, draga mea, ţine-ţi firea ! repetă într-una domnul Rezeau. Cu ţipetele nu faci nimic. Ce dracu, doar purtăm numele de Rezeau !

Se opreşte să răsufle, apoi încearcă să intre în tratative :

— Haide, Jean, deschide uşa, am să suprim pedeapsa care ţi se pare o jignire şi care s-ar putea să fie exagerată. Ai să faci opt zile de arest în cameră.

Dar scorpia dracului începe să urle :

— A, nu, asta nu ! N-am să capitulez în faţa unui copil care-şi bate joc de autoritatea mea.

Îmi stăpînesc înjurătura formidabilă, care-mi arde buzele. Tac din gură, e mai bine aşa. Nu trebuie să am aerul unui nelegiuit. Trebuie să mă menţin în rolul de om jignit în demnitatea lui, la care nici nu mă gîndisem şi pe care bietul tata mi l-a sugerat cu atîta amabilitate. În felul ăsta, voi obţine în faţa lui, a abatelui şi a coanei Folcoche, un maximum de efect şi de prestigiu. Dar, atenţiune ! Folcoche a spus adineauri :

— Trebuie să ducem scara pînă în dreptul ferestrei lui. Mă reped într-acolo. Mă întreb dacă voi avea destul material ca să blochez calea acestei noi invazii. Din fericire, e greu să pătrunzi pe fereastră, cînd te afli în echilibru pe o scară. Dar proptesc salteaua pe două scaune, ajunge. Îmi fac toate pregătirile cu febrilitate şi al doilea val al asaltului moare după ce s-a izbit de noul meterez.

— Nemernicul ! A prevăzut totul !

E vocea mamei, care sună înăbuşit, fiindcă trece prin perii de proastă calitate cu care e umplută salteaua mea. Şi-mi spun numaidecît : „Cînd te gîndeşti că, după toată operaţia şi după ce era cît pe aci să se înece azi, tot ea îşi mai oferă luxul să atace ! Ce temperament !“ Sînt destul de mîndru de noi amîndoi.

Timp de o oră, rugăminţi, somaţii, ameninţări cu internarea într-o casă de corecţie se perindă unele după altele. Degeaba. Vocile pornesc din dreptul uşii, altele din dreptul ferestrei. Au început să obosească. Au şi obosit.

— În definitiv, cînd i se face foame, lupul iese din pădure. Las', că vedem noi ce are să facă tînărul domn cînd n-are să aibă ce mînca.

Asta a spus Folcoche. Să fie oare o cursă ? Încearcă să-mi slăbească vigilenţa şi să mă surprindă în somn ? Mă aştept la un nou atac, dar nu vine. Mişc crucifixul de la locul lui.

— Pssst ! Frédie !

— S-au culcat, băiete, s-au culcat. Adineauri m-am dus la closet ; nu-i nimeni pe culoare. Asta zic şi eu că se cheamă sport. Dar ce ai de gînd să faci mîine ?

Habar n-am. Cu toate astea, îi răspund :

— Lasă, mîine o fac şi mai lată.

A doua zi dimineaţă, înainte de liturghie, Folcoche, abatele, tata, Fine şi fraţii mei amîndoi (de data asta chemaţi ca să ia exemplu) erau din nou adunaţi în faţa uşii mele, a cărei broască era încă înţepenită cu creionul.

Frédie, care mi-a dat aceste amănunte, m-a asigurat după aceea că, în afară de abate, toată lumea dădea semne de nelinişte. Înfăşurată în veşnicul ei capot cenuşiu, presărat cu flori de cîmp veştede, scorpia dîrdîia de enervare. Bătrînul avea ochii umflaţi de insomnie.

— Te-ai gîndit bine ? strigă Folcoche, dar, fără să-mi lase răgazul să-i răspund (un răspuns, care de altfel, nu veni... şi

nu întîmplător !), îi porunci lui Cropette : Du-te după Barbelivien şi spune-i să aducă o rangă de fier.

Căci peste noapte, Folcoche se răzgîndise. I se părea periculos să biruie prin foame. De la un încăpăţînat ca mine, se putea aştepta la o rezistenţă înverşunată. Ce pildă ar fi fost asta pentru fraţii mei ! şi, de fapt, n-ar fi fost o victorie grozavă să adune pînă la urmă de pe saltea un erou flămînd, căruia ar fi fost nevoită să-i dea tot felul de îngrijiri ! Trebuia să pună numaidecît mîna pe mine, chiar aici, în bîrlog. Puţin îi păsa de scandal ! În cele din urmă, tata consimţise şi el.

Barbelivien îşi lăsă saboţii în bucătărie şi-şi făcu apariţia în ciorapi, aducînd cu el o rangă şi miros de staul. Ca de obicei, un rest de muci se prelingea pe mustăţi. Informat dinainte de Cropette, se mulţumi să mormăie ceva în chip de salut şi se apucă imediat de treabă. Termină repede. La prima presiune, ranga împinse uşa, care se deschise larg...

— Ei, poftim ! asta-i frumos ! chelălăi pentru ultima oară Folcoche, uluită.

Camera era goală. Ordinea cea mai desăvîrşită domnea în ea. Dulapul trona la locul lui obişnuit, iar patul nu fusese desfăcut, sau poate fusese făcut la loc. Pe masă, o foaie de caiet îndoită în patru atrase atenţia domnului Rezeau.

— A plecat lăsînd o scrisoare.

Dar scrisoarea se reducea la două litere, două majuscule uriaşe, scrise cu creion albastru : „R.F."

XVIII

Cam la aceeaşi oră, rapidul de Paris aleargă în direcţia Le Mans şi se desfăşoară, paralel cu dîra de fum, ce lasă în urmă, peste meleagurile din Bocage, una dintre regiunile globului cu cel mai mare număr de vaci, care privesc cum trece trenul. Sînt instalat în colţul din dreapta, în faţă, a compartimentului şi fumez o ţigară, citind, iartă-mă, Dumnezeule ! citind *Le Populaire*. În colţul din dreapta, cu faţa spre locomotivă, pentru că ăsta e locul rezervat de obicei coanei Folcoche, cînd se întîmplă să luăm trenuleţul spre Angers. Şi ţigara, pentru că tata nu fumează aproape de loc, iar *Le Populaire*, pentru că e un ziar socialist şi deci anti-Rezeau.

Abia pe la patru dimineaţa am hotărît s-o şterg de acasă. Mi-am dat seama dintr-o dată în ce situaţie mă aflu şi am prevăzut că Folcoche nu putea, fără să se facă totalmente de rîs, să-şi asedieze propriul fiu în propria ei casă. Pentru nimic în lume nu puteam să mă dau prins şi să mă las biciuit ! Citisem tocmai un fragment din Chateaubriand, în care acesta povesteşte lupta dusă împotriva profesorului său, însărcinat să-l bată cu nuielele. *Generose puer !* O să fac şi eu ce a făcut el, ba chiar mai mult decît el ! O s-o iau la sănătoasa.

Dar unde să mă duc ? La Paris, ce Dumnezeu ! La Paris, la bunicii Pluvignec. Le voi cere în mod oficial să-mi facă dreptate. Sînt un ambasador al cartelului, de ce nu ! Joc o carte cam mare, e drept, dar n-am de ales. Mă bizui pe panica pe care o va provoca dispariţia mea, pe teama salutară pe care această reacţie violentă o va inspira de aci înainte domnului Rezeau, pe necesitatea de a duce tratative cu mine dacă vrea să evite şi alte scandaluri de acest gen. Mă bizui pe toate astea, dar nu mă bizui prea tare. Toate aceste reflecţii sînt ulterioare poznei, le fac ca să-mi pot legitima hotărîrea. Adevărul e că nu le-am făcut atunci sau, în orice caz, nu le-am formulat. Dacă ar trebui să chibzuiesc aşa şi să cîntăresc consecinţele tuturor actelor mele, înainte *de a le simţi necesitatea,* ar însemna să nu mai fiu eu însumi, ar însemna să nu mai pot trăi.

N-am luat cu mine nici o bocceluţă. M-am gătit cu cel mai bun costum, oarecum prezentabil, şi cu pelerina de stofă bleu marine. Bani de călătorie am luat din casa cartelului. Vă amintiţi că ne mai rămăseseră două sute de franci sub scîndura desprinsă din podea.

După ce am făcut ordine în cameră, am coborît pe fereastră, folosindu-mă de scara, pe care asediatorii mei uitaseră s-o dea la o parte. De altfel trebuie să ştiţi că, dacă n-aş fi găsit-o acolo, aş fi coborît într-un mod mult mai spectaculos, folosindu-mă de cearşafuri (după reţeta romantică din *Ştrengarul Parisului,* ediţie tricoloră).

Am alergat în galop pînă la Segré, adică o distanţă de şase kilometri, mi-am cumpărat un pachet de ţigări *gauloise,* am sărit în trenul de cinci treizeci şi şapte : toate aceste acţiuni le-am executat maşinal. Plin de satisfacţie, iată-mă acum în trenul care goneşte, regretînd doar că fraţii mei nu mă pot vedea şi aşteptînd cu nerăbdare peisaje noi. Dincolo de Mans, dincolo de Nogent-le-Retrou, ogoarele nu mai sînt compartimentate de garduri oribile de crengi, ci se întind

largi spre un orizont bogat în soare şi sărac în limite, aşa cum e şi libertatea mea în clipa de faţă.

Compartimentul e pe jumătate gol. Numai trei persoane sînt aşezate pe bancheta din faţa mea. E o familie numeroasă, tatăl insipid, definit de o pereche de pantaloni jerpeliţi, mama, cu părul împărţit în şuviţe, fata de vîrsta mea, cu genele tot timpul plecate. Indivizii ăştia se copleşesc între ei cu tot felul de expresii nesărate: „mămicule", „drăguţa mea" şi se sărută pe gît. Fata refuză întîi o tartină cu şuncă şi apoi o bucată de rosbif rece. Mironosiţa! mi-e antipatică, în ciuda puloverului, tricotat chiar de ea — punctul e inegal şi trădează o mînă lipsită de experienţă — şi străpuns de doi sînişori cruzi de tot, care nu sînt nici ei neplăcuţi la vedere. Mă îndeamnă să mă gîndesc la sînii Bertinei Barbelivien, sau mai curînd la cei ai Madeleinei de la *La Vergeraie*, care sînt, e drept, ceva mai măricei şi saltă sub bluză. Grozav aş pune mîna, dacă s-ar putea. Nu ştiu de ce, dar am chef să pun mîna pe ăştia, numai aşa, de curiozitate, ca să văd cum sînt, să văd dacă rezistă la atingere şi cum sînt prinşi de corp. Oare sînt prinşi ca obrajii pe un chip, sau ca un măr de copac? Dacă mă gîndesc bine, ajung să cred că trebuie să fie şi aşa, şi aşa. Şi dacă mă gîndesc mai bine, văd că mă enervează, zău, fetişcana asta, pe care nu mă pot împiedica s-o privesc, ca şi cum ar fi ceva extraordinar în ea, pe care abia azi am ajuns să-l descopăr. Mă enervează cu genele acelea lăsate, pe care le ridică din cînd în cînd, lăsînd să ţîşnească printre ele o privire iute ca o plătică, ce se strecoară printre trestii. Mă ridic în picioare şi mă duc să mă instalez pe culoar, cu faţa spre priveliştile provinciei Beauce, care defilează acum în faţa mea, desfăşurîndu-se ca o pînză de Jouy, galbenă ca paiul, şi imprimată cu desen de neghină şi de maci sălbatici. Dar cînd Marie-Thérèse — aşa i-a spus maică-sa — va coborî din tren, la Chartres, voi fi foarte încîntat să mă dau la o parte ca s-o las să treacă, să mă dau la o parte aşa de incomplet, încît are să mă atingă de sus pînă jos cu trupul şi am să pot ghici exact locul unde se află bucla jartierei, de care a prins ciorapul de aţă sub fusta plisată.

Aşa, acum a plecat şi eu mă învîrt încoace şi încolo pe coridor. Mai văd femei, dar sînt sau prea tinere, sau prea bătrîne, nu-ţi vine să muşti din carnea lor. Dar să lăsăm asta. Dragostea, cum spune Frédie, dacă-i totuna cu dragostea de Dumnezeu, cu care ni se împuie capul de ani de zile, cine

ştie ce gogoaşă o mai fi. Pierd perspectiva asupra eleşteului de la Suisses. Drace ! mi se vorbise de nenumărate ori de punctul ăsta, unde toţi călătorii scot nasul afară pe fereastra trenului. Dar spectacolul periferiei pariziene, care pentru mine e uluitor, mă despăgubeşte. Cine e horticultorul care a izbutit să semene din zbor toate aceste varietăţi de vile ? Prejudecăţile mele estetice sînt solide şi majoritatea căsuţelor ce se văd mi se par demne doar de nişte băcani ieşiţi la pensie. Mi se pare revoltător să intri direct în intimitatea rufăriei uscate pe frînghie sau a coteţului de iepuri. Oare nimeni nu i-a învăţat pe parizieni să-şi ascundă „dependinţele" îndărătul vreunui gard viu ? Încă n-am aflat că risipa de spaţiu este luxul numărul unu al burgheziei şi că preţul unui metru pătrat de pămînt breton permite centurile verzi, pe care nu şi le poate oferi „centura roşie" [1].

În fine, ajungem la Montparnasse ! Sar din tren. Mulţimea mă împinge pînă la turnichet. Mă pomenesc triumfător, singur şi primul din generaţia mea pe străzile capitalei, dar încep să mă simt mai puţin sigur de mine şi să-mi pun întrebări în privinţa primirii mai mult sau mai puţin călduroase, pe care mi-o rezervă membrii familiei Pluvignec, aceşti necunoscuţi. În primul rînd, cum se poate ajunge la Auteuil ? Cu metroul, bineînţeles, dacă n-ar fi decît dorinţa de a face cunoştinţă cu acest mijloc ciudat de locomoţie subterană. Dar ce linie duce pînă acolo ? Întreb, rătăcesc puţin într-un labirint de coridoare albe ca de lăptărie, apoi întreb din nou. Taxatorul înclină asupra nedumeririlor mele o solicitudine care miroase a usturoi.

— O iei în direcţia Étoile, schimbi la Trocadéro, o iei iar spre Porte-d'Auteuil, cobori la Michel-Ange-Auteuil... Dar nu la Michel-Ange-Molitor, bagă de seamă !

Tutuitul ăsta nu-şi are locul, dar trebuie să fim îngăduitori faţă de bunăvoinţa oamenilor de rînd. E o tradiţie de familie care, după cum ne încredinţează domnul Rezeau, stă la baza popularităţii noastre în Craonnais. Răspund cu un „mulţumesc, dragul meu !" care sună atît de autentic, încît salariatul metropolitanului rămîne cu gura căscată, în timp ce eu mă urc în primul vagon al garniturii, care s-a apropiat anume pentru mine. Vagonul se închide automat, mă surprinde şi-mi înghite o cută a pelerinei. Cum nu ştiu să ma-

[1] Adică centurile industriale, aglomeraţiile muncitoreşti.

nevrez deschiderea automată, aştept cu demnitate să se urce cineva în vagon şi să mă libereze.

În cele din urmă, pe la cinci după amiază, sosesc în strada Poussin şi mă opresc în faţa imobilului locuit de perechea politică şi mondenă, al cărei urmaş sînt, datorită, vai ! coanei Folcoche. Mă învîrtesc şovăind în faţa porţii. O portăreasă distinsă, care n-are nimic comun cu o portăreasă oarecare din cine ştie ce cartier periferic, iese din lojă, pardon ! iese din biroul imobilului şi-mi ia un interviu.

— Domnul caută pe cineva ?

— La ce etaj locuieşte domnul Pluvignec ?

— Domnul senator ? La etajul întîi.

— Dreapta, sau stînga ?

— Drept în faţă. În imobilul nostru, precizează portăreasa cu mîndrie, fiecare etaj are un singur apartament. Dar trebuie să vă previn că la ora asta domnul senator nu s-a întors încă de la Luxemburg.

— Dar bunica ?

Portăreasa, care-mi măsoară din ochi costumul şi nu pare să-l aprecieze, dă semne de vădită uluire. În clipa aceea, observ că e roşcovană.

— Dar... doamna vă aşteaptă ?

Se rectifică numaidecît, fiindcă nu ştii niciodată cu cine ai de-a face :

— Doamna îl aşteaptă pe domnul ?

— Da' de unde. Am fugit de-acasă.

Roşcovana înţepeneşte, apoi mă lasă să intru în biroul ei, lustruit cum n-a fost niciodată salonul casei noastre. Mă pofteşte să iau loc şi mă anunţă :

— Mă duc s-o previn pe doamna Pluvignec. Doamna suferă de inimă, trebuie să fie ferită de orice emoţie.

Trec zece minute. În cele din urmă, portăreasa se întoarce, însoţită de un valet în veston dungat şi de o subretă cu diademă de dantelă pe cap. Amîndoi mă examinează cu o nelinişte respectuoasă. Îşi face apariţia un al patrulea personaj, care poartă cu graţie un frac. Mă ridic de pe scaun.

— Îl rog pe domnul să nu se ridice. Sînt intendentul domnului senator. Va să zică domnul este ?...

— Jean Rezeau, nepotul domnului Pluvignec.

Orgia asta de „domnule" începe să mă enerveze. Mă aşez din nou. E drept că sînt prost îmbrăcat, dar am dreptul, am datoria să şed pe scaun. Individul ăsta elegant nu e decît o

slugă de categoria întîi. În timp ce vorbeşte, i se văd caninii prea lungi, care ar vrea parcă să-i străpungă gogoloaşele stilului. Trebuie să afle că noi ăştia, alde Rezeau scăpătaţii, facem parte dintr-o clasă de oameni cel puţin egală cu nişte Pluvignec putred de bogaţi.

— Cum te numeşti, prietene ?

— Félicien Darcoulle, la ordinele dumneavoastră, domnule.

Deferenţa spinării lui se accentuează. A înţeles. Sînt cineva.

— Uite ce-i, Félicien, am fost victima unei nedreptăţi şi am refuzat o pedeapsă, care m-a jignit în demnitatea mea. Iată de ce am venit să cer arbitrajul domnului senator, care e şeful familiei noastre.

Nu-i adevărat. Bunicul Pluvignec n-are nici un drept la conducerea familiei noastre. Pînă în ultima clipă, pînă în clipa cînd această formulă diplomatică mi-a scăpat din gură, nu aveam intenţia să-i acord această calitate. Cele patru personaje din faţa mea schimbă din nou priviri. E evident că nu sînt nici nebun, nici bolnav de o boală molipsitoare. Fata în casă e drăguţă ; şi ea are sîni frumoşi. În cele din urmă, toată lumea urcă iar, afară de portăreasă, care, de data asta, nu se mai poate hotărî să se aşeze în prezenţa mea şi-mi vorbeşte cu multă grijă la persoana a treia. Ei drăcie ! Alde Pluvignec au păreri serioase despre etichetă.

Mai aştept cinci minute. Nu se poate spune că în casa asta formele sînt nesocotite, dar îmi vizitez pentru prima oară bunica (care, e drept, n-a manifestat niciodată dorinţa de a mă cunoaşte) şi nu se poate spune că primirea e deosebit de călduroasă. Urăsc, sau mai bine zis am fost învăţat să urăsc pupăturile plebeilor, precum şi alte demonstraţii de dragoste, totuşi găsesc că e exagerat să faci atîtea formalităţi. Şi de data asta am nimerit peste o specie de aroganţă, care-şi închipuie că se poate numi mîndrie. Rasă de girafe ! care lungesc gîtul şi, bălţate cu prejudecăţi, pasc solemne patru frunzişoare uscate de pe nişte crengi cocoţate cît mai sus în arborii genealogici.

Dar iată că aud nişte lătrături. Portăreasa se repede asupra clanţei şi deschide uşa, pe care se năpustesc trei căţeluşi şpiţ de o albeaţă desăvîrşită. Bunica se iveşte şi ea, cu părul blond încă, împingîndu-şi înainte lornionul, burta şi parfumurile. Îmi depune pe frunte un semn roşu, face şase paşi înapoi şi-şi pironeşte privirile prezbite asupra mea. Încăperea s-a mic-

şorat foarte mult. Bunica vorbeşte şi nu se mai aude decît vocea ei.

— Ce ţi-a venit, copilul meu ? Trebuia să ne anunţi cu două săptămîni înainte, numai aşa ne-am fi dat seama dacă... da, da, înţeleg, nu puteai să prevezi o ispravă ca asta. Dar să ştii că ne încurci grozav ! nu-mi văd capul de treburi şi senatorul nu se mai urneşte de la Luxemburg, pentru că guvernul e pe ducă. Eşti înalt pentru vîrsta dumitale, fiindcă, de fapt, eşti încă un copil. Dar arăţi prost. Ştiu că familia Rezeau nu stă prea bine cu sănătatea. Poate că, cine ştie, constituţia noastră va fi mai tare. Doamne, Dumnezeule ! Cine te-a dichisit în halul ăsta ? Haide ! Vino repede sus să faci o baie. Sînt sigură că eşti lihnit de foame. Josette ! Félicien ! ce chestie, Dumnezeule ! Urbain ! telegrafiază repede ginerelui meu ca să-l liniştească. Dar spune-mi, te rog, ce-i cu drama asta, despre care mi s-a vorbit, urîciosule ? Ai refuzat să primeşti o pedeapsă nedreaptă ? Poftim, asta-i mîndria neamului Pluvignec. Dar nu credeam că Jacques e aşa de aspru faţă de copii. Lasă, că vedem noi. Deocamdată, apă şi săpun, întîi faci o baie ! Pe urmă trebuie să-ţi cumpărăm un costum decent. Haide, vino, băiatule !

Luăm ascensorul, în timp ce bunica continuă să saliveze cu distincţie. Intendentul porneşte repede pe scara de onoare, pe care are drept să urce graţie funcţiilor ce îndeplineşte. Restul personalului porneşte spre apartamentul senatorului pe scara de serviciu. Uluit, dar dîndu-mi toată osteneala să nu-mi trădez admiraţia, pătrund într-un hol somptuos, aşternut cu un covor, pe care paşii mei îl sărută. Josette mă ia în primire.

— Domnul să poftească după mine...

Şi iată-mă gol-goluţ, eu, care credeam că sînt puber, gol-goluţ şi foarte mititel în faţa acestei fete, care habar n-are cît sînt de tulburat, a cărei bluză freamătă, în timp ce mă freacă pe spate şi pe burtă cu nişte prosoape pluşate fără cusur şi groase ca nişte covoare.

Domnul senator — vă rog, oameni buni ! nu uitaţi că are acest titlu la recunoştinţa voastră naţională — domnul senator se întoarse acasă foarte tîrziu. Jambierele albe sub cuta pantalonilor, servieta de piele de porc, cravata papion de mătase violetă îmi făcură o impresie favorabilă. Domnul senator măsura un metru optzeci şi şapte înălţime. Mustaţa, mai puţin bogată decît a tatei, era cănită. Îl examinasem cu

atenţie prin uşa de sticlă, dar îl aşteptam în budoarul bunicii, încărcat de nimicuri costisitoare. Îl aşteptam în tovărăşia celor două pisici, una siameză, cealaltă persană albastră, şi a celor trei căţei de Pomerania, care purtau fiecare cîte o zgardă de altă culoare, în vederea identificării. Eram singur, spălat, pieptănat, parfumat şi îmbrăcat într-un costum de catifea neagră, cu pantaloni scurţi care mă indignau, dar care o întinereau pe bunică-mea.

Senatorul fu precedat de o voce nepolitică, şi vocea asta povestea :

— Închipuie-ţi, draga mea, că...

Trecem peste ce spunea. Doamna Pluvignec binevoia să rîdă cotcodăcind mărunt, într-un mod absolut contrar de acela în care-şi bea ceaşca de ceai. Domnul vicepreşedinte al comisiei pentru marina comercială (căci bunicul avea şi această funcţie) povestea :

— Să-ţi mai spun una, e grozavă ! Îl cunoşti pe vicontele de Chambre, deputat în Loire-Inférieure ?

Da, bunica îl cunoştea pe nătăfleţul ăsta.

— Mi s-a spus că a invitat odată la el pe un coleg, trimiţîndu-i o scrisoare în următorii termeni : „Vino, te rog, diseară să cinăm împreună, fără nici o etichetă". Şi s-a iscălit : „De Chambre *Se non è vero...*"

Pisica persană miorlăi în locul meu.

— Dar ia să văd şi eu pe tînărul şuan, care ne pică din cer, reluă domnul Pluvignec. Şi spui că a venit să ceară arbitrajul meu ? Asta înseamnă că are un caracter frumos.

Silueta lui înaltă se ivi în cadrul uşii, apoi domnul senator se aşeză în poziţia unui Jupiter şi rosti cu o voce tunătoare :

— Va să zică ăsta-i flăcăul nostru ! Al dracului încăpăţînat ! Se cunoaşte că-mi seamănă. Ia să aud şi eu despre ce dramă e vorba.

M-am apropiat, i-am povestit. Abia mă asculta.

— Ia te uită ! spuse el, tăindu-mi povestirea. Draga mea, văd aici o statuetă de bronz, pe care n-o cunoşteam. De unde ai scos-o ?

În timpul ăsta, bunica îşi potolea cîinii, care se luaseră la harţă. Mi-am terminat istorisirea. Trebuie să vă mărturisesc că n-am făcut decît să povestesc întîmplarea însăşi. Personajele mondene din faţa mea sunau a gol. Considerîndu-se perfect informat, bunicul făcu un gest larg cu mîna, pe care strălucea un diamant de patru carate.

— Toate astea-s nimicuri, copilul meu. Am spus eu de mult că Jacques e lipsit de autoritate şi Paule de experienţă. Dar principiul meu a fost să nu mă amestec în treburile lor. De altfel, nici n-aş avea timp pentru aşa ceva. Aşa-şi ispăşesc păcatele oamenii de stat. Sîntem neputincioşi să acordăm copiilor noştri o parte din grija pe care o păstrăm pentru treburile publice. Dar fiindcă mi te-ai adresat, n-am să te decepţionez şi am să fac ordine în sînul familiei. Totuşi, îţi atrag atenţia că o fac numai din dorinţa de a fi drept şi te rog să nu-ţi iei obiceiul să mă deranjezi pentru astfel de fleacuri...

Senatorul scoase o ţigară dintr-o tabacheră de aur şi o aprinse cu o brichetă de platină. Dintr-un portofel de marochin scoase cu un gest neglijent cîteva bancnote şi mi le strecură în mînă.

— Ai să rămîi la noi pînă o să vină taică-tău să te ia. Uite, ăştia-s bani de buzunar. Să n-o oboseşti pe bunica. Josette are să te plimbe prin Paris.

Se depărtă făcînd să scîrţîie nişte pantofi care-şi răcneau preţul.

— Copilul ăsta îmi place, zău aşa... Croitorul mi-a adus costumul cel nou ?... Să-i spui lui Félicien...

Vocea i se pierdu, înăbuşită între draperii.

XIX

Tata nu se lăsă aşteptat, a doua zi dimineaţă era la Paris. Întorcîndu-mă de la muzeul Grévin, am fost foarte surprins găsindu-l într-un jilţ şi făcînd conversaţie cu soacră-sa.

— Aha ! Iată-te ! făcu el cu glas morocănos.

— Jacques, te rog foarte mult, interveni numaidecît bunica.

Tata n-avea nici un fel de intenţii războinice. Nu făcea decît să salveze aparenţele.

— Am fost foarte necăjit din cauza ta, adăugă el pe un ton mai blînd. Dacă ai socotit că pedeapsa pe care ţi-o dăduse mama era cu adevărat nedreaptă, trebuia să mi te adresezi mie. Nu mi-am refuzat niciodată copiii...

— Dar bine, îl întrerupse doamna Pluvignec, dumneata ai ratificat sancţiunea dată de Paule !

Tata începu să-şi frămînte mustaţa, cu un gest nerăbdător. Era limpede că escapada mea nu-l tulbura. Ceea ce însă

n-avea să-mi ierte multă vreme era faptul că făcusem plîngere împotriva autorităţii lui în faţa unui tribunal superior, a cărui valabilitate el n-o recunoştea. Îndată ce bunica ieşi din odaie, se grăbi să-mi aducă la cunoştinţă acest amănunt.

— Poţi să fii mîndru de tine, dragul meu. Taică-tău face o figură frumoasă în faţa acestor Pluvignec pe care i-ai rugat să controleze abuzurile lui de putere !

Nu i-am răspuns numaidecît. Mă gîndeam tocmai că dacă fiul meu mi-ar fi jucat o asemenea festă, m-aş fi repezit pur şi simplu la el, l-aş fi stîlcit în bătaie şi l-aş fi tîrît de păr pînă acasă. Folcoche cunoştea metoda. Dar ăstălalt, care nu se pricepea să vrea decît ce voiau alţii, cu ce drept vorbea mereu despre autoritatea lui ? Autoritatea o iei, nu o ceri, cum ceri nişte bile rătăcite. E drept că îmi era oarecum milă de el. Dar mă gîndeam că, de ani de zile, eram chinuiţi cu permisiunea lui, cu binecuvîntarea lui, cu preadistinsa lui îngăduinţă. Şi în budoarul bunicii, unde n-aveam motiv să mă tem de nimic, am avut îndrăzneala să-i spun acestui bărbat, care era tatăl meu, acestui tată, care nu era bărbat :

— Te rog să mă ierţi, tată, că sînt sincer. Dar faci prea mult caz de o autoritate pe care n-o exerciţi de fel.

Domnul Rezeau sări în sus sub insultă, culoarea feţei lui se schimbă din vînătă în roşie, ca o hîrtie de turnesol, şi strigă cu vocea gîtuită :

— Îţi interzic... îţi interzic... eşti un...

Bunica se întorcea la momentul cel mai oportun.

— De aşa ceva m-am temut, spuse ea cu răceală. Te înfurii ca un sublocotenent, Jacques. Dacă-i aşa, îl oprim pe băiat la noi, pînă-ţi trece furia.

Apoi se întoarse spre mine şi spuse :

— După dejun, ai să te duci cu Josette să vezi Turnul Eiffel.

Am vizitat Turnul Eiffel însoţit de ceea ce în literatură se numeşte o cameristă. În ascensorul ale cărui geamuri sînt brăzdate (ar trebui să spun că erau, pentru că de atunci au fost schimbate), adică iscălite de diamantele tuturor logodnicilor sau a pseudologodnicilor din lume, am profitat de înghesuială ca să mă strîng lîngă Josette şi să-i explorez hoţeşte vecinătatea subsuorilor. Am spus vecinătatea, căci nu îndrăzneam să pun mîna direct pe obiectul în chestie. Mica jupîneasă nu binevoi să mă ia în seamă la început, dar în cele din urmă îmi opri mîna cu un zîmbet. Gestul şi zîm-

betul ei de femeie care se apără mi-au inspirat o mare stimă față de mine însumi. Totuși, n-am insistat : cu atît mai rău pentru ea ! Nici zîmbetul ei n-a insistat : cu atît mai rău pentru mine !

Seara, l-am găsit pe tata înseninat. Își închinase după-amiaza întru gloria sirfidelor.

— Mi-am adus pentru orice eventualitate cîteva cutii, în special prețioasele mele cotipuri. Domnii de la Muzeu mi-au arătat un deosebit interes. Am să adaug o clauză la testamentul meu, pentru ca după moarte colecția să treacă în patrimoniul secției de entomologie. Nici nu speram că lucrările mele se vor bucura de notorietatea pe care au început s-o capete. Știi, s-ar putea să se ceară pentru mine, cu titlu de răsplată pentru învățămîntul public...

Urmă un gest afectuos în direcția butonierei. Apoi un deget ridicat spre buze. În sfîrșit, cu talentul de a vorbi alandala, care e unul din secretele lui, tata dădu o urmare pașnică conversației noastre începută în dimineața aceea.

— În legătură cu ce-ți spuneam azi la prînz, aș vrea să înțelegi un lucru. Ori de cîte ori ți se pare că... hai să zicem... ți s-a făcut o nedreptate și ori de cîte ori crezi că nu am făcut tot posibilul ca s-o împiedic... încearcă să te convingi că m-am supus, de fapt, unor considerente... unor considerente superioare... Mă rog, m-am supus unor considerente care nu țin seamă de problemele imediate, pentru a salva esențialul.

Domnul Rezeau tușește, fiindcă vrea să scape de niște considerente care-l stingheresc mai mult decît firele de șvaițer fierbinte. Tușește și devine dintr-o dată aproape sincer.

— Uite vezi, dacă ai vrea să jertfești spiritului de familie a zecea parte din ceea ce am acceptat să-i sacrific eu, din ceea ce crezi tu pe nedrept că ar fi slăbiciunea mea, *La Belle Angerie* ar deveni locuibilă.. Sper că nu te îndoiești de afecțiunea ce port copiilor mei ?

Urmează o *mișcare*. Este ceea ce se numește în limbaj de teatru „o mișcare" spontană pe de o parte și accentuată pe de altă parte, foarte accentuată chiar de acel element de cabotinaj nelipsit din educația și din temperamentul meu, așadar această mișcare mă aruncă, după cum am mai spus, în brațele domnului Rezeau, care mă primește cu solemnitate. Și bunica mea, care, hotărît lucru, are un sentiment pronunțat al intrărilor și ieșirilor din scenă, bunica țîșnește dintre culise pentru a contempla tabloul :

— Aşa da ! spune ea. Acuma vă las să plecaţi cu sufletul mai împăcat.

Plecarea noastră, pe care această distinsă cucoană mai obişnuită să dezmierde căţeii decît copiii, o dorea din toată inima, avu loc a treia zi, după ce am vizitat cîteva alte monumente istorice, pe care le înşir în ordinea importanţei atribuite de tata : Nôtre-Dame, Sainte-Chapelle, Muzeul, Secţia entomologică a Muzeului, Luvrul, Arcul de Triumf. Punct.

Capitala nu mai avea nici un secret pentru mine. Cunoşteam tot ce merita să fie cunoscut. E drept că rămîneau cîteva muzee, şi în special cîteva biserici de mai mică importanţă, dar nu mai aveam timp să păşim peste lespezile lor. Mai era şi Panteonul, dar de cînd partidele de stînga îşi înmormîntează oamenii mari în el, nu mai e chip să-l consideri monument naţional. Cît despre Invalizi, nu încape vorbă că e un monument, „care-ţi zice", dar de fapt nu-i decît mormîntul generalului, care l-a prigonit pe Pius al VII-lea (un papă, care — comentariul îmi aparţine, fireşte — care în mod foarte ciudat a purtat numele a ceea ce simţea sub sutană în prezenţa cumplitului cuceritor).

De data asta, Gara Montparnasse m-a văzut sosind în maşină. Nu într-un taxi vulgar, ci într-o Isotta-Fraschini, maşina confortabilă a senatorului, membru, printre altele, în comisia naţională pentru dezvoltarea industriei franceze. Înveşmîntat în alb, Urbain, şoferul-fecior, oficia la volan.

— Nu ştiam că aceşti Pluvignec au atîta avere ! i-am spus tatei.

— Mare lucru ! mi-a răspuns el. Bunicii tăi îşi ronţăie cu voioşie averea imensă, lăsată de străbunicul tău, bancherul, care a adunat-o din toate lăzile de gunoi ale imperiului al II-lea. Dar e mai bine să nu vorbim despre asta. Dacă cel puţin s-ar servi de această avere ca să le vină în ajutor copiilor lor, ar merita să li se ierte multe. Dar poţi să te spînzuri ! Nu prezentăm nici un interes pentru ei.

Izbucnirea asta însemna că senatorul refuzase un ajutor financiar tatei, care recunoscu peste puţin :

— De fapt, n-ar fi momentul să mă plîng de ei. Bunicu-tău mi-a semnat un cec de cinci mii de franci. Şi-a făcut pomană cu mine ! M-am ales doar cu ruşinea.

Tata luă bilete de clasa a treia. Pe liniile regionale bretone, luam clasa a doua, dar aici nu ne temeam de o întîl-

nire cu oameni cunoscuţi, pe care o astfel de economie i-ar fi surprins. Tata îşi scoase gabardina şi-şi înveli cu ea cutiile de diptere, instalate cu multă grijă în plasa compartimentului. Apoi îşi puse ochelarii, căci începea să devină prezbit, şi se cufundă în *Încercări de Geografie lingvistică* de Dauzat, volumul doi, recent apărut. Foarte curînd, am întrerupt lectura lui savantă.

— Tată, e adevărat că bunicul are o poziţie importantă în Senat?

Domnul Rezeau îmi aruncă o privire pe deasupra ochelarilor, ridică din umeri şi mormăi:

— Lasă-mă să citesc.

Totuşi continuă, încîntat că poate să-i dea la cap lui socru-său:

— Senatorul aşteaptă de douăzeci de ani să se facă apel la devotamentul lui şi să i se ofere un post de subsecretar de Stat. Dar nimeni n-are nevoie de el. Aşa i se cuvine! E un om fără culoare. Ştii doar că aceşti Pluvignec...

Urmă un gest tăios cu palma dreaptă.

— ...n-au nici un fel de convingeri.

În clipa în care spunea aceste cuvinte, un *quidam* intră în compartiment şi luă loc. Era un individ cu convingeri, dar convingerile lui erau catastrofale, fiindcă desfăşură larg *L'Humanité*. Tata clătină de mai multe ori din cap cu subînţelesuri în direcţia mea. Iartă-i, Doamne, că nu ştiu ce citesc! În schimb domnul Rezeau ştia ce citea, graţie celor două secole de strămoşi care păstraseră credinţă Indexului. Se cufundă din nou în *Încercările de Geografie lingvistică* şi trenul porni, în timp ce făceam eforturi disperate ca să-mi dau seama dacă numărul vagonului, AH 1 459 457, era un număr prim.

Apariţia controlorului îl readuse pe tata în domeniul problemelor de ordin practic. Comunistul întinse un permis de circulaţie. Toţi călătorii din compartiment schiţară zîmbete discrete de reprobare, cum se obişnuieşte în asemenea cazuri. Domnul Rezeau întinse două bilete de porc-de-cîine, adică de platnic. O pensionară, care arbora o cruce cu lanţ între două solniţe slăbănoage, îşi scotoci cu febrilitate poşeta, întoarse pe dos toate despărţiturile ei, din care extirpă nişte mătănii, periuţa de dinţi, jumătate dintr-un pieptene, un număr al revistei *Lisette* şi izbuti în cele din urmă să gă-

sească bucăţica de carton în interiorul unei batiste, care purta iniţialele M.M. şi pete dovedind că-i cursese sînge din nas.

— Copilul n-a împlinit trei ani, atrase atenţia vecina ei de banchetă, o doamnă cu coc complicat, aşezînd grăbită pe genunchi un băieţaş, despre care spusese puţin mai înainte că „era grăsuţ pentru cei cinci ani pe care-i avea".

Trezit din moţăiala, care-l făcuse să-şi sprijine capul pe speteaza îmbrăcată în imitaţie de dantelă, călătorul din faţa noastră în colţul dinspre culoar, loc rezervat, oferi reprezentantului companiei de cale ferată o bucată de hîrtie supraîncărcată cu sublinieri groase de creion, din cele pe care administraţia le rezervă itinerariilor neobişnuite. Controlorul examină bucata de hîrtie, o întoarse pe dos, sugeră ipoteza unei greşeli, în legătură cu alegerea acestui tren, la care n-aveau dreptul beneficiarii de concedii anuale, dar binevoi să nu insiste şi-şi manevră cleştele de găurit, care, obişnuit să muşte în carton, molfăi jalnic petecul de hîrtie.

— Cîte complicaţii ! protestă slab omul din colţ, îndată ce cascheta tivită cu roşu a taxatorului se făcu nevăzută. S-ar spune că ultimele legi sociale îi stingheresc.

— Aveţi dreptate ! îl sprijini cititorul ziarului *L'Humanité*.

Domnul Rezeau coborî brusc în arenă :

— Nu aveţi motiv să vă plîngeţi, domnilor ! Eu am plătit... Mă rog, n-am decît treizeci la sută reducere, fiindcă am trei copii.

— Şi asta înseamnă totuşi un mic avantaj şi-l aveţi graţie revendicărilor muncitoreşti, insinuă comunistul, care identificase dintr-o singură aruncătură de ochi clasa socială a inamicului.

Dar inamicul era pornit.

— O ! răspunse el, aş renunţa cu plăcere în folosul Statului la aceşti treizeci la sută, dacă ar binevoi să-mi dea înapoi aurul, pe care mi l-a luat cu împrumut, în loc să-mi dea hîrtie.

— Aveţi dreptate, e o greşeală să mai faci economii.

Economii ? Un Rezeau ! Drept cine era luat tatăl meu ? În sinea lui, tata acceptă doar să înlocuiască termenul de „strămoşi", jignitor pentru urechile unor oameni care nu posedă aşa ceva, prin termenul de „generaţii".

— Cînd mai multe generaţii, spuse el, au clădit cu răbdare o avere, pe care o vezi prăbuşindu-se după cîţiva ani de demagogie financiară care atacă în mod sistematic pe posesorii de rente, n-ai nici un motiv să fii mîndru de ţara ta !

Comunistul porni la atac :

— Ce să spun, posesorii de rente să fie mulţumiţi, domnul meu, că mai capătă şi hîrtia asta ! Eu, aşa cum mă vedeţi, am, e drept, un permis de circulaţie pentru că lucrez la căile ferate. Da, sînt subşef de gară, dar n-am nici un fel de rente şi nu de asta mă plîng. Muncesc. Dacă în loc să stea degeaba, adică să fie nişte paraziţi, burghezii ar munci şi ei, n-am fi ajuns unde-am ajuns.

În clipa aceea, cu mustăţile zbîrlite, domnul Rezeau strigă :

— Te rog să nu calomniezi burghezia, domnule ! Burghezia înseamnă prudenţa, înţelepciunea, tradiţia Franţei.

— Spuneţi mai bine : a francului, se potriveşte mai bine.

Tata prinse din zbor săgeata acestui part, mai înainte de a se fi înfipt în inima lui, şi o trimise înapoi împotriva arcaşului :

— E drept că noi nu ştim ce curs are rubla.

După acest schimb de drăgălăşenii, cei doi adversari se potoliră. Peisajul defila pe ecranul geamului şi eu căscam contemplînd documentarul acesta nesfîrşit (eu, care nu fusesem încă niciodată la cinema). Pensionara îmi acordă un zîmbet, pentru că eram fiul unui reprezentant al ordinii publice. După Sablé, trenul se transformă în personal şi se umplu de bonete albe şi de coşuri din care ieşeau la iveală ciocuri de raţă. La Grez-en-Bouère, subşeful de gară coborî şi ne salută cu un zîmbet răutăcios. Doi prieteni, doi tovarăşi, ca să-i numim pe limba lui, îl aşteptau pe peron şi probabil că le povesti scena, fiindcă următoarea frază ajunse la urechile noastre :

— ...I-am dat peste bot.

Enervat, domnul Rezeau descoperi că soarele îl supără, apucă storul albastru şi-l trase. Aprobat de proaspeţii ocupanţi ai compartimentului, apucă dezgustat numărul din *L'Humanité* pe care-l uitase bolşevicul şi-l zvîrli sub bancă. Trenul plecă mai departe spre Craonnais, patria verzelor, a şuanilor, a bufniţelor şi a stăncuţelor, care strigă învîrtindu-se în jurul clopotniţelor : „Crrred, crrred !" La Château-

Gontier trenul se goli (de pasageri): ţăranii o luau spre Craon, la iarmaroc. Eram singuri în compartiment, cînd am ajuns la Segré, subprefectura asta zvîrlită în mod arbitrar în Maine-et-Loire de revoluţionari ; minele ei de fier, bogate în conţinut, nu vor fi exploatate niciodată cum se cuvine, atîta timp cît minerii vor fi permeabili la ideile subversive ale unui subşef de gară. În timp ce coboram, tata rosti repede, cu un aer ruşinat :

— Faţă de mama, să ştii că am hotărît să te graţiez, cu prilejul zilei tale onomastice.

M-am oprit brusc.

— Nu, tată. Ai anulat o pedeapsă nedreaptă.

Cu gesturile stingherite de dipterele lui şi văzînd că mă şi pregăteam s-o iau din loc, domnul Rezeau se înspăimîntă.

— Bine, bine, spuse el. Voiam doar să potolesc lucrurile. Tot nu vrei să fii mai înţelept.

XX

Să facem o trecere în revistă.

E pentru prima oară că mi se întîmplă asta. Am citit undeva că e bine să te aduni din cînd în cînd în tine însuţi şi, punînd mîna pe un sextant, să-ţi precizezi ca un căpitan de vas poziţia, bătut de curenţi, de vînturi, de idei şi de glasurile acestei lumi.

Întors de la Paris în mijlocul unei indiferenţe generale, bine simulate, mă aflu izolat printre fraţii mei... numai pentru cîteva zile, crede mama, care şi-o fi dat destulă osteneală ca să-i terorizeze pînă într-atît. Pentru toată viaţa, poate. Căci mi-am împins bărcuţa spre apă mult mai departe decît ei. Pentru mine, au rămas amîndoi nişte ucenici marinari. Folcoche îmi acordă o pace relativă. A înţeles că trebuie să schimbe iar politica. Eu sînt energumenul, împotriva căruia n-are cum să lupte, în orice caz nu poate să lupte cu bătaia. Singurul asediu care mi se potriveşte este, fără îndoială, carantina tăcerii. Ştie bine, scorpia, că spiritul meu combativ va suferi curînd de pe urma acestui armistiţiu jignitor şi că, foarte curînd, mă voi întoarce în bătaia tirului ei. A luat o hotărîre : va face uz de toate mijloacele ca să mă elimine din colectiv. De toate mijloacele serioase. Să-l lăsăm pe ne-

mernicul ăsta să aţipească într-o securitate înşelătoare, să-l lăsăm să facă o prostie mare.

Fac o trecere în revistă. Asta înseamnă că mă afirm. Acest prim examen, care n-are nimic comun cu un examen de conştiinţă, fiindcă sînt foarte mulţumit de mine, aşa cum sînt şi ferm hotărît să devin zi de zi tot mai mult eu însumi, acest prim examen are loc aşadar în timpul unei recreaţii de prînz, sus, în vîrful copacului meu favorit, care a devenit adevăratul meu refugiu, turnul meu, unde Frédie şi Marcel nu se caţără niciodată, pentru că urcuşul nu e total inofensiv. (Fără îndoială, ăsta e motivul pentru care Folcoche nu mi-a interzis niciodată să mă urc în copac.) E o trecere în revistă. Nu ştiu de ce, dar ori de cîte ori sînt cocoţat acolo sus, mă simt cu totul altfel. Dominînd acoperişurile albastre ale casei noastre şi dominat la rîndul meu numai de vîntul de vest sau de guguştiucii care dau tîrcoale nesfîrşite cuiburilor lor, mă desprind de viaţa mea. Miile de enervări, miile de fleacuri, care ne dor mai mult decît doare o rană serioasă, iată-le că se scutură toate, iată-le că se aştern pe jos la mare distanţă sub mine, ca acele brune ale brazilor. Cine sînt eu ? Şi de ce mă aflu aici ? Ce ritm de ore inutile mă leagănă în acelaşi fel şi cu acea forţă cu care leagănă creanga asta ce mă suportă ca pe un fruct străin şi mă va lăsa curînd să mă prăbuşesc ? Să mă prăbuşesc spre viitorul acela, din ce în ce mai apropiat, viitor în care mă voi putea răsădi singur într-un pămînt ales de mine şi îngrăşat cum cred eu, în idei alese de mine şi în pîntecele alese de mine. Sînt pe punctul de a alege modul în care vreau să putrezesc, fiindcă, a putrezi înseamnă să încolţeşti şi deci să trăieşti... Sînt pe punctul de a alege metoda mea de a putrezi de viu, fie că va fi dragostea, fie că va fi ura... şi ce plăcut mă spală adierea vîntului ! Cît de infinit de pur sînt !

Fac o trecere în revistă. Nu eşti ce doreşti să fii, dar vei fi ce vei dori. Te-ai născut Rezeau într-un secol în care să te naşti Rezeau înseamnă să cedezi mult celor care intră în rînduri o dată cu tine. Te-ai născut Rezeau, dar nu Rezeau vei rămîne. Nu vei accepta un handicap pe care îl simţi, deşi nu poţi încă să-ţi dai seama precis în ce constă. Te-ai născut Rezeau, dar, din fericire, n-ai fost învăţat să iubeşti ceea ce eşti. Ai întîlnit în căminul tău prototipul a ceea ce nu trebuie să fie o mamă ai cărei sîni dau un lapte acid. Cheagul afecţiunii, care ajută să se prindă laptele în stoma-

cul copiilor zămisliţi în fericire, cheagul ăsta tu nu-l cunoşti. Îţi vei scuipa copilăria toată viaţa, o vei scuipa în nasul lui Dumnezeu, care a îndrăznit să încerce o astfel de experienţă cu tine. Ură sau dragoste, parc-aşa ai spus ? Nu ! Să fie ura ! Ura e o pîrghie mai puternică decît dragostea. Desigur, s-ar putea să uiţi. Desigur, vei dori să guşti din tot ce e plăcut, să guşti din toate bunătăţile fade şi zaharisite pe care micile verişoare sentimentale le sug de o sută de ori în spaţiul cuprins între limbă şi omuşor. Ai să te îndopi cu caramelele dragostei. Dar ai să le scuipi o dată cu restul !

E o trecere în revistă. Nu sînt modest. Ceea ce va dăinui în mine din moştenirea neamului Rezeau e lipsa de modestie. Sînt o forţă a naturii. Sînt opţiunea revoltei. Sînt cel care trăieşte din tot ceea ce-i împiedică pe ei să trăiască. Sînt negaţia supunerilor lor plîngăreţe faţă de toate ideile primite dinafară, sînt contradicţia, sabotorul faimei lor făurită cu răbdare, un vînător de bufniţe, un îmblînzitor de şerpi, un viitor abonat la *L'Humanité.*

— Copii ! la lecţie !

Sînt o ruşine pentru voi, sînt răzbunarea secolului, care pătrunde în intimitatea voastră.

— Copii !

Taci din gură, Folcoche, am să întîrzii dinadins şi tu n-ai să spui nimic, pentru că ţi-e frică, pentru că vreau să-ţi fie frică. Sînt mai tare decît tine. Eşti în declin şi eu sînt în ascensiune. Mă înalţ ca o sperietoare, a cărei umbră se întinde uriaşă pe ogoare, în clipa cînd soarele apune. Sînt justiţia imanentă a crimei tale, crimă unică în istoria mamelor. Sînt o ispăşire vie pentru tine şi-ţi promit o bătrîneţe unică în istoria pietăţii filiale.

— Copii !

Taci din gură, Folcoche ! Nu sînt copilul tău.

Foarte încîntat de acest prim fragment de vitejie (interioară), cobor repede din ram în ram, las o bucată de haină în vîrful unei crengi şi, fără să mă grăbesc, intru în clasă, unde fraţii mei s-au şi aplecat asupra temelor.

Dar Folcoche nu m-a aşteptat. Trebuie să notez această slăbire a amabilităţii ei neîndurătoare. Şi-mi bag în teacă sabia, pe care am lustruit-o inutil. Mă aşteaptă blîndul Shelley, tezaur al limbii engleze, pe care n-o mai vorbim la cină de cînd doamna Rezeau şi-a dat seama că o mînuim mai bine decît ea.

XXI

Au trecut două luni. Escapada mea n-a fost dată uitării ; Folcoche face adesea binevoitoare aluzii la ea. Între noi clocește, viclean, războiul civil. Poate că se pune problema să fiu trimis la liceu. Frédie susține că scorpia ar fi propus chiar o casă de corecție, dar fiindcă sîntem în vacanță, nu poate fi vorba de așa ceva. La sfîrșitul lui septembrie, eventual, dacă fondurile noastre cresc, ceea ce e puțin probabil. Abatele Traquet e în concediu, ceea ce înseamnă că ne aflăm sub oblăduirea directă a coanei Folcoche. Am rămas cu costumul de catifea neagră fiindcă mama și-a dat repede seama că pantalonii scurți sînt o umilință pentru cei cincisprezece ani pe care-i voi avea în curînd.

Pentru tata, vara e anotimpul ideal : miriade de muște zumzăie pe firele de papură și de cardame de pe malul apei. Totuși, preocuparea lui de căpetenie în momentul de față nu e de ordin entomologic. Trebuie să sărbătorim nunta de argint academică a venerabilului și octogenarului René Rezeau. Deși acesta din urmă nu e, de fapt, decît cel mai strălucit dintre colateralii noștri (și domnul tata, căpetenia ramurii principale a familiei, se pricepe să spună lucrul ăsta), *La Belle Angerie*, capitală bicentenară a familiei Rezeau, trebuie să constituie cadrul acestei ceremonii măgulitoare. Tata se frămîntă, face intrigi, scrie nenumărate scrisori pe hîrtia cu antetul conacului, pulverizează obiecțiile celor care sînt de părere că e foarte greu să te deplasezi pînă în Craonnais, organizează un serviciu de autocare, schimbînd itinerariul cursei de autobuze Angers-Segré pe timp de patruzeci și opt de ore, caută personal, stabilește liste de nume, șterge cîteva dintre ele, adaugă altele... Și toate astea, mai înainte chiar ca principalul interesat să-și fi dat aprobarea.

Dar, în sfîrșit, aprobarea sosește. Tata sare-n sus de bucurie, se repede la Segré și comandă invitații tipărite. Folcoche manifestă mai puțin entuziasm.

— Și cît are să ne coste povestea asta ?

Căpetenia ramurii principale a familiei alungă cu un gest al mîinii astfel de preocupări meschine : și-a vîndut cîteva titluri de rentă la Banca de Scont. O onoare de acest fel cere sacrificii curajoase. Atunci doamna Rezeau se resemnează și sună adunarea. Lecțiile noastre de vacanță pot să aștepte. Ni se împart unelte de plivit, săpăligi și greble. Aleile trebuie să

fie impecabile ! Vopsitul e cam scump, dar nu-i nimic ! Un strat de var va asigura o virginitate provizorie stîlpilor albi, accesoriu indispensabil pentru orice îngrăditură distinsă. Sîrma de frecat muşcă din lemnul parchetului din salon, ale cărui scînduri se fărîmă în mod periculos. De data asta, totul trebuie să strălucească. Un nor de molii (lepidoptere) emigrează din draperiile, din gobelinurile şi covoarele în care Fine şi celé două Bertine izbesc cu sete. Barbelivien mînuieşte foarfecele prin boschete. Părintele Létendard ne împrumută glastrele de muşcate de la Sacré-Coeur. Jeannie Simon pregăteşte pateul cu prune, care-i place unchiului mare, şi o duzină de calupuri de brînză în coajă de trestie. Madeleine, de la ferma *La Vergeraie* (e o fată straşnică, zău aşa), ne-a anunţat că maică-sa are să taie un miel. Alde Argier, care lucrează la *La Bretonnière*, îşi sacrifică păsările.

— Îmi pierd toate plocoanele din anul ăsta ! geme Folcoche.

Şi ziua cea mare soseşte. Familia Rezeau a fost convocată cu căţel şi cu purcel, laolaltă cu autorităţile civile şi religioase, din întregul ţinut. Marele om, eroul sărbătoririi, soseşte primul, cocîrjat şi zgribulit sub o pătură, ghemuindu-se în fundul unei străvechi Dion-Bouton. Ne-am înşirat cu toţii pe peron ca să-l primim. Bătrînul coboară anevoie din maşină, căci prostata a şi început să-l chinuie. Nevastă-sa, *tante* Alice, cu părul completamente alb, şi fiică-sa, Alice II, cu părul completamente negru, îi sprijină ultimii paşi. Bătrînul e instalat, învelit, proptit într-un fotoliu Dagobert, drept în mijlocul salonului, sub pajura familiei (o ştiţi doar : „leu de aur pe roşu covor de flori alergînd"), care alcătuieşte motivul central al frescei de pe grinda mare.

Peste puţin, Sfinţia-sa la fel de zgribulit, în ciuda anotimpului călduros şi la fel de înţepenit de reumatism, vine şi el o dată cu unchiul nostru, protonotarul apostolic, sosit anume din Tunisia cu avionul. Păstrîndu-şi cu măreţie personalitatea în decorul acesta de sutane, a căror mătase moarată trece prin toate nuanţele posibile de violet, apărătorul Credinţei îşi contemplă cu ochi slăbiţi numeroasa familie, care se revarsă acum respectuoasă, izbindu-se în valuri succesive de picioarele fotoliului său. Identificăm pe baronul şi baroana de Selle d'Auzelle, pe contesa Bartolomi (care-şi ascunde pieile de sub bărbie sub un văl de perle fine) şi pe urmaşii ei, cu plete corsicane, pe domnul şi doamna de Kervazec, care aduc urările cardinalului, pe contele de Soledot, primar şi consilier

general, pe doamna Torure şi pe copiii ei, săraci lipiţi pământului, pe domnul Ladourd, care a trebuit să fie invitat, în ciuda originii averii sale (cinstită, dar obţinută în negoţul cu piei de iepure), pe părintele Létendard şi ordonanţa lui, am vrut să spun : vicarul lui. Apoi sînt fiii, fiicele, nepoţii Rezeau de toate gradele, îmbujoraţi de plăcere, îmbujoraţi şi nesfîrşiţi la număr, precum merele care cad din pomi în luna septembrie. Toată mulţimea asta se înşiră, se înghesuie îndărătul „lui", îşi înalţă capul colectiv, pozează pentru posteritate.

Apoi se permite intrarea oamenilor de rînd, oamenii de treabă din comună, ţărani stingheriţi de propria lor persoană şi ghiftuiţi de umilinţa poziţiei lor, Jeannie Simon, cei patru Barbelivien, alde Argier, alde Huault, bătrîna Fine, care poartă pe sînul drept medalia tricoloră a bătrînilor servitori, călugăriţele-profesoare de la şcoala confesională şi cele de la spital, Copilele Sfintei Fecioare [1], încinse cu eşarfe mai mult sau mai puţin meritate, membrii consiliului de fabrică, o delegaţie a societăţii de tir şi de armonie Saint-Aventurin, cincizeci de fermieri şi de fermiere anonime... Cei mai mulţi au adus buchete de flori craoneze adunate fir cu fir şi dispuse în formă de mozaic, adevărate capodopere de răbdare ţărănească. Dar mulţi dintre ei au adus cîte o raţă sau cîte un pui cu lăbuţele legate şi cu aripile blînde, ca şi cum şi-ar aplauda moartea apropiată. (Ca să nu las nimic la o parte, era să adaug că unii au adus şi iepuri de casă, dar îmi dau seama că ar suna destul de comic.) Toate aceste daruri se îngrămădesc într-un colţ al salonului : vor profita de ele altarele bisericilor şi operele de binefacere (dar abia după ce Folcoche şi-a luat pe ascuns zeciuiala ca să se despăgubească de pierderea plocoanelor anuale).

Deputatul conservator de Maine-et-Loire, marchizul Geoffroy de Lindigné, soseşte cu întîrziere, aşa cum se cuvine, şi străbate mulţimea caldă a alegătorilor săi. Pe el îl mai aşteptam. Magneziu. O dată, de două ori, de trei ori.

— Mulţumesc, doamnelor şi domnilor, spune fotograful.

Marchizul scoate cîteva foi de hîrtie din buzunar şi-şi avîntă braţul drept în aer. Se aude : „psssst !" Marchizul vorbeşte, mai bine zis intonează...

Discursul durează un ceas. Vă scutesc, nu repet ce a spus. Noi, însă, n-am fost scutiţi nici de *speech*-ul primaru-

[1] Organizaţie catolică de tineret.

lui, nici de predica episcopului, nici de salutul elevilor, nici de logosul şefului ramurii principale a familiei. În sfîrşit, după trei ore de scuipături, mulţimea oamenilor de rînd capătă învoirea să se răcorească cu cidru înfundat şi să se restaureze cu aperitive în curte, în jurul scîndurilor instalate pe capre şi acoperite cu douăzeci de cearşafuri de pînză de olandă, menite să le inspire o stimă salutară faţă de dinastia Rezeau. Un număr restrîns de notabilităţi sînt îndrumate spre sufragerie, unde, în ciuda celor şaizeci de metri pătraţi ce măsoară, nu încape toată lumea. Restul familiei se va ospăta în hol, pe culoare, în clasă. *La Belle Angerie* s-a transformat într-un restaurant uriaş, unde forfotesc fetele de fermă tocmite pentru ziua de azi şi care, învîrtindu-se printre oamenii mari adunaţi aci, fac o risipă anormală de hohote grase de rîs şi de particule interogative.

La şase seara, invitaţii încep să se retragă. Totuşi, un mare număr de veri şi verişoare rămîn să doarmă la conac, aşteptînd trenul de dimineaţă spre Paris. Protonotarul se instalează la noi pentru două săptămîni, iar baroana pentru opt zile. Parcul răsună încă de strigăte, de chemări, de alergături. E o adevărată chermesă. Soarele apune în direcţia clopotniţei din Soledot, în vîrful căreia pare că intenţionează să se înfigă. Norii iau treptat culoarea nasturilor de pe sutana protonotarului. Tata, beat de mîndrie, şi-a desfăcut cravata şi trece de la un grup la altul, aşa cum musculiţele pe pajişte trec de pe spinarea unui animal pe spinarea altuia. Deodată, domnul Rezeau mă zăreşte. Sînt singur şi mă îndrept spre copacul meu preferat. Se apropie de mine, mă ia de braţ, mă trage după el şi încearcă să-mi comunice entuziasmul lui.

— Înţelegi, băiete, ai înţeles azi ce înseamnă o familie ca familia Rezeau ?

Cred şi eu că am înţeles, tocmai de asta sînt aşa de rece. În pădure, o verişoară anonimă, o verişoară care are desigur o mamă grijulie, şi nu o Folcoche în rochie de lamé, o verişoară care e poate Edith Torure, sau una dintre fetele contesei Bartolomi, cu cozile lor negre ca abanosul... mă rog, o verişoară ! cîntă cu glas subţirel o romanţă din bătrîni, potrivită pentru o fată de familie bună.

— Fermecător ! spune tata şi-şi mîngîie mărul lui Adam, la fel de proeminent cum îi e şi nasul.

Da, e fermecător, e desuet, e onorabil. Dar cînd mă gîndesc la banii ăştia, cheltuiţi din vanitate, în timp ce noi nu avem strictul necesar, mă întreb dacă e cu adevărat fermecător. Dar a-i trata pe ţărani ca pe nişte şerbi în plin secol al XX-lea, asta nu e desuet? Dar ipocrizia, care-şi aruncă mantia pe dezbinările dintre noi, pe uscăciunea sufletului şi a minţilor noastre, pe moliile şi pe miturile noastre, putem spune că e şi ea onorabilă? Oamenii se frămîntă, oamenii nu mai citesc *La Croix*, nu se mai sinchisesc de Indexul Vaticanului, nici de *imprimatur*, oamenii cer dreptate, şi nu milă, cer ce li se cuvine, nu pomenile voastre; oamenii umplu trenurile de periferie care golesc şesurile noastre robite, nu mai cunosc ortografia numelor istorice, sînt răucugetători pentru că nu cugetă ca voi şi totuşi cugetă, trăiesc, trăiesc o viaţă infinit mai plină decît se bănuieşte pe acest petic de pămînt, izolat prin gardurile lui de nuiele, trăiesc o viaţă de care noi nici n-avem idee, noi, care n-avem nici măcar un aparat de radio ca să-i auzim cînd vorbesc, ei trăiesc, iar noi ne pregătim să murim. Dar ura mea ghiceşte care e raţiunea noastră de a fi şi, mai ales, raţiunea noastră de a nu mai fi, ghiceşte că sărbătoarea de azi este o sfidare zvîrlită în faţa secolului şi că romanţa micii mele verişoare, care nu va mai zămisli alţi burghezi bretoni născuţi dintr-o idilă prevăzută cu o zestre mare, e o romanţă fără vlagă. Ura mea, care nu le va ierta că sînt de-al lor, că sînt de-al lor pentru totdeauna, ura mea ştie că sărbătoarea de azi este ultima de acest gen, înainte de fărîmiţarea şi de prăbuşirea acestei glorii de canton. Ea mai ştie că voi fi unul dintre făuritorii cei mai detestaţi ai unei decadenţe iremediabile, decadenţă pregătită de devalorizarea prejudecăţilor şi a titlurilor. Şi sufăr oarecum, sufăr, pentru că, în ciuda voinţei mele, nu-i urăsc pe toţi. Iată de ce, pe un ton foarte blînd, accept să-i răspund tatei, care nu va înţelege ce vreau să spun:

— Da, e fermecător. Ai zice că e cîntecul lebedei.

XXII

Ceremonia asta costisitoare fu urmată de economii sălbatice. De altfel, doamna Rezeau se făcea din ce în ce mai zgîrcită. Conform unui procedeu foarte apreciat în familiile burgheze de viţă veche, tata îi acorda credite precise, repartizate dinainte pentru diversele capitole ale bugetului: atît

pentru garderoba ei, atît pentru garderoba noastră, atît pentru mîncare. Dar Folcoche trișa, ajunsese să se zgîrcească la orice. Își alcătuise un fel de caniotă pe care o investea în mici afaceri personale, făcea mărunte speculații cămătărești ca să-i dea lecții domnului și stăpînului ei, care-și administra „atît de rău" averea. Adevărul e, trebuie s-o recunoaștem, că dacă tata nu s-ar fi încăpățînat să păstreze unele valori cu venituri fixe, adică împrumuturile de stat, la zestrea mamei noastre — trei sute de mii de franci aur — s-ar fi adăugat un zero suplimentar. Dar el nu se pricepuse decît să-i păstreze valoarea nominală. În domeniul acesta, familia Pluvignec putea să-și bată joc de alde Rezeau, lucru pe care îl făcea, de altfel, cu prisosință.

Iată de ce, cînd protonotarul propuse părinților să ne ia cu el ca să ne petrecem vacanța în Tunisia, fu refuzat categoric. Tata ar fi dorit această destindere dar, deși unchiul făgădui să ne plătească toate cheltuielile la locul de destinație, suma necesară unei călătorii în trei nu se putu aduna. (De altfel, Folcoche nici nu voia să audă vorbindu-se despre așa ceva.) Din același motiv, am refuzat și alte cîteva invitații costisitoare. Expedițiile genealogice fură întrerupte. Stocul de cutii și de alte accesorii entomologice nu putu fi reîmprospătat.

În ce mă privește, nu țineam neapărat să părăsesc *La Belle Angerie*. Pentru moment, cel puțin. Asta nu însemna, firește, că aș fi fost mai fericit decît înainte sau că Folcoche m-ar fi cicălit mai puțin ! Dar împrejurimile conacului începeau să devină interesante. În ciuda tuturor interdicțiilor, plimbările noastre se depărtau tot mai mult de casă. Scorpia care spera „s-o facem lată", își slăbea hățurile, pregătindu-se să strîngă brusc zăbala la momentul oportun. Începusem să mă folosesc și eu de aparatul de ras al tatei. Drumurile desfundate, pe care gonesc fetele cu coasa pe umăr ducîndu-se să taie lucernă pentru iepuri, drumurile acestea desfundate erau bătute acum de galoșii mei. Cropette, căruia cei treisprezece ani și jumătate nu-i dădeau încă mîncărimi, cutreiera cuminte aleile pe bicicleta dobîndită pe vremuri cu prețul unei trădări dată uitării. Dar Frédie și cu mine, cu nările fremătînde, pîndeam fetele din organizația Copiii Fecioarei Maria, pe păstorițele care duceau vacile la păscut, pe mica Bertine, dar mai ales pe Madeleine de la ferma *La Vergeraie*. Prerogativele noastre de copii ai proprietarului o determinau să ne arate simpatie. Sfioși ca și ea, dar în alt fel, îi căram coșurile și o ajutam să-și

mîne acasă vitele. Înţelegea prea bine ce sens avea interesul subit ce-i arătam, în ochii ei se aprindea o licărire, în care se puteau deosebi ironie, teamă şi vanitate. Fata asta avea mult mai multă experienţă decît noi. Trebuie să vă mărturisesc că abia în ultimele trei luni, de cînd surprinsesem întîmplător un cîine şi o căţea efectuînd cele necesare, izbutisem să reconsider problema şi să pun la punct anumite detalii, trecute cu sălbăticie sub tăcere de fandoselile pudice ale familiei. Nu avusesem niciodată relaţii cu diverşi colegi de şcoală care, în general, sînt iniţiatorii (nu totdeauna dezinteresaţi) celor mici. Nu îndrăzneam să pun întrebări fraţilor mei, la fel de întîrziaţi ca şi mine în acest domeniu şi victime ale unei educaţii care considera că orice confidenţă sexuală, orice frază precisă e „dezgustătoare". Lucrurile mergeau atît de departe, încît n-am auzit niciodată spunîndu-se despre o verişoară : „e însărcinată", ci numai : „aşteaptă un copil". Organele, despre care grecii spuneau că sînt *sfinte*, au fost rebotezate de creştini, care le declară ruşinoase. Ce s-ar mai putea adăuga la asta ? Veţi zîmbi poate, dar aflaţi că ignoranţa mea era atît de mare, încît multă vreme mi-am închipuit sexul feminin nu vertical, ci orizontal, ca o gură. Nenorocirea e bună şi ea la ceva, fiindcă această candoare m-a ferit de viciul solitar, flagel împotriva căruia nimeni nu ne prevenise vreodată.

Prima mea reacţie după iniţierea — parţială de fapt — în problemele dragostei a fost categoric nefavorabilă lor. N-am simţit nici un fel de dezgust mistic şi nu mi-a fost teamă de păcat. Păcatul ? Ei, ştii că-i frumos ! Păcatul e un cuvînt, un pretext pentru pedepse, o născocire a legilor bisericii, la fel de arbitrare ca şi legile instituite de Folcoche. După mine, natura ar fi putut, ar fi trebuit chiar, să înzestreze mamiferele cu un sistem de reproducere asemănător cu cel al florilor. Al florilor monoice de preferinţă. E un sistem curat, poetic, accesibil oricăror priviri. Atît de curat şi atît de poetic, încît florile — care nu sînt decît nişte organe genitale — sînt folosite pentru împodobirea saloanelor şi a capelelor. Bineînţeles, nu-mi displăcea gîndul că Folcoche făcea şi ea parte din categoria aceea de fiinţe veşnic suferinde, veşnic transpirate şi, la drept vorbind, veşnic umilite, categoria femelelor, şi mai precis a femeilor. Dar, în afară de asta, şi dacă, pentru motive cu adevărat tehnice, Dumnezeu nu avusese posibilitatea să ne dăruiască un

stil şi stamine, ar fi putut măcar să generalizeze discreţia păsărilor.

Cu timpul însă, am adoptat altă atitudine. Am rămas neprihănit. Aşa am fost multă vreme. Din mîndrie. Şi din dorinţa — cum să spun ? — din dorinţa de a fi autentic. Dar deşteptările matinale, despre care Victor Hugo a vorbit atît de frumos în versuri, pieptul Madeleinei, picioarele ca nişte fuse ale fetiţelor din şcolile religioase, gătite în haine de duminică, picioare care se ridicau cine ştie încotro sub rochii, mîncărimea aceea din vîrful degetelor care ar vrea să pipăie ca nişte antene şi care ar dori parcă să adauge ceva la simţul tactil, foamea aceea — căci e un fel de foame — care porneşte tot din pîntece şi care nu se numeşte încă dorinţă, izbucnirea de sentimente şi de coşuri pe obraz, primele fiind un pretext pentru secreţia celorlalte, toate la un loc mă făcură praf în cele din urmă. Vă aud şuierînd, şerpi de seară. În numele cui v-aş putea convinge să tăceţi ? Nu există nici o complezenţă faţă de adevăr. Nu există decît adevărul. Dacă în acest moment, perifrazele mele şovăie, nu-i oare dovada ultimei rămăşiţe a unei educaţii creştine care dă instinctului porecla echivocă de „ispită" ?

Deşi cu un an şi jumătate mai mare decît mine — ceea ce înseamnă ceva la vîrsta asta ! — deşi torturat de aceleaşi frămîntări, Frédie nu era mai iniţiat decît mine şi nici mai îndrăzneţ. Dimpotrivă, un fel de apăsare îi împovăra umerii o dată cu pubertatea.

— Ne mai lipseau şi complicaţiile astea ! bombănea el.

Mi-am dat seama destul de repede că, fără mine, era incapabil să facă ceva. Dar fiindcă înălţimea şi mustăţile care începuseră să-i mijească mă puneau în inferioritate, am luat hotărîrea să pornesc singur la vînătoare pe socoteala mea. Cartelul puştilor îşi trăise viaţa. Acum ne aşteptau altfel de încăierări. Dar n-aveam de loc intenţia să prelungesc la nesfîrşit schimbul de zîmbete şi de cuvinte cu dublu sens, pe care adolescenţii îl practică faţă de adolescente. O viperă nouă îmi mişuna în trup, trebuia s-o sugrum şi pe asta.

Cu atît mai rău pentru Madeleine ! Dar ce, parcă Folcoche s-a purtat cu mănuşi faţă de noi, cînd a vrut să-şi astîmpere poftele sadice ? Madeleine e roşcovană şi din ce în ce mai mult ia aspectul fetelor de pe la noi, care se îngraşă prea curînd cu băutură şi cu slănină rece. Peste trei ani, mersul ei are să semene cu al gîştelor grase. Dar pentru moment, mai

seamănă cu un *piron* (păsărică în dialect) şi e destul de gingaşă pentru intenţiile mele. Puţin îmi pasă dacă e sau nu fată mare. Are să-şi găsească oricînd un bărbat, pe măsura spinării ei, solidă la praşilă, şi pe măsura mîinilor ei, care mulg cu deosebită rapiditate.

Numai că trebuie să mă apropii de ea, trebuie s-o „pregătesc" şi nu-i prea simplu. Ţăranii se culcă devreme şi, după căderea nopţii, nu se mai fîţîie pe-afară. În cursul săptămînii, Folcoche e cu ochii-n patru, nu pot să-i scap decît pentru scurte întîlniri la islaz. Mai rămîne duminica, zi riguros nelucrătoare, afară doar de perioada secerişului, după ce preotul acordă din înaltul amvonului autorizaţie anuală. Cînd se întoarce de la vecernie, unde cîntă în cor (fals, bineînţeles), Madeleine o ia pe scurtătură, prin pădurice.

În general, cînd am hotărît ceva, trec foarte repede la acţiune. Nu-mi place să mai aştept şi nici să-i aştept pe alţii. Totuşi, în dragoste, dacă pot să dau acest nume unei prime repetiţii particulare, aşadar în dragoste e nevoie de doi. Madeleine rezistă. Madeleine îmi ocupă, îmi exasperează şi-mi încîntă întreaga vacanţă. Cînd mă urc în copacul meu favorit, o fac mai ales ca să-mi trec în revistă succesele, pe care le realizez făcînd curte tinerei văcăriţe, al cărei păr are culoarea şi mirosul fînului proaspăt.

Nu sînt prea încîntat de mine. Ei, băiete, unde eşti ? Mîinile astea care mîngîie ugerele vacilor sînt chiar atît de neprihănite ? Se apără chiar atît de bine ? Sau te temi să nu te surprindă Folcoche, cealaltă femeie, care s-a răsturnat pe spate măcar de trei ori în viaţa ei ? Ia mai lasă-mă în pace cu Folcoche a ta ! Las-o să poarte de grijă timbrelor din colecţie, căutînd în Yver şi Tellier [1]. De vreo treizeci de ori pînă acum ai bătut degeaba drumul pînă la islaz. Brînduşele toamnei se pregătesc să înflorească, vacanţa se apropie de sfîrşit, n-o să mai ai decît prea puţin timp liber... Trebuie să izbuteşti înainte de întoarcerea lui B VII. Te stinghereşte chiar atît de tare să satisfaci în doi nevoia asta naturală ? — căci aşa o consideri. Idiotule, ai vrut să rămîi neprihănit ! Cînd îţi vine chef să scuipi, rămîi cu balele în gură ? Higiena publică a născocit scuipătorile aşa cum Dumnezeu a născocit femeia. A fi pur nu înseamnă să reţii, ci să elimini.

[1] Catalog filatelic ce se editează periodic în Franţa, indicînd valoarea actuală a timbrelor.

Îmi dau curaj, mă excit, mă fac de două parale. La primul prilej, gonesc din nou spre pajiştea cu trei ulmi, unde o găsesc de obicei pe Madeleine, tricotînd nişte şosete de lînă pentru frate-său, flăcăul Georges. O umbrelă înfiptă-n pămînt o apără de ploaie sau de soare, după cum e cazul. Cozile şi le adună totdeauna pe piept şi le lasă să-şi facă drum între cei doi sîni. Cînd mă apropii, ochii ei clipesc foarte repede : are ochi galbeni.

Astăzi, sînt mai generos şi spun că sînt aurii. Mă aşez lîngă ea, fără să-i dau bună ziua.

— Băgaţi de seamă, domnule Jean. Frate-meu e pe aproape, prăşeşte sfecla.

Astăzi trebuie s-o sărut. Îmi trec braţul pe după umărul ei. Mîna coboară vicleană spre subsuoară şi se strecoară mai departe. Cînd vîrful degetelor se apropie de marginea sînului, Madeleine le opreşte, fără să spună vreo vorbă, strîngîndu-şi cotul de coaste. Am rămas cu buzele umflate. E cazul să încep să-i spun gogoşi ? Ce idee ! De ce să dau orzul pe gîşte ? Mă hotărăsc deodată, şi, trăgînd-o de cozi, îi răstorn capul pe spate, fără menajamente. „Aoleu !", spune Madeleine, înainte ca gura mea s-o fi înghiţit pe a ei.

Aşadar s-a făcut. Îmi acord o notă bună şi-mi stăpînesc dorinţa de a-mi şterge buzele. Madeleine spune :

— Nu-i aşa că-mi sînteţi *prieten,* domnule Jean ?

În dialect craonez, prietenia e termenul discret folosit în loc de dragoste. Nu, n-am nici un pic de prietenie pentru fata asta. Mă întind, mă depărtez puţin de ea şi, în cele din urmă, o întreb :

— Eşti supărată, Mado ?

— Niţăl, răspunde ea laconic.

Dar cînd spune asta, zîmbeşte şi, cînd o văd zîmbind, o iau de la început. De data asta, totuşi, fără nici o ruşine îi apuc şi-i frămînt sînul stîng, pe care-l găsesc cam moale. Nu-mi mai îndepărtează mîna, nu se mai gîndeşte la frate-său Georges, deşi îl auzim pocnind din bici. Îi dau drumul din prudenţă şi o iau la goană spre *La Belle Angerie.* Sînt în al nouălea cer. Frédie, care hoinăreşte de unul singur de cînd l-am lăsat în părăsire, îmi remarcă excitaţia şi mă întreabă :

— Ei ?

Tare aş avea chef să-l fac praf, spunîndu-i că am izbutit. Dar sînt încă mai vanitos decît credeţi, vreau să-i servesc fierbinte numai realitatea şi foarte curînd, autorizîndu-l

să se ascundă pe undeva prin apropiere, ca să asiste la victoria mea dacă poftește. De data asta îi spun doar cu un aer nepăsător :

— Dragul meu, moșmoala s-a copt.

— Nu, glumește Frédie, așa se spune despre pere. Moșmoala se mănîncă după ce putrezește.

— Las', că știu eu ce spun.

Răspunsul meu n-a putut să ajungă pînă la timpanele coanei Folcoche, care-și face apariția chiar în clipa aceea. Ca să spună și ea ceva, zbiară la noi :

— Ei, n-ați mai terminat odată cu șușotelile ?

Te-am neglijat în ultima vreme, mamă ! Iartă-mă. Nu crede că ura mea are un acces de rea-voință. Dar zău, sînt foarte ocupat. Aș dori, totuși, să nu te-nșeli. Pentru moment, trebuie să-mi satisfac un instinct care a crescut o dată cu vîrsta și pe care nici un fel de afecțiune nu l-ar putea canaliza în direcția băltoacelor sentimentului. Dar ceea ce fac acum se îndreaptă și împotriva ta. Să nu spui că nu-i nici o legătură între una și cealaltă. Nu ești decît o femeie și, într-un fel sau altul, toate femeile vor plăti pentru tine. Crezi că exagerez ? Atunci, ascultă... Bărbatul care pîngărește o femeie își pîngărește oarecum și mama. Scuipatul nu iese numai pe gură.

Și iată că a sosit și ziua Domnului, duminica aceea care mi se cuvine. În privința scorpiei, sînt perfect liniștit. Bine inspirat de Allah, Ibrahim Pașa i-a trimis din Egipt o serie prețioasă de timbre, pe care trebuie să le claseze și să le lipească. L-am instalat pe Frédie la intrarea în grădină, pe de o parte ca să mă controleze, și pe de altă parte ca să stea de pază. Dacă e vreo primejdie, are să fluiere *Dies irae, dies illa* [1]. În ce mă privește, mă ascund sub ramurile cedrului de argint, în care am descoperit de curînd niște pui de uliu. A sunat acum un sfert de oră pentru sfîrșitul vecerniei. Madeleine nu poate să întîrzie.

Madeleine sosește ! În hainele de duminică, o găsesc mai puțin ispititoare decît în bluza țărănească cenușie. Pălăria ei de paie e împodobită cu o panglică de catifea roșie ca cireașa, care nu se potrivește cu rochia violetă, cumpărată fără-ndoială la prăvălia din Segré, specializată în culori de sugari. Bănuiește că o aștept pe undeva, în vreun desiș, și face

[1] Ziua mîniei, ziua aceea (în lb. lat.), începutul unui imn religios.

paşi mărunţi de parcă nu s-ar grăbi, de parc-ar încerca să se lase dorită puţin, dar nu prea tare, căci flăcăilor, şi cu atît mai mult domnişorilor, le place să-i stîrneşti, dar nu să-i enervezi.

— Ei, Mado !

Interpelata se opreşte, aruncă o privire în jurul ei, mă zăreşte sub frunzişul cedrului, ale cărui crengi, lăsîndu-se în jos, alcătuiesc un fel de boltă, şovăie puţin, apoi, strîngîndu-şi rochia pe coapse, se furişează cu băgare de seamă pînă la mine. E tăcută ca de obicei. Ce să spună ? Sub părul împletit în cozi, gîndurile nu se înghesuie.

Am pregătit locul, am curăţit terenul, am repartizat în mod echitabil frunzişul. Nu-i mai rămîne decît să se aşeze. Şi să zîmbească.

Încep preludiile. N-are nici un rost să-mi refuze azi ce mi-a dat altădată. Prin urmare îmi încasez plocoanele. Pregătirile îmi iau jumătate de oră. Aud un fluierat lung. Ciulesc urechea, dar nu e *Dies irae*. E moş Simon, care-şi cheamă vacile. Totuşi, n-are nici un haz s-o mai lungesc. Nu mi-a mai rămas decît o oră. Din direcţia sînului stîng, mîna mea coboară de-a lungul şoldului, se bagă sub rochie şi ajunge la jartieră.

— Va să zică asta vreţi acuşica ?

Urmează noi preludii, de data asta sub centură. Încă o jumătate de oră. Un porumbel se alintă deasupra noastră, chiar în copacul în care-şi face cuib uliul. Ai avut noroc, măi porumbelule, că am dat peste pasărea de pradă ! Dar pasărea astălaltă, care se zbate puţin în ghearele mele, zău că n-are să-mi scape !

Sfîrşitul preludiilor.

XXIII

Madeleine nu era fată mare şi, de altfel, nici n-a încercat să mă convingă de aşa ceva. Lui Frédie i-am spus totuşi că eu o dezvirginasem. Fie vorba-ntre noi, am zăbovit cam mult pînă să dau de perete o uşă deschisă şi cred că, de trei luni încoace, victima mea trebuie să-şi fi spus că sînt cam nătăfleţ. Un motiv în plus ca să afirm că o găsisem aşa cum nu mai era.

Fratele meu nu mai poate de bucurie. Băiatul ăsta e făcut ca să se bucure de victoriile altuia. În ce mă priveşte, mă mir

că nu sînt mai mulţumit. E drept că operaţia nu e neplăcută. Dar fata aceea s-a ridicat în picioare şi mi-a spus, netezindu-şi cu grijă rochia : „Acuma v-aţi mulţămit, nu-i aşa ?“ Ei bine ! Îmi amintesc că mi-a venit s-o pălmuiesc. Tare aş fi vrut s-o văd plîngînd pe gîfîita asta ! M-am stăpînit, fiindcă vreau s-o mai păstrez un timp, din lipsă de ceva mai bun. Numai că trebuie să bage de seamă ! Nu mai vreau s-o aud şoptind, cum a făcut în clipa despărţirii, cu un glas aproape drăgăstos şi cu ţîţişoarele turtite de pieptul meu :

— Să ştii că-ţi sînt tare prietenă, zău aşa !

A, nu, aşa ceva n-am să rabd din partea ei. Şi nici din partea alteia. Dar mai ales din partea ei, nu ! Cu ce drept îndrăzneşte să mă tutuiască ? Nimic nu s-a schimbat în relaţiile dintre noi doi, distanţele nu s-au micşorat, nu îngădui nici o familiaritate, nici un gest caraghios. Am făcut dragoste, atîta tot. O să facem şi altă dată, şi gata. Punct. Şi cînd am să găsesc cu cale, am să pun un punct final.

Totuşi, n-are rost să fac mofturi. Sînt cel dintîi care am ştiut să rezist, cel dintîi care am fugit de-acasă, cel dintîi care m-am culcat cu o fată. Am toate motivele să mă urc voios în copacul meu şi să-i domin pe ceilalţi băştinaşi din *La Belle Angerie*. Oare la ce vîrstă s-a culcat domnul Rezeau prima dată cu o femeie ? Aşa cum îl cunosc, e în stare să nu fi încercat nici una înainte de a se fi însurat. Despre fraţii mei, care sînt nişte singuratici, nici n-are rost să mai vorbesc... Aşa se explică siguranţa mea. Nu sînt un băieţandru care se satisface singur. Eu am o fată la dispoziţie. Gîndul ăsta începe să mă excite. Frédie îmi trage un ghiont zdravăn în spate.

— Al dracului Zeamă-Lungă !

Folcoche nu s-a înşelat. E la zeci de poşte depărtare de adevăr, dar are antene care au informat-o. În faţa ei nu se mai proţăpeşte un copil şi, cînd o priveşte drept în ochi, nu face o pistoleală fără consecinţe, ca altădată ; acum îi ajunge o presiune scurtă, dar dispreţuitoare a pleoapei. A sosit timpul, da, a sosit din plin timpul să se descotorosească de masculul ăsta, de flăcăul ăsta, care îndrăzneşte să-i strige lui frate-său mai mare :

— Mai lasă puţin săpăliga aia ! Vino să facem o plimbare.

Cui să se plîngă ? Individului aceluia care trage muşte-n ţeapă, care-şi şterge de praf cutiile într-un pod unde pute a sulfură de carbon ? La ce bun ? Să recurgă la violenţă ? Dar

Zeamă-Lungă își arată cu multă plăcere mușchii, și fără-ndoială că e dispus să facă uz de ei. Orice, numai să evite o înfrîngere usturătoare, cum a fost asediul nereușit sau evaziunea iertată. Preferă să-l lase să aţipească, ba chiar să prindă curaj și să facă o greșeală de neiertat care să justifice internarea lui într-o casă de corecție. Abia cînd va fi eliminat el, va putea să-i pună la pămînt pe ceilalți, abia atunci va putea domina peste o *Belle Angerie* devenită iar ce era altădată, adică un regat pentru o matcă de albine.

Dar dacă mama are antene, le am și eu pe ale mele. De altfel, am eu, oare, calități și mai ales defecte, pe care să nu le fi moștenit de la ea ? Totul ne e comun, afară de privilegiul virilității, pe care cerul i l-a refuzat din greșeală, dar pe care ea l-a uzurpat cu voioșie. Regăsesc în ea toate sentimentele, toate trăsăturile caracterului și chipului meu. Urechile prea mari, părul uscat, bărbia în formă de galoș, disprețul față de cei slabi, neîncrederea față de bunătate, sila de dulcegării, spiritul de contradicție, plăcerea de a face scandal, pofta de carne, de fructe și de fraze acide, încăpățînarea, zgîrcenia, cultul forței mele și forța cultului meu... Te salut, Folcoche ! Nu-ți sînt copil, în schimb, sînt totuși fiul tău.

Și iată de ce, Folcoche, atîta timp cît vom trăi cot la cot, nimic din ce faci nu-mi va scăpa. Tot ce gîndești aș fi gîndit și eu în locul tău. Tot ce încerci aș fi încercat și eu, dacă ar fi trebuit, cum e cazul tău, să mă apăr cu disperare împotriva tinereții, care te părăsește, în timp ce se apropie de mine.

Iată de ce ghicesc că-mi pregătești ceva. Tăcerea și condescendența provizorie cu care te înconjuri mă determină să fiu vigilent. Ca măsură de prevedere, nu mai alerg zilnic pînă la islaz. La ce bun, de altfel, să dau din gură ca să spun prostii sub o umbrelă, cînd mă pot mulțumi să mă ascund în fiecare duminică, sub frunzișul cedrului, pentru ca Madeleine să mă urmeze și să-și ia rația săptămînală de frunze strivite ? Te pîndesc, Folcoche. Îți pîndesc pînda. Ne *vicle-nim* unul pe celălalt. Cît despre domnul Rezeau, care nu are și el antene de longicorn, se felicită în sinea lui pentru liniștea care s-a așternut. Și totuși, n-a existat perioadă în tinerețea mea în care nervii să-mi fi fost supuși la o tensiune atît de puternică. Frații mei, mai clarvăzători, așteaptă ultima scenă de mari proporții, care nu poate să întîrzie. Se pregătesc pentru ea, fiecare în felul său. Cropette se izolează, se închide în camera și în neutralitatea lui, de unde nu iese decît pentru hoinăreli solitare pe bicicleta lui credincioasă.

Frédie, care a fost totdeauna gen căţeluş, latră de departe, o spionează pe Folcoche pentru mine şi-mi aduce veştile, cum aduce viţeii acasă cîinele Madeleinei.

— Fii atent ! Cum ieşi din casă, Folcoche intră la tine în cameră. Nu ştiu ce face acolo, dar de la începutul săptămînii cred că am văzut-o de cel puţin şase ori închizînd uşa ta.

Pînă şi Fine, bătrîna noastră Fine, îmi confirmă faptul. Face gestul de a pune o verighetă într-un deget *(doamna)*, apoi o rotaţie rapidă a arătătorului în jurul bărbiei *(adesea)*, mîna desenează un pătrat (*camera*), arătătorul îmi atinge sternul *(dumneata)*. Nu îndrăzneşte să adauge gestul gurii cu buzele adunate înainte, care înseamnă : atenţiune ! Pînă şi în fineşte există subînţelesuri.

Am să fiu atent. Probabil că Folcoche caută o ascunzătoare. Sau, mai bine zis, ascunzătorile. I, în perete, II, sub scîndura desfăcută. Prin analogie, probabil că a găsit-o pe prima. E leit replica ascunzătorii din camera lui Frédie. Pe cealaltă nu cred că a găsit-o. De altfel, n-are nici o importanţă. Sînt amîndouă complet goale. Ascunzătoarea cea nouă s-a mutat într-o buiotă veche de cauciuc, care buiotă se află într-un cuib de coţofană, din vîrful stejarului lui Saint-Joseph. Folcoche nu ştie asta şi probabil că vine zilnic în recunoaştere, sperînd că va găsi în sfîrşit o comoară clandestină.

În semn de sfidare, las în ascunzătoarea numărul unu, adică cea din perete, o bucată de hîrtie, pe care am scris : *nefolosit*. Fac acelaşi lucru şi pentru ascunzătoarea numărul doi. Şi, în sfîrşit, ca să am plăcerea s-o urmăresc pe Folcoche cînd scotoceşte la mine, repet în sacristie (care e alături de camera mea) operaţia efectuată de partea cealaltă, spre Frédie : fac o gaură-n zid, între două cărămizi.

Într-adevăr, am norocul şi bucuria să asist la criza de turbare a coanei Folcoche. Mama m-a auzit probabil strigînd în culise, în timp ce coboram în fugă scara din dreapta :

— Mă duc la fermă să iau untul pentru tata.

Dar nu ştie că m-am întors în vîrful degetelor pe scara din stînga şi că m-am ascuns în dulapul cu obiecte de cult, în care se găseşte capătul găurii din perete. Folcoche crede deci că poate să-şi facă în linişte percheziţia zilnică. Aud zgomotul tocurilor lovind în duşumea : nici măcar n-a avut prevederea să-şi pună papuci.

Iat-o în cîmpul meu vizual. Şi-a spălat — amănuntul e comic — părul rar şi poartă un prosop în jurul capului, răsucit ca un turban. Nu şovăie o clipă, merge drept spre prima ascunzătoare, mişcă plinta care ascunde orificiul, îndreaptă spre interior fascicolul de lumină al lămpii electrice şi citeşte... Aud un răcnet ! O văd sărind în sus, tropăind, rupînd bucata de hîrtie. Dar îşi recapătă repede sîngele rece. Adună bucăţile de hîrtie şi le pune în buzunarul capotului. Ce rost ar mai avea să caute cealaltă ascunzătoare ? Probabil că mi-am luat măsurile de prevedere. Se aşază pe marginea patului, meditează, se cufundă în gînduri. Deodată, un zîmbet răutăcios răsare pe faţa ei, se întinde ca o aurora glacială de decembrie şi o luminează cu desăvîrşire... Atenţiune ! doamna Rezeau a găsit ac de cojocul meu. Ce-are să se întîmple acum ?

Folcoche iese şi se îndreaptă în goană spre camera ei. Asta-i o mare greşeală. Nu trebuia să alerge. Dacă aleargă, înseamnă că se grăbeşte, înseamnă că are să se întoarcă. Dacă se-ntoarce, înseamnă că-i lipseşte ceva, altfel n-ar fi plecat. Dar obiectul acela, pe care vrea să-l aducă, ce anume e, ce primejdie înseamnă pentru mine ? Nu-i nevoie să fii un geniu ca să înţelegi. Porcăria pe care o pregăteşte e aşa de simplă, încît încep să mă întreb cum se face că nu m-am prins pînă acum în cursă. Vrea să-şi fure ei înseşi un obiect, care va fi preţios, să-l bage în ascunzătoarea mea şi, îndată după aceea, să facă o plîngere, să-i ceară tatei o percheziţie generală în prezenţa ei ca să descopere de faţă cu el aşa-zisul secret... Aş putea jura că asta vrea să facă.

Întîi să iau măsurile cele mai urgente. Nu pot să-i las mînă liberă. Vreau să ştiu ce soartă-mi hărăzeşte. Coridoarele sînt lungi, aşa că am timp să ajung în camera mea, mai înainte ca Folcoche să fi ieşit din a ei. Mă instalez la masă, cu spatele la uşă, dar îmi sprijin de călimară oglinda, în chip de retrovizor. Zgomot de paşi : Folcoche se-ntoarce. Uşa se deschide. Aud o exclamaţie înăbuşită şi apoi fraza asta anostă :

— Ia te uită ! Te-ai întors ?

— N-am mai mers pînă la fermă, s-a dus Frédie.

Nu-i bine să mă întorc, Folcoche nu trebuie să bănuiască nimic.

— E păcat să te închizi în casă pe vremea asta.

Şi spunînd aceste cuvinte, putoarea închide încet uşa. În ce o priveşte, n-a făcut decît să amîne partida. În ce mă priveşte, trebuie să fiu cu ochii-n patru. Căci, n-a apucat să-şi

ascundă la spate portofelul şi l-am văzut. Da, e vorba de portofel, nici mai mult, nici mai puţin, a hotărît să mă acuze că i-am furat portofelul. O chestie atît de importantă ar putea să justifice perfect expedierea mea într-o casă de corecţie.

Şi acum, stau şi-mi sucesc creierii. Cum să îndepărtez primejdia asta pe care Folcoche a atîrnat-o asupra mea, precum faimosul pumnal, de un fir din părul ei urît ? Nu pot să rămîn tot timpul zăvorît în cameră. Să-l avertizez pe tata ? Are să-mi ceară dovezi şi, dacă nu i le dau, are să fie indignat că am o imaginaţie atît de perversă. Să-i povestesc faptele în scris, să le pun într-un plic sigilat şi să i le trimit poste-restante ? Cine vrea să dovedească prea multe nu dovedeşte nimic. Folcoche are să spună că prevăzusem totul, pînă şi o înfrîngere. S-o surprind asupra faptului ? Ar fi cel mai simplu, deşi e o metodă care miroase prea tare a roman poliţist. Desigur, e relativ uşor s-o fac de rîs pe mama, cînd ştiu ce coace, dar să nu uit că tata n-ar tolera pentru nimic în lume să-şi vadă soţia batjocorită oficial de unul dintre copii. Dacă mă urc în copac să-mi adun gîndurile, oare Folcoche nu va profita de absenţa mea ? I-ar fi de ajuns două minute ca să opereze.

E caraghios de fapt, pot foarte bine să-mi adun gîndurile şi aici, în odaia asta, unde mă ţintuieşte neîncrederea. Sigur că pot : gîndurile mele sînt la fel de lucide aici, în mansardă, cum sînt sus pe creanga legănată la zece metri înălţime de sol de un veşnic vînt de vest. Dar nu vreau. Nu vreau să hotărăsc nimic sub constrîngere. Sub constrîngerea acestui acoperiş, care se adună deasupra mea, ca un accent circumflex. Şi înţeleg deodată ce reprezintă pentru mine copacul ăsta fetiş, simbolul independenţei mele, sădit, înfipt drept în ţărîna craoneză, care-l hrăneşte, dar totodată avîntat ca o săgeată spre cerul pe care aleargă în libertate norii veniţi de pe alte meleaguri şi pornind mai departe spre altele. Copac iubit, vreau să realizez ceea ce elanul tău nemişcat se mulţumeşte doar să schiţeze. Voi pleca. Trebuie să plec. Am să plec curînd.

Nu-i vorba de o nouă fugă, nu. Dar Folcoche însăşi doreşte să mă elimine. Îmi e neplăcut să-i acord satisfacţia asta, totuşi, îmi dau seama că trebuie să duc tratative cu ea. În fond, nişte tratative între noi doi, duse pe picior de egalitate, nu înseamnă oare o victorie ? În ce o priveşte, văzînd că sîntem amîndoi de aceeaşi părere, va fi mai puţin încîntată de ple-

carea mea. In fond, nu ne trebuie decît un compromis. Nu voi putea spune : „Am silit-o să-mi dea drumul". Dar nici ea nu va putea pretinde : „L-am gonit de acasă". Şi dacă-mi antrenez şi fraţii în acest meci, din care nici unul dintre noi nu poate ieşi învingător prin *knock-out*, va însemna că am cîştigat totuşi la puncte.

N-am nevoie de nici o regie. Şi nici de un adjunct strălucit. N-am nevoie de nici un ajutor. Am nevoie numai să pun mîna pe această Folcoche şi s-o am cinci minute în faţa mea. Nu-i ea omul care să mă evite. O să ne golim amîndoi sacul şi, odată pentru totdeauna, o să avem o explicaţie.

Ai auzit, Folcoche ? Cerul e cu mine. Auzi zgomotul motorului ? Domnul Rezeau, care n-are să ştie niciodată ce s-a întîmplat, a plecat la Segré. E un răgaz interesant. Deschid uşa camerei mele şi o trîntesc, apoi cobor scara zgomotos. Du-te, mamă ! Ia-ţi portofelul şi dă buzna la mine în odaie. Eu mă urc, liniştit, în copac.

XXIV

La o distanţă de un kilometru şi jumătate de *La Belle Angerie*, clopotniţa din Soledot îşi coace vîrful în soare. E patru şi un sfert. Dă-te jos, băieţaş !

Mă urc pe scară şi o întîlnesc pe doamna Rezeau, care zîmbeşte cu toate măselele, dintre care două sînt de aur. Mă dau la o parte ca s-o las să treacă şi o fac cu o graţie atît de neobişnuită, încît zîmbetul ei se stinge.

Iată-mă la mine în odaie. Ridic portofelul, care, bineînţeles, fusese înghesuit în ascunzătoare în timpul absenţei mele. Şase mii şapte sute de franci ! Folcoche nu se-ncurcă ! Riscul pe care l-a acceptat zgîrcenia maică-mi subliniază importanţa ce ar avea pentru ea rezultatul. Bag portofelul în buzunar şi, fără să mă grăbesc — mai am o oră înaintea mea —, pornesc spre anticameră, unde doamna Rezeau verifică rufele spălate de Bertine, cu ochi bănuitori. Am aruncat în treacăt o privire spre camerele fraţilor mei, care sînt goale. Înseamnă că o să putem discuta în perfectă linişte.

— *Mămică*, ai puţin timp pentru mine ?

Folcoche, căreia numai Cropette îi acordă titlul de mămică, ridică o pleoapă şi răspunde :

— Nu vezi că sînt ocupată, *puiule* ?

Mi-a răspuns cu aceeaşi politeţe. Hai să-i dăm drumul ! Mă apropii rotindu-mi umerii.

— Îmi pare rău, dar avem o mică socoteală.

Dracu să le ia de cîrpe ! Folcoche se-ntoarce spre mine. Fiindcă e vorba de o chestiune gravă, nu-şi urlă furia, o şuieră :

— Ai început să mă enervezi, băiete ! În casa asta nu-mi porunceşte nimeni.

Mă apropii şi mai tare, cu fălcile încleştate. Le descleştez ca să-i spun :

— Mamă, adineaori, în timpul absenţei mele, ai... uitat portofelul ăsta la mine. Ţin să ţi-l restitui pe loc. Ţin de asemenea să-ţi spun că mă aşteptam la aşa ceva. Cînd ai intrat la mine prima oară, te-am observat prin gaura pe care am făcut-o în zidul sacristiei. Pe urmă am văzut portofelul în mîna dumitale, cînd te-ai întors a doua oară, şi a trebuit să-ţi amîni planul fiindcă m-ai găsit în cameră. Te-am lăsat *de bunăvoie* să operezi, cît m-am dus să fac o plimbare. Îmi pare rău, dar ţi-ai greşit socotelile.

Folcoche nu răspunde. Tăcerea ei e un fel de statuie de sare, pe care saliva mea o linge în zadar. Am grijă să precizez :

— Chestia asta n-are să aibă nici o consecinţă dacă, bineînţeles, cădem de acord în privinţa rezultatelor ei. Pînă una-alta, iată portofelul. Ai să găseşti în el cei şase mii şapte sute de franci.

Folcoche întinde mîna, pune stăpînire pe bunul ei şi, continuînd să tacă, îşi numără bancnotele una cîte una. Strecor un comentariu :

— Vrei să-mi faci mult rău, mamă, zău aşa !

În aceeaşi ordine de idei, dar în sens invers, îndrăgostiţii spun iubitelor lor : „Ce drăguţă eşti" ! Fraza asta banală provoacă o strîmbătură pe buzele coanei Folcoche, care se hotărăşte în sfîrşit să vorbească :

— Va să zică nu-ţi ajunge că m-ai furat. Mai îndrăzneşti să mă învinuieşti pe mine, mama ta, de o uneltire infernală. Lasă, vedem noi ce-are să spună tata cînd se-ntoarce.

Doamne, fii binecuvîntat ! Folcoche alege o poziţie ridicolă, pe care nu se poate menţine. Cred şi eu, îi vine greu să scornească ceva mai bun. Dac-aş fi fost în locul ei, mi-aş fi apărat gestul cu hotărîre. Ei ! E şi ea o simplă femeie, care încearcă s-o ia pe ocolite. Izbucnesc într-un hohot de rîs.

— Bravo, mamă ! Te-am furat şi, după cinci minute, ţi-am adus banii înapoi. Tata o să aibă de ce să rîdă. Cu atît mai mult cu cît Frédie şi Marcel se luaseră la harţă pentru plăcerea de a privi prin gaură, cînd ai venit ultima oară la mine în cameră. La nevoie, nu s-ar da îndărăt să-ţi rectifice versiunea.

Nu-i adevărat. N-am nevoie de mărturia fraţilor mei şi sînt convins că mîndria coanei Folcoche n-o va lăsa să se înjosească pînă la a-i întreba ce ştiu despre povestea asta. Dar, dacă-i compromit, o silesc pe mama să elimine nişte martori care ar stingheri-o. Cîştig la puncte. Ca să-i arăt că nu mă tem de nimic, mă prefac că plec. Dar abia am ieşit pe uşă, că Folcoche mă strigă :

— Zeamă-Lungă !

Nu mă cheamă aşa. Mai fac cîţiva paşi pe culoar.

— Ei, Jean ! Te-am chemat.

Mă întorc, cu un aer dispreţuitor. Dar nu-i bine să forţez prea tare nota. Duşmanul are de gînd să trateze.

— Stai jos.

Consimt să iau loc. Folcoche mi-a întors spatele şi a reînceput să-şi verifice cîrpele. În principiu, ar trebui să tuşesc ca să-mi dreg glasul, înainte de a spune :

— Ai să-mi faci o propunere, mamă ?

Doamna Rezeau nu neagă.

— Da... În fine, s-ar putea. Nu înţeleg nimic din toată povestea asta. Dumnezeu ştie ce-ai pus la cale ca să-i înşeli pe fraţii tăi, care, de altfel, nu fac mai multe parale ca tine. Încep să-ţi înţeleg jocul. Ai vrut să mă pui în încurcătură. Dar în ce scop ? Ce vrei ?

— Să plec de lîngă dumneata, mamă.

— Aha ! Va să zică asta e !

Folcoche putea să spună numaidecît : „Foarte bine !“ Dar nu, nici de data asta nu vom vorbi deschis. Nu ne vom goli sacul. Explicaţia nu va avea loc. Ne jucăm de-a cine-i mai deştept, de-a cine-i mai tare. Esenţial acum nu mai e să ratificăm o hotărîre pe care am luat-o fiecare pentru sine şi care, de data asta, se întîmplă să fie aceeaşi. E vorba să aflăm care dintre noi se va bucura de circumstanţe favorabile. Doamna Rezeau vrea să-mi *impună* ceea ce pretind de la ea.

— Băiete, asta este şi dorinţa mea. M-am săturat de revoltele voastre, mai ales de-ale tale. Iezuiţii vor avea grijă să vă înveţe cum să respectaţi principiul divin al autorităţii.

Aştept să enunţe ultimul articol al tratatului, care e şi cel mai penibil. Ca să-i acorde mai puţină importanţă, Folcoche se arată foarte preocupată de patru pete de rugină, care simulează pe pînza unui şervet patru pete de sînge. (Nu, sîngele care era cît pe aci să se verse nu va curge totuşi.) În cele din urmă, se hotărăşte să formuleze o frază, care e de fapt o rugăminte :

— Mă gîndesc că n-ar avea nici un rost să joci în faţa lui taică-tău comedia pe care mi-ai servit-o mie. Sper că ne-am înţeles, nu ?

Nu vreau să-i las grija de a ridica şedinţa. Iată-mă în picioare. Îi răspund de pe culoar :

— Bine. Şi eu mă bizui pe dumneata, mamă, să-l convingi pe tata că plecarea noastră e necesară.

— O ! tatăl tău... încheie scurt doamna Rezeau.

Aşadar, chestiunea e hotărîtă. Cinci minute după aceea, iată-mă pe islaz. De acum înainte, nu mai are nici un rost să mă feresc. Peste cîteva zile, plec de-acasă, să profit deci de rămăşiţe. Brînduşele, care provoacă diaree vacilor, brînduşele violete ale toamnei se întredeschid ca nişte pleoape obosite de plăceri excesive. Sub ochii acestor destrăbălate şi sub ochii cîinelui de la fermă, vlăstar al unei rase care nu ştie ce-s mofturile, fac dragoste în cîmp deschis. Apoi, fără alte preliminarii, o informez pe Madeleine că plec la liceu. Scena care urmează nu e sfîşietoare.

— Trebuia să se termine aşa, spune simplu Madeleine.

Îşi şterge după regulă umerii obrajilor, pe care nu se prelinge nici o lacrimă, în orice caz nici o lacrimă vizibilă. Dar fiindcă şi-a tăvălit şorţul prin cine ştie ce balegă, izbuteşte doar să întindă un strat uşor de fard cafeniu pe obraji. Am cruzimea să rîd. Atunci abia tînăra văcăriţă izbucneşte în adevărate hohote de plîns, în timp ce eu pornesc în pas gimnastic, un, doi, un, doi, spre *La Belle Angerie*.

XXV

Folcoche seamănă cu mine. Dacă m-aş exprima invers aş fi mai aproape de adevărul biologic, dar, sub forma asta, fraza mea are meritul de a nu sublinia dependenţa cromozomilor mei de această fiinţă. Aşadar, Folcoche seamănă cu mine, nu-i place să aştepte, după cum nici mie nu-mi place.

În cazul de faţă, nerăbdarea ei este de fapt legitimă. Şi bine face că se grăbeşte. În casa asta blestemată, o dispoziţie poate fi revocată cu foarte multă uşurinţă. De altfel, B VII trebuie să se întoarcă în cursul săptămînii şi se cuvine să-i evităm o călătorie pe care ar trebui să i-o plătim. În fine, şcolile îşi deschid porţile la întîi octombrie şi nici un director de liceu n-a fost încă avertizat de onoarea ce-i vom face.

Bineînţeles că nu vom asista la dezbaterile, penibile cu siguranţă, dintre părinţii noştri. Indiferent de ezitările domnului Rezeau, n-aveam nici un motiv să mă îndoiesc în privinţa hotărîrii finale. Într-adevăr, trei zile după incidentul cu portofelul, la masă, îndată după rugăciune, tata îşi mîngîie mustaţa şi, pe neaşteptate, aşa cum face totdeauna, declară :

— Copiii mei, sînt nevoit să vă înscriu la liceu. Mama şi cu mine sîntem de părere că un profesor, oricîtă bunăvoinţă ar avea, nu mai e suficient. Programele didactice sînt din ce în ce mai încărcate şi nimeni nu poate să fie atotştiutor.

Aha, iată argumentul pe care l-a dat Folcoche. Imperturbabil, domnul Rezeau îşi dezvoltă convingerile de dată recentă :

— Măsura asta, pe care aş fi putut s-o iau încă de anul trecut, a trebuit s-o amîn din motive financiare, pe care le cunoaşteţi foarte bine. Dar acum a sosit timpul : Ferdinand trebuie să intre în clasa de retorică, Jean şi Marcel în a doua. Trebuie să ne resemnăm la sacrificii serioase. Vom da fermele în parte. Mama voastră acceptă să iau din zestre sumele necesare pentru răscumpărarea animalelor. Dar nici asta n-are să ajungă. Ca să ne putem mări veniturile, trebuie să-mi întrerup scumpele mele cercetări ştiinţifice şi să candidez pentru un post în magistratură, la Angers, Laval sau Segré, adică în apropiere de *La Belle Angerie*.

Fără alte comentarii, tata îşi desface şervetul, îndoit în patru, în mijlocul farfuriei, cum se obişnuieşte la noi. (Şervetele în formă de cornet amintesc de restaurant. Inelele de aur sau de fildeş au miros de parvenit. Plicurile brodate cu iniţialele comesenilor se folosesc de către mica burghezie.) Cropette, care nu bănuia nimic, clipeşte de cîteva ori din pleoapa stîngă, îşi şterge ochelarii cu ramă de fier, îi pune la loc şi se uită la Folcoche, pentru confirmare. Dar mama nici nu se mişcă şi e foarte preocupată de pulpa de iepure, pe care o consumă. E ultimul pe care l-a împuşcat tata, în acest se-

zon, dar a tras probabil de la distanţă prea mică, fiindcă l-a împănat cu alice. Plin de un entuziasm pe care nu-l pot exterioriza, înghit cîteva alice o dată cu porţia mea (e, ca de obicei, bucata cea mai proastă, adică gîtul). Frédie îşi trosneşte degetele, apoi îşi şterge nasul în direcţia favorită. În cele din urmă uită regulile bunei-cuviinţe în aşa măsură, încît şterge direct sosul din farfurie cu o bucată de pîine. Mama se repede cu lăcomie asupra acestui prilej de a-şi însufleţi autoritatea muribundă.

— Zdreanţă ! Nu poţi să mănînci cu furculiţa, ca toată lumea ?

Dar propria ei furculiţă nu mai îndrăzneşte să pornească în direcţia mîinii vinovatului, cu dinţii înainte. Gestul, pe care l-a schiţat, a fost retezat brusc de patru perechi de ochi, care exprimă teamă, aşteptare, atenţie, poruncă, potrivit orbitei din care au pornit. Mîna dreaptă a mamei sucește coada furculiţei, pe care sînt gravate armele familiei, ca un sceptru agresiv ameninţat de o foarte apropiată abdicare ; o sucește, şovăie, apoi furculiţa cade din nou ruşinată în farfuria plină de sos.

Vor urma alte cicăleli, mai mult sau mai puţin izbutite, vor urma şi alte încercări. Dar cît de provizorii sînt toate acestea de acum înainte ! Folcoche, în felul ăsta nu izbuteşti decît să ne arăţi că ţi-e ciudă, că eşti neputincioasă ! De ce-i ceri tatei să ne împrăştie în trei licee diferite ? Domnul Rezeau, care speră să obţină o anumită taxă pentru internarea noastră globală la Colegiul iezuiţilor din Sainte Croix-du-Mans, nu-ţi poate accepta sugestia. În afară de asta, îmi arăt şi eu colţii, şi colţii mei au ajuns să-l înspăimînte pe bietul om aproape tot atît cît îl înspăimîntă colţii tăi. Nu doresc să suport consecinţele acestei ultime manevre de dezbinare. Asta ar putea să mă coste scump în timpul vacanţelor, dacă vom mai avea vreodată şi noi vacanţe. Am spus : dacă vom mai avea vreodată vacanţe, căci sînt îndreptăţit să cred că educaţia noastră va lua sfîrşit la mare distanţă de *La Belle Angerie* şi că vom fi (cum ai fost şi tu, Folcoche !) interni pe vecie.

Dar de ce te mai înverşunezi împotriva trusoului nostru prăpădit, Folcoche ? Fine coase de dimineaţă pînă seara ca să confecţioneze pentru noi chiloţi din fîşiile cele mai bune ale celor mai proaste dintre cearşafurile tale. Nu căpătăm şosete noi ; vom fi nevoiţi să ne fîţîim pe călcîie de paiaţă în

faţa micilor noştri colegi de la Sainte-Croix, crema nobilimii din Vest. În sfîrşit, drept încălţăminte rămînem cu galoşii noştri sonori, şi pe cap vom purta berete. Din fericire, iezuiţii au nişte uniforme bleu-marine superbe, cu nasturi plaţi de metal ; le vom purta zilnic pur şi simplu. Pe cap vom purta, doar, faimoasa şapcă cu panglică de catifea, emblemă aproape internaţională a şcolărimii distinse.

Dar nu, nu poţi fi de aceeaşi părere cu mine, mamă. Nimic nu e prea mărunt pe lumea asta, nimic din ce-ţi poate desăvîrşi opera nu trebuie lăsat deoparte. Meschinăriile, ca şi microbii, pot avea o virulenţă mortală, fiindcă sînt mulţi la număr. Doriţi să vă despăgubesc cu ridicata sau cu amănuntul, doamnă Rezeau, pentru că aţi consimţit să sacrificaţi cîte ceva din cele două comori care vă aparţin, şi anume : titlurile, de dimensiuni mai mici, şi autoritatea, importantă altădată, dar care e ameninţată, ca şi cealaltă, de o mizerie aurită ?

N-am nici o intenţie să te despăgubesc, mamă, dar văd că zîmbeşti... Ai să-ţi scoţi pîrleala într-o bună zi. Peste cinci ani, peste zece, peste douăzeci. Eşti sigură de tine. Cine a pomenit de înfrîngere ? Ai suferit doar un eşec. Din eşec în eşec pînă la victorie. În afară de asta, mă bate gîndul să spun că victoria ta nu prea e din zilele noastre, ba chiar nici din lumea noastră nu-i. Ai semnat o poliţă asupra viitorului, o poliţă cu scadenţă foarte îndelungată. E singurul înţeles pe care trebuie să-l atribui propriilor tale cuvinte. Nu mi-ai spus oare, în timp ce-mi scotoceai prin cufăr, ca să te asiguri că n-am ascuns nici un obiect furat ?

— Nu face mutra asta de cuceritor, băieţaşule. Eu, mama ta, îţi prevestesc un viitor de care n-o să ai drept să fii mîndru.

Ai închis capacul şi ai răsucit de două ori cheia în broască, dar n-ai observat, Folcoche, că între piele şi căptuşeala de carton strecurasem patru hîrtii de cîte o sută de franci, dintre care două le şterpelisem din poşeta ta. Nu m-ai prins în flagrant delict, însă darul de clarviziune pe care-l ai în anumite momente şi o preştiinţă, care de obicei e hărăzită doar îngerilor şi demonilor, îţi permite să-mi prevesteşti lucruri frumoase pentru viitor. Ai făurit o armă, care te va ciurui de lovituri, dar care, pînă la urmă, se va întoarce împotriva mea. Tu, care ai suferit atîta pînă acum de dragul de a ne vedea şi pe noi suferind, nici nu te sinchiseşti de ce-ţi

pregătesc, fiindcă aştepţi să se împlinească ce-mi rezerv mie însumi. Concepţiile mele, proclamate sus şi tare de un steag negru, le-ai cusut în toate cutele lui, le-ai vopsit o dată şi încă o dată în cea mai autentică zeamă de caracatiţă. Abia îmi fac intrarea în viaţă, dar, graţie ţie, nu mai cred în nimic şi în nimeni. *Acel ce n-a crezut în Tatăl meu nu va intra în împărăţia cerurilor.* Acela ce n-a crezut în mama lui, acela nu va intra în împărăţia oamenilor. Orice credinţă mi se pare o înşelăciune, orice autoritate un flagel, orice afecţiune un calcul. Prieteniile cele mai sincere, bunăvoinţa, afecţiunile viitoare, faţă de toate voi fi bănuitor, pe toate le voi descuraja, le voi renega. Omul trebuie să trăiască singur. Dragostea înseamnă abdicare, ura înseamnă afirmare. Exist, trăiesc, atac, distrug. Cuget, deci contrazic. Orice altă viaţă primejduieşte într-o oarecare măsură viaţa mea, chiar numai fiindcă respiră o parte din oxigenul meu. Sînt solidar cu mine însumi. N-are nici un sens să dai viaţă dacă nu dai şi moarte : Dumnezeu a înţeles perfect lucrul acesta fiindcă a hotărît că orice fiinţă va fi pieritoare. Nici la începutul şi nici la sfîrşitul vieţii mele, n-am ocazia să-mi dau consimţămîntul. Mi se porunceşte să mă nasc şi să mor. Eu n-am drept decît la ce se află între naştere şi moarte, şi asta poartă numele pompos de destin. Dar chiar şi pentru destin, se iveşte cîte o Folcoche care-l prefaţează, îl angajează, îl escrochează : escrocheria asta se numeşte educaţie. Trebuie să spun nu acestei educaţii, nu la tot ce m-a angajat pe un drum ales de alţii şi nu de mine, drum al cărui sens sînt nevoit să-l urăsc, fiindcă-mi urăsc călăuzele. Binele sînt eu. Răul sînteţi voi. Principiile nu sînt decît nişte prejudecăţi de mari proporţii, atîta tot. Onorabilitatea nu e decît izbînda socială a ipocriziei. Spontaneitatea inimii este un reflex nenorocit. Virtuţii, cînd e numai virtute, marea virtute, nu-i vom da numele de trufie, nu-i vom da numele de putere. Nu există nici un cuvînt care s-o poată defini exact. E şi una şi alta, e trufie şi putere, avînd o nuanţă de izolare, care o înalţă într-un turn de fildeş (adică în copacul meu preferat), şi o nuanţă publică, care o zvîrle în mulţime ca să-şi antreneze pumnii. Puterea eului meu. Adevărata putere 1 la puterea 1 împotriva puterii 2 (dragostea) şi a puterii 3 (Dumnezeu definit între cele trei direcţii ale spaţiului sau de cele trei persoane ale sale). O putere care n-are nevoie să fie multiplă ca să însemne ceva. Repet : puterea eului meu. Aşa arată arhanghelul care doboară şarpele.

Toţi şerpii. Ştiţi doar că le cunosc îndeaproape pe fiarele astea unduitoare, care mişună prin Craonnais. Mi s-a împuiat capul cu şarpele acela, care a şuierat la urechea mamei noastre Eva. Straşnică Folcoche a mai fost şi aia ! Straşnică Folcoche, care a otrăvit omenirea pentru totdeauna. Dar adevărata Folcoche ştie să şuiere mai bine. Şerpi de apă, galbeni şi schimonosiţi, vă veţi rătăci şi altă dată în năvoadele mele. Şerpi ai ispitelor, mişunaţi în voie, pe voi vă prefer. Şi voi, ţipari din Ommée, şi voi, rîme care ţîşniţi trandafirii de sub lopata lui Barbelivien, cum ţîşnesc ideile din mlaştinile şi din ţărîna inteligenţei. Dar dintre toate reptilele pe tine te prefer, viperă, pe tine ! Îţi aminteşti, Folcoche, vipera aceea, despre care spuneai, cu o mutră care dovedea că o regreţi foarte tare ! „Copilul ăsta s-a bucurat de îndurarea divină !"

Vipera aceea, vipera mea, sugrumată în lege, dar renăscînd pretutindeni, o mai zgîlţîi şi azi şi o voi zgîlţîi mereu, indiferent de numele ce vei pofti să-i dai : ură, politică a pesimismului, disperare sau predilecţie pentru nenorocire ! Vipera asta, vipera ta, o ţin în mîna întinsă, o zgîlţîi şi păşesc în viaţă purtînd-o ca pe un trofeu, înspăimîntîndu-mi spectatorii, punînd oamenii pe fugă în drumul meu. Îţi mulţumesc, mamă ! Sînt omul care umblă cu o viperă în mînă.

Copiilor mei
Jacques
Jean-Paul
Maryvonne

Moartea căluţului

I

Am intrat cu bereta înşurubată pe craniu. Félicien Ladourd — fratele odiosului negustor de piei de iepure ajuns un fel de magnat al pielei — Félicien Ladourd examina cu lupa o mostră de crucifix. O ţinea la distanţă foarte mică de unicul lui ochi şi o controla cu o stăruinţă atît de mare, încît i s-ar fi putut da numele de evlavie. Biroul lui era ticsit de tot felul de mulaje asemănătoare. În lipsa suportului de lemn, toţi aceşti cristoşi care-şi aşteptau credincioşii arătau cam ciudat, adică prea puţin răstigniţi, ba chiar oarecum sportivi. M-aş fi aşteptat să-i văd pe toţi executînd cu muzică celelalte mişcări de gimnastică suedeză. Dar Félicien Ladourd n-avea pic de imaginaţie şi se mulţumea să fie foarte priceputul şi foarte seriosul director al firmei *Santima, s. à. r. l.* [1], fabrică prosperă de obiecte pioase, unde tatăl meu, domnul Rezeau şi unchiul meu, baronul de Selle d'Auzelle, erau pios cointeresaţi. Pentru moment, domnul Ladourd, care era chior, emitea, cu glas mai cavernos decît orbita aceea în care era încrustat un monoclu de stofă neagră, unele îndoieli asupra calităţilor comerciale ale mîntuitorului.

— L-au greşit, mormăia el, l-au greşit de tot ! Nici măcar nu s-ar zice că suferă, bietul de el ! Şi picioarele... i-ai văzut picioarele ? Astea n-au fost niciodată picioare de răstignit. Poţi să juri că dansează pe vîrfuri.

De partea cealaltă a biroului şedea meşterul, cu ţigara stinsă în colţul unei strîmbături plină de amărăciune. Ladourd îşi bagă lupa în buzunar, luă crucifixul în mînă, îl depărtă, îl apropie, îl întoarse pe o parte, îl întoarse pe cealaltă

[1] *Société à responsabilité* — societate cu răspundere limitată.

parte, pe partea scobită, pe cea plină, îl răsturnă cu capul în jos, îl îndreptă cu capul în sus, încruntă sprînceana stîngă, apoi sprînceana dreaptă, fluieră, şovăi şi se hotărî brusc.

— Nu... am spus nu ! Nu merge ! Atîta pagubă ! Scoatem o serie mare din numărul 53, cel vechi, ameliorat. Dar cei puţin să faci o treabă bună cu fecioara cea nouă ca să-ţi răscumperi păcatele. Trebuie neapărat să reuşeşti o piesă pe care s-o putem vinde şi la Lourdes şi la Nôtre-Dame du Chêne şi la La Salette şi la Czenstochowa. Să fie un tip intermediar, ce mai încolo-ncoace ! Uite aici.

În clipa aceea, Ladourd mă zări.

— A, dumneata erai, Zeamă-Lungă ! strigă el şi-i făcu semn meşterului, cu dosul palmei, că poate să plece. Vino mai aproape. De ce stai în curent ? Nu cumva ţi-e frică să nu te compromiţi ? Fabrica mea are onoarea...

Se opri deodată, tuşi ca să-şi dreagă vocea, făcu o strîmbătură, ca şi cum ar fi vrut să înghită un cuvînt şters din vocabularul lui şi rectifică, ţintindu-mă cu o privire ascuţită de ciclop :

— Familia dumitale are de mult onoarea să... Mă rog, ne încredinţează unele capitaluri care-i produc profituri frumuşele. Aşa că poţi să pătrunzi în încăperea asta şi să-ţi scoţi pălăria din cap.

Vă dau cuvîntul meu de onoare că Ladourd, Félicien Ladourd, fratele pielarului, nu făcea ironii, rîdea pur şi simplu. Era limpede că de la o lună la alta — şi de lucrul ăsta îmi dădusem seama cu prilejul puţinelor vizite pe care mi le făcea la şcoală — de la o lună la alta devenea tot mai dolofan şi mai puţin circumspect. Iată că-mi spunea : „A, dumneata eşti", de parcă i-aş fi fost slujbaş şi ne-am fi despărţit în ajun cu un „bună seara" lipsit de importanţă. Îmi spunea Zeamă-Lungă cu dezinvoltura rezervată membrilor familiei şi interzisă oricărei persoane dinafară, cu atît mai mult dacă avea o origine suspectă. Oare lumea se schimbase atît de mult în ultimii trei ani de zile, dacă un Ladourd oarecare îndrăznea să mă trateze în felul ăsta ? Nici pe vremuri, la noi acasă, şi nici la şcoală, la iezuiţi, nu luasem lecţii de umilinţă, umilinţa aceea despre care tata spunea că e politeţea oamenilor de rînd... sau trufia sfinţilor. Bineînţeles, directorul de studii, Rauvoix, ne atrăsese atenţia că secolul nostru avea exigenţe noi şi ne prevestise ce hotărîri curajoase trebuie să ia copiii de familie bună, dar fără avere mare. Numai că profeţiile acestea le debita aşa, cu oarecare indiferenţă,

la sfîrşitul uneia din lecturile siropoase de vineri seara... Despre lume şi despre primejdiile ce le oferă, ne vorbea între două căscături, cu aceeaşi convingere molîie, cu care ne băga în cap adevărurile veşnice ale Apologeticii şi, trebuie s-o spun, cu acelaşi succes. Primejdiile lumeşti şi pedepsele iadului erau unul şi acelaşi lucru, adică o literatură plicticoasă şi o realitate îndoielnică. În orice caz, aparenţele erau salvate. „Domnule, striga Rauvoix vorbăreţilor sau vreunui fumător care-şi sufla discret fumul sub haină. Domnule, am să-ţi trîntesc un *ei* la purtare... şi dacă te porţi mai departe ca un ilot, ai să te pomeneşti cu un *i*." Erau aspri iezuiţii ăştia, dar respectuoşi. Pe vremea aceea, o asprime politicoasă ni se părea mult mai tolerabilă decît o jovialitate mojică. Mă pregăteam, deci, să deschid gura şi să-i servesc o obrăznicie acestui neguţător, cumsecade de altfel, dar pe care domnul Rezeau, adică nevastă-sa, mi-l alesese cu oarecare uşurinţă drept corespondent, cînd un sentiment ciudat îmi schimbă dispoziţia. Insolenţa e una din balanţele cu care se cîntăreşte stima. Oare familia noastră decăzuse ? Oricît de neplăcut ar fi fost pentru mine acest amănunt, pentru membrii familiei mele el era, cu siguranţă, mult mai neplăcut. Jignit, dar plin de o ciudată satisfacţie, m-am mulţumit să zîmbesc, şi zîmbetul ăsta s-a transformat brusc într-un rînjet. În oglinda care ne despărţea de biroul vecin, eram nevoit s-o recunosc, prea puţin schimbată şi avînd aceeaşi înfăţişare de domnişoară-care-face-game, pe vară-mea Edith, care tortura clapele unei maşini de scris Underwood. Ladourd îmi surprinse privirea şi nici măcar nu se miră de mirarea mea.

— Da, mormăi el, am angajat-o ca secretară. Mare lucru nu face, dar familia Torure are greutăţi aşa de mari, că am cedat insistenţelor baronului de Selle d'Auzelle.

O vagă nuanţă de stimă îi alteră vocea şi aduse în treacăt omagiu averii baronului, care nu se dădea bătut.

— De altfel, continuă Ladourd, printre angajaţii mei se mai numără un văr al dumitale : Léon Rezeau, pe care tot baronul mi l-a recomandat. E foarte amabil unchiul dumitale, dar, în treacăt fie zis, practică nepotismul pe scară întinsă. Dacă m-aş lua după el, mi-ar băga la *Santima* pe toţi membrii familiei, care nu mai au rente şi nici vreo pregătire specială. Nu despre Léon e vorba, de el nu mă pot plînge : e cel mai bun reprezentant al nostru şi am intenţia să-i încredinţez conducerea sucursalei noastre de la Milano. Are mult spirit comercial băiatul ăsta, ceea ce e o surpriză, fiindcă

la început era cît pe aci să intre în seminar... În definitiv, n-a schimbat domeniul şi vinde toate chestiile astea bisericeşti cu o înflăcărare care convinge clienţii... Ce-i, Zeamă-Lungă, te-am scandalizat ?

Félicien Ladourd nu mă scandaliza, mă enerva. Nu-mi place să întîlnesc la cineva acest gen de ingratitudine a spiritului şi nici obiceiul de a lua în rîs oameni şi lucruri, de pe urma cărora trăieşte, cu atît mai mult cînd vinovatul nu are drept scuză deprinderea ereditară a condescendenţei. E un sentiment ce nu poate fi tolerat decît în doze mici, ca şi piperul. Dar ceea ce mă uluia mai mult era revoluţia asta, despre care nimeni nu-mi pomenise nimic şi care, într-un timp atît de scurt, părea să fi transformat întreaga familie, să fi trîntit la pămînt prejudecăţile şi să fi convertit pe toţi membrii ei la o nouă politică a vieţii. Era vorba oare de acelaşi baron de Selle d'Auzelle, care, cu prilejul unei vizite la noi, îi declarase tatei : „Sora noastră e într-o situaţie financiară alarmantă, recunosc. Dar prefer s-o văd murind de foame decît să-i găsesc undeva un loc de învăţătoare. Mai bine să nu-ţi ajuţi rudele decît să le ajuţi să se înhăiteze cu mitocanii." Şi iată că acest baron intransigent îşi instala nepoata pe un scăunel de dactilografă şi îndesa în mîinile lui nepotu-său o servietă de voiajor comercial ! Călugării cumsecade, despre care spune cîntecul că nu se pricep decît să te croiască la fund şi să te spovedească, ne pomeniseră ceva despre criza asta, o repet, dar procedaseră atît de gingaş, atît de creştineşte, vorbiseră despre criză cu un *c* atît de mititel, încît nici nu-mi închipuiam ce rezultate subite putea să aibă. Asurzite de refrenele sonore, folosite în orice „educaţie frumoasă", timpanele noastre nu auziseră trosnetul uriaş al bugetelor zdruncinate, nici tropăitul legiunilor burgheze pornind în direcţia birourilor de plasare (sau înrolîndu-se, cel puţin, în ultimele afaceri de familie). În timp ce mă străduiam să împac în străfundurile mele o enervare surdă cu o ciudată impresie de complicitate, ba chiar de răzbunare, Ladourd continua greoi :

— Să ştii că glumesc, totuşi vărul dumitale a avut dreptate, aşa cum a avut dreptate şi tatăl dumitale... E drept că familia dumitale nu acceptă situaţia decît scrîşnind din dinţi. Parcă-l aud pe domnul Rezeau spunîndu-mi : „De pe timpul Inventarelor, nimeni dintre noi n-a îndrăznit să poarte toca". Cu toate astea, pînă la urmă s-a hotărît să şi-o pună pe cap şi a fost fericit să primească un post de substitut, clasa a treia. Dacă m-aş lua după ultima lui scrisoare, ţi-aş spune ce

rău îi pare că, de ruşine, a consimţit să plece în Guadelupa, în loc să accepte o numire la Angers sau la Segré, adică la doi paşi de *La Belle Angerie,* aşa cum se gîndise la început. E drept că în Guadelupa capătă sporul cel mare de salariu pentru colonii... Mai ştiu că mama dumitale avea motive personale să... Ai spus ceva ?

Nu spusesem nimic. Dimpotrivă, îmi încleştasem puţin dinţii.

— Dar cred că şi asta se poate aranja acum. Nu mai sînteţi copii. Şi apoi, spune-mi, e chiar aşa de aspră cum se vorbeşte ? Parcă nu-mi vine să cred ce povestesc unii membri ai familiei.

Dinţii mei scrîşniră uşor, fără voia mea, totuşi izbutii să-i descleştez şi să iau un aer nevinovat.

— Ciudat, am murmurat. Ce s-ar putea povesti ? Nimeni dintre ei n-a spus vreodată un cuvînt cît timp mama a fost în mijlocul lor.

Ladourd îşi înălţă brusc gîtul şi-mi consacră în întregime atenţia ochiului său unic, care se pricepea mai bine să descifreze reticenţele unui cumpărător decît reticenţele unei firi închise. Privirea lui reuşi să mă zgîrie la suprafaţă, dar nu pătrunse în mine. Atunci, treptat, capul lui mare se scufundă din nou în gulerul (numărul 43) şi se înşurubă în el, scoţînd astfel în relief fălcile bărbierite prost şi dărăcind pînza de avion. Pleoapele căzură peste ochi şi, înţelegînd absolut de-a-ndoaselea semnificaţia atitudinii mele, patronul firmei *Santima* reluă pe un ton degajat :

— Asta-mi spuneam şi eu. Totdeauna se exagerează. Operaţiile pe care le-a suferit mama dumitale constituie o explicaţie pentru caracterul ei. E o femeie bolnavă, care merită compătimire...

Compătimire ?... Cunoşteam măcar o fiinţă pe lume, cea în cauză, care n-ar fi răbdat cuvîntul ăsta. Aşa se explică de ce am aprobat clătinînd din cap cu un aer foarte convins.

— Îmi pare bine că mă linişteşti, reluă domnul Ladourd, care era însărcinat, desigur, de domnul Rezeau să încerce marea cu degetul. Sper că Zdreanţă, fratele dumitale mai mare, se află în aceeaşi stare de spirit. Cît despre celălalt... parcă Marc îl cheamă, sau Marcel... mă rog, cel căruia îi spuneţi Cropette...

— Marcel, l-am corectat eu la repezeală, ca să subliniez neplăcerea ce-mi pricinuieşte folosirea propriei mele porecle. Marcel nu-mi scrie niciodată şi nici Fred. Nu mai sînt la

curent cu părerile lor din ziua, în care, din motive necunoscute...

Am făcut o pauză ca să dezmint adjectivul *necunoscute*.

— ...din motive necunoscute, am fost retraşi toţi trei de la Sainte-Croix şi răspîndiţi în licee diferite. Fred e la Nantes, îl supraveghează mătuşă-mea Bartolomi. Marcel era la Combrée, dar în timpul vacanţei trecute, se pare că a fost răsplătit pentru nişte premii, aşa că l-au luat în Guadelupa şi face liceul la Basse-Terre. Nu-l invidiez pe nici unul din ei.

„Căci, spunea mai departe tăcerea mea, cel însărcinat să-mi poarte de grijă eşti dumneata. Sub pretext că la Angers nu s-ar mai fi găsit altcineva care să joace rolul ăsta. De fapt, însă, au vrut doar să mă jignească, pentru că dumneata eşti doar un străin, ba mai rău, un Ladourd fără nici o strălucire. Dar, dacă ne gîndim bine, alegerea asta nici nu era aşa de rea. E drept... (cu o nuanţă de îngăduinţă în colţul buzelor) eşti foarte Ladourd, moşulică, dar eşti un om de treabă şi nu m-ai cicălit niciodată prea tare."

— Pfff, pufăi, „corespondentul" meu, realizînd o onomatopee, care-i era specifică şi voia să exprime un fel de satisfacţie ursuză, am făcut şi eu ce-am putut... Adică nu chiar aşa... Aş fi vrut să te scot regulat din internat, dar trebuia să mă supun ordinelor. În orice caz, situaţia asta nu poate să mai dureze, tatăl dumitale suportă greu viaţa în colonii. Totul îl supără : şi faptul că şi-a lăsat casa în grija bătrînei Fine, care e aproape neputincioasă acum, şi întreruperea cercetărilor sale, şi depărtarea de copii, care se apropie de vîrsta cînd trebuie să-şi aleagă o carieră şi apoi un loc de muncă...

— ...şi colecţia de muşte care se prăpădeşte, am adăugat eu cu o voce plîngăreaţă, foarte reuşită.

O carieră... un loc de muncă... Eram informat. Într-adevăr, doamna mamă nu mai accepta să ne ştie sub o supraveghere nesigură şi pradă capriciilor inspiraţiei noastre, sentimentală eventual. Era timpul să execute o întoarcere din insula Elba.

— Cînd se întoarce ? am întrebat, cu alt glas, cam prea viteaz şi cam forţat, asemenea glasului cu care un bolnav îl întreabă pe chirurg în ce zi are de gînd să-l opereze.

— A, abia peste cîteva luni. Tatăl dumitale trebuie să-şi obţină întîi transferul. Angers e un oraş foarte căutat.

Ladourd pufăi din nou : „pfff". Nu mai avea să-mi comunice nimic altceva decît instrucţiunile primite, fireşte, în ultima telegramă. Ce avea să se întîmple cu mine pînă la în-

ceperea viitorului an şcolar ? Ladourd îşi frămînta fălcile cu un aer vădit încurcat. În cele din urmă se hotărî.

— Te rog să mă ierţi, mormăi el fără să se grăbească, nu te-am felicitat pentru succesul dumitale. E drept că nici nu mi-ai vorbit despre el, dar mi-a telefonat directorul ca să mă anunţe şi ca să-mi spună că nu mai are nici un motiv să rămîi în vacanţă la internat, cu diploma de bacalaureat în buzunar... Eu, însă, n-am primit nici un fel de dispoziţii în privinţa asta şi crede-mă că sînt surprins. Aşa că am hotărît din proprie iniţiativă să te trimit la mare, undeva în Morbihan. Avem o vilă lîngă Damgan. Soţia şi copiii mei rămîn acolo toată vara. În octombrie... Cred că trebuie să-ţi începi Dreptul la Universitatea catolică, asta-i dorinţa tatălui dumitale. Nu ştiu ce gusturi ai, dar prefer să discuţi personal problema asta cu părinţii, dacă nu e gata lichidată.

După mine, nimic nu era încă lichidat. Domnul Rezeau îmi scria cîte zece rînduri pe lună veşnic aceleaşi : „*Sînt mulţumit de notele tale, dar mi s-a urît să văd că ai mereu* ei *la disciplină. Cu sănătatea stau la fel de prost. Alaltăieri am dat peste o foarte interesantă Egerena americana. Ferdinand şi Marcel sînt sănătoşi. Te sărutăm.*“ (Pluralul verbului nu fusese confirmat niciodată de semnătura maternă, a cărei graţie cuneiformă o uitasem.) Cu trei luni înainte, făcînd o aluzie îndatoritoare la chestiunile de drept, domnul Rezeau binevoise să adăuge în post-scriptum : *Fred a căzut la admiterea în şcoala navală, aşa că se va înscrie la hidrotehnică. După ce îşi va lua bacalaureatul, Marcel va pregăti admiterea în Politehnică la Sainte-Géneviève. Cît despre tine, dacă treci şi partea a doua a bacalaureatului, mama şi cu mine am hotărît* (de data asta, pluralul era categoric colectiv) *să-ţi oprim o cameră la internatul Facultăţii catolice de Drept, unde, după cum ştii, mai sînt şi azi profesor onorar.*

— Vrei să-i spui bună ziua verişoarei dumitale ? Dar fabrica vrei s-o vizitezi ?

Ladourd îşi strivi palmele de marginea biroului şi-şi înălţă cele o sută de kilograme. În clipa aceea i-am zărit vesta cenuşie de lînă de sub haină. Era o vestă tricotată, cu opt nasturi, dintre care nici unul nu rămăsese descheiat, o vestă înduioşătoare, cam neroadă, cum e orice amănunt, care sublinia în ţinuta unui bărbat grija ce-i poartă nevastă-sa. O vestă, care transforma pîntecele acela directorial într-un pîntece de părinte.

II

Am rămas pînă azi omul care n-a cunoscut decît propria lui intimitate.

Ştiţi doar că eu n-am avut mamă, că n-am avut decît o Folcoche. Dar să renunţ la porecla asta cumplită, pe care m-am dezobişnuit s-o folosesc şi să spun aşa : N-am avut o familie adevărată şi, pentru mine, ura a însemnat ce înseamnă pentru alţii iubirea. Ura ? Asta să fi fost ? Să spun mai bine aşa : cunosc un băieţaş, cunosc un adolescent care-şi istovea talentul şi se deda la jocuri cumplite în perioada lecturilor din *Bibliothèque rose*. Copiii nu fac alegere între jucăriile pe care le capătă ; se mulţumesc doar să se distreze cu ele cu mai mult sau mai puţin entuziasm.

La optsprezece ani am rămas copilul care n-a cunoscut decît propria lui intimitate : luptătorii nu ştiu ce înseamnă o altă intimitate. Timp de şase ani de zile, membrii familiei mele mi-au fost doar comeseni împărţiţi în două grupuri rivale. După ce ne-am despărţit, anii de şcoală mi-au oferit adesea prilejul să trezesc unele simpatii, dar niciodată n-am ajuns să-mi fac prietenii. Profesorii, meditatorii, colegii vin şi se duc, se schimbă, dispar pe neaşteptate. Ai totdeauna destul timp să-i cunoşti, uneori să-i urăşti, dar rareori apuci să te apropii de ei. În afară de asta, într-o instituţie religioasă, prieteniile sînt totdeauna bănuite că ar putea avea un anumit caracter. O singură dată mi s-a întîmplat, cînd eram în clasa de retorică, să mă împrietenesc cu un oarecare Cyrille, fiul unui colonist rus din Madagascar. Împărtăşea cu mine şi cu alţi cinci-şase colegi soarta puţin plăcută a celor ce-şi petrec vacanţa la internat. Disperarea lui, blondă şi gingaşă, mă mişcase. Dar la redeschiderea cursurilor, eu m-am întors în clasa mea, la cei mari, şi el în clasa lui, la medii. E drept că mi-a trimis patru scrisorele prin omul de serviciu din sala de mîncare, dar a cincea a fost confiscată de director, care, bănuind o mică porcărie, l-a băgat pe Cyrille la carceră şi i-a luat un lung interogatoriu, dornic să afle cam ce dovezi de simpatie i-aş fi dat eventual. Povestea asta îmi atribui calificativul de suspect şi-mi cîştigă privilegiul de a dormi de acum înainte într-un pat alături de supraveghetorul dormitorului. Mi-a cîştigat şi neîncrederea tinerilor solitari.

Împrejurarea asta nu mi-a produs nici o suferinţă : inima mea e construită în aşa fel, încît realizează cu greu politica vaselor comunicante. Nici măcar n-am protestat. Firește,

n-am fost niciodată ca un crin, alb şi drept, ţîşnit chiar din inima bulbului, cum sînt crinii care încarcă braţele sfîntului Joseph, statuia din ipsos vopsit, purtînd numărul 196 în catalogul firmei *Santima*. Dar mi-e silă de coridoni, cum mi-e silă de banii falşi, şi avea haz că, din toată armata de mici perverşi, care se împărtăşeau în fiecare duminică, tocmai eu să mă bucur de această reputaţie. Bineînţeles că aveam şi eu perversiunile mele, dar cel puţin ele erau autentice. Puţinele prilejuri cînd am putut sări gardul internatului cu ceva bani în buzunar le-am exploatat pe strada Chartres, veşnic bătătorită de paşii unor bretone dolofane. Pe de altă parte, aveam şi eu un roman al meu, adică un vis organizat, bine construit şi bine închegat, nesfîrşit, ca filmele acelea cu multe episoade, unde învie în mod miraculos eroi care nu dau ortul popii niciodată. Din cauza asta, multă vreme am putut să dispreţuiesc lectura, care e produsul imaginaţiei altcuiva. Ce alte povestiri puteau să rivalizeze cu povestirile pe care mi le spuneam însumi, pe limba mea, şi în care jucam atît rolul de autor, cît şi cel de actor ? La început a fost o adevărată epopee, ceva în genul „Aventurilor unui strengar parizian" (strîns legate de noţiunile mele de geografie).

Apoi editura visurilor mele îşi schimbă tematica. Din coaste îmi ieşiră o mulţime de mici Eve nespălate, purtînd numele generic de Madeleine, ceea ce n-avea nimic comun cu reputaţia profesională a sfintei, ci cu amintirea unei adevărate Madeleine, fetişcana, care păştea vacile şi căreia cei cincisprezece ani ai mei îi acordaseră onoarea cîtorva şedinţe de întinde-te-pe-spate-drăguţă, pe sub arborii din preajma casei noastre.

Aşa se face că am fost un manichean în toate domeniile. Alb şi negru, eu împotriva mea. Ficţiune, bineînţeles, şi comedie totodată ! Erau distracţiile unui strengar însingurat, care nu mai are prilej s-o facă pe interesantul în ochii „duşmanilor" şi încearcă s-o facă pe interesantul faţă de el însuşi. Dar mai ales era aici şi tendinţa naturală de a descompune tot ce e binar, de a descoperi în orice cuplu duelul, şi nu tovărăşia, de a transforma viaţa într-o partidă de friptă, în care, la nevoie, mîna dreaptă să lovească mîna stîngă, şi individul să se lovească pe sine însuşi. O făţărnicie a contrariilor, un echilibru nestabil sub forma unei balanţe — ale cărei greutăţi le poţi falsifica —, cioara şi porumbelul, cinismul şi nevinovăţia, cocoţate alături şi în stare de război, pe

stinghia aceleiaşi cuşti... În mine însumi găsesc cel mai bun argument împotriva acelei filozofii — eretică de altfel — care susţine că omul e bun prin natura sa.

Nu-mi aduc nici un fel de elogii în clipa asta, ştiu. Am poftă de spovedanie, deşi am uitat de mult drumul care duce spre un mic oblon, tras în întuneric de un popă artritic. Sinceritatea nu mă atrage prea mult, dar uneori îmi place să fac paradă, şi în privinţa asta sînt cu adevărat copilul veacului meu. Nu-mi displac nici lucrurile complicate. Nu sînt o fire simplă. Mi-am spus totdeauna, şi secolul nostru e de aceeaşi părere, că simplitatea e rudă bună cu sărăcia spirituală. *Beati pauperes spiritu* [1] ei, ducă-se încolo ! E o sărăcie pe care nimeni n-a dorit-o vreodată, singura insuportabilă dintre cele patru calamităţi care-i fac pe oameni săraci cu duhul, săraci de bani, săraci de plăcerile cărnii, sau săraci în inimă.

Sărac în inimă... şi totuşi asta-i mizeria adevărată şi cea mai cumplită. Am spus cea mai cumplită, fiindcă-i şi cea mai înverşunată. Dacă ai voinţă poţi să-ţi cultivi spiritul, să cîştigi bani, să-ţi îngrijeşti trupul. Dar împotriva sărăciei sentimentelor, mai ales cînd e ereditară, nici voinţa nu prea are ce face.

Mă gîndesc la trei bolnavi ereditar. La fratele meu, Fred, zis Zdreanţă, cu bietul lui caracter de plumb, topit şi turnat o dată pentru totdeauna în tiparul apatiei. La Marcel, zis şi Cropette, cu mişcările lui lente şi tainice, fiinţă ştearsă, protejat al Doamnei Mame. Şi la scandalagiul de Zeamă-Lungă, care afirma că a ales drumul răzvrătirii.

Ce fel de răzvrătire ? Cea care trece prin viaţa ta cum trece focul printr-un fitil Bickford şi nu se pricepe să aprindă decît pălălaia unei simple năzdrăvănii asemenea unei biete plesnitori gălăgioase ? Sau răzvrătirea care aruncă în aer pe cel ce dinamitează, o dată cu cel dinamitat ? Sau cea care se stăpîneşte şi ajunge sprijinul cel mai bun al justiţiei ? Nu numai împotriva unor fiinţe te răzvrăteşti, ci şi împotriva tuturor celor asemenea lor, împotriva ideilor de care se reazemă. Răzvrătirea nu e niciodată totală, pentru cine continuă să se răzvrătească individual, şi mai ales pentru cine nu s-a răzvrătit împotriva sa însuşi. Dar, din acest moment, un astfel de fapt se transformă, cum ar spune altcineva, într-o revoluţie.

[1] Fericiţi cei săraci cu duhul (în lb. lat.).

III

Situată între Ker-Fleurette şi *7. A. C.*, două cocioabe oribile, vila familiei Ladourd dădea dovadă de oarecare bungust. Pe placa smălţuită scria *Les Arméries*. În grădiniţa de o sută de metri pătraţi, nu zăreai nici o tufă din această plantă, dar zidul casei era construit din cărămizi de un rozpalid, caracteristic petalelor ei şi care se armoniza cu azurul local, cu pînza aceea de nuanţa florii de levănţică, găurită de pete albe, cu ocrul falezei care se rostogolea în direcţia micului golf Kervoyal, cu amestecul de nuanţe cenuşii, ruginii şi umede, ce caracterizează plajele bretone în momentul refluxului. Vila trăgea în piept, prin şase ferestre larg deschise, briza pămîntului, care sosea în trap dinspre stepele depărtate de la Lanvaux, unde s-au refugiat, zice-se, ultimii lupi.

Aveam nările palpitînde şi părul zbîrlit şi m-ar fi putut lua oricine drept un pui de lup, cînd m-am înfăţişat la poarta stînii în ziua de 24 iulie 1933. Vreo şase perechi de chiloţi de baie, traşi în ţeapă în vîrfurile porţii căscată larg, erau întinşi la uscat. Am văzut foarte bine clopoţelul soneriei, mîncat de o pată de cocleală, dar cocoţat prea sus şi fără şnur. Totuşi, m-am căţărat pe valiză şi am izbutit să ajung pînă la el, dar sunetul pe care l-a scos era slab, piţigăiat şi plin de rezerve, cum eram eu însumi. Cît ai clipi din ochi, în cadrul celor şase ferestre, au apărut un mare număr de braţe goale, de capete coafate permanent şi de zîmbete ascuţite.

— Intrarea liberă ! strigă o voce stridentă, o voce de pescăruş.

N-am mai apucat să străbat grădina ticsită de plase pentru pescuit crevete. Pînă să ajung la peron am fost înconjurat de o rotire ameţitoare de fuste, în marea lor majoritate ecoseze ; am fost nevoit să mă opresc, bătătorind pietrişul sub picioare, înconjurat de exclamaţii şi foarte stînjenit de primirea aceea demonstrativă şi de belşugul de mîini întinse, precum ramurile de palmier în drumul mîntuitorului. Colac peste pupăză, un băieţandru, purtînd cu solemnitate în jurul capului un turban alcătuit dintr-un prosop, se proţăpi în faţa mea şi, modulîndu-şi vocea ca o găină care cotcodăceşte, emise triumfător un strigăt de adunare, strigătul clanului Ladourd : Mic-mic-mic-mic-mic-mic-micu ! În calitatea mea de vrednică odraslă a unei familii obişnuite să treacă orice fapt prin ciurul ridicolului, nu m-am putut

împiedica să încreţesc din sprîncene. „E simpatic neamul ăsta de pielari, dar cam trăsnit.“ Am atins la întîmplare cîteva mîini — cele mai largi dintre ele, şi am schiţat un număr egal de plecăciuni. Apoi am bolborosit cu demnitate :

— Domnişoarelor... domnule... Numele meu e Jean Rezeau. Am onoarea să...

— Aoleu ! exclamă băiatul şi rînji, în timp ce fetele, uluite de acest ceremonial, mă copleşeau cu formule de politeţe, ciripite între hohote de rîs.

— Binevoiţi, vă rog, să intraţi, îmi propuse una dintre ele, făcînd o plecăciune scurtă şi scuturîndu-şi chica roşcată.

Demnitatea mea se prăbuşea, se transforma în panică. Ţeapăn ca un curcan care a nimerit într-un cîrd de bibilici zvelte şi fîlfîindu-mi roşeaţa în onoarea lor, am făcut trei paşi în direcţia peronului. „Ai o mutră de idiot. Trebuia să te cobori la nivelul lor“, şoptea marele filantrop care sălăşluieşte în mine. Din fericire, în clipa aceea interveni efebul cu turban.

— Alteţă serenisimă, nu-i frumos să vă bateţi joc de oameni. La noi, toată lumea se tutuieşte. Donşoarelor, ia faceţi bine şi vă aliniaţi în ordinea vîrstei... Pe mine mă cheamă Samuel, sînt ăl mai mare, şi am douăzeci de ani. Vreau să dau admiterea la agronomie. Asta-i Michelle, zisă Micou, şi are nouăsprezece ani, asta, zbîrlită, e Suzanne, ani şaptesprezece. Lumînarea ceea mălăiaţă se numeşte Cécile, are cincisprezece ani şi jumătate. Şi jumătate, nu uita, că-i lucru mare. Acum ajungem la categoria junior : Jacqueline de unsprezece ani, Rose de şase şi Madeleine de doi. Pentru moment, asta-i tot...

— Ajunge berechet ! exclamă vocea unui nou personaj.

Doamna Ladourd îşi făcea apariţia... O apariţie nu prea maiestuoasă, înfăşurată într-un halat liliachiu destrămat, tîrşind nişte papuci noi în picioare şi purtînd pe cap, ca o aureolă, o coroană de bigudiuri de aluminiu. Se apropia, fără grabă, de mine, cu mîinile pe burtă şi cu burta lăsată pînă la coapse. Soarele, acelaşi soare care usca plasele de pescuit, acordă o slabă scînteiere diamantului minuscul de pe inelul ei, un diamant lipsit de seriozitate, care informa pe toată lumea că în perioada logodnei fusese croitoreasă. Dar doamna Ladourd mă apucă de umeri cu un gest autoritar, mă trase spre ea, mă sărută cu zgomot, îmi prinse apoi bărbia între degetul cel mare şi arătătorul mîinii, îmi răsuci capul întîi

la dreapta, apoi la stînga, mă cercetă îndelung şi trase concluziile :

— Ai o mutră jalnică, tinere bacalaureat ! Fac prinsoare că ai ganglioni la gît.

Căută ganglionii şi-i găsi. Una din pleoapele ei tresări, ca şi cum ar fi vrut să ascundă licărirea scurtă care i se aprindea în ochi. Cealaltă pleoapă se înălţă, dînd la iveală un ochi mirat de stinghereala mea, care i se părea de neînţeles şi pe care o puse numaidecît în seama timidităţii. Auzi, timiditate !... Zîmbetul ei spunea limpede asta şi mă făcea să turbez de furie, în timp ce-mi înfigeam unghiile în palme, nişte palme pe care le umezea certitudinea de a fi fost expediat pe altă planetă de către Félicien Ladourd.

— În principiu, avem o casă bună, continuă cucoana aceea grasă. Nu uita că-mi datorezi un spor de două kilograme la cîntar ; ăsta-i tariful meu. Poţi să-mi spui „mătuşă", e mai drăguţ. Să ştii că-mi place grozav s-o fac pe cloşca.

— Mic-mic-mic-mic-micu ! sublinie Samuel încă o dată.

Familia asta mă uluieşte. În fond, ce-i cu ei ? Sînt nişte naivi ? nişte ipocriţi ? nişte mici sfinţi ? nişte oameni slabi ? Mă aflu oare în faţa unui gen edificator de oameni, în faţa unui quietism menit să seducă un membru al dinastiei Rezeau, adeptă binecunoscută a nuanţei janseniste ? Cum se poate ca nişte oameni care par să fie totdeauna de acord sau numai într-un vag dezacord în privinţa unor fleacuri, cum se poate că oamenii ăştia nu se plictisesc ? Şi cum izbutesc să-şi umple totuşi casa cu atîtea strigăte ? Căci intimitatea lor e mereu dulce-acrişoară. În casa Ladourd, toată lumea se pupă cît e ziulica de mare, şi nu din vîrful buzelor. Se ciorovăiesc destul, dar certurile lor sînt doar nişte partide de ping-pong verbale, schimburi scurte de răutăţi de celuloid. Degeaba studiez certurile lor, pe care o singură lacrimă le opreşte cu mai multă uşurinţă decît îl opreşte pe Matamore prima picătură de ploaie. Au cu toţii bucile fragile, aşa că se supără doar, în loc să se mînie, şi nu încape îndoială că numai dacă ar căuta în Larousse ar afla ce înseamnă cuvîntul *turbare*, cuvînt-cheie pentru anii tinereţii mele.

După trecere de opt zile mă dau bătut şi înţeleg : aceşti Ladourd sînt legaţi unii de alţii cum sînt legate violetele dintr-un buchet cu un fir de rafie, şi la firul ăsta ţin mai presus decît orice. Cît despre violete, sînt cam palide, nu

prea au miros şi nu-ţi vine totdeauna să le duci la nas. Adevărul e că în familia Rezeau nu bucile, ci nasul e organul cel mai sensibil. Nasul nostru e aşezat prea sus, aşa îl are şi regele Ferrante, şi mirosul altuia îl supără repede.

După trecere de trei săptămîni, simpatia mea se urneşte din loc, greoaie, înceată, plină de reticenţe, aruncînd mereu priviri înapoi ; nu-i uşor să accepţi atît de repede un nou mod de viaţă. Cel care mi se înfăţişează aici mi se pare destul de plicticos. Am optsprezece ani şi învăţ ce înseamnă copilăria, copilăria aceea pe care n-am trăit-o niciodată şi despre care multă vreme am crezut că e o infirmitate, o slăbiciune aflată la cheremul musculaturii părinţilor. La optsprezece ani învăţ să mă joc. Da, să mă joc. În amintirea mea, jocul e conţinut într-un imperativ : „Duceţi-vă să vă jucaţi ! Azi o să greblaţi aleea dinspre pod." Ce înseamnă jocul pentru cei ce n-au cunoscut gratuitatea fericită a gestului, pentru cei care au fost nevoiţi să-i atribuie sensul lui propriu, virtutea lui defensivă ? Îi cere cineva războinicului să vină să se joace de-a războiul ? Oare înseamnă să decazi dacă te rostogoleşti din realitate în simulacru (încă nu ştiu că, adesea, simulacrul te vindecă de realitate) ? „Ah, mofturosule !" îmi strigă Samuel cînd vede că mă poticnesc în timp ce jucăm oraşele. E adevărat, fac pe mofturosul, strîng buzele din condescendenţă. Trebuie să-ţi fie foame de plăcere. Dar în faţa acestor carnivori ai veseliei, eu rămîn un vegetarian.

— Edirne, Eccomoy, Eton...

— Îl are frate-tău. Şterge-l, Cécile, Samuel l-a spus mai înainte.

— Efes, Efraim...

— Ăsta-i un nume de trib, nu de oraş, ţiuie iar Suzanne.

Intervin şi eu, doct şi rece :

— Ba chiar e tribul samariteanului cel milostiv. Ştergeţi... hm ! şterge, Cécile.

Şovăiala mea a distrus totul. Acuma se frămîntă cu toţii pe scaune, îşi trag fustele, îşi potrivesc nodul cravatei. Nimic mai urîcios decît un plictisit care molipseşte pe toată lumea de boala plictiselii. Tusea discretă a acestei boli e instalată la mine-n gît. Nu-i o perlă vărul ăsta adoptiv ! Oare e chip să-l civilizezi ?

În sfîrşit, după o lună de zile sînt la unison cu ei. Cel puţin aşa cred şi izbutesc să-i fac şi pe ei s-o creadă. Încă puţin şi ajung să dau eu tonul. Eu sînt primul care pornesc

în goană la fermă, primul care sar în apă rece şi mă năpustesc la asalt asupra uneltelor. Frec maioneza ca un băiat de treabă, cufund ţăruşii undiţelor de pescuit plătica, pregătesc săculeţele cu viermi, răcnesc *La Paludière*, cînd mă culc seara alături de Samuel, în timp ce în camera cealaltă, fetele frămîntă refrenul ; dorm de parcă m-ar fi lovit în cap propria mea sănătate, mă înfrupt din pîinea lor proaspătă, pîinea proaspătă a spontaneităţii lor. E pîinea lor, nu-i a mea. De fapt, n-am devenit nici mai limbut, nici mai plin de viaţă ; mă mulţumesc cu o exuberanţă mecanică. Mă înverşunez asupra bucuriei, incapabil să înţeleg că-i consum repede principiul şi virtuţile.

— Bietul băiat, a început să-şi revină, cotcodăceşte mama-cloşcă adresîndu-se soţului ei, care şi-a acordat opt zile de vacanţă, care ocupă toată plaja cu trupul lui enorm, acoperit de păr roşcat, şi-şi ridică mereu chiloţii de baie, răsuciţi sub un buric noduros.

— Nu-l cicăliţi prea tare, mormăie chiorul.

— Vai de mine, dragul meu...

Ladourd are dreptate. Uneori simt că mă înăbuş, că nu mai pot să rabd micile lor atenţii. „Unde eşti ? La ce te gîndeşti ? Scumpul meu absolvent se îngraşă încet... Uite, ţi-am lucrat un maiou... Eu am să-ţi fac un pulover... Ia vinoncoa', vreau să-ţi fac o poză... Să ştii că de acum înainte nu te mai lăsăm... Ar trebui să le scrii fraţilor tăi... Şi maică-ta, ia spune, e adevărat că ?...

E adevărat că am chef să respir singur. Pe vremuri, la *Belle Angerie*, cînd aveam nevoie de oxigen, mă căţăram după el în vîrful unui copac ; la înălţimea aceea, oxigenul era mai tare şi mai periculos, nu era un oxigen la-ndemîna oricui.

E aşa de adevărat că vreau să respir singur, încît în două rînduri, voi simţi brusc nevoia să-i las baltă şi s-o pornesc încotro mă duc picioarele. Prima mea dispariţie va rămîne neobservată. Dar a doua va dura o după-masă întreagă, pe care o voi petrece în cîmpiile de iarbă-de-mare, dincolo de Penderf. De data asta, la Kervoyal, toată lumea va fi consternată. Cînd mă voi ivi din nou, la poalele falezei, toţi membrii familiei Ladourd îşi vor da drumul pe povîrnişul abrupt şi vor veni în goană să mă pipăie cu mîinile, cu ochii, cu glasul.

— Ce-i cu tine ?... Ce frică ne-a fost !... Mama nu mai ştie pe ce lume e !

N-am să le dau nici o explicaţie : ce haz aş avea ? Am să le spun o istorioară ca să mă justific, am să le spun că se întîmplă cîteodată să aţipeşti la poalele unei stînci, în nisipul călduţ. Fetele se vor mulţumi cu povestea asta, dar Samuel va zîmbi discret, mirosind cine ştie ce aventură. „Mătuşă-mea", mai perspicace, îmi va şopti la ureche :

— Monstrule ! Ai vrut să te odihneşti de noi !

Cît despre Félicien Ladourd, nu-mi va face nici o mustrare. La prima ocazie cînd vom fi singuri împreună, îmi va spune, pe tonul acela ursuz, pe care încep să-l apreciez :

— Cînd o să ai chef să fii singur, spune-i mătuşă-ti ca să nu se neliniştească... Lasă, taci din gură, am înţeles. Miroşi a rînced, eşti dintr-un neam de oameni pe care nu trebuie să-i aeriseşti prea repede, că-i primejdie... Dă-te deoparte din cînd în cînd, cum ai făcut azi, şi vezi-ţi de ale tale. Nu trebuie să te lipeşti prea mult de noi, că doar nu sîntem sortiţi să trăim veşnic împreună. Tot ce-ţi putem da — şi eu am impresia că asta înseamnă ceva — e un fel de transfuzie de sevă...

Ia te uită ! Neguţător de idoli, eşti oare şi neguţător de idei ? Nu-mi mai e silă de mutra ta umedă, care se lungeşte ca trupul unui melc.

— Poate ai să înţelegi mai tîrziu că ai avut noroc să dai peste noi. N-aş vrea să fiu bombastic, fiindcă nu-i genul nostru. Dar tu ştii ce scrie pe soclul lui Ion Botezătorul, numărul 144, sfîntul acela oribil, care se cumpără pentru bisericile de la ţară : „Iubiţi-vă unii pe alţii". Sînt tîmpit, ce zici ? Dar uite, vezi...

Şi atunci vocea ta — dihanie urîtă ce eşti ! — scade, gîtuită de un tremurat :

— Ăsta e luxul nostru şi nu ne putem lipsi de el. N-aş vrea să imiţi o atitudine, aici, e vorba de un climat.

Timp de două luni, n-am mai dispărut niciodată de lîngă ei. Pe vremea aceea aşa eram, adică permisiunea de a încerca o aventură, oricît de neînsemnată ar fi fost, îmi tăia interesul pentru ea. De altfel, în clipa aceea mă supuneam tocmai singurului tratament aplicabil tinerilor solitari.

Într-adevăr, a sosit timpul să vorbesc de un alt aspect al acestei vacanţe, şi anume de introducerea mea neaşteptată în interiorul unui harem. Braţele fetelor aveau pielea netedă, picioarele lor goale se încrucişau şi se depărtau cu însufleţire sub rochiile scurte, nişte bulbi de zambilă îşi făceau drum

sub pulovere, şi totul la un loc îmi fermeca privirile, în care nu licărea decît un început de viclenie. Palpitam în vălmăşagul acelor feminităţi curăţele şi preocupate de grija boarfelor. Eram un pui de lup şi adulmecam nişte mieluşele. Cum putuse Ladourd, omul acela atît de prudent, să mi le ofere la domiciliu, chiar pe ale lui ? Oare îmi dădea găzduire pentru trei luni, cu speranţa tainică de a mă găzdui pe viaţă ? E mult mai probabil că un tînăr de optsprezece ani nu-l neliniştea. Şi apoi mai era şi sălbăticia mea, pe care o atribuia şi acum timidităţii. Nevastă-sa, deşi avînd antene dezvoltate, îşi pierdea luciditatea în domeniul acesta. Poate că mamele posedă într-adevăr un aşa-zis har profesional, dar harul acesta nu depăşeşte graniţele maternităţii lor şi se transformă într-o sacră nevinovăţie sau mai curînd într-o desăvîrşită uitare. Pe vremuri, mamele acestea au cunoscut şi ele tineri care se bîlbîiau cînd spuneau ceva, îşi fereau privirea, îşi frămîntau falangele, fenomene al căror sens e descifrat imediat de fetele lor.

Locul era liber şi soclul pregătit : am un adînc respect pentru femeile energice şi care se laudă că ar fi pline de haruri. Cel care trebuie să spună dacă e sau nu aşa sînt eu, fireşte, dar nu poţi să judeci cu adevărat decît meditînd şi uneori încercînd să te smulgi din mrejele a ceea ce iubeşti... sau a ceea ce urăşti. Haideţi, fetelor ! Cine s-a hotărît ? Michelle, Suzanne, sau Cécile ? Sînteţi arătoase toate trei şi, la prima vedere, toate trei îmi conveniţi. Dacă şi eu vă convin vouă sau nu, e un aspect secundar al problemei, care poate fi dezbătut şi combătut la rîndul lui. Mă îngrijorează mai mult că, evident, nu sînteţi toate nişte Magdalene, dar e tot atît de evident că nici nişte Diane nu sînteţi. După matură chibzuinţă, însă, poţi să încerci o repetiţie generală cu nişte dubluri. Poţi şi trebuie, fie numai cu titlu sportiv, aşa, ca să-ţi încerci farmecul... Farmecul acesta de Rezeau e lipsit de gingăşie, e un farmec care poartă o reptilă în sîn. Mentalitatea veche şi sănătoasă şi simbolurile vechi şi sănătoase, iată-le toate aici, scăpărînd de şiretenie şi răsărind ca o ameninţare în toiul bucuriilor. Îţi aminteşti, Folcoche, scumpa mea mămică, îţi aminteşti de anii cînd te insultam cu privirea, o simplă privire înfiptă în pupilele tale ? Asta se chema pentru noi copiii *pistoleală*. Acum e vorba de altă pistoleală, aproape nevinovată şi infinit de uşoară.

Cînd le privesc, domnişoarele Ladourd sînt străbătute de un fior slab, văd eu bine, fiorul acela care constituie primul

păcat al unei fete. Bineînțeles că fetele astea nu sînt dispuse să-și piardă capul la prima emoție și n-au nimic comun cu sălciile, dar romantice fiind, în proporție de douăzeci și cinci la sută, datorită vocației obișnuite a fecioarelor, știu ce mari obligații au față de Delly, față de colecția *Lisez-moi-Bleu* și de epilogurile filmelor americane. Persoana mea le pare ciudată ; asta înseamnă că le-am trezit interesul. Dar atîta tot. Nu manifestă nici o cochetărie, nici un rafinament. Genele lor, ca și ale mele, atîrnă greu. Nu se întîmplă nimic, nu se aude nimic. Dar dialogurile dintre noi nu mai au chiar aceeași puritate. Între noi domnește o camaraderie neschimbată. Cel puțin ne silim să fie așa.

Bineînțeles că am o preferată și bineînțeles că e sora cea mare. Cînd un băiat foarte tînăr are de ales între cîteva fete (ceea ce se întîmplă foarte rar), o alege în general pe cea mai mare. În felul ăsta izbutește să se îmbătrînească, să-și dea o garanție de virilitate, adică tocmai pe dos de ce se întîmplă cu bătrînii, care încearcă să vrăjească puicuțele tinere nu atît fiindcă ar fi vicioși, cît fiindcă speră să se întinerească față de ei înșiși. Așadar Micou e în fruntea listei. Atît și nimic mai mult. În orice caz, chiar după ce intențiile mele se vor contura mai precis, Suzanne și Cécile nu vor fi înlăturate, vor rămîne doar în rezervă. Nu glumesc. Multă vreme, viața mea se va juca cu viața altora, și orice angajament luat în afară de mine mi se va părea un fel de trădare față de posibil, față de posibilitățile mele, indiferent de angajamentele pe care le-aș fi luat eu însumi aiurea și care, după mine, nu vor lega decît pe beneficiarii lor. Nu degeaba sînt un pui de burghez : fie că e vorba de femei, de pămînt sau de bani, restul omenirii trebuie să se mulțumească cu resturile noastre. Dar ssst ! să nu spuneți asta mai departe : sentimentul esențial al clanului, sentimentul de care pînă și renegații se descotorosesc cu atîta greutate, sentimentul acesta e cel mai greu de mărturisit și cel mai puțin oficial : există chiar un mare număr de instituții care au rolul de a vă împiedica să credeți în existența lui, organizînd acea risipă în împărțirea rămășițelor, care se numește milă.

Și cum v-am spus, aveam o preferată. Suzanne se pieptăna prea urît, zău așa. Avea pistrui, o voce de pescăruș și niște picioare mari, care o dezavantajau. În afară de asta, de loc combativă, ci numai țepoasă, enervantă, totdeauna zbîrlită ; o fată din acelea care nu capătă savoare decît după ce s-au copt, adică după ce se îndrăgostesc. Cît despre Cé-

cile, molîie şi lungană, era prea tînără, prea uscată, prea plîngăreaţă. Am să-mi amintesc multă vreme de spinarea ei care o făcea să pară agăţată undeva în spaţiu, ca şi cum cei cincisprezece ani de porţelan pe care-i avea ar fi atîrnat ca o păpuşă într-un cui.

Michelle era altceva. Şi încă cum ! La prima vedere, n-ai fi zis, trebuia mai întîi s-o cunoşti, şi vă daţi seama că în şaizeci şi două de zile, apucasem s-o cunosc ! Avea nişte ochi de un albastru foarte palid, un albastru ca rufăria unui nounăscut. Cozile, nici negre, nici blonde, se încolăceau de două ori în jurul capului : refuza cu încăpăţînare să-şi taie părul, ca celelalte surori, şi nu putea să sufere permanentele. Gleznele, încheieturile mîinilor, gîtul, talia, toate foarte subţiri, nu se potriveau cu originea ei. Numai pielea, acoperită de un puf uşor, i-o trăda : ba chiar aş spune că pe braţe şi pe picioare avea păr. Foarte diferită de la o zi la alta, putea să fie cînd fermecătoare, cînd oarecare. Obrazul cam colţuros (sau mai curînd : bine conturat) nu rezista la nici un fel de deformare, adică nici la oboseală, nici la supărare. Pe scurt, era una din acele fete, care ştiu să zîmbească, dar nu ştiu să plîngă, adică o frumuseţe care trebuie să fie fericită. Cînd vorbea, îşi înclina des capul spre stînga şi-şi sugea oarecum cuvintele. Avea un piept mic, dar plin de freamăt, un savant ar fi trecut-o imediat în categoria *respiratorie*, care e categoria marilor îndrăgostite, putînd să-şi mişte sternul cu uşurinţă. Din fericire, amănuntul acesta era compensat de o bărbie dreaptă şi de o coloană vertebrală inflexibilă. Michelle era născută pentru romanţe, dar nu pentru melodramă şi nici pentru flaconul de săruri.

Există un proverb italian, care se poate traduce astfel : *Dacă vrei s-o agăţi pe Maria, fă-te că o agăţi pe soră-sa.* Deşi nu cunoşteam acest proverb, destul de dur pentru vanitatea femeilor, l-am pus în practică : se întîmplă să ai intuiţii de acest fel la optsprezece ani. Micou îşi dădu seama foarte repede că mă aşezam des lîngă Cécile. Am observat la fel de repede că observase, numai după felul cum trăgea acul sau rupea firul de aţă, cînd cosea cîte un nasture. Dar foarte curînd îşi dădu seama că atenţiile mele faţă de Cécile nu aveau destulă convingere şi se pricepu să-mi dea de ştire cu o uşoară strîmbătură ironică din colţul buzelor. Cu timpul, jocul ăsta începu s-o sîcîie. Micou nu trebuia să satisfacă o tradiţie de familie, care, în ciuda tăriei resorturilor noastre,

găseşte o supapă în mici şurubării viclene. Începînd cu îngustarea pleoapelor şi sfîrşind cu : „nu mai spune !", dar aplicînd şi nerăbdarea sonoră a călcîiului şi înclinarea capului, asemănătoare cu aceea a pisicii — care — vede — cîinele — bîndu-i — laptele, Michelle îşi dezlănţui nervii. În cele din urmă, cînd i se păru că gluma a durat destul, a dracului Minervă ! trecu la atac. Cum vedea un scaun lîngă mine, îl declara în culise „rezervat pentru flirtul domnului" ! Nu mai era chip să plec cu Cécile, fără să aud :

— Ei, voi de colo ! Ce-ar fi dacă am pleca în trei ?

Micou pronunţa „voidecolo" şi, apucîndu-mă de braţul stîng, mă remorca cu însufleţire, în timp ce molîia cealaltă îşi tîrşea paşii, agăţată de braţul meu drept.

În sfîrşit, într-o seară, am declarat că vreau să mă duc singur la fermă după unt.

— Lăsaţi-l, copii, lăsaţi-l pe vărul vostru, spuse mătuşa, respectînd convenţia.

Am plecat fără să mă grăbesc. Tocmai cînd mă întorceam, rumegînd gînduri ascunse, am zărit-o pe Micou, la poalele calvarului de la jumătatea drumului spre Kervoyal. În ciuda orei tîrzii, tricota plină de zel şi nu ridică ochii cînd mă auzi apropiindu-mă. Îngerul meu păzitor îmi şopti numaidecît : „Parcă nu ştiam că ţi-ai dat întîlnire cu duduia! Se lasă seara, e cît se poate de poetică, dar şi foarte întunecoasă. Ai putea să spui că n-ai văzut-o. Sări taluzul, băiete, şi ia-o peste cîmp. Dacă te cheamă... !

— Jean ! strigă Micou.

N-aş putea afirma că ziua asta e o dată importantă în viaţa mea. Dar spuneţi-mi, rogu-vă, cine ar putea să convingă de acest fapt tînăra pereche, care se întoarce legănîndu-şi mîinile, această tînără pereche, care se opreşte sus pe faleză şi pare că doreşte să ofere unui aparat de fotografiat două umbre bine profilate ? Două umbre stupide, de o puritate care ar putea scîrbi pe regizor, incapabile să săvîrşească ritul sugerat de un apus, roşu ca o sărutare imensă. Două umbre, care sînt totuşi atît de aeriene, atît de complice cu clipa aceea, cu tot pămîntul ! Arhanghel în espadrile timp de cinci minute şi care, din cauza acestor minute, va fi damnat, poate, pentru toată viaţa, nu ştiu ce să spun şi nu ştiu ce să gîndesc. În faţa mea, departe de tot, marea şi trecutul se retrag pînă la viitorul reflux. În faţa ei, departe de tot, picul acela de vînt, care-i respectă fusta ecosez şi poartă

spre orizont un ultim pescăruş, începe să se răcorească. Cine-i idiotul care voia să-şi încerce farmecele ? Nu cumva e dînsul cel încercat ? Acum putem să ne întoarcem, încet, pe furiş. Dacă nu pentru ea, pentru mine ziua asta e într-adevăr o dată.

IV

A doua zi, vacanţa mea avea să se sfîrşească în mod brusc. Eram tocmai la dejun, cînd ne sosi scrisoarea săptămînală a lui Félicien Ladourd, care se întorsese de mult la gipsurile lui. Mătuşa citi cu glas tare şi necăjit :

„Părinţii lui Jean îi cer să ia parte neapărat la retragerea pregătitoare a studenţilor de la stăreţia Saint-Lô. În consecinţă, trebuie să se întoarcă pînă cel mai tîrziu duminică seara ca să se prezinte luni dimineaţa la începerea exerciţiilor. După terminarea lor, se va înscrie la Facultatea catolică de Drept. Doamna Rezeau îi atrage atenţia că înscrierea e gratuită pentru un fiu de profesor, chiar dacă e onorar.“

— Bestia asta de Folcoche a rămas aceeaşi ! am spus cu glas tare.

— Jean, protestă doamna Ladourd, sînt gata să admit multe lucruri, dar grosolănii nu.

Mi-am înghiţit limba. Mătuşa, Micou, Samuel înălţau spre mine nişte ochi rugători. Din pudoare, din politeţe şi fiindcă, oarecum conştient de infirmitatea mea, nu ţineam s-o afişez, îmi stăpîneam de două luni de zile orice violenţă verbală cu privire la ai mei. În materie de idei, alde Ladourd erau (ca toată lumea) în stare să admită şi chiar să accepte pe ale altora, fără să le judece ; dar în materie de sentimente, nu erau la fel de mlădioşi. Cînd nu încercau ceva pe propria lor piele, nu puteau să-l înţeleagă decît prin opoziţie, prin inversiunea valorilor sau, mai precis, schimbîndu-le semnul. Ca orice înţelegere, care nu izvorăşte din experienţă, ci dintr-o simplă operaţie a spiritului, şi acest gen de înţelegere rămînea o bănuială. Cucoana asta grasă, care miorlăia : „Admit...“, nu admitea în fond nimic. Recunoştea un fapt, îl scuza ţinînd seama de cauzele lui, dar nu-i accepta logica teribilă. O logică inversă... Ce scandal suprem ! Ce creiere blînde şi confortabile ! „Cucoană dragă, dacă logica dumi-

tale vine din inimă, şi nu din creier, de ce vrei ca logica mea să se sprijine pe pereţii craniului meu, şi nu pe propteaua alcătuită de coasta a şasea din piept?" Totuşi, am încercat să explic:

— Facultatea de Drept nu-mi zice nimic. N-am să fiu niciodată avocat, şi cu atît mai puţin magistrat. Mă vedeţi dumneavoastră cu o tocă de judecător pe cap şi cu o bavetă la gît? E nevoie de prea multă candoare sau de prea multă absurditate ca să fii judecător...

— Ei, lasă, lasă! reluă doamna Ladourd, acuma nu te mai lega de taică-tău. Dac-ai ales altceva, spune. Dar te-ai gîndit într-adevăr la ceva, de cînd ţi-ai dat bacalaureatul?

Tăcere. De ani de zile mă obişnuisem să răspund în gînd, dar nu toată lumea era de talia mamei ca să ghicească limbajul ăsta. Tăcerea mea spunea: „De multă vreme ştiu ce vreau. Singura şcoală la care aş vrea să mă înscriu e Şcoala de Ziaristică de la Lille. La drept vorbind, aş prefera să intru imediat într-o redacţie, ca să-mi obişnuiesc pana, şi mai ales ca să cîştig independenţa financiară, care stă la baza tuturor celorlalte. Din nefericire, cunosc părerile tatei. *Ziaristica duce la orice, cu condiţia s-o poţi părăsi; iată de ce e mai bine să nu te apuci de ea.* Sau: *Un Rezeau nu trebuie să poarte de grijă cîinilor călcaţi de maşini.* În familia noastră, care numără vreo duzină de scîrţai-scîrţai pe hîrtie, dintre care marele, activul René Rezeau, un ziarist arată ca o rudă săracă. Cu încăpăţînarea care mi se atribuie pe bună dreptate, Dumnezeu ştie în ce redacţie aş fi în stare să mă plimb! Să-i faci rost de arme unui astfel de turbat? mulţumesc frumos! Nimic nu e mai potrivit pentru îndreptarea spiritelor greşite decît Facultatea de Drept, care e singura soluţie pentru un nehotărît. Cînd studiezi Dreptul, e ca şi cum ţi-ar creşte măselele de minte."

— Dar te-ai gîndit cu adevărat? stăruia doamna Ladourd.

Era mai bine să fac tîrgul şi să dobîndesc porţia de libertate relativă acordată studenţilor. Voi vedea mai tîrziu ce-i de făcut.

— Vă mărturisesc că n-am avut timp de gîndire.

— Aha! încheie pseudomătuşa, asta-i măgulitor pentru noi.

A urmat scena despărţirii, complicată cu recomandări, mustrări şi exclamaţii diverse. I-am îngăduit doamnei Ladourd să mă lipească de capotul ei mov şi m-am desprins

din brațele sale ca să trec în brațele fetelor, care se apropiau pe rînd să sugă pometii exilatului. Micou a rămas la urmă, zîmbind fals, și nu m-a sărutat. I-am apreciat tactul : în unele cazuri, cine face mai puțin face mai mult. Samuel s-a mulțumit, bineînțeles, să-mi strîngă mîna zdravăn, ca între băieți, dar a rezumat părerea tuturor :

— Sper că peste două săptămîni, cînd ne întoarcem și noi acasă, o să ne vedem, nu-i așa ?

E probabil că o să ne vedem. Dar nu e sigur de tot. În trenul care gonește spre Nantes și spre Angers, o fată în taior ruginiu s-a înfipt în mijlocul culoarului. Un fel de Madeleine, nu încape îndoială. De vîrstă nehotărîtă, să spunem douăzeci de ani. Din motive de economie, firește, și-a păstrat blana de fetiță : doi dihori, avînd doar rol decorativ, zvîrliți simetric pe ambii umeri. Ai jura că acești profesioniști ai vînătorii de iepuri îi sug carotidele. Guriță mică e desenată, sau mai bine zis năclăită de roșu de buze de la preț unic. Tot preț unic poartă și între sînii instalați acolo ca să păzească un drum prea frecventat, Ric-et-Rac din material plastic. Permanentul e blond, dar la rădăcină e brun. Unghiile sînt date cu lac, dar lacul nu se potrivește cu roșul buzelor : cele două nuanțe se ciorovăiesc. Vîrful degetelor e ciuruit de împunsături de ac. Sub bluza transparentă, sfîrcurile sînilor sînt aproape vizibile. În lobul urechii înflorește un cercel de celuloid. De altfel, și ea mă observă. Încerc să-mi închipui în mod gratuit la ce se gîndește : „Costumul e cam uzat, dar trupul care locuiește în el e solid. Botul e aspru, gen Kid. Ștrengarul ăsta e un burghez, văd niște mănuși în buzunar. N-are gust prost, îl interesez ; dacă și privirile ar putea să te ude, aș fi leoarcă din cap pînă-n picioare. Se piaptănă cu un piron, ca orice *novio* [1] !“ (*Novio* e un termen, pe care l-a învățat de la autorul romanului de 3 fr. 50, pe care-l ține în mînă : *Andaluza cu ochi albaștri,* sau *Misterele geloziei spaniole.*) Fata întoarce capul fără să se ascundă, o dată, de două ori, de trei ori... Zîmbesc. Zîmbește și ea. Atunci ce facem ?... Merem ? sau nu merem ?

Nu, nu mă duc. Desigur, nu Micou mă împiedică s-o fac. Micou nu înseamnă nimic pentru mine. Chiar dacă ar fi ochiul meu un satelit mediocru, ca cel de față, n-ar putea-o împiedica să strălucească. Pentru o femeie, ca și pentru un

[1] Logodnic (în lb. span.).

astru, sateliții au un aer destul de onorabil și dau o idee grandioasă despre creator. Nu, n-am să merg... Dar dacă nu mă duc, deși taiorul ruginiu s-a întors spre mine a patra oară, o fac numai pentru că am un sentiment foarte puternic al decenței. Puteți să-i spuneți cum vreți, eu îi spun decență. Peste puțin, are să se lase noaptea, și ieri, la aceeași oră, eram sus pe faleză.

V

Cunosc eu mînerul ăsta de sonerie, cunosc și stăreția de la Saint-Lô. Cînd locuiam în Rue du Temple, cu bunica, înainte de înapoierea Doamnei (prima înapoiere, fiindcă, vai! sîntem amenințați de a doua!), în fiecare dimineață în drum spre școală treceam prin fața porții și sora portăreasă se temea de mine fiindcă sunam hoțește. Parc-o văd și azi, cu boneta în vînt și cu mătăniile foșnind, strigînd după mine, care goneam departe: „Am să te trag de urechi, strengarule!"

Oricît de ciudat ar fi, sora portăreasă a rămas aceeași. Eu credeam că Regula mînăstirii obligă surorile cenușii (așa cum îi obligă regulamentul pe jandarmi) să capete mereu alte sarcini. A îmbătrînit mult, dar negul ciceronian, care-i împodobește nasul, nu îngăduie nici o confuzie. Îmi deschide ușa cu o politețe rece, mă salută cu o mișcare a bărbiei ca să-și economisească vorbele și, fără să mă întrebe măcar cum mă cheamă, pornește în tăcere înaintea mea, împingînd în lături platoșa de scrobeală și excesul de fuste care mătură pămîntul și-i lustruiesc tocurile. Pătrundem în grădina, greblată fin, plantată cu tei cu crengi regulate, ca de candelabru. Grupuri discrete, care abia-și permit să șoptească, se plimbă rar. Sora portăreasă se oprește și, tot cu un gest al bărbiei, îmi indică o bancă.

— Fratele dumneavoastră a sosit mai devreme, spune ea.

Se îndepărtează într-un murmur de stofă. Fratele meu? care din ei? și de ce? Trebuie să fie Fred, obligat, desigur, să îndeplinească aceeași formalitate cucernică. Dar cum a putut să ghicească sora? L-a recunoscut? Este surprinzătoare perspicacitatea asta călugărească și precizia privirii ascuțite, adăpostită sub cornete! Între timp, examinez spinarea rotundă și tîmplele netede prevăzute cu urechi mari și cu plete negre. Nasul, răsucit ca totdeauna spre stînga și străbătut

de uşoare smiorcăieli inutile, se leagănă la o distanţă de treizeci de centimetri de ultimul joc de cuvinte încrucişate al lui René David. Al dracului Frédie ăsta ! Nici el, nici eu şi nici vreun alt Rezeau n-am avut vreodată înclinaţia spre expansiune, dar el şi cu mine am fost totuşi destul de aliaţi ca să ne drăgostim puţin. O căldură uşoară îmi trece prin vine.

— Ei, Zdreanţă !

Ferdinand se întoarce spre mine, dar nici nu clipeşte. Nu-i stă în fire să se mire de orice fleac, totuşi mi-ar fi plăcut să surprind o licărire scurtă în ochii lui, care plutesc într-o undă de plictiseală, sub arcada teşită a sprîncenelor. Nu se ridică de pe bancă, se mulţumeşte să-mi întindă o mînă moale de parcă m-ar fi văzut în ajun.

— Salutare, îmi spune. Asta nu mai e reculegere, e o adunare de familie, zău aşa ! Şi Max Bartolomi e aici, şi puştiul acela de Henri Torure.

Apoi se întinde şi-mi arată cu capătul ronţăit al creionului pagina cu jocuri încrucişate :

— Ascultă aici ce porcărie, spune el. *Umple lavabourile şi goleşte căzile de baie,* în cinci litere... Ghici ghicitoarea mea.

Îmi stăpînesc o mulţime de întrebări importante care-mi vin pe buze. S-ar zice că, pentru nepăsătorul ăsta, singurele probleme importante sînt cele frivole, ca şi odinioară. Gras, strălucitor, îngrijit, dar cu cravata şi nasturii halandala, ceea ce-i trădează caracterul, fratele meu nu mai seamănă nici pe departe cu şacalul slăbănog de pe vremuri. Ai zice mai curînd că e un dulău de paradă, paşnic şi care nu latră. Scoate limba, plescăie, ia un aer de triumf.

— Am găsit, tăticule, e *pauza !*

Zîmbesc şi-mi dau seama că a rămas acelaşi, foarte Zdreanţă, ca de obicei, mulţumit de clipa de faţă, indiferent la ce va urma, instalat în provizorat. Perdeaua a început să se mişte, dar el habar n-are. N-am de loc impresia că e pregătit pentru actul al doilea. Frédie cască şi atunci îi şoptesc :

— Ştii că se-ntorc ?

— Ei, pînă atunci...

Dar deodată, spune cu un fel de trac :

— De cînd au plecat, s-au întîmplat multe !

Oare o să-şi verse în sfîrşit sacul ? Are să-şi amintească ? Aş dori să-l întreb dacă ştie ce s-a întîmplat cu Vadeboncoeur, cu Traquet şi cu ceilalţi profesori ai noştri. Aş vrea să ştiu ce părere are azi despre pistoleală, despre beladonă

şi despre mica scaldă din Ommée. Aş vrea să vorbim despre vremurile de altădată... Hai să zicem de epoca eroică, de copilăria noastră plină de nerv, mai interesantă decît adolescenţa asta banală, aş vrea să vorbim despre încăierarea aceea, care în fond s-a încheiat cu un fel de victorie. Dar nu, Fred nu vrea să-şi aducă aminte de nimic. N-are să-mi explice nimic. N-are să-mi comunice decît lucruri fără însemnătate. La mătuşa Bartolomi se mănîncă bine. Cropette şi-a trecut bacalaureatul cu *foarte bine*. El, adică Fred, poartă acuma încălţăminte cu numărul patruzeci şi patru, ca răposatul Marc Pluvignec, fratele mamei. Şi fiindcă veni vorba despre Pluvignec, bunicul i-a trimis de curînd un sutar, deşi a căzut la examenul de admitere în Şcoala Navală. (Are noroc, eu, care mi-am trecut bacalaureatul, n-am primit nici măcar o scrisoare de la fostul senator.) Fiindcă veni vorba de gologani, domnul Rezeau e un mare porc de cîine : nu-i dă un ban de buzunar. Asta nu-i vine de loc la socoteală cînd e duminică şi iese în oraş cu colegii. Fiindcă veni vorba de colegi, Max Bartolomi nu face doi bani. Şi totuşi e foarte nostim...

— Ştii, continuă cu îndrăzneală frate-meu, Unchiul a murit.

Unchiul, cu U mare, pentru a-l deosebi de numeroşi alţi unchi, este bineînţeles, René Rezeau. Desigur, ştiam că a murit, ba chiar am aflat lucrul ăsta graţie unei lecturi spirituale a pedagogului, care, timp de o oră, a făcut rezumatul vieţii şi operei lui, apoi şi-a isprăvit predica, urîndu-mi în mod public să-i semăn.

— Am fost la înmormîntare cu Max. Mătuşa m-a chemat anume de la Nantes. Unchiul era naşu-meu şi, la înmormîntare, l-am reprezentat pe tata în calitate de frate mai mare.

În calitate de frate mai mare, Fred se umflă în pene. E o distincţie pe care o va revendica totdeauna fără s-o legitimeze vreodată, adică aşa cum face domnul Rezeau cînd vorbeşte de autoritatea lui. Dar iată că acest faimos frate mai mare schimbă tonul, îşi plesneşte coapsele şi izbucneşte în rîs, fără să se sinchisească de rezerva pe care i-o impune decorul.

— Dac-ai şti ce-am mai rîs în ziua aceea !... Max !... Cred că-l recunoşti, e lunganul ăla, care parcă ar fi tras în ţeapă pe coloana lui vertebrală... Lîngă el e Henri, ăla cît un poloboc. Ia vino aici, Max, povesteşte-i lui frate-meu chestia cu „ultimele cuvinte".

Verii se apropie. Verii... genealogia îmi spune că asta sîntem şi că, datorită acestui fapt, putem să ne tutuim. Dacă i-aş fi întîlnit pe stradă, le-aş fi spus „domnule". I-am zărit o dată, vag, pe străinii ăştia, cu prilejul aniversării răposatului. Pe vremea aceea, purtau pantaloni scurţi. Astăzi, prăjina cea lungă şi măciuca cea scurtă înaintează cu demnitate spre noi, supraveghindu-şi dunga pantalonilor. La o distanţă de trei paşi, se opresc şi maimuţăresc poziţia de drepţi. Apoi îmi strîng mîna cu falsa simplitate de rigoare, după care Max îşi dă drumul numaidecît şi-şi povesteşte istorioara.

— Da, închipuie-ţi că în ajunul înmormîntării eram la Angers, pe scara casei răposatului, cînd a sosit reporterul de la *Petit Courrier :* un debutant sfios, foarte mişcat de amploarea plînsetelor şi de dimensiunea primelor coroane. Nu îndrăznea să se apropie de nimeni şi, în cele din urmă, mi s-a adresat mie din întîmplare : „Domnule, am căpătat sarcina să scriu articolul necrologic. Trebuie să fie cel puţin o coloană la un rînd... N-aţi putea să-mi daţi cîteva indicaţii, să-mi citaţi un amănunt, un cuvînt inedit ?... Lucrez la *Petit Courrier* abia de opt zile, n-aş vrea să pierd un astfel de prilej..." Eram gata să-l trimit la plimbare, cînd am avut o inspiraţie şi i-am spus cu un aer îndurerat : „Eu nu sînt decît un nepot, n-am asistat la ultimele lui clipe... Dar, dacă vă interesează, se pare... mi s-a spus că... puţin înainte de a muri, a repetat fraza lui Barrès : «E mai bine să ai o moarte frumoasă decît o înmormîntare frumoasă»". Pe tema asta i-am ţinut un mic logos pe care l-am făcut pachet, l-am legat cu o panglicuţă... Dragul meu ! băiatul nu mai putea de bucurie, mîzgălea hîrtia, tropăia de fericire. „O frază istorică, domnule, istorică ! Vă mulţumesc foarte mult." Şi a doua zi, fraza a apărut în manşeta ziarului ! Să le fi auzit pe mătuşi cum bolboroseau sub nişte văluri lungi pînă-n pămînt : „Nu-i adevărat, n-a spus asta". Într-adevăr, cu un ceas înainte de a-şi da sfîrşitul, nenorocitul spusese : „Tare m-ar uşura dacă aş putea să mă piş puţin". Culmea a fost peroraţia episcopului, care citise probabil jurnalul, înainte de a se urca în amvon. Înălţimea-sa a glăsuit aşa, rostogolind ca de obicei r-urile în gură : „...şi în smerrenia lui prrrrofundă, omul acesta marrre a murrrit murrrrmurrrînd : «E mai bine să ai»..."

Max îşi încovoaie silueta de doi metri şi izbucneşte în rîs. Fred, cuprins de un uşor entuziasm, îşi mută nasul spre stînga. Henri Torure rămîne rezervat. Nu ştiu de ce, dar îl înţeleg. E mai uşor să-ţi baţi joc de un om în viaţă decît de un mort.

Pe vremuri am rîs şi eu de veneraţia cu care familia înconjura această „perie de lustruit" şi bineînţeles că n-am de gînd să trec în tabăra cealaltă. Dar dacă respectuoşii trec în tabăra zeflemiştilor, prefer să nu fiu nici cu unii, nici cu alţii. Max ăsta, care, în sfîrşit, a isprăvit cu rîsul, dar continuă să-l bîrfească pe „bătrînul crab", e acelaşi Max, care, cu siguranţă, îşi vîră degetele mari ale ambelor mîini în buzunarele vestei, cînd un oarecare îl întreabă dacă e nepotul academicianului. Vinurile de sărbătoare ale familiei încep să se oţeţească, dar sub forma asta vor mai servi multă vreme la muratul castraveţilor.

— Rîdeţi, rîdeţi, spune Henri pe un ton aproape agresiv. Moartea unchiului înseamnă totuşi o mare pierdere. De cînd s-a prăpădit, familia a început să se descompună.

— Ba nu, replică Max, a început să se modernizeze. Prea eram de modă veche.

Nu trebuie să intervin. Discuţia asta, care de altfel moare curînd, nu mă interesează. În fond, amîndoi sînt făcuţi din acelaşi aluat, îi despart doar simple nuanţe de caracter. Max nu ştie că e pe linia tradiţională, adică aceea a bîrfelii intestine, pe care familia a practicat-o totdeauna şi care n-are nimic comun cu revolta. Pentru el, a se moderniza înseamnă a scutura copacul, a se descotorosi de fiinţe perimate, şi nu de principii, nici de privilegii. Modernizarea nu înseamnă o instalare pe noi poziţii, ci în noi slujbe. De fapt... mai cunosc pe cineva, care se ascunde sub propria mea piele, care s-a împotrivit şi el unor persoane şi are deodată impresia că a dat o lovitură greşită. În fond, e o impresie trecătoare, înlăturată curînd de amintirea actelor mele de sfidare. În afară de asta, o sutană străbate în clipa aceea grădina.

— Toată lumea e aici. Cred, domnilor, că putem să mergem în capelă.

Avem treabă pentru o săptămînă întreagă. Începînd cu Călăuza Adevăratei Reculegeri, pînă la Metoda monseniorului Clairsaint, trecînd prin Exerciţiile sfîntului Ignaţiu, cunoaştem povestea. Cei trei ani de liceu au însemnat pentru noi o îndelungată reculegere. Liturghia zilnică, rugăciuni înainte şi după meditaţii, înainte şi după fiecare curs, înainte şi după fiecare masă, rugăciuni în timpul lunii Mariei, Salut în luna lui Sacré-Coeur, bilete de spovedanie, cursuri de instrucţiune religioasă, lecturi spirituale. În fiecare duminică,

mare tam-tam : liturghie de împărtăşanie, liturghie mare, vecernii, salut şi pavecerniţă. Zece zile de reculegere pentru toată lumea. Reculegere pentru cei ce se pregătesc de împărtăşanie. Reculegere pentru cei ce şi-au dat bacâlaureatul. În sfîrşit, înainte de despărţire, o mare şi ultimă reculegere a clasei de filozofie, cu predica faimosului monsenior Clairsaint, specialist în acest gen şi în vocaţia obţinută la cald... Nu, zău aşa, n-avem de loc nevoie de acest nou asalt de buchiseală. Ce eficacitate deosebită mai poate să aibă asupra a treizeci de băieţi de familie bună, care ştiu pe de rost Apologetica şi care s-au adunat aici, pentru că i-au trimis părinţii, pentru că aşa se obişnuieşte şi pentru că tineretul are nevoie de un predicator, cum are nevoie de un profesor de dans sau de un profesor de scrimă ?

— Ce năsoi, murmură Max, privindu-l pe profesor, care urcă în amvon, cu nasul înainte.

— *Darul Domnului*, în cinci litere, ce poate să fie ! ne întreabă Ferdinand.

Avem ce face o săptămînă. Fred îşi strecoară cuvintele încrucişate între cele două pagini ale metodei care i s-a dat. Max ajunge să scrie versuri pe învelitoare. În afară de Henri şi de alţi doi-trei voluntari, care se supun torsului de pisică al cucernicului mecanism, fiecare calculează numărul orelor care-l despart de slujba de închidere. În ce mă priveşte, sînt cufundat într-o vagă meditaţie. Nu, desigur, nu mă conformez planurilor meditaţiei dirijate, care mi se pare prea asemănătoare cu metoda Coué, ci directivelor mele particulare, care merg paralel, cînd cu drumul ce duce la Damgan, cînd cu cel ce duce la *Belle Angerie !*

Gîndurile ce se îndreaptă spre *La Belle Angerie* capătă un relief mai puternic. E drept că meritul îi revine în întregime cărţii poştale, care reprezintă „castelul" şi pe dosul căreia domnul Rezeau a mîzgălit următoarele rînduri :

„Scumpii mei copii,

Ne-am grăbit întoarcerea şi de ieri am sosit acasă. Deoarece nu voi fi în posesia noii mele maşini decît marţi, nu pot veni să vă iau. Plecaţi duminică seara cu autobuzul spre Soledot. Ultimul kilometru îl veţi face pe jos. Vă doresc reculegere bună. Pe curînd. Rezeau."

VI

În clipa în care am ajuns la bariera albă, ploaia şi noaptea s-au năpustit în acelaşi timp asupra noastră. De obicei, ploile sînt ipocrite în Craon, sînt nişte pulverizări reci şi lente, care diluează cu timpul lutul cel mai compact. Dar, în cîteva secunde, aversa asta a făcut să pîrîie frunzele moarte, a umplut hîrtoapele înşirate de o parte şi de alta a drumului şi a străbătut prin impermeabilele noastre. Vîntul se ridică, ne împinge dintr-o parte şi încearcă să ne alunge cum a alungat corbii de pe pajişte, transportîndu-i aiurea şi dezarticulînd păsările acestea, care seamănă cu nişte accente circumflexe mari, gata să cadă pe vocalele dialectului local. Am recunoscut stejarul sfîntului Joseph după geamătul lui particular ; am recunoscut şi aleea de platani după noroiul mai unsuros. În ciuda aversei, m-am repezit pînă la unul din ei şi am mîngîiat cu mîna trunchiul la înălţimea unui stat de om. Dar n-am mai regăsit iniţialele R. F. de pe vremuri, decît cu douăzeci de centimetri mai jos, aflînd cu acest prilej ce mult mă înălţasem. Inscripţia se lărgise şi era înconjurată de umflăturile scoarţei...

— Ce faci, idiotule, vii ? strigă Fred.

L-am ajuns la zece paşi depărtare de casa ale cărei sfîrleze se învîrteau cu toată puterea şi prin ale cărei jgheaburi apa se scurgea cu zgomot. Zăvorul era tras la poarta peronului, şi lanterna de primire, menită prin tradiţie să călăuzească pe oaspeţii nocturni, nu fusese aprinsă. Dar obloanele sufrageriei desenau doi piepteni de lumină. Le-am scuturat cu putere.

— Ei, ce s-a întîmplat ? Nu puteaţi să faceţi ocolul casei ? strigă o voce autoritară, de neuitat.

Şi uşa de onoare se deschise după ce trei zăvoare fură trase şi după ce broasca scîrţîi îndelung. Se deschise în sunetele acestei fraze pornite din inimă :

— Vă poftesc să nu vă scuturaţi aşa, ca nişte cîini uzi.

Ea, adică mama noastră, ţinea foarte sus lampa cea mare, cu picior de marmură verde, a cărei lumină părea să-i fie rezervată exclusiv. El, adică tatăl nostru, cu zîmbet şi mustăţi albe, cu pleoapele zbîrcite şi palpitînde, îşi mototolea şervetul între degete. Celălalt, adică fratele nostru, se ţinea la oarecare distanţă, înalt şi discret, atît de înalt şi de

discret, încît mi se păru nemăsurat, ca umbra lăsată de un par în amurg.

— Ştergeţi-vă pe picioare, spuse Ea.

— Intraţi, intraţi, copii ! spuse El, cu o voioşie plină de rezervă.

— Bună ziua, spuse Celălalt, cu vocea aceea nouă, care-şi schimbase octava, dar nu şi timbrul.

Nimeni nu ne sărută pe frunte, nimeni nu ne oferi semnul crucii, pe care tata îl schiţa pe vremuri cu buricul degetului mare, şi mama cu vîrful unghiei. Probabil că eram prea mari pentru aşa ceva. Cei trei, în ordinea de mai sus, ne întinseră trei mîini, împodobite cu trei inele de aur cu pajura familiei. Ultimul din ele, inelul lui Marcel, îi sări în ochi lui Fred, moştenitor prezumtiv.

— Bravo ! spuse el surprins.

— Recompensă pentru media *foarte bine,* catadicsi să explice doamna Rezeau, în limbajul acela economic, care traducea în inflexiuni de voce dispreţul inspirat de eşecul lui Fred şi condescendenţa ce se cuvenea să adopte faţă de bietul meu *bine.*

Vîntul zguduia uşa, şi doamna mamă, cu mîna rămasă liberă, împinse zăvoarele unul după altul. Începusem tocmai să ne scoatem impermeabilele, cînd, ţîşnind pe uşa bucătăriei, se rostogoli deodată între picioarele noastre un cîine bătrîn şi credincios, un cîine cu fustă. Cîinele acesta ne pipăi, ne mirosi, ne copleşi cu mîngîieri păroase şi cu interjecţii răguşite. Era bătrîna Fine, surdomuta noastră. Nu mai înţelegeam nimic din *fineasca* ei, din gesturile şi onomatopeile ei, aşa că m-am priceput doar s-o sărut. „E o lecţie bună pentru domnii şi doamnele aci de faţă" ! şoptea în mine suflerul acela, care nu-şi pierdea niciodată drepturile. Şi pentru mine era o lecţie bună. Biata Fine, draga, bătrîna Fine, la care nu mă mai gîndisem niciodată ! Uite, acuma spunea... da, *fineasca* îmi venea treptat în minte... Rotaţia aceea însufleţită a degetului arătător în jurul bărbiei înseamnă *adesea.* Palma plesnită peste frunte înseamnă : *a gîndi.* Îndreptarea arătătorului spre pieptul meu înseamnă : *la dumneata.* Dezgustată de efuziunile acestea înjositoare, doamna Rezeau ridică din umeri, apoi ne întoarse spatele şi scrîşni :

— Nu mai e bună la nimic, zău aşa. Înainte era surdă, acum a început să nici nu mai vadă. Îndată ce-am să găsesc o altă slujnică, o trimit la azil.

— Da, precizã şi tata cu o naivitate feroce, slujeşte de patruzeci de ani la noi în familie, merită şi ea să se odihnească.

— E cam rece pe coridorul ăsta, încheie Marcel. Ce-ar fi să terminăm cu masa...

Cinci minute după aceea, ne isprăveam într-adevăr cina, care în casa noastră a fost totdeauna spartană. După supa de praz şi ouăle moi, Fine, care se lovea de toate colţurile mesei şi servea aproape bîjbîind, aduse o compotieră cu cinci jumătăţi de pară. Ochii mei începeau să se reobişnuiască cu binefacerile lămpii de petrol. Tapiţeria cea mare, mîndria familiei, putrezea încet pe lemnul sfărîmicios, punînd la dispoziţia moliilor idila zgribulită a zeului Amor şi a Psihei. Picturile cojite, lespezile verzui, mobila întunecată de umiditate, lămpile de perete, roase de cocleală, şi grătarele căminului mîncate de rugină, toate urlau a pustiu. Prin locurile noastre pline de ceaţă, întocmai ca şi la tropice, materia se dezagregă foarte repede şi se transformă în salpetru şi ciuperci. Pînă şi aerul părea stricat, iar lampa era incapabilă să ofere altceva decît nişte pete de lumină mucegăită.

Protocolul nu fusese respectat. E drept că domnul Rezeau trona pe locul capului familiei, în faţa Doamnei. În schimb, Marcel era aşezat la dreapta lui Dumnezeu, adică a persoanei susmenţionate. Fred şi cu mine ne nimeriserăm la capetele mesei. Era un amănunt neînsemnat, dar simbolic, mărturisire şi prefaţă pentru o nouă politică. În felul acesta, instalat mai bine ca să tac şi să observ, mi-am putut plimba privirile de la unul la celălalt. Tata nu se schimbase prea tare ; era doar mai dărîmat, mai încovoiat, un adevărat moşneag, şi, mai ales, devenise supus pînă la rădăcina părului, un păr cu desăvîrşire alb, în chip de drapel, fără îndoială. Nici ea nu se schimbase, numai pielea era alta. O piele care nu se îngrăşase, nu se uscase şi nici nu se sfrijise ca un măr creţesc. Era doar crăpată şi scrijelată în genul olăriei artistice şi lăsa să se incrusteze în ea oarecare murdărie. Mai puţin agresivă, bărbia nu mai prevestea răutăţile, pe care buzele păreau că le pot stăpîni cu mai multă uşurinţă. De acum înainte era în gardă, era vîrful ultimului careu. Laba de gîscă se împărţea în cinci ramuri, ca o mînă, şi din lipsă de altă posibilitate, privirea ţîşnea şi acum ca o palmă. Dar ce însemna oare licărirea aceea uşoară, care scînteia din cînd în cînd în adîncul pupilelor verzi ? Licărirea aceea

mică — satisfăcută, interesată, distrată... n-aş putea spune — care dăinuia o fracţiune de secundă, luminîndu-i privirile cînd le oprea asupra lui Marcel ? Aşa se întîmplă şi cu inventatorii (ei, însă, fac asta ore întregi, şi interesul ce manifestă are consecinţe mai serioase) cînd îşi opresc privirea asupra capodoperei lor, fie că-i ucigătoare sau binefăcătoare, fie că-i bombă cu fosfor sau sfoară de tăiat untul. Celălalt nici nu se sinchisea, sau nu-şi dădea seama de nimic. Se mulţumea să existe, să fie plin de el însuşi, să tragă în piept întreg spaţiul din jur ; ne ignora cu o discreţie superbă şi-şi mobila din plin tăcerea. Individul ăsta vorbea cu umerii, fără să-i ridice, şi era limpede că nu va mai suporta nici măcar genul acela de discuţie în ziua în care umerii lui vor fi completaţi cu nişte epoleţi. Era fiul maică-si în mod deliberat şi prin alegere mai curînd decît prin vocaţie. Fiul maică-si, mai mult decît era ea mama acestui fiu şi, în consecinţă, mai sigur pe anexiuni decît pe lupte, pe privilegii decît pe drepturile lui ; ceea ce de fapt e o foarte frumoasă definiţie a burghezului. Într-un cuvînt, era tare, tare ca inerţia mişcării şi nu moştenise de la taică-său decît o uncie de supunere, sub forma supunerii faţă de propria sa forţă, canalizată o dată pentru totdeauna între stăvilarul interesului şi stăvilarul principiului. Căpătase media foarte bine pentru toată viaţa şi pentru orice, inclusiv pentru miopie. Straşnic Cropette ! Ce bine pătrundeam, acum, dincolo de aerul lui pătruns !

— Aşadar, spuse deodată domnul Rezeau, te-ai hotărît, băiatule, intri la Drept, calci pe urmele lui taică-tău. Îmi pare bine, îmi pare foarte bine că eşti atît de cuminte.

Era cît pe aci să tresar. Domnul Rezeau se lingea pe buze şi, fără multe fasoane, îşi înfigea ultimul colţ care-i rămăsese în gură în jumătatea de pară. Am înghiţit o bucată din para mea, cu impresia că înghit un buletin de vot într-o ţară unde nu există decît o listă electorală unică. „Hotărîrea“ mea era cam aşa ceva. Dar în afară de inconştienţă, aici intervenea şi reaua-credinţă.

— Mă mir, spuse mama. În general, nu ştie niciodată ce vrea.

Şi se apucă să-şi cojească neglijent jumătatea de pară, înfiptă-n vîrful furculiţei, desprinzînd piei subţiri de pe ea, apoi o tăie în şase bucăţi, care dispărură una după alta în acelaşi colţ al gurii, ceva mai spre stînga, sub măseaua de

aur. După această execuţie, doamna Rezeau formulă, cu aceeaşi neglijenţă, o nouă apreciere :

— Despre Ferdinand, nu mai spun nimic... Poate că el ştie ce vrea, dar nu vrea decît să stea degeaba.

— Nu trebuie să exagerăm, totuşi, protestă slab tata.

O simplă presiune a privirii îl expedie la loc, în farfuria care era goală, de altfel. Pe urmă, cu o neglijenţă definitivă, doamna Rezeau începu să vorbească despre timbrele din Antile, cu Marcel, despre tarifele maritime, cu Marcel, despre ultimul articol din *Figaro,* cu Marcel, în timp ce acesta, cu un gest condescendent, reglementa circulaţia carafei cu apă. Enervat, mi-am amintit de unele exerciţii de pe vremuri şi am început cu pistoleala. Degeaba ! Jocul nu mai mergea. Nu mai era timpul să jucăm, ci să dejucăm. Privirea doamnei mame deveni aeriană, uşoară ca un fluture de noapte, pluti în faţa privirii mele, se ridică în tavan, îşi fripse aripile în lumina lămpii şi se întoarse aşternîndu-se blînd în faţa ei, pe corola de cristal a paharului, unde se metamorfoză deodată, pentru a porni iar, drept înainte, rigidă ca un glonte şi întovărăşind vocea, care decreta :

— Să mergem la culcare. *Ştiţi care sînt camerele voastre...* Am obosit. Pe mîine.

„Ştiţi care sînt camerele voastre !..." ni se adresa ca unor musafiri ! Se depărtă, mulţumindu-se să încline uşor capul, fără să considere că ar fi necesar să tragă de hăţul domnului şi stăpînului ei, care se ridică în grabă de pe scaun şi bolborosi cu şi mai multă grabă :

— Sîntem obosiţi. Noapte bună, copii ! Nu uitaţi să vă faceţi rugăciunea de seară.

Nici Marcel nu considera necesar să ne pîndească. Nepăsător la reacţiile noastre, îşi împinse scaunul în lături, ne aruncă un „bună seara" foarte cavernos şi se grăbi cu paşi mari şi rari s-o ajungă pe maică-sa ca să-i ia din mîini lampa grea, cu picior de marmură verde.

— Îi ţine bine-n frîu, bătrîna ! murmură Fred, ca trăsnit.

Abia atunci mi-am dat seama că, fără prea multe fasoane, ne lăsaseră în întuneric. Dar amănuntul acesta îmi fu de folos. Colo, la capătul coridorului, în josul scării, doamna Rezeau, care nu ne mai vedea şi credea că nici noi n-o mai putem vedea, îşi muie umerii, se făcu mică şi se agăţă de braţul lui prîslea. Trădat de un joc de lumină, metalul din părul ei ieşi la iveală o clipă, mărturisind că arama aceea conţinea mult aluminium. Bătrîna ? De zece ani spuneam

mereu „bătrînul", dar ea nu meritase acest adjectiv, mai crud decît un „Folcoche" perimat. Părul ei alb, refuzul de a accepta o mică bătălie între priviri şi chiar eliminarea noastră, toate dovedeau că refuză o bătălie mai serioasă... Da, *bătrîna!* De acord.

De acord, dar fără entuziasm. Am depăşit vîrsta la care poreclele au un sens magic. Acum ştiu că domniile cele mai îndelungate şi mai aspre sînt cele senile. Bunicul e încă verde şi străbunica noastră continuă să se stingă. Mama abia intră în perioada de bătrîneţe interminabilă, caracteristică familiei Pluvignec, familie asemănătoare cu a viţei-de-vie. Bătrîneţea ei nu va abdica niciodată. Şi apoi, mai e ceva care nu merge. E vorba de mine: furia mea e legitimă, dar mi se pare fără importanţă sau foarte departe. Mai că aş spune: e de prisos. Nu trăieşti de două ori o dragoste mare. Să fie oare cu neputinţă să retrăieşti o ură puternică? Încerc să cred că a fost înlocuită de dispreţ. În zadar voi încerca să mă conving de acest adevăr şi să adorm ghemuit sub păturile subţiri aşternute pe pat, în camera fără foc. Nu mă mai regăsesc, mă uimesc pe mine însumi. Sînt indignat şi de absenţa şi de uimirea mea. Fac comparaţii, dar pînă şi comparaţiile mă indignează. E posibil oare ca pe acest pămînt să trăiască fiinţe atît de diferite, atît de radical opuse, cum sînt cea de aici, adică fosta Folcoche, şi cea de colo, adică Micou? Folcoche şi Micou, oţet şi sirop, viperă şi porumbiţă, mama mea şi... La drept vorbind, Micou nu-i nimic pentru mine. Dar ce preţios e acest nimic! Buze care nu ascund o măsea de aur! Azur asemenea lenjeriei unui nou născut! De ce rînjeşte sufletul meu: *„Ia ascultă, Zeamă-Lungă, astea-s pomelnicele sfintei fecioare"!*

VII

Fotograful subprefecturii pleacă chiar acum de la noi. Doamna Rezeau nu e mulţumită. Ar fi vrut să se fotografieze în picioare, în centrul clişeului, cu bărbatu-său la dreapta şi cu copiii la picioare. Se pare, însă, că, dacă numiţii copii sînt băieţi mari, aşa ceva nu se obişnuieşte. Ar fi trebuit să se gîndească mai devreme. Acuma n-a avut încotro, a luat loc într-un fotoliu... Un fotoliu! Un Dagobert

mare din salon ar fi fost mai impunător, mai Rezeau, numai că era prea înalt. Aşadar, doamna Rezeau a fost nevoită să se aşeze, şi noi am adunat în jurul ei cele patru „staturi mijlocii" de care dispuneam. Iată de ce strănepoţii noştri o vor contempla cu duioşie şi nu vor bănui că operatorul şi-a îngăduit să-i încline de patru ori bărbia şi s-o supună la o duzină de probe înainte de a încredinţa gelatinobromurei binevoitorul ei surîs. Cît despre tapiţeria care-l înfăţişează pe Amor şi care a servit drept fundal fotografiei, pariez că o vor crede pe cuvînt. Atîta pagubă! Odată şi odată vor afla poate că *grupul* nu e sinonim cu *înţelegerea*, că o păsărică e adesea un sfrancioc, dacă nu chiar o cioară. În sfîrşit, s-a făcut şi asta. Vom fi puşi în ramă, sau aşternuţi în albumele de familie. În fond, venise şi timpul, venise de mult timpul să realizăm aşa ceva; e de mirare doar că acest capriciu i s-a părut dintr-o dată indispensabil tatei. Probabil că bătrînul îşi spune vag: clişeul ăsta este primul şi ultimul de acest gen. De acum înainte, nu vom mai fi niciodată toţi împreună. Începe definitiva noastră *diaspora*[1].

Fotograful a plecat cu zece minute înaintea noastră; în noroiul de pe aleea de platani se pot distinge foarte precis urmele cauciucurilor lui. Ploua mereu. De data asta e o ploaie obişnuită, jumătate apă, jumătate ceaţă, o *bureală* care spală trunchiurile copacilor şi se înverşunează asupra statuii sfîntului Aventurin, dîndu-i guturai. Ne îndreptăm toţi patru spre şosea, spre staţia de autobuz. Toţi patru, dintre care trei pornesc în direcţii diferite. Toţi aceşti patru indivizi totalizează în momentul de faţă o forţă musculară destul de serioasă, dirijată din înaltul ferestrei de privirea mereu neglijentă a unei singure femei. Căci doamna Rezeau n-a venit să ne însoţească şi ea; e obosită, şi acum e obosită. A inaugurat oboseala aceea politică, pe care, de aci înainte, o vom găsi în toate scrisorile tatei, transformîndu-le în buletine de sănătate, oboseala aceea, care de pe acum a constrîns-o să ne scurteze şederea şi ne-a expediat înapoi la scumpele noastre studii după un răgaz de patruzeci şi opt de ore şi după un simplu gest de adio.

— După o despărţire atît de lungă, aş fi dorit să rămîneţi mai mult...

Domnul Rezeau vorbeşte singur, monologhează sau se scuză, cum vrem s-o luăm. Şi-a reluat pielea de capră sco-

[1] Dispersare, răspîndire (în lb. greacă).

rojită şi a aruncat peste ea o manta de vînătoare, pe care o pune cînd vînează păsările de apă. Are o pălărie veche ţărănească (l-a aşteptat în podul cu insecte), care s-a transformat într-un jgheab ca pe vremuri, inundîndu-i mustaţa. Ţine în mînă o umbrelă, pe care a uitat s-o deschidă. În timp ce continuă să vorbească, deşi nimeni nu-l ascultă, simt coborîndu-mi pe umăr capătul acestei umbrele, ca şi cum ar vrea să mă facă cavaler.

— Nu uita că... De data asta, cel mai de plîns dintre voi este Marcel. Am fost numit la Segré, ceea ce-mi va îngădui să locuiesc aici. Asta înseamnă că Ferdinand la Nantes şi tu la Angers nu veţi fi prea departe de noi. În schimb, la Versailles, Marcel va fi foarte izolat. E drept că, din cînd în cînd, va putea să-şi petreacă duminica la bunicii de la Paris, dar mă îndoiesc că-i vor fi de mare folos.

Un strănut sonor străbate nasul mare al lui Fred. Domnul Rezeau îşi scoate batista, o duce la gură, nu izbuteşte să imite exemplul fiului său şi se mulţumeşte, în cele din urmă, să-şi sufle nasul ca să scape de pişcăturile ce-i gîdilă sinusurile. Apoi se hotărăşte să-şi deschidă umbrela şi porneşte iar. Ghetele lui cu nasturi, de care s-au lipit tălpi noi de noroi, se tîrăsc prin băltoace. Tata rînjeşte blînd.

— Nu mai fac doi bani Pluvignec ăştia. După eşecul faimos al bunicului vostru la ultimele alegeri, s-au retras cu desăvîrşire, trăiesc în halat şi papuci şi-şi descoperă zilnic cîte o boală. Gestiunea averii lor mă nelinişteşte serios.

În drum ne întîlnim cu Barbelivien. Şi el a păşit într-o maturitate cam înaintată, ai zice că-şi ridică anevoie saboţii din drum. Nu mai încape îndoială, servitorii, ideile, averea, părinţii şi chiar stejarii ăştia, şi chiar drumul ăsta zbîrcit de hîrtoape, totul miroase a moşneag, totul îmi inspiră dorinţa de a pleca aiurea ca să-mi pun la încercare tinereţea şi obrăznicia, care n-au ce căuta aici. Domnul Rezeau se agaţă de braţul meu.

— Sînt foarte necăjit din cauza ta. Idiotul acela de Ladourd a întîrziat, pare-se. N-a mai rămas nici o cameră liberă la internatele Facultăţii catolice. Va trebui să locuieşti în oraş la o oarecare doamnă Polin, pe care ne-a recomandat-o. Şi fiindcă veni vorba de Ladourd...

Uite şi bariera, care a fost albă pe vremuri, uite şoseaua asfaltată, căreia ploaia îi dă graţii strălucitoare de joben şi pe care un pic de balegă, hotărîtă să nu se topească, o

împodobește ca o cocardă. Tata-și înghite saliva și continuă :

— ...e un om cumsecade, foarte serviabil...

E ciudat, dar ori de cîte ori aud cuvîntul acesta rostit de unul dintre ai mei, mi se pare că sună exact așa cum sună cuvîntul șervet și-mi dă impresia că e tot atît de ușor să-l arunci în sacul cu rufe murdare.

— ...se pricepe în afaceri, are să-ți dea tot felul de sfaturi excelente, i-am acordat puteri depline. Dar cu fetele... ai grijă să nu faci vreo poznă. Să știi că sînt cu ochii pe tine.

N-are nici un rost să răspund. Am sosit. Valizele noastre rămîn jos și noi așteptăm cuminți, tăcuți, aliniați ca niște butași din aceeași specie. Tata și-a terminat provizia de salivă. Cît despre noi, cei trei frați, n-avem nimic să ne spunem la despărțire, după cum n-am avut nici la sosire. Poate că sîntem într-adevăr butași din aceeași specie, dar am fost grefați în trei feluri, fără ca vreuna din varietăți să țină seama de varietatea vecină. Ne ignorăm unul pe altul. Și iată că uimirea, care la mine e totdeauna vecină cu indignarea, începe să mă frămînte : în afară de nume și de o vagă asemănare a formei bărbiei, ce e comun între noi ? Ce bucurii, ce sentimente, ce gusturi și ce scopuri ? Sîntem îmbrăcați la fel, mîncăm aceleași lucruri, folosim aceeași limbă, dar fiecare individ din părțile noastre împărtășește această solidaritate în veșminte, în poftă de mîncare și în sintaxă cu cei mai răi dușmani ai lui. De fapt, nu există între noi nici un fel de solidaritate reală, și tocmai asta a vrut și mama, tocmai ăsta a fost motivul pentru care ne-a împrăștiat și ne-a dezbinat, cauza pentru care ne simțim împuținați.

— Ei, la revedere, copii.

Fiecare își primește porția de mustăți umede. Un autobuz prăfuit, bălăcit prin noroaie, cum e orice autobuz în Bocage, se apropie stropind gardurile de nuiele din apropiere.

Nu vreau să întorc capul. Știu foarte bine că mustața tatei freamătă și că-i vine greu să-și mențină umbrela dreaptă deasupra pălăriei. L-am văzut pentru ultima dată în cadrul ăsta de ruini ude de ploaie, cadru care i se potrivește și care-l rezumă, bietul de el ! Acum se duce să-și frece de grătar cele cinci rînduri de tălpi de noroi ca să le dezlipească înainte de a urca să ceară ordinele stăpînei : epistola lui viitoare va fi cu siguranță seacă, netă, categorică. Numai

în scris şi departe de noi, izbuteşte să fie ceea ce nu-i niciodată în prezenţa noastră, adică un cap de familie.

Dar n-are rost să-l plîngem prea mult. Există firi, cărora le place să trăiască sub dictare. Nu e cazul meu, de loc. Văd însă în primul rînd că nu mai ştiu să-mi folosesc dinţii şi ghearele, iar în al doilea rînd, că virtuozitatea mea din trecut nu mi-a fost de mare folos. În fond, copilăria aceea, de care sînt încă foarte mîndru, s-a isprăvit cu un fiasco. În mod foarte greşit, acest fiasco mi se păruse a fi o victorie, dar n-a fost nici măcar o victorie „la puncte". Am obţinut să mă depărtez de *La Belle Angerie* şi să intru în liceu, în schimb i-am lăsat mînă liberă mamei, care şi-a reclădit o formă nouă de cîrmuire, mai ipocrită şi mai sigură. Oare trebuie să iau totul de la început?

— Ai văzut? În celălalt capăt... Mă întorc. Fred e aşezat la spatele meu şi-mi face cu ochiul. Marcel ridică o pleoapă, dar se cufundă din nou în *Ştiinţă şi Viaţă*. Îl recunosc pe preotul Létendard, paroh la Soledot, care se duce probabil să-şi viziteze colegul din Vern şi moţăie citindu-şi breviarul. Dar nu-i mai recunosc pe ţăranii instalaţi în fotoliile de muşama, care nu se mai grăbesc ca pe vremuri să ne salute.

— Lîngă preot...

Lîngă preot, e o fată zdravănă, care poartă un palton de culoarea spanacului şi o pălărie de pai cu panglică albastră, supraîncărcată cu cireşe lustruite. Pieptul îi tresare la fiecare zdruncinătură, dar virajele nu izbutesc să mişte masa asta de slănină trandafirie. Îmi dedică un zîmbet, care ar trebui să aibă vîrsta de douăzeci de ani, dar care pare de treizeci. Zîmbetul ăsta, mai curînd paşnic decît nerod, poartă pecetea unei uşoare complicităţi. Identific fata datorită numai ochilor ei gălbui. E Madeleine, care e acum greu de mînuit şi greu de măritat, personaj clasic în fermele craoneze. Frumoasă cucerire, n-am ce zice! Şi totuşi a avut pe vremuri şi ea, ca toate celelalte fete, o epocă de drăgălăşenie, o drăgălăşenie în draci, de văcăriţă. Frumoasă cucerire, ca toate celelalte! S-o salut cu un gest protector din bărbie şi să mă uit repede în altă parte. Cu neglijenţă, am aflat ce calităţi are un aer neglijent. Mă întorc din nou spre ea ca să fiu sigur că nu m-am înşelat. Mă mai salută o dată. Da, dolofano, îmi amintesc, desigur. Eram tinerel pe vremea aceea, tinerel şi nu prea mofturos, aşa cum erai şi tu. Ascunde bine secretul ăsta sub douăzeci de centimetri de osînză. Dă-te pe mîna

vreunui flăcău obişnuit să ridice greutăţi de cincizeci de kilograme, şi mai ales, grăsano, nu afla niciodată că am avut atîta bunăvoinţă, încît te-am idealizat la un moment dat şi am făcut din tine prototipul păcătoasei simpatice. Ah ! neiniţiatul de mine, pe care l-ai iniţiat tu, neiniţiato !

— Trebuie să recunoşti cel puţin, stăruie Frédie, că ăştia de la fermă pun unt berechet în supă.

Toarnă şi tu untdelemn pe foc, porcule ! Ce l-aş mai plesni, drăguţul de el ! Ca şi cum mi-ar spune : „Te-ai ramolit, nu mă mai interesezi". Cum să-l intereseze ce sînt eu ? Nici măcar nu mai e asistentul meu. Sîntem cu toţii nişte băieţi de treabă, care ne întrebăm ce joc să jucăm şi ce lumînare să înfigem în sfeşnic. Prestigiul meu a scăzut la zero prin locurile astea şi mă grăbesc să fug de ele. Am să-i răspund din vîrful buzelor, doar aşa ca să dau a înţelege o mulţime de lucruri :

— Şi cînd te gîndeşti că pe vremuri am făcut dragoste cu una ca asta !

Şi acum să tac şi să savurez acest „pe vremuri", neverosimil ca un biberon în gura unui tînăr de optsprezece ani. Am să respir doar după ce domnii, fraţii mei, vor fi plecat, unul către Nantes şi altul către Paris. Nici măcar n-am să-i însoţesc pînă la gară. Cale bătută ! Solicitudinea mea frăţească, plină de devotament faţă de onoarea familiei, trebuie să-şi ia pe loc revanşa, în direcţia casei Ladourd.

La drept vorbind, e o revanşă de mici dimensiuni. „Micou ? S-a dus la dentist", scînceşte Suzanne în pragul uşii, cu vocea ei de pescăruş. Nu-mi mai rămîne decît s-o întind pînă la *Santima* şi să-l rog pe tatăl absentei să mă întovărăşească pînă la această doamnă Polin, care va fi gazda mea. Şi-mi mai rămîne să iau cina aşezat în faţa acestei necunoscute, care-mi enumeră o mie şi una de recomandări în legătură cu poziţia closetului, folosinţa cheilor, necesitatea rogojinei şi ora sfîntă a meselor. La ora nouă, sînt în pat — un pat neutru, nici moale, nici tare, cum e şi mătuşa Polin —, fără să simt cît de cît nevoia să plec în oraş şi să profit de libertatea mea nouă-nouţă. În definitiv, poate că şi Micou trece printr-o fază care o avantajează. Poate că şi ea va lua aspectul rotofeior al maică-si. Şi apoi, ce-i cu dragostea ? Ce-i aia dragostea ? *Marea,* dragostea, *veşnic reîncepute.* Ce-i cu mine ? Roudoudou, sentiment, floare albastră, nu, mulţumesc ! Să-mi pierd forţele, nu,

mulţumesc ! Eram gata să mă moleşesc, dar îngerul meu păzitor veghează, îngerul meu păzitor mă previne la timp. Cîte o lucrătoare din Trélazé sau o fetişcană de la Doutre, pe care să pun laba în treacăt, poc ! aşa cum făcea pe vremuri bătrînul, cînd vîna lişiţe, asta da, mai zic şi eu. Dar în materie de efuziuni, puneţi-vă pofta-n cui, domnişoarelor !

Cum n-am de plătit nici un fel de taxe, am să mă înscriu şi la Facultatea de Drept şi la cea de Litere. Sînt doar un băiat serios, ce dracu !

VIII

Pentru a suta oară, cel puţin, m-am îndreptat spre toaletă şi pentru a suta oară am manifestat respect faţă de măsuţa aceea, pe care se află încă şi acum o trusă purtînd iniţiala D. Înainte de mine, tuşa Polin găzduise o studentă, care a dispărut pe neaşteptate, lăsîndu-i cîteva fleacuri şi trei luni de chirie neplătită. (Cu mine nu se putea întîmpla aşa ceva, domnul Rezeau expedia direct cecul lunar.) Nu mă serveam decît de pieptenele mare, din care lipseau trei dinţi. Într-o cutie de fildeş mai era un rest de pudră şi, în ciuda experienţei mele, îmi dădeam seama că e vorba de o pudră pentru femei brune. Pentru nimic în lume nu m-aş fi folosit de buretele acela moale, cu care fuseseră şterşi, fireşte, sînii necunoscutei şi care se plimbase, ptiu ! prin toate sinuozităţile corpului ei. De fapt, nu mă spălam prea mult : educaţia mea fusese sumară în această privinţă şi-mi recomanda doar scurte întîlniri între un colţ de şervet şi botul meu.

— La cafea, la cafea, la cafea ! cîntă tuşa Polin.

În fiecare dimineaţă, modula vorbele astea, înainte de a-mi striga de dincolo de uşă : „Hitler a obţinut nouăzeci la sută din voturi“ sau : „Incendiatorii Reichstagului sînt în faţa tribunalului“. Nu intra niciodată în camera mea, în care aveam un dulap şi o masă de lemn alb, de curînd vopsite cu un strat de Novémail cenuşiu-deschis. N-o vedeam niciodată făcîndu-mi patul şi nici aşternînd pe el husa croită dintr-un cupon de rips cenuşiu.

— La cafea, la cafea !... să ştii că Dimitrov scapă.

În clipa cînd am intrat în sufragerie, doamna Polin a adăugat foarte repede :

— Nu te aşeza în faţa ceştii roz. Ştii, e a mea. Bună dimineaţa, băiatule... Ce-or fi aşteptînd ăştia de n-o mai judecă pe Violette Nozières ?

Mă mulţumesc cu o ceaşcă verde, cu toarta spartă, ultimă rămăşiţă dintr-un serviciu de două persoane, care fusese probabil un dar de nuntă. Căscam, mă întindeam. Casa în care mă aflam oferea avantajul, singurul ei avantaj, că nu mai erai obligat să faci nici un fel de mofturi. În schimb, era un decor, că-ţi venea să strănuţi mereu. Un ou de lemn rămăsese uitat în coşul cu lînă, ce-i servea drept incubator. Portretele celor trei bărbaţi răposaţi ai doamnei Polin, văduvă de profesie, se înşirau unul lîngă altul deasupra bufetului. Pretutindeni în cameră, atîrnate la întîmplare, se aşterneau două sute de fotografii tăiate din *Le Petit Courrier*. O duzină de almanahuri P.T.T. acopereau ultimele bucăţi de tapet. Bineînţeles, nu lipseau nici patinele, nici învelişul obuzelor umplute cu flori uscate, nici perdelele lucrate cu croşeta, nici pisica, abonată la o lădiţă şi gata să pătrundă prin toate crăpăturile dulapului.

— Ce-i cu dumneata ? Nu-ţi merg treburile ? întrebă văduva, văzînd că învîrtesc la infinit linguriţa în ceaşca de cafea cu lapte, în care pluteau din belşug pieliţe mici de caimac.

Treburile mele nu mergeau nici mai bine, nici mai rău. Reciteam cursul profesorului de Drept roman tras la multiplicator şi deschis pe masă în faţa mea... *Textul lui Gaius, din care nu s-a cunoscut multă vreme decît un rezumat cuprins în* Breviarium Alaricum, *ne-a fost restituit de un palimpsest, descoperit la Verona în 1816 de Niebuhr şi apărut în* Ecloga Juris, *la 1822 la Paris... Comentate de nenumărate ori, Instituţiile lui Justinian au făcut obiectul unei „Explicaţii istorice", al cărei erudit autor, domnul Ortolan...* Ortolan ! un nume bun de tras în frigare ! Ce mai aşteptţi, jăratic al infernului ? !

— Te plictiseşti, stărui doamna Polin. Faci bine că munceşti, dar ar trebui să mai ieşi puţin.

Am ridicat nasul şi, înălţînd o sprînceană, am contemplat-o pe femeia asta cumsecade, care fusese dăscălită zdravăn în privinţa mea, dat fiind că toate cecurile erau întovărăşite de o epistolă, şi orice epistolă de un post-scriptum : *Aveţi grijă să mă anunţaţi la cea mai mică abatere a fiului meu.*

— Ce să fac dacă n-am bani de buzunar ? Nu-mi place să fiu ridicol.

Ochii gazdei mele zăboviră timp de cinci minute pe *Le Petit Courrier,* în timp ce proteza ei se lupta cu o tartină de pîine prăjită. Apoi, limba ei trecu din nou dincolo de baraj :

— M-am întîlnit cu doamna Ladourd şi m-a întrebat de ce nu vii niciodată s-o vezi.

— Părinţii mei n-ar fi prea încîntaţi.

Era o manevră de subminare. În primul rînd trezeau în această cucoană, bună prietenă cu familia Ladourd, o uşoară antipatie împotriva semnatarului ceculul lunar. În al doilea rînd, această informaţie transmisă mai departe, aşa cum se cuvine, va avea darul să-i supere şi pe alde Ladourd. N-aş putea spune de ce, dar preferam ca familiile Ladourd şi Rezeau să nu se iubească prea mult. Nişte Ladourd scumpi celor de la *Belle Angerie* mi-ar fi fost mai puţin simpatici. Treaba mea dacă nu găseam de cuviinţă să mă mai duc la ei. Americanii ţin morţiş la Rezervaţiile lor, în interiorul cărora nu e voie să vînezi. Provincialii ţin la muzeele lor, deşi nu le vizitează niciodată, de teamă poate să nu-şi dea seama că obiectele cele mai rare sînt false sau mai puţin preţioase decît credeau ei.

— O şterg la Facultate, doamnă.

De data asta, însă, nu m-am dus la Facultate, ci la plimbare.

Înţelepciunea mea posacă e echivalentă cu o aşteptare. Reculegerea se prelungeşte, dar acum e voluntară. Trebuie să-mi dau seama ce vreau şi ce pot. Dac-ar fi numai după mine, mi-aş vinde pe loc manualele de Drept la un anticar, m-aş urca în trenul de Paris şi aş încerca să mă angajez undeva. Dar o astfel de aventură ar semăna prea mult cu o fugă. Să încerc să rezist un an. În felul ăsta am să izbutesc să trec măcar primele examene pentru licenţa în litere. Şi de ce n-aş rezista chiar trei ani ? În definitiv, voi avea atunci diploma dorită de mine şi, în plus, cea dorită de tata. Da, dar trei ani înseamnă un secol la vîrsta mea ! Mi-e penibil gîndul că-mi voi datora studiile averii alor mei. Bineînţeles, nu sînt aşa de prost ca să regret educaţia ce mi-au dat-o, dar astăzi, cînd încep să fiu om, aş prefera să-mi datorez mie restul. Totdeauna i-am

invidiat pe bursieri, fiindcă nimeni nu le poate spune : „Ce noroc aţi avut să fiţi copii de bani gata !“ Îi invidiez şi pe cei „scutiţi de cursuri“, care lucrează în biroul vreunui notar şi tocesc toată noaptea. Asta nu înseamnă că-mi doresc greutăţi, ci că mi-e pur şi simplu groază de mentalitatea seminariştilor, care simulează o vocaţie sacerdotală ca să capete o bursă pentru liceu, de unde spală putina a doua zi după ce şi-au luat bacalaureatul. Mîine voi avea aceleaşi remuşcări ca şi ei. Blestemul cel mai mare nu e să fii un transfug, nici un ingrat, fiindcă, într-o oarecare măsură, sîntem cu toţii transfugi sau ingraţi. Blestemul cel mare este să fii un fals om nou. Pe ceilalţi poţi să-i înşeli, dar pe tine însuţi nu. Cei care neagă acest adevăr sînt probabil nişte fericiţi care-şi pot stăpîni orgoliul. Dar nu e cazul meu, şi iată de ce orgoliul acesta e iritat. Ce tinereţe interminabilă ! De ce trebuie să exişti un timp atît de îndelungat înainte de a începe să trăieşti, de ce trebuie să ceri înainte de a lua, să primeşti înainte de a da ?

Luna decembrie, care anul acesta e prea blîndă, îngăduie cerului — hîrdău imens — să albăstrească petecele cenuşii de nori. Castanii despuiaţi de frunzele care au căzut de mult şi au fost de mult îndepărtate se înşiră pe pietrişul trandafiriu. O frunză, care seamănă cu şapte degete, a rămas agăţată de umărul unei statui şi, profitînd de acest noroc, pipăie marmura. Îndrăzneala asta e o lecţie şi mîna mi se crispează pe genunchi.

Pe pietrişul trandafiriu circulă şi o mulţime de copii, nişte copii frumoşi, cam prostuţi, cam prea blînzi, cu părul buclat. Au o piele surprinzătoare, prea proaspătă, prea subţire, care nu suportă probabil loviturile. Îmi spuneam asta eu, care n-am fost niciodată copil. În bazinul cu apă evoluează cam o duzină de vase cu pînze, care se înclină, refuzînd să asculte de sforicele. Deodată se aud strigăte... Ceva ce seamănă cu o goeletă a fost abordată de un crucişător mecanic, care i-a sfărîmat unul din capete. Şi de ce miorlăie micul amator, de ce plînge ? Cînd a dat drumul acestei coji de nucă pe apa împănată cu peşti roşii, a acceptat toate riscurile. Nu te poţi plînge împotriva propriei tale persoane şi nici nu te poţi înşela pe tine însuţi.

De asta ai luat-o la sănătoasa, băiete ! Trişezi. Ai luat-o la sănătoasa fiindcă la cotitura unei alei, da, chiar acolo, a

apărut o fată, care trage la remorca ei două puştance. E Micou ! Micou, goeleta aceea, pe care o crezi în stare să-ţi scufunde cuirasatul.

IX

— Apucă lopata mai de jos...

Cei doi muncitori, care descărcau împreună cu mine una din cele cinci şalupe cu nisip din Loire mă copleşeau cu sfaturi aspre şi-şi băteau joc de mişcările mele fără amploare, de rigiditatea mea şi de lipsa de entuziasm în a suge din litrul comun de vin roşu, pe care orice muncitor proaspăt angajat e dator să-l ofere în numele politeţei elementare a şantierelor. Eram frînt de oboseală, dar nu-mi acordam nici o clipă de răgaz. Eram furios şi mulţumit în acelaşi timp. Furios din cauza toleranţei ursuze şi a compătimirii ce-mi arătau vlăjganii aceia zdraveni, din cauza menajamentelor contramaistrului, care, supraveghindu-şi echipele de la înălţimea cheiului, îmi arunca de vreo trei ori pe ceas cîte un : „Ei, merge, amatorule ?" Eram mai ales furios fiindcă mă simţeam incapabil să lucrez mai bine şi fiindcă verificam pentru prima oară inepţia mentalităţii Rezeau, pentru care Legiunea străină, descărcarea mărfurilor, munca la terasamente sau adunarea cîrpelor din gunoaie sînt profesii la dispoziţia oricui şi pot fi învăţate numaidecît, fără alt antrenament în afară de nevoie. Ei bine ! Nu, nu oricine putea să mînuiască o lopată şi nici să zvîrle pe chei metrul cub de greutate în timpul necesar. Iată de ce eram totuşi mulţumit că mă aflam acolo, că încercam o experienţă şi că, de bine, de rău, mă ţinusem tare. Nu mă supăra nici că, într-o anumită măsură (în măsura în care descoperirea asta făcea de rîs bicepşii lui Cropette sau ai lui Max), îmi dădeam seama că există şi muşchi aşa-zişi speculativi (cum ar fi creierul) şi că singurul miograf valabil este unealta. Mă felicitam chiar, şi tot numai într-o anumită măsură (în măsura în care capriciul meu însemna o insultă publică adusă „demnităţii" noastre), de a mă afla acolo în haine de lucru, expus curiozităţii neglijente a trecătorilor şi a slujnicuţelor bretone, despre care ştie toată lumea că sînt nişte admirabili agenţi informatori pentru stăpînele lor. Parcă auzeam bîrfelile :

— Da, dragă, tînărul Rezeau, ăla care face Dreptul... Marie l-a văzut pe malul rîului. Îţi spun că l-a văzut, cum te văd

şi cum mă vezi... Pe malul rîului şi descărca nisip cu lopata. Şi bea vin roşu, gl-gl-gl, direct din sticlă, cu mitocanii de pe chei ! Bărbatu-meu spune că există o operă de binefacere, sfîntu cutărică, sfîntu cutărel, mă rog, un fel de acţiune de fraternizare socială... Hm ! Numai că asta nu-i ceva gen Rezeau. Mai curînd aş crede... Ştii, tinerii de azi, cînd le trebuie bani de buzunar... nu se dau îndărăt de la nimic.

E drept, bani de buzunar îmi trebuiau, dar gestul meu pornea şi din alte considerente, cu desăvîrşire incomprehensibile pentru o băutoare de ceai şi, în parte, rămase nelămurite mie însumi. În ziua de 22 decembrie, în ajunul plecării mele teoretice în vacanţă, primisem o carte poştală care nu-mi provocase nici o surprindere : *„Vom petrece sărbătorile Crăciunului la Paris, la Pluvignec. Prin urmare, nu putem să vă primim, în afară de Marcel. Rămîi la doamna Polin. Cu toate urările noastre de bine.“* Aceste urări nu erau însoţite nici măcar de bancnota rituală de cincizeci de franci, şi acel „prin urmare“, ca şi „afară de“ mă puseră pe gînduri.

— Vrei să facem revelionul împreună ? îmi propuse tuşa Polin.

Dar fiindcă nu-mi place să fiu compătimit, am refuzat invitaţia sub un pretext onorabil.

— Avem bal la Căminul studenţilor.

M-ar fi interesat un alt cămin, dar nici nu mă gîndeam să cer această graţie. Am petrecut noaptea de Crăciun pe stradă, mai precis pe strada Pré-Pigeon, unde locuia familia Ladourd. Am hoinărit melancolic de-a lungul ei, refuzînd de zeci de ori să cedez laşului, care-mi şoptea : „Au o sonerie de aramă bine lustruită. De ce nu apeşi pe buton ?“ Cînd am trecut a doua oară, am zărit fetele întorcîndu-se după liturghia de la miezul nopţii şi am fost nevoit să mă lipesc de o poartă. Am trecut a treia oară, a patra şi a cincea oară şi am înjurat fiindcă din casă se revărsau, pline de bucurie, miresme, zgomote şi lumini. Cînd am trecut a zecea oară, sub pleoapele albastre ale perdelelor se mai zăreau cîteva licăriri blînde. Am trecut a douăsprezecea oară, şi toate luminile erau stinse, fapt de care am profitat ca să apăs pe butonul soneriei cu o convingere turbată. Am luat-o la goană numaidecît şi am alergat doi kilometri pînă la malul rîului, care clipocea sub poduri, mînjit de reflexele galbene aruncate de un şir de felinare, înfipte în pavajul inegal. Lumina unuia din ele mi-a îngăduit să citesc următorul aviz vopsit cu negru pe o scîndură de placaj : *Se*

caută muncitori. Ia te uită ! Şi de ce nu ? Întîmplarea îmi sugera în ce mod să-mi petrec vacanţa.

La ora cinci, tocmai cînd începea să se lase întunericul, contramaistrul fluieră, apoi îmi porunci să-mi strîng sculele. Ieşind din cabana de scînduri am pus lacătul şi am tresărit auzind o voce care spunea :

— Ia te uită la flăcăul ăsta !

Vocea era prea jovială şi prea batjocoritoare, ca să aparţină unui muncitor. De altfel, o cunoşteam foarte bine. Am fost nevoit să mă întorc cu faţa. Un Ladourd dolofan venea spre mine, păşind hotărît prin nisip, cu siguranţa omului care ştie ce înseamnă să munceşti, care-şi aminteşte şi care nu se sinchiseşte de pantofii lui frumoşi din picioare.

— Nu mă gîndeam că am să te găsesc aici. Cel mai nostim e că o parte din nisipul lor e destinat unei fabrici de aglomerate de care mă ocup tot eu.

Vocea lui se schimbase, se îmbogăţise cu o nuanţă de stimă, pe care o confirmă felul în care-mi strînse mîna.

— Va să zică, n-ai plecat în vacanţă.

Tăceam. Eram jenat, aproape îndîrjit.

— Sînt un idiot, reluă el. Ar fi trebuit să-mi închipui. Să n-ai vacanţă... părinţii dumitale exagerează totuşi.

Cum această observaţie critică i se păru, probabil, distrugătoare, Ladourd îşi înghiţi saliva şi spuse cu glas tunător :

— Cît despre dumneata, dac-ai vrut să lucrezi ca să ai ceva bani de buzunar sau pentru indiferent ce alt motiv, pe care nu-l cunosc, trebuia să te gîndeşti că birourile mele îţi stau la dispoziţie, pentru Dumnezeu !

Contramaistrul se apropiase şi, proţăpit în faţa noastră, cu labele lui mari pe jumătate ascunse sub centura de flanea, mormăi politicos :

— Am cincizeci de metri cubi pentru dumneavoastră.

— Foarte bine, răspunse chiorul, cu un aer neglijent, apoi încheie, întorcîndu-se spre mine :

— Dacă ţi-ai terminat ziua de lucru, te iau cu mine. Da, cu hainele astea, copiii vor avea de ce rîde.

Şi cum încercam să schiţez un gest de protest, se grăbi să adauge :

— Să nu crezi că te dezaprob. Sînt de părere că metodele ruseşti, care cer studentului să pună mîna şi pe sapă, se pot justifica. Totuşi, dumneata poţi găsi ceva mai bun decît s-o faci pe sfarmă-piatră.

X

Generalul gustă, mai gustă o dată, apoi gustă mai departe, pînă mîncă totul, spune contesa de Ségur despre generalul Dourakine. Ne putem permite să citãm aici această înaltă autoritate literară : i se potriveşte un decor unde suavitatea îşi bate albuşurile pentru cremă. Caninii mei fiind încă lungi, simt că turbez de furie şi că înot în ridicol.

— Ce mai face ăsta ? se mulţumise să geamă doamna Ladourd.

Urmă ancheta ochilor, a mîinilor, o strîmbătură, un masaj al glandelor gîtului. Şi aşa mai departe ! Şi toţi moştenitorii ei, fără să scîncească cea mai mică mustrare, încep să se învîrtească în jurul meu, cu boturile umede şi cu lăbuţele neastîmpărate. Fac cîţiva paşi rari înainte, bolborosesc cîte un „bună ziua" şi-mi odihnesc pe obiectele din jur priviri grele, priviri de dulău de faianţă supărat.

Ciudată casă ! Cunoşteam dinainte atmosfera lor, dar nu le cunoşteam adevăratul interior. Căci, spre deosebire de *La Belle Angerie,* care e în primul rînd un exterior, adică o faţadă, ăsta e un adevărat interior. Toate obiectele doresc parcă să fie de folos. Nici un fel de afectare. Portretele, care nu reprezintă nişte strămoşi, ci nişte bunici vulgari, nu se rezumă la aurul ramelor şi vă primesc cum v-ar primi o oglindă, acest portret schimbător. Uite şi o sobă, un aparat de radio, o pendulă de un prost-gust admirabil, un aspirator, o cale ferată electrică, care mă anunţă că oamenii ăştia există şi că au dreptul să facă zgomot ori să nu aibă ţinută. Dar Micou ? ea are ţinută ? Maică-sa a cufundat-o într-o rochie de catifea albastră, de culoarea mării liniştite, din care trupul acestei fetiţe subţirele iese la suprafaţă de parc-ar fi fost gata să se înece. Braţele goale, gleznele pe care se răsuceşte ciorapul, bluzele arse subsuoară şi stîrnite de sfîrcurile sînilor, părul veşnic vîlvoi fiindcă Micou face veşnic piruete, palavrele... iar am ajuns aici ! Iată-l pe Samuel, care coboară treptele scării, cu pas greoi, iată-l pe taică-său, care se prăbuşeşte paşnic pe divan şi-şi odihneşte mîinile pe vesta tricotată. În bomboniera asta plină de caramele acrişoare, tatăl şi fiul întruchipează oarecum nişte mingi de gumă. Sîntem la cofetărie. Asta să fie faimoasa primejdie ? Oare sînt un idiot ? *Dacă vrei să fii erou în dragoste, ia-o la goană, spunea Napoleon.* Dar spusele acestui încornorat nu au nici o autoritate. Primejdia sînt mai curînd eu. Ce să fie oare sentimentul acesta ciudat, care vine din-

tr-o regiune necunoscută mie însumi, şi care-mi amărăşte gingia ? „Dacă tu reprezinţi o primejdie, şterge-o fiindcă e de rău."

Nu, n-am s-o şterg. Generalul a gustat o dată, a gustat a doua oară... Înainte, în drum spre romanţă ! E timpul să intru într-o eră trandafirie. Spun eră, căci aşa cum se întîmplă tuturor celor ce străbat perioada asta, atît de scurtă totuşi, cînd sentimentele te stingheresc aşa cum te-ar stingheri o ladă plină cu porţelanuri, cînd eşti mai bleg decît o poezie scrisă pe o carte poştală, ei da ! spun eră, fiindcă are să mi se pară nesfîrşită. Era trandafirie, era florilor de piersic, a fandoselilor, a drăgălăşiilor cu floricele. Evident, în ce mă priveşte, am să acţionez mai curînd ca o aversă, adică cu zguduiri mari. Dar ceilalţi se însărcinează să mă reeduce.

— Vino să mănînci la noi de Anul Nou.

— Dar să vedeţi, mătuşă...

— Te aşteptăm, mi-o retează Félicien Ladourd. Cît despre *Santima,* mai vorbim noi. În orice caz, tu n-ai să fii ocupat decît două sau trei ore pe zi, adică după masă. Nu trebuie să-ţi neglijezi studiile.

Mă tutuieşte pentru prima dată şi-mi dau seama că e un tutuit ce se adresează hainelor mele de lucru şi că vrea în felul acesta să-mi aducă un omagiu. Trebuie să-i mulţumesc.

— S-a făcut, *unchiule.*

— Te aşteptăm, repetă Micou, care se apropie de masă, îşi ridică cu grijă poalele rochiei de catifea şi se aşază pe combinezonul alb, cu feston.

XI

Félicien s-a ţinut de cuvînt, aşa că am intrat la *Santima,* unde am început să lucrez cîte trei ore pe zi, după masă, întîi la contabilitate, apoi la producţie, la serviciul aprovizionării şi la secretariat. „Unchiul" îşi luase sarcina să-i dea de ştire tatei şi avusese grijă s-o facă telefonic, ca să-l prindă la Segré, la birou, adică departe de mentorul său.

— Hm... e o idee bună !... se mulţumise să răspundă procurorul nostru.

Bineînţeles că doamna Rezeau încercase să treacă la contraatac, inspirîndu-i următoarele rînduri pe care le-am primit peste două zile :

Bietul meu copil, văd că eşti împrăştiat ca totdeauna. Îţi dăm voie să mîzgăleşti hîrtie la Santima, *pentru că poţi cîştiga ceva bani în felul acesta. Numai că de acum înainte, te vei îmbrăca din ce cîştigi şi vei trimite restul mamei, ca să ţi-i pună deoparte.*

Am hotărît numaidecît că nu va exista niciodată vreun „rest", şi părinţii mei, neavînd posibilitatea să mă controleze, n-au stăruit. De două luni de zile, din direcţia *La Belle Angerie* domnea o tăcere simpatică. Fusesem invitat în strada Pré-Pigeon, de Anul Nou (cu acest prilej Micou îmi dărui un portofel în numele familiei) şi mă întorsesem la ei duminica următoare, apoi din opt în opt zile, aproape în fiecare duminică. Aveam un şervet cu inel pe numele meu la familia Ladourd, aşa cum îl aveam la tuşa Polin. În ciuda cecurilor şi a recomandărilor familiei, aceasta îmi arăta din ce în ce mai multă simpatie şi, ca să mi-o dovedească, mă copleşea cu destăinuiri şi cu sfaturi. „Idila mea" — era numele pe care i-l găsise — o excita cel puţin în aceeaşi măsură cît şi evenimentele din 6 februarie [1].

— Ţi-am spus eu, îmi repeta în fiecare seară la cină, că afacerea Stavisky [2] are să provoace o curăţenie generală. Halal oameni ! Nu vrei nişte macaroane ? Ba da, mai ia nişte macaroane... Vai ! ce dezgustătoare e republica asta !

Cu o mînă pe stomac şi cu alta prefăcîndu-se că-şi ţine nasul, tuşa Polin îşi smiorcăia greaţa. Apoi prima dintre cele două mîini pornea deodată din direcţia epigastrului spre inimă.

— Şi fiindcă veni vorba, relua tuşa Polin, care, asemenea lui Fred, avea talentul de a vorbi alandala, cum mai merge trebşoara noastră ? Am întîlnit-o şi azi-dimineaţă pe Michelle. Ce fată frumoasă, zău aşa, frumoasă fată !

Din vîrful gîtului, capul îi ţîşnea afară din bonetă, îmbietor şi patetic. Încruntam sprîncenele şi repetam în zadar :

— Ssst ! Dacă mama...

Şi doamna Polin mă aproba, dădea drumul la un pomelnic întreg de „ssst", şi-şi ducea arătătorul pînă la gura cu buzele

[1] La 6 februarie 1934, organizaţiile fasciste din Franţa, sub pretextul de a înlătura de la conducerea ţării pe guvernanţii compromişi în afacerea Stavisky, încearcă printr-un puci militar să instaureze regimul fascist ; puciul eşuează datorită rezistenţei opuse de forţele comuniste şi socialiste acţionînd în comun în toată această perioadă (1934—1938) în cadrul Frontului Popular.

[2] Scandal care izbucneşte în viaţa politică şi economică a Franţei în 1934, provocat de escrocheriile bancare comise de Alexandre Stavisky, şi în care au fost implicate numeroase personalităţi politice ale ţării.

strînse discret. Dar cinci minute mai tîrziu, în timp ce coboram scara în goană, se apleca peste balustradă şi-mi destănuia în gura mare :

— E frumoasă, dar să ştii că e şi o fată bună ! Nu lăsa să-ţi scape norocul !

Frumoasă fată, desigur. Şi o fată bună, de acord. Dar în ce priveşte norocul... nu eram chiar aşa de sigur. În orice caz, nu eram prea încîntat de norocul ăsta, sau mai bine zis de modul în care-l exploatam. În fiecare duminică debitam o mulţime de banalităţi, fără să fiu de acord cu mine însumi şi mai ales fără să cred în ce spuneam. În clipa în care trăgeam după mine uşa casei Ladourd, îmi spuneam numaidecît că sînt ridicol, dar singura mea dorinţă era să deschid din nou această uşă. Trebuie să spun că mă descurcam foarte bine în genul acrişor, care nu displace fetelor tinere. O cicăleam, o hărţuiam pe Micou. Atenţiile mele faţă de ea păstrau forma unor mici săgeţi. Cînd se întîmpla să jucăm jocul seriilor *(K, caz, carat, carabin, carabină, carabinadă)*, joc foarte apreciat în strada Pré-Pigeon, îmi aşteptam rîndul, căscînd, şi propuneam în treacăt litera M ca s-o otrăvesc pe Micou. Instalată la dreapta mea, fata îşi sugea disperată creionul şi nu izbutea să se ferească de cuvintele derivate. Cînd mergeam împreună să înotăm în piscină, înghiţea o mulţime de apă. N-o scuteam de nici una din amabilităţile agresive ale generaţiei mele, care nu poate suferi să fie considerată politicoasă şi care ştie să dezmierde în răspăr. Nu o cruţam nici măcar — şi mai ales — de capriciile şi de tăcerile mele. E adevărat că în ce priveşte tăcerile, am învăţat de la mama să le acord o deosebită elocvenţă. Cunoşteam un dicţionar întreg al tăcerilor.

Pe scurt, eram încîntat, fără să fiu mulţumit. În copilărie, nu mi se întîmplase niciodată să fiu încîntat, mă mărgineam să fiu mulţumit de mine. Bineînţeles, dădeam înapoi şi acum sub binecuvîntarea zîmbetelor pline de subînţelesuri, dar intransigenţa şi sălbăticia mea scădeau. Uneori, în faţa fişierului general al *Santimei,* în timp ce treceam în revistă, bucată cu bucată, nemaipomenita varietate de fecioare şi de sfinţi care întreţin turismul pelerinilor, îmi spuneam că Micou e fata unui negustător din Templu şi că virtuţile de familie ale casei Ladourd aveau curs pe piaţa harurilor divine. Totuşi, în duminica următoare, ca să fac pe placul tribului, îngenun-

cheam alături de ea în faţa ghipsurilor, care, pentru Félicien, aveau semnificaţia unui simplu element de contabilitate. În picioare, cu braţele încrucişate şi cu picioarele pline de neastîmpăr, o lăsam pe Micou să-şi depene mătăniile de sidef.

— Evanghelia de azi, pagina 146 ! şopteau surorile între ele.

Şi Micou îşi împingea cartea de rugăciuni spre mine, ca să pot citi o dată cu ea. Îmi aruncam ochii pe pagină, dar privirea mea urca foarte curînd spre decolteul ei, din care se zăreau solniţele scobite ale umerilor, presărate cu piperul unor aluniţe mărunte. Piperul ăsta începea să-mi ardă ochii.

XII

Paştele. Încă o vacanţă departe de casă. Doamna Rezeau se plîngea de ficat. Ei şi ! Viaţa departe de ea nu înseamnă exilul.

De altfel, am un chef grozav să mă arăt în casa Ladourd. Mă gătesc cu primul meu costum făcut pe comandă, pentru care am fost nevoit să jertfesc toţi banii cîştigaţi de la Anul Nou încoace. Sînt foarte îndrăzneţ şi plin de importanţă. Numai o haină purtată de un trup tînăr arată cu adevărat nouă. La vîrsta asta, cînd ieşi de la croitor, parc-ai ieşi din coapsa lui Jupiter. E un amănunt care mă transfigurează şi-i lasă cu douăzeci de leghe în urmă pe fraţii mei din depărtări, pe care hainele de gata, oferite de scumpa noastră mamă, îi mai schimonoseşte şi azi. Zi memorabilă ! Ce-ar mai trebui să inaugurez ?

Pentru a nu ştiu cîta oară, de şase luni încoace, pătrund în casa din strada Pré-Pigeon, dominată de două coşuri înalte, care îşi tricotează palele de fum. Doamna Ladourd (care-şi aşteaptă al optulea copil) tricotează la ea în odaie. E ora unsprezece şi douăsprezece minute, precizia asta dovedeşte că nu mi-am pierdut busola. Micou şi cu mine, care ne-am pomenit din întîmplare singuri, sîntem instalaţi la cele două capete ale canapelei roz (vă mărturisesc că abia din ziua aceea am început să suport stilul Louis-Philippe). Iată-ne — îmi dau bine seama că e aşa — învoiţi în mod tacit să isprăvim odată. Să isprăvim cu teama de a începe. Michelle se preface că-şi lustruieşte o unghie pe podul palmei. Mă apropii puţin de ea. Mă apropii cu o jumătate de fund. Profilurile noastre

sînt paralele, pantalonii mei şi fusta ei ne acoperă perfect genunchii, tăcem amîndoi într-un mod din ce în ce mai elocvent. Mă prefac că nu stau bine şi mă mişc din nou, de data asta cu tot fundul. Cum să fac să intru în materie ? Aş putea să-i spun : „Michelle, eşti fată de măritat, n-ai vrea să accepţi eventual..." Nu, e mai bine să modernizez : „Micou, ce-ar fi să ne luăm, tu şi cu mine ?" Mă apropii de ea, mă apropii atît de mult, încît acum sîntem înghesuiţi unul într-altul.

— Grăbit mai eşti ! spune Micou.

Această uşoară enervare nu e o cinste pentru cuceritor, dar îmi permit s-o interpretez. Puştanca are un uşor defect de pronunţare, care-mi îngăduie să cred că a declinat verbul sfînt al melodramelor şi că a întrebat : „Mă iubeşti ?" La drept vorbind, habar n-am şi nu cred că ar fi un lucru important. Răspund şi eu la întîmplare :

— Da.

Esenţialul e să mă aplec asupra ei, cu ochii tulburi şi laba adunată cîrlig. Bărbiile noastre se provoacă o clipă, apoi se supun magnetismului, care le atrage cum atrage pilitura de fier.

— Numai unul ! spune Michelle, şi întredeschise gura aceea cu buzele crăpate şi cu miros de pastă trandafirie.

Cunosc textul apologeticii. Şi Dumnezeu e unic, numai că e alcătuit din mai multe fiinţe. Aşadar, încă un supt şi încă unul. Între timp n-am închis decît un singur ochi, supunîndu-mă unui obicei delicat. *Cu siguranţă că ai o mutră de idiot,* mă asigură zeflemistul de familie, care adaugă pe un ton foarte doct : *Ştii oare că bunicile noastre numeau „lună de lapte" perioada primelor sărutări ? Bagă de seamă ! Laptele se covăseşte !* Zeflemistul de familie greşeşte : pasta trandafirie are un gust foarte bun. Dar în clipa aceea, cineva trînteşte o uşă, Micou îşi recuperează buzele, cea de sus tremură puţin, şi dă deoparte mîna mea, care manifestă un interes exagerat faţă de unul din piroanele ce-i găuresc puloverul.

— Să-i spunem mamei ?

— Doamne fereşte !

E vorba de mama ei, bineînţeles. Dar nu m-am gîndit decît la a mea, aşa că izbucnesc într-un rîs fals, un rîs înspăimîntat, la gîndul că i s-ar putea aduce la cunoştinţă scena asta înduioşătoare.

XIII

Precauţiune inutilă : în lacul acesta de sirop, cade deodată un bolovan. Am vrut să isprăvim cu mania de a nu începe. Dar iată că vom isprăvi pur şi simplu. Trei zile mai tîrziu, doamna mamă lichidează totul.

Mă întorc de la birou, fredonînd un refren, şi nu bănuiesc nimic. Afară e aşa de frumos, încît, urcînd scara, îmi pare rău că mă despart de soarele acela tînăr, care acoperă casa cu o nouă tencuială. Nici în vestibul, şi nici în sufragerie nu găsesc pe nimeni. Dar ce se aude din direcţia camerei mele ? Nici o bandă de spărgători n-ar face mai multă gălăgie. Împing cu umărul uşa întredeschisă, care schiţează o mişcare de vals.

Tablou ! Într-adevăr, e un fel de spargere. Rufele, hîrtiile, hainele mele sînt împrăştiate pretutindeni pe pat, pe masă şi pe parchet. Doamna Rezeau goleşte cu patimă sertarele scrinului. Domnul Rezeau, călare pe un scaun, cu bărbia la nivelul spetezei, cască privind-o. Într-un colţ, ţeapănă, cu braţele încrucişate, cu capul înşurubat parcă sub bonetă, tuşa Polin asistă neputincioasă la percheziţie. La zgomotul paşilor mei, cele trei chipuri s-au întors spre mine şi mă fixează cu priviri de culoare şi intensitate diferită.

— Dai banii pe lux, băiete ! scrîşneşte mama, pipăindu-mi costumul cenuşiu.

— Fred ţi-a scris ceva ? geme tata.

— Părinţii dumitale... mi-au cerut... bolboroseşte văduva.

Timp de două minute, totul se face talmeş-balmeş. Vorbesc toţi trei deodată despre lucruri diferite. În cele din urmă, vocea mamei se deosebeşte dintre ele, stridentă :

— Lăsaţi-mă să vorbesc eu.

Şase luni de „oboseală" au ajutat-o să arate perfect. Continuă în tăcerea care s-a lăsat :

— Un costum frumos ca s-o faci pe don juanul !... Ei hai, Jacques, spune-i ce ai de spus.

Cu paşi mărunţi, în vîrfurile pîslarilor, tuşa Polin trece în vestibul. Bătrînul se face mic-mititel. Acuma nu-şi mai sprijină de speteaza scaunului bărbia, ci mustăţile, apoi nasul. Ai zice că doreşte din toată inima să transforme această spetează într-un paravan.

— Sînt foarte bine informat, începe el cu greutate. Prin urmare, n-are nici un rost să negi...

— Te-am supravegheat tot timpul, precizează doamna Rezeau. Nu degeaba e tata substitut de procuror.

— Ferdinand şi cu tine îmi faceţi griji mari...

— Slavă Domnului că-l avem şi pe Marcel !

Cuvîntarea se desfăşoară în continuare, pe două voci, dintre care una o întăreşte pe cealaltă. Se pare că sîntem amîndoi foarte vinovaţi. Profitînd de cei douăzeci de ani ai săi, adică de majoratul militar, care-l scuteşte să ceară autorizaţia cuiva, Fred a intrat în marină, ca simplu marinar, fără să anunţe pe nimeni. Cît despre mine, îmi compromit studiile şi-mi fac de rîs familia, descărcînd nisip pe cheiurile rîului. Dar, în primul rînd, îmi compromit viitorul, îmi bat joc de nefericita mea familie fiindcă am ales o Ladourd ca doamnă a visurilor mele, înfiinţîndu-mă în fiecare duminică în strada Pré-Pigeon. Un Rezeau şi o Ladourd ! Ce aberaţie ! E drept că aceşti Ladourd au bani, dar dacă-mi plac banii, ceea ce e destul de urît din partea mea, însă nu lipsit de oarecare logică (domnul Rezeau îşi opreşte privirea o secundă asupra soţiei sale), avem timp să-i găsim mai tîrziu şi să găsim bani care să aibă un miros mai puţin accentuat. Mai tîrziu, fiindcă nu sînt încă la vîrsta la care m-aş putea gîndi serios la lucruri atît de serioase. Domnul Rezeau s-a înfierbîntat şi trînteşte o tiradă, pe care o întretaie diversele apostrofe ale mamei... Bineînţeles, împrejurările s-au schimbat, anumite poziţii au trebuit să fie revizuite cu mult curaj, urmînd să se dea satisfacţie unor anumite necesităţi. Dar asta s-a întîmplat într-un spirit de caritate socială şi mai ales familială şi numai pentru a păstra Franţei anumite valori indispensabile, iar membrilor familiei Rezeau, splendoare şi supremaţia spirituală, care nu cedează cu nimic vremurilor şi se adaptează în numele unei tradiţii. Deoarece meritele şi averile dobîndite de-a lungul timpurilor nu mai constituie pentru nimeni un refugiu, situaţia şi cariera capătă o importanţă din zi în zi mai mare. Primejdia pe care o prezintă cel ce se ratează sau cel ce face o mezalianţă e mai mare azi ca oricînd, căci toţi membrii unei familii trebuie să acumuleze avantajele situaţiilor şi relaţiilor de care dispun pentru a ţine piept curentelor subversive. O mezalianţă a fost totdeauna o gogomănie, astăzi însă ea devine o trădare. În afară de asta, revoluţia şi avangărzile ei, care-i zburdă înainte sub diferite aspecte, nu constituie singura primejdie. Un curent contrar a luat naştere, care e foarte oportun, dar care duce cu el şi ce e bun şi ce e rău. O mulţime de parveniţi, care se cred capabili să plutească în apele burgheziei, dau drumul

bărcuţei lor pe ele şi încearcă să se prindă la remorca unor idioţi de genul meu. Căci eu sînt un idiot şi un ingrat pe deasupra. Cum ştim noi unde bat toate pretextele generoase, pe care le aduc liber-cugetătorii, spirite care pretind că sînt avansate, dar care, de fapt, sînt lipsite de orice sprijin. Ei caută să se răzbune de incapacitatea lor însuşindu-şi cu mîndrie invidia sau cel puţin ambiţia oamenilor de rînd, dacă nu cumva îşi însuşesc fetele lor, luîndu-le în căsătorie. Fiindcă nu izbutesc să strălucească într-o situaţie frumoasă, fac pe licuricii printre mediocri. De altfel, nu trebuie să confundăm o mediocritate impusă cu mediocritatea voluntară. Un Léon Rezeau sau o Edith Torure, care păstrează în suflet rafinamentele unei educaţii, care, pe care... mă rog, o cunosc doar, deşi mă prefac că n-o văd... Un Léon Rezeau sau o Edith Torure, ba chiar şi un Fred nu decad în măsura în care mediocritatea lor provizorie este o trambulină, ce le va îngădui să urce iar, în salturi succesive, pînă la avantajele materiale, care, în fond, le garantează stabilitatea necesară elitelor. Dar ce se poate aştepta de la mine, de la spiritul meu de renegat, pe care nici măcar o reuşită izolată, foarte puţin probabilă de altfel, nu l-ar putea justifica... ?

— Pe scurt, i-o retează doamna mamă, care, în mod vizibil, doreşte să treacă la chestiuni practice, nu-ţi putem permite să abuzezi de libertate. La sfîrşitul acestei luni, ai să pleci de la doamna Polin. Am obţinut în sfîrşit de la rector o cameră la internat. Acolo mai domneşte oarecare disciplină : seara nu poţi ieşi fără învoire şi fără un anumit motiv. Pe de altă parte, ai să te consacri exclusiv Dreptului. Şi să nu te mai prind că te duci duminica la aceşti Ladourd ! S-a sfîrşit cu flirtul ăsta de trei parale...

— Ei, lasă, lasă ! Să nu mai vorbim de asta, propune repede domnul Rezeau, care îşi ţine privirea aţintită asupra bărbiei mele şi e de părere probabil că are o atitudine ameninţătoare.

— ...care s-ar putea să fie chiar o legătură ! sfîrşeşte mama, scuipîndu-şi bănuiala din colţul buzelor şi urmărind cu coada ochiului reacţia mea.

E o reacţie simplă. Cu preţul unui efort neînchipuit, mi-am stăpînit pumnul, care se îndrepta în direcţia dintelui de aur al mamei. Mă ridic în picioare, fără să spun un cuvînt, şi încep să-mi adun şi să-mi aşez în teanc lucrurile. Tata deschide ochii mari ; dar mama a înţeles.

— Nu uita că ai nouăsprezece ani, începe ea cu glas rar, putem să te lăsăm fără bani.

Îmi strîng cu multă grijă cămăşile şi chiloţii grămadă (e un fel de a spune : grămada e foarte redusă). Apoi scot portofelul, cel dăruit de Micou. Hîrtiuţa, pe care o extrag din el, e o chitanţă de salariu. Continui să tac şi, în timp ce mă învîrtesc prin cameră, ca şi cum părinţii mei n-ar fi de faţă, dau drumul acestui argument, care cade la picioarele mamei. O văd îngălbenindu-se, apoi zîmbind cu zîmbetul ei cumplit de luptă. Face trei paşi înainte, se preface la rîndul ei că nu ţine seama de prezenţa mea şi se adresează cu glas egal tatei, care-şi suge speriat firele de mustaţă.

— Nu intenţionam să facem scandal, dar n-avem încotro. Trebuie să mergem în strada Pré-Pigeon.

Domnul Rezeau, care interverteşte rolurile şi joacă personajul mamei răstignite, se ridică şi-şi urmează soţia. În pragul uşii se întoarce spre mine :

— Te rog, puiule, mă imploră.

Cel mai bun lucru ar fi să tac mai departe. Pînă aici atitudinea mea a fost frumoasă. Din nefericire, însuşirile mele de cabotin s-au trezit, aşa că dau drumul unui răspuns de prisos :

— Te rog s-o urmezi pe doamna. Eu îmi dau demisia din familie.

Şi-i trîntesc uşa în nas.

Au plecat. „De ce nu i-ai tras o palmă“ ? a strigat mama pe scară. Apoi am auzit nişte proteste bîlbîite şi un „bine, bine, mergem“, care dovedesc, pare-se, că domnul Rezeau nu e prea încîntat la gîndul că trebuie să se ia la trîntă cu chiorul. Apoi a urmat zgomotul motorului, care-şi bolborosea vitezele, care s-a depărtat şi s-a stins. Acum nu mai aud decît strigătele tărăgănate ale lăstunilor, cosind în grabă lumina serii. Iată-mă singur. În sfîrşit singur, în sfîrşit liber, în sfîrşit responsabil de mine însumi.

Dar cu ce preţ ? Ce se va petrece în casa din strada Pré-Pigeon ? Un gînd mă străbate şi-mi dă măsura unei îngrijorări, pe care nu mi-o mărturisesc şi care mi se pare disproporţionată deocamdată cu obiectul ei, atît de adevărat este că nu cunoaştem preţul fiinţelor şi al lucrurilor înainte de a le pierde : „Dac-aş fi observat maşina, i-aş fi plesnit cauciucurile. Aş fi ajuns primul în strada Pré-Pigeon şi poate că aş fi amortizat şocul.“ Acuma ştiu că şocul acesta va sparge

porţelanurile mele fragile. Degeaba-mi spun că mă va făuri în acelaşi timp pe mine însumi, nu izbutesc să cred asta. O cunosc pe maică-mea şi cunosc familia Ladourd, rezultatul e sigur. Aşezat în faţa mesei, cu bărbia rezemată de braţele încrucişate şi cu şuviţe de păr uscat împrăştiate pe tîmple, las să-mi scape următoarea surprinzătoare dorinţă : „Doamne, fă o minune“ ! şi corolarul ei uluitor : „A, dac-aş putea să mă rog“ ! Deodată, îmi dau seama că cineva îmi zgîrie la uşă.

— Intră !

Îndurerată, învîrtind între degete, ca pe un şirag de mătănii, dublul colier de jeu, văduva înaintează pe două patine de pîslă verde. Zbîrciturile prelungi, pieile de sub bărbie, franjurile şalului, cutele rochiei, totul îi dă aspectul unei sălcii plîngătoare.

— Nu-mi place să-mi schimb locatarii, spune ea. Dacă vrei, poţi să rămîi la mine. Şi acuma, trebuie să te duci la Félicien.

O uşoară remuşcare se strecoară în zăpăceala mea. De ce mi-am bătut joc de băbuşca asta ? Singură boneta de pe cap e ţeapănă la tuşa Polin.

— Hai, du-te repede, băiatule ! repetă ea. Ai să mănînci după aceea.

În timp ce mă reped pe scară, o aud chelălăind deodată cu o convingere capabilă să-i mute din loc dantura :

— Ah ! ce femeie !

Un sfert de oră mai tîrziu, sar din tramvai, o iau la goană şi mă năpustesc în strada Pré-Pigeon, exact în clipa în care maşina tatei iese din ea. Deşi mama trebuie să mă fi zărit, nu întoarce capul. Izbutesc doar să întrezăresc îndărătul geamului profilul ei tăios.

În trei salturi mă pomenesc la uşa casei Ladourd, sunînd şi tropăind din picioare. Semn rău : îmi deschide servitoarea, nu una din fete. Nici nu mă uit la ea şi dau buzna în sufragerie.

Toată familia e adunată. Tac cu toţii şi-şi cruţă gesturile, îngheţaţi de uimire, prinşi parcă într-o gelatină tremurătoare. În afară de privirea chiorului, care loveşte drept înainte, toate celelalte priviri mă evită, inclusiv a lui Micou, care s-a înfundat în farfuria cu ciorbă, de parc-ar fi hipnotizată de ochii lichidului. Camera duhneşte de stinghereală, de mînie, de umilinţă. Polonicul tremură în mîna doamnei Ladourd, care geme :

— Nu trebuia să vii şi dumneata.

Acest „dumneata", rostit de gura ei îngăduitoare, e echivalent cu o sentinţă. În timp ce serveşte supa şi în timp ce Michelle încearcă o diversiune suflînd nasul unei surori mai mici, stau în picioare în faţa lor şi nu ştiu ce să fac cu mîinile. În cele din urmă, Ladourd îşi încrucişează braţele.

— Cred că nu-ţi spun o noutate, trînteşte el, dacă te anunţ că părinţii dumitale au plecat adineauri de aici. Lucrul cel mai delicat pe care-l pot spune e că purtarea lor a fost odioasă. Din nefericire, mă întreb dacă nu cumva eşti vrednicul lor urmaş.

— Félicien, îl imploră doamna Ladourd, ia-l la tine în birou.

Ia-*L* ! vasăzică am ajuns un simplu pronume ! Chiorul se ridică în picioare. Monoclul de stofă neagră mă înspăimîntă mult mai mult decît jumătatea lui de privire. Dar Ladourd se lasă înapoi pe scaun, îşi scutură capul ca un taur, care-şi numără banderilele şi-şi răcneşte indignarea.

— Femeia asta a îndrăznit să spună că regretă încrederea ce mi-a acordat şi că am profitat de ea ca să-ţi atîrnăm de gît fata noastră. Şi cu ce aer vorbea ! Şi cu ce ton !... „Te rog să nu protestezi, domnule Ladourd, sînt foarte bine informată, am agenţii mei. De altfel e secretul lui Polichinelle. Jean povesteşte în dreapta şi în stînga că fata dumitale e amanta lui."

Tăcere. Nimeni nu mă priveşte. Nu, pînă acum nu te-am urît, mamă, abia acum încep să învăţ ce înseamnă ură. Iată genul de calomnie, din care rămîne totdeauna o bucăţică. Nici ei, nici eu nu putem ierta aşa ceva. Ce rost ar avea să protestez în vorbe ? Pumnii, bărbia şi ochii mei protestează mult mai bine. Dar e în zadar. Adevărat sau nu, lucrul ăsta e aproape tot atît de grav. Dacă-i adevărat, mă caracterizează, dacă e fals, caracterizează o familie, în care astfel de perfidii sînt posibile şi în care o Micou n-ar putea trăi. Ladourd începe să vorbească iar, explicîndu-mi tocmai acest lucru :

— Nu cred un cuvînt din ce a spus, dar trebuie să înţelegi, băiete, că în astfel de condiţii, nu ne mai rămîne decît să ne lăsăm păgubaşi. Ne cunoşti doar, noi alcătuim o familie. Poate că nu respirăm aerul înălţimilor, ca voi, în schimb posedăm un organ, care se numeşte inimă. Fetele mele sînt libere, dar nu se vor mărita pe furiş, într-o atmosferă de discordie şi nici măcar de indiferenţă. Oricît de perfect

ar fi un bărbat — şi nu e cazul tău —, o fată nu se mărită numai cu el, ci cu toţi ai lui. Slavă Domnului, Michelle şi cu tine n-aţi fost nici măcar logodiţi, nici măcar n-am vrut să observăm sentimentele voastre. N-a fost nimic serios, şi maică-ta ar fi putut să-şi economisească un duşman, pe care şi l-a dobîndit de acum înainte, asta pot să-ţi garantez ! Cît despre voi doi, sînteţi încă foarte tineri, o să uitaţi repede unul de altul.

De data asta se ridică de-a binelea. Mă întorc spre Micou, care nu s-a mişcat de la locul ei, strivită sub povara cununii de cozi, ce-i înconjoară capul. În cele din urmă, o lacrimă lunecă în farfuria cu supă şi declanşează un adevărat potop. Îndată după aceea, surorile cele mici fac nişte mutrişoare nenorocite. Suzanne îşi suflă nasul, Cécile smiorcăie şi mătuşa suspină. În cîteva minute toată familia plînge cu sughiţuri. Nu mai ştiu unde să mă bag şi, cînd Ladourd mă apucă energic de umăr, aproape că-i sînt recunoscător.

O dată ajuns acasă, am şi luat o hotărîre. De data asta, exemplul l-a dat Fred. Mîine plec la Paris. În cursul dimineţii am să-mi cer transferul la Facultatea de Litere şi am să-mi vînd manualele de Drept. Apoi am să trec pe la *Santima* ca să încasez puţinul ce mi se datorează. Bineînţeles, aş putea să rămîn în gazdă la tuşa Polin, să nu părăsesc oraşul. Dar *La Belle Angerie* e la o distanţă de treizeci de kilometri, şi Michelle la mai puţin de trei. Nu vreau să risc nici o capitulare şi mă tem de două : cea pe care mi-ar putea-o impune familia, şi cea pe care mi-ar putea-o impune părerile de rău. Pentru nimic în lume n-aş cerşi un aranjament sau o întîlnire clandestină, pentru nimic în lume n-aş ceda în faţa greutăţilor sau a nostalgiilor !

— Ei, ce se aude ? mă întreabă văduva cînd mă zăreşte. Şi, judecînd după mutra mea, continuă fără să mai aştepte răspunsul : Îmi închipuiam eu. Vino să mănînci, dragul meu.

Dar simt nevoia să fiu singur. Mi-e silă de tăiţei şi de compătimire.

— Vă rog să mă iertaţi. Nu-i chip să pun gura pe ceva.

Văduva suspină, dar nu insistă. Numărul de oameni care au suspinat pînă acum pe socoteala mea şi m-au lichidat după aceea începe să mă îngrijoreze. Îmi dau seama că ar vrea să mă sărute şi n-o învinuiesc că dă crezare bîrfelilor. Şi familia Ladourd mă pupa mereu.

— Mîine dimineaţă plec la Paris.

Chiria pe luna asta e plătită dinainte. Aş putea să-i cer înapoi jumătate şi sînt sigur că nu m-ar refuza. Dar rugăminţile mici sînt un fel de prefaţă pentru altele mai mari. Aşadar, plec fără un ban.

— Gîndeşte-te bine, mai spune văduva, răsucindu-şi cu nervozitate între degete boabele colierului de jeu.

M-am gîndit destul. Mă închid numaidecît la mine în cameră şi-mi fac valiza cît ai zice peşte. Lucrurile pe care le iau sînt puţine la număr şi nu izbutesc s-o umple. N-are nici o importanţă ! Ceea ce mă doare e că nu pot lua nimic care să-i fi aparţinut *Ei,* în afară de portofelul de piele, care nu conţine nici o scrisoare şi nici o fotografie. Cînd pielea va înceta să mai scîrţîie sub apăsarea degetelor mele, ce va mai rămîne din jocul ăsta delicios, care m-a introdus într-o altă lume ? O lume care a şi trecut, îndată după ce am descoperit-o ! Simt cum mi se taie răsuflarea. Da ! Ei şi ! Am fost cît pe aci s-o iubesc pe fetiţa asta. Nu mi-e ruşine mai ales fiindcă durerea mea e mai decorativă decît fusese plăcerea. Am fost cît pe aci s-o iubesc şi mama a înţeles asta înaintea mea. Gestul ei o trădează şi o defineşte. Ceea ce o sperie mai presus de orice nu e Micou, ci fericirea mea. M-a silit să urmez Dreptul pentru că e greu să reuşeşti într-o carieră, acceptată împotriva voinţei tale. Scena pe care a provocat-o avea un scop dublu. Primul, cel esenţial : Să „obţină" nesupunerea mea ca să aibă motiv să mă elimine, să-mi îngreuieze continuarea studiilor şi să pună viitorul meu sub semnul întrebării. Celălalt e secundar : să mă lovească în regiunea aceea adîncă în care ea, nefericita, nu are acces !

Nefericita ? Ce intuiţie stranie ?! O răutate atît de drăcească nu poate să trădeze decît groaza sau suferinţa. Am crezut adineauri că am coborît în străfundurile urii : era primul impuls de dispreţ. *Folcoche,* luptătoarea, e acum *bătrîna* şi seamănă cu un păianjen rafinat, dar dezgustător. A coborît de pe soclul, unde o înălţase admiraţia mea plină de furie. E un semn al timpurilor, un avantaj al „flirtului de trei parale" : acum mi se pare mai puţin urgent să lupt împotriva ei, cît s-o reduc la neputinţă.

În seara asta, nefericit cum sînt, îţi promit, mamă, că am s-o fac. Am să ajung aici, cîştigînd fericirea, fericirea aceea care te supără şi pe care trebuie neapărat s-o cuceresc într-o bună zi. (Oare ţi s-a refuzat această fericire, sau ai pierdut-o pe drum ?) Bineînţeles, sînt încă departe de a-mi atinge ţelul şi, deocamdată, mai poţi fi mulţumită. M-am întins îmbrăcat

pe pat şi fac pe grozavul ca să mă ameţesc. Părul acela adunat ca o coroană în jurul capului, ochii albaştri ca lenjeria unui nou născut, bulbii de zambilă, fusta ecosez... puştanca mea, pe care am pierdut-o !

De ce nu plîngi, Zeamă-Lungă ? Nu-i o ruşine pentru nimeni să plîngă.

Lacrimile acelea au curs, numai că crocodilul are prea multe măsele. Noaptea îţi dă tot felul de gînduri şi uneori sînt gînduri rele. A doua reacţie va fi diferită, demnă de un Rezeau. În zori, voi considera că familia Ladourd m-a eliminat cu prea multă uşurinţă şi că purtarea lui Micou a fost sub orice aşteptare. Miorlăita ! Cu puţin înainte de a lua trenul, o inspiraţie drăcească mă împinge într-o florărie, de unde trimit domnişoarei Michelle Ladourd o coroană de flori albe, o splendidă coroană mortuară purtînd formula rituală pe panglică : *Regrete eterne.* Mă supun instinctului : mai bine distrugi decît să pierzi.

XIV

Un Rezeau fecior de casă, ce ruşine ! Nu găsisem nimic mai bun decît vesta asta, în dungi roşii şi negre, o vestă care nici măcar nu era nou-nouţă, şi în orice caz era prea largă pentru cei optzeci de centimetri cît măsoară pieptul meu. În chestia asta, păstram pentru familie roşul ruşinii. Chestia asta trebuia s-o umilească pînă la sînge ! Trebuie să mărturisesc că acceptam cu destulă uşurinţă o încercare atît de penibilă pentru ea. Înjosirea tuturor membrilor familiei Rezeau în persoana mea era singura sursă de umilinţă pe care o consideram plăcută şi negrul revoltei mă mîngîia, în limita posibilului, de culoarea cealaltă a vestei mele. De altfel, repet că nu găsisem nimic mai bun şi că soluţia asta, propusă de Ajutorul Reciproc Studenţesc, avea avantaje serioase fiindcă mă scutea de orice griji. Şi apoi, îmi mai dovedea că sînt un om curajos. E drept că întîi se iveşte nevoia şi că după ea vine curajul, dar orgoliul angajează numaidecît în serviciul lui această raţiune socială. În numele lui, abdicările pe care le acceptă coloana vertebrală şi răbufnirile refulate ale condiţiei mele de slugă se transformau în tărie de caracter.

„Cu cetățenii ăștia trebuie să fii înțelept", repeta mereu roșcovana Odile, interpretă, telefonistă și, într-o oarecare măsură, intendentă, în timp ce domnișoarele Pomme, stăpînele mele, își răcneau pe rînd ordinele în receptorul de ebonită.

„Înțelepciunea" asta a săracilor, decorul de resemnare, eticheta asta inferioară și slugarnică de stoicism nu mă mulțumeau ! Dar chiar cînd nu mai păstrezi distanțele, poți totuși să te mai gîndești la propriile tale înălțimi. Dumnezeu s-a făcut om că să ne mîntuie de diavol ; ca să mă mîntui de diavolul meu, puteam în mod provizoriu s-o fac și eu pe feciorul, pînă în momentul învierii. De altfel, n-am să mai folosesc cuvîntul fecior. Îndatoririle mele echivoce în acest elegant apartament mobilat, din Avenue de l'Observatoire, îmi îngăduiau să mă împopoțonez cu titlul de intendent. Gabrielle Pomme, cea mai mică dintre surori, adevărata patroană, îmi dăduse un frac prea mic o dată cu vesta care-mi era prea mare.

— În principiu, îmi spusese, dumneata ai să faci curățenie în camerele domnilor și Emma în camerele doamnelor. Seara, după ora șase, îți pui fracul. Eu nu țin restaurant, dar sînt cîțiva clienți dintre cei buni care-și comandă mici supeuri la braseria de alături.

Foarte demne, perfect caracterizate de mantourile lor de astrahan, de fularele de mătase cenușie și de vocile discrete, domnișoarele Pomme — măr domnesc și măr crețesc, una încă tînără și cealaltă zbîrcită — erau hotărîte să nu audă cînd pocneau sub lambriurile apartamentului lor dopurile sticlelor de șampanie la ora întîlnirilor. Pornind de la un anumit tarif (și tarifele lor erau pipărate), orice locatar e o persoană distinsă. În cadrul unui anumit confort (și covoarele lor erau adînci), discreția înăbușă critica. Abia dacă Michelle Pomme, sora cea mare, schița o mișcare din sprînceană, cînd trei ființe tinere se încuiau împreună la camera optsprezece, o cameră de lux (rezervată unui palton enigmatic de blană, care se numea domnul deputat), sau cînd o ușă de acaju întredeschisă lăsa să țîșnească în direcția camerei de baie săgeata unui costum sumar în timpul zilei.

— După ce doamna va pleca, să te duci să speli baia, Jean, poruncea fata bătrînă.

Nu-mi era simpatică. Era destul de enervant gîndul că zbîrcita asta, care broda niște fețe de pernă în mijlocul holului, purta un prenume ce-mi rămăsese scump. Dar ceea ce nu puteam să rabd era să-mi zvîrle la fiecare prilej

propriul meu prenume, așa cum făceam eu pe vremuri cu fermierele noastre. Cel mai rău era cînd șoptea la urechea clienților gata de plecare : „Vă rog, nu uitați să dați ceva băiatului". Cel mai rău era cînd îmi făcea cu ochiul, dîndu-mi a înțelege să-mi liberez cît mai repede una din mîinile încărcate cu valize de piele și s-o întind ca să primesc un scuipat distins, insulta excelentă a bacșișului. Se vedea cît de colo că mi-e scîrbă.

— Și de ce nu ? Ni se cuvine, tuna și fulgera roșcovana de la ghișeul centralei telefonice. Cu mutrele astea, sperii clienții.

Și-mi smulgea din mînă moneda sau bancnota, apoi zvîrlea pomana în casa comună, în vederea repartizării din fiecare seară. Uneori, după masă, după ce dădusem cu aspiratorul pe culoare și lustruisem metalul fotoliilor, mă ghemuiam la picioarele taburetului înalt al telefonistei.

— Tot cu ochii la pulpele mele ești ? scrîșnea ea, apoi constata : ăsta-i mereu cu nasul prin cărți !

Într-adevăr, pulpele Odilei nu mă interesau. În timp ce proprietara lor, jignită, mînuia cu furie fișele multicolore de telefon, bodogănind în tot felul de limbi cu peruvianul de la camera 12 sau cu apatridul de la camera 21, feciorul în vestă vărgată învăța cu gravitate *alterările formelor cauzate în franceza veche de flexiunea literei* s.

Șase luni trecură astfel. Învățasem la liceu că orice program este o rîșniță de amintiri : cele douăzeci și patru de măsele ale orelor le apucă, le macină în amănunte mici, și timpul, ca un tăvălug, netezește totul în memorie. Memoria mea nu-și amintește de perioada asta fărîmițată. Cred că s-a silit s-o uite, din cauza vestei de fecior. Dacă mă gîndesc bine, le revăd, fără îndoială, pe Gabrielle și pe Michelle, cei doi arhangheli ai apartamentului mobilat, cu eșarfele fîlfîitoare, zburînd grăbite să satisfacă cele mai mărunte dorințe ale clienților ; pe Emma, slujnicuța ce-și scutura cîrpele pe fereastră, cu un șold în aer și cu capul în jos ; pe Charlotte, bucătăreasa originară din Martinica, cu pielea bine lustruită ; apoi iar o văd pe Emma, cu diademă de dantelă și fustă ecoseză, care-mi dedică zîmbetul cu subînțelesuri al deputatului și pe evreica aceea solemnă, fumînd cu lăcomie țigarete turcești și stînd veșnic în picioare, în fundul camerei între perdelele de catifea roșie, care păreau că se dau în lături

numai pentru a face loc nenumăratelor ei parfumuri. Aud vag un talmeş-balmeş de glasuri fără importanţă :

— N-ai curăţit bideul de la camera 7.

— Cu argentinianul ăsta, Gustave, predecesorul tău, s-ar fi învîrtit de un sutar.

— Uite-l şi pe domnul deputat. O fişă cu care poţi să astupi trei guri.

— Jean, dă-mi scrisorile !

— Jean, adu-mi valiza !

Numai glasurile mele, cele interioare şi cele exterioare, mi-au rămas cu adevărat prezente în mine. Îi spuneam uneia dintre domnişoarele Pomme : „Domnişoară, nu mai am praf de curăţat". Lui Micou mă adresam astfel : „Şaizeci şi cinci, şaptezeci, optzeci de zile de cînd nu te-am văzut, păpuşico !" Slujnicuţei îi zvîrleam cu o mişcare avîntată a mîinilor : „Pe aici nu se trece, pisicuţo !" Către doamna mamă, într-un alt gen de avînt : „Trebuie să faci o mutră"... Către bucătăreasă : „Nu, Charlotte, nu beau vin". Şi nu ştiu de ce, această ultimă replică mi se pare cea mai caracteristică. Eram singurul dintre afiliaţii sindicatului personalului casnic care refuzam vinul de regiune. La noi acasă, nu beam niciodată, fiindcă aşa decretase mama, şi dacă dădeam pe gît rămăşiţele vinului liturghiei, o făceam în semn de protest. În Avenue de l'Observatoire, vinul roşu ordinar îmi făcea aceeaşi impresie ca şi bacşişurile. Cînd nu-ţi mai poţi permite gesturi largi de dispreţ, te mulţumeşti cu cele mărunte.

Aşa treceau lunile. Aveam o singură zi liberă pe săptămînă, care nu-mi îngăduia să mă smulg din viaţa asta cenuşie şi pe care o foloseam ca să tocesc în camera mea de la etajul al şaptelea. De altfel, zilnic între orele nouă seara şi douăsprezece noaptea, îmi băgam din nou nasul în cărţi, refuzînd s-o aud pe Emma, care striga de dincolo de uşă : „Va să zică nu-i chip să te iau o dată cu mine la cinema ?" Şi refuzînd s-o aud pe Odile, care-i răspundea : „Lasă-l, domnul învaţă !" cu ciuda, pe care o practică recruţii faţă de voluntari, sau săracii de profesie faţă de săracii de ocazie, sau osîndiţii pe viaţă faţă de osîndiţii pe termen limitat. Ispita îmi gîdila genunchii, dar o altă voce şoptea profeţia : *„Îţi făgăduiesc un viitor, de care n-o să ai nici un motiv să fii mîndru"* şi, cum nu eram destul de mîndru de prezent, nu voiam să-i dau dreptate multă vreme. Îmi băgam nasul în cursuri, în timp ce Charlotte începea să sforăie în camera

cealaltă, iar pe culoar două bătrînele murmurau pînă noaptea tîrziu comentarii plîngăreţe asupra scumpirii prazului.

Bineînţeles, mi-am trecut examenele de sfîrşit de an. Dar nu vă enervaţi prea tare de acest „Bineînţeles" ! Îmi lipsea un punct, pe care juriul mi-l acordă, date fiind împrejurările excepţionale în care-mi continuam studiile. M-am întors turbat de furie în Avenue de l'Observatoire, unde am vrut să cîştig imediat punctul care-mi lipsea. Dar mica Emma se dovedi în seara aceea mai încăpăţînată decît profesorii examinatori. E drept că acceptă s-o duc la cinema, mă lăsă s-o sărut, s-o pipăi, s-o aduc înapoi acasă şi s-o caţăr pînă la etajul al şaptelea, dar îndată ce intră în camera ei, îmi trase zăvorul în nas. Totuşi, cînd m-am întors la mine în odaie, am izbucnit în rîs. Înţelesesem de ce mă interesa puştanca asta neinteresantă. În ciuda bărbiei rotunde, a părului, a sintaxei defectuoase şi a mîinilor bătătorite, purta o fustă ecoseză, avea ochi albaştri şi semăna cu Micou.

— Cu Micou ! Ce îndrăzneală ! În cîteva zile mi-o plăteşti tu ! am spus cu glas tare.

Continuam încă să rîd, deşi n-aveam nici un chef. De şase luni încoace, mă sileam să consider lichidată afacerea Micou. Lună de lapte, lună de lapte covăsit. Un sentiment care nu angaja viitorul, nu trebuia să angajeze nici amintirea. Trebuia să mă gîndesc cît se poate mai puţin la ea şi, la nevoie, să mă dedic cărţilor şi cîrpelor mele de praf. Mă pricepeam destul de bine să uit. Dar există trei modalităţi de a uita : a inimii, a orgoliului şi a simţurilor. Una dintre aceste trei modalităţi de uitare funcţiona prost, menţinea în străfundurile mele o jenă surdă, şi se lăsa stîrnită de o fustă ecoseză... Emma semăna cu Micou ! Cu atît mai rău pentru ea. Unele regrete se lichidează foarte bine în lipsă.

Mi-au trebuit două luni ca să-mi ating ţelul. Într-o noapte de septembrie fusta ecoseză lunecă în sfîrşit pe duşumeaua cu scînduri deplasate a camerei mele. Trebuie să mărturisesc fără glorie că Emma era fată mare. Aşa ceva se mai găseşte, pînă şi la o slujnicuţă, dar se pierde cu uşurinţă sus, la mansardă. Iată de ce spun că era fată mare, dar nu spun că era fecioară. Toţi burghezii de tip Rezeau din lumea asta ştiu perfect că numai domnişoarele de familie bună au o virginitate preţioasă, a cărei pierdere este o catastrofă de proporţii cel puţin cantonale, în timp ce nişte neînsemnate

copile din popor au doar o feciorie neînsemnată, a cărei dispariţie nu are nici un fel de consecinţe şi care, pentru cei ce fac uz de ea, trebuie să aibă valoarea bandei pansamentelor aseptice. Pacienta părea să fie ea însăşi de aceeaşi părere.

— Ei, poftim, suspină ea, trebuia să mi se întîmple şi asta !

Ghemuită în fundul patului, superb de goală pe nişte cearşafuri de o curăţenie dubioasă şi pudică de atîta goliciune, trăia zorile acestei zile nedemne. Un vin spumos de proastă calitate, băut pe socoteala surorilor Pomme, scăpăra în ochii ei albaştri... Şi ochii ei erau albaştri ca lenjeria unui nou născut, dar era un albastru de lenjerie care s-a îmbîcsit şi şi-a pierdut strălucirea după un an de pipi într-un aşternut prost spălat. În ce mă priveşte, nu simţeam nici un fel de satisfacţie. O dată obţinută, izbînda asta uşoară mă enerva ca o înfrîngere. Şi de altfel, nu era oare o adevărată înfrîngere ? Ca şi maică-mea, fac parte dintr-o categorie de fiinţe care sînt călăii propriilor lor acte, în sensul că le înfăptuiesc adesea fără să le dorească, în numele unui consemn interior... De data asta, era un consemn straniu ! În faţa dorinţei, toate femeile sînt solidare, pentru că pot fi schimbate între ele şi cea care cedează o ofensează într-adevăr pe cea care se păstrează. Dar pentru a ofensa dragostea, dorinţa nu poate pretexta că are o procură veritabilă. Sacrificiul femeii pe care o ai în faţa ta nu extermină pe absente. Substituirea asta slugarnică e o magie fără efect ! Stricăciunile sînt inutile şi genurile se confundă. Nu sosise încă momentul rusaliilor mele, demonul meu obişnuit locuia încă în mine.

Jalnică poveste, zău aşa ! Două săptămîni după aceea, roşcovana (să presupunem că era geloasă) ne pîrî domnişoarelor Pomme.

— Nu-mi trebuie dezmăţ la etajul şapte ! şuieră domnişoara Gabrielle, care nu tolera decît dezmăţul luxos şi bun platnic, ocrotit de uşile ei de acaju. Afară de asta, adăugă ea, un inspector de la apartamentele mobilate mi-a cerut de două ori pînă acum amănunte despre dumneata. Cine ştie ce prostie ai făcut prin părţile de unde vii, dacă eşti aşa de supravegheat. Aici în casă nu ne trebuie chestii de-astea ! E mai bine să pleci. Pe Emma am s-o expediez înapoi la părinţii ei.

În aceeaşi seară, am spălat putina. Ca s-o fac pe nebunul, am avut o clipă intenţia s-o iau şi pe Emma cu mine, dar nu era acasă. Cînd s-a întors, domnişoarele Pomme

(care se temeau probabil de vreo poveste cu corupere de minore şi nu ţineau să trezească atenţia poliţiei de moravuri) mi-au luat-o înainte şi, năpustindu-se asupra ei, au condus-o pe loc la gara Montparnasse, de unde a plecat probabil spre ferma din satul natal.

XV

Spumegam de furie. Gonit din Avenue de l'Observatoire, dar dispunînd de ceva economii, m-am instalat mai întîi într-un hotel rău famat din Rue Galande şi, fiindcă vacanţa era pe sfîrşite, m-am înscris numaidecît în noul an şcolar. Am rămas repede fără bani şi m-am pornit să caut iar de lucru. Singurul meu certificat *(Subsemnata, Gabrielle Pomme, prin prezenta certific că domnul Jean Rezeau a fost angajatul meu în calitate de fecior din ziua de 6 mai pînă în ziua de 26 octombrie 1934)* se dovedi a fi mai mult periculos decît util ; e uşor să ceri o informaţie la telefon. Trei birouri de plasare, ca să nu mai vorbesc de serviciile Ajutorului Reciproc Studenţesc, mi-au trîntit uşa în nas. N-am mai insistat şi am recurs la mica publicitate : *Domni distinşi, fără cunoştinţe speciale... etc.*

Toată lumea ştie ce înseamnă asta : e nevoie de buni la toate, dar buni de nimic. Iată-l pe „inspectorul general" care te primeşte într-un birou de la etajul nouă, la mare distanţă de palatul său de baştină. E un domn care doreşte să folosească, adică să exploateze pe oricine, un domn care vrea să stoarcă o lămîie. De fapt, pentru dumneata se pune problema de a oferi garanţie familiei şi cunoştinţelor, care vor să-ţi facă un serviciu mai curînd decît dacă le-ar cere-o un necunoscut. Dar fiindcă eu n-am nici relaţii, nici familie, pe care să-i pot satura cu poliţe, curba mea de producţie mă elimină în doi timpi şi trei mişcări.

Iată aspiratoare, maşini de spălat, bătătoare de covoare. Cutare casă oferă un „stagiu" plătit de opt zile candidaţilor la postul de vînzător : toată lumea dă buzna. Pentru opt zile, evident. „În Rue Réaumur, murmură cineva din cercul celor *buni la toate* (care ajung să se cunoască şi să-şi cedeze unul altuia posturile cele mai rele, căci concurenţa bîntuie cu mai multă cruzime jos decît sus), în Rue Réaumur, se angajează *misiţi de fotografii*". Dau buzna în Rue Réaumur.

Știu dinainte că e vorba de o formulă tocită, care și-a trăit traiul prin 1930 și care a inundat satele cu fotografii mărite, bălțate și cu rame de lemn alb-aurit. Timp de o săptămînă, voi încerca să vînd și eu cîteva unor locuitori de la periferie, care mă primesc bănuitori și pe care i-au mai vizitat pînă acum zece firme.

După aceea, voi coborî pînă la produsele de întreținere, mă voi ocupa de vînzarea „tocitoarelor rezervate" (rezervate palatelor cavalerilor din Gâtevin), pînă la articolele fabricate la Paris, cu mențiunea „made in Germany". Am să vînd și *Holahée ;* am să mă plimb pe bulevarde, invitînd pe toată lumea să dea buzna la doamna Sphingès, cărturăreasă științifică, a cărei adresă se lăfăie în litere roșii pe o firmă cocoțată la înălțimea de un metru deasupra spinării mele ; am să transport în goană, începînd de la ora patru dimineața, lădițe cu conopidă, îngrămădite pe un cărucior din hale, un fel de ricșă pentru flămînzii de rasă albă...

Dar s-o scurtăm. Timp de doi ani de zile, voi face acel *orice* greu de găsit, aflat la îndemîna nenumăraților *oricine.* Voi trăi, ca atîția alții, obsedat de problema celor o sută de franci, cît costă camera mea de treizeci de metri pătrați, căptușită cu hîrtie plină de ploșnițe, și a sumei necesare pentru achiziționarea unei cartele roze (prînz fără carne), la *Familia Nouă.* Va fi un excelent antidot împotriva vanității. N-am nici de ce să mă laud, nici de ce să mă plîng. Grație doamnei Rezeau, sîntem antrenați, știm să ne lipsim de căldură, de vin, de prînzuri bogate, de pături groase, de încălțăminte nouă, de rufe curate și de alte asemenea fleacuri. Spun : noi, căci nu sînt singur. Zece mii de colegi o fac pe vagabonzii. Sîntem în epoca, în care un ministru al P.T.T.-ului angajează cu mărinimie și „fără examen de admitere", în calitate de manipulanți, docenți în filozofie și licențiați în litere, pe care titlul obținut pare să-i califice pentru triere. Între timp, îmi văd mai departe de treabă, petrecîndu-mi nopțile aplecat asupra unor cărți costisitoare, fiindcă sînt ferm hotărît să obțin, în cele din urmă, o diplomă din acelea care se găsesc pe toate drumurile, cum se găsesc hîrtiile murdare, numai că, spre deosebire de ele, n-au folosit la împachetarea pateurilor.

— Ar trebui să ceri o bursă, îmi propune un profesor, sau să încerci să intri în Cetatea universitară. Am să te sprijin.

Nu ţin neapărat să capăt bursă şi nici să intru la Cetatea universitară. Deşi studiez, nu sînt un student. În afară de asta, am încă nevoie de autorizaţia părinţilor, fiindcă sînt tot minor. Şi chiar dacă n-aş avea nevoie de ea, demersurile mele ar fi inutile, căci ancheta ar duce la concluzia că familia mea e solvabilă. Am o origine, care se răzbună pe mine. Nu sînt sărac, sînt lipsit de mijloace, ca să nu spun : sînt un declasat. Nimeni nu poartă de grijă unor oameni care stîrnesc îngrijorare.

Nimeni nu poartă de grijă... Sînt de o ingratitudine neagră ! Cineva îmi poartă totuşi de grijă. Poliţia ia regulat interogatoriul proprietarului hotelului unde locuiesc, dar care, din fericire, a mai văzut treburi de astea şi se mulţumeşte să-mi şoptească din cînd în cînd : „Şi azi au fost pe aici". În cartier sînt destule fuste, care manifestă uneori interes pentru anii mei tineri. Nu citez pe nimeni, afară de ultima în ordine cronologică : Antoinette. Recunosc că, dacă douăzeci de meserii înseamnă mizeria, douăzeci de aventuri înseamnă singurătatea. Dar nu vreau s-o uit pe vecina mea de palier, pe Paule, o camaradă. O camaradă de aşternut, la nevoie, dar numai la nevoie. O „prietenă" care mi-a rămas prietenă, fără ghilimele. O muză rece, dar asta nu trebuie să vă mire din partea unei fete, care poartă prenumele de gheaţă al mamei mele.

Totuşi, Paule înseamnă polul sud, dacă maică-mea a rămas polul nord, care încurcă mereu acele busolei mele. Din buletinul de identitate reiese că e doamna Leconidec. Buletinul de identitate mai precizează : ochi negri, părul negru, obrazul rotund, nasul drept, tenul măsliniu. E fiica unui căpitan de cursă lungă şi a unei metise braziliene. Adaug : a fost studentă în medicină, dar cariera i-a fost distrusă din cauza unor capricii sentimentale şi, din lipsă de ceva mai bun, a acceptat mai tîrziu o diplomă de infirmieră.

Azi, Paule Leconidec, care lucrează într-o clinică particulară şi e de serviciu noaptea o dată la trei zile, se pregăteşte de culcare. M-a chemat de dincolo de uşă şi eu am sărit în sus, fiindcă nu pot rata prilejul de a mînca ceva. La clinică, Paule e şi *hrănită* (splendid adjectiv !) şi profită de împrejurare ca să-mi aducă din cînd în cînd, într-o ulcică de excursie, un rest de şuncă, un măr, sau nişte mîncare de

fasole, provizii şterpelite, spune ea, deşi eu cred că sînt economisite din porţia ei.

În timp ce golesc în grabă ulcica de excursie, fără să-i mulţumesc, Paule se dezbracă în faţa mea. Nici măcar nu se întoarce. Lipsa asta de pudoare nu e nici provocatoare, nici calculată. Dacă aş vrea să fac dragoste cu ea, aş putea să i-o cer : mi-ar face acest serviciu, aşa cum îmi face multe altele. Am cunoscut-o chiar în ziua sosirii mele la hotel : din greşeală, responsabilul schimbase cănile din camerele noastre. A doua zi, m-a învăţat cum poţi, cu ajutorul a două ace, strecurate printre firele electrice, să dai deoparte veriga de siguranţă, care împiedică pe locatari să pună în priză un reşou clandestin în locul becului. După aceea, ne-am întîlnit zilnic. Deşi sînt un sălbatic, am ajuns să-i povestesc toate necazurile mele ; i-am vorbit mult de Micou, la care trebuie să renunţ, şi puţin despre maică-mea, la care nu renunţ. Timp de două luni, amabilitatea ei m-a ţinut la distanţă. O doream, totuşi, deşi nu mai e prea fragedă şi deşi părea mofturoasă. Apoi, am încetat dintr-o dată s-o doresc, în ziua în care mi-a spus liniştită, după ce o sărutasem pe neaşteptate :

— Iartă-mă, am uitat că ai douăzeci de ani. Dacă e un amănunt care te deranjează, vino diseară la mine în odaie. Şi diseară şi mîine, şi poimîine... mă rog, pînă scăpăm de povestea asta. Pe urmă o să ne liniştim.

Bineînţeles că m-am dus la ea în cameră. Ca să-mi fac datoria, era să spun : ca să fiu politicos. M-a primit cu voioşia pe care i-o dădea bunăvoinţa ajutată de o experienţă îndelungată şi m-am achitat de obligaţie cam aşa cum aplaudă un critic tînăr a suta reprezentaţie a unei piese plicticoase. Cînd favorurile unei femei nu mai înseamnă decît o favoare, ele sînt echivalente cu un accident dureros al dorinţei. Opt zile mai tîrziu, manifestam un aprig interes — care a ţinut alte opt zile — faţă de o oarecare Gisèle, chelneriţă la barul lui Rouzier. Paule nu păru jignită. Se declară chiar satisfăcută, satisfăcută cu moderaţie, ca un soldat din contingentul unu, care se descotoroseşte de răspunderile şi de avantajele gradului de caporal.

— Vezi, spunea ea, nici măcar nu mă doreai ; nu doreai decît să-ţi cedez. E un sentiment, pe care va trebui să-l eviţi în dragoste, dacă nu vrei să faci mai departe tot felul de pozne.

Din ziua aceea, Paule începu să-mi vorbească despre bărbaţi cu o duşmănie indulgentă. Deşi nu destăinuieşte nimic din trecutul ei, deşi e divorţată oficial de un locotenent de marină, e o veche *poliandră*, cum ar spune un profesor de sociologie. Trebuie să fi avut multe aventuri, azi nu evită cu desăvîrşire ocaziile noi, dar nici nu le mai caută. N-ai ce să învingi la ea, nici măcar oboseala. În ce mă priveşte, amănuntul ăsta face din ea o asexuată (deşi trebuie să mărturisesc că, din cînd în cînd, îmi petrec noaptea în camera ei). E firesc pentru un tînăr să vorbească despre femei la plural şi la prezent ; dar cînd o femeie vorbeşte despre bărbaţi la plural şi la trecut, asta-i scade valoarea mai sigur decît menopauza.

Paule e aproape dezbrăcată, dar tăcerea mea arţăgoasă continuă. Cu gestul cu care altcineva şi-ar scoate dantura, îşi scoate din deget şi pune pe măsuţa de noapte inelul cu diamant. E o amintire (a căror splendori, a căror amoruri trecute ?) păstrată cu înverşunare, şi licăririle pietrei întunecă strălucirea slabă a ochilor ei. Apoi îşi aşază lenjeria pe speteaza scaunului şi, în cele din urmă, sare în patul, ale cărui resorturi vibrează îndelung. Cu un gest scurt, i-am aruncat pătura, fiindcă azi dormim la ore diferite. Paule se întinde pe burtă şi-şi scutură capul ca să se instaleze în mijlocul pletelor negre de păr admirabil (în care au început să se strecoare fire albe) şi murmură căscînd :

— Ai o mutră ciudată, azi. De ce nu te-ai dus în hale ?

— N-am avut bani pentru cărucior. Dar am văzut că *L'Intran* caută spălători de geamuri.

— Într-un ceas bun ! E fără şase minute.

Ştiu perfect. De cinci minute, fulgi de zăpadă cad pieziş şi acoperă treptat cu vată pervazul ferestrei.

— *Edelweiss scuturat la petrecerile îngerilor*, citează Paule. Ce confortabilă poate să fie poezia !... Mă tot agit să-ţi găsesc un post de felcer la clinică. Dac-ai avea un serviciu de la douăsprezece la opt, ai putea să mergi dimineaţa la cursuri şi să toceşti seara, de la nouă la unsprezece ; în felul ăsta ai avea asigurat măcar un prînz cald pe zi... Ce mai nou în afară de asta ?

Măseaua mea cariată salivează de speranţă. De cîtva timp, nu mai sînt chiar aşa de sigur că e nedemn să ai griji de acest fel. Îmi înghit saliva şi mormăi :

— Nimic serios ! Am întîlnire cu oarecare Suzanne, fata cizmarului din Rue Saint-Séverin. Cu Antoinette nu mai

merge de loc. În fond, știi, puțin îmi pasă, totuși am impresia că-mi pune coarne.

Paule dă deoparte o șuviță de păr și ridică nasul.

— Va să zică, asta e !

Și izbucnește în rîs.

— E o școală excelentă ! Ai să-ți bați joc mai puțin de alții, după ce au să-și bată cîțiva joc de tine.

— Copoii doamnei au trecut și ieri seară pe aici. Baba e încăpățînată. Nu înțeleg de ce ține neapărat să fie informată și de ce nu-mi servește alte porcării.

— Probabil că cele pe care ți le servești singur i se par suficiente.

Paule se cufundă iar în așternut. Vocea ei devine acră, fiindcă trece prin pînză.

— Mă plictisești cu maică-ta ! omenirea e în stare de orice ; totuși, la vîrsta mea, nu mai cred în zmei și zmeoaice. Lasă-mă să dorm, Mogîldeață !

— N-ai decît să dormi, idioato !

Cu părul zbîrlit, cu bărbia gata de luptă, Rezeau cel mic e foc și pară. Cine-i fata asta, care-i vrea binele într-un mod atît de stupid și care îndrăznește să se atingă de miturile lui, de rațiunea lui de a fi și de a lupta ? Paule se întoarce cu fața la perete și suspină.

— Uneori ai putea să descurajezi și o sfîntă.

Mogîldeață pleacă furios. Nu există cizme de șapte leghe, pe care să le încalți ca să poți străbate drumul lung ce te desparte de înțelegerea celor mai buni prieteni. Nu-i pentru prima dată că-mi dau seama de lucrul ăsta : cînd vorbesc despre maică-mea, mă bucur totdeauna numai de o atenție relativă. Pînă și pe această Paule Leconidec, trecută și prin ciur și prin sită, nimic n-o îngrozește mai mult decît amestecul tainic de brazi de Crăciun, de Isuși, de pălmuțe, de răsfățuri, de tartine zilnice și de prăjituri duminicale, tezaur prețios de amintiri îngrămădite sub lăturile vieții în fundul celor mai cumplite lăzi de gunoi. Cînd îmi sfîșii propria copilărie, e ca și cum m-aș atinge și de copilăria altora. Asemenea vîrstei de aur, despre care se spune că există în trecutul nostru, paradisul se confundă cu limbul. Neglijarea unui copil e o crimă la care e greu să te gîndești, e o exagerare a unor scîrțai-scîrțai pe hîrtie ! Nu mai are rost să ne mire că abia după trecere de un secol au fost suprimate edificiile acelea locuite de mici monștri,

care nu erau iubiţi. Cum se poate să nu inspiri dragoste, cum se poate să aduci în discuţie afecţiunile gratuite ale tuturor celor ce au avut meritul de a reuşi s-o inspire ? ! Indignarea s-a prăbuşit totdeauna cu uşurinţă în neîncredere.

„Ia ascunde ciotul ăla !" strigă toţi la început. Şi continuă : „Ce mă tot baţi la cap ? ăsta nu-i un ciot. Mogîldeaţă, răsfăţatule, asta-i o bubuliţă, nimic mai mult !"

Am deschis fereastra şi mă gîndesc la bubuliţele mele, cu coatele sprijinite de pervaz. Furia mi se potoleşte. Sînt întreg. Cu desăvîrşire întreg. Sînt, totodată, dur şi plin de mine. Nici măcar nu mă plictisesc, n-am timpul să-mi ofer acest lux. Atunci ce-mi lipseşte ? Nu cumva încep să devin romantic ?

Iată adevăratele victime, colo jos, în stradă. Prostituata de la numărul 50 a ieşit şi-şi plimbă ochii oblici, umbriţi cu negru, umezi ca un organ genital, ochii aceia, ale căror priviri au forma unor degete, ce trebuie să agaţe trecătorii. Gătit într-o uniformă de azil, care se cască pretutindeni şi pe care strălucesc nasturii de metal administrativi, Tave tropăie în zăpadă : îl cunosc pe bătrînul ăsta plin de tatuaje, cu mîinile, cu fruntea şi cu gîtul acoperite de inscripţii albăstrui, insulte de neşters, care n-au nimic aface cu adevăratul text al sufletului său, ci sînt doar suplimente ale pielii, acest palimpsest. Astăzi tuşa Mobe s-a trezit prea tîrziu şi scotoceşte degeaba în lăzile de gunoi, pe care alţii le-au percheziţionat înaintea ei, plimbîndu-şi sacoşa de iută cîrpită cu sfoară, fularul de pînză groasă şi părul lipit, asemenea unei străvechi pînze de păianjen. Ca în fiecare dimineaţă la ora coşniţei, acordeonul unui cerşetor tropăie în registrul de sus, apoi se prăbuşeşte în cel de jos. Dar apariţia cea mai cumplită e figura asta îngustă, de şobolan, de copil al canalelor, născut al optulea sau al doisprezecelea în familie, hrănit cu ghionturi şi îmbrăcat în curente de aer. Iată-l cum păşeşte, încălţat într-o rămăşiţă de galoş, ronţăind cu privirea vitrinele băcăniilor. E denunţul cel mare ! Ce valoare mai au acum gemetele şi revolta unui Zeamă-Lungă, puşti care n-a fost iubit, dar n-a fost nici martir, care a fost trecut totuşi la rubrica trandafirie din *Petit Courrier* şi s-a bucurat de casă, masă, de învăţătură, un Zeamă-Lungă care a fost pregătit pentru o viitoare revanşă şi a fost cruţat de elementul sordid ? Pot să închid fereastra, îmi dau seama că nu sînt chiar atît de interesant. N-am s-o rog pe Paule să mă ierte, fiindcă aşa ceva nu se obişnuieşte între noi. Dar trebuie să recunosc că are puţintică dreptate.

XVI

Aniversarea independenţei mele trecuse de mult. Mă ţinusem tare şi eram mai curînd uimit decît mîndru de acest fapt. N-aveam impresia că aş fi trăit cu adevărat în cursul ultimului an, nu-l consideram important, şi astăzi abia-mi amintesc de el. Adevărul e că judecăm anii aşa cum judecăm fructele, adică după cît sînt de gustoase şi după cît sînt de grele. Uităm că miezul şi sămînţa unui fruct nu sînt unul şi acelaşi lucru. Considerăm că perioadele intermediare, esenţiale pentru evoluţia noastră, dar care n-au putut lua semnificaţia unor date pentru noi, n-au nici o valoare. În consecinţă, adoptăm şi pentru uzul nostru metodele istoriei, care neglijează epocile găunoase : calitatea de trecut intră şi pentru noi la spălatul timpului.

Ce-aş putea spune despre noul Jean Rezeau altceva decît că învăţa să fie sărac, să cunoască preţul adevărat — nu în bani, ci în ore de muncă — al unei perechi de ciorapi, al unui escalop şi al unei camere de hotel ? Că se obişnuia să nu mai poată fi nepăsător faţă de acest preţ, în măsura în care e greu să rămîi nepăsător faţă de greutăţile tale. Că se obişnuia să posede cu neglijenţă un mic număr de lucruri cu adevărat indispensabile şi să dorească cu aceeaşi neglijenţă lucrurile indispensabile, pe care nu le poseda (adică foarte multe !). După cum se vede, e un antrenament neplăcut şi n-are nevoie de cronică ! De altfel, fiţi fără grijă : Jean Rezeau nu ajungea la acest rezultat... Orice aţi crede, în familia mea nu există sfinţi.

Făceam şi eu ce puteam. Uneori, nu mai ştiam bine ce se întîmpla cu mine. Deşi eram foarte diferit de Zeamă-Lungă, semănam încă mult cu el. Doream să-mi prelungesc lupta, dar doream totodată să îmbătrînesc ca să scap de eforturi exagerate şi nu eram aşa de încîntat de vîrsta mea ca să doresc să mă opresc la ea. La drept vorbind, aveam impresia ciudată că nu-mi pot preciza vîrsta. Totdeauna va fi greu să atribui o anumită vîrstă cuiva care n-a avut o copilărie adevărată şi care nu consideră valabilă înlănţuirea diferitelor etape ale vieţii. Pe de altă parte, vîrsta unui muncitor de douăzeci de ani, care trăieşte din salariu, deci din efortul muscular, e foarte diferită de a unui student de douăzeci de ani, care se aşteaptă să trăiască din viitoarea lui diplomă şi care, din punct de vedere social, e mult mai tînăr. Eu eram în acelaşi timp

studentul care asista la cursuri la Sorbona şi băiatul care, pentru a lua loc în faţa unei farfurii, trebuia mai întîi s-o umple cu ceva. Trăiam două ritmuri de viaţă, făceam parte din două rase, şi într-o anumită măsură locuiam un ţinut de frontieră.

Societatea nu e amatoare de asemenea metişi. Oamenii care spălau geamurile, care dădeau cu peria, care transportau provizii în hale se pricepeau să-mi amintească sentimentul convenienţelor şi al segregaţiei sociale, în aceeaşi măsură ca şi colegii mei bogaţi. Xenofobia e o tendinţă, fiindcă obiceiurile diferite ale emigraţilor par o sfidare a propriilor lor tradiţii, iar popoarele mai puţin evoluate sînt cele mai susceptibile tocmai fiindcă suferă de un complex de inferioritate mai pronunţat. Ostracismul popular faţă de declasaţi are la bază aceeaşi stare de spirit. Expresia *băiat de familie* (a cărei absurditate nu-i elimină caracterul insultător faţă de toate familiile) îşi găseşte astăzi corespondentul în expresia *băiat din popor.*

— Nu te-ai născut printre noi, ai nimerit întîmplător în mijlocul nostru, nu poţi să înţelegi orice, anumite probleme ce ne aparţin îţi vor rămîne veşnic străine.

De cîte ori n-am auzit (exprimată mai simplu) această reflecţie! De cîte ori nu mi s-a ripostat prin această nouă formă de har, dincolo de marginile căreia n-ar exista mîntuire! Stăteam ca un idiot în faţa unei răstălmăciri neaşteptate a prejudecăţii de origină şi nu izbuteam să mă bucur de ea decît îndreptîndu-mi gîndul spre ai mei. Astfel, chiar în clipa cînd burghezia începea să se întrebe dacă are într-adevăr calităţi atît de deosebite şi să-şi scruteze conştiinţa, populaţia mahalalelor îşi anexa deviza ei şi proclama: „Noi sîntem elementul esenţial!" cu atît mai multă forţă şi cu atît mai multă îndreptăţire cu cît îşi putea îngădui să adauge: „Fiindcă putem să ne lipsim de voi".

E drept că se puteau lipsi de familia Rezeau şi de semenii ei! Dar pentru nimic în lume nu se puteau lipsi de mine! Mărturisesc că aceasta era calea ocolită pe care pătrundeam într-o altă lume. Instinctul de conservare va procura totdeauna mişcărilor revoluţionare intelectualii şi tehnicienii de care au nevoie şi pe care îi vor înlătura după ce-şi vor făuri propriii lor intelectuali şi tehnicieni. Lupta pentru autodistrugere e un ţel, care nu-i totdeauna o nebunie: există un mare număr de oameni-torpilă. Ceilalţi sînt supuşi magnetismului sau ameţelii ineluctabilului şi-şi spun ca să-şi dea curaj: „În definitiv, şi creştinismul s-a folosit de păgîni".

Ştiu că bîrfesc în momentul de faţă. E un aspect al problemei, care trebuie să fie subliniat. Un mic-burghez poate să vină spre popor, oferindu-şi inima pe palmă : în palma cealaltă are creierul, pe care-l oferă cu mai puţină naivitate. Un mic-burghez, despre care ai lui spun înspăimîntaţi că s-a înhăitat cu mitocanii, nu ajunge niciodată la acelaşi nivel cu oamenii din popor : *se apleacă* doar, asupra lor, pentru că are din naştere încălţăminte cu tocuri înalte. De altfel trebuie să avem curajul s-o spunem : indiferent de formula politică care pare să asigure triumful unei societăţi fără clase, dacă această societate se impune, nu vom trăi în ea, ci ne vom supune ei. Cei care s-au născut cu un complex de superioritate izbutesc rareori să ajungă nişte *egali*. Dacă au un suflet generos, vor fi totdeauna subjugaţi de compătimire şi de mîndria abdicării lor. Dar iată un fapt care trebuie să ne mîngîie de faptul celălalt, şi anume : poporul care va porni spre victorie nu va ajunge să profite de ea. Trebuie mai întîi ca *plebs* să devină *populus*, trebuie ca o generaţie s-o uite pe cealaltă. Cei care s-au născut cu un complex de inferioritate nu vor ajunge nici ei nişte egali : vor fi totdeauna sclavii sentimentului de revanşă, dacă nu vor fi (pur şi simplu) sclavii celor care îi vor lipsi de profit pentru a le da satisfacţia unei revanşe universale.

Între timp, Paule continua să mă ajute. Mă ajuta în toate felurile. Ce agresivă era răbdarea ei ! Iată că pentru prima dată exprim ceva care aduce cu recunoştinţa. Am uitat multe chipuri, dar nu voi uita niciodată chipul ei, care ar fi meritat să-l bat pe medalia de aur a celor douăzeci de ani ai mei, dacă pe vremuri nu l-ar fi risipit în prea mult mărunţiş de calitate dubioasă. Nu voi uita mai ales afecţiunea aceea echivocă, purificată doar prin aspectul ei de recunoştinţă.

Situaţia mea începea să se îmbunătăţească. Paule nu izbutise să-mi facă rost de o slujbă chiar în clinică, în schimb, îmi găsise mai întîi un post de secretar la unul din foştii ei bolnavi. E drept că, după cincisprezece zile, noul meu patron, sedus de o intervenţie misterioasă, mă concedie fără nici o explicaţie. Încăpăţînîndu-se să mă salveze de o duşmană, în ale cărei intenţii începea să pătrundă, Paule manevră în tot felul, obţinu nişte recomandaţii medicale şi-mi găsi o slujbă de curier la o firmă de specialităţi farmaceutice. O dată ajuns aici, m-am descurcat şi am pus mîna, în sfîrşit, în cadrul aceleiaşi firme pe un post, care era în aparenţă prea puţin

strălucit, dar care era un fel de sinecură, şi anume, am devenit urmaşul paznicului de noapte. Era şi timpul. Aveam în spate multe luni de lipsuri şi de surmenaj, care mă conduceau cu încetul spre caşexie. Handicapul meu era atît de evident, încît nici n-am avut nevoie să cer o amînare a serviciului militar ca să-mi termin studiile: consiliul de revizie mă amînă de la sine.

Între timp, îmi trecusem examenul de sfîrşit de an, la limită şi de data asta. Fata cizmarului fusese lichidată sau mă lichidase ea, nu mai ştiu precis, dar asta n-are nici o importanţă. N-o înlocuisem cu niméni şi nu înlocuisem nici portofelul dăruit de Micou, uzat pe la colţuri şi a cărui piele nu mai scîrţîia sub apăsarea degetelor mele.

XVII

Aproape zilnic, după prînz — sau după ceea ce îmi ţinea loc de prînz — coboram în scuarul Viviani, care se afla sub fereastra mea. Cînd era liberă, Paule mă însoţea. În timp ce-mi repetam cursurile, ea se cufunda în lectura unui roman poliţist din acelea ale cărui personaje sînt pînă la urmă masacrate şi trîntite la pămînt, în numele unei morale tardive şi pentru marea glorie a unui detectiv amator. Paule nu lua niciodată un lucru de mînă cu ea: făcea parte dintre acele puţine femei care se laudă că nu ştiu să coasă un nasture.

Aproape zilnic, la aceeaşi oră, o adunătură de păsări, de ştrengari şi de fete tinere, care aşteaptă ora de redeschidere a birourilor, se năpusteau pe bănci. Vîntul le zbura penele sau părul coafat permanent, le desfăcea eşarfele şi-şi cînta bucuria pe piscoaia rîsului lor şi pe acordeonul fustelor plisate.

Vîntul încurca şi lîna necunoscutei. De obicei singură sau însoţită de o prietenă, fata sosea la ora unu şi pleca la două fără un sfert. Se aşeza totdeauna pe aceeaşi bancă. Ajunsesem s-o remarc, deşi nu făcea parte din femeile care-ţi atrag atenţia. Asta nu înseamnă că era lipsită de farmec: dimpotrivă, era plăcută la privire. Dar părea puţin dornică să-ţi provoace simpatia în acest fel, fiindcă n-avea nici tinereţea agresivă, nici gesturile vioaie, nici exuberanţa, care întinereşte străzile cînd se plimbă pe ele şi trînteşte în nasul trecătorilor o adevărată izbucnire de prospeţime. Cuminţenia şi rezerva ei te cam pliciseau la prima vedere. În orice caz,

făcea parte din marele număr de femei care împungeau totdeauna cu andrele din material plastic şi incapabile să se urnească din loc fără ghemele acelea, care fac parte s-ar zice din anatomia lor, aşa cum fac parte şi sînii. De trei luni de zile, fata asta liniştită tricota o lînă cenuşie-deschisă şi consacra mii de secunde unei capodopere complicate şi interminabile : răbdarea ei o scotea din răbdări pe Paule, care pufnea de rîs văzînd-o cum împinge una cîte una mărgelele calculatorului minuscul folosit pentru scăderi. Totuşi, necunoscuta îmi era din ce în ce mai simpatică. Şi Micou îşi număra ochiurile, cu gura întredeschisă şi cu vîrful limbii răsucit peste albeaţa dinţilor.

In ziua de zece octombrie — şi să mai spuneţi după aceea că bărbaţii nu ţin minte nici o dată ! — capodopera fără sfîrşit apăru terminată pe trupul necunoscutei. Era o rochie dintre cele care se poartă între două anotimpuri, lucrată în întregime în punct de jerseu, şi-mi smulse un şuierat de admiraţie.

— Mărturisesc că... începu Paule.

Dar privirea ei, care o filase pe a mea, îi făcu probabil un raport neliniştitor :

— E de ajuns o cîrpă, suspină ea, pentru ca un bărbat să-şi schimbe părerea asupra unei femei !

Era prima oară că o examinam pe necunoscută cu atenţie. Mă interesau ochii ei. E drept că ar fi putut să aibă luminile mai mari şi pleoapele mai catifelate. Dar privirile erau proaspete şi neastîmpărate. Ochilor de acest gen eu le dau numele de ochi-plătică (un pension de domnişoare care iese la plimbare poate să vă ofere un banc întreg de asemenea ochi). Privirea lor nu lucea decît în răstimpuri, iute, adăpostită repede de gene, iar obrazul, considerîndu-şi insuficientă discreţia tenului şi a formei, se înconjura de un abur de păr. Restul, dacă se mai poate vorbi de un rest cînd e vorba de o fată tînără, era scăldat în valurile cenuşii ale rochiei, din care rămîneau afară doar coatele, asemenea unor pietricele, umerii şi genunchii.

— Dacă vrei să plec... reluă Paule.

Desigur că prezenţa ei mă stingherea. Oricît de necunoscută ar fi pentru tine o necunoscută, e supărător să te vadă în tovărăşia unei alte femei. Nu puteam să strig : „Ştii, fiinţa din stînga mea nu înseamnă mare lucru pentru mine !" Nu îndrăzneam să încep să-mi trosnesc degetele şi nici să tuşesc

fals, procedee care disimulează numai în parte nerăbdarea. Dar Paule îmi înţelese tăcerea şi, cruţîndu-mă de mojicii, îşi strecură mănuşa în carte ca să însemne pagina, apoi se ridică uşurel.

— Pe curînd.

De la mare înălţime, din vîrful degetelor, îmi întinse o mînă, care părea să mă respingă la o sută de metri distanţă de intimitatea ei, apoi se îndepărtă călcînd în vîrful unor picioare precaute, de parc-ar fi crezut că pietrişul e alcătuit din ouşoare de vrăbii. Nu i-am fost recunoscător pentru că plecase. Zîmbetul ei, prea complice, îmi lăsa mînă liberă tocmai cînd nu mă gîndeam la o aventură uşoară. Nici măcar nu era vorba de o aventură, pentru că n-aveam nici timp, nici chef de aşa ceva. Mă temeam să nu dau peste o Micou, după cum mă temeam să nu dau peste o Emma, şi fetiţa asta nu putea să joace rolul unei Madeleine...

Enervat de aceste contradicţii, m-am ridicat la rîndul meu şi m-am îndreptat spre portiţă, care se izbi de trei ori în urma mea. Zgomotul acesta de fierărie făcu să tresară o doică pe jumătate adormită şi un pensionar foarte cufundat în *L'Intran*, ale cărui pagini erau ocupate de ultimele fotografii ale regelui Alexandru. Doi porumbei îşi luară zborul, oferind soarelui aripile lor albăstrii. Cînd am ajuns în stradă, m-am întors fără să vreau... La capătul unei priviri îndreptate spre mine ca o undiţă, strălucea plătica. Dar dădu numai-decît drumul momelii şi se agăţă din nou de cealaltă undiţă : lîna unui nou tricotaj.

XVIII

Decembrie muşcă în piatra statuilor. De la fereastra mea, suspendată deasupra lui Saint-Julien-le-Pauvre, văd cum dîrdîie sălciile din scuarul Viviani, unde necunoscuta nu vine, firește, să ia loc pe bancă pe o vreme ca asta. La drept vorbind, n-am cum să controlez : am achiziţionat o bronşită păcătoasă şi, de o lună de zile, stau acasă pe socoteala Asigurărilor Sociale, cele despre care domnul Rezeau afirma pe vremuri că sînt mult mai prejos decît fostele Asociaţii Mutuale, libere şi patronale. Asigurările astea, de pe urma cărora trăiesc, au şi calităţi. Cu paginile ziarului în faţă, hoinăresc printre titluri şi aprob revendicările, ce pot fi apreciate

numai fiindcă exprimă oboseala adevărată, foame și agresivitate. De la un timp încoace — și judecat dintr-un unghi de vedere care mi se pare încă puțin cam meschin — frontul popular în formație mă interesează. Mi-am ridicat și carnetul sindical, carte de vizită a omului sărac. Îmi vine să rîd de un oarecare Zeamă-Lungă, care nu citea ziarele de stînga decît din sfidare, ca să facă în necaz familiei. Bineînțeles, nu sînt și nu voi fi niciodată cu totul de partea cealaltă. Un anumit ton, o oarecare grosolănie în adjective, un oarecare accent de propagandă enervează pe militantul din mine, care se consideră destul de puternic ca să-și învingă singur propria nedreptate. Dar am s-o las mai moale...

— Ți-am adus o ceașcă de supă, murmură Paule, care a intrat în odaie.

Ființa asta... De ce are treizeci și șase de ani, niște pleoape veștede, un ghem de ață albă împrăștiat în păr, un pîntec care ar fi jalnic fără corsetul ce-l susține, și niște sîni pe care palma mea îi știe scobiți, goi și molîi ca o coajă de lămîie? Mi-a adus toate păturile ei, mi le-a trîntit pe pat și știu că, diseară, ca să nu mi le ia înapoi, ca să nu-mi propună să dormim ca frate și soră, ba chiar ca să nu atragă atenția hotelierului cerînd o pătură suplimentară, are să se culce îmbrăcată, învelindu-se cu niște paltoane vechi. În materie de sentimente, nu sînt cine știe ce cărturar, dar îmi dau seama că în șase luni de zile, faimoasa ei indiferență s-a destrămat, și dezinvoltura i-a plesnit cum e plesnită ceașca pe care mi-o pune în față.

— Hai, bea, să nu se răcească.

Îmi plac atențiile ei, care nu se complică nici cu vorbe, nici cu gesturi. Dîndu-și seama că aburul respirației noastre face concurență ceștii care fumegă, Paule aprinde o biată sobiță de turism, ce pute a benzină. Apoi îmi pregătește patul, îmi perie haina și face oarecare ordine printre cărți.

— Bine că ai putut să înveți mai departe în luna asta, spune ea ca să umple tăcerea din cameră.

Într-adevăr, bronșita mea e aproape un noroc. La noi acasă, nu se știe nimic despre asemenea noroace! Am hotărît să scap anul ăsta de grija licenței, pregătindu-mă pentru cele două diplome, care-mi mai lipsesc. Pînă în aprilie vreau să pun ceva bani deoparte ca să mă consacru cu desăvîrșire studiilor în ultimul trimestru. Mă pregătesc să-mi reafirm aceste nobile intenții, dar o criză zdravănă de tuse le împrăștie. Paule încruntă sprîncenele, mă bate pe spate și decretează:

— Treci în pat, domnule ! Mă duc să iau niște ventuze și termometrul.

Dar proiectele ei sînt date peste cap. În timp ce mă culc, cineva izbește cu pumnul în ușa mea, îndărătul căreia tropăie cel puțin două perechi de încălțăminte.

O adevărată invazie. Primul militar intră solemn, precedat de o pereche de mănuși albe. Mantaua lui seamănă cu o legătură de carte în nuanțe severe, și cele două cute roșii ale pantalonilor, cu niște elegante semne de carte. La șold se leagănă sabia strălucitoare, prin intermediul căreia, „armele savante" își exprimă nostalgia față de armele de luptă. Cocoțat foarte sus, domnește bicornul, care șovăie între calitatea de pălărie de diplomat, de academician sau de jandarm gătit de duminică. În schimb ochelarii, ca două cercuri tangente, proclamă că bicornul acesta e într-adevăr bicorn X, mai precis bicornul lui Marcel, proaspăt politehnician, care salută cu un gest al arătătorului și găsește cuvîntul cel mai potrivit pentru situația de față...

— Bună ziua !

Un al doilea militar, a cărui înfățișare nu-l menține la înălțimea celuilalt și care-l urmează cu un aspect foarte mediocru de ordonanță, își prezintă gulerul albastru-spălăcit și pomponul roșu. Nasul strîmb adulmecă putoarea amicală a benzinei și trîmbițează :

— Tocmai treceam prin fața casei, băiete !

Iată-i pe amîndoi înfipți în dușumeaua a cărei luciu se cojește. Marinarul o măsoară pe Paule de sus pînă jos, de parc-ar fi o prostituată dintr-un port. Cît despre tînărul aproape ofițer, o privește ca pe un păcat capital. Mănușile lui, de culoarea conștiinței nepătate, cîntăresc probabil greu într-o mînă, pe care n-o întinde. Paule zîmbește cu toți dinții, bolborosește o formulă și iese, afișînd o falsă umilință și legănînd o ceașcă în mînă în stilul cel mai pur de subretă. Bicornul se înclină ușor, în chip de aprobare. Într-o secundă, atmosfera casei Rezeau s-a reconstituit.

— Cum te mai descurci ? se interesează politehnicianul cu un aer compătimitor.

— Sînt într-o permisie, îmi explică Fred. M-am dus mai întîi să-l văd pe Marcel. A ținut să vină cu mine pînă aici... Nu-i grozav la tine... Cum te descurci ? N-ai fost niciodată așa de slab.

El e gras. Intendența hrănește bine. Sănătatea lui Marcel e mai discretă. Prima frază pe care o voi rosti le va inspira respectul ce mi se cuvine.

— Îmi pregătesc licența, tătucule. Dat fiindcă nu sînt rentier, sînt nevoit să muncesc în timpul ăsta.

Marcel nu manifestă nici un fel de emoție.

— N-aveai nevoie, insinuează el, să-ți creezi greutăți. De altfel, mă miră ce-mi spui. Mi s-a spus că ai căzut la examene.

Prin „se" înțelege probabil o persoană cu părul uscat, cu bărbia în formă de galoș și cu prenumele vecinei mele. Tonul meu devine tăios :

— Ia informații la Sorbona, e mai sigur... Că adun coji de pîine din lăzile de gunoi nu ți-a spus ?

Marcel caută refugiu într-un hohot de rîs. Cloncănitul îi mută din loc bicornul și sună îngăduitor. Să scuzăm inexactitățile unei biete femei nervoase, persecutată de urmașii ei. Dar pomponul lui Fred se înclină în direcția mea.

— Drept să spun, îmi mărturisește el, alaltăieri mi-a povestit că, anul trecut, era cît p-aci să fii amestecat într-o afacere de moravuri, că ai fost reformat pentru că ești tuberculos și că în momentul de față te întreține o...

Paule, care a intrat pășind în vîrful unor papuci tăcuți, primește cuvîntul drept în față. Nu clipește, așază pe masă o cutie de ventuze, un flacon de alcool și vată.

— Curva sînt eu ! spune ea cu glas suav și scutură termometrul. Luați loc, domnilor !

Un înger cu aripi lungi trece prin cameră, și ceasul deșteptător, care a început să ruginească și pe care l-am cumpărat la Saint-Ouen, ronțăie niște secunde stingheritoare. În cele din urmă, Paule, care pare să se distreze foarte bine, îmi introduce cuviincios termometrul sub limbă și se întoarce spre bicorn.

— Ar trebui să-i spuneți mamei *dumneavoastră*... începe ea, subliniind pronumele posesiv.

Apoi se răzgîndește :

— Nu, nu-i nevoie să-i spuneți nimic. E foarte bine informată. Nu se poate mîngîia văzînd că fratele dumneavoastră i-a înșelat așteptările. Ultima resursă a neputinței este calomnia.

Fred vrea să obțină iertare pentru gafa pe care a făcut-o și trece numaidecît de partea ei :

— Într-adevăr, grozav îi place să facă pe disperata. Alaltăieri mi-a spus delicat : „Cînd ai să fii demobilizat, poţi să-l imiţi pe frate-tău, valetul". Dar după cinci minute s-a lăsat de ironii şi i-a spus tatii, care-şi manifesta dorinţa să te ştie scăpat de greutăţi : „Dacă ăsta reuşeşte în viaţă, o s-o plătim scump".

— Să nu exagerăm, spune Marcel pe un ton calm.

Mantaua şi seriozitatea îl înfăşoară, îi alcătuiesc un fel de platoşă. Totuşi, nu e la largul lui : trage cu dinţii de degetele mănuşilor, un gest semnificativ. Nu ştiu dacă a venit ca trimis plenipotenţiar, sau ca informator, sau ca să-şi arate uniforma, sau ca să înlăture posibilitatea unei alianţe între Fred şi mine, sau, pur şi simplu, din curiozitate. Nici o clipă nu-mi închipui că a făcut-o din simpatie. În orice caz, îmi dau seama că-şi regretă vizita şi că ar avea chef să plece.

În timp ce Paule scoate termometrul şi holbează ochii pe un $38^{\circ}2$, Fred dă explicaţii, se repetă, face nenumărate digresiuni şi nenumărate spirite. Cuirasatul lui, *Poincaré*, se află la Cherbourg. Are o permisie de opt zile, din care a petrecut două acasă, ceea ce e o favoare deosebită, deşi mama are gripă. E adevărat că l-a sfătuit să nu mai rămînă.

— Era numai lapte şi miere, baba ! „Îmi pare foarte bine că ai venit în sfîrşit să te pocăieşti, dar nu sîntem în stare să te primim..." La fiecare cinci minute, scotea batista din buzunar, ca să-mi dovedească de ce nu poate. O batistă de o murdărie ! Se face zgîrcită, nu mai ţine nici măcar servitoare... Cît despre tata, e într-adevăr ameninţat de uremie... Ce-i mai rău, e că am rămas fără un ban. Franţa e o mamă pentru noi, numai că, din nefericire, bărbatul ei e statul, la fel de calic ca şi domnul Rezeau. Mă întorc la Cherbourg, dar am vrut să fac un ocol prin Paris : speram că bunicii vor avea un gest. Dar poţi să te spînzuri ! Singur Marcel a izbutit să-i civilizeze.

— O ! spune Marcel, cu un aer din ce în ce mai grav, mă duc la ei o dată pe lună.

Se ridică, îşi contemplă cu simpatie ceasul de aur (care fără îndoială e o răsplată pentru admiterea la Politehnică), apoi îl priveşte pe Fred cu îngrijorare.

— Sînt invitat la marchizul de Lindigné... Tu nu poţi să te prezinţi în ţinuta asta şi mă îndoiesc că Jean dispune de un costum decent să-ţi împrumute. Prefer să te las aici. Dacă poţi să te descurci cu un sutar...

Dar am luat-o înaintea gestului pe care-l face mănuşa albă îndreptîndu-se spre portofel. E o ocazie prea frumoasă, şi „generozitatea" mea nu vrea s-o piardă.

— O bronşită nu e molipsitoare. Fred poate să doarmă la mine, poate să-şi termine permisia aici.

Nu prea ştiu cum am să-l hrănesc, am şi început să-mi reproşez că mă bizui cam mult pe Paule, al cărei zîmbet mă aprobă. Marcel, cu o vagă stinghereală, se preface că e încîntat şi extrage din străfundurile pieptului o exclamaţie: „Ei, atunci, la revedere!" demn de laconismul lui obişnuit. Îmi întinde un deget ca să i-l strîng, îşi verifică hamurile şi se întoarce. O clipă, am sperat că sabia lui are să se încurce în speteaza vreunui scaun. Dar nu, Marcel e prea calm şi prea atent, n-are să se facă ridicol pentru nişte fleacuri. Sabia lui nici nu atinge măcar pervazul uşii şi nu se izbeşte nici o dată de treptele scării.

În ciuda sobei, aerul din cameră a devenit oarecum respirabil. Paule şi cu mine afişăm un aer glumeţ, pe care-l adoptă şi Fred, de îndată ce geamătul chiaburesc al pantofilor lui Marcel se stinge.

— Cred şi eu, bombăneşte el, nu prea văd cum s-ar înclina în faţa doamnei de Lindigné şi ar face prezentările: „Fratele meu, marinelul!"... Dar de ce nu l-ai lăsat să-mi dea gologanii? Măcar atît să fi recuperat. În definitiv, se îngraşă pe spinarea noastră.

Fred nu înţelege semnificaţia strîmbăturii noastre, îşi întinde picioarele şi vorbeşte, vorbeşte... Săgeţile, pe care le zvîrle, conversaţia lui halandala, palavrele, micile furii, totul dezvăluie în el o latură Pluvignec, pe care nu i-o bănuiam. E drept că a moştenit de la tata nasul mare, temperamentul molatec şi o pseudointeligenţă care zburătăceşte ca un fluture la suprafaţa lucrurilor (şi se crede luminoasă, pentru că e de tip Rezeau), în schimb de la mama a moştenit — într-o stare minoră — egoismul (la ea e superb, la el e milog), înclinaţia spre bănuială, arţagul (la ea e agresiv, la el e jalnic), dispreţul faţă de o lume, ce nu-l înalţă pe soclul la care pantofii lui cu numărul patruzeci şi patru îi dau drept să aspire. După felul, binevoitor totuşi, cu care-şi povesteşte chefurile, ai zice că o soartă crudă l-a constrîns să salveze onoarea cocotelor. Dispreţul pe care-l manifestă faţă de galoane pute de regretul că n-are şi el aşa ceva. Nici măcar nu strigă, mai curînd scuipă. Nu neagă şi nu refuză

nimic, face scepticism, aşa cum alţii fac septicemie. E o simplă descompunere a sîngelui, a sîngelui său albastru.

Şi după toate, mai e şi parazit ! Timp de şase zile are să ne stea pe cap, cu gingăşie. Felul în care ştie să tragă la măsea şi să mînuiască polonicul izbutesc să-ţi taie pofta de mîncare şi de băutură. E drept că, de a doua zi chiar, hrana pe care i-o ofeream i s-a părut atît de proastă, încît a descoperit că are tot felul de obligaţii şi a organizat o vînătoare după invitaţii la masă pe la toţi prietenii sau membrii parizieni ai familiei noastre, sensibili încă la prestigiul drepturilor lui de prim născut. Dar fiindcă n-a uitat parabola blidului cu linte, îşi va aminti de propunerea lui Marcel şi se va duce să-l tapeze pînă la Politehnică. Nu va şovăi nici măcar să rişte unele comentarii care-mi vor ajunge la ureche : „Dacă Jean e la ananghie, va spune el, n-are nici un rost să facă gesturi nobile şi să mă invite la el să halesc cartofi fierţi". Pînă la plecare îl voi vedea de fapt numai noaptea. Se va întoarce de obicei către ora două dimineaţa, uneori beat, şi va trezi tot hotelul cu zgomotul bocancilor lui. Dar Paule îşi va păstra zîmbetul pe buze :

— Nu mai bombăni atîta. Nu-i frumos să faci lucrurile pe jumătate.

E drept că, în chip de mulţumire, Fred îmi va spune în momentul cînd îşi va lua sacul la spinare :

— Să ştii că Paule e o fată bună ! Totuşi, ai putea să le alegi mai fragede, zău aşa !

XIX

Ultimii kilometri — ca şi primii — sînt totdeauna cei mai lungi. La plecare, scopul pare foarte departe. La sosire, ne frînează teama. Cînd te apropii de ţel, îţi dai seama că nici măcar nu e o etapă, ci o simplă piatră de hotar, în faţa căreia viaţa trebuie să defileze mereu, fără oprire. Valabilitatea legii inerţiei e mai mare nu în domeniul spaţiului, ci în domeniul timpului. „Trei kilometri pînă la Soledot", sau „încă trei luni pînă la licenţă"... şi pe urmă, unde mergem ?

Habar n-aveam. Fusesem nevoit să ies din pat ca să mă prezint în faţa consiliului de revizie, care de data asta mă scutise definitiv. (Te prefaci că eşti mulţumit, totuşi favoarea asta te jigneşte.) Prin urmare nu va trebui să fac armata,

şi atunci se pune problema dacă să profit de acest fapt, ca să merg mai departe pînă la doctorat.

— Am impresia, spune Paule, că tu nu eşti, ca alţii, dispus să-ţi legi viaţa în piele de măgar. Acum te cunosc bine : nu încerci decît să-ţi umileşti sau să-ţi epatezi familia. Ai slujit ca fecior, ai fost om-sandviş, ai spălat geamurile, numai fiindcă sperai să-i înjoseşti în persoana ta. În afară de asta, ţi-ai decernat şi cîte un brevet de curaj. Pentru tine, a avea curaj e unul şi acelaşi lucru cu a merge pînă la capăt. De altfel, îţi tot spui că vei putea să te ridici iar pînă la ei şi că-i vei depăşi prin mijloace proprii. Nu trăieşti pentru tine, trăieşti împotriva lor, dar nu-ţi dai seama că lor puţin le pasă de chestia asta. Ei ştiu foarte bine că o diplomă nu-ţi va asigura accesul la folosinţa celorlalte privilegii sociale, pe care le-ai pierdut. Va trebui să-ţi găseşti un rost undeva, deşi n-ai relaţii, deşi sîntem în plină criză şi deşi va trebui, poate, să înfrunţi un tir de baraj. La cotitura asta te aşteaptă ai tăi.

După vizita fraţilor mei, Paule schimbase tonul, ca şi cum şi-ar fi dat brusc seama că se afla în faţa unei probleme şi că trebuia să caute o soluţie pentru ea. Nu-mi plăcea tonul ăsta. Nici o experienţă nu se poate transmite, şi suspiciunile noastre sînt mai puternice cînd e vorba de o experienţă ratată. Azi pot să spun că Paule reuşise în viaţă, fiindcă şi-o ratase, dar, pe vremea aceea, certurile dintre noi îmi aminteau de ciorovăiala dintre soba de gătit şi cazanul de apă. Îi răbdam sfaturile cum rabzi pe cele date de un preot nepriceput, le răbdam numai pentru că-mi era dragă. De ce se temea ? Treburile mele mergeau mai bine. Nu reîncepusem să muncesc, în schimb trăiam pe socoteala Asigurărilor Sociale : o radiografie suspectă îi hotărîse pe medici să-mi acorde un concediu pentru o boală îndelungată şi un alt concediu de invaliditate. Totuşi izbutisem să scap de sanatoriu, astfel că puteam să asist la cursuri şi să-mi dau licenţa în linişte. Pînă şi familia mea părea că o lăsase mai moale : responsabilul hotelului nu mai primea nici un fel de vizite. În aprilie devenisem major. Marcel, care, de cînd intrase la Politehnică, era vecinul meu, nu mai dăduse pe la mine ; cînd îl întîlneam din întîmplare pe stradă, evita cu grijă să mă evite, se mulţumea să ridice din umeri cînd vorbea despre Fred, „tot marinar, dar incapabil să ajungă măcar caporal de marină", împingea bunăvoinţa pînă la a-mi transmite ştiri despre mama, „care-i foarte obosită, zău",

şi despre domnul Rezeau, „ai cărui rinichi funcţionau din ce în ce mai prost". În sfîrşit, o dată cu sosirea primăverii se întorceau în scuarul Viviani florile care creşteau spărgînd gazonul, copiii, care ne spărgeau timpanele, pensionarii şi necunoscuta... Necunoscuta, al cărei prenume îl aflasem în ziua cînd o altă fată o interpelase în faţa mea :

— Ai uitat că trebuie să plecăm, Monique.

Un prenume foarte potrivit pentru cine ştie greceşte şi acordă iubirii atributul esenţial al lui dumnezeu, adică unicitatea. Aşa stăteau lucrurile. Nu sînt timid şi nici nu sînt dispus s-o fac pe romanticul sub miorlăitul violet al glicinelor, dar îmi place să mă joc de-a şoarecele şi pisica, chiar înainte de a fi pus laba pe şoarece. E unul din jocurile copilăriei mele întîrziate. „Poftim, iat-o pe Micou II !" exclama Paule în bătaie de joc, întinzînd braţul pe fereastră. Eram pe punctul să mă supăr şi totuşi rîdeam de parc-aş fi auzit o glumă bună. Dar Paule relua cu un suspin ciudat : „Du-te jos, văd că abia aştepţi. Ţi-e frică să nu se spargă ? Nu există sentimentali mai cumpliţi decît micile brute de genul tău." Într-o sîmbătă, tocmai în ziua în care în grădină izbucneau trei sute de inimi de lalele, m-am hotărît să-i spun : „Pui rămăşag că mă duc ?" „Aş !" exclamă ea cu un fel de patimă.

Cînd am ajuns în scuar, nu mai era nimeni pe bancă. Paule veni şi ea repede şi se aşeză în colţul rezervat.

— Scuză-mă, spuse ea, dacă-i iau locul, deşi nu s-a răcit încă. Trebuie să-ţi spun... ar fi trebuit... mă rog, fata asta, sau alta, nu aici e problema. Important e...

Se bîlbîia şi-şi scutura în vînt părul, care fusese negru. Vocea ei, gîfîită şi jalnică, îşi croia drum printre pudorile mele pe care le credeam apărate mai bine.

— Important e, reluă ea, să cîştigi. Pînă acum încă n-ai cîştigat. Cei care şi-au ratat soţia se despăgubesc gîndindu-se la mama lor, şi ăştia sînt nenumăraţi ! Dar cei care şi-au ratat mama sînt puţini la număr şi nu-şi pot permite să-şi rateze soţia. Dragostea... te rog, nu zîmbi ! Dacă dragostea este o invenţie a femeilor, brevetul îl exploatează bărbaţii ! În ce te priveşte, ai mai multă nevoie de dragoste decît oricine... Ştiu la ce te gîndeşti, micul meu Rezeau, căruia nu-ţi place să te judece nimeni, dar care judeci atît de repede pe ceilalţi. Te gîndeşti că, personal, eu mi-am stricat viaţa şi, mai precis, că am stricat lucrul de care vorbesc. Te

gîndeşti că ar fi mai bine să văd bîrna din ochiul meu... Nu te sinchisi de ce ţi-am strigat adineauri. S-ar putea să fiu geloasă într-o anumită măsură : doar nu sînt o sfîntă ! Dar sînt deprinsă să pierd şi, în ce te priveşte, aş dori să pierd frumos. Fericirea ta... şi de zîmbetul ăsta ai fi putut să te lipseşti, băieţele. Crede-mă pe cuvînt. Pînă acum mi-am distrus fericirea de vreo patru-cinci ori. Mă rog, credeam că acest cuvînt e rezervat numai midinetelor. A fost devalorizat fiindcă l-a răcnit toată lumea în epistolele amoroase. Totuşi ce mare lucru înseamnă fericirea ! E atît de stupid, atît de lesne, atît de vulgar să fii nefericit ! Să vrei, sau măcar să accepţi să fii nefericit, înseamnă să nu vrei nimic.

Şmechera ! Se spune că femeile nu se gîndesc la nimic sau că se gîndesc aiurea. Paule se gîndea la toate. Şi uite că acum mă lua pe ocolite. Nu m-am putut împiedica să zîmbesc.

— Drace ! spuse ea, nu-i chip să te manevreze cineva, observi numaidecît. Toate firele de aţă sînt prea albe pentru tine. Şi totuşi cine vrea să profite de forţa unui om ca tine trebuie să caute punctul lui slab...

Îşi lăsă deodată mîna pe umărul meu :

— ...fiindcă e drept, te-ai născut cu o fire tare. Numai că nu te foloseşti de ea, se foloseşte ea de tine. În loc să militezi, lupţi. Poziţiile tale sînt aproape nişte opoziţii. Am spus : aproape, fiindcă de un an de zile încoace ai început să te schimbi în bine... Mă întreb, numai, dacă nu cumva pentru tine dragostea e doar contrariul urei. În cazul acesta ar însemna că ai rămas fiul maică-ti.

— Iarăşi firul de aţă albă. Eşti în recidivă !

— Îndrăzneşte să spui că nu asta e problema ta !

Puterea ei de pătrundere era enervantă ! Argumentele ei erau într-adevăr cele pe care le ridicam eu însumi, ori de cîte ori îmi venea gust să fac praf vreo Emma, vreo necunoscută sau vreo idee generoasă. Într-adevăr, aici era toată problema : îmi recucerisem sau nu „suzeranitatea asupra propriei mele persoane" ? Dacă trufia mea urcase mai sus, nu se punea, oare, în discuţie tot preţioasa mea persoană, preţioasa mea fericire, preţioasa mea forţă ? *Să-mi văd de drum, drept înainte, cu vipera în mînă, ca să-mi sperii spectatorii...* Aş ! Nu există fiinţă care să nu constituie în primul rînd propriul ei public ! Oare nu voiam să mă înspăimînt pe mine însumi ? Orice doliu se teme că se va sfîrşi şi se gîndeşte cu groază la ziua cînd durerea va ceda. Mai presus de

orice, ura se teme că va scăpa de ea însăşi şi-şi muşcă din nou coada... Instinctul de conservare al viperei e mai puternic decît al oricărui alt animal. Unde se fîţîia oare vipera mea în clipa aceea ?

— În ce mă priveşte, reluă Paule cu un glăscior stins, la început dragostea mi-a inspirat ironie, apoi teamă, apoi un fel de ruşine. Mult mai tîrziu au apărut uimirea şi ruşinea de ruşine şi, în sfîrşit, aşteptarea, care duce la o căldură nefolosită încă...

— Minţi, Paule ! Despre mine vorbeşti.

— Cred şi eu !

Paule sări deodată în picioare şi se hotărî să părăsească locul cald de pe bancă. Radioasă, cu părul în vînt ca o torţă, putu să strige :

— De data asta n-ai zărit firul de aţă ! Ţi-a ieşit din burtă ce-ai spus adineauri, puşti ticălos ce eşti ! Ai să cîştigi !

Apoi entuziasmul i se stinse brusc. Se încovoie, se agăţă, se atîrnă de braţul meu şi murmură cu greutate :

— Te voi fi ajutat... cîte puţin.

Nu greşise decît timpul verbului, restul era exact, ştiam doar.

XX

Ei, poftim, ne-am luat licenţa. Folosesc pluralul, fiindcă e vorba de cîteva mii de alţi studenţi şi de mine însumi, pierdut în mijlocul acestor cîteva mii. Poate că m-am zbătut mai mult decît ei, dar rezultatul e acelaşi, adică destul de neînsemnat. Mă întrebam acum la ce-mi putea folosi licenţa asta, pe care o dorisem cu înverşunare. Era insuficientă pentru o catedră de profesor, care cere titlul de agregat şi care nici nu-mi surîdea. Titlul meu nu era nici măcar destul de important ca să-l trec pe cartea de vizită. Bineînţeles, astăzi e nevoie să fii cel puţin licenţiat ca să te ia cineva în serios : în ultimii douăzeci şi cinci de ani, prejudecata diplomei a înlocuit prejudecata originii sociale. Dar ce rost are un pergament, pe care-l posedă toată lumea şi care nu-ţi ajută decît să ai pretenţii ? De cînd aveam dreptul să adaug menţiunea „licenţiat în litere“ pe fişele birourilor de plasare, funcţionarii lor nu mai îndrăzneau să-mi ofere orice, ca unui individ oarecare. Îşi sugeau capetele stilourilor, cu un aer

încurcat, adăugînd şi numele meu în josul unor liste nesfîrşite şi-mi dădeau a înţelege că, deşi aveam cunoştinţe, totuşi aptitudini speciale nu aveam. „E mai bine să fii absolvent al unei şcoli tehnice!" îmi mărturisi unul dintre ei cu o sinceritate respectuoasă. În fiecare dimineaţă, cel puţin cincizeci de indivizi ca mine se aliniau pe banchete, cu pălării pe cap, cu haine îngrijite şi tepeni ca nişte borcane de dulceaţă. Aveam impresia că sînt de prisos ca un desert.

Fiindcă trebuia să trăiesc din ceva, vindeam *Enciclopedia autodidactică* în folosul unei edituri specializată în exploatarea semenilor mei: într-adevăr căuta misiţi cu aspect „distins", avînd elocvenţă, anumite cunoştinţe şi crampe la stomac destul de puternice pentru a-i determina să se declare mulţumiţi cu procente mici. Izbutisem, e drept, să obţin şi o mică rubrică a unui ziar săptămînal, dar cu titlu benevol. Evident, dacă aş fi avut proptele serioase, aş fi putut găsi o slujbă, în ciuda crizei. Dar despre aşa ceva nici nu putea fi vorba. N-aveam relaţii şi, chiar dacă le-aş fi avut, nu m-aş fi folosit de ele. E umilitor să fii ales pentru motive care-ţi sînt exterioare! Ce soluţie ieftină, demnă de mîndriile burgheze, bazate toate pe protecţii! Nu e plăcut să auzi şoptindu-se îndărătul tău: „Băiatul ăsta ştie multe lucruri!" Dar fraza, care urmează de cele mai multe ori după această apreciere, e insuportabilă: „Şi apoi, e nepotul lui cutare". Odios apendice! O valiză, care conţine tot bagajul! Era mai bine s-o las deocamdată pe a mea la biroul de bagaje şi să pătrund în viaţă cu mîinile goale.

Şi poftim, sîntem şi îndrăgostiţi! La plural, fiindcă e vorba de cîteva mii de alţi tineri şi de mine însumi, pierdut şi de data asta printre aceşti cîteva mii. Trufia mea a acceptat candidata întîmplării, acordîndu-i calificativul de aleasă. Izbutisem, în sfîrşit, să intru în relaţii cu Monique, în modul cel mai stupid cu putinţă, adică nici pe bancă, nici chiar în scuar, nici cu prilejul unui tango la paisprezece iulie, nici izbindu-mă de ea dinadins ca s-o pot agăţa cerîndu-i scuze, nici întrebînd-o cît e ceasul sau unde e strada cutare, adică fără să recurg la vreuna din momelile pe care le admite arta luării de contact. Am cunoscut-o aşa, în mod stupid, cum am mai spus, la ora şapte seara, la ghişeul metroului Saint-Michel, graţie amabilităţii involuntare a unui fost coleg. În viaţă, faimoasele „cotituri" sînt de obicei nişte viraje foarte modeste, şi esenţialul se

desprinde din anost cu o regularitate care ar trebui să ne dea de gîndit. Nu-mi plăcea băiatul ăsta, un terchea-berchea gen trubadur, al cărui nume l-am uitat şi care era mare amator de fetişcane. Îmi amintesc fără nici o plăcere de ochii lui verzi bulbucaţi, mai încăpăţînaţi decît scaieţii, care se agaţă de fustele ţărăncilor. Faţa lui ca de nuga, mîinile flasce, o dezinvoltură darnică în stropi de salivă jigneau în ziua aceea încrederea a trei fetişcane în rochii de culoare deschisă. Mi-am văzut de drum, fără să mă opresc, dar el m-a strigat :

— Rezeau !

Cînd m-am întors, am recunoscut-o pe puştanca mea, care a efectuat un plonjon de sardea... Am vrut să spun că jena din privirea ei mi-a alinat supărarea de a o întîlni acolo.

— Trebuie s-o cunoşti pe Marie, spuse celălalt, cu glas insinuant. O cunoşti : şi-a luat licenţa în drept... dar nu cred, continuă el pe un ton neglijent, că le cunoşti şi pe prietenele ei, pe Gaby şi pe Monique.

— Gabrielle, rectifică interesata.

— Monique Arbin, precizã abonata de pe bancă, cu o asprime care mă umplu de satisfacţie, şi-şi zăngăni numele de familie ca pe o pavăză.

Efebul cu ten de nuga zîmbi indulgent. Marie îşi scoase mănuşa dreaptă, în timp ce fetele celelalte îşi frămîntau biletele de metro în mîini. Era evident că între ei nu exista nici un fel de intimitate. Se aflau cu toţii acolo, datorită unei clipe de bunăvoinţă provizorie, care poate interveni între călătorii aceluiaşi compartiment de cale ferată. „Ia spune şi tu ceva, băiete, spune ceva" ! îmi repetam cu disperare. Parcelele de mică de la suprafaţa treptelor scînteiau în lumina becurilor : mii de reflexe alergau sub bolţile albe. Am spus pe un ton stupid :

— Azi nu purtaţi rochia aceea tricotată.

Să fi fost chiar aşa de stupid ! Aluzia asta neobişnuită, aluzie la un amănunt precis, însemna un avertisment mai bun decît orice perifrază. Pleoapele Monicăi se ridicară foarte sus şi rămaseră o clipă agăţate de sprîncene, descoperind albul ochilor, în care clipea uimirea unei priviri de un cenuşiu-deschis. Apoi se aşternură peste chipul, peste bucuria şi peste zîmbetul ei. Se aşternură cum se aşterne o voaletă prea scurtă, şi mîna ei se înălţă spre faţă ca să acopere restul, în timp ce rostea la întîmplare :

— Am avut o răbdare !...

— Va să zică vă cunoaşteţi ? mormăi colegul meu.

Dar Monique se şi depărta fără să-i răspundă, trăgînd-o pe Gabrielle după ea şi zvîrlind în fugă : „Vă rog să ne iertaţi, la două şi jumătate trebuie să fim la birou". În zece secunde, coborîseră amîndouă scara, vioaie, discrete, caracterizate de supleţea gleznelor şi de rigiditatea şoldurilor, specifice fetelor tinere şi isteţe.

— Va să zică o cunoaşteţi ? insistă Marie.

În timp ce schiţam un gest vag, continuă cu condescendenţă :

— N-aş putea spune că sîntem chiar prietene. E secretară la un notar, pe bulevardul Saint-Germain, unde-mi fac şi eu stagiul. Cred că locuieşte într-o pensiune ţinută de călugăriţe.

Apoi, cu tonul jovial al unei camarade cu experienţă, rosti :

— Nu-ţi pierde vremea cu ea, că-i degeaba. E genul de fată care-şi închipuie că fusta ei e un drapel.

— Dac-ai şti cît mă sinchisesc de ea ! am spus eu laconic.

Mă sinchiseam aşa de puţin, încît m-am năpustit la rîndul meu pe scară, cerînd genunchilor mei să facă imposibilul (căci bărbaţii, atîta supleţe au, a genunchilor). Cap sau pajură, s-o iau pe Porte d'Orléans sau pe Porte de Clignancourt. M-am hotărît pentru Clignancourt şi am dat buzna ca o furtună pe portiţă, tocmai la timp ca să sar în vagonul în care se urcase Monique.

XXI

Politeţe, neîncredere drăgălaşă, rafinament verbal. Apoi o discuţie prudentă în legătură cu gusturile şi culorile şi, datorită acestui ocol, un schimb de informaţii generale şi de sferturi de confidenţe. Ochii, mîinile, picioarele noastre s-au atins, apoi s-au retras. O educaţie foarte formalistă, foarte susceptibilă şi, în fond, foarte ipocrită, ne dozează gesturile, cuvintele şi chiar tăcerile. De cincisprezece zile încoace, a trebuit să suport lista obişnuitelor reticenţe : „Nu mă însoţi pînă la uşă". „Mîine dimineaţă să nu mă aştepţi." „Ar fi mai bine să nu mă iei de braţ..." Totuşi, chiar şi aceste reticenţe reprezintă un progres. Un progres în vederea primei întîlniri care a fost stabilită pentru sîmbăta viitoare, după datină. E de la sine înţeles că această primă întîlnire mi-a fost acordată, tot după datină, într-un loc foarte public şi sub paza

veşnicei prietene. Pe scurt, e vorba de o luare de contact foarte demultiplicată, cît se poate de prudentă şi cît se poate de clasică.

Şi tocmai asta mă încurcă... Nimic nu-i mai greu de înfruntat decît banalitatea, mai ales cînd e duioasă. Emoţia „mărunţică" mă umileşte. Ceea ce mă farmecă mă enervează în acelaşi timp, sau, în orice caz, dezlănţuie în mine respectul uman de care suferă generaţia mea, înnebunită la gîndul că ar putea fi considerată sentimentală şi convinsă că zîmbetele sînt mai penibile decît loviturile.

Totuşi, am să înfrunt ridicolul. Cinema, tango sau canotaj, Monique m-a lăsat să aleg între ele, indicîndu-şi o uşoară preferinţă pentru ieşirea la aer liber. Aşadar, am optat pentru Marna : nu-mi displace să-mi continui ancheta în faţa unui costum de baie. Ca să evităm orice derogare de la sfîrşitul de inventivitate a celor zece mii de perechi, care se întîlnesc ca şi noi, în fiecare sîmbătă, am ales drept punct de adunare orologiul din staţia Alésia. Monique se mărgineşte să întîrzie cinci minute. Eu am sosit cu o jumătate de oră înainte şi cred că pînă acum mi-am îndreptat de vreo zece ori cravata. În clipa în care o zăresc, mă dau înapoi pînă în fundul galeriei, ca s-o fac să creadă că am sosit în acelaşi timp cu ea şi s-o pot examina în voie. Slavă Domnului, nu s-a cărat nici cu umbrelă, nici cu eşarfă, nici cu mănuşi, n-are nici un fel de echipament de genul ăsta. În vîrful degetului îi atîrnă un simplu sac de pînză. Rochia de plajă are patru buzunare şi nasturi mari, dar e prea bine călcată după mine şi-ţi face poftă să strigi : „Mica publicitate — Scrobeala Persil !" Părul ei îţi face totdeauna impresia că e ieşit din valurile vaporizatorului. Braţele şi picioarele, complet goale şi foarte netede, se situează în spaţiu cu sinceritate. O primă satisfacţie : mulţi întorc capul după ea. A doua satisfacţie : ea nu se întoarce după nimeni. A treia : îmi spune bună ziua cu un simplu surîs venit din depărtări. De o săptămînă încoace, am observat un lucru, dar e o calitate atît de rară la o femeie, încît mă mai surprinde şi acum : Monique nu vorbeşte aproape de loc. E un fapt care o salvează de orice comparaţie. Şi asta-mi dă a patra satisfacţie.

— Vrei să luăm metroul pînă la Charenton şi apoi pe 81 pînă la Saint-Maurice ?

— Vreau, spune ea.

— Prietena dumitale nu vine şi ea ?

Monique deschide gura şi lasă să se întrevadă un vîrf de limbă care zburdă neastîmpărat între dinţi, apoi îl retrage o dată cu explicaţiile. Din ochi, pe care pleoapele îi strîmtează transformîndu-i într-o dungă subţire, cenuşie, ţîşneşte o uşoară licărire obraznică. O trag după mine, cu mîna crispată pe braţul ei rece şi, în timp ce-şi scoate din poşetă biletul dus şi întors, consimte să-mi răspundă în sfîrşit din colţul buzelor :

— O regreţi ?

O oră după aceea, navigăm pe Marna, oferind razelor de soare o cît mai mare cantitate de piele. Monique s-a mulţumit să-şi descheie rochia de plajă, chiar în barcă, şi îndată după aceea a apărut în costum de baie. Hotărît lucru, fetiţa asta nu produce note false. Pentru o femeie e necesar să ştie să treacă foarte repede, şi fără să se dezbrace în aparenţă, la stadiul de statuie. Cînd o vezi despuindu-se de o lenjerie complicată, orice graţie dispare ; o pudoare prelungită se transformă în impudoare, chiar dacă costumul de baie se află pe trup. Şi să nici nu vorbim despre imprudentele, care nu iau această precauţie şi care, în lipsă de cabină, sînt nevoite să recurgă la cele mai cumplite convulsii şi la cele mai penibile camuflaje ca să se descotorosească pe furiş de chiloţi.

Nu-mi place să vîslesc. Pe vremuri, fiindcă rîul Ommée era prea îngust, înaintam folosindu-ne doar de lopata mică sau de o prăjină. Cînd vîsleşti nu vezi încotro te îndrepţi, pe cînd dacă lopătezi, poţi să faci faţă oricărei împrejurări: ţi-o impune situaţia băltoacelor bretone. Vîslele mele, care nu se sinchisesc de nici un fel de poezie, lovesc jalnic în undele armonioase, care de altfel sînt supraaglomerate de alte inexperienţe de acelaşi gen şi stropite din belşug cu motorină. Monique e stropită şi ea în cadenţă şi rîde. Apoi fredonează : fata asta tăcută, care n-a rostit trei fraze pînă acum, umple tăcerea ca o pasăre. Aşezată în celălalt capăt al bărcii, cu corpul prezentat din faţă şi cu obrazul în profil, cu picioarele adunate şi cu mîinile atîrnînd, nu face nici o mişcare.

— Monique, ţi-e frig ?

Profilul face o mişcare de nouăzeci de grade, se leagănă puţin de la dreapta la stînga ca să spună nu, apoi îşi reia atitudinea de medalie. Un decolteu adînc, cum are orice femeie în costum de baie, un triunghi de piele înroşită, care prelungeşte linia gîtului, îmi atrage privirile. Căci dedesubt se mişcă sînii, nu prea ascuţiţi, foarte rotunzi şi depărtaţi. Între

sutien şi chiloţi, se întinde zona aceea de piele goală, de dimensiuni reduse, umflată de elastic. Mai jos, pîntecele e perfect plat, dar şoldul şi coapsa au o linie cam greoaie.

— Monique, de ce nu mă priveşti ?

— Pentru că dumneata mă priveşti prea mult.

Ochii ei cenuşii se întorc spre mine şi subliniază mustrarea. Are dreptate : mă ocup numai de ea, fără să mă ocup totuşi de ea. Mă ocup de umbra ei, de ce-mi place şi de ce-mi displace în această umbră, mă ocup numai de mine. E un obicei catastrofal ! Azi-dimineaţă, Paule îmi spunea : „Ascultă, băiete ! bagă de seamă să nu faci un amor cerebral. Tu eşti unul din egoiştii aceia de treabă, cărora le place să se izoleze în doi : *«Nu mă bate la cap, puicuţo, lasă-mă să mă gîndesc la tine»*". Amintirea tinereţii mele e încă prezentă şi ameninţătoare, o tinereţe care m-a învăţat să trăiesc *cu* cineva, dar nu să trăiesc *împreună* cu cineva. Nu trebuie să am încredere în şuan. Nu trebuie să am încredere nici în tulburarea care-l curpinde. Un umorist spunea : *„În materie de femei, posesiunea şi titlul înseamnă unul şi acelaşi lucru. Ai grijă ca memoria ta să fie un fel de debara !..."* Dar ce înseamnă monologul ăsta, de care se miră privirea ochilor cenuşii ? Al dracului mic-burghez ! Îi place să saliveze în interior ! Nu trăiesc dragostea, o declam. Monique, vreau să fiu simplu ca tine !

— Jean ! N-o lăsa pe cucoana aceea grasă să ne-o ia înainte !

Mă trezesc. Sînt pe Marna, uitasem. Sînt în slip, mă aflu într-o barcă, alături de o fată tînără şi proaspătă, care nu are pentru mine decît simpatie şi care nu despică firul de păr în patru, o fată care stă toată săptămîna cu nasul în hîrţoage şi vrea să profite de ziua de sîmbătă. O zăresc pe cucoana cea grasă, care umple o barcă întreagă din acaju lăcuit şi care vîsleşte cu furie ca să slăbească.

— Pune mîna pe o vîslă, Monique.

Monique se repede lîngă mine, îşi instalează funduleţul cald alături de al meu şi apucă o lopată. Dar nu vîslim în cadenţă, balamalele scîrţîie în zadar, nu înaintăm de loc. „Un, doi", spune rar fata. În sfîrşit, sîntem în cadenţă. „Un, doi", spune ea mai repede. De data asta, prova bărcii se ridică şi apa foşneşte ca o rufă mototolită. Aţi putea să-mi spuneţi de ce sînt bucuros ? Probabil fiindcă ritmul acesta comun e o prefaţă pentru un altfel de ritm. „Un, doi", con-

tinuă Monique, accentuînd fără să vrea pe „doi". Cucoana cea grasă se face nevăzută în urma noastră şi noi ne apropiem de insula Charentonneau.

Barca se leagănă şi se fudulește deasupra umbrei pe care o lasă. O cutie de conserve trece cu gravitate pe lîngă noi şi se supune curentului, care-o tîrăşte înspre baraj. S-ar zice că lumina nu mai are multe obligaţii faţă de soare, s-ar zice că e produsă de nuferii aşezaţi ca nişte lămpi la suprafaţa apei, între reflectoarele frunzelor. E ora duioşiei : încă o dată, totul se petrece după datină. Cele zece mii de perechi de sîmbătă se apropie între ele. În jurul nostru pot să număr vreo şase, e un exemplu bun, care mă încurajează. Am ieşit de mult din apă, Monique şi-a pus la loc rochia, şi costumul de baie a dispărut în sacoşa de plajă. Nici măcar n-am observat cînd s-a întîmplat asta ; de altfel, nu mă uitam la ea, o ascultam şi eram fermecat fiindcă nu spunea nimic. Acum vorbeşte, fiindcă a sosit momentul marilor explicaţii. Ca să nu-şi scandalizeze coardele vocale, şopteşte :

— Nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar ies pentru prima dată singură cu un băiat...

— Nu prea cred şi nici nu sînt prea măgulit. Prefer concurenţa, fiindcă-mi place s-o birui.

Monique adaugă numaidecît :

— Cu un băiat, pe care nu-l cunosc.

Dacă mă gîndesc bine, această precizare e o slabă mîngîiere. Sînt omul contradicţiilor. Mai gelos ca un arab, mă consider numaidecît stăpîn peste ce-mi place. (Aşa mi se întîmplă în toate : îmi place să dăruiesc, dar nu împrumut niciodată nimic. Cine dă, renunţă sau se descotoroseşte de ceva, dar cine împrumută, împarte.) Mă uit la Monique şi-mi spun : cînd cumpăr o cămaşă, o trag pe cea de la fundul teancului, ca să fiu sigur că nimeni n-a mai văzut-o, că nimeni n-a mai atins-o, că nimeni n-a mai dorit-o înainte de mine. În felul ăsta, mi se pare că-i mai curată. Dar trebuie să fim drepţi ; stinghereala de adineauri a Monicăi în faţa privirii mele cercetătoare, tulburarea care o învăluia, toate împreună sînt semne bune.

— Nu vreau să-ţi ascund că mă simt încurcată, continuă glăsciorul ei. Pe de o parte, aş vrea să mă liniştești, aş vrea să-mi spui ce intenţii ai. Pe de altă parte, nu sînt din fetele care iau o hotărîre după primele opt zile şi înţeleg prea bine că vrei să mai reflectezi. Nu ştii nimic despre mine şi

nici eu nu știu nimic despre dumneata. Ce-ar fi dac-am încerca în seara asta să...

— Bine, vorbește-mi despre Monique Arbin.

I-am luat-o înainte, din prudență. Sau poate din pudoare: nu cred că m-aș putea destăinui primul. În afară de asta, mă conformez legii din bătrîni: bărbatul e cel care dezbracă mai întîi femeia, la propriu, ca și la figurat... O știucă face un salt, și Monique se ridică, numără amuzată rotocoalele pe care le-a făcut și profită de acest răgaz. Văd prea bine că șovăie. A îngenuncheat, s-a lăsat pe călcîie, ai zice că se spovedește.

— De unde să încep? suspină ea. Să știi că sînt o fată oarecare.

Sper că n-are dreptate. Singura justificare pe care i-am găsit-o vreodată mamei, singurul motiv pentru care n-aș schimba-o cu alta, a fost că e unică în felul ei. Nu-mi displac oamenii obișnuiți, nu-i împiedic să se apropie de mine, dar nu vreau să absoarbă ființele care-mi sînt dragi, sau odioase. De ce am o intuiție că ființa de lîngă mine a fost trasă într-un singur exemplar?

Amorul... Desigur, vorbesc despre el la modul anecdotic și-ți mulțumesc, Monique, pentru că n-ai rostit încă niciodată cuvîntul ăsta cucernic. Amorul, umorul: e o rimă care mă jenează. Amorul!... măi să fie! Nu cred întocmai ce-am spus, am să dau drumul la o prostie, dar în seara asta, îmi pot îngădui să fiu și prost... Amorul, iată cum se poate ca o ființă să devină unică (cum e și Dumnezeu), ceea ce o salvează de mediocritate. Și totul e mediocru pentru cine nu știe s-o aprecieze, pînă și perfecțiunea. Bănuiesc de mult că Dumnezeu nu poate să existe decît grație dragostei oamenilor. Și invers. O ființă nu există pentru o altă ființă decît în măsura în care a fost separată de grup. Primul corolar: pentru Folcoche, nici nu exist. Al doilea corolar, care mă îngrijorează mai mult: nu voi fi unic atîta timp cît nu mă va iubi nimeni. Al treilea corolar: grăbește-te să mă iubești...

Șoptește, fetițo. N-are nici o importanță ce-mi povestești, știu totul, alaltăieri am tras-o de limbă pe Marie. Șoptește totuși aproape de urechea mea. Da, aici, mai aproape. Nu te speria: te strîng lîngă mine, ca să-ți vină mai ușor. Sub rochia de plajă îți simt omoplatul. Deși te-ai scăldat, miroși încă a săpun. Dar de fapt, ce spui?

Are nouăsprezece ani, e tare singurică. Mămica a murit acum opt ani (cîteva comentarii îndurerate în legătură cu

acest noroc. Da, te plîng, bineînţeles.) Tăticul s-a însurat a doua oară în Madagascar cu o doamnă neagră, care are un nume de nouă silabe. Tăticul nu vine niciodată în ţară ; face copii cu buze groase şi supraveghează nu ştiu ce exploatare de rafie (după cîte înţeleg, i-a pus cruce tăticului). Ea e o fetiţă crescută de „tante Catherine", şi-a terminat şcoala, are un brevet şi o diplomă Pigier ; a urmat cursuri de croitorie, de bucătărie şi de puericultură. Acum doi ani a venit la Paris, unde s-a instalat la nişte călugăriţe de la Sacré-Coeur, specialiste în pensiuni pentru fete tinere, apoi a intrat în serviciu la maestrul Gand, căruia îi pregăteşte dosarele, în timp ce marele om îşi pregăteşte manşetele. N-are voie să plece de acasă decît la ora şapte dimineaţa, şi seara trebuie să se întoarcă pentru cină, afară doar dacă i se dă o învoire specială. Dar această învoire specială, care trebuie cerută de familie şi prilejuieşte controale înverşunate, nu i se poate acorda, fiindcă tante Catherine a plecat la Nontpothier, un sat din Aube, provincia ei natală.

— În fond, sînt şi eu orfană, ca şi dumneata.

Ia te uită ! Va să zică Marie nu mi-a dat numai mie informaţii.

— Totuşi, recunosc că-mi inspiri oarecare teamă. Dac-aş fi avut o mamă ca a dumitale, cred că aş fi silit-o să mă iubească. O mamă...

Cunosc cîntecul. Din principiu, am renunţat să mai protestez, dau din cap şi ascult cu un aer pătruns tot felul de maxime edificatoare în legătură cu mamele. E bine să păstrezi un aer sublim şi întunecat : genul întunecat netezeşte drumurile succesului la femei, căci fiecare femeie e o mamă virtuală şi vrea să te împace cu această profesie. „Primul copil al fiecărei femei, e bărbatul pe care-l iubeşte", repetă adesea Paule, femeie sterilă, care a avut mulţi copii de acest gen, dintre care eu sînt ultimul. Nu trebuie să scandalizez mama care doarme în Monique şi vrea să mă adopteze. De altfel, nici n-a stăruit şi a reînceput să şoptească ; şoapta ei abia se mai aude asemenea tic-tacului unui deşteptător familiar. Probabil că-mi vorbeşte despre micile ei manevre, despre obiceiuri, despre colege, despre camera ei îngustă ca o celulă, despre ghiveciul de azalee... Vocea ei se stinge fără să-mi dau seama. Rămînem amîndoi nemişcaţi. Cerul, apa, minutele, totul e neted, fluid şi trandafiriu. Din nefericire, posed un ceas-brăţară.

— Şapte fără zece ! strigă deodată Monique şi sare-n sus. Am să întîrzii. Şi dumneata nu mi-ai povestit nimic.

— Am să-ţi scriu.

Ne repezim spre barca pe care trebuie s-o dăm înapoi. Dar pînă acolo sînt doi copaci, care au o umbră interesantă. Monique se opreşte şi se uită la mine. Mai precis, eu sînt acela care m-am oprit şi mă uit la ea.

— Nu, spune ea.

Dar nu face nici o mişcare. Una după alta, mîinile mele se lasă pe umerii săi, iar partea de sus a trupului ei se apleacă spre mine, în timp ce partea de jos se depărtează şi mă respinge cu genunchiul, armă de apărare a fetelor cuminţi.

— Ne cam grăbim. N-ar trebui...

E un optativ slab, repede înăbuşit.

XXII

Paule clatină din cap, asemenea unui cal, ce se plictiseşte între obezi, un cal cu care aduce puţin din cauza pletelor lungi, netede şi fîlfîitoare, împărţite echitabil în două de cărare. Paule clatină din cap şi-l întoarce spre mine :

— Aha, tu eşti ! Cum se face că vii la mine duminica ?

Nici o umbră de mustrare în glasul ei. Paule ştie pentru cine o neglijez. De o lună încoace nu-i mai acord decît, icicolo, jumătăţi de oră.

— Monique e la mătuşă-sa, în Aube. Are trei săptămîni concediu.

— Trei săptămîni... spune Paule cu un aer preocupat. Apoi reia cu însufleţire : Acum înţeleg ! Din lipsă de ceva mai bun te întorci la biata Leconidec... Mă rog, îmi pare bine că te văd, am să-ţi vorbesc.

Solemnitatea cu care Paule a pronunţat ultimele cuvinte îmi atrage atenţia. Ochii ei sînt machiaţi cu grijă, dar degeaba, sclerotica lor seamănă cu o foaie de celofan mototolit. Poate că-i din cauza luminii, care, de data asta, se revarsă în valuri din înaltul acoperişului şi scaldă fundătura din strada Galande, unde de obicei e întuneric. Mă apropii de fereastra deschisă. O rază de soare, venită din depărtare, colorează slab cele trei begonii, care se veştejesc în lădiţa de lemn putred, de sub pervazul ferestrei şi pe care Paule le

stropeşte din belşug, în fiecare seară, în ciuda protestelor locatarilor de la etajul de jos.

— Să le iei la tine-n cameră, hotărăşte ea. Altfel, hotelierul are să le lase să se prăpădească.

Mă uit la ea uluit şi o aud spunînd dintr-o suflare :

— Trebuie să te anunţ că plec în Spania.

Înţeleg din ce în ce mai puţin. Ce-i farsa asta ? Paule reia :

— Ei şi ce ? Acolo infirmierele au treabă pînă peste cap. Mă plictisesc, m-am săturat de clienţii respectabili de la clinică. Am şi eu chef să îngrijesc nişte mitocani din *Frente popular.*

Spunînd aceasta, doamna Leconidec izbucneşte în rîs, un rîs forţat, care are aceeaşi culoare şi aceeaşi vitalitate ca şi begoniile ei. Cunosc simpatiile ei politice : sînt şi ale mele, deşi, la început, mi-au fost impuse de grija de a trece de partea duşmanilor duşmanilor mei (care-mi sînt mult mai scumpi decît prietenii prietenilor). O înţeleg cu atît mai bine cu cît, de la o vreme, *mobilurile* mele porsonale lasă loc unor *motive* mai generale, în timp ce nevoile oferă o temelie, în sfîrşit solidă, pentru convingerile mele. Dar Paule, deşi gîndeşte sau mai bine zis visează o politică de stînga şi nu-şi ascunde vederile, mi-a afirmat sus şi tare de nenumărate ori că-i e groază de acţiune directă. Hotărîrea ei are la origine alte motive, pe care le ghicesc lesne.

— Mare lucru nu mai am de făcut aici, mărturiseşte ea în sfîrşit, cu o voce obosită. Nu mai sînt decît o iapă bătrînă, bună de tăiat, şi nici măcar !

Şi iată că Paule, femeia cea energică, se prăbuşeşte, psalmodiind văicăreli nesfîrşite. Şi iată-mă pe mine mut, îngheţat. Într-o situaţie de acest gen, lucrul cel mai greu e să împiedici o femeie să vorbească şi un bărbat să tacă. Mă crispez instinctiv. Nu pot să sufăr consolările, nici pentru mine, nici pentru alţii. Sînt incapabil să găsesc cuvinte care să poată sluji drept sprijin revărsării durerii cuiva. Personal, aş prefera să strecor dinamită sub ruine. În cele din urmă procedez chiar aşa :

— Mi-e milă de tine.

Atîta e de ajuns. Numaidecît, Paule sare-n sus.

— Milă ! Domnului îi e milă de mine ? Dar ce, mie mi-a fost milă de el ? Îţi închipui că mă sacrific pentru preţioasa ta fericire ? Prezenţa mea te stinghereşte, cred şi eu. Dar nu plec ca să-ţi fac ţie plăcere... Plec ca să mă descotorosesc de

o tîmpită, ca să mă descotorosesc de mine. Mă zvîrl afară din viaţa ta...

Izbucnirea asta se fărîmiţează repede. Paule îşi depărtează braţele, de parc-ar ieşi de sub ruine şi-şi regăseşte calmul ca să spună cu o nuanţă de emfază :

— Cel puţin pot să-ţi spun că n-ai fost ultima porcărie din viaţa mea, ci primul act de puritate.

Puritate ? Înţeleg foarte bine ce vrea să spună. N-ar trebui să zîmbesc, dar cum aş putea face altceva ? Ce valoare are acest cuvînt în gura unei femei atît de uşuratice, încît nici nu-mi pot închipui că a fost vreodată fată mare ?

Enervată de zîmbetul meu, Paule se scutură şi-mi zvîrle în faţă :

— E drept, am făcut şi sacrificii, pe ici-colo m-am şi culcat cu tine .. Ei şi ! Trebuia doar să suflu nasul mucosului.

În sfîrşit, Paule se stîpîneşte :

— Şi acum să vorbim serios. Plec fiindcă pentru tine a sosit timpul să dispar. La început, ţi-o mărturisesc, am crezut că ai să ajungi să te înhăitezi cu cine ştie ce dezmăţată şmecheră. În clipa în care nu mai sînt ocrotiţi de barierele ridicate de burghezie în jurul ei, bărbaţii din mediul tău se căsătoresc cu prima-venită. Dar m-am înşelat, te ocrotea tinereţea ta. E drept că faci o mezalianţă, dar faci o mezalianţă *bună*. Majoritatea băieţilor tineri sînt sortiţi să iubească dragostea pentru dragoste, dar tu eşti ferit de aşa ceva. În afară de asta, e imposibil să pună cineva stăpînire pe tine prin puterea cărnii, fiindcă o dispreţuieşti. Ba chiar o distrugi la nevoie, ca să-i arăţi ce înseamnă integritate. În fond, eşti în stare să faci şi o pasiune. Dar ştii fără îndoială că o admiri pe maică-ta... Va trebui să-ţi admiri şi nevasta. Am încredere în tine ! Ai să exagerezi şi cu ea cum exagerezi cînd e vorba de cealaltă. Pentru moment, îmi permit să-ţi dau un sfat... să nu faci prostii cu Monique ! N-ai să i-o ierţi.

Încrunt din sprîncene, foarte indignat, şi uit că prin mîinile mele au trecut pînă acum vreo şase curvuliţe. Paule zîmbeşte :

— Da, ştiu ! S-ar împotrivi. Madona asta albă, care a înlocuit madona cea neagră, are toate virtuţile ! Totuşi, nu insista prea mult şi însoară-te repede. Dacă din întîmplare nu s-ar pricepe să se împotrivească, ar înceta să existe pentru tine. Nu trebuie să te dai bătut în faţa urii : cine face aşa e pierdut. Fără să-ţi dai seama, ajungi la următoarea axiomă :

să nu te dai bătut în faţa dragostei, fiindcă dacă faci aşa eşti pierdut. Nu protesta... N-am spus că o gîndeşti. Ştii prea bine că, dacă ura e o luptă, dragostea nu are decît aparenţele unei lupte, căci, în realitate, e un pact. E vorba de un instinct adînc ca de buruiană şi care, la tine, nu se referă şi la probleme sentimentale : ai fost nevoit să rezişti, ai prins gust să rezişti, te-ai mîndrit cu asta şi ai ajuns să stimezi numai pe cei care ştiu să-ţi reziste şi ei, căci stima ce purtăm altuia are totdeauna la bază o comparaţie cu noi înşine.

Nimic mai enervant decît să te laşi jupuit astfel de coajă. Paule o ştie, dar puţin îi pasă. Explicaţie, avertisment, mesaj... Am înţeles : cu o mînă ridicată, cu alta întinsă pe masă, Paule depune mărturie.

— Ştiu că nu fac decît să vărs apă în rîu, continuă ea, fiindcă te cunoşti. Dar ştii, oare, să recunoşti că ai avut noroc ? Revolta ta de copil ţi-a îngăduit să scapi de un destin care ar fi pur şi simplu destinul unui Rezeau plicticos şi pretenţios. Astăzi, însă, revolta asta nu mai are nici un sens, pentru că nu mai are nici un scop. Ai păstrat totuşi o deprindere şi toată viaţa ai să vomiţi scîrba ce-ţi provoacă nedreptatea, o scîrbă fizică, insuportabilă, de sute de ori mai eficace decît mila cerebrală. Transpune-o pe plan social şi... Dar să isprăvim cu predica ! Nu vreau să te mai pisez multă vreme. Vezi, doar, ce aştept de la tine... Mai am de făcut o singură observaţie, dacă-mi dai voie. Ai un cusur insuportabil : vrei totdeauna să te împotriveşti maică-ti, fraţilor tăi, sau societăţii. Prin definiţie, tu eşti cel pur. Te rog, fii mai puţin mulţumit de tine !

Uf ! S-a sfîrşit. Paule e o femeie curajoasă şi plecarea ei mă doare, dar apreciez destul de puţin lozincile şi mi-e groază de tonul susţinut (al altora). Mă cutremur, fiindcă Paule deschide iar gura. Din fericire, sunetele care ies din ea aparţin unei voci calme, o voce de camaradă bună, o voce naturală, potrivită pentru discutarea unor probleme practice.

— Şi fiindcă veni vorba de Monique, ce gînduri ai ?

Îi expediez răspunsul, ca şi cum l-aş trimite cu o rachetă.

— S-o iau de nevastă, bineînţeles !

Paule îmi trimite înapoi mingea :

— Am vrut să spun : ce gînduri ai ca să-ţi cîştigi existenţa ? Nu poţi să întemeiezi un cămin cu mijloace materiale atît de nesigure ca ale tale.

Dacă n-aş cunoaşte-o pe Paule, aş putea crede că nu e sinceră. Dar preocupările ei le continuă pe ale mele, care nu i-au scăpat Monicăi şi care sînt foarte reale, vai ! N-am încotro şi trebuie să-mi mărturisesc neputinţa :

— În principiu, nu sînt probleme. Monique lucrează, şi eu am început să mă descurc. Muncind amîndoi, am putea s-o ducem. Dar e imposibil să mă însor cu o femeie care cîştigă mai mult decît mine, mai ales cînd numai cîştigul ei e asigurat. N-aş îndrăzni s-o privesc în ochi şi n-aş îndrăzni să pun gura pe mîncarea *ei*. Şi ce se întîmplă dacă Monique are un copil, dacă trebuie să renunţe la slujbă ?... Nu, sînt nevoit să aştept pînă-mi fac o situaţie.

Patru linii paralele brăzdează fruntea femeii de lîngă mine, în timp ce părul coboară să se întîlnească cu sprîncenele.

— E periculos, murmură ea.

— M-am gîndit la o soluţie, dar e foarte problematică.

— Hai, spune.

Privirea ei mă stinghereşte... citesc cu prea multă uşurinţă în ea graba de a rezolva detaliile unei probleme rezolvate. Ar trebui să vorbim despre ea, şi nu despre mine. Dau drumul fără convingere la următoarea propunere :

— Aş vrea să fac rost de o patentă de iarmaroc. Tîrgurile de periferie funcţionează numai dimineaţa, aşa că după masă aş fi liber să mîzgălesc hîrtia. E drept că o astfel de soluţie nu e prea elegantă pentru un licenţiat, în schimb ne-ar asigura o existenţă fixă şi decentă, fără să mă îndepărteze de adevărata mea carieră. Fiindcă pînă la urmă am să izbutesc eu să mă strecor în gazetărie. Acum nu mai fac cronică benevolă. Ieri mi s-a plătit pentru prima oară, ăsta-i semn bun. În cel mai rău caz, dacă nu reuşesc, rămîn cu iarmarocul şi încerc să obţin un loc rezervat sau să fac negustorie sedentară. S-ar putea, draga mea, să sfîrşesc ca negustor...

— Cum am să sfîrşesc eu stareţă, mi-o retează Paule. Ideea ta nu-i rea. Şi ce vrei să vinzi ?

Ce rost are să vînd pielea ursului din pădure ! Totuşi, îi explic că trebuie să te specializezi în ceva şi că am intenţia să vînd ciorapi şi şosete din cele ce se caută pe piaţa cartierelor muncitoreşti. La drept vorbind, n-am nici un fel de intenţii. Patenta, marfa şi materialul necesită fonduri, de care nu dispun. E drept că Monique are un carnet de economii, dar n-am să accept niciodată...

— Nici vorbă, mi-o taie Paule. Cît îţi trebuie ?

Spun o cifră la întîmplare şi rămînem amîndoi tăcuţi. Paule cască, se întinde, se duce la fereastră şi-şi reazemă coatele de pervaz, se întoarce, pune mîna pe cana cu apă şi-şi udă begoniile. E limpede că rămîne străină de toate aceste gesturi. De formă, fiindcă e duminică, ieşim din casă, ne plimbăm pe bulevarde şi, frînţi de oboseală, nimerim într-un cinematograf de cartier. Paule nu-şi mai descleştează dinţii toată ziua, şi, în chip de bună seara, bolboroseşte o vagă onomatopee. Pînă noaptea tîrziu, zgomotul tocurilor ei va răsuna pe parchetul camerei, şi vocea răguşită, vocea aceea despre care Paule singură spune în termeni energici că i-ar face silă şi unui şoarece, morfoleşte îndelung refrenul... *Niciodată n-am avut un bărbat al meu, da, nu ştiu de ce, că nu-s pocită. Poate că-s puţin sucită, sau poate aşa ceva nici nu există...* Îmi frămînt în zadar perna, plin de jale şi tulburat ca un criminal, apoi izbesc cu pumnul în perete. Mi-e dragă Paule. Dar nu pot suferi melodrama.

A doua zi, însă, aceeaşi Paule îmi ciocăneşte în uşă pe la douăsprezece noaptea — mi-o plăteşte ! — apoi dă buzna în camera mea şi trînteşte pe masă un teanc de bancnote.

— Ia banii. Mi-am vîndut inelul.

Şi accept, eu, care am refuzat economiile Monicăi, eu, care nu pot primi nimic de la nimeni. Accept pentru că un copil acceptă orice de la o mamă şi pentru că Paule înseamnă pentru mine partea mea de gratuitate maternă. Accept ca un copil, adică urît, fără să-mi dau seama ce sacrificiu face şi gîndindu-mă la originea impură a acestui inel. (Şi Isus a acceptat parfumul Magdalenei, curva aceea.) Îmi voi spune, voi îndrăzni să-mi spun : „Sînt cazuri cînd, primind, restitui", şi Paule, care e de o sută de ori mai bună decît mine, va părea convinsă că am dreptate.

XXIII

Mai mult tulpină decît floare, Monique prindea rădăcini în faţa mea. Era tot tăcută, ca să nu se dezmintă, şi în loc de gesturi îmi oferea freamătul acela, pe care orice plantă îl poate atribui vîntului.

Roşie, strînsă în corset ca un rac şi tot ca racul garnisită cu tot felul de apendice ciudate, naturale sau nu, cu

ochii holbaţi şi ţîşnind afară din orbite, la capătul privirii, tante Catherine mă înconjura cu micile ei bănuieli, făcea salturi mărunte, se ghemuia între fuste, înainta pieziş, îmi oferea mîna ca un cleşte şi ronţăia cîteva fraze de bun venit. Aleea mică era albă, de parcă pietrişul ar fi fost spălat cu săpun. O viţă-de-vie de toamnă învăluia căsuţa, îmbujorîndu-se pentru toţi cei prezenţi.

— Sînt încîntată... Nu ştiam că vii... Ce surpriză, Dumnezeule ! Poftim înăuntru... Nu te uita că-i dezordine... În fond, eu îi ţin loc de mamă.

Ultimele două fraze erau de prisos, pentru că amîndouă erau convenţionale. Ştiam că interiorul casei va fi alcătuit din două camere şi o bucătărie, că va fi ceruit, lustruit şi mobilat cu inevitabilul bufet Henri II, cu o masă rotundă acoperită cu muşama (pe care fierul de călcat a lăsat o urmă cafenie) şi cu o comodă de stil local, ca să nu mai vorbim de covoraşele strecurate sub orice scăunaş, de fotografiile vechi de o jumătate de secol, de calendarele ultimului deceniu, de scoici cu botişor trandafiriu, de ligheanul strălucind ca un soare, de farfuria pisicii, de compotiera plină cu castraveţi amari şi de cutia de lac, din care încearcă să-şi ia zborul o rîndunică purtînd în cioc menţiunea „Suvenir din Montélimar". Mai ştiam că domnişoara Arbin îmi va face confidenţe volubile, precizîndu-mi duioşia, credinţa şi calităţile de gospodină ale nepoatei sale — e oarecum fiica ei, asta o repetă la infinit ! — apoi mă va transforma într-o perniţă de ace sub o avalanşă de întrebări mărunte. Ştiam că voi fi crispat, că mă voi ascunde îndărătul pălăriei şi al unor zîmbete îmbietoare, că voi fi stingherit fiindcă privirile sînt incapabile să urce mai sus de genunchii fragezi ai Monicăi.

Din fericire, domnişoara Arbin nu prea aştepta să-i răspund înainte de a-mi pune altă întrebare şi executa salturi mărunţele de la problemele grave la cele serioase. Termenul de „iarmaroc" i se păru suspect, fiindcă, probabil, provocă în faţa ochilor ei prezbiţi defilarea membrilor unui trib de ţigani care îşi duc la vînzare coşurile de nuiele. Dar cînd prezbitismul acesta descifră pe hîrtia ţinută la capătul mîinii întinse cuvîntul „comerciant", scris cu litere mari pe carnetul meu sindical nou-nouţ, purtînd numărul 7848 al secţiei pariziene a F.N.S.C.N.S. [1], pleoapele ei clipiră de trei ori, expri-

[1] *Fédération Nationale Syndicale des commerçants pour les nouveautés de saison :* Federaţia naţională sindicală a negustorilor de noutăţi sezoniere.

mîndu-şi în felul acesta consideraţia. Am fost mai îngrijorat (şi Monique la fel, vedeam bine !) cînd domnişoara Catherine Arbin se interesă politicos de sănătatea domnului şi a doamnei Rezeau, apoi de consimţămîntul lor. M-am descurcat, făcînd unele comentarii îndurerate asupra stării jalnice a sănătăţii lor şi bătrîna domnişoară îmi luă vorba din gură, mă plînse din toată inima că aveam părinţi preţioşi, atît de primejduiţi în preţioasa lor sănătate, le dori tot felul de minuni şi se scufundă într-o dublă serie de digresiuni în legătură cu bolile de ficat, care n-o cruţau, şi cu bolile vezicii, de care prietena ei cea mai bună şi vecină totodată suferea în aşa măsură, încît nenorocita, vă rog să mă scuzaţi, nu se mai putea pişa decît cu sonda. În cele din urmă, trecînd de la mici nimicuri la mici bîrfeli, se întoarse cu hotărîre la subiect, îi făcu cu ochiul Monicăi — pe care tăcerea o transforma într-o statuie — şi gînguri :

— Aţi venit să mi-o cereţi de nevastă, nu-i aşa ?

Gestul bărbiei mele era de acord... De fapt, nu ăsta era scopul vizitei mele. Nu venisem nici măcar să-i anunţ Monicăi vestea cea bună a intrării mele în negoţul „nesedentar". Paule plecase pe neaşteptate, a doua zi dimineaţă, după ce-mi făcuse darul şi mă lăsase dezorientat. De zece zile încoace, deşi timpul meu era ocupat cu tot felul de formalităţi, de cumpărarea materialului şi de primele încercări la tîrgurile de la periferie, nu izbuteam să accept singurătatea. Simţeam nevoia s-o văd pe Monique ori să mă văd alături de ea. N-aveam de ce să fiu mîndru ! Izolat, eu ? Ce ruşine ! Oare nu-mi ajungeam mie însumi ? Unde dispăruse vitalitatea solitară a tinereţii mele ? Degeaba îmi spuneam că unitatea e specifică copilăriei, pentru că nu cunoaşte decît suprafeţe şi pentru că nu pătrunde în nici o contradicţie, degeaba îmi spuneam că aceste contradicţii făuresc omul şi că permanenţa unui caracter se semnalează adesea prin discontinuitatea atitudinilor lui, totuşi, îmi dădeam seama că sînt slab. Abstracţie făcînd de exagerări, aveam oare dreptate la cincisprezece ani, cînd răcneam : „Dragostea înseamnă abdicare" ? Sau voi ajunge să recunosc, renegîndu-mi tinereţea, că puterea lui Zeamă-Lungă nu era decît un reflex al puterii maică-si, un revers, un curent indus ? „Ia uite ce bobină ! vii să te freci de inductoarea cea nouă, rînjea vechiul meu demon, de forţa cea nouă, care e doar de semn contrar. Da, într-un anumit sens, ai venit să ceri mîna Monicăi : copiii au nevoie să li se dea mîna ca să treacă strada."

O ultimă tresărire a lui Zl (Zl, abreviație pentru Zeamă-Lungă, recent inventată ca să-i joace festa). Pur și simplu eram amărît, și trufia mea punea stăpînire pe această amărăciune, pentru că, la mine, trufia pune stăpînire pe cea mai mică neplăcere ca s-o transforme într-o săgeată. De altfel, intra și oarecare nostalgie în ea : nostalgia omului dezintoxicat pentru drogurile pe care le-a luat, nostalgia demobilizatului pentru incertitudinea cumplită a cîmpului de luptă, nostalgia omului ajuns pentru fostele lui greutăți. Nu-i sigur că s-ar putea face literatură bună numai cu sentimente bune, e sigur, însă, că sentimentele bune par multă vreme nesărate celor care au avut altfel de sentimente. Un singur verb cu ambele sale înțelesuri rezumă această dezbatere : deși ne interesăm de ce-i mai bun, rămînem interesați de ce-i mai rău.

Între timp, dînd dovadă de o răbdare iepurească în rumegarea cuvintelor cu dinții din față, domnișoara Arbin vorbea mai departe. Aveam încă obiceiul de a nu asculta ce mi se spune, așa că n-am auzit cînd și-a dat consimțămîntul. Cînd am redevenit atent, am prins :

— N-are să fie lume multă la nunta voastră.

La „căsătoria" noastră, am rectificat eu, cufundîndu-mă din nou în gînduri. „Nunta" e un cuvînt plebeu. După care m-am grăbit să constat : „E adevărat, faci o mezalianță, te cobori". Apoi mi-am replicat : „Nu, o ridic pe ea pînă la mine". Dar iată că intervenea a treia voce, care, de la un timp, rezolva aceste controverse : „Vă veți întîlni la mijlocul drumului".

În seara aceea, ne-am întîlnit în fundul grădinii de zarzavat, lîngă o brazdă de dovleci. Printr-o crăpătură în zid, zăream cîteva pogoane de viță, apoi mai mulți kilometri de pămînt de Champagne, atît de diferit ca aspect de desișurile mele craoneze. Pe această imensă tablă de joc de dame, se înălțau cîțiva arbori izolați, asemenea unor piese de șah la sfîrșitul unei partide. O duzină de berbeci murdari, care tropăiau printre ierburi, behăiau în islazul de alături. Eram foarte cuminți amîndoi. Nu ne țineam de mînă, nu ne lăsam pradă unor expansiuni minore, nu ne pupam și nu eram tulburați. Și în orice caz nu ne pipăiam după rețeta națională sau după rețeta americană „petting" : există două feluri de puritate, albă și neagră, cea care respectă și cea care sparge ușa cu sinceritate. Mi-e groază de falsa nevinovăție, care se pricepe să manevreze broaștele ușilor. Vă

repet că eram foarte cuminţi. Nici ţepeni, nici nătăfleţi, nici cucernici, nici neîncrezători, nici atîrnaţi de pulpanele etichetei. Doar puţin nerăbdători. Şi niţeluş solemni, ca sportivii care defilează, tineri, vioi şi îmbrăcaţi în alb, prin zloata periferiei. Ca şi ei, eram uşor crispaţi de o nevoie de armonie şi de higiena gesturilor... Într-un cuvînt, eram aproape simpli. Zl nu mai răcnea, Zl sugea din biberonul cu lapte de Hercule noua lui forţă.

— Jean, spuse brusc Monique, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă.

Bănuiam eu despre ce întrebare era vorba ! Ne simţeam atît de bine ! De ce să lunecăm în cucernicie, în „poemul fără cuvinte", în farafastîcuri ?

— Te-ai gîndit că o să avem şi copii ?

— Cred şi eu.

Era o întrebare neaşteptată. Răspunsul era tot neaşteptat, instinctiv. Bineînţeles, Monique ar fi putut, ar fi trebuit să spună : „Vrei să ai copii ?" N-am intenţia să fac copii din dorinţa de a mă conforma unei tradiţii, unui ordin, ci pentru că... Pentru ce, în fond ? Hai să examinăm mai îndeaproape chestiunea. Pentru că nu-mi place să trişez : nici înainte, nici după. Pentru că mi-ar displace să rămîn un descendent fără să devin un strămoş. Pentru că (sîntem pe jăratec) experienţa trebuie să fie curioasă, interesantă. Pentru că în felul ăsta (şi aici am vrut să ajung) voi putea cunoaşte un chip de care n-am avut parte...

— Nişte copii fericiţi, ce revanşă ar fi asta !

— Ei, drace ! Nu trebuie să spui aşa ceva, Monique.

XXIV

Se făcuse iarăşi iarnă : prima iarnă, care pentru mine era graţioasă ca o primăvară. De patru luni, Monique şi cu mine eram logodiţi oficios ; de două săptămîni eram logodiţi oficial, în virtutea acelei înştiinţări, care-şi bătea joc de orice protocol : *Monique Arbin şi Jean Rezeau au plăcerea să vă anunţe...* etc. Plăcerea... nici măcar onoarea ! E adevărat că pentru noi fericirea însemna bucurie. Bineînţeles, nu primisem felicitările de rigoare de la nimeni. Ba chiar nu

primisem absolut nimic, în afară de o ilustrată de la Fred, aruncată la poşta din Dakar : *Bravo ! Va să zică, tot vînzînd ciorapi, ai găsit şosete pe măsura ta !* Mă sinchiseam prea puţin de această glumă, demnă de marinarul Zdreanţă, dar aluzia lui mă înştiinţase că familia mea continua să fie tot atît de bine informată de faptele şi hotărîrile mele. Cel puţin în parte : acum eram mai mult gazetar decît negustor de iarmaroc. Vindeam cu adevărat şosete şi ciorapi trei sferturi la toate tîrgurile, care sînt sau nu sînt trecute în indicatorul Lahure, dar îmi făceam mai departe cronica şi începusem să scriu nişte nuvele pentru diverse reviste săptămînale de mîna a doua şi cîteva alte lucruri pentru nişte gazete rău cugetătoare. Cu mai multă discreţie, dădeam o mînă de ajutor unui maestru obosit, care binevoi să semneze în locul meu şi-mi acorda un sfert din ce încasa. În sfîrşit, cu şi mai multă discreţie încă, expediam nişte povestiri unei edituri, care, pe vremea aceea, reprezenta trustul presei pentru copii (mucoşilor ! vreţi să vă mărturisesc că le scriam, totuşi, cu o satisfacţie inexplicabilă ? Numai voi puteţi manifesta cu graţie entuziasm faţă de stupiditate şi credinţă în dreptatea deznodămintelor.) Emigrasem departe de Rue Galande şi mă instalasem într-o locuinţă din arondismentul treisprezece, pe care o mobilasem sumar (pe credit, dar mie mi se acorda foarte puţin credit ! Un obiect, ca şi o femeie, trebuie să-ţi aparţină dintr-o dată. Vînzarea cu temperament nu se potriveşte decît celor cărora temperamentul le lipseşte.) O masă cu patru scaune, un divan şi un dulap, un bufet şi două taburete — din lemnul acela alb de calitate grozavă, care se pricepe să pompeze atît de bine nenumărate kilograme de esenţă de nucă şi capătă ici nuanţe negre, colo gălbui, dincolo cafea cu lapte — îmi ajungeau din plin ca să-mi înjghebez gospodăria. Iată placajul de nuc, care se dezlipeşte, palisandrul care se crapă, genul rustic, care nu-i de loc rustic... vom avea timp destul să le comparăm meritele, mai tîrziu, după căsătoria, pe care am fixat-o, în sfîrşit, pentru prima jumătate a lunii ianuarie. Ne-am fi putut căsători ceva mai devreme, dar tatăl Monicăi, serviciile de P.T.T. şi notarul se coalizaseră ca să ne silească să aşteptăm consimţămîntul din Madagascar. În ce mă priveşte, am regretat mult suprimarea recentă a somaţiilor, aşa-zise „Acţiuni respectuoase", fiindcă aş fi fost încîntat să exprim în felul acesta omagiile mele doamnei şi domnului Rezeau.

Mă întorsesem tocmai de la tîrgul din Saint-Ouen şi scriam *Misterele insulei verzi,* cînd am auzit ţîrîitul soneriei. Nu aşteptam pe nimeni. N-aveam nici prieteni (eram prea sărac ca să am prieteni), nici relaţii (în afară de cîteva proaspete relaţii de afaceri) şi nu primeam niciodată vizite. Monique nu îndrăznise să vină decît o singură dată, cu prilejul unei scurte apariţii a mătuşă-si. Să fi fost Paule, dispăruta, care nici măcar nu-mi scria ? M-am dus să deschid, sigur că e portăreasa ori funcţionarul de la societatea de gaze. Dar am rămas încremenit... Cu pălăria cocoţată sus pe craniu, cu pantalonii încreţiţi peste marginea ghetelor, cu cravata legată la distanţă în jurul gulerului frînt şi străbătută de acul de cravată de aur cu cap de mistreţ, cu umbrela pe braţ şi cu panglica violetă înflorind în gulerul de lutru al blănii, domnul Rezeau era în faţa mea şi zîmbea cu fălcile căscate.

— Nu-i uşor să ajungă cineva pînă la tine, băiete.

Mustăţile lui mari şi albe, lăsate pe gura paternă ca un porumbel cu aripile desfăcute, îşi luau zborul spre mine ca să-mi dea sărutul păcii. Apoi domnul Rezeau şi umbrela lui se apropiară.

— Aşa, aşa ! mai spuse el, după o matură cugetare.

Mă văzu pîndind cu teamă uşa întredeschisă şi se grăbi să adauge cu o voce care exprima întreaga lui autoritate şi totala lui binecunoscută libertate de acţiune :

— Nu, nu, sînt singur.

Eram pe punctul să-l întreb : „Ce vînt bun te aduce ?" cu o făţărnicie amabilă, cînd mi-am amintit de bunele obiceiuri : oamenii distinşi nu-şi mărturisesc scopul vizitei decît după un schimb de palavre.

— Locuieşti într-un cartier oribil, gemu domnul Rezeau. A trebuit să iau metroul, deşi nu pot suferi modul ăsta de locomoţie. De altfel, nu pot suferi nici viaţa asta trepidantă. Contemporanii mei mă obosesc. Aş fi vrut...

Ce tot bodogănea acolo ? N-avea nici o nevoie să-şi schimbe contemporanii, ca Montherlant. Trăia în secolul trecut, locuia în casa „strămoşilor săi", se folosea de codul lor, de bisericile, de rentele şi de prejudecăţile lor. De altfel, ce înseamnă un contemporan ? Cine poate spune că sîntem contemporanii unui papuaş, rămas cu trei mii de ani în urmă, sau ai unui american care ne-a luat-o cu două sute de ani înainte ? Dar domnul Rezeau gemea mai departe.

— Am fost foarte bolnav. Tot uremie ! Şi bunică-ta şi unchiul tău au murit de uremie, e o boală de familie. Am

fost cît pe-aci s-o iau pe urmele lor, n-am să apuc să îmbătrînesc. Acuma sînt numai judecător onorar; a trebuit să-mi dau demisia şi să mă întorc la *Belle Angerie*. Maică-ta are grijă de toate : i-am dat o procură. Totuşi e foarte obosită şi ea. Nu mai avem decît o femeie cu ziua. Nu-i chip să găseşti o servitoare pe la noi : ţărăncuţele nu mai vor să intre în serviciu şi dacă, întîmplător, găseşti una, e obraznică şi leneşă. Şi are nişte pretenţii !... Vai ! Ce generaţie !

În felul acesta, putea face tranziţia pe care o dorea. Nu mai încăpea îndoială, generaţia se putea aştepta să audă lucruri frumoase.

— Văd ce se petrece şi în propria mea familie. N-am venit la tine ca un duşman, te rog să mă crezi, totuşi trebuie să-ţi spun că exageraţi ! Fred îşi termină serviciul în marină, fără să fi căpătat un singur galon, fără cea mai mică situaţie. Cu cine o să-l putem căsători, spune şi tu ? ! Tu te-ai îndrăgostit de o prostuţă, ai spălat putina pentru că te-am împiedicat s-o iei de nevastă, ai izbutit pînă la urmă să te descurci, şi tocmai cînd să te credem om serios, faci o recidivă ! Marcel se ţine bine, trebuie să recunosc, dar îşi ia nişte aere distante şi superioare : îşi închipuie, pe cuvîntul meu, că burghezia e un mijloc de a parveni. E drept că voi o consideraţi...

Îmi aruncă o privire severă deasupra mustăţii.

— ...ca pe o castă, ce trebuie distrusă...

Apoi privirea i se ridică spre cer :

— ...în timp ce burghezia e o demnitate !

Şi aşa mai departe. Mă puteam aştepta la zece minute de trăncăneală în legătură cu această demnitate, care asigură, cu ajutorul tradiţiei, menţinerea elitelor şi veşnicia idealului... Adunătura asta familiară şi confuză de locuţiuni comune îmi pierise din minte. Nu mă mai simţeam la largul meu, aveam impresia penibilă — pentru tata — că scutură sub nasul meu un boa vechi de pene. De cîţiva ani încoace, înrolaţi sub acelaşi steag, unii se pricepeau s-o întoarcă mult mai bine, se modernizau, îşi întinereau formulele, nu mai vorbeau decît despre probleme sociale, cei de dreapta îi angajau pe cei de stînga ca să-i facă uitaţi, bineînţeles. Chestia asta nu mai era nici măcar ridicolă, zău aşa, era amuzantă, ba chiar interesantă ca o curiozitate arheologică, aşa cum sînt acele *grafitti* politice de pe zidurile Pompeiului.

— Te rog să ţii seamă că pricep starea ta de spirit, mă asigura tata. Într-un sens, ea porneşte din înalta înţelegere

pe care familiile noastre au dovedit-o totdeauna față de popor. Noi nu sîntem niște capitaliști odioși ! Cine ne zvîrle în față cuvîntul de „burghez", insultă supremă folosită de niște ființe primitive, care confundă totul, face un sinistru abuz de cuvinte. Ți-am mai spus-o pînă acum de o sută de ori, dar n-am s-o repet niciodată destul : există burghezie și burghezie. Noi facem parte dintr-o admirabilă burghezie spirituală, singura adevărată, singura dreaptă. În Germania, deși Hitlerul acela al lor are și unele idei bune, s-a văzut perfect că zdrobirea clasei noastre a dat curs liber dictaturii egoismului. De la revoluție încoace, sîntem împotriva oricăror abuzuri, împotriva oricăror privilegii gratuite ; ceea ce apărăm noi este o ordine bazată pe o situație dobîndită, adică pe merit... Ce spuneam ? A, da !... Nu scopul pe care ți l-ai ales e o greșeală, ci mijloacele pe care le folosești. Dispariția noastră ar însemna ruina țării, o țară care trăiește mai ales din comerțul de lux. Dispariția noastră... dar nu-ți pot descrie în cîteva fraze catastrofa națională, triumful sigur al arbitrarului și al nedreptății, noaptea de...

— Poate că ar fi o altă noapte de patru august[1] ?

Umerii domnului Rezeau se ridicară, capul lui se legănă deasupra mistrețului de aur și privirea lui măsură mobilele, valizele mele cu șosete și pe mine însumi cu milă.

— Cei care atacă ordinea stabilită, reluă el, sînt în primul rînd oameni care refuză să se învinuiască pe ei înșiși. Cine poate să creadă cu adevărat că-și servește țara pretinzînd că toți oamenii din popor sînt perfecți din naștere, în timp ce noi ceilalți sîntem cu toții, în mod la fel de firesc, niște profitori ?

Era prima frază înțeleaptă pe care o rostise. Dar toate astea n-aveau decît o prea slabă legătură cu scopul vizitei lui. Și, în fond, la ce bun să discuți ! Îl cunoșteam pe tata, tipul omului impermeabil, al domnului, care n-are încredere în ideile altuia, dar are totdeauna încredere în ideile lui. Tipul omului drept, pentru care nu există nedreptate dacă e tradițională și mai ales dacă-l avantajează pe el. Omul acesta drept continua să tune și să fulgere :

— Vai ! cînd am aflat că scrii într-un ziar de stînga, sîngele meu vandean a început să clocotească.

Vandeanul acesta a vorbit adineauri despre revoluție... Mă hotărăsc să-mi acopăr un căscat serios cu o palmă larg

[1] În cadrul Revoluției Franceze din 1789, la 4 august au fost desființate privilegiile feudale.

deschisă, şi domnul Rezeau îşi răsuceşte arcul mustăţii cu un suspin. În seminuditatea camerei, radiatorul pare un schelet antediluvian. Din cele douăsprezece elemente ale lui, care seamănă cu nişte coaste, se înalţă respiraţia aerului cald. O rîşniţă de cafea cîntă în apartamentul vecin.

Rîşniţa de cafea se opreşte, tata începe să toarcă la rîndul lui şi macină bob cu bob ştiri neînsemnate. Micou s-a căsătorit : da, s-a căsătorit. Stăruie, fiindcă m-a văzut tresărind. Şi aşteaptă un copil. De data asta, mărturisesc că nu mi-am putut stăpîni o strîmbătură. Micou, graţioasa mea Micou, ce satir scîrbos te-a făcut borţoasă ? Ah ! Dacă cineva ar profana-o în felul ăsta pe Monique, l-aş strînge de gît ! Dar dacă mă gîndesc la Monique, n-are rost să mă mai strîmb aşa. Micou s-a căsătorit, Micou e însărcinată, fie ! Se pare că asta dovedeşte deşertăciunea flirturilor şi chiar a dragostei cînd nu e sfinţită de consimţămîntul unanim al familiilor. De curînd, protonotarul a căpătat dreptul să poarte nasturi violeţi. Moş Perrault, moş Barbelivien, bătrîna Fine au murit : Ce-i şi viaţa asta a noastră ! Cardinalul de Kervadec a murit şi el. Îţi vine să te întrebi de ce nu-i cruţă Dumnezeu pe servitorii săi cei mai buni, de ce-i cheamă la el în floarea vîrstei, cînd prezenţa lor e încă atît de necesară pe pămînt. Dar nepoata cardinalului, Solange Guyare de Kervadec, şi nepotul marelui nostru unchi, adică Marcel, se gîndesc să se căsătorească : mai precis, baroana de Selle d'Auzelle se gîndeşte la asta în locul lor. E bogată fata lui Kervadec ! Domnul Rezeau ştie că fetele bogate sînt în general risipitoare şi că nici o zestre nu rezistă multă vreme la devalorizările socialiste, dar familia Kervadec posedă din belşug principii şi proprietăţi excelente. Un băiat inteligent ca Marcel Rezeau nu se căsătoreşte cu o fată de nimic, care n-are nimic. Domnul Rezeau spune lucrul acesta fără duşmănie, fiindcă el nu crede că o fată care n-are nimic este în mod automat o fată de nimic.

Şi domnul Rezeau continuă, mitraliind din depărtare poziţiile mele, fără să încerce să le ia cu asalt. Încep să înţeleg, să ghicesc dispoziţiile ce i s-au dat : „Fă-i morală, Jacques, dar nu-l lua pieptiş, fii diplomat". Doamna mamă îşi ia măsurile de precauţie. Căsătoria mea e cea mai scumpă dintre dorinţele ei, cel mai bun mijloc de a mă torpila, de

a-mi asigura o existenţă mediocră, de a mă îndepărta de orice moştenire şi de orice relaţii. Cu prilejul afacerii Micou, voia doar să provoace o ruptură ca să nu-mi mai trimită bani şi să mă pună într-o situaţie care să-mi compromită cariera. Planul ei n-a reuşit decît pe jumătate şi, de data asta, doamna Rezeau vrea să se folosească de propriile mele intenţii. Mezalianţa mea îi e necesară, ea va distruge speranţa inspirată eventual rudelor noastre de reuşita mea parţială. Se resemnează cu ideea că sînt fericit pentru moment, fiind convinsă, ca orice burgheză, că pînă la urmă această fericire va constitui unealta înfrîngerii mele finale. Totuşi, trebuie să se pronunţe împotriva acestei căsătorii, să se pronunţe oficial, ca să poată spune : „Am făcut tot ce s-a putut ca să-l împiedic". Ceva trebuia să facă, şi acest ceva e vizita tatei, protestul „capului familiei". În felul acesta, aparenţele sînt salvate. În felul acesta (mama mă cunoaşte doar) îmi va definitiva hotărîrea, dacă mai şovăi cumva. În plus, o capitulare nu mi-ar permite, firește, să reintru în graţiile ei. Parcă o aud pe doamna mamă : „Băiatul ăsta n-are pic de caracter. Nu ştie niciodată ce vrea."

— Acum eşti licenţiat, mă asigură domnul Rezeau. Cu ajutorul nostru poţi să intri în redacţia unui ziar respectabil şi să te însori cu o fată care să ţi se potrivească. Dacă-ţi trebuie neapărat o femeie...

Gura lui face o strîmbătură de dezgust : pentru un Rezeau dragostea şi senzualitatea sînt unul şi acelaşi lucru.

— Am putea să ţi-o găsim destul de repede. Haide ! Renunţă la dactilografa asta şi te primim cu braţele deschise.

Tata ţine braţele încrucişate şi mă priveşte pe deasupra nasului lui mare. Are un aer foarte convins, dar totodată foarte plictisit. E dărîmat, e într-adevăr bătrîn, e într-adevăr mişcat. Ai zice că respiră cu greutate.

— Sper că n-ai făcut nici o prostie. Sper că această căsătorie nu e... obligatorie. Maică-ta se teme de asta.

Recunosc lesne produsul imaginaţiei foarte pure a doamnei Rezeau. Ce cumplită e candoarea tatei, care consideră că numai soţia şi fiica Cezarului sînt mai presus de orice bănuială, dar nu dă doi bani pe virtutea săracilor.

— Ştii, tată, spun eu pe un ton tăios, e vorba de o fată mare foarte autentică.

— Foarte bine, foarte bine ! admite domnul Rezeau, aproape dezamăgit. Şi ce-ai de gînd ?

Mă ridic în picioare şi întind braţul spre masa mea de scris.

— Îmi faci economie de un timbru.

Tata ia cartonul şi-l citeşte cu un aer gînditor, răsucindu-şi cu vîrful arătătorului moţul alb de pe tîmplă. N-are nimic de spus, pare mai curînd mirat decît mulţumit. Şi-a jucat rolul. De ce nu l-am silit, ca pe vremuri, să iasă din acest rol şi să fie altceva decît un ambasador ?

— Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi ! încheie domnul Rezeau, cu degetul mic suspendat în aer şi cu mustaţa sentenţioasă.

Apoi începu din nou să geamă :

— Toate astea mă mîhnesc. Biata noastră familie ! Ce mai talmeş-balmeş o să faceţi din ea cînd n-am să mai fiu printre voi ! Şi biata *Belle Angerie !* Cine are s-o poată păstra ? Maică-ta propune un aranjament, dar sînt sigur că o să vă consideraţi nedreptăţiţi. Dacă domeniul rămîne în familie, trebuie neapărat ca unul dintre voi să fie avantajat, cum am fost şi eu.

— Unul dintre noi ? Vrei să spui : Marcel.

Domnul Rezeau întoarce pudic capul, jenat că a spus prea mult. Privirea i se opreşte pe portretul Monicăi, fixat în perete cu patru pioneze :

— Ce dinţi frumoşi ! observă el.

Mustaţa-i freamătă. Sar în sus.

— Portăreasa are telefon... O chem şi ţi-o prezint.

— Nu, nu, nu, se împotriveşte domnul Rezeau. Am să scap trenul, plec.

Se ridică în picioare, îşi pune din nou pălăria şi-şi scutură maşinal de praf gulerul de lutru.

— Nu ştiu cînd voi putea să te mai văd.

Probabil niciodată. Totuşi ne despărţim, de parc-ar trebui să ne întîlnim iar peste cîteva ore. Un adevărat adio seamănă de obicei cu un banal la revedere. Mă uit după el în timp ce se depărtează şi trece prin coridor, clătinîndu-se, legănîndu-se, respins cînd de un perete, cînd de celălalt. O şuviţă de păr alb se răsuceşte pe gulerul de blană neagră. La prima treaptă, ghetele lui cu nasturi scot un geamăt şi, pentru prima dată de cînd mă ştiu, geamătul ăsta îmi taie răsuflarea.

XXV

Păşeam fericit şi bosumflat, cu nevastă-mea la braţ şi cu certificatul de căsătorie în buzunar.

Primul motiv de supărare : era o zi de sărbătoare, dar n-avea aer sărbătoresc. De la pensiunea în care locuia Monique şi pînă la primărie, de la oficiul stării civile la biserică, din faţa bisericii la restaurant, totul se făcuse la repezeală. Codul fusese citit în grabă, formalităţile în serie de sîmbătă dimineaţa rasolite de al şaselea adjunct, binecuvîntarea bisericească era din cele cu reducere, fără orgă şi fără covor, într-o capelă laterală, masa de nuntă foarte banală. Monique purta o rochie albă, dintr-un material care se poate vopsi, un văl uşor de tul şi trei fire de rodul-pămîntului. Maestrul Gand, domnişoara Arbin, un văr de departe în trecere prin Paris, două colege locuind la aceeaşi pensiune, dintre care numita Gabrielle, portăreasa mea (pe care o luasem martor ca să arăt că sînt şi eu un om onorabil) şi cîţiva vecini, iată tot cortegiul nostru. Ar trebui să adaug că şi umbra lui Paule era de faţă, dar nu-mi dăduse nici pînă acum semn de viaţă. Cît despre Fred, în a cărui prezenţă sperasem pînă în ultima clipă, nu binevoise să se compromită, sau poate nu obţinuse o permisie.

Al doilea motiv de supărare : maestrul Gand, solemn şi distant, cu un aer foarte protector, o însoţise pe Monique pînă în faţa odăjdiilor, ţinîndu-i loc de tată. Nu mă putusem împiedica să-mi amintesc nunţile craoneze din Soledot, cînd domnul Rezeau conducea tot aşa la altar pe fetele arendaşilor, după ce le dăruise cîte o oglindă sau un rînd de aşternut.

Al treilea motiv de supărare : acceptasem binecuvîntarea bisericească. La cîteva zile după ce mă vizitase, tata îmi trimisese o jalbă ciudată, în care îşi repeta toate argumentele, apoi termina cu următoarea frază : *„Dacă te-nsori cu fetiţa asta, cel puţin cunună-te religios"*. Pricepusem numaidecît (sau crezusem că pricep, fiindcă nu numai maică-mea îşi frămîntă creierii) şi interpretasem numaidecît această rugăminte : doamna Rezeau dorea o căsătorie numai civilă şi spera s-o obţină manifestînd dorinţa contrară. În felul acesta ar fi avut dreptul să-mi desconsidere soţia, declarînd că nu e nora ei, ci o amantă legală. Ar fi fost un motiv excelent ca să ne copleşească. Mă hotărîsem numaidecît să-i dau satisfacţie, dar nu mă puteam mîngîia la gîndul că păream s-o

ascult şi să-mi reneg convingerile, că mă supun unor necesităţi tactice. E drept că două treimi dintre contemporanii noştri se căsătoresc religios din obişnuinţă. Botezul, binecuvîntarea nupţială şi slujba de înmormîntare se încadrează într-o etichetă, în interiorul căreia preotul joacă doar rolul unui maestru de ceremonii (existenţa tarifului şi a „claselor" confirmă acest fel de a vedea). Bineînţeles că mulţi necredincioşi acceptă să îngenuncheze pe scăunelul de catifea, din politeţe, fiindcă şi părinţii lor au făcut la fel, fiindcă logodnica, soacra sau situaţia lor socială îi constrînge s-o facă, fiindcă, în definitiv, căsătoria civilă nu-i decît o formalitate, fiindcă două măsuri de precauţie îţi dau mai multă siguranţă decît una singură, dacă vrei să eviţi epitetul de concubinaj şi să ai drept la stima portăresei. La rîndul ei, Monique nu putea accepta numai căsătoria civilă. Nu de plăcere locuia într-o pensiune pentru fete tinere ţinută de călugăriţe, ci fiindcă n-avea încotro (la drept vorbind, altele nici nu există) şi fiindcă-i trebuia o garanţie morală, care nu-mi era nici mie indiferentă. Nu era cu adevărat religioasă, la liturghie se ducea cum se duc alţii la baie, şi avea credinţă în Dumnezeu cum au alţii rufe curate. De altfel, religia ei era acea evlavie feminină, neprecisă, ocazională, care atîrnă o medalie la ceasul brăţară, îl neglijează pe Dumnezeu în folosul sfinţilor reprezentativi şi se interesează de calendarul sărbătorilor, mai ales cînd sînt însoţite de o „punte"...

Toate aceste motive — singur primul dintre ele ar fi fost de ajuns — mă îndemnaseră, aşadar, nu numai să accept strigările în biserică, ci să tac din gură, ca şi cum aş fi făcut lucrul cel mai natural cu putinţă. Trebuie să adaug, spre dezvinovăţirea mea, că mai aveam şi nostalgia absolutului, dorinţa de a spori importanţa actului pe care-l făceam şi, în această ordine de idei, aş fi fost în stare să trec în acelaşi timp prin faţa preotului, a pastorului, a popii, a imamului şi a fetişorului ca să imprim căsătoriei mele valabilitate în ochii tuturor zeilor şi în conformitate cu toate riturile. Totuşi, am mai spus-o, nu eram mulţumit de mine. Simţeam o jenă ciudată : nu-mi stă în fire să fac lucrurile numai pe jumătate. Nu-mi place nici să mă supun unor intenţii secundare : nu era suficient să-i displac doamnei Rezeau, făcînd pe placul Monicăi. Motivele acestea erau prea puţin valabile şi, luînd drept pretext o ură de lungă durată şi o dragoste recentă, disimulau numai în parte compromisul.

Iată de ce păşeam fericit şi bosumflat, sub o ploaie mărunţă şi fină, cu stomacul împovărat de pseudoşampanie, cu Monique la braţ şi cu mătuşă-sa, care tropăia îndărătul vălului scurt de tul alb şi căuta un taxi ca s-o ducă la gară. Îmi spuneam că numai primul „da" avea putere de lege şi că Dumnezeu — dacă Dumnezeu se sinchisea de aşa ceva — n-avea motiv să se declare mîndru de al doilea *da,* zvîrlit, din vîrful buzelor unui vicar prea grăbit, care morfolea o latină vulgară.

Totuşi, al treilea *da* rămîne cel mai important.

Să nu credeţi că o să vă dau amănunte. Am un dispreţ suveran pentru tinerii căsătoriţi, care vă povestesc între două aperitive (sau în două sute de pagini) cum au procedat cînd şi-au răsturnat nevasta pe spate şi vă destăinuiesc fericiţi cîte aluniţe posedă şi ce formă au şoldurile ei ; unii se laudă şi cu recordurile lor dubioase. Se pare că altădată însurătoarea însemna un final, adică se efectua tîrziu, după verificarea unui prestigiu cocoşesc în relaţiile cu femei străine ; despre soţie nu se vorbea decît în termeni voalaţi şi cu glas de clapon. Cred că bărbaţii din generaţia mea, care se căsătoresc tineri, intră în căsnicie ca să facă un început şi-şi tratează nevestele ca pe nişte amante, adică le place să audă scîrţîitul somierei.

Doresc să-mi respect soţia. Asta nu înseamnă capitulare în faţa romanescului şi nici chiar în faţa pudoarei, ci, din contră, nevoia unei permanente agresiuni împotriva promiscuităţii şi detaliilor sordide pe care le rezervă viaţa în comun. Femeia pe care o respecţi este femeia împotriva căreia lupţi, femeia pe care o sileşti să aibă ţinută (şi doar, slavă Domnului, majoritatea femeilor nu prea au chef să păstreze această ţinută cînd capătă dreptul să se dezbrace zilnic în faţa ta !). Exigenţa, pe care-am învăţat-o de la mama, e poate de alt gen acum, dar a rămas în picioare : n-am de gînd să fac tranzacţii cu dragostea, cum n-am făcut tranzacţii nici cu ura. Dragostea mea trebuie să fie de înaltă calitate.

Dragostea, ura, toate astea sînt mituri. Montesquieu spunea despre fericire că e o *aptitudine.* O aptitudine pentru un stil de viaţă. Dragostea nu înseamnă acest stil, ci unul dintre stiluri. E oribil să te gîndeşti că acest cuvînt e bun la toate şi nu poate fi înlocuit cu nici un alt cuvînt, cu nici o altă perifrază (duioşia, prietenia, afecţiunea, pasiunea, etc. nu-i pot

lua locul şi n-au nici un fel de elasticitate). Dragostea divină, dragostea filială, dragostea de patrie, dragostea-dragoste... ce factori comuni poţi introduce ? Într-o anumită măsură, orice cuvînt abstract e o escrocherie, iar dragostea e o trădare. Bineînţeles că-l voi folosi şi că voi abuza de el, din lipsă de ceva mai bun, căci trădările de acest gen ne sînt familiare, ba chiar preţioase. Să ne înţelegem, însă : între Monique şi mine domneşte sau va domni o stare de graţie, pentru care nici o etichetă nu-i valabilă.

Repet : nu vă voi da nici un amănunt. Pe vremuri, cînd mă trînteam peste Madeleine sau peste alta ca ea, mă gîndeam : „Bărbatul care pîngăreşte o femeie îşi pîngăreşte într-o oarecare măsură şi mama". Astăzi, însă, ştiu că dispreţul e un refugiu imperfect : respectul pe care-l consacrăm unei fiinţe constituie o insultă mult mai mare pentru toţi acei cărora le refuzăm acest respect. Nu cred că există răscumpărări în masă, totuşi, fiecare dintre noi poate să şi-o găsească pe a lui — de mici proporţii — şi Monique nu înseamnă nimic altceva pentru mine.

Nimic altceva ?... Cel puţin aş dori să fie aşa. De ce mi-e încă atît de greu să fac abstracţie de cordonul tău, un cordon pe care moda îl poate determina să lunece dinspre sîni spre bazin, dar care a tăiat totdeauna femeile în două ? De ce mă simt stingherit cînd deschid uşa asta ? Uşa mea. Uşa noastră. Te las să treci înainte. Îmi pun mîna pe umărul tău şi simt cum îţi joacă omoplatul. Şi zîmbesc, pentru că mîna asta *va atinge* omoplatul tău ca pe acela al unui luptător învins. Oare n-am să mă pot descotorosi niciodată de această vitalitate duşmănoasă ? Pătrunzi în camera noastră, mobilată cu divanul acela prea orizontal, şi eşti mai puţin stingherită decît mine. Femeie din cap pînă-n picioare, singura mea femeie... Pentru tine, e un lucru foarte simplu şi pudoarea ta îl acceptă. A mea paralizează pofta cea mare ce-mi inspiri. În ciuda legilor şi a profeţilor, care-mi acordă acum toate drepturile, în ciuda bunăvoinţei tale, care nu se crispează decît foarte puţin, şovăi şi-mi întîrzii gesturile, asemănătoare cu pregătirile unui călău. Din gingăşie ? Nu crede asta. Vreau să te prelungesc, şoricelul meu. Sînt hărţuit între dorinţa de a te înghiţi şi teama că te voi distruge. În sfîrşit (dar să n-o mai spui nimănui, fiindcă nu vreau să par adorabil ; mi-e groază de aşa ceva), în străfundul meu e astăzi o fiinţă gravă, care ia lucrurile

în serios, care nu înţelege să rasolească riturile, cum au făcut adjunctul primarului şi vicarul. Orice pompă se desfăşoară încet, şi al treilea *da* al tău merită o ceremonie.

XXVI

E o clipă gingaşă, zorile zăngănesc de zgomotul lăzilor de gunoi şi se minunează de excesul de rufărie trandafirie din faţa patului, la fel de neobişnuit ca şi excesul de blîndeţe din inima mea. Nu îndrăznesc să mă ridic, fiindcă n-am pe mine decît jumătatea superioară a pijamalei : abia după şase luni de zile mă voi obişnui cu simplitatea vieţii conjugale şi voi îngădui picioarelor mele să-şi mărturisească subţirimea. Totuşi, Monique doarme, împrăştiată în pat, genele i-au cusut pleoapele de obraz. Doarme cu o convingere de păpuşă, mişcătoare, candidă sau conştiincioasă, liniştită de verigheta din deget. Şi apoi, e a mea, deşi zorile nu subliniază acest amănunt : e o calitate care ar trebui să fie evidentă şi să subînţeleagă un stigmat, asemenea semnului roşu al lui Çiva din mijlocul frunţii. Doarme. Îşi respiră somnul, înghiţind aerul cu încetul, în timp ce baza gîtului freamătă ca la brotăcei. Pătura s-a cam răsucit, în schimb, cearşaful a rămas drept şi nu vreau să-l ridic. Vreau să-mi cruţ ochii : în dragoste ochii sînt totdeauna satisfăcuţi la sfîrşit, dar cu prisosinţă, astfel încît sînt primii care încep să se plictisească. Pe de altă parte, n-are nici un rost să priveşti, dacă statuia nu ştie că e privită. Şi apoi, palmele mele sînt mai exigente decît ochii : ieri seară, au început să cunoască formele soţiei mele şi au devenit tiparele lor.

— Dar ea ? pe ea o cunoşti ?

Am vorbit cu glas tare şi am încremenit de mirare... Totuşi e-adevărat ! Abia dac-o cunosc pe necunoscuta asta aproape tot atît de tăcută cînd e trează şi cînd doarme. Timp de şase luni nu ne-am întîlnit decît în fugă şi n-am putut cunoaşte decît aspectul ei proaspăt. Întîmplarea care mi-a dăruit-o şi care poate să mi-o ia înapoi rămîne o întîmplare. Cum poţi să ţii atît de mult la o străină, care n-a prins rădăcini o dată cu tine în aceleaşi necazuri, aceleaşi obiceiuri şi aceleaşi amintiri ? La baza intimităţii noastre nu se află un strat gros de viaţă în comun, nici rămăşiţele unei istorii comune, nici solul familial care dă viaţă celor

mai frumoase, precum şi celor mai fioroase vegetaţii de sentimente. Nu-i aşa, doamnă Rezeau ? Închipuie-ţi că şi fetiţa asta se numeşte doamna Rezeau ! Îmi pun capul că-i va fi destul de greu să reabiliteze acest nume şi mă întreb, mai ales, cît timp îi va trebui ca să ţi-o ia înainte, ca să ajungă mai interesantă, mai prezentă decît tine... Dar, dă-mi voie ! Cineva s-a mişcat lîngă mine, s-a întins şi a mormăit un căscat mic, mobilat de dinţi albi, care insultă dinţii tăi cariaţi.

— Te-ai şi...

Un nou căscat, care înghite cuvîntul următor. O pleoapă se descoase, apoi cealaltă, dînd la iveală nişte pupile foarte umede, înecate în propria lor privire. Un braţ iese afară şi se agaţă de salvator, care plonjează într-un vîrtej de rufărie şi are nevoie de cel puţin cinci minute ca să aducă la suprafaţă capul ăsta zbîrlit şi gura gîfîitoare care debitează cu energie singularul persoanei a doua :

— Ai dormit bine ? Vrei să mănînci ? Vrei să te bărbiereşti ?

Mă reped să-mi iau pantalonii. Apoi deschid fereastra : aerul dimineţii are azi însuşiri deosebite ; undeva, departe, glasul portăresei sună mai puţin spart. Cînd mă-ntorc, mi se pare că tavanele sînt mai albe decît de obicei şi camera mi se pare mai puţin pustie... Patul e gol. Monique rătăceşte prin apartament, ca într-o călătorie de nuntă (n-am avut nici timp, şi nici banii necesari ca s-o facem, dar nu regret : părăsind o cameră de hotel clasică, aş fi avut impresia că am uitat ceva în ea).

— Unde ţii linguriţele ?

Îmi urmez soţia în bucătărie. Jumătate de duzină de obiecte nu mai sînt la locul lor. Apa fierbe în cea mai mică dintre cele trei crătiţi, care au fost odată smălţuite. Linguriţe n-am, am o singură ceaşcă. Iau loc şi încrunt uşor una din sprîncene, care e instalată mai sus decît cealaltă, pentru că nevastă-mea s-a aşezat pe genunchii mei : ce caraghioşi trebuie să fim amîndoi ! Aş vrea să mă simt enervat, dar nu izbutesc. După cafea, Monique reîncepe să scotocească, să aşeze, să deranjeze. Tropăie prin casă, fredonează, sare într-un picior, şi în cele din urmă se opreşte în faţa micului văl de tul, pe care l-a purtat ieri şi care a rămas agăţat în cuier. E momentul să intervin ;

— N-o să putem face nici măcar o perdea din el.

Monique nu răspunde. Cu nasul în aer, cu un deget vîrît în ureche, nu visează, ci face socoteli.

— Are să ajungă pentru vălul unui sugar, spune în cele din urmă.

Aoleu! Sprînceana mea nu poate suferi genul *bun la toate*, sprînceana asta protestează. Pe nedrept, de altfel, căci Monique îşi recuperează liniştită vălul, îl îndoaie de cîteva ori şi-l strecoară în valiza care deocamdată îi va ţine loc de comodă. Nu s-a înroşit, nici n-a clipit măcar; nu face de loc o mutră de bunăvestire. Îşi încuie valiza, se ridică şi se întinde. Îmi apucă cu două degete sprînceana, ale cărei capricii nu le cunoaşte, şi trage de ea glumind:

— Ce pretenţii mai are şi asta?

Nu mai spune nimic altceva, nu mă mai întreabă decît cu ochii, a căror nuanţă cenuşie devine metalică şi care, cu gaura pupilei în mijloc, seamănă cu monezile de un gologan. Gologanul norocului meu! Dă-mi voie să te anunţ, Zl, că eşti un măgar. Nevastă-ta nu-i nici înger, nici fiară, e cît se poate de simplă şi totuşi hotărîtă! Fiara eşti tu. Cît despre înger, există unul negru, care n-are ce căuta aici, care-şi scutură aripile şi spală putina.

XXVII

Miere.

Bineînţeles, albinele care fabricau această miere pentru mine, aveau şi ace. Cel mai înfocat îndrăgostit, asigură înţelepciunea hindusă, *îşi urăşte soţia cel puţin opt ore pe zi*. N-o uram pe Monique, dar ne ciorovăiam cu însufleţire. În primul rînd, fiindcă trebuia să rămînem în formă. În al doilea rînd, fiindcă după aceea veneau împăcările, care aveau un parfum acrişor, foarte pe placul gingiilor mele, de cînd sînt lipsite de alt acid. În sfîrşit, există Monique şi Monique, trebuie s-o recunoaştem, una pripită, şi una înţeleaptă. Prima dintre ele îmi oferea de la ora zero la ora douăzeci şi patru micile ei manii, micile ei păcate, feliile ei de tăcere, mutrişoarele piezişe, pocnetul tocurilor, dezbrăcatul fulger şi sînul acela mic şi tare... A doua Monique mă copleşea cu tot felul de perfecţiuni domestice, dintre care cea mai neplăcută era un consimţămînt universal acordat

tuturor acţiunilor, spuselor, credinţelor sau gîndurilor practicate în jurul ei. Femeia asta, de acord cu orice, prinde pretutindeni în ace cuvîntul „bine", fără să ştie că sensul lui e : „nimic" (după cum reiese din expresiile *bine cugetător* şi te *iubesc bine*), iar consimţirile ei erau revoltate de refuzurile mele (e singurul gen de revoltă de care e capabilă o fiinţă supusă). Monique consimţea din cap pînă în picioare. Cînd consimţea cu anumite părţi ale trupului, n-aveam motiv să ne plîngem. Supărător era că mai consimţea şi cu craniul, care era prevăzut cu idei, cum era prevăzut cu păr, numai că ideile erau înrădăcinate pînă-n meninge. Ce să mai vorbim despre supunerea ei faţă de referinţe ! Ele îi dictau lecturile (maestrul Gand), rugăciunile (sora superioară), tehnica roşului de buze (Gabrielle), reţetele culinare (domnişoara Arbin). Mătuşă-mea ici, mătuşă-mea colo. N-apucasem încă să serbăm opt zile de căsnicie, că începusem să găsesc că mătuşa-sa e o povară. Cum o auzeam pe Monique spărgînd un ou de colţul maşinii de gaz, mă porneam să trîmbiţez :

— Omletă cu ciuperci, Catherine Arbin !

În general, Monique se mulţumea să arunce cu violenţă coaja oului la gunoi. Într-o zi, îndrăzni totuşi să riposteze :

— Astăzi avem omletă Rezeau. Iei ciuperci care nu sînt ciuperci, le cureţi, le laşi să se altereze, le presari cu arsenic, baţi trei ouă, de preferinţă clocite, le...

Restul se pierdu într-un zgomot de furculiţă care bătea cu furie o pînză de aur vîscos. De altfel, n-aveam să scap atît de uşor. Chiar în seara aceea, în timp ce-i povesteam că mă întîlnisem cu un prieten al maică-mi şi că, „bine-înţeles", refuzasem să-l salut *pentru că* avea drept la manifestări de politeţe din partea familiei mele, Monique protestă :

— În definitiv, faci şi tu referiri, numai că le faci pe dos.

Avea dreptate în toate privinţele ! Nu există ceva mai neplăcut decît să descoperi în tine defectele pe care le găseşti la alţii. Cînd, ridicată de un pai, bîrna ne cade în cap, ne striveşte. Totuşi, nu faptul că avea dreptate era grav. Adevărul e că, de multă vreme, ascultam de două categorii de criterii : unele vechi, moştenite din familie şi care trebuiau combătute, altele mai recente, inspirate de Ladourd, de Paule, de Monique şi valabile din această cauză. Dar argumentele pentru şi argumentele contra se încălecau între

ele, şi în învălmăşeala lor eu rămîneam nedumerit : aşa păţesc toţi acei care mizează pe oameni şi a căror judecată se transformă într-o anexă a dispoziţiei lor. Maică-mea era drept cugetătoare. De ce oare ea greşea pentru că-mi era mamă, în timp ce Monique avea dreptate, pentru că-mi era soţie ? Ca să ies din încurcătură, decretam că părerile mamei mele izvorau din interes, iar ale Monicăi, dintr-o naivitate generoasă, dar chiar aşa ele se-ntîlneau totuşi într-un punct. Era o promiscuitate scandaloasă ! Aveam destule motive să regret că soţia şi mama mea aveau acelaşi sex, dar asta era de ajuns. Fiinţele pe care le iubesc şi fiinţele pe care le urăsc nu trebuie să aibă puncte comune. Vor trece mulţi ani pînă să renunţ la această mentalitate de partizan. Paule o denunţase pe vremuri, în ziua în care mă apostrofase :

— Eşti un sectar ! Ce politician grozav ar ieşi din tine !

Prezentată sub altă formă, exclamaţia Monicăi exprima acelaşi lucru în ziua în care i-am atras atenţia că se culcă prea devreme, adică la ora cînd doamna Rezeau ne trimitea la noi în cameră.

— Bine, totuşi nu pot să fac numai contrariul de ce se făcea la tine acasă. Bănuiesc că ai tăi obişnuiau să şi mănînce, nu-i aşa ? Foarte rău, şi mie mi se întîmplă să-mi fie foame !

Nu ne certam numai din cauza asta. Intimitatea noastră — care bătea pasul pe loc — avea nevoie de un rodaj. Axa (axa sînt eu, bineînţeles) se freca aproape de roată. Pentru o femeie dorinţa bărbatului e totdeauna un omagiu şi nu cred că se satură vreodată de ea. Dar nu cunoaştem arta de a dori, artă care trebuie să ştie ce înseamnă odihna, să acorde răgazuri, să evite o prezenţă continuă, să evite întrebări ca : „unde te duci" ? să nu cloccască, să nu subjuge cu privirea. Se spune că bărbaţii sînt geloşi pe trecut, în timp ce femeile sînt geloase pe prezent (un bărbat preferă să fie prima dragoste a unei femei, firește, pentru că gelozia lui izvorăşte din spiritul de creaţie, în timp ce o femeie preferă să fie ultima dragoste a unui bărbat, pentru că gelozia ei izvorăşte din spiritul de competiţie). În ce mă priveşte, nu eram mai gelos anume pe trecut (inexistent), sau pe prezent (ocupat numai de mine), sau pe viitorul Monicăi ; nu eram gelos pe nici unul din aceste timpuri, eram gelos pe spaţiul ei. Ar fi trebuit să se mulţumească numai cu mine ca să şi-l umple. Te duci în oraş, mă duc în oraş, ne ducem în oraş : *ambo.*

— Tare-aş vrea s-o invit pe Gabrielle, îmi spusese Monique într-o duminică.

— De ce ? Te plictiseşti cu mine ?

— De ce confunzi totul ? Gabrielle e prietena mea.

O prietenă ! La ce bun ? Nici eu n-aveam prieteni. Parcă femeia aceea devotată, preocupată în mod atît de exclusiv de locuitorii din *La Belle Angerie,* avea prieteni ? Nu te simţi bine, nu ţi-e cald — sau frig — decît între ai tăi. Nu-i nevoie de străini, de indiferenţi. Şi iată că din gura mea, în care nu obişnuiam să învîrtesc limba de multe ori, scăpă această uluitoare profesiune de credinţă :

— Ştii, eu nu mă simt bine decît în familie.

— Zău ? exclamă Monique, gata să izbucnească în rîs.

Există mai multe posibilităţi de a te simţi bine : să stai cu picioarele în papuci sau cu mitraliera în mînă. E o chestie de temperament. Dar m-am grăbit să precizez, pe un ton liric :

— Vorbeam de familia mea... de familia noastră... Mă rog, de familia pe care o vom alcătui.

— Cred şi eu, admise nevastă-mea, prelungind mutrişoara aceea specifică oamenilor care încep să se înduioşeze, dar se tem că numai ei sînt emoţionaţi.

Apoi, jucîndu-şi degetele, adăugă :

— Să nu cumpărăm prea curînd o sufragerie completă. Am avea prea multe scaune goale.

În cele din urmă, degetul cel mic pocni cu un zgomot mai puternic decît celelalte şi Monique izbucni :

— Ce exigent poţi să fii ! Totul sau nimic, tu şi cu mine, numai noi... Mi-ai împuiat capul cu formulele tale ! Judecînd după tinereţea pe care ai avut-o, credeam că ai să te bucuri mai lesne de fericire.

Dimpotrivă ! Dar cum i-aş fi putut explica aşa ceva ? Cum ar fi înţeles că eram obişnuit cu tot ce-i excesiv, cu tot ce-i exclusiv ? Pe vremuri, cînd profesam acest... acest vechi... acest scandalos sentiment... nu încetam să ne purtăm interes unul celuilalt. Cu înverşunare. Eram nişte fiinţe care trăiam cu intensitate, asta eram. Şi cît de atenţi ne pricepem să fim !

— Ai fi preferat o fericire neglijentă ?

— A, nu ! spuse mutrişoara, care dispăru, ştearsă de un zîmbet.

Şi asta înseamnă miere. Mierea asta mă înghiţea încetul cu încetul, şi-mi învăluia violenţa, mult mai bine decît s-ar fi priceput s-o facă fierea coanei Folcoche şi saliva risipită de Paule. Fiinţele agresive nu pot fi biruite nici prin constrîngere, nici prin raţionamente : se dau bătute, numai sub loviturile sceptrului soartei. Dar harul acesta rămînea specific şi se limita numai la Monique. Greşeam odinioară cînd mă temeam de un gest fad, de o slăbiciune generală : floarea şi oţetul pot fi albastre în aceeaşi mînă. Predicatorii, care rămîn credincioşi femelelor lor, se apără mai bine tocmai din acest motiv ; mercenarii devin lesne sentimentali. Nu sîntem dintr-o bucată şi furia noastră se păstrează multă vreme intactă în toiul bucuriilor ; singurul serviciu pe care şi-l pot aduce reciproc este să ne ofere preocupări diferite şi să ne îndrepte atenţia în altă direcţie. Mă gîndeam prea puţin la *Belle Angerie*, dar, prin contrast, atmosfera ei mi se părea din ce în ce mai odioasă. Calea pe care păşeşte ura înainte de a se potoli e dispreţul (de o sută de ori mai penibil pentru o Folcoche).

Înaintam încet — o, foarte încet — pe aceste şine, întrezărind, doar, forma cea nouă a răzbunării mele. Totuşi eram convins că valoarea mea nu scade, ci, dimpotrivă, sporeşte. Eram mirat că descopăr în dragoste (de data asta, definiţia ei scuză termenul folosit) un alt mod de cunoaştere. Mă înzorzonam cu această descoperire, pe care alţii o fac la sînul mamei, încîntat că nu o datoram laptelui matern şi regăsind în această onoare vioiciunea mea însufleţită şi împopoţonată, vioiciune îngropată sub cinci ani de şovăială.

Nu, ciorovăielile noastre n-aveau nici o importanţă. Nu erau decît nişte fleacuri. Îmi dădeam seama cu fiecare zi ce trecea că teama secretă, teama de a o vedea pe doamna Rezeau junior jucînd pentru mine rolul doamnei Rezeau senior, teama asta n-avea nici o raţiune de a exista. Sugestiile Monicăi nu vor fi niciodată nişte ordine deghizate, ci nişte rugăminţi : nu pot suferi să fiu implorat, dar îmi place să mi se adreseze o rugăminte. Monique era respectuoasă, nu-mi uzurpa prerogativele şi era dispusă să-şi schimbe faimosul sistem de referiri oferindu-mi-l spre colonizare. O auzeam mai rar rostind: „cum spunea mătuşă-mea..." şi mai des : „cum spui şi tu"...

XXVIII

— Am ceva important să-ţi spun, piuie Monique. Dar întîi să-ţi citeşti scrisoarea. De fapt, azi împlinim trei luni, adaugă ea întinzîndu-mi o scrisoare.

Timbrul care indică data sosirii la poştă îi confirmă spusele : 16 aprilie 1937. Am împlinit trei luni de cînd sîntem căsătoriţi. Nu-mi place prea mult socoteala asta, ţinută la zi pe pietatea copilărească a soţiei mele, care mi-o reaminteşte în fiecare lună. Totuşi e mai bine aşa decît dacă ar ronţăi cu nerăbdare viitorul : calculul retrospectiv se aplică numai bucuriilor.

— *F. M.*, mai spune Monique. Nu poate să fie decît frate-tău.

Monique nu-mi deschide niciodată scrisorile : atîta i-ar trebui ! Şi-a luat numai obiceiul să rămînă înfiptă în faţa mea, cu privirea ageră, cu nasul boţit de curiozitate, clătinîndu-şi capul de la dreapta la stînga, ca un pisoi care aşteaptă să iasă şoarecele din gaură.

Într-adevăr, epistola e expediată de Fred. Numai el face mîzgăleli de felul ăsta, care se trădează printr-o semnificativă absenţă a liniilor pe litera *t*. O scrisoare de la Fred, la naiba ! de la Fred, care iese peste cîteva zile din armată şi a hotărît, probabil, să-mi vină pe cap. N-am nici un chef să reiau legăturile cu el şi nici cu vreun alt membru al familiei. Dorinţa mea, aproape sinceră, e să nu mai aud vorbindu-se de ei, să mă descotorosesc de ei. Cu un aer ursuz, pun mîna pe un cuţit de bucătărie, murdar încă de grăsime, şi deschid plicul cu o singură mişcare, plină de energia necesară unui harachiri. Pe o foaie de hîrtie cu pătrăţele, din cea care se vinde la debite în plicuri de cîte zece, sînt aşternute în zigzag vreo douăzeci de rînduri albăstrii. Cînd ajung la a cincea, cuţitul îmi cade din mîini şi şoptesc :

— Nu chiar aşa !

— Ce s-a întîmplat ? vrea să ştie Monique, îngrijorată de contracţia maxilarelor mele. Ce-ai spus ?

Dar nu spun nimic, nu-mi precizez decît gîndul... Nu, nu doream să scap de ei în felul ăsta. Poate doar numai de *Ea*. Revăd camera părinţilor, paturile unul lîngă altul, cuvertura mare de blană de lup. Ar fi trebuit... patul din stînga ar fi trebuit să fie cruţat. Termin scrisoarea îngheţat şi i-o întind Monicăi, care citeşte cu jumătate de voce :

Cherbourg, 14-IV-37

Scumpul meu Jean, am primit o scrisorică de la Marcel. Tata, care a avut pînă acum două crize de uremie, prima din ele acum şase luni şi alta la două zile după căsătoria ta, se află de data asta într-o stare disperată. Dacă Marcel mă anunţă, înseamnă că e muribund. Poate că a şi murit în clipa în care-ţi scriu. Eu nu mă liberez decît în ziua de douăzeci, altfel aş sări numaidecît în tren. În ciuda conspiraţiei tăcerii, cred că-ţi pot spune că moştenirea ne rezervă o serie de surprize: bătrîna ne-a jefuit frumos, în profitul ei şi al lui Marcel.

Cred că nu eşti la curent cu nimic. O dată pentru totdeauna au hotărît să facă abstracţie de tine, afară doar pentru formalităţile inevitabile. După dispariţia tatei, voi avea, probabil, aceeaşi soartă. Trebuie să mergem mînă-n mînă.

Pe curînd.

Fred

Am rămas ţeapăn, în timp ce Monique aruncă scrisoarea pe masă cu scîrbă.

— Frate-tău e dezgustător! Puţin îi pasă de moartea lui taică-tău, singurul lucru de care se teme e că va fi dezmoştenit. Dar taică-tău n-a murit: ţi s-ar fi telegrafiat.

— Cu siguranţă că nu. Pînă şi pe Fred l-au anunţat prea tîrziu. Dinadins prea tîrziu.

Ochii cenuşii mă privesc întrebător şi se voalează, înspăimîntaţi. Degeaba ştii cîte ceva despre starea de spirit care domneşte într-o familie, nimic nu-i atît de eficace ca un exemplu concret, ca să te introducă în atmosferă. Cît despre mine, ştiu ce trebuie să cred, înainte de a avea vreo confirmare. Trei zile după înmormîntare, voi primi o înştiinţare format mare, avînd cel puţin patru centimetri de negru pe margine, şi pe ea, patruzeci de persoane îşi vor tolăni titlurile, decoraţiile şi gradul de rudenie, după care se vor declara adînc îndureraţi de pierderea ireparabilă, pe care au suferit-o în persoana lui Jacques Rezeau, judecător onorar, cavaler al Instrucţiunii Publice, comandor al Ordinului Saint-Grégoire, decedat cucernic în al şaizeci şi doilea an de viaţă, după primirea sfintei împărtăşanii. Voi fi convocat la înmormîntare, după ce lumînările vor fi stinse, şi agheasma evaporată. Pretutindeni în Craon, se va răspîndi judecata aspră: „Ticăloşii! N-au venit nici măcar la înmormîntarea tatălui lor!" Şi în lipsa noastră orice sur-

plus de hîrtii, de valori şi de bijuterii se vor face nevăzute. Grija asta, care la Fred e sordidă, la mine capătă un alt caracter : aş renunţa bucuros la partea mea ca să salvez proprietatea, aşa cum au făcut-o pe vremuri fraţii şi surorile tatei, dar mi-aş ruina familia la fel de bucuros, ca s-o învăţ minte să se mai lipsească de consimţămîntul meu.

— Ce grozăvie, geme Monique. Va să zică, nu respectaţi nimic ? Bine, dar în faţa morţii... Şi ce ai hotărît ?

— Nu-mi rămîne decît un singur lucru : să telefonez la primăria din Soledot. Portăreasa n-are telefon interurban, mă duc repede pînă la poştă.

Îmi dau seama că sîngele meu rece o înspăimîntă. Totuşi, nu pot altfel, trebuie să iau un aer indiferent şi să mă îndepărtez cu un pas hotărît, tropăind ca un cal de dric. Un Rezeau ştie să aibă ţinută în asemenea împrejurări. Noi ăştia sîntem oameni tari, ţinem de o tradiţie mare, a celor ce nu plîngeau, ci angajau bocitoare. Am spus noi, căci Zdreanţă nu mai poate fi trecut la socoteală, şi, oricît vi s-ar părea de scandalos, în clipa asta, aproape că mă simt fratele cel mare, aproape că mă simt şeful familiei. Am să închid uşa binişor, am să cobor treaptă cu treaptă şi mai ales n-am să mărturisesc nimănui că la colţul străzii am început să alerg.

O jumătate de oră mai tîrziu, sînt înapoi. Intru în vîrful picioarelor, de parc-aş intra într-o adevărată cameră mortuară. Buna-cuviinţă cere să te prefaci că ţi-e teamă să nu trezeşti cadavrul. Înainte de orice explicaţie, mă îndrept spre dulap, scot din el o cravată neagră şi mi-o pun. E un reflex specific familiei Rezeau, care respectă formele. Şi un reflex personal, fiindcă şi eu sînt amator de gesturi. Instalată în colţul divanului, Monique mă examinează fără blîndeţe.

— A murit ? mă întrebă ea, cu o voce spartă.

Deşi dinţii mei funcţionează ca o tocătoare de paie şi mănînc bucăţi de frază, trebuie să deschid gura.

— Mort şi îngropat... îngropat azi-dimineaţă la Segré. Nu înţeleg de ce, cavoul familiei e la Soledot. Am putut vorbi chiar cu secretarul primăriei. Rînjea. A îndrăznit să-mi spună : „În orice caz, puteţi să-i faceţi o vizită notarului". Ah, ticăloşii !

Urmează un fel de mormăit, pe care nu mi-l pot stăpîni şi care poate fi interpretat într-o sută de feluri. Probabil că Monique îi dă o interpretare favorabilă mie, căci

expresia feţei sale se schimbă. Intuiţia, faimoasa intuiţie, atribuită femeilor şi care e drept că le vizitează cînd iubesc sau cînd urăsc suficient (iată de ce intuiţia mamei e aproape genială), îi suflă la ureche sfaturi prudente. Monique nu se agaţă de gîtul meu, lăcrămînd şi scuipînd tot felul de regrete. Îşi scoate discret jacheta de crep de lînă pentru că e roşie. Şi iată că gura ei se întredeschide, îşi măsoară glasul şi mărturiseşte la adresa mea :

— Şi eu sînt rea la supărare.

Nu cred ce-mi spune, dar e mai uşor să accepţi ceea ce socoteşti că e împărtăşit. Recunosc că sînt rău la supărare, dar cel puţin asta înseamnă că supărarea mea există. N-are rost să mai fac pe cocoşul : e adevărat că sînt amărît. Sînt amărît aşa cum sînt îndrăgostit, fără să ştiu şi fără să vreau. Sînt amărît pentru tot ce nu s-a întîmplat, pentru lipsa de căldură, care învăluie în răceală moartea asta, pentru bunătatea temătoare a mortului, care bătea veşnic în retragere sub neputinţa falnică a mustăţii. Tată ! Dacă toate amintirile noastre pot trece în clipa asta la rubricile profit şi pierdere, dacă pentru a stabili activul tău altfel decît în faţa notarului, fac recensămîntul simpatiilor tale, aceste rente veşnice, pe care ni le oferă semenii noştri... doamne, tată, cît de sărac ai fost ! Mai curînd un Iov decît un Haplea ! şi dacă muştele tale, trase-n ţeapă pe nişte ace ultrafine sau lipite pieziş pe măduvă de soc, dacă fişele tale genealogice, masacrele de potîrnichi, recepţiile onorate de prezenţa tuturor oamenilor bine din Craon ţi s-au părut suficiente şi te-au mîngîiat, cît de neînţeles eşti pentru mine ! Nu-ţi reproşez c-ai fost un cap de familie ridicol, un mascul de insectă căpcăună, îţi reproşez că ai fost doar ascendentul meu cel mai apropiat. Îmi pare rău după tine, bineînţeles, căci orice doliu ne retează rădăcinile. Îmi pare rău după tine aşa cum o ţară învinsă regretă o provincie neroditoare sau o bucată de pustiu anexat de duşman. Aveai şi tu oazele tale. Îţi aminteşti de interregnul, în cursul căruia ai fost înaintat *locotenent-general* al propriului tău regat ? Îţi aminteşti de „poduri", de călătoria în sud, îţi aminteşti cum ţi-a tremurat glasul în faţa tapiţeriei *Amor şi Psihe* ? Eu mi-amintesc. Nu erai un om rău. N-ai avut noroc. Ai nimerit peste o amazoană şi peste metisul acela aspru, rod al întîlnirii cu dinastia Pluvignec, fiul tău. Pleacă, tată, pleacă în vîrful picioarelor... N-ai să fii mult mai absent ca pînă acum din viaţa mea, dar n-ai să mai răspunzi de

nimic şi, mai ales, n-ai să răspunzi de această absenţă. Am să te învinuiesc mai puţin, dacă se poate spune că te-am învinuit vreodată. N-am să te uit. Asta nu înseamnă că am să şterg zilnic praful de pe amintirea ta, dar am să-ţi ofer mai mult decît o slujbă la biserică şi o ramă aurită în coridorul glacial din *La Belle Angerie*.

— Dragul meu, strigă Monique, ştiam eu că nu eşti de marmură.

Probabil că se vede ceva pe faţa mea. Atîta pagubă! Mă scutur, încerc să fac o diversiune.

— Şi ce-i cu lucrul acela important, pe care voiai să mi-l spui?

— Doamne, exclamă soţia mea şi întoarse capul, ştirea pe care ai primit-o strică totul.

Îşi scoate batista, o îndoaie, o desface: asta înseamnă că e foarte stingherită. Chipul ei tras, pleoapele violete, sînii care-i saltă mai grei sub bluză m-au informat din timp, au trezit mai demult în mine o bucurie surdă, care nu vrea să se mărturisească. Totuşi nu se poate, mai ales astăzi, să nesocotesc unul din obiceiurile clanului meu: chiar dacă ştii ceva trebuie să te pricepi să nu ştii nimic, căci numai un lucru anunţat oficial e valabil. În sfîrşit, Monique s-a hotărît şi ştirea ţîşneşte, voalată:

— O generaţie pleacă, şopteşte ea, alta vine.

XXIX

Nici o înştiinţare. Nici urmă de Fred. Timp de două luni, nici o veste! În sfîrşit, iată convocarea notarului, care-mi recomandă să indic un împuternicit legal, dacă doresc să mă reprezinte cineva. Dar sugestia asta mă lasă rece: mă pricep foarte bine să mă reprezint singur şi simt atît de puţină teamă la gîndul regăsirii cu familia mea, încît nu şovăi s-o iau şi pe nevastă-mea cu mine. Am avut doar prevederea să trecem pe la vopsitorie. Dacă cineva ar fi rău intenţionat şi ne-ar examina de aproape, ne-ar spune că hainele noastre nu-s destul de negre. Numai negrul hainelor noi e cu desăvîrşire funebru; lucrurile vopsite au totdeauna o anumită şovăială. Cred că nici ţinuta noastră nu trădează o prăbuşire suficientă, după cum nici mersul nu-l avem destul de discret.

Deşi un mic văl de crep negru (crep de China foarte subţire adică doliu minor) a înlocuit vălul mic de tul alb, pe care Monique îl purta acum cinci luni, această călătorie e totuşi o călătorie, un *ersatz* de călătorie de nuntă. După ce-am trecut de Le Mans, nevastă-mea, care s-a născut în estul Franţei, s-a agăţat de uşa vagonului şi priveşte uimită gardurile, care se aglomerează din ce în ce mai mult. Am schimbat trenul la Sablé, apoi la Segré, şi iată că trenuleţul a ajuns în sfîrşit la halta Soledot, care se află la distanţă de un kilometru zdravăn de sat.

— Sô... led... ôt ! cîntă unicul funcţionar, care se gargariseşte cu toţi aceşti *o,* vocale esenţiale într-un ţinut ploios, şi agită satisfăcut un fanion roşu.

Îndată după aceea, îl înfăşoară la loc, în timp ce noi doi sărim pe pietrişul înstelat de păpădii, iar trenul pleacă mai departe, spre Chazé, pufăind fumul cenuşiu. Funcţionarul nu mă salută : feroviarul ăsta era pe vremuri singurul elector din Soledot, care nu-l vota pe marchizul de Lindigné şi-şi trimitea puştii la şcoala laică. Dar iată că portiţa îşi zăngăne fierăria în urma noastră. Bocage, patria mea. Aerul verde, iarba verde se întrepătrund între ele. Povîrnişurile se încovoaie sub mărăcinii care le acoperă şi sub stejarii tineri, tunşi scurt cu cosorul. Drumul desfundat de la Croix-Rabault se pierde în desişuri : hîrtoapele lui strălucesc, mari ca nişte şanţuri şi pline ochi de o apă vîscoasă în care se destramă nişte coceni de varză. Iată şi măceşii de porţelan fin, care la toamnă vor aproviziona pe ştrengarii din tîrg cu rezerve nesfîrşite de păr de scărpinat. Iată şi galbenul acid al rapiţei, tufanii măcinaţi, vacile mici care împart cu cele bălţate onoarea de a şovăi între negrul sutanei şi albul barierei. Iată şi rîul Ommée, care-şi pune noroaiele la dispoziţia femeilor ce spală rufele bătîndu-le cu maiul. Iată-ne în Soledot, a cărui clopotniţă toarce lîna cenuşie a norilor. Pe piaţa triunghiulară freamătă acum doar unsprezece tei : îl caut în zadar pe al doisprezecelea. Băcănia, cafeneaua *La Boule d'Or,* potcovarul, rotarul, poşta rurală, eparhia : perdelele tuturor ferestrelor se clintesc cu un centimetru. Nici un alt semn de viaţă în cocioabele joase. Aşa cum se cuvine, maestrul Saint-Germain locuieşte într-o casă mai înaltă şi ceva mai retrasă, la distanţă suficientă de strigătul stăncuţelor, de zgomotul nicovalei, de elevii care ies de la şcoală şi de miresmele de corn ars.

Escortat de ajutorul lui, notarul vine personal să ne deschidă. E un individ care seamănă cu alunul : mititel, pipernicit, agitat de orice adiere de aer şi avînd totuşi nişte mîini foarte mari, foarte plate, nişte adevărate frunze, pe care peţiolul subţire al încheieturii mîinii le leagă de trup. De fapt, cap nici nu are ; capul se reduce la ochi, nişte alune de culoare nedefinită, pe care se încolăcesc pleoapele. Uşurelul ăsta o ia înaintea noastră, se strecoară printre uşile capitonate şi, după ce şi-a expediat funcţionarul, ne pofteşte să luăm loc pe catifeaua roşie. El rămîne în picioare, nu binevoieşte să se apropie de birou şi, legănat de suflarea propriei lui respiraţii, se încovoaie pentru condoleanţe.

— Îngăduiţi-mi, vă rog, mai întîi, să vă spun, domnule şi doamnă, cît de mult iau parte...

Ştim că are să-şi ia partea, o parte, care va fi probabil mai mare decît a mea. Din vîrful buzelor dau drumul la nişte mulţumiri, care izbutesc să-i îndrepte spatele. Saint-Germain renunţă la aerul lui pătruns, manevrează în jurul mesei de scris şi se cocoţează pe fotoliul rotativ, care-i permite să domine situaţia.

— Aţi venit prea devreme. Aţi fi avut tot timpul să mergeţi pînă la *Belle Angerie*. Mă rog, cred că fraţii dumneavoastră sînt acolo şi o pregătesc pe doamna Rezeau pentru aceste formalităţi penibile.

E tot ce-şi permite notarul ăsta de ţară. Adică vrea să zică : „Eşti un fiu denaturat, dar eu nu vreau să ştiu nimic". Ştie maestrul Saint-Germain, ştie mai bine decît oricine de ce nu m-am dus pînă la conac şi de ce am debarcat direct în biroul lui. Se va preface tot timpul că nu aruncă nici o ochire dincolo de zidul vieţii private, chiar dacă zidul acesta e comun cu notorietatea publică. Nimic din ce trebuie să ignoreze şi nimic din ce trebuie să ştiu eu nu va trece dincolo de bariera colţilor lui. Nu înţeleg cum a manevrat, dar iată-l avîntîndu-se în reflecţii nesfîrşite privitoare la dispariţia treptată a dialectului breton şi a bonetei, la expansiunea dorifor-rului, la împotmolirea progresivă a rîului Ommée. Apoziţiile, digresiunile, observaţiile întretăiate de tăceri şi rostite cu o artă rafinată a frazei lente ajută să treacă timpul. Nici Monique, şi nici eu, care ne mărginim la cîteva onomatopee amabile, nu i-am dat nici o mînă de ajutor. Totuşi, cînd ţîrîitul aşteptat al soneriei răsună imperios, domnul Saint-Germain se scuză aproape că e obligat să întrerupă această

interesantă conferință. În orice caz, nu catadicsește să surprindă șoapta grăbită a Monicăi :

— Spune-mi, dragă, trebuie s-o salut pe maică-ta ?

Răspunsul e inutil. Văduvă din cap pînă în picioare, îndoliată pînă și în priviri, împachetată în văluri, o bătrînă Andromacă se apropie de noi, dar pare că nu vede și nu simte nimic. Apoi se prăbușește moale în fotoliul pe care maestrul Saint-Germain îl împinge sub rochia ei. S-ar zice că nici Marcel și Fred, amîndoi în civil și purtînd două costume negre identice, nu observă prezența noastră. Se așază și ei de o parte și de alta a doamnei Rezeau, ceva mai spre spate. În colțul în care ne-am retras, Monique și cu mine avem un aspect într-adevăr foarte accesoriu. Înainte de a-și relua locul în fața biroului, notarul își repetă condoleanțele și amintește în termeni voalați meritele tatei, care i-a fost vecin, prieten, client și coleg în consiliul municipal. Privirea lui nu părăsește o clipă privirea maică-mi, care-l atrage ca un magnet. Marcel nu se clintește. Fred se întoarce o clipă — în fine ! — și mă învrednicește cu o clipire din pleoape.

Apoi, Saint-Germain se transformă iar în ofițer ministerial. Se așază, și vocea lui urcă, apoi se cocoțează în punctul cel mai de sus al gamei :

— Nu v-am convocat mai devreme, doamnelor și domnilor, fiindcă am vrut să evit unele complicații inutile. Într-adevăr domnul Marcel Rezeau și-a atins majoratul abia alaltăieri... Iată-ne deci adunați aici ca să luăm cunoștință de un testament olograf, care a alcătuit obiectul obișnuitului proces-verbal de deschidere și pe care mi-l comunică președintele tribunalului. Testamentul acesta este cel mai clasic, cel mai just din cîte cunosc.

Mîna lui plată pătrunde în dosarul verde ca jadul, care moțăie pe birou. Degetul mare și arătătorul extrag din el o simplă foaie de hîrtie de scrisori cu antetul *La Belle Angerie*.

— În principiu, continuă notarul, testamentul acesta ar fi trebuit să fie scris pe hîrtie timbrată, și nu pe hîrtie simplă. Valoarea lui juridică e deplină, totuși, cînd vom face înregistrarea, va trebui să plătim o mică amendă. Și doar domnul Rezeau, sărmanul de el, știa ce înseamnă legea ! Îmi dați voie, doamnă, să citesc testamentul ?... Iată-l... *Subsemnatul Jacques Rezeau, fost substitut, domiciliat la Soledot, în Maine-et-Loire, declar că las moștenire soției mele, născută Paule Pluvignec, un sfert în deplină proprietate și un sfert uzufruct din toate bunurile mobile și imobile, care-mi vor alcătui succesiunea.*

Revoc, pur şi simplu, orice alt testament anterior acestuia. Făcut, scris, datat şi semnat în întregime de mîna mea, la Soledot, în ziua de 28 octombrie 1936.

Saint-Germain ridică nasul, nasul lui minuscul, pe care n-ar avea loc să se aşeze nici două muşte în acelaşi timp.

— Aşadar, comentează el, doamna Rezeau beneficiază de cota disponibilă, şi fiecare dintre dumneavoastră, domnilor, îşi ia partea la care are drept, în calitate de rezervatar. Aş fi încîntat să mă ocup în fiecare zi de succesiuni atît de simple.

Fred se întoarce a doua oară : rînjeşte cu un singur colţ al gurii, cel pe care mama l-ar putea vedea, dac-ar catadicsi să-l observe. Lîngă mine Monique schiţează o strîmbătură, al cărei sens îl ghicesc : „Femeia asta prăbuşită de durere, dispoziţiile astea imparţiale, îşi spune ea, probabil, se bat cap în cap cu ce mi-a povestit bărbatu-meu". În ce mă priveşte, am anumite rezerve : ştiu cît valorează la noi în familie aparenţele de generozitate destinate galeriei. Notarul continuă pe un ton firesc, aproape vesel :

— Puteţi accepta fără nici o grijă această moştenire. E drept că activul nu e prea important, în schimb, nu există nici un pasiv. Averea lăsată de domnul Rezeau e alcătuită în felul următor...

Toate chipurile împietresc, în afară de chipul lui Fred, care se moaie, lăsînd să-i atîrne bărbia. Dar doamna Rezeau a mişcat un deget şi pot să disting palpitînd gîtul acestei statui. Saint-Germain îşi reia vocea de lector într-o sală de mese.

— Conturile curente ale domnului Rezeau, atît la Crédit Lyonnais, cît şi la Banca de Scont, dau la iveală un sold creditor de patruzeci de mii de franci. N-am evaluat încă titlurile depuse în biroul meu, dar le cunosc foarte bine şi le apreciez, cu o mică aproximaţie, la două sute de mii de franci. Doamna Rezeau mi-a semnalat că în casa de bani a răposatului se mai află o jumătate de milion în valori diferite care provin dintr-o revalorificare recentă. Aşadar avem aproximativ şapte sute patruzeci de mii de franci, dintre care o sută optzeci şi cinci de mii în deplină proprietate pentru doamna Rezeau, o sută optzeci şi cinci de mii în uzufruct şi, pentru fiecare copil în parte...

Socoteli, socoteli... Ştiu, averea mobiliară a tatei era modestă. Sursa esenţială a veniturilor familiei era dota serioasă a doamnei văduve. Dar mai erau şi fermele. De ce nu spune

nimic Saint-Germain despre *La Belle Angerie*, despre mobilele şi tapiţeriile ei ? Colo, în colţ, Marcel îşi înghite respiraţia ca pe un ou tare. E timpul să trec la atac.

— În ce priveşte *La Belle Angerie*, pe care nimeni dintre noi nu are bani s-o răscumpere, cred că am putea să rămînem în indiviziune.

— Cum ? exclamă notarul, şi mîinile lui încep să zburătăcească, smulse parcă de un vîrtej de uimire.

Gîturile tuturor se deşurubează pe sfert şi se îndreaptă spre mine, toate chipurile exprimă aceeaşi uimire, intensă şi naivă. Ce-i cu băieţaşul ăsta ? Din ce lună cade ?

— Vai de mine, bolboroseşte maestrul Saint-Germain, ştiţi prea bine că, în luna octombrie, tatăl dumneavoastră, care-şi dăduse demisia şi nu mai dispunea de mijloace suficiente de trai, şi-a vîndut proprietatea în viager. Cumpărătorul a plătit cincisute de mii de franci pe ea, cei despre care vă vorbeam adineaori, şi i-a asigurat totodată o rentă serioasă. Din nefericire, tatăl dumneavoastră s-a prăpădit...

Doamna Rezeau îşi împreunează mîinile, cu un aer jalnic :

— Da, recunosc, geme ea, a făcut o afacere proastă. Dar bietul meu soţ ar fi trebuit să trăiască încă douăzeci de ani, n-aveam de unde să-i bănuim moartea. Iată-mă fără locuinţă şi fericită că noul proprietar acceptă să-i rămîn locatară !

Peste cinci minute va trebui să-i plîngem de milă. „Aranjamentele" încep să iasă la iveală şi ele. Trebuie să merg pînă la capăt, în ciuda privirilor Monicăi.

— Şi mobila ?

— *La Belle Angerie* a fost vîndută cu mobilă cu tot, reia mama, cu o vioiciune care o trădează.

Din ce în ce mai bine ! Nu-mi mai lipseşte decît o singură verigă din lanţ.

— Cui ?

Marcel e stacojiu la faţă, notarul se ghemuieşte în fotoliu. Doamna văduvă îmi ţine piept.

— Ce-ţi pasă ? *La Belle Angerie* a fost vîndută şi nu figurează în succesiune, asta-i tot. Sper că taică-tău n-avea nevoie de autorizaţia ta ca să dispună de ce-i aparţinea şi să trăiască decent la bătrîneţe.

Dar Fred prinde curaj o clipă şi se apleacă spre mine.

— Cumpărătorul e domnul Guyare de Kervadec, rînjeşte el.

Iată secretul ! Am înțeles. Gîndesc foarte repede, căutînd să iau o hotărîre și mai ales o atitudine profitabilă, în timp ce Saint-Germain, care înțelege tăcerea mea, scoate repede din dosar niște hîrtii gata pregătite. Dintr-o dată, pare foarte grăbit. Îl aud murmurînd ca-n vis : „Vreți să semnați, doamnă... Aici... și aici... și acolo... Mulțumesc." Doamna Rezeau se ridică, își aplică parafa aspră și se prăbușește la loc în fotoliu. Simt că mă supraveghează din ochi : e rîndul ei să-mi caute privirea în zadar. Îl observ pe Marcel, care se desprinde greoi din scaun ; de o oră încoace, șaizeci de hectare, cîte unul pe minut, îi pică în spate. Semnează impasibil. E rîndul lui Fred. Dar Fred șovăie, privirea lui se plimbă pe rînd de la stiloul pe care i-l întinde mîna amabilă a politehniçianului la maică-sa, apoi la mine.

— Nu semna nimic.

M-am ridicat în picioare. Îmi încrucișez brațele și rostesc, accentuînd fiecare cuvînt :

— Să facem un rezumat. Doamna Rezeau, avînd o procură generală și acționînd în numele tatălui nostru, grav bolnav, a vîndut în ultima clipă proprietatea și mobila, adică esențialul succesiunii, pe o sumă derizorie.

— O rentă viageră ! replică maestrul Saint Germain, în timp ce doamna Rezeau se crispează și face eforturi violente ca să-și păstreze rolul.

— O rentă viageră care nu punea probleme, fiindcă tata era condamnat. Și cine a cumpărat proprietatea ? Domnul Guyare de Kervadec, viitorul socru al lui Marcel. Fac prinsoare că pînă-ntr-un an, *La Belle Angerie* se va întoarce din nou în familie, în beneficiul unui singur proprietar cu un mic uzufruct solid pentru doamna Rezeau. E o stratagemă clasică. De altfel, dacă cinci sute de mii de franci reprezintă prețul vînzării și trebuie să fie retrași din averea mobiliară, nu mai ieșim la socoteală. Nici nu mai întreb ce s-a întîmplat cu argintăria și cu bijuteriile...

Se aude un zgomot uscat : Fred a lăsat din mînă stiloul, care a căzut. Marcel face un pas înainte cu mîinile întinse, de parc-ar vrea s-o ocrotească pe maică-sa. Cît despre ea, renunțînd dintr-o dată la slăbiciune, viclenie inutilă, se înalță dintr-o dată, ca Sixtus-Quintus după alegere. Gesticulează, vălurile îi zboară în toate părțile, ai spune că e un păianjen în mijlocul pînzei.

— Poți să faci ce pofțești, vociferează ea. Am prevăzut totul. Domeniul nu va cădea în mîinile unui netrebnic, care

de zece ani încoace se ține numai de prostii, care ne umilește în toate felurile și care distruge tot ce avem mai sfînt. Un valet ! Un vînzător ambulant ! Un ratat, care a făcut cea mai stupidă căsnicie... Ciudat, vocea mamei nu e destul de firească ; declamă, răguşeşte şi, după ce şi-a recăpătat cu greu suflarea, ne aruncă pe un ton tragic :

— O căsătorie care l-a ucis pe taică-tău !

Marcel se sileşte s-o tragă după el. Maestrul Saint-Germain, care e ţintuit pe scaunul de tortură, scuipă fără rezultat : „liniştiţi-vă, liniştiţi-vă !“ în direcţia mamei şi : „e foarte legal, să ştiţi !“ în direcţia mea. Dezlănţuită, bătrîna se leagă acum de şeful familiei şi al blazonului.

— Tu, marinarule, poţi să-ţi faci bagajul. Nu te mai bizui pe mine ca s-o scoţi la capăt. Aha ! Sînteţi o pereche frumoasă voi doi.

Ne vine rîndul la fiecare, chiar şi Monicăi, care se apropie zîmbind. (Ştiu de ce zîmbeşte : în sfîrşit, a văzut şi ea cu cine are de-a face.) Dar vina ei e că pune mîna pe umărul meu şi şopteşte : „Să plecăm, *dragul meu !*“ Va da socoteală numaidecît pentru această dovadă criminală de afecţiune. În pragul uşii, smucindu-se din mîinile lui Marcel, doamna mamă se întoarce spre noi şi scuipă o ultimă tiradă :

— Şi dumneata, midineto, află de la mine : n-ai să faci niciodată parte din familie.

Măseaua de aur a strălucit ca un fulger. Ah ! de ce nu pot strivi măseaua asta, falca în care e înfiptă şi capul ! Dar iată un alt fulger : e mîna soţiei mele, pe care străluceşte o verighetă subţire şi care mă opreşte cu un gest imperios. O neaşteptată Monique, insensibilă la umilinţă, aparent invulnerabilă, răspunde cu o voce suavă :

— Cum, aveţi şi dumneavoastră o familie, doamnă ?

Nu mai avem ce căuta pe-aici. Plecăm. Aş fi vrut să mă duc întîi la mormîntul tatei, dar Fred, care s-a repezit pînă *La Belle Angerie* şi ne-a ajuns din urmă, mă lămureşte gîfîind :

— Domnul Rezeau a murit la spitalul din Segré, unde din motive de economie îl transportase credincioasa lui soţie... Fiindcă veni vorba, ştii ce farsă mi-a jucat în ultimul moment văduva asta inconsolabilă ?... Mi-a cerut să-mi fac bagajul în faţa ei, ca în ziua în care am plecat la liceu. M-a percheziţionat ca să fie sigură că nu iau nimic din ce ne-a furat ea. Nu s-a schimbat, văduva !

„Văduva" e un termen care-mi place. Adevărata doamnă Rezeau, de două ori vie, e soţia mea, de care sînt foarte mîndru în momentul de faţă, pentru că s-a priceput să rostească cuvîntul final. Totuşi, dacă bătrîna doamnă Rezeau nu s-a schimbat, cum se explică sentimentul pe care mi-l inspiră azi ? O dată trecut primul acces de furie, nu mai regăsesc în mine mînia aceea profundă, care mi-a susţinut tinereţea şi care încheiase odinioară cu adversarul un pact de duşmănie. Ciocnirile noastre violente de altădată erau mai puţin penibile ca cea de azi, uneori erau măreţe. Ura noastră a degenerat : gratuitatea ei admirabilă se pierde în probleme vulgare de bani.

— Las', că ne întoarcem noi, spune Fred cu un aer victorios. Am izbutit, totuşi, să-i şterpelesc de sub nas una din cheile serei. Nimeni nu intră acolo, bătrîna nici n-o să-şi dea seama.

Examinez cu interes cheia ruginită, pe care frate-meu o învîrteşte în jurul degetului.

— Putoarea ! exclamă Fred frămîntîndu-şi nasul.

— Ar fi trebuit să-i spui asta adineaori ! şopteşte Monique, care sare în şanţ şi începe să culeagă un buchet de flori, apoi mă strînge de gît fără nici un motiv aparent.

Fred întoarce capul : demonstraţii de genul ăsta îl enervează. Dar deodată — pentru cîteva secunde — găsesc că problema succesiunii e mai puţin importantă, că apa rîului e mai limpede şi că galbenul rapiţei e mai puţin strident. În afară de stăncuţele care se ridică greoi, cu un croncănit funebru, zăresc şi ciocîrlii, care se zbenguie şi-şi repetă refrenul sus de tot, alături de soare.

XXX

Cînd ne-am întors la Paris, am fost nevoiţi să-l găzduim pe Fred.

— Numai provizoriu, dragul meu ! m-a asigurat el.

Dar provizoratul ăsta ameninţa să se transforme într-o veşnicie. Domnul Rezeau (după moartea tatei, frate-meu ţinea morţiş să nu i se menţioneze şi prenumele pe plicuri), domnul Rezeau considera firească ospitalitatea mea şi, cum nu se mai mărginea la cartofi fierţi, mînuia cu îndrăzneală furculiţa. Nu şovăisem o clipă să cumpăr un divan demon-

tabil, pe care domnul Rezeau îl folosea din plin, deşi era de părere că ar fi „cam tare". Trebuie să spun că binevoia să se şi plîngă, şi recunoştinţa lui de scaiete începea să-mi zgîrie timpanul.

— Dacă n-ai fi aprins praful de puşcă, mormăia el, aş fi rămas acasă. Bătrîna mă primise din prudenţă, încerca să mă neutralizeze, fiindcă nu-i chiar aşa de sigură pe poziţii ! Eram la faţa locului şi puteam s-o supraveghez... Sînt sigur că, dacă i-am scotoci în hîrtii, am ajunge să punem mîna pe ceva compromiţător.

E drept că uneori schimba placa :

— Dacă m-ai fi lăsat să semnez, i-aş fi putut cere nişte bani notarului.

De dimineaţă pînă seara, ne împuia urechile cu cifre. Succesiunea trebuia să se ridice la patru sau cinci milioane, fiecare dintre noi ar fi trebuit să-şi primească „cărămida". Cu această cărămidă, prima (şi ultima) piatră a singurei construcţii, pe care Fred se dovedea în stare s-o înalţe în cinstea propriei lui glorii, ar fi făcut cutare, cutare şi multe altele încă, printre care cîteva chefuri straşnice. Frate-său mai mic nu ştia decît să facă gălăgie, dar n-avea nici un plan. El, Fred, avea planul lui, vom vedea noi ce era de văzut. Primul lucru...

— Ar fi să munceşti... insinuă Monique.

Dar dacă răposatul nostru tată avea mîinile fine şi era convins că nu orice profesie e onorabilă, Ferdinand Rezeau, fiul lui Jacques, avea mîini moi. Hotărît — „ca şi tine, dragă !" — să facă orice, cu condiţia ca acest orice să nu fie ceva, Fred se mura aşteptînd. Trei ani de trîndăvie militară avuseseră pentru el sensul unui antrenament la un parazitism, conform, de altfel, cu temperamentul lui. După o săptămînă, am renunţat să-i încredinţez marfă şi să-l trimit în locul meu pe la tîrguri. Era o soluţie care mi-ar fi îngăduit totodată să-l căpătuiesc pe el şi să cîştig timp, dar se dovedea imposibilă. Aiurit, reticent, morocănos, paralizat de o vanitate copilărească, Fred descuraja clienţii, şi din puţinul pe care-l vindea îşi oprea un procent foarte ridicat.

Nu îndrăzneam să ne descotorosim de el. Generozitatea Monicăi şi orgoliul meu ne împiedicau să-l zvîrlim în stradă. În schimb, prezenţa lui enervantă mă servea indirect : Fred — cred chiar că făcusem acest calcul — izbutea să înjosească

definitiv familia mea în ochii Monicăi. Îmi servea totodată drept agent de informaţii şi făcea demersuri secrete pe lîngă specialişti în şicană, pe care aversiunea soţiei mele mă împiedica să-i consult personal. Dacă sîngele lui frate-meu nu era agresiv, în orice caz saliva lui era arţăgoasă ; era un spion bun şi-mi îngăduia să nu-mi murdăresc mîinile bălăcindu-mă şi eu în noroaiele procedurii. Aşadar, îl lăsam să cutreiere prin birouri şi să se agaţe de gulerele şmecherilor în robă, iar eu luam un aer îngeresc, cînd soţia mea striga exasperată :

— Isprăveşte odată cu procesul ăsta, Fred ! Închipuie-ţi că familia dumitale n-a avut avere, rezultatul va fi acelaşi.

Asta era şi părerea mea, dar nu a lui Zl, trezit brusc de vociferările doamnei, mamei sale. Nici Zl nu se sinchisea de avere, în schimb el cerea pedeapsa vinovaţilor.

Soarele şi praful cădeau peste acoperişul de pînză roşie al cortului meu. Vîntul legăna etichetele atîrnate la capătul unor fire violete. Eram morocănos şi agitam măturica, ştergînd mereu de praf teancurile de şosete înşirate frumos pe parmaclîcul iarmarocului. Duminica asta de sfîrşit de lună nu era norocoasă, deşi, oricît de puţin norocoasă ar fi o duminică, e totuşi mai bună decît o sîmbătă bună : nici un negustor ambulant nu şomează într-o zi cînd negustorii sedentari ţin prăvăliile închise.

Eram singur. De obicei, profitînd de săptămîna ei de lucru care avea cinci zile, Monique venea să-mi ajute, şi fata asta tăcută, cu gesturi şi zîmbete suple, se pricepea să fie demonstrativă : demonstrativă în alb, ca să zic aşa. Convingerea cu care Monique îşi înfăşura în jurul pumnului o pereche de şosete hotăra pe cel mai ursuz client să cumpere două perechi. Dar nu mai voiam s-o văd stînd în picioare cinci ore în şir şi preferam s-o las acasă, instalată confortabil şi pradă unei excitaţii nebune produsă de ultimul număr din *Mon-Tricot-Layette.*

Îmi lăsasem tocmai deoparte măturica şi încurajam cu o mişcare graţioasă a bărbiei o matroană, care manifesta interes faţă de marfa mea, cînd Fred, răsărit nu se ştie de unde şi dînd iama în crătiţile negustorului de alături, îşi făcu drum pînă la masa mea. Binevoi să asculte şi el, cu un aer de superioritate, pe clienta care-şi descria anatomia (întocmai ca şi medicul, negustorul nu e bărbat : poţi să-i în-

credinţezi tot felul de amănunte oribile) şi care se plîngea că are nişte coapse pe care plesnesc cei mai buni ciorapi.

— Foarte bine ! Să nu purtaţi ciorapi ! o sfătui negustorul admirabil, care e Fred, fără să-mi dea timp să-i ofer un ciorap numărul patru, cu margine întărită.

Apoi mă apucă de un nasture al hainei şi trîmbiţă :

— Trebuie s-o sfîrşim, băiatule !

Era o idee bună. Dar Fred arunca în direcţia unei alte cliente un : „lăsaţi-ne în pace !“ categoric şi continuă să-mi descoase nasturele, suflîndu-mi drept în nas :

— N-am putut să-ţi spun ieri seară, de faţă cu nevastă-ta. Am noutăţi. Am aflat că Marcel şi baba sînt la Paris, la Pluvignec. Pretextul oficial e expoziţia. De fapt, sînt sigur că văduva nici nu pune piciorul la Palatul Chaillot. A venit să-l dăscălească pe bunicu, care e şi el destul de bătrîn ca să se transforme în decedat. *La Belle Angerie* e încuiată pentru două săptămîni. Asta înseamnă că a sosit momentul să acţionăm. Toţi oamenii de afaceri declară că e imposibil să începem o acţiune de anulare a testamentului dacă nu putem înfăţişa măcar o singură hîrtie compromiţătoare. În ciuda preţului mic, vînzarea e valabilă în sine şi, fiindcă e vorba de o rentă viageră, e greu să invocăm cele şapte douăsprezecimi prevăzute de lege. Trebuie să existe însă o corespondenţă Rezeau-Kervadec, poate chiar o contra-scrisoare sau recunoaşterea unei datorii fictive. Doar nu-i nebună bătrîna, trebuie să-şi fi luat măsurile de precauţie pentru cazul în care căsătoria dintre Marcel şi Solange n-ar mai avea loc. Dacă punem mîna pe hîrtiile astea, avem cele mai serioase perspective să le dăm planurile peste cap. Cu siguranţă că doamna mamă nu le-a depus la bancă : în perioada succesiunii, aşa ceva ar fi periculos. Pentru noi, obiectivul numărul unu trebuie să fie dulapul englezesc din camera ei. Cu ocazia asta am putea şterpeli şi bijuteriile, dacă se află acolo. Nu le-a declarat... Bijuteriile şi, eventual, ceva bani. Ehei ! ar fi o afacere bună !

Lăcomia îl încălzea. Scuipatul lui ţîşnea violent, parfumat cu rachiu. Eram dezgustat, dar ispitit. De ce o văzusem iar pe maică-mea ? De ce-mi stîrnise iar duşmănia ? În momentul de faţă eram strîns cu uşa, aveam următoarea alternativă : să mă las jefuit, adică să mă dau bătut, adică să mă înjosesc în ochii mamei (şi în ochii mei), sau să mă apăr, folo-

sînd mijloace la fel de dezgustătoare ca ale adversarului, adică să mă înjosesc în ochii soţiei mele (şi iarăşi în ochii mei).

Între timp, din ce în ce mai elocvent, Fred îşi aduna, fir cu fir, mănunchiul de şmecherii. Era de părere că n-aveam motiv să ne temem de nimic : între mamă şi copii codul nu admite furtul, nici violarea de domiciliu. Doamna Rezeau era în mod provizoriu locatara casei, trebuia doar să nu ne atingem de mobilă, proprietate fictivă a domnului de Kervadec. De altfel, duşmanii noştri vor avea grijă să nu facă plîngere, prudenţa le va interzice să atragă atenţia fiscului, pe care tăinuirile lor îl fraudau în măsura în care ne jefuiau pe noi. Era foarte simplu să intrăm în casă, fără spargere şi fără să sărim gardurile, fiindcă aveam cheia serei. N-aveam nici un motiv să ne temem de vecini, de Barbelivien sau de nevastă-sa, fiindcă prezenţa fiilor casei rămînea, în fond, firească şi fiindcă ne vom strădui să nu ne vadă nimeni.

Oare Fred îşi închipuia că mă tem ? Mi-am încleştat dinţii şi am început să-mi împachetez marfa.

— Pleci ? mă întrebă negustorul de crătiţi. În cazul ăsta, am să-mi întind puţin marfa pe locul dumitale.

— Întinde-o, întinde-o, prietene ! hotărî Fred cu un zîmbet neglijent.

În autobuz, între două mormăieli (valizele şi materialul meu erau grele, şi taxatorii nu pierdeau decît rareori prilejul să-mi atragă atenţia că încurc drumul pe platformă), Fred îşi reluă argumentarea răbdătoare de aliat minor, care încearcă să stîrnească o putere mare.

— Spune-mi, te rog, cam ce mutră am avea, dacă, după ce am anunţat că o să facem gălăgie, ne-am hotărî să cedăm ? Nu te mai înţeleg. În definitiv nu eşti singurul în cauză. N-ai dreptul să admiţi deposedarea soţiei tale, chiar dacă ea consimte, şi cu atît mai puţin a copiilor pe care-i vei avea. Nu cerem decît dreptul nostru. Un milion... îţi dai seama ce ar fi ? Monique n-ar mai avea nevoie să muncească, şi tu, în loc să te plimbi încoace şi încolo cu nişte boccele nenorocite de marfă, ai putea să-ţi pui pe picioare un comerţ în regulă. Nu, nu te mai înţeleg... Pe vremuri erai un om în toată firea. Acuma eu sînt acela care trebuie să-ţi dau ghes. Ai început să te îmburghezeşti, zău aşa !

Firește că în aceeaşi seară, în ciuda protestului exprimat de ochii cenuşii, am luat bilete de tren.

XXXI

Iată-ne înfierbîntaţi şi excitaţi ca nişte draci pe jăratec. E un jăratec vechi, pe care se înverşunează foalele tocite ale urii mele. Totuşi, e lucru ştiut că ultimii tăciuni aruncă totdeauna mai multe scîntei.

Am coborît, fără să ne ferim, la Soledot, după ce călătorisem totuşi cu trenul de seară. Am evitat să trecem prin sat şi am apucat pe scurtătura discretă pe care ne-o oferea drumul de la Croix-Rabault, apoi am pătruns în parc la nivelul barajului de pe rîu. În parc... e un fel de-a vorbi, fiindcă nu mai există parc, totul e un şantier imens de tăiat copaci. Fred îmi spusese că o echipă de pădurari masacrau pădurea. De o lună încoace, văduva a făcut treabă bună! Pretutindeni sînt culcate la pămînt trunchiuri de stejari, de platani, de cedri, de ulmi, toţi centenari în majoritate, plantaţi de cîteva generaţii de Rezeau şi purtînd aproape toţi cîte un nume: numele vreunui strămoş sau al vreunui sfînt, uneori amîndouă. Înainte de Înălţare, în crengile lor se atîrnau nişe mici şi buchete craoneze. Numai o Pluvignec putea porunci acest masacru.

— Prudenţă şi rapacitate, exclamă Fred. Titlurile vegetale trebuie valorificate. Dacă avem cîştig de cauză, lemnul va fi vîndut în orice caz. Baba numeşte această operaţie: „salvarea patrimoniului"!

Fred poate să protesteze, eu o înţeleg pe mama. Şi eu aş fi în stare să distrug totul şi să adopt politica pămîntului pîrjolit. Jumătate din cadavrele copacilor poartă întipărite în scoarţă iniţialele rituale R. F. şi simt că aprob deodată dispariţia acestor simboluri perimate. Dar nu pot să-mi reţin un strigăt de mînie în faţa ultimului trunchi, ale cărui ramuri au şi fost tăiate şi care aşteaptă, gata pregătit pentru transport, culcat în mijlocul unei grămezi de surcele, de ace şi de deşeuri de scoarţă: e fostul meu loc de refugiu, copacul meu preferat, care s-a prăbuşit de la o înălţime de peste douăzeci şi cinci de metri de-a curmezişul peluzei. Îţi mulţumesc, mamă! Îmi faci un serviciu, aţîţi la momentul oportun dispoziţia mea şovăielnică. Am început să păşesc mai hotărît, în timp ce, dimpotrivă, Fred devine mai circumspect, aruncă priviri prin tufişuri şi merge numai în urma mea.

— Poate că ar trebui să aşteptăm căderea nopţii, şopteşte el. Barbelivien dă adesea tîrcoale pe-aici, în amurg.

N-are nici o importanţă. E casa tatălui meu, sînt şi eu moştenitor firesc. Sînt la mine acasă. În clipa asta, aş intra cu forţa chiar şi în prezenţa lui Marcel, chiar şi în prezenţa văduvei. M-am antrenat şi, cînd mă antrenez, nu mai pot să mă opresc cu uşurinţă.

— Dă-mi cheia.

Fred se supune. A redevenit secundul fără strălucire de altădată, frate mai mare de ocazie, care-şi manifestă îngrijorarea în fornăieli mărunte. Cheia se învîrteşte în broască, dar eu nu fac nici o încercare ca s-o împiedic să scîrţîie. Intru în seră, tropăind ostentativ din picioare. Dacă ne-a zărit vreun ţăran, la pîndă îndărătul unui gard, atîta lipsă de jenă ar fi o dovadă că intenţionez să stropesc begoniile ce se prăpădesc de sete în oalele lor de porţelan plesnit. De la prima aruncătură de ochi, număr vreo zece pînze de păianjen, pe care e depus un strat vechi de praf. Geamurile din jur au plesnit din cauza căldurii şi a furtunii. Crengi inutile de glicină se strecoară prin toate crăpăturile şi se întind nemăsurat, la întîmplare.

Dar asta încă nu-i nimic. În sufragerie ne aşteaptă un spectacol mult mai dureros. Zugrăveala se cojeşte, lemnăria mîncată de viermi se fărîmă, sfeşnicele mari de argint şi cupa monumentală care împodobeau căminul, grătarele de fier forjat, obiectele de staniu, totul a dispărut. N-au mai rămas pe loc decît mobilele grele şi întunecate de umiditate, a căror masă roşcată se profilează pe pereţii goi. Căci tapiţeria, orgoliul neamului Rezeau, episoadele cu arbori, „papagalul albastru", „caseta lui Paris", „Amorul şi Psihe" au dispărut şi ele. Nu se mai vede decît urma cuielor, care ţineau laţurile de suport, şi nişte cifre mari desenate cu cărbune, care numerotează panourile.

— Soarele e pe Amor ! rînjeşte Fred.

Într-adevăr, soarele *ar trebui* să fie pe Amor : ne aflăm în zilele cele mai lungi ale anului şi amurgul ne trimite pieziş raza aceea rarisimă, pe care o tradiţie anterioară domniei coanei Folcoche o cinstea cu sărutul păcii. Ce bătaie de joc ! Îmi dau seama că sînt din nou de acord şi simt iar o satisfacţie bizară : e logic, e normal ca Amorul şi Psihe să fi părăsit această casă.

— Covoarele noastre ! Fotoliile noastre ! se indignează frate-meu, deschizînd uşa ce dă în salon.

Fred spune *ale noastre*, în loc de *ale mele*. E un posesiv cu desăvîrşire inutil : covoarele şi fotoliile s-au făcut nevă-

zute. Facem constatări de acelaşi fel în toată casa. Tot ce prezenta oarecare valoare a dispărut, Dumnezeu ştie unde! Cine ştie în hambarul cărei ferme craoneze se adăpostesc comorile acestea mucegăite! În bibliotecă nu mai există nici o carte. În galeria cea mare, armele nu mai sînt pe suporturi, dar strămoşii sînt tot acolo, mîhniţi că nu pot fi valorificaţi prin vînzare. Bucătăria şi-a pierdut alămurile, şi în bufet nu descoperim decît relieful poftei de mîncare sordide a mamei noastre : un rest de terci plin de cocoloşi, trei frunze de salată stătută şi un codru de pîine de proastă calitate, tare ca lutul răscopt de septembrie. În căpistere mai găsesc un sac de fasole, pe care Fred îl spintecă, împrăştiindu-i conţinutul pe jos. Să nu uităm nici damigeana de oţet, în care înoată nişte drojdie greţoasă şi planturoasă ca un plămîn. Oţetul e singurul lux al doamnei Rezeau, al cărei stomac e amator de picanterii. Fred pune mîna pe o mătură şi o înfige ca pe un buchet în interiorul damigenei. Încep să mă tem la rîndul meu : frate-meu s-a dezlănţuit ca o oaste în retragere. Dacă nu intervin, se va lăsa dus de instinctul de vandalism al oamenilor slabi şi al învinşilor.

Dar îl trag după mine în direcţia pavilionului. Urc scara care duce spre sfînta sfintelor, spre camera părinţilor noştri, şi entuziasmul lui Fred cade brusc, în clipa cînd deschid uşa. Prezenţa cumplită a mamei e încă destul de vie în el ca să-i impună. E străbătut de un frison şi-mi şopteşte :

— Îţi aduci aminte ?

Desigur că-mi aduc aminte ! Se lasă noaptea, o noapte care miroase a aer stricat, a lumînare moale, a apă stătută în jgheab. Se lasă o noapte, pe care o străbate zborul îngheţat al liliecilor, în timp ce orăcăitul broaştelor se precizează şi se aude primul rînjet al ciuhurezului. Acum zece ani mă apropiam de uşa asta în picioarele goale şi mă ghemuiam sub ea ca să surprind dialogul acru dintre părinţii mei, care-şi vorbeau pe deasupra spaţiului ce separa paturile lor gemene. Hai, să intrăm repede, dulapul englez e aici, masiv şi, bineînţeles, încuiat de două ori. În umbră străluceşte oglinda în faţa căreia se bărbierea tata.

— Eu am să trag perdelele, Fred, tu aprinde lampa Pigeon, care trebuie să fie pe măsuţa de noapte.

Ne pricepem să deschidem un dulap, din perioada *cheiomaniei !* Dacă răsucesc în broască acest cîrlig uitat pe măsuţa de toaletă, totul e rezolvat. Mîna mea tremură puţin, pentru că e cîrligul de care se folosea domnul Rezeau ca să-şi în-

cheie nasturii de la ghete. Îi simt privirea înfigîndu-se în spinarea mea, fiindcă-i acolo, pe perete, cu toca de judecător pe cap, cu gulerul sub bărbie, cu mustața desfășurată, cu niște fierării exotice prinse în roba roșie de profesor de drept, adică așa cum îl perpetuează portretul. Un zgomot ușor ne înștiințează că zăvorul cel mic a căzut și mă întorc, triumfător și stingherit. „Am trăit douăzeci de ani în camera asta, spun parcă ochii domnului Rezeau, dar n-am descuiat niciodată dulapul." Fred îmi urmărește privirea și mormăie :

— Ascultă, băiete, nu e momentul să faci pe sentimentalul.

Lumina lămpii Pigeon stîrnește licăriri în ochii lui de șacal și scoate în evidență unghiile prea lungi ale mîinii, care se întinde, nerăbdătoare, spre interiorul dulapului. Știu perfect că dacă șacalul ăsta s-ar fi putut înțelege cu maică-mea, dac-aș fi fost singurul jefuit, s-ar ține acum după mine lătrînd din toate puterile. Mă iubește exact așa cum iubește șacalul o panteră, adică pentru hoiturile pe care i le lasă în seamă. Îi dau voie să facă ce pofțește și să se înverșuneze asupra sertarelor, ale căror secrete răspîndesc un miros insuportabil de intestine.

— Nu văd bijuteriile, scrîșnește frate-meu, nemîngîiat.

Mă așteptam. Bijuteriile nu produc nimic. Probabil că doamna văduvă, care nu le poartă niciodată, a lichidat cea mai mare parte din ele ca să-și constituie rente. Totuși, iată un șarpe de platină, cu ochi de safir, pe care proprietara lui l-a păstrat, se vede, din simpatie rasială și pe care Fred îl pune grăbit în buzunar. În afară de verighetă și de inelul de logodnă, se pare că mama noastră n-a păstrat nimic altceva. A mai rămas un singur sertar, încuiat cu cheia. Fără să mai aștepte să-l descui, Fred trage sertarul de dedesubt și-și trece mîna prin deschidere. Mîna lui scoate mai întîi un caiet cu copertă de mușama neagră și frate-meu anunță dezamăgit :

— Pfff ! Probabil că astea sînt socotelile babei.

Totuși, captura e excelentă. E vorba de un repertoriu, în care sînt consemnate, lună de lună, toate titlurile, ale căror cupoane sînt scadente. În felul acesta, vom afla lista exactă a valorilor familiei.

— Niște scrisori !

Doamna Rezeau e o femeie ordonată : toate scrisorile sînt legate în teancuri mici și etichetate. O să le citim mai tîrziu.

— Un portofel !

Fred a rostit silabele, cu pasiune. Dar interesul ce-l manifestă e foarte repede înlocuit de necaz. Portofelul nu conţine decît fotografii. Numai fotografiile lui Marcel, ale „fratelui din China", *Marcel la vîrsta de şase luni,* ne încredinţează caligrafia cuneiformă de pe verso. *Marcel. Şangai, 12 iunie 1920.* Aici e tot Marcel, în picioare, lîngă maică-sa. E vorba de o fotografie decapitată, de unica noastră fotografie în grup : foarfecele a intervenit şi ne-a ghilotinat. În sfîrşit, hai să admirăm ultima poză, foarte recentă, nu are mai mult de două săptămîni : Marcel în uniformă de sublocotenent.

— E aproape înduioşător, spune Fred. Tu înţelegi ceva ? Totdeauna i-a arătat oarecare preferinţă, e drept. Totuşi, cînd eram mici, cu el se purta doar ceva mai bine decît cu noi.

Doar ceva mai bine decît cu noi... Totuşi mai bine. Fratemeu e numai mirat, dar eu sînt înspăimîntat. Am impresia că trag vată în piept. Ce idiot am fost ! Parcă aud cum mă lăudam : „Nimic n-ai să poţi gîndi, fără ca eu să nu ghicesc numaidecît", sau : „Dacă mama are antene, le am şi eu peale mele..." Cam scurte, aceste antene ! Pe vremuri credeam că „se folosea de Cropette fără să-l iubească" şi că-i acorda micile favoruri cuvenite trădării. Nu se folosea de el, îi folosea ea lui. Îl iubea, ba, mai rău, îl iubea aşa cum era, nedemn de o astfel de alegere. O luptătoare ca ea avea o slăbiciune pentru fiinţa asta supusă ; monstrul frumos îl prefera pe ochelaristul studios, rece şi socotit. E o descoperire ciudată, care trezeşte în mine o gelozie neaşteptată ! Vipera avea sînge cald. Furiile ei erau în parte calculate. Atitudinea ei a fost cu siguranţă o politică pe care n-am înţeles-o. O intuiţie tardivă mă străbate. Vă rog să nu-mi explicaţi, nu-mi explicaţi nimic... Adevărul am să-l aflu oricum prea devreme. Ah ! Am izbutit ! Chiar dacă teancul ăsta de hîrtii nu conţine nimic mai interesant — şi sînt gata să pariez că e tocmai invers — nu ne-am agitat degeaba !

Să scotocească Fred mai departe... Ce caut eu aci, înrolat sub drapelul lui ? Din lipsă de ceva mai bun, urîtul ăsta a mai descoperit o cutie de tinichea, înţesată de cupoane — aproape zece mii de franci — şi-şi umple buzunarele cotcodăcind de plăcere ! Abia izbutesc să zîmbesc, cînd, punînd mîna pe un flacon de iod şi pe un ghemotoc de hîrtie din acela cu care bunica făcea buchete (şi care folosesc la aprinsul lămpilor cu petrol în casele craoneze vechi, fără electricitate),

Fred vopsește pe ușă, hohotind de rîs, următorul epitaf antum :

Aici zace Folcoche.
Moartea
va fi primul act plăcut
din viața ei.

XXXII

Ferdinand poartă acest nume pentru că tatăl nostru se numea Jacques, bunicul nostru Ferdinand, străbunicul nostru Jacques, și așa mai departe, alternînd la fiecare generație. Eu mă numesc Jean. Învrednicit cu același prenume, tatăl doamnei Rezeau a crezut poate că fusesem botezat Jean pentru a i se face lui plăcere și pariez că nimeni nu s-a gîndit să-i spună adevărul, fiindcă era senator și, mai ales, foarte bogat. În realitate, eu perpetuez amintirea lui Jean Rezeau, care a fost, pare-se, „plantator-șef al pădurilor regale" (astăzi s-ar numi cu mai multă modestie brigadier silvic general). Cît despre Marcel, ar fi trebuit să se numească Michel, ca protonotarul, sau Claude, ca vandeanul, care a cucerit cu bărbăție Ponts-de-Cé. Domnul Rezeau vorbea uneori despre această împrejurare : „bietul Cropette, aș fi vrut să-l pun sub ocrotirea unuia dintre sfinții care se ocupă de obicei de familia noastră. Dar maică-ta a vrut neapărat să-i dea numele de Marcel. Ce idee ciudată ! De ce nu Théodule, mai bine ? Nici în linie directă, nici în linie colaterală, nu cunosc un singur Marcel la noi în familie."

În fond, e posibil să nu fi existat nici un Marcel în neamul Rezeau. Am rămas cu gura căscată : e ultimul lucru la care m-aș fi putut gîndi. De asta spun : *e posibil.* Din pudoare. Din pudoare față de îndelungata și scandaloasa mea ignoranță, bineînțeles. Atunci să fiu prudent : Marcel pare să se numească astfel, fiindcă, în corespondența doamnei mame, mai există un Marcel, atașat la consulatul general din Șangai. Acest Marcel îi scrie de douăzeci și opt de ori și scrisorile lui se împart în trei serii : seria „scumpă doamnă", seria „scumpă prietenă" și seria „mica mea Paule". Mi-am permis să fac o apropiere între cei doi Marcel. Aceeași apropiere era la îndemîna domnului Rezeau, ar fi trebuit doar să facă șase pași din patul lui de alamă și pînă la dulapul en-

glez, în care nu şi-a băgat niciodată nasul timp de douăzeci de ani. Dar o femeie ca ea cunoştea firea unui bărbat ca el : uneori, slăbiciunea e mai utilă decît o casă de bani.

— Al dracului Cropette ! Straşnic răsad de canapea ! se bucură Fred, acest prim-născut legitim, dar atît de bastard prin temperament.

Ne-am întors acasă şi acum studiem corespondenţa mamei, cum studiază un farmacist flaconul de urină, a cărei analiză trebuie s-o facă. „Aţi călătorit bine" ? s-a mulţumit să ne arunce Monique, care nu mi-a acordat decît o sărutare foarte scurtă. O aud cum bate albuşe în bucătărie, dar nu fredonează, ca de obicei. Din cinci în cinci minute, îşi face apariţia în cameră şi ne aruncă o privire curioasă, pentru că e femeie şi îngrijorată, pentru că e, mai precis, femeia mea.

— Ia citeşte asta, mica mea cumnată ! îi propune Fred frecîndu-şi mîinile.

— Foarte mulţumesc ! răspunde Monique şi se fereşte, stăpînindu-şi o tresărire de greaţă, pe care starea ei n-o justifică.

Nu împărtăşesc acest dezgust. Cel puţin nu-l împărtăşesc în acelaşi mod, pentru că în el se amestecă o plăcere dubioasă. Un nătărău de tată, o mamă nedemnă, care acum e şi necinstită, un frate mai mare incapabil, un alt frate care nu-mi mai e frate decît pe jumătate. Iat-o în toată splendoarea, familia asta scumpă, ale cărei glorii au murit toate şi ale cărei bunuri au fost încredinţate, o ce poem !, lui Marcel, cucul ăsta ! Totuşi, nu pot să mă bucur multă vreme. În primul rînd, nu există probe categorice : scrisorile nu ni le pun la dispoziţie, rămîn destul de vagi, la jumătate drum între aluzie şi rezervă. *„Nu ştiu dacă trebuie să mă felicit de ce-mi spui"*, spune scrisoarea cea mai limpede, penultima, al cărei ton e aproape rece. Ultima, ce pare să inaugureze a patra serie, căreia i s-ar cuveni numele de „seria tăcerii", poate să fie interpretată în modul cel mai naiv : *„Aş fi acceptat cu bucurie să-i fiu naş, lui sau ei, dar ştii prea bine că am fost trimis la Valparaiso"*. Dovada e, bineînţeles, insuficientă. E valabilă pentru mine, e chiar decisivă, cum e decisiv fitilul care provoacă explozia bombei. E o dovadă care adună în jurul ei argumente minore, ce o confirmă : prenumele, părul castaniu, care n-are nimic comun cu pletele noastre negre, forma specială a obrazului, înfăţişarea, comportarea lui Marcel, care semnalează la el un metisaj diferit şi, mai ales, preferinţa pe care i-a

acordat-o totdeauna mama. O preferinţă posacă, bine camuflată, accentuîndu-se o dată cu trecerea timpului şi ajungînd progresiv la ceea ce e azi : o exclusivitate făţişă, care încearcă vag să se legitimeze invocînd menţiunea *foarte bine*, bicornul şi epoleţii.

Amănuntul cel mai penibil în chestia asta e că echivalează cu o explicaţie. Nu mă plîng că ar fi o explicaţie insuficientă : în asemenea caz, doar temperamente ca al doamnei Rezeau pot să inverseze obiceiul şi să impună un copil din flori în dauna copiilor legitimi. Nu mă plîng că femeia asta cu temperament puternic de păcătoasă, a făcut din greşeala ei o raţiune de stat, cum au mai făcut şi altele, că şi-a transformat energia căinţei în palme. Înţelegînd prea bine că firea ei dominatoare s-a legat de cel mai slab dintre noi, de cel care depindea de ea şi numai de ea. Mă plîng de această explicaţie, numai pentru că e o explicaţie : pentru că explicaţia (mai ales fiind tardivă) distruge mama, pe care mi-am ales-o. Fusesem sortit să-mi datorez viaţa unui monstru, un monstru unic în genul lui. Dar iată că-n locul lui mă pomenesc cu o femeie vinovată, o femeie banală, cu sentimente obişnuite, aproape omeneşti, mai omeneşti poate decît îmi închipui. Pînă acum am refuzat de multe ori să ascult comentariile indulgente care subliniau consecinţele funeste ale ovariotomiei şi ale extirpării veziculei biliare, sau cele care încercau s-o scuze pe femeia asta, pentru că-şi petrecuse tinereţea claustrată într-un pension pînă la vîrsta de optsprezece ani şi pentru că graba egoistă a părinţilor ei o azvîrlise după aceea în braţele primului-venit. Interpretările acestea mă zbîrleau ca pe un arici, trezeau în mine o dispoziţie asemănătoare cu a credinciosului, în faţa căruia un spirit critic încearcă să transforme un miracol într-o înlănţuire oarecare de legi fizico-chimice. Vai ! Pot să înghit fără multă greutate umilinţa de-a nu fi putut ghici : un copil n-are nici un fel de pătrundere ; pentru el, aparenţele sînt nişte platoşe, pe care lăncile privirii lui, simple arme de luptă curtenitoare, nu le străbat. Dar nu mă pot resemna să mă prăbuşesc în banalitate de la o înălţime atît de mare, mă agăţ de mitul meu şi sînt cumplit de gelos.

Bineînţeles, nu pe dragostea ta sînt gelos, mamă, ci pe atenţia ta. Nu admit să mi-o refuzi. Într-o zi mi-ai spus : „Nici unul dintre fiii mei nu-mi seamănă cum îmi semeni tu". Eram mîndru de asta, îţi eram recunoscător pentru această asemănare şi pentru această mîndrie — şi numai

pentru ele. Știu bine că m-am schimbat mult de atunci. Totuși, n-am reușit s-o fac decît împotrivindu-mă ție, ceea ce e încă un mod de a-ți aduce omagiu. Tu, însă, n-ai jucat cu cărțile pe față, m-ai înșelat. Cît de mult am exagerat, eu, care te luam drept o altă Kali, în timp ce tu plimbai pe niște tocuri plate o simplă burgheză răufăcătoare ! Ura măreață, pe care ți-o închinasem, credea că găsește în fața ei aceeași fierbințeală cumplită. Ce naivitate ! Înțeleg, în sfîrșit, de ce nu-ți este indispensabilă prezența mea, de ce ai făcut tot posibilul ca să mă elimini, ca să mă gonești din fața ta, din viața ta. Ura pe care mi-o purtai era înțeleaptă : simțeai pentru mine aversiune, repulsie, acreală, dușmănie... Termenul n-are nici o importanță, îți las grija să-l alegi tu pe lista nesfîrșită a răutății. Dar ce-mi nutreai nu era o ură adevărată, o ură vitală. Mă urai la rece, nu la cald. Pentru tine era o atitudine, o deprindere, ba chiar un fel de trîndăvie... Văduvă a tatălui meu, nu ești mult mai vie decît el în momentul de față. Vrei să-ți spun ceva ? Deși am evoluat, tot îmi aduc aminte. Zeamă-Lungă a rămas oarecum orfan de ura ta.

Scotocim mai departe prin hîrțoage pînă la ora cinei. Caietul cu scoarțele de mușama e un document copleșitor : mîzgălelile tatei și caligrafia cuneiformă a mamei se amestecă grațios în el. O treime din valori (ca din întîmplare e vorba de valori nominative ce nu pot fi tăinuite) sînt subliniate cu creionul roșu ; ele figurează în succesiune. Celelalte n-au fost declarate ; nu găsim nici o contra-scrisoare și nici o chitanță fictivă, care poate că nu există — în schimb ne-a căzut în mîini corespondența dintre Marcel și domnul Guyare de Kervadec.

— Cu asta-i avem la mînă ! trîmbițează frate-meu din cinci în cinci minute.

E adevărat, scrisorile sînt elocvente. Ele confirmă, negru pe alb, tot ce știm, urmărind întreaga geneză a chestiunii și ne fac să asistăm la discuțiile, la tratativele pe care mama noastră le-a dus, chiar în timpul vieții tatei. Dacă ar lua cunoștință de ele, nici un tribunal n-ar mai avea umbră de îndoială în privința celor petrecute. Cît privește fiscul, fotocopiile acestei corespondențe l-ar interesa prodigios. Scrisorile mamei ne mai dezvăluie un amănunt, și anume : fiecare dintre interesați încearcă să tragă spuza pe turta lui. Scrisorile cele mai recente, ulterioare atît vînzării, cît și morții domnului Rezeau, scot la iveală grave *divergențe de interpretare*

(expresia e folosită de Kervadec). Doamna văduvă proiectează retrocedarea domeniului în modul cel mai simplu cu putinţă : cumpărătorul îl va dona lui Marcel, care va avea nuda proprietate, uzufructul rămînîndu-i maică-si. Casa, care a fost vîndută cu mobilă cu tot, va fi restituită goală, mai precis : se va considera că e goală. În felul acesta, doamna Rezeau îşi va apropia mobilele *ipso facto* [1]. Marcel, dimpotrivă, stăruie ca donaţia să cuprindă şi mobilierul, fiindcă se teme probabil ca maică-sa să nu-l vîndă ca să-şi rotunjească socoteala. Argumentele lui, tăvălite în miere, scot la iveală că, în acest caz, mobila „ar risca să fie împărţită" la moartea mamei şi amintesc că ele fac parte integrantă din domeniu, „acest majorat moral". Cît despre Kervadec, consideră „mai normal" să retrocedeze *La Belle Angerie*, cu mobilă cu tot, viitoarei perechi Marcel-Solange... Ce mai talmeş-balmeş ! ca să nu mai vorbesc despre textele secundare, despre jurişti, care intervin cu gravitate, despre toată banda de bucătari nepricepuţi care fabrică fraze mari, fiecare dintre ei hotărît să ofere cea mai bună reţetă legală. Corespondenţa mamei are cel puţin meritul de a-mi dezvălui o văduvă care se teme pentru soarta moştenirii ei, care se zborşeşte fără destulă autoritate, care face şmecherii, care şovăie. După scena testamentului s-ar părea că a cam intrat în panică, dacă trebuie să-i dăm crezare lui Marcel, care îndrăzneşte să-i scrie : *„Nu-ţi pierde sîngele rece. Pentru a duce un astfel de proces, e nevoie nu numai de probe, ci şi de mijloace materiale. Sînt sigur însă că ei n-au aceste mijloace."*

— Într-adevăr, nu le aveţi ! strecoară Monique, care face şi acum naveta dintr-o cameră într-alta şi bagă din cînd în cînd cîte un fitil.

— Nu le avem ? dar asta ce-i ? întreabă indignat Fred, care scotoceşte în buzunar şi scoate şarpele de platină, săltîndu-l bucuros în palmă.

De data asta, nevastă-mea rămîne ţintuită locului.

— Furt contra furt, spune ea cu vehemenţă, instalîndu-şi ambele mîini pe pîntecele umflat. Dacă vindeţi bijuteria asta, vă faceţi complici la tăinuirea pe care spuneţi că vreţi s-o combateţi... Sînteţi amîndoi extraordinari ! Primul rezultat al procesului va fi atacul fiscului, care va strivi succesiunea asta dubioasă sub amenzi enorme. Dar important e că nu fratele şi mama voastră au rolul cel mai frumos, tocmai

[1] Prin însuşi acest fapt (în lb. lat.).

pe ăsta vi l-au lăsat vouă. Asta vă stîrneşte disperarea ! Nu mai ştiţi ce să faceţi ca să-i lipsiţi de gloria de a fi mai odioşi decît voi.

Fred pune brăţara la loc în buzunar, face o mutră pe care o prelungeşte cu ţigareta, zvîrle pe nas cinci sau şase valuri de fum şi, în cele din urmă, dezlipeşte de pe buze un chiştoc lipicios.

— Odioşi, odioşi, mormăie el... De ce vorbeşti aşa ? Ne apărăm şi noi cum putem. De altfel, sîntem gata să acceptăm un aranjament.

Se bălăbăneşte şi-mi aruncă priviri viclene. Apoi, deodată, îşi îndreaptă spinarea şi ia un aer important, care-mi provoacă un zîmbet şi-mi aminteşte exact de aerul pe care-l afişa tata cînd recita hotărîrile suflerului său (totuşi, mustaţa tatei era mai decorativă).

— Ar fi mai bine să mă ocup singur de afacerea asta. De altfel eu am timp ca s-o duc la bun sfîrşit, pe cînd tu ai treabă pînă peste cap. Dacă n-ai nimic împotrivă, am să dispun de pradă în interesul comun.

— Poţi să dispui, poţi să dispui ! intervine numaidecît Monique cu un sentiment de uşurare.

Fără să mai aştepte răspunsul meu, Fred pune mîna pe hîrtii şi le adună la loc cu banii şi cu brăţara în buzunarele lui largi. Nu se miră de tăcerea mea, e obişnuit cu femeile care poruncesc. De altfel, în afară de acest mic amănunt, sînt de acord : prefer din nou să-i cedez treaba asta murdară.

— Draga mea, mai propune Fred (care mă scoate din sărite, fiindcă se preface că se adresează numai nevesti-mi), acum avem ceva bani. Mă gîndesc că aş putea să-mi caut o locuinţă mai potrivită. Instalarea asta provizorie mă cam oboseşte.

— Te înţeleg foarte bine ! spune Monique fericită.

XXXIII

Instalat într-o cameră mobilată, confortabilă, din Avenue des Gobelins, Fred a venit la început să ne vadă la două-trei zile. Voia să ne ţină la curent cu demersurile lui, care, spunea el, înaintau cu paşi grăbiţi. Îşi refăcuse garderoba, „ca să impună", şi-şi cumpărase o bicicletă, „ca să-l coste mai puţin drumurile". Avea înfăţişarea şi privirea vioaie a ghiftuiţilor.

Apoi vizitele lui se rărira. Fratele meu catadicsi să ne mărturisească că un bărbat nu poate să trăiască singur. Din ce în ce mai măreţ, din ce în ce mai absorbit de nenumăratele griji, de care binevoia să mă cruţe, nu mai considera necesar să-mi împuie capul cu ele. Lucrurile îşi urmau cursul şi, după cum ştie toată lumea, cursul justiţiei nu este un fluviu impetuos. Cursul acesta nu părea să ne fie nici prea favorabil, deoarece primisem clasica hotărîre, care înseamnă prefaţa lichidării sub formă de împărţire, cerută în mod paşnic de adversar. Ţigările Camel, care împodobeau mutra lui fratemeu, cravatele lui (care nu ţineau nici o socoteală de doliul nostru), mirosul intens de pivniţă, care se desprindea din scuipăturile lui, totul îmi aducea la cunoştinţă că partea negociabilă a prăzii noastre găsise o fericită întrebuinţare „în interesul comun". Veşnic frămîntat, veşnic gen căţeluş, Fred plutea în euforie şi lăsa să-i scape cu veselie prada pentru umbra ei.

Nu protestam şi nici nu-mi reclamam partea. Nu vedeam nici un inconvenient în faptul că făcea praf banii familiei Rezeau. Banii aceştia mă dezgustau. Pentru mine există două feluri de bani : cei obţinuţi întîmplător, fruct colosal, fruct răscopt căzut din arborii genealogici, şi cei cîştigaţi, care au un parfum uşor al cireşelor păsăreşti. Aliatul meu mă scîrbea şi mai mult decît banii lui. Nu-i mai puteam suporta nasul strîmb, ochii mobili şi fălcile teşite. Nu-l acuzam pentru că era ce era, în măsura în care ştiam că înjoseşte familia. Îl acuzam pentru că nu era în atmosferă, pentru că nu găsea în toată povestea asta decît un pretext de şantaj, un izvor de profituri urîte. Îl acuzam mai ales pentru că era un martor inutil, un complice de ocazie, frate numai pe jumătate, numai cu ceva mai mult decît celălalt. Îl acuzam pentru că mă acuzam şi pe mine. În fond, Fred rămînea el însuşi, stăpînit de o lăcomie meschină, laş fără nici o rezervă, incapabil să ducă singur o luptă importantă şi corupt numaidecît de nişte delicii provizorii ale unei vieţi uşoare. Eu însă nu mai eram cel de altă dată, fiindcă băteam în retragere îndată după primul succes, sub pretext că inamicul devenise nedemn de loviturile mele.

La drept vorbind, treceam printr-o criză de adaptare. Dacă noua situaţie începea să-i displacă lui Fred şi să-l lase indiferent, pentru mine rămînea o problemă, poate că nu esenţială, dar pasionantă. De data asta, trecutul se transformase în mai mult ca trecut fiindcă era diferit de amin-

tirile mele. Trebuia să mă retrăiesc, să folosesc din nou o vitalitate inutilă, care mă înăbuşea.

Deşi cursul platinei era ridicat, resursele lui Fred se terminară repede, fireşte. În octombrie, după o absenţă îndelungată, ne-am pomenit iar cu el. Era mai puţin fercheş. Îşi vîndu-se bicicleta, „rabla aceea" şi fuma iar ţigări Caporal obişnuite. Ne-am pomenit cu el la amiază şi a aşteptat amabil să-l invităm la dejun. Nu mai era atît de entuziast şi se plîngea de dificultăţi misterioase, fără să precizeze de ce gen erau. Timp de o săptămînă a fost din nou un linge-blide permanent la masa noastră. În cele din urmă, deveni mai îndrăznet şi, după cîteva manevre oratorice savante, mă rugă „să-mi vărs cota-parte în casa apărării comune, pe care de atîta vreme o alimenta singur". Zîmbetul meu nu-l descurajă : îşi cheltuia saliva cu o naivitate dezarmantă, cum fac toţi indivizii obişnuiţi să tapeze, cînd sînt la ananghie :

— Trebuie să înţelegi, procesul ăsta are să ne coste mult mai scump decît am crezut. Avem în faţa noastră nişte indivizi care se apără zvîrlind cu miile în dreapta şi-n stînga. Puţinii bani pe care i-am adus de la *Belle Angerie* s-au terminat şi am mai pus destul din buzunar. Totuşi, trebuie să mai facem rost de fonduri ca să le ţinem piept. Altfel, nu ne mai rămîne decît să intrăm în tratative.

N-avea nici un rost să-l întreb cum procedase. Mă lua drept un tîmpit pentru că nu-l controlam, şi era singurul lucru care mă enerva, deşi o astfel de judecată pornită dintr-un astfel de creier era într-o oarecare măsură reconfortantă. M-am mulţumit să refuz, făcînd aluzie la cheltuielile iminente necesitate de naşterea copilului. Nasul lui Fred se lungi. Ochii lui se ridicară în tavan, ca ochii militarilor, cărora patria-mamă le refuză creditele necesare pentru bunăstarea armatei, reprezentată de galoanele lor.

— Bine, bine, spuse el întunecat. Am crezut că eşti mai generos faţă de propriile tale interese. Nu-i nimic, mă descurc eu.

Am avut indiscreţia să-l întreb în ce mod.

— Mă descurc eu, repetă evaziv şi evitîndu-mi cu grijă privirea.

Prînzi încă o dată la noi, îşi dădu pe gît litrul de vin şi se făcu nevăzut — pură coincidenţă — o dată cu portmoneul soţiei mele.

— 288 de franci, încheie Monique, plăcerea de a ne descotorosi de frate-tău nu ne costă decît 288 de franci. Sper că noul sau noua Rezeau are să facă mai multe parale.

Noul Rezeau... Mă gîndeam tot mai des la el şi cu interes. Fetusul ăsta îşi avea de pe acum locul printre noi. În ciuda mantoului larg al maică-si, îi umfla cu obrăznicie pîntecele, care începea să coboare. Un raft întreg din dulapul de lemn alb era destinat brasierelor, triunghiurilor, scutecelor lui croite din nişte cuverturi vechi, feşelor, pentru care Catherine Arbin sacrificase două cearşafuri mai uzate şi care sosiseră întovărăşite de două perechi de şoşonei albi. Am avut totdeauna obiceiul să-mi acord atenţia numai fiinţelor înzestrate cu o personalitate puternică, şi invazia aceea a invizibilului mă minuna. Cîte accesorii pentru o fărîmă de existenţă ! Simbol perfect al naturii omeneşti, care, înainte de a începe să trăiască, a şi început să mobilizeze lumea.

Un nou Rezeau... Ce va fi acest necunoscut, năpăstuit de moştenirea sîngelui mamei mele şi ameninţat de proverbul *ce naşte din pisică şoarece mănîncă ?* Nu mă mai temeam că aş putea da o Folcoche copiilor mei. Mai exista, însă, posibilitatea de a-i oferi Monicăi un Zeamă-Lungă. Fără îndoială, orice copil e un reflex. Uneori e un reflex fals, asta o cam ştiam. Dar ce importanţă are ! Copilul ăsta va trebui să fie, înainte de orice, un copil, adică ceea ce nu fusesem eu. Se va numi Jeanne sau Jean, deşi prenumele acesta aparţine familiei. Jeanne sau Jean fiindcă eu sînt un strămoş, nu un urmaş.

XXXIV

Şi iată că primul nostru copil îşi face apariţia. Aştept în culoarul clinicii (n-am vrut s-o las pe nevastă-mea să nască la spital, care, pe vremea aceea, era un fel de Bethleem). Aştept crispat, enervat de geamurile astea fără lustru, de smalţul prea alb, de discreţia sinuoasă a infirmierelor, de răceala chirurgicală a cromului, de mirosul de lăptărie ce luptă împotriva răbufnirilor de eter. Jumătate de duzină de lehuze răcnesc între aceşti pereţi, dar nu izbutesc să sfîşie tăcerea, iar radiatoarele întreţin o căldură de seră, fără să izbutească nici ele să-mi schimbe impresia că întreaga casă e zidită din

blocuri de lapte îngheţat. Undeva, scînceşte un telefon, în timp ce o fată neobosită freacă muşamaua de pe culoare cu cîrpa.

În sfîrşit, iată un braţ, înmănuşat încă în cauciucul acela, de culoarea viscerelor, iată şi un nas, care se arată prin uşa întredeschisă de la numărul şapte, *sala de naşteri.*

— Un băiat. Naştere frumoasă pentru primul copil ! spune o gură, care pare croită din acelaşi material cu mănuşa. Puteţi intra, domnule.

Intru într-un fel de capelă lăcuită, a cărei fereastră e înaltă şi seamănă cu un vitraliu. Puteţi să rîdeţi : mă simt cuprins de un sentiment de sfinţenie. În colţul camerei se află tocmai individul acela în odăjdii albe, care a oficiat sfînta taină a naşterii şi care-şi clăteşte braţele în potirele moderne ale unui lavabo strălucitor. Moaşa a luat atitudinea călugăriţelor împachetate în văluri, care-şi frămîntă degetele. Mirosul de farmacie tămîiază întreaga încăpere şi mai ales patul, prelung şi minunat, asemenea catafalcului unui om care a înviat. Nu mai lipsesc decît făcliile, dar în mine au şi început să se aprindă flăcări scurte.

— Jean ! se mulţumeşte să rostească Monique, nu fiindcă ar fi lipsită de puteri, ci fiindcă-şi economiseşte ca de obicei vorbele sau e hotărîtă să confunde într-un singur nume pe tată şi pe fiu.

Om violent şi mai ales violentat de tine însuţi, cum se face că te simţi dintr-o dată atît de tînăr şi de proaspăt ? În casa asta, în care viaţa e numărată în zile, sau cel mult în luni, un Jean Rezeau, care are două sute şaptezeci de luni, se îndreaptă cu paşi foarte repezi spre petecul acela de carne şi se înclină asupra celuilalt Jean Rezeau, care nu are încă nici două sute şaptezeci de secunde. La o parte ! Dintr-o dată, nimic nu mai e atît de prezent pentru mine cum e această prezenţă minusculă. Nici un lucruşor mai mic nu umple un spaţiu mai mare cu atît de puţin material şi nici atîta timp cu atît de puţină durată. O, importanţă neaşteptată a fragilităţii ! Cu faţa încă violetă, boţit, aproape chel, ca un moşneguţ mic şi ca şi cum ar şti că viaţa, prin intermediul altor vieţi, face cale întoarsă pînă la o depărtare atît de mare, încît orice copilărie e senilă, cu pleoapele picurîndu-şi nitratul de argint, cu un craniu, care în laba matroanei are un aspect dolicocefal ciudat, ce urît e, broscoiul ăsta ! Şi, totuşi, ce bine seamănă ! Mă gîndesc la cei treizeci şi şase de mii de cretini care vor găsi că seamănă la nas cu familia Arbin, că frun-

tea e a mătuşii Catherine şi ochii ai lui socru-meu. Uitaţi-vă la cele trei fire de păr negru, care vor cădea, cu siguranţă, dar care vor creşte la loc, mai negre şi mai năzdrăvane. Uitaţi-vă ce urechi mari are şi ce bărbie caraghioasă în formă de galoş. E fiul, eu v-o spun ! Fiul ! *Acel ce n-a crezut în Tatăl meu, acela nu va intra în împărăţia cerurilor.* Acel ce nu crezuse în mama lui, acela nu trebuia să intre în împărăţia lumii. Dar şi într-un caz şi în celălalt, a venit Fiul şi ne-a mîntuit. Iată-l că deschide o gură fără dinţi şi predică, dar nu predică în deşert, el, care cunoaşte elocvenţa inarticulată, el, care înghite aer ca o păpăludă şi ni-l restituie sub formă de strigăte. Scuză-mă, domnule doctor, nu mai aud decît strigătele lui, nu-mi pasă cît cîntăreşte noua generaţie şi ce metode ai folosit ca să-l extirpi pe şuanul ăsta din pîntecele unei fete din Champagne. Văd şi eu că e plin de vitalitate ! Important era să ştiu în ce măsură va fi viabil pentru viaţa mea.

Pot să mă liniştesc. Răspunsul ţîşneşte din fundul gîtlejului meu, în care tresare boaba de strugure a omuşorului. Adio, Zl, *s-a făcut culesul viilor !* Mă ridic şi mă-ntorc spre Monique, al cărei zîmbet amuzat mă stinghereşte.

— N-ai vrea să fii drăguţ...

E un cuvînt inutil, un cuvînt insuficient ! Cine poate vorbi în clipa de faţă pe un ton dulceag ? Nu sînt niciodată drăguţ, sînt sau inflexibil, sau cu desăvîrşire cucerit. Cucerit, iată cum sînt acum. Se vede că persoana din pat ştie lucrul ăsta ; zîmbetul ei se accentuează, glasul ei adaugă :

— ...şi să-mi mulţumeşti ?

Îi şoptesc cele două cuvinte, îndărătul urechii, în regiunea şuviţelor de păr desfăcute, acolo unde femeile obişnuiesc să se parfumeze. I le şoptesc ca să-i fac plăcere, deşi de cînd am pus piciorul în odaie îi mulţumesc mereu. La naiba, limba mea e uscată de emoţie ! Pleoapele clipesc mai uşor decît buzele şi nu se pierd niciodată în bîlbîială, în alint, în salep. Zglobie, vreau ca bucuria mea să fie zglobie. Să fiu demn de scandalagiul ăsta stacojiu, de încolăceala asta de braţe şi de picioare, care a şi început să mişune cu energie.

— Va să zică : în ziua de 14 noiembrie 1937, la orele 15,15, recită medicul, care-şi desface stiloul şi semnează certificatul de naştere.

— Cincisprezece şi douăzeci, domnule doctor, rectifică moaşa, care s-a apropiat de scandalagiu şi-i coase în jurul încheieturii mîinii o brăţară subţire de stofă.

Sînt de acord şi cu această precauţie, deşi am impresia că Jean Rezeau al doilea nu poate fi schimbat cu uşurinţă, şi deşi brăţara lui e o prefaţă pentru urîcioasa tabelă de identitate a viitorului recrut. Dar fraza care urmează provoacă o înălţare a sprîncenelor mele :

— Tăticul să nu uite să ia cu el certificatul ca să declare copilul mîine, la primărie.

Tăticul ! Dacă există un titlu, care mă înspăimîntă, e chiar acesta, foarte plîngăreţ şi care în amintirea mea a fost purtat în mod atît de necorespunzător. Nostimă aventură ! Iată că va trebui să tronez înfăşurat în vălurile autorităţii mele şi acţionînd cu mîna dreaptă. Totuşi, dacă mă gîndesc bine, e un titlu pe care-l răpesc generaţiei precedente ! Acolo, foarte departe de zîmbetul Monicăi, care aţipeşte şi ale cărei pleoape se închid ca nişte anemone de seară, foarte departe de paternitatea mea acidă şi tînără, foarte departe de noi, o văduvă are dreptul de azi înainte la un *mamă-mare* tradiţional. Fac prinsoare că acest diminutiv nu i se va adresa prea des ; nici copilul meu, şi nici alţii nu-l vor rosti, chiar dacă ar fi copiii lui Cropette. Nici el nu va fi dornic să-i expună alimentaţiei cu fasole roşie, sau dulceţei mucegăite şi palmelor ei. Poate că ei nici nu-i pasă, deşi nu sînt chiar atît de sigur, cel puţin în ce-l priveşte pe fratele din China ! Pedeapsa se apropie şi-i răpeşte fericirea ciudată pe care o conferă tirania. Contribuim şi noi la aplicarea acestei pedepse, noi, exilaţii, care am îndrăznit să cunoaştem o altă fericire, noi, care credem că viaţa nu ţi-o dă un pîntece, o dată pentru totdeauna, ci un întreg sistem vascular, în care circulă permanent un sînge roşu.

Sub vălul mic de tul, *dormi lîngă maică-ta*, mormolocule ! Am să-ţi cînt cîntece de leagăn, viguroase ca emoţia pe care mi-ai dat-o ! Noiembrie şi-a dezlănţuit dinspre vest vînturile, care sosesc în goană din fundul Craonului ca să te asculte. E cam friguleţ afară. Dar căldura care te ocroteşte, blîndă şi prostuţă, nu se va stinge. Ai aprins-o cu degeţelele tale mici, chibrituri în care unghia ţine loc de vîrf de sulf. Linişteşte-te, pachet de urlete, minge care te rostogoleşti pe faţa de pernă, ghem uşurel de crenguţe trandafirii. Linişteşte-te, fiindcă trebuie s-o pornesc în ploaie, să cîştig bani pentru scutecele şi biberoanele tale, şi aş vrea să te văd nemişcat, umflat de primul supt şi de primul somn. Dar dacă preferi să-ţi vociferezi slăbiciunea, n-ai decît ! Strigă din răsputeri ! Zvîrcoleşte-te ! Cunosc eu muzica asta, viperă mică !

XXXV

O seară ca multe altele. Seară de veghe colorată într-un galben-palid, de lumina lămpii Luminator, pe care soţia mea a acoperit-o cu un prosop, ca să-i îmblînzească razele. Brodează o bavetă, în timp ce eu mîzgălesc hîrtia. Din cînd în cînd, se apropie de coşul de rufe, transformat în leagăn. Din direcţia bucătăriei se aude clipocitul crătiţii, în care sterilizăm biberoanele, iar din gîtul soţiei mele se revarsă din cînd în cînd un potop de interjecţii afectuoase.

Ca orice maternitate, maternitatea Monicăi este cam enervantă : e o religie, care comportă rituri dulcege, strîmbături şi gesturi duioase. O să-mi trebuiască luni de zile, poate chiar ani, ca să mă obişnuiesc cu genul tandru, chiar cînd e vorba de fiul meu. Nu pot suferi zgomotul de petale scuturate, pe care-l fac efuziunile minore, şi urechea mea se cutremură cînd aude : „Vai de mine, soriţelu' meu, iar are buba la poposel !"

Bineînţeles, a trebuit să mă resemnez : nu poţi impiedica o femeie să-şi gîngurească afecţiunea : dar niciodată nu voi izbuti, cum face ea, să-l alint pe puştiul ăsta înzorzonat, ferchezuit, pomădat, schimbat şi răsschimbat, care protestează împotriva tuturor amabilităţilor, inundîndu-şi baveţica, sau sfîşiind vîrful biberoanelor.

Tare deştept ar trebui să fie cine ar putea înţelege mormăitul patern pe care-l emit în fiecare dimineaţă, cînd ofer bărbii mele, nerase încă, plăcerea de a dărăci pielea asta de piersică. Participă însă şi oarecare vanitate, o satisfacţie ursuză de meşteşugar, care a făcut un lucru izbutit, o scînteie de gelozie, un entuziasm discret şi totuşi grija de a mă păstra destul de aspru pentru a nu ajunge un tată virtuos. Vreau să rămîn destul de firesc ca să nu mă pomenesc cu celălalt gen de virtute, binecunoscută în tinereţea mea, şi care se numeşte refuz.

Pe scurt, Zeamă-Lungă e un tată bun. Poţi să fii un copil rău şi un tată bun, după cum poţi să fii un copil bun şi un tată rău. Nu ştiu dacă putem vorbi de compensaţie sau de reacţie, dar sigur e că din copii răsfăţaţi ies adesea părinţi cumpliţi, în timp ce copiii nenorociţi se răzbună foarte rar pe urmaşii lor. (Faptul că în tinereţe mama mea a fost părăsită într-un pensiun nu poate să constituie o scuză. Dimpotrivă, e o circumstanţă agravantă pentru ea, fiindcă ştia doar ce pierduse !).

Să-mi văd mai departe de treabă. Monique coase, aruncînd priviri spre ceasul deşteptător. Minutele trec. Din cînd în cînd, privirile noastre se întîlnesc, se ciocnesc, apoi se apleacă din nou pe cele două suprafeţe netede : a bavetei şi a paginii mele.

— Dragul meu, murmură soţia mea, am uitat să-ţi spun că portărelul a venit iar. N-ai putea să lichidezi odată chestia asta ? Mă îmbolnăveşte. Cruţă-ne, te rog, dacă nu eşti în stare să-ţi cruţi mama.

— Cred că nu mai poate să dureze mult.

La drept vorbind, sînt convins tocmai de contrariul. Somaţiile plouă asupra noastră. Fred n-a făcut nimic, acum sîntem noi cei atacaţi. Fiindcă nu vrem să semnăm, doamna Rezeau şi Marcel urmăresc procedura obişnuită. Vor cere o hotărîre judecătorească, ne-o vor comunica o dată, apoi încă o dată, pînă la omologarea finală şi la expedierea sumei ce ni se cuvine, grevată de cheltuieli, la casa de depuneri şi consemnaţiuni. Bineînţeles că vor trece doi-trei ani pînă să obţină cîştig de cauză, dar ei sînt oameni răbdători. Recunosc că, faţă de politica pe care o duc ei, a noastră e destul de stupidă. Le-am declarat război, dar nu folosim artileria şi ne mulţumim să parăm loviturile. Ploaia de hîrtie timbrată o îngrozeşte pe Monique, pe care maternitatea a făcut-o bănuitoare şi care-şi dezlănţuie în continuare simpatia în favoarea mamei. În favoarea acestei mame, pentru că la urma urmei e mama mea şi pentru că, datorîndu-i viaţa, sînt dator să... etc., etc. Cunosc cîntecul. Ca şi familia Ladourd, ca şi Paule, nevastă-mea tămîiază acelaşi mit, cu o convingere sporită, de cînd participă la el.

N-am să-i spun niciodată că sfînt e copilul, şi nu mama. Copilul, care n-a subscris la viaţa lui, care o primeşte ca pe o moştenire ce nu poate fi refuzată şi nici verificată. Îi datorez mamei viaţa ? Ei şi ! Jean Rezeau numărul doi îi datorează viaţa Monicăi Arbin, căreia i-am dat şi eu o mînă de ajutor ! Monique e o mamă excelentă, e drept, se supune aceluiaşi instinct, pe care-l împărtăşeşte cu calul-de-mare, cu iapa şi cu stăncuţa. Şi totuşi, pentru atîta lucru, nu înseamnă că Monique Arbin, Rezeau după numele soţului, e o sfîntă ! E pur şi simplu hărăzită unor exigenţe funcţionale, unei demnităţi funcţionale, dacă vreţi, fiindcă o funcţie împlinită se transformă în demnitate. Toate aceste lucruri sînt foarte simple, foarte profane, admirabil de simple şi de profane, cum e şi fericirea.

E un cuvînt care mi-a scăpat. Nu încape îndoială că dragostea, fericirea, adevărul şi toate celelalte absoluturi pornesc din acelaşi grajd, din care e originară şi faimoasa iapă, adică sînt perfecţiuni inexistente. Cînd vrei să te faci înţeles, eşti nevoit să vorbeşti limba vulgară... Sîntem fericiţi, Monique şi cu mine, în ciuda perniţei cu ace, despre care am mai vorbit, care continuă şi va continua să ne strecoare zilnic unul sau două vîrfuri sub fund, dacă nu chiar mai multe. Apartamentul nostru, alcătuit din două odăi şi bucătărie, nu e de loc romanesc şi de loc literar. O viaţă ca toate celelalte, echilibrul, înţelegerea reciprocă în creştere, participarea la spălatul vaselor şi la calculul necazurilor, descifrarea menajamentelor între noi, voinţa comună de a nu trăi un epilog (căci viaţa nu comportă aşa ceva), şi nici de a trăi un simplu episod... iată definiţia pe care o dăm noi fericirii conjugale. O definiţie aproape exactă, deşi regret că nu are mai multă strălucire şi mă jenez oarecum fiindcă n-o putem împărtăşi cu tot universul, fiindcă nu participăm, măcar cu titlu de exemplu, la răspîndirea ei.

Veţi exclama, firește, cum exclamă şi Fred : te îmburghezeşti ! Dar nu-i vorbă de aşa ceva. A accepta ce e omenesc (nimic mai mult !) în societatea burgheză nu înseamnă să te îmburghezeşti. Nu există conformism care să nu se sprijine pe cîteva valori exacte, şi marea iscusinţă a burgheziei este de a fi anexat o anumită înţelepciune, o anumită comportare cuminte şi bine gîndită, un anumit număr de calităţi (ea le numeşte : virtuţi), pe care a reuşit să şi le atribuie ca fiindu-i specifice şi jucînd rol de false vitrine. Această escrocherie trebuie denunţată o dată cu greşeala răzvrătiţilor, care nu acceptă să trieze nimic şi aruncă totul în bloc, fără să-şi dea seama că înarmează în felul acesta un adversar, obişnuit să arunce în luptă rezervele pe terenul moralei.

Dar aud şi alte voci (cu care orgoliul meu e la unison : „Chiar dacă nu te îmburghezeşti, în orice caz, te cuminţeşti. Nu mai eşti în stare să te revolţi, ne dezamăgeşti !). Cunosc pe aceşti diletanţi ai anticonformismului, amatori de viaţă tihnită şi de misterele sufletelor damnate, de artă pentru artă şi de revoltă pentru revoltă (cu condiţia ca revolta să nu le zdruncine prerogativele şi să atace numai prerogativele altora). E inutil să le răspund că revolta în sine nu înseamnă nimic, că nu duce la nimic, că permite doar reconsiderarea valorilor, la adăpostul respectului, flagel al gîndirii ; că mai

trebuie totuşi să-şi găsească un adăpost şi împotriva primei răbufniri, împotriva freneziei inversiunii, că, în definitiv, cele mai lucide şi cele mai eficace sînt revoltele la rece, nu revoltele la cald.

Nu, nu mă cuminţesc. Totuşi, vreau să fiu vigilent. Mizeria, oboseala, timpul şi afecţiunile, care te tocesc cu răbdarea unor pietre de moară, biruie adesea pe răzvrătiţi. Şi succesul îi biruie : ba chiar el constituie arma favorită a duşmanului, care preferă să te absoarbă în loc să te combată, ca să-i descurajeze pe cei ce se pregăteau să te imite : „La ce bun ! Vezi doar că nu-i ceva durabil." Dar eu vreau să durez. Voi dura. Îngrijorarea sprîncenei mele, aversiunea faţă de tot ce e fad şi leşinat, rezerva pe care o păstrez faţă de ideile, de sentimentele, de bucuriile şi de poftele mele izvorăsc din omul de altădată. Am moştenit exigenţele lui Zeamă-Lungă, care sînt la antipodul exceselor lui. Drept mulţumire, bucură-se acest Zeamă-Lungă de un exil onorabil ! Cel mai inteligent dintre obiceiurile atenienilor a fost ostracismul cetăţenilor stingheritori. Ultima răzvrătire, cea mai utilă, este cea pe care o porneşti împotriva propriei tale persoane...

— La ce te gîndeşti, dragul meu ? spune Monique, sfîşiind tăcerea din jurul abajurului cu discreţia cu care rupi pîinea împărtăşaniei.

Vorbeam adineauri despre perniţa cu ace ! Nu pot suferi abuzul de „dragul meu" în gura umedă a soţiei mele. Nu pot suferi întrebarea asta, flaşneta asta feminină. Ar fi o prostie sau un abuz de încredere să răspund : „la tine". Dar „la nimic" e, în general, un răspuns fals (şi te obligă să minţi), sau, mai rău, e sincer (asta nu pledează pentru inteligenţa ta). N-am *un craniu chel pe dinăuntru,* dar nu-mi place ca Dalila mea să-mi taie părul. De altfel, în momentul de faţă, nu gîndesc şi nu visez, fac o trecere în revistă, aşa cum făceam pe vremuri în vîrful copacului meu preferat. Mărturisesc că o fac cu mai multă greutate şi cu mai puţină plăcere. Cînd eram copil, puteam să mă desprind de viaţă, care nu era decît o aşteptare oribilă. Astăzi, deşi nu mă satisface în întregime, viaţa asta nu mai e o aşteptare, ci un început, legat trup şi suflet de mine.

— Ancheta ta merge bine ? insistă Monique, fără să se sperie de mutismul meu, şi-mi aruncă priviri repezi, între două împunsături.

Îi răspund un *da* scurt şi lucrez mai departe. Nu mai e cazul să trec în revistă problemele ce mă privesc personal,

ci problemele privitoare la alţii. E rolul meu şi cel mai bun mijloc de a mă cunoaşte prin comparaţie. Da, ancheta mea merge bine. E vorba de un articol mare, de primul meu articol mare. Un subiect de aur ! E un reportaj asupra copiilor delicvenţi, care mi s-a oferit întîmplător şi asupra căruia m-am năpustit. Am aflat multe lucruri înainte de a le comunica altora şi, mai ales, am aflat că fusesem relativ norocos. Pentru cine vrea să-şi transpună păsurile, şi să revizuiască unele dintre ele, reţeta cea mai eficace este să se intereseze de nenorociri mai autentice. În mod neaşteptat, îţi dai seama că problemele cele mai supărătoare nu sînt cele care te preocupă, ci acelea peste care treci cu vederea. Am mai spus-o şi altădată, m-am săturat să fiu un caz particular şi să-mi transform eul cu majusculă, perla mea cea neagră, în ac de cravată. Mi-a fost totdeauna groază de mila pe care societatea o distribuie în numele justiţiei şi tremur la gîndul că în imprecaţiile mele s-a strecurat poate o nuanţă de cerşetorie : *„Dăruiţi-mi indignarea dumneavoastră, domnilor şi doamnelor !"*

Aici n-am întîlnit nimic asemănător. Oare te aperi mai bine cînd îi aperi pe cei de o seamă cu tine ? Timp de opt zile, am cutreierat vreo douăsprezece instituţii şi am trecut peste tot atîtea praguri neprimitoare. Situaţia acestor copii mă îngrozeşte, dar cum să-i ajut ? S-a spus totul despre ei, la diferite intervale, s-a spus totul, dar nu s-a spus nimic. Bunăvoinţa mea nu va fi mai eficace. Era cît pe aci să fiu unul dintre ei... Ssst ! Băiatul meu doarme la o distanţă de trei metri de mine, n-are rost să-mi amintesc de lucrurile astea prea aproape de el. Era cît pe aci să fiu unul dintre aceşti copii şi *ştiu* asta. Nu-i de ajuns să-i ajuţi, ar trebui să-i iubeşti ; să ne înţelegem, nu să-i iubeşti în grup, ci unul cîte unul, pentru că, în materie de sentimente, nu ajungi la plural decît cu ajutorul singularului.

M-am sculat în picioare, mi-e prea cald şi mă plimb dintr-un colţ în celălalt al odăii. Am impresia că mica mea fericire merge după mine, că gîfîie, că mă-ntreabă dacă e într-adevăr aşa de senină cum îmi place s-o consider, dacă e într-adevăr cazul să-mi pun la inimă nenorociri care nu mă privesc. Monique se mulţumeşte să-şi sugă arătătorul, din cauza puştiului, şi papucii mei devin mai discreţi... Ai dreptate, *singularule !* Nu mai ştiu să urlu, dar nu voi mai fi niciodată liniştit şi satisfăcut de mine (eram atît de liniştit şi atît de satisfăcut !) pînă în ziua în care toţi semenii mei

vor fi găsit... ceea ce am găsit şi eu în căsuţa asta. Căci trebuie, în sfîrşit, să dezvălui ce mi-aţi adus voi doi, ce însemnaţi pentru mine, ce meritasem, poate, în ciuda exagerărilor mele, fiindcă nu păcătuisem prin indiferenţă. Mi se pare că lunec în tonul solemn, de care mă feresc ca de ciumă, dar de data asta puţin îmi pasă. Soţia a răscumpărat crima mamei, şi copilul dragostei a răscumpărat copilul urei. Apostrofa tatei, care-mi reproşa că „dispreţuiesc familia", e mult depăşită. Familia lui am dispreţuit-o, e adevărat. Dar nu orice familie. Cum de-i trecea prin minte aşa ceva ? Cel mult, m-am îndoit de această instituţie între cincisprezece şi douăzeci de ani, la vîrsta la care orice nihilist imberb se grăbeşte să generalizeze. Dar fiindcă orice materie vie are o organizaţie celulară, nu văd de ce-aş decreta că toate familiile, că toate celulele sînt odioase, numai din răzbunare pentru că familia noastră era mîncată de gangrenă. Dimpotrivă, celula mea sănătoasă mă răzbună... Ştiu, desigur că ştiu ! Răzbunarea mea va părea jalnică celor care au rămas credincioşi tradiţiilor Atrizilor şi şi-au păstrat credinţa severă în fatalitate. Pentru ei, o nenorocire frumoasă e şi ea un *har*, un privilegiu divin, din înaltul căruia poţi contempla satisfacţiile vieţii, plebeiana asta de viaţă. Vă aud, sublunarilor, vă aud răcnindu-vă dispreţul palid ! Vă aud pînă-n răruncbi, în unele seri, cînd mă las dus de trufie. Ah ! Tacă-vă boturile ! Lăsaţi-mă să trăiesc din ce vă face pe voi să plesniţi de ciudă. Tacă-vă boturile, *necreatori* ai lumii !

— Mi l-ai trezit ! protestează brusc nevastă-mea.

Se vede că am făcut prea mult zgomot umblînd sau că am mormăit ceva fără să-mi dau seama. Mă opresc stingherit, într-o poziţie de bîtlan. Totuşi nu-i cine ştie ce nenorocire : arătătorul cel mic al ceasului deşteptător se apropie de cifra zece. Puştiul nici n-a apucat să strige. Nu mai e în leagăn, ci ghemuit lîngă maică-sa. Deschide o gură de crăpuştean ca să înghită sfîrcul acela prea scurt al sînului, cam crăpat şi incapabil să producă decilitrul zilnic. Suptul înainte de biberon face parte din ritualul Monicăi, dăscălită de manualul de puericultură.

Pijamalele noastre se încălzesc pe radiator ; husa divanului e ridicată şi împarte patul în două. E ora la care ochii cenuşii ai soţiei mele se îngustează, transformîndu-se într-o simplă trăsătură de creion între pleoape. Dar în seara asta

sînt prea larg deschişi şi sprîncenele prea apropiate. E timpul să deschid gura :

— Mi-am terminat articolul. Mîine dimineaţă îl duc la redacţie şi, cînd mă-ntorc, am să-ncerc să dau de Fred, la el la hotel, dacă-l mai găsesc acolo.

Şi Monique închide treptat ochii, începe să fredoneze şi bate măsura în papuc, din care iese afară piciorul gol.

XXXVI

Fred citea, tolănit în pat. Fusese de ajuns să împing uşa întredeschisă, ca să intru în odaia lui, la capătul unui culoar întunecos, desprins din alt culoar şi frecventat numai de specialiştii etajului al şaselea. Auzeam vrăbiile zgîriind jgheaburile ; trei feliuţe de cîrnat se uscau într-o fostă savonieră ; boarfele fratelui meu mai mare atîrnau în nişte simple cuie, înfipte în perete. Cel mai cumplit lucru era mirosul : e drept că banii n-au miros, în schimb lipsa de bani miroase totdeauna.

Fred se întoarse fără grabă, nu clipi şi-mi întinse o labă păroasă pînă la rădăcina unghiilor.

— Mizerie neagră, băiete. A trebuit să-mi schimb camera cu mansarda asta, şi nici aici n-am plătit. Dar vii tocmai la ţanc, voiam să-ţi scriu să treci să mă vezi.

Trase aer pe nas, se aşeză pe marginea patului şi trîmbiţă ca să mă îmblînzească.

— Cred că acuma punem mîna pe lozul cel mare !

Colţurile buzelor, reverele hainei, cordonul, şireturile pantofilor, totul se desfăcea şi se prăbuşea, cum se prăbuşea el însuşi, acest Rezeau ajuns pe treapta cea mai de jos a decăderii. Nu m-am putut împiedica să-l copleşesc :

— Pentru moment, m-aş declara mulţumit cu două sute optzeci şi opt de franci.

— Vai de mine ! reluă Fred cu o candoare evazivă, cum ai crezut că eu i-am luat ?

Apărarea lui, stîngace ca o mărturisire, mă dezarmă. Îl analizam cu o milă obraznică, care nu-l ofensa şi pe care se bizuia, probabil. Privirea lui piezişă, cotul uşor ridicat aminteau de înfăţişarea unui Zdreanţă care trăia încă în el, a băieţaşului priceput în arta de a amortiza loviturile, de a obosi nervii celuilalt, de a escroca iertările.

— Ştii, reluă el, am să-ţi povestesc una straşnică. Alaltăieri, m-am întîlnit cu mama...

Un alt procedeu gen Zdreanţă : să îndepărtez atenţia concentrată asupra persoanei lui, îndrumînd-o asupra unei alte secături. Totuşi, Fred se întîlnise într-adevăr cu mama, se hotărîse să ia o iniţiativă. Poate că vom putea lichida situaţia asta. Bineînţeles că era normal să mă îndoiesc de buna lui credinţă. De luni de zile, şovăia între cele două tabere. O văzuse pe văduvă, ceea ce însemna că încercase să trateze cu ea, fără să mă anunţe măcar. Voise totuşi să mă caute, ceea ce însemna că aranjamentul propus nu-l încînta sau nu se putea face fără mine. Altfel, puteam să fiu sigur de asta, n-ar fi şovăit o clipă să încheie socotelile în spatele meu.

— M-a întrebat imediat dacă puştiul tău s-a născut.

— E băiat, am spus eu în treacăt.

— Puţin îi pasă, continuă Fred fără nici o pauză (ceea ce dovedea că-i păsa la fel de puţin ca şi maică-si), dar vrea să ştie data exactă a naşterii şi toate prenumele copilului. „Deşi Jean nu mai face parte din familie, mi-a spus ea, Marcel vrea să treacă amănuntele pe registrele genealogice ale tatei, pe care i le-am transmis şi pe care doreşte să le ţină la zi." Genealogia familiei Rezeau încredinţată lui Marcel, fiul lui Marcel... aşa-i că-i nostim ?

Era un amănunt care trăda umorul mamei : „Mi-aţi citit scrisorile ? Uite cît îmi pasă !" În fond, riposta se mulţumea să fie nostimă. Nimic mai just, nimic mai semnificativ decît acest gen de legitimitate. Un prieten, genealogist de profesie, îmi spunea într-o zi : „Te rog să mă crezi, sînt doar plătit ca să confecţionez strămoşi : nu există strămoşi autentici, chiar dacă îi găseşti cocoţaţi pe tulpinile cele mai indiscutabile. Gîndeşte-te că, în anumite sate, mai mult de o treime din copii sînt copii din flori. Cel puţin un sfert din numărul bărbaţilor sînt încornoraţi, sau au fost încornoraţi măcar o dată. După zece generaţii, eşti sigur că printre ascendenţii tăi ai un bastard sigur şi doi bastarzi probabili. Copilul bastard păşeşte înainte, cu coroana pe cap, şi habar n-are de originea cromozomilor lui. Avem cu toţii un nume uzurpat, sîntem cu toţii strănepoţii nimănui."

Zîmbeam, nemulţumit că sînt mulţumit. Fred perora mai departe, aşteptînd să mă vadă căscînd ca să deschidă vorba despre lucruri serioase. Fiecare frază îl apropia de subiectul important.

— În afară de asta, după cîte înţeleg eu, nu merge totul pe roate la noi acasă. Kervadec cere soluţionarea succesiunii înainte de retrocedarea conacului şi de căsătoria fiică-si. Aşadar, Marcel şi baba se grăbesc să termine toată povestea.

— Adică ?

Frate-meu făcea tot felul de contorsiuni, smiorcăia tot mai tare şi-şi scutura genunchii, ca un copil care vrea să facă pipi.

— Trebuie să-ţi spun... Mă rog, primul pas l-a făcut mama, care a venit să mă vadă pe neaşteptate... Totul s-a desfăşurat în linişte. Nu mi-a făcut morală, nici scene, nu mi-a ţinut nici un logos. Dacă dăm ni se dă. Văduva e o femeie deşteaptă, mult mai aşezată şi mult mai chibzuită decît fosta Folcoche.

Fred examinase lucrurile cu ochii lui mici şi comenta, credea asta, credea cealaltă. În sfîrşit, ca să-mi satisfacă nerăbdarea de gheaţă, se hotărî :

— Ne oferă o sută de mii de franci.

Ochii lui Fred începură să strălucească. Preciză cu gura plină :

— Cîte o sută de mii de franci pentru fiecare.

Dezgustător tîrg ! Totuşi, ce motiv aveam să mă plîng ? Fred ar fi putut accepta imediat, ar fi putut băga banii în buzunar, lăsîndu-mă în plata Domnului. Prudenţa lui vicleană merita elogii...

Suma aceasta ne va fi vărsată cu două condiţii : să restituim hîrtiile şi să semnăm pentru validarea lichidării şi a împărţirii. În felul acesta, nu va mai exista nici o posibilitate de discuţie, chiar dacă am da pe faţă alte cărţi.

Mica mea iluzie îşi ia zborul ! Elogiile de adineauri n-aveau nici un rost. Fred n-a făcut nimic fiindcă n-a putut să semneze în numele meu.

— Baba e şmecheră ! suspină el. Probabil că nu ştie exact cîte scrisori sînt şi-şi ia măsuri de precauţie. Drept să-ţi spun, sperам s-o duc de nas de două ori. Încearcă să mă-nţelegi. Ca s-o dăm în judecată, n-aveam nevoie de colecţia de scrisori întreagă : ne ajungeau trei-patru, cele mai compromiţătoare. Le-am fi putut pune deoparte, i-am fi vîndut teancul şi, după ce am fi băgat gologanii în buzunar, ne-am fi servit de ele ca s-o atacăm. Se vede că a mirosit ceva. Păcat ! Asta ar fi fost culmea !

Culmea ! Lui Fred îi lăsa gura apă, scuipa de bucurie. Ce vomitiv era saliva asta ! În orice caz, neputinţa lui, moştenită

de la tata şi care la el se unea cu geniul vicleniei, moştenit de la mama, nu i-ar fi îngăduit să depăşească stadiul veleităţilor şi şi-ar fi ronţăit cei treizeci de arginţi fără să înstrăineze unul singur. Totuşi, intenţiile lui îl rezumau din plin : ouăle acelea de broască, din care nu mai ieşeau pui, rămîneau totuşi ouă de broască.

— Ei, ce zici ?

— Lasă-mă să mă gîndesc.

Deşi banii aceştia îmi aparţineau, nu puteam să-i accept : şantajul nu înseamnă revendicare. De altfel, repet că toţi banii Rezeau mi se păreau necuraţi. Puţinul pe care binevoiseră ceilalţi să mi-l acorde, acea biată bucăţică de moştenire, era hărăzită în mintea mea unei cumpărături somptuoase, cu desăvîrşire inutilă, categoric inutilă. Ar fi fost o idee bună să accept aceşti o sută de mii de franci ca să-i dăruiesc vreunei societăţi de binefacere, dar umilinţa rămînea aceeaşi, fiindcă doamna Rezeau nu va afla ce s-a întîmplat şi va crede că m-a cumpărat (o umilinţă publică nu poate fi compensată niciodată de o mîndrie particulară). Mai exista o soluţie de mijloc : să cer simbolic şevaliera domnului Rezeau pentru mine, sau inelul de logodnă al maică-mi pentru Monique. Dar asta n-ar fi însemnat oare să cobor mai jos de orgoliul meu ? Rămînea soluţia iertării, simpla renunţare la documente, impusă în ultima clipă rapacităţii lui Fred. Dar gestul acesta rămînea un gest şi n-ar fi fost conform cu principiile justiţiei : Marcel şi maică-sa meritau să piardă două sute de mii de franci şi pedeapsa era pe măsura moralei lor. Pe de altă parte, deşi nevoile lui Fred rămîneau odioase, ce drept aveam să i le dictez pe ale mele ? Era mai bine să arăt că nu am cunoştinţă de trafic, să-l las pe fratele meu mai mare să facă ce pofteşte şi să păstrez privilegiul purităţii ! Drept satisfacţie personală, aceasta din urmă îmi ajungea împreună cu satisfacţia de a impune condiţiile capitulării. În definitiv, dacă tata m-ar fi rugat pe vremuri s-o fac, aş fi renunţat cu plăcere la moştenire : nu pentru a salva un „majorat moral", ci pur şi simplu pentru a nu împărtăşi poftele fraţilor mei şi pentru a-mi putea dezlănţui dispreţul. Sînt în stare să fac un serviciu oricît ar costa, cînd e vorba să-mi semnalez importanţa şi, în această ordine de idei, aş fi în stare să fac un serviciu celui mai cumplit dintre duşmanii mei. Majoritatea actelor de generozitate sînt inspirate de această cochetărie, mai mult sau mai puţin accentuată. Situaţia era din nou iden-

tică cu ceea ce ar fi trebuit să fie : o renunțare, și nu o spoliere. Să poftească regina-mamă la Canossa, să cerșească regatul bastardului ei, pe urmă totul are să fie în ordine.

Fred aștepta, cu buzele și cu privirile în pămînt, prăbușit în el însuși. I-am trîntit brusc un ghiont în spate.

— Ne-am înțeles. Semnăm. Dar nu mai vreau să plec la Soledot. Vom cere unui notar oarecare să ne facă o procură în favoarea lui Marcel, care își va oferi luxul să semneze de trei ori cu numele Rezeau. Singurul lucru pe care-l cer e ca Marcel și mama să vină s-o ia foarte politicos, la mine acasă. În ce privește hîrtiile, spune-le că nu vreau nici un ban pe ele. Cere tu cît pofteşti.

— Cum ? făcu Fred, aiurit, dar în extaz.

În orbitele lui se rostogoleau două globuri gălbui, în care înotau niște ochi murdari, ca niște feliuțe de trufă în aspic. Nici un fel de stimă nu-i agita pleoapele, ci un sentiment de milă față de un tîmpit.

— Bine, bine, lătră el, am să-i telefonez lui Marcel.

Apoi, îndepărtîndu-se de subiect cu graba unei găini care-și pune rîma la adăpost, reîncepu să comenteze :

— Fiindcă veni vorba de Marcel, știi că în casă la Pluvignec el e stăpîn acuma ? Bunicul s-a ramolit și e așa de bătrîn, așa de bolnav, încît nu mai poate s-o ducă mult. Marcel se înțelege cu bunica, își face mica bucătărie personală și pune laba pe avansuri substanțiale, chiar sub nasul văduvei, care începe să considere că o costă prea scump. Sublocotenentul nostru și-a oferit o mașină Delage...

Plictisit, mi-am încheiat la loc paltonul și apoi i-am închis botul :

— Mai lasă-mă în pace cu familia ta. Telegrafiază-mi ca să știu în ce zi și la ce oră ne întîlnim. După ce lichidăm povestea asta, nu mai vreau să aud de familia Rezeau.

Din ce în ce mai mieros și temîndu-se fără îndoială ca portofelul meu să nu aibă remușcări, Fred se turti și chelălăi de cîteva ori : da, da. Apoi, adulmecînd deodată (adulmecînd mirosul farfuriei cu supă de pe masa mea), își aminti că era unchi :

— Aș vrea să-mi văd nepotul, mă asigură el.

Primul pretext îmi era de ajuns ca să-l înlătur.

— Te rog să ne scuzi, nevastă-mea e gripată, am ripostat scurt.

Și l-am lăsat flămînd.

XXXVII

Vor veni ? nu vor veni ? În ciuda telegramei lui Fred, Monique nu credea. Făcuse curăţenie mare în sufragerie şi camuflase cît mai bine dezordinea legată de anumite obiecte intime, care nu-şi găseau locul, apoi pusese nişte flori într-un vas. În urma ei, zvîrlisem pe masă cîteva ziare, interzise la *Belle Angerie*. Era o atenţie delicată : trebuia să ocupăm doar cu ceva aşteptarea doamnei Rezeau şi a lui fiu-său, fiindcă eram absolut hotărît să-i las să facă anticameră cîteva minute după regulă. După o ultimă inspecţie, Monique le înlocui, însă, cu cinci şerveţele şi cu cinci ceşti.

— Să le fac ceai, sau cacao ?

— Dă-le mai bine apă de clor !

N-am apucat să mă mai supăr pe asistenta mea, care-şi îngăduia să revizuiască în ultimul moment scenariul regizorului, fiindcă soneria începuse să ţîrîie. Nevastă-mea nu făcea nici o mişcare, aşa că am fost nevoit să deschid eu însumi. Culmea ghinionului : nu era Fred, ci o pălărie rotundă, un adevărat clopot cu aer rece, la adăpostul căruia se decolora chipul mamei.

— Aşa-i că sînt punctuală ? Pun rămăşag că n-a venit încă nimeni.

Adăugă numaidecît, cu o voce mai puţin tăioasă, ştirbită de teama unei înjosiri inutile :

— Mă rog ! Numai de-ar veni Marcel !

Nevastă-mea bătuse în retragere şi-şi psalmodia scuza în camera de alături, cu glas destul de tare ca s-o ştie toată lumea : „Nani, puiu ! nani !“ Am instalat-o pe doamna Rezeau văduva pe scaunul nostru cel mai bun, în faţa vasului cu flori, care se asortau cu tenul ei. S-ar fi zis că şi-a pierdut siguranţa. Strîngea la inimă poşeta cu dublă curea, umflată de ceea ce aştepta Fred, şi arunca în jurul ei priviri piezişe. Stingherealа ei, strînsă într-o platoşă de tăcere, nu era de acelaşi gen cu a mea, dar era evidentă. Cum îşi bate joc de noi timpul ! Ce cumplit e să nu mai ai în faţa ta nişte copii, ci nişte bărbaţi, cînd eşti femeie şi cînd nu eşti la tine acasă, adică nu te simţi ocrotită de ziduri, de tradiţii, de un decor şi chiar de bărbatul acela, paratrăsnet august al nervilor tăi ! Mama arunca mereu priviri spre uşă, afişînd un calm dispreţuitor, îl aştepta pe Marcel cu îngrijorarea oamenilor mari, lipsiţi de secretarul lor obişnuit. Există dictatori care nu mai ştiu să

mînuiască imperativul, nici să aleagă poziţia favorabilă, cînd sînt departe de nişte urechi cucernice.

— Nu-i prea cald la tine ! spuse ea în cele din urmă, frecîndu-şi vîrful degetelor de mînecă.

Nu era decît o atitudine. Radiatorul îşi menţinea cele cincisprezece grade de căldură, certificate de termometrul pe care l-am consultat atunci în treacăt. „Şi acuma, vleau şi eu un sughiţ mititel", se alinta Monique în camera cealaltă. Un zîmbet slab ridică colţurile gurii soacră-si : femeile astea tinere sînt de o slăbiciune nemaipomenită faţă de plozii lor ! Apoi gura aceea încercă să ia o atitudine înţepată şi buzele rămaseră strînse cîteva clipe de parc-ar fi fost prinse într-un ac de siguranţă invizibil. Era un efort zadarnic. Chipul ei nu mai putea evoca un chip de Gorgonă : pielea se crăpa din ce în ce şi se revărsa, inundînd gîtul cu nişte fălci gelatinoase. Bărbia se transformase într-un adevărat galoş uzat şi scîlciat, înconjurat de creţuri ca de nişte şireturi vechi.

Simţindu-se examinată, doamna Rezeau reacţiona slab, evitîndu-mi privirea şi trădîndu-şi stinghereala prin două pete roşcate, bine delimitate şi fixate pe osul fiecărui pomete. S-ar fi zis că nu-i mai e frig, ajunsese să-şi facă vînt cu mîna. O observam mai departe, amuzat, pierdut, incapabil să urăsc mişcarea aceea moale a braţului, care mă pălmuise de-atîtea ori şi care nu se mai pricepea decît să deplaseze o undă de aer. Începusem să regret că o condamnasem pe bătrîna asta la un mic supliciu, care mă făcea să sufăr cum suferea şi ea şi, cînd s-a auzit ţîrîind soneria pentru a doua oară, am fost satisfăcut, surprinzînd în ochii ei strălucirea de aramă care însufleţea, în sfîrşit, cele două pete de verde-cenuşiu.

Fred intră repede, lipindu-se de pereţi, terorizat de propriul lui noroc. Un „bună ziua, mamă" fu schimbat contra unui „bună ziua, băiete", şi Fred se aşeză cît mai departe, în timp ce mama îşi strîngea cu şi mai multă căldură poşeta la piept.

— Ce vreme oribilă ! aprecie frate-meu mai mare.

Dar a trebuit să mă ridic iar. Soneria sună a treia oară. Iată-l şi pe Marcel, cu pasul lui rapid şi hotărît, de sublocotenent, care şi-a făcut timp cîteva minute, iată un om grăbit, un Rezeau important, care a venit să asiste la o fermecătoare întrunire de familie. Cu pardesiul desfăcut, măturînd aerul, voinic şi plin de el, înaintează în mijlocul camerei, ca să fie sigur că are destul loc. Salută cu un gest militar, deşi e în civil : e cea mai practică soluţie ca să rămînă aproape poli-

ticos şi ca să evite să ne strîngă mîinile. Doamna Rezeau (care, pot să jur că-i aşa, pare enervată) are drept la o dovadă de atenţie deosebită : Marcel îi sărută galant rădăcina indexului, condilul cel mic, care indică luna iulie. Dar fiindcă Monique, rostind o formulă de politeţe, îşi face apariţia foarte potrivită chiar în momentul acela, n-are încotro şi trebuie să-i sugă la repezeală vîrful degetului mijlociu. Apoi Marcel se aşază pe fundul lui zdravăn de fost Cropette, îşi mişcă coatele în gol, îşi depărtează picioarele de invadator profesional şi ridică din umeri fără să se jeneze, îndată ce mama, încurajată de prezenţa lui, încearcă să strecoare indispensabila apostrofă :

— Nu mai e nevoie să spun cît de mult apreciez şantajul, care...

— Te rog, mamă, i-o retează Marcel. Sîntem în sfîrşit de acord, ăsta-i esenţialul.

— Mai doriţi una ? spune Monique, care oferă o farfurie cu prăjituri.

Doamna mamă şuieră o mulţumire negativă, pe care se preface că mi-o adresează mie. Fred ia trei bucăţi ; dintr-o singură muşcătură, Marcel îşi despică în două prăjitura, realizează un mulaj perfect al dinţilor lui şi, în timp ce nevastămea porneşte spre bucătărie, se grăbeşte să propună :

— Ce-ar fi să-i dăm drumul ? Ai tot ce trebuie, mamă ?

Esenţialul se execută cu o grabă lăudabilă. Fred întinde mîna stîngă, în care ţine un pachet legat frumos, care ar putea fi luat drept un cadou de Anul nou. Cu mîna dreaptă apucă imediat teancul, pe care mama l-a extirpat, suspinînd, din poşetă. La rîndul meu, întind pe masă procura, asupra căreia Marcel se înclină doar în treacăt ca să verifice semnăturile. Se aude o şoaptă, pe care o scuipă doamna Rezeau :

— Cel puţin a fost înregistrată cum trebuie ?

Armata franceză controlează, clatină afirmativ din cap şi bagă în buzunar hîrtia timbrată. S-a făcut. Cînd Monique se iveşte din nou, ţinînd cu amîndouă mîinile ibricul de cacao, toată lumea ia un aer degajat şi mirosul de cacao biruie mirosul negoţului nostru. Dar Marcel s-a şi ridicat în picioare.

— Vă rog să mă scuzaţi, *doamnă*. N-aveam la dispoziţie decît un sfert de oră.

Îşi manevrează pălăria, îşi pune mănuşile. Bineînţeles, nu doreşte să se mai compromită multă vreme. Se va instala în maşina lui, Delage, a cărei capotă se lăfăie probabil în mo-

mentul de față înaintea lojii portăresei și e admirat de strengarii din Rue Bellier-Dedouvre, puțin obișnuiți să vadă așa ceva. Mîine, la prima oră, Marcel va face uz de procură : cine știe, o procură se poate revoca, în două-trei zile se face și așa ceva. În definitiv, își joacă rolul, mă gîndesc că, poate, e grăbit să se însoare cu Solange. Gîndul acesta îmi stîrnește o simpatie agresivă. Diferit, necunoscut, nu neapărat un monstru (trebuie să renunț la obiceiul ăsta de a vedea totul în negru), burghez al secolului XX, serios și perseverent, Pluvignec din fire, Rezeau din deprindere, sublocotenentul acesta, care e sortit să poarte cinci galoane, dacă nu chiar niște stele, ar fi un frate vitreg suportabil, dacă ar catadicsi să-și amintească de această calitate. Cred că, dacă ar avea tactul să spună că vrea să-mi vadă puștiul, l-aș regreta mai mult decît îmi regret toate hectarele de proprietate din *La Belle Angerie*. Dar nici el, și nici Fred, care se scoală la rîndul lui, nu se gîndesc la așa ceva. Nu pentru asta au venit. Se grăbesc să-și șteargă de rogojina mea praful de pe pantofi.

— Vrei să te las în trecere la bunicul ? întrebă Marcel, întorcîndu-se spre mama.

E surprinzător, mama nu se mișcă. Își suge ceașca de cacao, pe care i-a turnat-o nevastă-mea și pe care n-a refuzat-o.

— Nu, șoptește ea, între două înghițituri.

Pare să șovăie. Ceașca se bălăbănește o clipă între degetul mare și arătător, la jumătate distanță între masă și gură.

— Tot ajungi acasă înaintea mea, spune-i grădinarului...

Dar numaidecît mîna cealaltă face un gest negativ.

— Nu, nu-i spune nimic. Am să vorbesc eu cu el.

— Cum vrei, mamă ! răspunde ușor noul feudatar, căruia prudența îi dictează, probabil, să nu facă prea repede pe stăpînul în noul lui fief.

Dislocarea. Domnii au plecat, ca niște acționari satisfăcuți de lichidarea fericită a unei societăți anonime. Cu siguranță că nu ne vom revedea niciodată. Am devenit niște străini, despărțiți de un fel de xenofobie, care nu mai merită să se numească ură. Familia Rezeau se fărîmițează în trei clanuri. Clanul bastardului, care pune mîna pe pămînt, pe avere și pe genealogie, va dori să păstreze tradiția și — culmea ironiei — puritatea sîngelui. Clanul meu, care nu aparține nici unei clase precise și care se va contopi în imensa cohortă a celor fără castă, multiplicată de secolul nostru. Între amîndouă aceste clanuri, rămîne Fred, lăsat la o parte, vagabond distins, foarte dornic, dar cu desăvîrșire incapabil să se întoarcă în

lumea burgheză, destinat probabil să se amestece cu „mitocănimea", cum spunea tata (dar, dacă Fred se va îndrepta către popor, o va face cu ruşine, aşa cum se duc alţii la bordel). Din slăbiciune, din revoltă sau rapacitate, am contribuit cu toţii la acest rezultat, care e totdeauna o ameninţare pentru ceea ce am hotărît să considerăm o „familie mare". S-a întîmplat cu noi ce se întîmplă şi cu lalelele : varietăţile duble (şi burghezia nu înseamnă nimic altceva în flora socială) ajung în cele din urmă să degenereze.

Fred poate să dispară ! Marcel poate încerca să prelungească, în aparenţă, specia muribundă a neamului Rezeau ! În ce mă priveşte, am datoria să mă întorc la specia naturală, *la homo communis*. Nu cred că-ţi fac vreun rău procedînd astfel, fiule ! Viitorul aparţine cauzei celei mari a oamenilor de rînd. Vei fi ceea ce meriţi. Nu vei suferi de o mentalitate care îngăduie transformarea mijloacelor în merite, a averii în demnitate, a ideilor în dogme, a culturii în excelenţă. Nefiind obişnuit cu privilegiile, nu vei fi nici amator de ele. Poate că nici nu vei fi de acord cu taică-tău, care s-a pus într-o asemenea situaţie, încît distrugerea lor i se pare mai curînd un act de răzbunare decît un act de justiţie...

— Nu eşti mai limbut ca altădată, băiete !

Doamna Rezeau continuă să-şi bea ceaşca de cacao : de la sine putere şi-a mai vărsat o ceaşcă. Acuma cred că ştiu de ce a rămas. Şi-a regăsit sîngele rece şi vrea să mi-o plătească. Rămăşiţa de Folcoche din ea nu o lasă să plece, fără să fi şuierat şi fără să fi zgîriat puţin. Totuşi să nu ne grăbim, să nu facem judecăţi îndrăzneţe : poate că doamna Rezeau vrea să-şi satisfacă o ultimă curiozitate înainte de a se scufunda în bătrîneţe şi în indiferenţă. Dacă puştiul nu doarme, voi putea încerca o experienţă. Sînt şi eu curios în felul meu.

— Ce mai aşteptaţi ca să-mi arătaţi plodul ? spune deodată o voce limpede, care răsună în fundul ceştii goale.

Ne-a luat-o înainte ! Trebuie să mă împotrivesc acestei răbufniri tîrzii de căldură. Doamna Rezeau a spus : „Ce mai aşteptaţi" ? Oare pluralul acesta o include şi pe midinetă ? Totuşi nimic nu indică această intenţie : nu i-a adresat încă cuvîntul, n-a privit-o şi, adineaori, cînd Monique i-a umplut ceaşca, am observat gestul mîinii, acest „destul" rezervat servitorilor. Acest „ce mai aşteptaţi", colectiv, vrea să mă coboare la acelaşi nivel. Bunica vrea să-şi vadă nepotul, aşa cum ar cere să vadă ultimul copil al unei fermiere de pe moşia ei.

Monique a împins uşa dintre cele două odăi şi se întoarce foarte repede, ţinînd burlanul acela de lînă, din care răsare un cap rotund, umflat de somn. Doamna Rezeau face o strîmbătură. Acuma sînt lămurit : n-are să-l ia în braţe, n-are să-l sărute (e mai bine aşa, sărutările de ocazie sînt, mai mult sau mai puţin, nişte sărutări de iudă). Mama şopteşte, cu amabilitate şi cu amărăciune în acelaşi timp :

— Seamănă cu tine. Asta n-a fost o idee strălucită.

Ce să-i faci, mamă dragă ! Şi noi doi semănăm foarte bine unul cu altul. E mai bine să semeni cu tatăl tău, decît să nu-i semeni de loc. N-am să-ţi spun lucrul ăsta, fiindcă nu vreau s-o jignesc pe nevastă-mea, care-ţi respectă caerul de păr alb. Totuşi cred că ghiceşti la ce mă gîndesc, deşi am pierdut obiceiul să ne înţelegem dintr-o jumătate de privire... Grăbeşte-te să adaugi, pentru a califica atitudinea acestui copil, care începe să zbiere în faţa pălăriei tale de sperietoare :

— Şi, pe deasupra, mai are şi caracterul tău !

Zău că-mi face plăcere dacă-ţi închipui că mă necăjeşti ! Hotărît lucru, ai uitat arta de a înfige săgeata în punctul cel mai sensibil (sau, poate, punctele mele sensibile nu mai sînt aceleaşi). Fără îndoială că, în faţa tăcerii noastre zîmbitoare, îţi dai seama de acest adevăr şi rectifici tirul.

— Sper că-i veţi putea da o creştere decentă. Judecînd după interiorul vostru, bănuiesc că nu cîştigi mare lucru.

Privirea verde pluteşte de pe o mobilă pe alta, pipăie lemnul alb, se agaţă de lampă, un simplu disc de sticlă, lunecă de-a lungul pereţilor tapetaţi cu hîrtie prea subţire şi coboară în cele din urmă pe parchet, unde moliile n-au nici o perspectivă să găsească un covor.

— Ne ajunge atîta ! şopteşte nevastă-mea, scotocind cu nasul în gîtul băiatului.

— Fii liniştită, mamă, sîntem fericiţi.

La aceste vorbe, care duhnesc a sfîrşit de film comercial, la aceste vorbe care pentru ea nu înseamnă nimic, sau care subliniază cel mai cumplit eşec al ei, doamna Rezeau e scuturată de o blîndă ilaritate, doamna Rezeau reia pluralul dispreţuitor, muşcător :

— Sînteţi fericiţi ? Auzi, fericiţi ! Ce înseamnă asta ?

Asta înseamnă că mama nu-i fericită. Pentru orice stridie perla e un furuncul.

— Nu te-ai schimbat, băiete : trebuie neapărat s-o faci pe grozavul. Cînd mă gîndesc la ce-ai fi putut să fii şi la ce eşti, ştiu ce trebuie să cred. Fericit ! Ce să spun...

Un geamăt răguşit, ţîşnit din adîncul bronhiilor ei şi din adîncul celor mai profunde regrete, iese prin crăpătura formată de buze : doamna Rezeau nu mai vorbeşte, latră :

— Ce să spun, ăsta-i sfîrşitul sfîrşitului : E moartea căluţului !

Urmează un ţipăt mic, care n-are nimic comun cu rîsul. Degeaba ! tonul nu e just. Nota e falsă, discordantă : o remarcasem şi cu prilejul vizitei la notar şi mă întreb dacă, în tinereţea mea, după mai mult antrenament, n-aş fi putut distinge asemenea sunete false. În orice caz, acreala actuală a doamnei Rezeau e mercenară acum şi apără cu stîngăcie o ultimă citadelă : citadela vanităţii.

— Ei, băiete, crezi că noi am venit pe lumea asta ca să facem colecţie de bucurii ?...

Doamna Rezeau a început să predice. N-are rost s-o ascultăm. O colecţie de bucurii e la fel de importantă ca şi o colecţie de muşte. Ea va alcătui colţul meu de ştiinţă. Bucuria e singura ştiinţă de care nu s-au ocupat niciodată savanţii. A avut doar amatori, care o confundă, aproape fără excepţie, cu plăcerea. Cine să fie oare sfînta aceea recentă, care spunea : „Îmi pare rău că nu pot suprima titlul de fete ale plăcerii, pe care-l poartă curvele". În ce mă priveşte, nu caut mîntuire, n-am poftă să caut o mîntuire personală ; am reuşit doar să trăiesc un mic petec de cer, mare cît baldachinul unui pat. N-am motive să mă fălesc că s-a întîmplat astfel. Acum doi sau trei ani îmi mai spuneam că punctul culminant al voluptăţii e să scapi singur dintr-o primejdie comună. De cînd o am pe Monique, de cînd îl am pe băiatul meu, sînt mai puţin sigur că e aşa. Partea pe care mi-au hărăzit-o e partea cea mai frumoasă şi aş dori ca Marcel şi Fred să ronţăie cîteva firimituri din ea, atît doar cît să-i prindă gustul. Te gîndeşti la ce-aş fi putut să fiu, mamă ? Şi eu mă gîndesc. Îţi mulţumesc. Mi-ai dat prilejul să fiu ceea ce n-aş fi fost niciodată dacă, iubindu-te, aş fi iubit ceea ce reprezinţi. Din fericire, nu te iubeam !

Nu vreau să spun că te urăsc : n-are rost să spunem cuvinte mari, n-are rost să ne constrîngem talentul. Nu te iubesc şi nu te urăsc. Mai rău decît atît : *nici nu te simt*, mi se pare că m-a născut o mamă necunoscută.

Nu-ţi datorez nimic altceva decît viaţa, cum repetă mereu Monique : totuşi, ceea ce mi-ai dat şi ceea ce mi-ai refuzat din această viaţă se cumpănesc între ele. Desigur, asta nu înseamnă că te iert. Dar neînţelegerile şi disensiunile dintre

noi îmi par foarte depărtate şi foarte personale. Ce valoare au zbieretele astea de colivie, pe lîngă delirul înspăimîntător care ameninţă să zdruncine universul ? Viciul congenital, viciul burghez prin excelenţă este incapacitatea de a te zbuciuma cu adevărat pentru alte probleme decît cele particulare.

Fiecare cu monologul lui. Mama continuă să peroreze cu un glas acru-dulce. Recită nişte pomelnice de aforisme, împrumutate din repertoriul tatei. N-am văzut-o niciodată atît de prolixă şi totuşi atît de puţin convingătoare. Se înverşunează să mă încredinţeze că sînt nenorocit, nerecunoscător, nevrednic. Ea, care nu se justifică niciodată, simte oare nevoia să-şi legitimeze purtarea ? Frazele ei seamănă cu propaganda cleioasă pentru obţinerea unui vot. Vrea oare să mă răneasscă ? Dacă vorbele sînt singurele arme de care mai dispune, aşa după cum au fost singurele arme ale domnului Rezeau în tot timpul vieţii, nu-mi rămîne decît să surîd : mortul şi-a cucerit în sfîrşit văduva. În asediul acesta verbal e ceva disperat şi stupid ca ispita diavolului pe munte. Scumpă, bătrînă Folcoche ! mi-ai fi putut face mult mai mult rău. Trebuia să-mi dai a înţelege că ai fi putut alege altfel. Nu ştii oare că aş fi fost un bastard strălucit, un adevărat Cropette, în locul acestui sublocotenent, care te exploatează fără să te iubească ? Eu te-aş fi antrenat, te-aş fi făcut să uiţi că sîntem produsele a două rase : rasa omului impus şi rasa omului pierdut ; aş fi izbutit să te fac mamă şi pentru ceilalţi, o mamă care să nu aleagă, o mamă, ce mai încolo-încoace ? Mă laud, cred şi eu. Dar spune, *mămică*, oare lăudăroşenia asta nu e mai bună decît concluzia pe care o trînteşti tu, cu o voce ce se vrea sarcastică şi crede că a tras săgeata partului, deşi nu aruncă decît un bumerang, ce s-a şi întors asupra ta :

— N-ai decît să fii ce vrei, dacă-ţi place. În definitiv, tu singur eşti acela care te trădezi.

Spunînd aceste cuvinte, pleacă, trădată de ea însăşi. A plecat, cu poşeta goală strînsă la inima goală. În pragul uşii s-a mai întors o dată, cocîrjată, ghemuită, febrilă, tremurînd aproape şi a catadicsit în sfîrşit s-o privească pe femeia aceea tînără, care o domina prin tinereţea şi prin copilul ei, cocoţat sus pe umăr. Nimic n-o putea ridica pînă la această înălţime, şi în orice caz nu ceea ce o susţinuse timp de douăzeci de ani. Niciodată n-am să uit privirea ei, tocită pînă la nerv, o privire care nu-şi ascundea disperarea sub pleoapele prăbuşite, niciodată n-am să uit efortul suprem, care i-a îngăduit să dea

buzna pe scară şi să rînjească dincolo de uşa, pe care o trîntise în urma ei.

Mă uit la ea de la fereastră şi o văd depărtîndu-se, sinuoasă şi nehotărîtă. Văzută de sus, dă impresia că se tîrăşte în fundul străduţei strîmte şi nesfîrşite, tot aşa de nesfîrşită cum îi va fi şi bătrîneţea. Cele două pene negre, înfipte în pălărie, seamănă vag cu apendicele viperei cornute... Dar ce-am spus ? Simbolul ăsta s-a demodat. *Du-te, nu mai am nevoie de rasa ta naivă, scumpul meu şarpe !* Îmi ajunge un singur inel, care nu depinde în nici un fel de inelele tale. Cuprind mai bine în braţe ceea ce tu nu poţi cuprinde. Forţa mea vine de aiurea : nu sînt posedat de ea, eu sînt acela care o posed. Forţa mea e aici, sănătoasă şi simplă : un cozonac de bobotează şi o regină cu şorţ, care-mi bea zîmbetul cu atîta însetare, încît îmi vine să strig : regina bea ! regina bea !

Ştiu, forţa asta are lipsurile ei, prevăd zile în care voi fi lipsit de ea. Dar nu vor fi lipsuri de memorie, ci lipsuri de uitare. O voce, vocea cuiva, care are un mic cusur, îmi va şopti : „La ce te gîndeşti ?“ şi nu voi răspunde. Dar dacă, fără voia mea, vă evoc, ani ai tinereţii, de azi înainte nu vă voi mai invoca. Nu-i vorba de o dispariţie, vă estompaţi doar, ca şi femeia asta, care nu mai e decît un punct negru la capătul străzii, care luptă împotriva unei rafale şi pare că a luat iarna cu ea.

Villenauxe
decembrie 1949 — august 1950

Cuprins

Hervé Bazin şi noul realism francez 5
VIPERA SUGRUMATĂ 43
MOARTEA CĂLUŢULUI 199

Redactor responsabil : ANGELA CIȘMAȘ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 27.03.1964. Bun de tipar 02.06.1964. Apărut 1964. Tiraj 15.140 ex. broșate. Hîrtie scris tip II A satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 23,91. Coli tipar 24. A. T. 17.548. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 40.224 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

lei 11

Editura pentru literatură universală